https://e-erim.ief.hr/

e-ERIM

Arhiva

mreža pojmova europskog režima iregulariziranih migracija na periferiji EU

Izrađeno 27.11.2026.

Impresum

ISBN 978-953-8518-21-8

Urednice: Marijana Hameršak, Iva Pleše i Tea Škokić

Koncepcija: Marijana Hameršak, Bojan Mucko, Mojca Piškor, Iva Pleše i Tea Škokić

Izrada i oblikovanje: Slobodna domena Zadruga za otvoreni kod i dizajn

Prijevod: Juraj Šutej, Ana Cukrov i autori

Prilozi na e-ERIMU nastali su u razdoblju 2022-2025. godine, a na kraju svakog priloga nalazi se podatak kada je objavljen. Platforma e-ERIM rezultat je znanstveno-istraživačkog projekta ERIM, Europski režim iregulariziranih migracija na periferiji EU: od etnografije do pojmovnika, Instituta za etnologiju i folkloristiku koji je financirala Hrvatska zaklada za znanost.

Nakladnik: Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb

Sadržaj

Agresivni humanizam
Antibožiček in vloga antropologije na terenu
Aproprijacija
Asistirani dobrovoljni povratak
Autonomija migracija
Balkanska ruta
Balkanski koridor
Balkanski krug
Bubo i Endi
Candy
Čebula
Detencija
Diskriminacija in rasizacija na avtobusu
Distribucijski šator
Distro
Divlje životinje
Dublin
Dugo migracijsko ljeto
Eksplozivni ostaci rata
ERIM-ova karta smrti na granicama
Fotospomin
Fototesnoba
Gejm
Gestapo mreža
Globalni jug
Gostoljubna restavracija v Bihaću
Granični pejzaž
Grobovi
halo *this is border*
Humanitarizam otpornosti
Humanitarna industrija
Humanitarna moć
Humanitarni prostor
Humanitarno izuzeće
Iregularizirane migracije
Izbjeglištvo
Izviri detencije migrantov
Juho na mejo!
Kamp Lipa
Kamp u Slavonskom Brodu
Kapciozno isključujuća pitanja
Karta ERIM-ovih etnografskih istraživanja
Karta lokacija grobova
Karta materijala nadgrobnih obilježja
Karta nadgrobnih obilježja
Karta natpisa na grobovima
Karta R*-ova putovanja iz Tunisa
Karta uzroka smrti
Karte pušbekova
Kartografski asamblaž: rijeka i granice
Klic na policijo?
Kolodvor iz druge perspektive - audio tura
Kontrakoridor
Kontramemorijalizacija
Krimigracija
Kriminalizacija solidarnosti
Krnjača

Madina Hussiny
Merdevine
Migracijska industrija
Mobilna detencija
Mobilna zajednička dobra
Mobitel
Morska grobnica
Na avtobusni postaji v Bihaću
Naoružani krajolik
Nasilje i preživjeli
Nejednakosti na granicama
Nestali
Ne-zahvalni migrant
Nezaključeni gubitak
Neznanke pri obeleževanju in urejanju grobov
Ograda, zid, žica
Ograde, zidovi i žice na državnim granicama
Ograde, zidovi i žice u unutrašnjosti
Pablo
Paromlin
Party u afganistanskom skvotu
Pismo planinara
Pogrešani ali izginuli
Pomične ograde ili vrata
Porin
Potiskanje trupel po Kolpi
Pot ob žici
Povijest smrti na granicama
Pravedna distribucija
Praznina
Preseljenje
Preživjeli
Prisila
Profilacija u koridoru
Protest proti detenciji v Postojni
Protest u Lipi
Prstni odtis
Pulbek
Pušbek
Režim migracija
Riace
Riječni krajolici
Rodin šator
Rodna dimenzija izbjeglištva
Ruksak
Sava se je zamutila
Schengen
Seven Days Paper
SIA
Sječa šume
Sledi v gozdu
Smeće
Smrti na granicama
Solidarnost
Spašavanje života
Spust po Kolpi
Stradanje životinja na žici
Šaraj malo, brate
Šid

Šuma
Šumske kamere
Taksi
Tampon zona
Terenski dnevnik i terenske beleške
Tranzit
Tranzit kao življeno iskustvo
Trinajst lukenj v žičnati ograji
UNO
Varnostnizacija
Velika Kladuša
Verižni prevod in medkulturna mediacija
Vlamljanje, kurjenje v objektih, puščanje odpadkov
Vstopnice v svet
Vučjak
WhatsApp iz Lipe
Zapadni Balkan
Zobje na poti
Zonirani granični pejzaži EU
Žalobni aktivizam
Autori

Agresivni humanizam

Marijana Hameršak

Krajem 2019. godine, nedugo nakon što je Europska komisija dala zeleno svjetlo Hrvatskoj za ulazak u **Schengenski prostor**, Inicijativa Dobrodošli! postavila je uz prometnicu u dalmatinskom mjestu Cista Provo dva jumbo plakata s fotografijom teško ozlijeđenog mlađeg muškarca: lica uhvaćenog u bolnom grču, bez gornjih zuba, koji je oči pokrio rukom zamotanom u zakrvavljeni zavoj. Plakati su postavljeni nedaleko od granice s Bosnom i Hercegovinom, na mjestu rezerviranom za umjetničke intervencije u javnom prostoru u formatu jumbo plakata. Uz cestu su bili izloženi nekoliko tjedana, a putem agencijskih vijesti imali su donekle i nacionalni medijski odjek, odnosno širu vidljivost, koja međutim nije inicirala javne reakcije i rasprave.

Croatia full of torture. Cista Provo, Hrvatska, listopad 2019. Foto: Boris Šitum

Preuzimajući turistički slogan „Welcome to Croatia“ i parafrazirajući slogan „Croatia full of life“ u „Croatia full of torture“, plakati su izravno konfrontirali službene državne i promidžbene diskurse s **pušbekovima** koji se rutinski, u tajnosti provode na državnim granicama. Drugim riječima, (anti)sloganima ispisanim preko izobličenog muškog lica, upućivali su na jaz između otvorenosti hrvatskih granica kao granica europske turističke destinacije i njihove zatvorenosti kao vanjskih granica EU. U skladu s time, a kako se ističe u izjavi upućenoj javnosti, ovim se jumbo plakatima željelo poručiti „da je istina izbjeglica i migranata koji su svakodnevno izloženi policijskoj represiji snažnija i glasnija od pendreka, rotirki i ćelija“ i da „ljudi koji svakodnevno trpe udarce, uvrede i psovke, koji poznaju bol, glad i strah, govore vjerodostojnije o našoj zemlji od izlizanih turističkih slogana“.

Osim nasilja na granicama, prosvjedni jumbo plakati kritički su adresirali i dominantne viktimizacijske politike reprezentacije stradanja na granicama, postavljajući u svoje reprezentacijsko središte mladog ozlijeđenog muškarca čija fotografija gledatelje ne poziva na identifikaciju, niti automatski aktivira empatiju. Zbog svoje političnosti i nekonformističke radikalne kritike nasilnosti europskog režima kontrole migracija ovi se plakati mogu označiti i kao oblik agresivnog humanizma u smislu provokativnih, radikalno kritičkih umjetničkih i aktivističkih intervencija protiv represivnih politika i praksi, koje nastoje izazvati snažne reakcije javnosti (usp. von Bieberstein i Evren 2016).

Pojam agresivni humanizam koji se tijekom 20. stoljeća u različitim značenjima sporadično javljao u filozofskoj, književnokritičkoj i srodnoj literaturi, u našem stoljeću dobiva svoje preciznije značenje kada ga uz migracije vezuje Zentrum für Politische Schönheit (Centar za političku ljepotu), njemačka umjetničko-aktivistička grupa koja okuplja umjetnike, intelektualce, znanstvenike i dr. U tekstu, koji bi se mogao odrediti i kao manifest agresivnog humanizma, Centar za političku ljepotu polazeći od primjera progona Židova u Drugom svjetskom ratu i rata u Bosni i Hercegovini zastupa tezu da širenje informacija o stradanjima i zločinima samo po sebi ne može zaustaviti zločine, ni pokrenuti uspješan otpor. „U konačnici ni informacija, ni slika nisu mogli zaustaviti užase genocida“, ističe se u tekstu. Kritičan prema suvremenoj aktivističkoj sceni u Njemačkoj i općenitoj impotentnosti aktivističkih intervencija u demokratskim društvima, Centar za političku ljepotu zalaže se za politiku i poetiku agresivnog humanizma koji raskida s dobrohotnošću i nekonfliktnošću humanizma i koji u središte političkog, aktivističkog i umjetničkog djelovanja postavlja čovjeka. Kroz radikalno kritičke umjetničke prakse koje su usmjerene na djelovanje (njem. *Aktionskunst*, engl. *action-based art*) Centar za političku

ljepotu teži vratiti na političku i javnu scenu strast i snagu političkih aktivista prošlih generacija. Poseban odjek imala je njihova kontroverzna multilokacijska akcija Die Toten kommen (Mrtvi dolaze, 2015) koja je nastala kao reakcija na nezainteresiranost suvremenih zapadnih društava za prizore i informacije o nasilju i **smrtima na granicama**.

Ovaj sadržaj dostupan je isključivo u mrežnom (online) izdanju e-ERIM-a. Pogledajte ga na:
https://e-erim.ief.hr/pojam/p-aggresive-humanism-p?locale=hr

Neke **kontramemorijalizacijske** prakse i akcije **žalobnog aktivizma** na **balkanskoj ruti** u većoj ili manjoj mjeri korespondiraju s agresivnim humanizmom. Akcije imenovanja Trga **Madine Hussiny** u Zagrebu koje su se provodile u sjećanje na šestogodišnju afganistansku djevojčicu koja je poginula tijekom pušbeka iz Hrvatske u Srbiju te spomen platno za umrle na hrvatskim granicama Prijelaz / The Passage ujedno su iskazi žalovanja i prosvjeda protiv pušbekova i nasilja na hrvatskim granicama.

10. 3. 2022.

Literatura

von Bieberstein, Alice i Erdem Evren. 2016. „From Aggressive Humanism to Improper Mourning. Burying the Victims of Europe's Border Regime in Berlin“. *Social Research* 83/2:453-479.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-aggresive-humanism-p?locale=hr

Antibožiček in vloga antropologije na terenu

Liza Guštin

Ko smo v Beli krajini raziskovali temo migracij, smo s kolegicama opravile intervju z gasilko Ano, prebivalko kraja v bližini reke Kolpe. Najprej smo pristopile do nje, da bi se dogovorile za intervju, a ni bila navdušena nad temo naše raziskave. Ko smo Ani poskušale bolj razložiti, zakaj raziskujemo migracije, je postajala vse bolj negativno nastrojena do nas. Zato nas je toliko bolj presenetilo, da je na dan intervjuja prišla do nas bolj odprta, pri čemer je izstopalo to, da ni le odgovarjala na naša vprašanja, temveč je od nas želela tudi pridobiti čim več informacij. Sprva je povzemala nekatere medijsko posredovane stereotipe o migrantih, pri čemer je izpostavljala njihovo nehvaležnost: „Glede tega, kaj so oni puščali za sabo, to so bile obleke, *firme*, kupi hrane so ostajali za njimi. Marsikdo se bori za preživetje, za pol kile moke, oni pa tam puščajo to“. Ob poslušanju Aninega nekritičnega ponavljanja negativnih stereotipov, sem se vprašala, ali moram ostati zgolj poslušalka ali pa se lahko vključim kot aktivna sogovornica ter ji posredujem svoje znanje o migracijah.

Odločila sem se za drugo možnost in se pri tem v mislih opirala na antropologa Thomasa Hyllanda Eriksena, ki v svoji knjigi *Engaging Anthropology* (2006) poudarja, da se morajo antropologi in antropologinje poleg akademskega dela vključevati tudi v aktivizem. Z združitvijo raziskovanja in aktivizma lahko antropologi „stopijo v ospredje pri javnih debatah o multikulturalizmu in nacionalizmu, človeških aspektih informacijske tehnologije, revščine, ekonomske globalizacije in vprašanjih človekovih pravic“ (Eriksen 2006: 1).

Presenetilo me je, s kakšnim zanimanjem je Ana poslušala, ko sem ji – skupaj s kolegicama – razložila več o evropskem **migracijskem režimu**, zaradi katerega ljudje na poti velikokrat **puščajo obleke** v gozdu, se skrivajo v lokalnih vikendih ter pogosto ne prečkajo državne meje na mejnih prehodih. Z veseljem je stopila v dialog z nami in zazdelo se je, da se je globoko zamislila, še posebej, ko smo ji povedale, da so ljudje na poti pogosto mladi moški, fantje starosti njenega sina, ki prepotujejo nešteto kilometrov in imajo pri prečkanju slovenske meje pogosto številne ovire.

V času intervjuja se je Anino razumevanje migracij postopoma spremenilo, postala je bolj odprta in sočutna, med drugim se je vprašala tudi: „Če si človek, ki želi pomagati sočloveku, pa ne boš računal, je tako?“ Povedala je, da so bila njena srečanja z njimi zelo kratka, mimobežna. Enkrat jih je srečala v vasi in jih v angleščini vprašala, kam grejo. Odgovorili so ji, da „grejo gor, gor“. Ni razumela, kam točno. Spomnila se je, da jo je prvo srečanje prestrašilo. Vozila se je z avtom in jih zagledala, potem pa si jih ni več upala pogledati:

> Enkrat sem se peljala v Črnomelj, dva, z rukzaki. Bila sta dva drugačna, temna. Sem dobila kar nek strah in sem si rekla, da ne bom niti pogledala. Ne vem, zakaj, a sem šla kar naravnost.

To nam je dalo iztočnico, da smo se začele pogovarjati o strahu in drugih negativnih čustvih, ki jih lokalni prebivalci občutijo ob vprašanjih, povezanih z ljudmi na poti. Ana ni znala takoj najti izvora za svoj strah pred migranti, je pa delno okrivila medije. Dejala je, da je večino informacij o migracijah dobila iz poročil. Negativne medijske podobe pa se – po Aninih besedah – v pogovorih med prebivalci še napihnejo in migranti dobijo razsežnosti negativnih mitoloških bitij. „Ko pridejo – kaj pa, če imajo orožje? Potem si res misliš, da nek 'bu' prihaja. Kot nek 'antibožiček'!“ Sogovornica je priznavala, da je bila o temi migracij bombardirana z vseh smeri in ni vedela, kateri viri informacij so zanesljivi, obenem pa si ni znala razložiti pojavov, ki so se dogajali v njeni neposredni bližini.

Med intervjujem, ki je vse bolj postajal pogovor oziroma dialog, smo se naslonile na antropološke interpretacije migracijskih pojavov. S tem, ko smo s sogovornico delile svoje znanje, smo prispevale k temu, da je začela kritično razmišljati o dosedanjih predstavah o migracijah in o ljudeh, ki prečkajo Kolpo ter s tem slovensko-hrvaško mejo. Sklenem lahko z besedami Huberta Tubackija, da se moramo antropologi in antropologinje boriti za subjektivnost naše discipline (2022: 60). Svoje znanje moramo uporabiti ne samo za raziskave in analize, temveč tudi za sodelovanje z ljudmi, od katerih pridobivamo informacije (Tubacki 2022: 62).

17. 6. 2024.

Literatura

Eriksen, Thomas Hylland. 2006. *Engaging Anthropology. The Case for a Public Presence.* Oxford: Berg Publishers.

Tubacki, Hubert Mikołaj. 2022. ''Activist Anthropology as a Cultivating of Participant Observation''. *Studia Ethnologica Pragensia* 1: 60-69.

Bilješke

Tekst je napisan u okviru kolegija Suvremene migracije, državljanstvo i etničke manjine Uršule Lipovec Čebron i Dagmar Nared na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Ljubljani.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-antibozicek-in-vloga-antropologije-na-terenu-p?locale=hr

Aproprijacija

Marijana Hameršak, Uršula Lipovec Čebron, Jelka Zorn

Ono što vlasti pejorativno imenuju kao „zloupotrebe“, primjerice, azilnog ili viznog sustava, iz perspektive **autonomije migracija** prepoznaje se kao aproprijacija elemenata azilnog sustava (objekata za smještaj, pripadnog administrativnog statusa i dr.) ili viza za zapošljavanje ili studiranje stranaca za potrebe realizacije kretanja. Osim o aproprijaciji prostora i prijevoznih sredstava, primjerice javnih ili napuštenih površina i objekata, planinskih i šumskih puteva, ili sustava zaštite, već spomenutog azilnog sustava ili koncepata poput ranjivosti i instituta braka, rada i slično, možemo govoriti i o aproprijaciji sredstava kontrole migracija.

Stephan Scheel (2019) detaljno je teorijski razradio pojam aproprijacije, etnografski ga fiksirajući uz utjelovljene prakse aproprijacije viznog sistema i njemu pripadnih tehnoloških rješenja i okvira. Prakse aproprijacije, smatra Scheel (2019: 92-96 et passim), nastaju istodobno u reakciji i u osloncu na sustave kontrole i sigurnosni aparatus općenito. U reakciji, jer sigurnosni aparatus ograničavajući mobilnost potencira prakse koje mu oponiraju, ali i u osloncu, jer taj aparatus zbog svoje heterogenosti i kompleksnosti ovisi upravo o djelovanju onih čijom mobilnošću nastoji upravljati. Oni, što je još važnije, njegovu heterogenost i kompleksnost mogu iskoristiti u svoju korist i migrirati unatoč tome što je to upravo ono što im se njime nastoji uskratiti. Drugim riječima, aproprijacija je neodvojivo isprepletena s kontrolom migracija te podrazumijeva potajno, što neprimjetnije prekodiranje sredstva i praksi kontrole kroz prividno pristajanje na suradnju. Kao takva ona je nužno ambivalentna. Dodatno, ona je i politička, jer izravno preispituje učinkovitost i legitimitet institucionaliziranih oblika vlasti.

Aproprijacija i **mobilna zajednička dobra** u središtu su i suvremenih književnih reprezentacija migracija, osobito kada se radi o tekstovima koji kritiku represivnog režima kontrole migracija i praksi poput **detencije** i deportacije oblikuju kroz ironiju i sarkazam kao u romanima *Dvije deke, tri plahte* Rodaana Al Galidija (2016) ili *Prava krv* Francesce Melandri (2017).

19. 12. 2022.

Literatura

Scheel, Stephan. 2019. *Autonomy of Migration? Appropriating Mobility within Biometric Border Regimes.* London i New York: Routledge.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-aproprijacija-p?locale=hr

Asistirani dobrovoljni povratak

Teodora Jovanović

Kada sam sa Sarom pričala o tome šta se dešava kada je zahtev za azil odbijen, kao što je bio njen, spomenule smo povratak i deportacije. Nakon odbijenog zahteva za azil, ljudi dobijaju otkaz boravka, koji je „samo papir“, objasnila je. „Nema prave deportacije“, konstatovala sam. „Ne, ne, ne, ovde [u Srbiji] nema ničega za deportaciju, samo IOM, ako se neko prijavi za povratak“, rekla je. IOM je skraćenica za International Organization for Migration (Međunarodna organizacija za migracije). Ta organizacija u zemljama duž **balkanske rute**, kao i širom sveta, sprovodi programe asistiranog dobrovoljnog povratka i reintegracije (AVRR, od *assisted voluntary return and reintegration*). Iako je IOM na globalnom nivou glavni akter u sprovođenju tih programa, oni mogu nositi različita imena u različitim zemljama, onda kad ih sprovode druge vladine i nevladine organizacije.

U programima asistiranog dobrovoljnog povratka, ljudima u pokretu se finansira povratak u zemlje koje su napustili. Uglavnom su obezbeđene avionske karte u jednom smeru za povratak i keš koji bi trebalo da pomogne ljudima da se snađu. Programi se nude onima čiji su zahtevi za azil odbijeni. Međutim, kampanjom su targetirani i oni koji su još uvek u procesu azila, ali i oni koji nisu u azilnoj proceduri, odnosno čiji je boravak ilegalizovan, a poreklom su iz ne-evropskih zemalja. U centrima za azil, kampovima i **detencijama** duž balkanske rute često se mogu opaziti reklame u vidu postera na zidovima. Na posterima se nalaze informacije na više jezika o tome kako se ljudi mogu javiti IOM-u i tražiti finansijska sredstva za povratak u zemlje iz kojih su pobegli i iz kojih su krenuli na težak put ka Evropi. Ljudima u pokretu takođe iskaču sponzorisane reklame na društvenim mrežama o programima dobrovoljnog povratka. Za tu svrhu, IOM koristi same migrante koji objašnjavaju kako su im ti programi pomogli. Pitanjem *Want to go home?*, koje je jedan od glavnih slogana kampanje za programe dobrovoljnog povratka, sugeriše se da dom ne može biti tu gde se program nudi ljudima. Na reklamama za AVRR su rasijalizovani subjekti, odnosno žene sa hidžabom, ljudi tamnije boje kože, pa i nasmejana deca.

Iako se fizička sila ne koristi u asistiranim dobrovoljnim povratcima, oni su poslednja opcija pred **prisilnu** deportaciju – u onim zemljama gde se deportacije vrše; u zemljama gde se deportacije ne vrše, kao što je Srbija, dobrovoljni povratak je praktična zamena za deportaciju, što se vidi iz razgovora sa Sarom. Upravo zato što je poslednja opcija, Martin Sökefeld (2020) napominje da je „dobrovoljnost“ dobrovoljnog povratka vrlo diskutabilna.

Dobrovoljni povratak predstavlja alternativu klasičnim, u biti prisilnim deportacijama. U samom nazivu takvih programa nalazi se reč „dobrovoljni“, upravo da bi se konstruisali kao suprotni od prisilnih povrataka. Insistiranjem na „dobrovoljnosti“, maskira se strukturno nasilje evropskog **režima migracija** i činjenica da su opcije za ostanak vrlo ograničene. U prvi plan je stavljen „slobodni izbor“ migranata, u smislu da navodno sami odlučuju hoće li se vratiti ili ne (Cleton i Chauvin 2020). Drugim rečima, kada se ljudi, čije je prisustvo na tlu Evrope sistemski ilegalizovano, prijave za dobrovoljni povratak, oni to ne rade zato što je to njihov „slobodan izbor“, već zato što im ponestaje izbora. Iz čitanja *Novog pakta o migracijama i azilu*, jasno je da EU nema nameru da olakša boravak i ostanak migrantima i da će sve više sredstava ulagati u programe „dobrovoljnog“ povratka. Programi asistiranog dobrovoljnog povratka su paradigmatičan primer „liberalnog nasilja“ (up. Isakjee et al. 2020). Takozvani dobrovoljni povratci zvanično ne mogu da se tumače kao prisilno kretanje „unazad“, ali su potvrda da u trenutnim politikama azila, granica i migracije postoje perfidne taktike da se ljudsko kretanje ka Evropi onemogući u okvirima liberalno-demokratskih režima upravljanja.

16. 12. 2023.

Literatura

Cleton, Laura i Sébastien Chauvin. 2020. „Performing Freedom in the Dutch Deportation Regime. Bureaucratic Persuasion and the Enforcement of ‘Voluntary Return’“. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 46/1: 297-313.

Isakjee, Arshad, Thom Davies, Jelena Obradović-Wochnik i Karolína Augustová. 2020. „Liberal Violence and the Racial Borders of the European Union“. *Antipode* 52/6: 1751-1773.

Sökefeld, Martin. 2020. „Forced Migration, the Other Way Round? The Politics of Deporting Afghans from Germany“. U *Forced Migration and Conflict-Induced Displacement. Impacts and Prospective Responses*. Muhammad Makki, Aizah Azam, Syed Ali Akash i Faryal Khan, ur. Islamabad: NUST Press, 1-20.

Autonomija migracija

Marijana Hameršak, Uršula Lipovec Čebron, Jelka Zorn

Pojam autonomija migracija, koji u upotrebu uvodi Yann Moulier-Boutang (usp. Moulier-Boutang i Garson 1984, v. intervju), širu afirmaciju doživljava na prijelazu stoljeća kroz djelovanje i postulate antirasističkih promigrantskih grupa i pokreta (npr. Frassanito Network ili Kanak Attak), a zatim i kroz radove istraživača poput Sandra Mezzadre (2006) ili autora okupljenih oko projekta TRANSIT MIGRATION (2002-2006), odnosno, Manuele Bojadžijev, Sabine Hess, Serhata Karakayalija i Vassilisa S. Tsianosa. Radovi ovih autora imali su promptnu recepciju i kod nas, primarno u slovenskom kontekstu (Bojadžijev 2009; Mezzadra i Rigo 2004; usp. Lipovec Čebron i Zorn 2016), da bi desetljeće kasnije bili integrirani u interpretacije **dugog migracijskog ljeta**, **balkanskog koridora** i razdoblja koje je uslijedilo (Bužinkić i Hameršak 2017; Hameršak et al. 2020; Kurnik 2019; Kurnik i Razsa 2020; Lipovec Čebron i Pistotnik 2016; Stojić Mitrović et al. 2020 itd.), kao i u istraživanja recentnih lokalnih „egzodusa“, posebice onog iz Bosne i Hercegovine (Majstorović 2021), i njegovih konvergencija s transnacionalnim migrantskim kretanjima koja vode preko Bosne i Hercegovine (Majstorović 2022).

U heterogenom polju istraživanja autonomije migracija, koje se kontinuirano redefinira u odgovoru na kritike i nove terenske i teorijske uvide, u optjecaju je nekoliko značenja autonomije. Autonomija iz sintagme autonomija migracija primarno se odnosi na autonomiju u odnosu na dosege potisnih i privlačnih faktora, **prisile**, zahtjeva tržišta rada, kontrole migracija i drugih tradicionalnih okvira razumijevanja migracija. Migracije, u ovom pristupu, nisu jednoznačno i beziznimno determinirane nekom izvanjskom strukturom. One imaju vlastitu logiku, vlastitu motivaciju i vlastite putanje (Papadopoulos i Tsianos 2013: 184). Štoviše, migracije su, prema Dimitrisu Papadopoulosu, Niamh Stephenson i Vassilisu Tsianosu, „konstitutivna sila“ suvereniteta, politike, arhitekture i prakse granice, ali i šire, različitih oblika društvenosti, novih odnosa, formi i praksi (2008: 202; usp. Mezzadra 2011; TRANSIT MIGRATION Forschungsgruppe 2007 i dr.).

Autonomija u pristupu autonomije migracija nije inherentna samim migracijama, nego proizlazi iz „odnosa nepomirljivog sukoba između migracije i pokušaja njezine kontrole“ (Scheel 2019: 81). Pritom, dakako, nije riječ o binarnom sukobu između migranta, s jedne strane, i kontrole, s druge, nego o sukobu koji obuhvaća različite aktere i sile koji se međusobno i unutar sebe sukobljavaju i pregovaraju. U tom okviru, primjerice, kako elaborira Stephan Scheel (2019), vizni sistem može ujedno biti sredstvo kontrole, ali i alat za njezino izbjegavanje. Ova dinamičnost, fragmentarnost i procesualnost autonomije migracija ponekad se i terminološki naglašavala u radovima koji su nastajali izvan matice samog pristupa, a u kojima se autonomija eksplicitno označavala kao relativna autonomija migracija (npr. Castles i Miller 1998: 283; Buckel et al. 2020: 61).

U nekoj vrsti odgovora na rane kritike da autonomija migracija homogenizira heterogena migrantska iskustva (Sharma 2009), istraživanja autonomije migracija često su se u osloncu na etnografske pristupe fokusirala upravo na migrantska iskustva i prakse. Etnografija se danas prepoznaje kao privilegirana metodološka opcija autonomije migracija, a **iregularizacija migracija** i općenito prakse iregularnih migranata kao njezina privilegirana tematska čvorišta (Mezzadra 2011: 122). Iregularizaciji, odnosno proizvodnji iregularnosti pritom se ne pristupa isključivo kao rezultatu djelovanja države, niti je se vezuje isključivo uz mehanizme isključivanja iz društva, pravnog poretka, s teritorija i sl. Umjesto toga, ona se tumači iz prizme proizvodnje različitih (ne)državljanskih statusa i s njima povezanih subjekata rada, odnosno kao rezultat diferencijalnog uključivanja i postupaka kojima se kroz različite modalitete ulaska u zemlju i različite administrativne statuse stvaraju i različiti formati iskorištavanja rada i radnika (Mezzadra i Neilson 2013; Papadopoulos i Tsianos 2013: 183). Dosljedno perspektivi autonomije migracija, migrantska kretanja i migrantske borbe prepoznaju se nadalje i kao konstitutivni faktori iregularizacije. Pojednostavljeno rečeno, iregulariziranih migracija ne bi bilo da ljudi, unatoč zabranama i kontrolama, ne prelaze granice. Zaobilazeći ili **apropriрajući** sredstva kontrole migracija i humanitarne hijerarhizacije potreba (npr. kategorizacije ranjivosti), ulažući značajna financijska sredstva, riskirajući živote i zdravlje te razvijajući i koristeći **mobilna zajednička dobra** poput znanja o putevima i mjestima prelaska ili načinima na koji mogu dobiti pomoć i zaštitu dok su na putu, ljudi migriraju bez obzira na nastojanja država da ih u tome spriječe. Riječima tražitelja azila koji je početkom 2002. godine bio smješten u Azilnom domu u Ljubljani: *Čovjek kad jednom odluči ići tamo kamo želi ići – nikakva ga viza ili granica ne mogu zaustaviti*,nego mu mogu samo *otežati* (Lipovec Čebron i Zorn 2016: 62). Odnosno, kako je to, dostojno naslova novinskog članka, formulirao mladić s kojim smo krajem listopada 2018. godine razgovarali u improviziranom kampu na rubu **Velike Kladuše**: *Koliko god oni nas zaustavljali, vraćali i tukli, mi ćemo ovu granicu prijeći, pa makar morali kopati tunel sve do Italije*. U razgovorima s ljudima u pokretu na različitim „postajama“ **balkanske rute**, autonomiju smo lako prepoznavali i u vremenskoj dimenziji, u tome što su migranti bili ti koji su sami odlučivali kada će krenuti dalje, odnosno kada će otići u **gejm**, kao i u prostornoj dimenziji, jer su do određene mjere sami birali put ili smjer kretanja. Na terenu smo, međutim, također mogli jasno vidjeti kako su se autonomija kretanja i odlučivanja reducirale i modificirale što su bili bliže zemljama Europske unije u kojima prekarnu autonomiju s granica zamjenjuje težnja prema kontroli gotovo svakog aspekta migracija.

Pristupima koji se pozivaju na autonomiju migracija često se prigovara da zanemaruju represivne aspekte kontrole granica. Odgovarajući na te kritike Papadopoulos i Tsianos ističu da je neupitno da migracije oblikuje:

> gruba, često smrtonosna stvarnost kontrole. No, poanta je u tome da migracija nije samo odgovor na njih. Ona prije stvara nove stvarnosti koje migrantima omogućuju kretanje usuprot ili uz postojeće kontrole. U tom smislu, teza o autonomiji migracija podrazumijeva vježbanje naših osjetila da vide kretanje prije kapitala (ali ne neovisno o njemu) i mobilnost prije kontrole (ali ne kao odvojenu od nje) (2013: 184).

Gledano iz tog rakursa, mehanizmi i sustavi kontrole granica stalno se mijenjaju i prilagođavaju neautoriziranim i također stalno promjenjivim, uvijek novim migrantskim praksama (Hess 2010). Prilagodbe se na mikrorazini očituju u svakodnevnim modifikacijama intervencija na granicama i šire, u novim mjestima i načinima kontrole u koja se ugrađuju i značajke migrantskih praksi koje se nastoji kontrolirati ili spriječiti. Balkanski koridor koji je svojim promjenjivim itinerarima i stalnom improvizacijom oponašao autonomno, samoorganizirano migrantsko kretanje (Hameršak i Pleše 2017: 16-19), primjer je preuzimanja značajki migrantskih kretanja u sustavima razvijenim u svrhu njihove kontrole. Nešto apstraktniji primjer je sve veći naglasak na kontroli ruta ili zaokret od kontrole

granica na kontrolu kretanja, koji se u literaturi označava kao „priznanje snage migrantskih itinerara“ (Casas-Cortes et al. 2015: 905-906).

Pristup autonomije migracija ima izraženu političku dimenziju. Osim političkog aspekta migracija, autonomiju migracija zanimaju i mogućnosti političke intervencije i transformacije aktualnih politika. Prelazeći granice koje im je zabranjeno prijeći, migranti se pozicioniraju kao „politički subjekti koji su sami sebe ovlastili da uzmu ono što su im režimi granice i državljanstva uskratili, i to bez, i umjesto, da to traže od nekoga“ (Scheel 2019: 214). Stoga i najmanje kretanje ili samo naznaka ili želja za kretanjem mogu u ukupnosti (i povijesnoj protežnosti) „rezultirati političkim trenucima, događajima i činovima koji mogu biti od središnje važnosti za razumijevanje procjepa u društvenom i političkom životu“ (Nyers 2015: 26-27). Rečeno, međutim, ne znači da autonomija migracija nužno romantizira i glorificira migrantske prakse, za što se često i usputno optužuje (o tome usp. u Scheel 2019: 49-55). Riječima Mezzadre: „Zagovornici pristupa autonomije migracija ni na koji način ne tvrde da se migranti (iregularni ili regularni) mogu smatrati svojevrsnom 'avangardom', ili 'revolucionarnim subjektima'. Umjesto toga, tim se pristupom analiza iregularnosti postavlja u širi analitički okvir koji ispituje transformacije suvremenog kapitalizma“ (2011: 137).

Autonomiju migracija unatoč nepreciznosti, pa i tendencioznosti njezinog naziva, kao i apstraktnosti i mjestimičnoj nedorečenosti njezinih polazišta, prepoznajemo kao važnu zbog njezina pojmovnog aparata (npr. već spomenute aproprijacije, mobilnih zajedničkih dobara) i njezine specifične, dinamičke i na djelovanje usmjerene perspektive, odnosno zato jer potiče drugu vrstu „pogleda“ (Mezzadra 2011: 121). Fokus tog pogleda, koji „perspektive o migracijama transformira u perspektive migracija“ (Bojadžijev 2009: 134), je na migracijama i migrantskim praksama. Pojednostavljeno rečeno, kao što se iz matrice **humanitarizma** migracije i migranti primarno vide kroz pojmove stradanja, opresije i žrtve, tako se iz matrice autonomije migracija vide iz perspektive stalnih migrantskih borbi, pregovaranja, otpora i prosvjeda koji su jedna od privilegiranih podtema u području (Stierl et al. 2022). U tom okviru državne granice postaju mjesto društvenih i političkih prijepora, pa često i uzaludne borbe država da zadrže teritorijalni suverenitet i monopol odlučivanja o tome koja su kretanja legitimna, a koja ne (Casas-Cortes et al. 2015: 898). Riječju, autonomija migracija granicu kao mjesto materijalizacije norme zamjenjuje granicom kao mjestom borbe ili „granicom kao metodom“, kako glasi naslov u području autonomije migracija formativne knjige Sandra Mezzadre i Bretta Neilsona (2013).

10. 12. 2022.

Literatura

Bojadžijev, Manuela. 2009. „Boji *migracij* in gibanje za globalno pravičnost“. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo 238*: 133-137. Translated by Barbara Beznec.

Buckel, Sonja, Fabian Georgi, John Kannankulam i Jens Wissel. 2020. „Europski granični režim u krizi. Teorija, metode i analize kritičkog istraživanja Europe“. *3k: kapital, klasa, kritika* 6/6: 27-119. Translated by Stipe Ćurković.

Bužinkić, Emina i Marijana Hameršak, ur. 2017. *Kamp, koridor, granica. Studije izbjeglištva u suvremenom hrvatskom kontekstu.* Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, Centar za mirovne studije, Fakultet političkih znanosti – Centar za istraživanje etničnosti, državljanstva i migracija.

Casas-Cortes, Maribel, Sebastian Cobarrubias i John Pickles. 2015. „Riding Routes and Itinerant Borders. Autonomy of Migration and Border Externalization“. *Antipode* 47/4: 894-914.

Castles, Stephen i Mark J. Miller. 1998. *The Age of Migration. International Population Movements in the Modern World.* Houndmills i London: Macmillan.

Hameršak, Marijana i Iva Pleše. 2017. „Zarobljeni u kretanju. O hrvatskoj dionici balkanskog koridora“. U *Kamp, koridor, granica. Studije izbjeglištva u suvremenom hrvatskom kontekstu.* Emina Bužinkić i Marijana Hameršak, ur. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, Centar za mirovne studije i Fakultet političkih znanosti – CEDIM, 9-39.

Hameršak, Marijana, Sabine Hess, Marc Speer i Marta Stojić Mitrović, ur. 2020. „Frontier Within“. *movements: Journal for Critical Migration and Border Regime Studies* 5/1 (poseban broj).

Hess, Sabine. 2010. „The Invention of 'Transit Migration'. Theoretical and Methodological Considerations on Illegal Migration in Europe’s Southeastern Border Region“. *Ethnologia Balkanica* 14: 129-146.

Kurnik, Andrej. 2019. „Migracija onkraj pravnega diskurza. Politična subjektiviteta migracije in skupki mobilnosti“. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* 47/278: 9-27.

Kurnik, Andrej i Maple Razsa. 2020. „Reappropriating The Balkan Route. Mobility Struggles and Joint-Agency in Bosnia and Herzegovina“. *Dve domovini / Two Homelands* 52: 7-23.

Lipovec Čebron, Uršula i Jelka Zorn. 2016. „Avtonomija in nadzor migracij v evropskih ‘tamponskih conah’“. *Dve domovini / Two Homelands* 43: 61-75.

Lipovec Čebron, Uršula i Sara Pistotnik. 2016. „Balkanska migracijska pot. Od upora na mejah do striptiza humanizma“. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* 44/264 (poseban broj).

Majstorović, Danijela. 2021. *Discourse and Affect in Post-socialist Bosnia and Herzegovina: Peripheral Selves.* Cham: Palgrave Macmillan.

Majstorović, Danijela. 2022. „Rethinking Migrant Figures and Solidarity from the Peripheral Borderland of Bosnia and

Herzegovina“. *Journal of Borderlands Studies* (online preprint).

Mezzadra, Sandro. 2006. *Diritto di fuga. Migrazioni, cittadinanza, globalizzazione.* Verona: Ombre Corte.

Mezzadra, Sandro. 2011. „The Gaze of Autonomy. Capitalism, Migration, and Social Struggles“. U *The Contested Politics of Mobility. Borderzones and Irregularity*. Vicky Squire, ur. London: Routledge, pp 121-142. Translated by Rodrigo Nunes.

Mezzadra, Sandro i Brett Neilson. 2013. *Border as Method, or the Multiplication of Labour.* Durham i London: Duke University Press.

Mezzadra, Sandro i Enrica Rigo. 2004. „Evropa migrantov“. *Časopis* za *kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* 32/217-218: 162-175. Translated by Mirt Komel.

Moulier-Boutang, Yann i Jean-Pierre Garson. 1984. „Major Obstacles to Control of Irregular Migrations. Prerequisites to Policy“. *International Migration Review* 18/3: 579-592.

Nyers, Peter. 2015. „Migrant Citizenships and Autonomous Mobilities“. *Migration, Mobility, & Displacement* 1/1: 23-39.

Papadopoulos, Dimitris i Vassilis S. Tsianos. 2013. „After Citizenship. Autonomy of Migration, Organisational Ontology and Mobile Commons“. *Citizenship Studies* 17/2: 178-196.

Papadopoulos, Dimitris, Niamh Stephenson i Vassilis Tsianos. 2008. *Escape Routes. Control and Subversion in 21st Century.* London: Pluto.

Scheel, Stephan. 2019. *Autonomy of Migration? Appropriating Mobility within Biometric Border Regimes.* London i New York: Routledge.

Sharma, Nandita. 2009. „Escape Artists. Migrants and the Politics of Naming“. *Subjectivity* 29/1: 467-476.

Stierl, Maurice, Manuela Bojadzijev, Nicholas De Genova, Julia Eckert, Shahram Khosravi, Clara Lecadet, Federica Mazzara, Anne McNevin i Peter Nyers. 2022. „Struggle“ (*Minor Keywords of Political Theory. Migration as a Critical Standpoint. A Collaborative Project of Collective Writing*. Nicholas De Genova i Martina Tazzioli, ur.). *Environment and Planning C: Politics and Space* 40/4: 781-875.

Stojić Mitrović, Marta, Nidžara Ahmetašević, Barbara Beznec i Andrej Kurnik. 2020. *The Dark Sides of Europeanisation. Serbia, Bosnia and Herzegovina and the EUropean Border Regime.* Beograd: Rosa Luxemburg Stiftung for Southeast Europe.

TRANSIT MIGRATION Forschungsgruppe, ur. 2007. *Turbulente Ränder. Neue Perspektiven auf Migration an den Grenzen Europas.* Bielefeld: Transcript Verlag.

Balkanska ruta

Marta Stojić Mitrović

Izrazom balkanska ruta se geografski lokalizuje i segmentira kretanje između jugozapadne Azije i Evrope. U zavisnosti od širih registara u kojima se upotrebljava, izraz dobija različita značenja, od tehničkih, kojima se naglašavaju geografska pozicioniranost, smer ili objekti (tj. predmeti, znanja, ljudi, novac i sl. koji se kreću), preko političkih, kojima se naglašavaju specifični odnosi unutar i između balkanskih država, kao i prema drugim kolektivnim političkim subjektima, kao što je EU, zatim, kriminoloških, kojima se balkanska ruta formatira kao objekat pojačanog policijskog interesovanja, te razvoja i implementacije sekuritarnih praksi, do kulturoloških, kojima se balkanska ruta inkorporira u stereotipne predstave o Balkanu. Pomenuti značenjski registri i njihovi elementi sučeljavaju se, prelivaju i mešaju, stvarajući pojednostavljene, aistorične, de-kontekstualizovane slike balkanske rute, spremne za instrumentalizaciju u konkretnim socio-političkim interakcijama. Dakle, izraz balkanska ruta se odnosi na različite stvari u zavisnosti od toga ko ga koristi i u kom kontekstu.

Iako danas balkansku rutu geografski vezujemo za jednosmerno, prvenstveno migracijsko kretanje od Turske i Grčke, preko država bivše Jugoslavije do Austrije ili Italije, njena topologija daleko je od jednoobrazne. U različitim periodima, u odnosu na različite objekte i smerove kretanja tih objekata, uključivala je teritorije različitih država. Štaviše, u nekim je artikulacijama čak i isključivala ono što danas, kao posledicu normalizacije percepcije balkanske rute kroz prizmu migracijskih kretanja 2015. godine, obično ovim izrazom podrazumevamo. Na primer, Kancelarija UN za drogu i kriminal u izveštaju iz 2008. godine opisujući balkansku rutu navodi i tzv. severni smer koji u potpunosti izostavlja Grčku i države bivše Jugoslavije, a obuhvaća Avganistan – Pakistan/Iran – Tursku – Bugarsku – Rumunjsku – Mađarsku ili Ukrajinu – Slovačku ili Poljsku – Austriju ili Nemačku (UNODC 2008: 61).

Poreklo izraza balkanska ruta vezuje se za policijske krugove i krugove službi bezbednosti, u kojima je korišćen isključivo u kontekstu dvosmernog šverca narkotika i oružja (UNODC 2008). Kretanje ljudi, tj. migracije, počinju da pariraju drogi i oružju kao objektima koji se kreću po balkanskoj ruti tokom 1990-ih. Osobe prvenstveno poreklom iz država bivše Jugoslavije, ali i Iraka, bežeći od rata i teške političke i ekonomske situacije, idu prema državama Evropske unije, što utiče na radikalniju koordinisanu sekuritizaciju evropske migracijske politike (Strategy 1998; Hess i Kasparek 2022) i začetke ustoličavanja koncepta rute kao jednog od centralnih objekata (ali i sredstva) kontrole i upravljanja migracijama (Hess i Kasparek 2022; Hameršak et al. 2020). Upravo tada počinje diskurzivno formiranje balkanske rute kao jednosmerne migracijske rute, a države Balkana počinju dominantno da figuriraju kao države porekla ili **tranzita** osoba u pokretu, i to onih koje se, u zemljama u koje dolaze, najčešće administrativno kategoriše kao tražioce azila i izbeglice. Međutim, izraz balkanska ruta nastavlja da se pominje gotovo isključivo unutar profesionalnih diskursa, tj. koriste ga policija, službe bezbednosti, političari, humanitarne i druge organizacije civilnog sektora. Takva situacija ostaje praktično sve do 2015. godine i **dugog migracijskog ljeta**, kada ovaj izraz ulazi u širi javni diskurs, i to direktnim preuzimanjem iz sekuritarnog: nekadašnji Frontex, a današnja Evropska agencija za graničnu i obalsku stražu, identifikuje tzv. zapadnobalkansku migracijsku rutu kao jednu od pet glavnih migracijskih ruta prema državama zapadne i centralne Evrope, i jednu od dve kopnene migracijske rute.

Sekuritarno-kriminološki registar kroz koji se posmatra balkanska ruta ispreplетen je sa percepcijama i diskursima o Balkanu kao nesređenom, haotičnom, jezički a pre svega politički fragmentiranom prostoru, ispresecanom zatvorenim granicama država rođenih u krvavim etno-nacionalnim sukobima iz nekada ekonomski i politički moćnijih kompleksnih političkih entiteta (Riedler i Stefanov 2021). Ove predstave reflektuju se u odnosu dva savremena kolektivizovana politička subjekta, EU i **Zapadnog Balkana** koji su u asimeteričnim i antagonističkim odnosima. U tom preplitanju kulturoloških, političkih i kriminoloških registara u kontekstu paternalistički obojenog neokolonijalizma, tokom 2015. godine dolazi do intenziviranja migracijskih kretanja iz Grčke i Turske prema državama centralne Evrope. Tada se u medijima formira specifična slika balkanske rute kao sinegdohe za tzv. izbegličku/migracijsku krizu, kojom dominiraju kolone ljudi koje pešače livadama i putevima balkanskih država, ljudi u parkovima, prepuni vagoni, ljudi koji pokušavaju da uđu u vozove itd. U javnom diskursu balkanska ruta i ekstra-legalni formalizovani migracijski **koridor**, koji je formiran krajem leta 2015., a koji je omogućavao međunarodno usklađen i od strane državnih institucija organizovan prijem i tranzit od grčko-severnomakedonske granice, preko Srbije, Hrvatske i Slovenije do Austrije i dalje, praktično se sažimaju u jedno. Diskurzivno poistovećivanje rute i koridora išlo je do te mere da je sa zatvaranjem koridora stvorena netačna slika da je i balkanska ruta zatvorena, tj. da je sporazum između Evropske unije i Turske, koji je stupio na snagu 18. marta 2016. godine, doveo do potpunog prekida migracija iz tog smera, pa dalje kopnom do centralne i zapadne Evrope (Obradovic-Wochnik i Stojić Mitrović 2016).

U periodu zatvaranja koridora, koji je bio postepen, a započeo je s uvođenjem **profilacije** u novembru 2015. godine, nastupa novi talas **sekuritizacije** na spoljnim jugoistočnim kopnenim granicama Evropske unije. Ovaj novi talas sekuritizacije se manifestuje jačom kontrolom granica, podizanjem ograda, povećanjem broja graničnih službi, uvođenjem novih tehnologija, upotrebom pasa, dronova, pametnih ograda i tako dalje. Osim fizičkih prepreka, primenjuju se prakse poput **pušbekova**, arbitrarnog zatvaranja i ograničavanja slobode kretanja i sl. dolazi i do promena zakona ili njihovih interpretacija kojima se legalizuju represivne prakse (Stojić Mitrović et al. 2020). Sve je raširenije uskraćivanje prava na azil i druge oblike zaštite, pooštravaju se krivični zakonici vezani za nezakonit ulazak i boravak na teritoriji neke zemlje, pa i za pružanje pomoći osobama čiji boravak nije pravno regulisan (ovo predstavlja **kriminalizaciju solidarnosti**). U narednim godinama, a naročito od 2018, kada Bosna i Hercegovina postaje dominantna deonica, balkanska ruta opet ulazi u žižu šireg javnog diskursa. Sada, međutim, dominiraju slike ne kolona i kretanja, jednosmernog hipertranzita, već zaglavljenosti, kampova, loših uslova za život, nasilja, **prisilnog** kruženja (Stojić Mitrović et al. 2020). U javnom diskursu ovo se, paradoksalno, predstavlja kao posledica tradicionalno lošeg upravljanja migracijama (i drugim sektorima) u zemljama Balkana. U ovoj prikrivenoj eksternalizaciji, uticaj EU i pojedinih država-članica, koje koristeći svoju poziciju moći i na razne načine uslovljavajući balkanske državice i instrumentalizujući njihovu nezavidnu ekonomsku i političku situaciju, zapravo finansiraju i diriguju ovim upravljanjem, ostaje u pozadini.

Nasuprot sve većoj invizibilizaciji migracijskih kretanja balkanskom rutom, ona u stvari postaju sve razgranatija, jer ljudi neprestano pokušavaju da pronađu nove puteve koji će ih dovesti do željene destinacije. Dakle, osim prisilnog ostanka, zbog nemogućnosti nastavka puta, dominira i **prisilno** kretanje, menjanja smera, vraćanje, kruženje, višestruki prelasci granica, traženje novih, često sve

rizičnijih načina za nastavak puta. Zato je tehnički sve teže govoriti o balkanskoj ruti, i u akademskim krugovima se govori o **balkanskom krugu**, koji kao proizvod sekuritarnih praksi, ali i otpora istima, postaje dominantna forma migracijskih kretanja nakon zatvaranja formalizovanog koridora. Tako balkanska ruta više postaje slepa ulica, i, umesto predvorja, neko zadnje dvorište **zonirane** Evropske unije u koje se guraju neželjene osobe u pokretu (Stojić Mitrović et al. 2020).

10. 7. 2022.

Literatura

Hameršak, Marijana, Sabine Hess, Marc Speer i Marta Stojić Mitrović. 2020. „The Forging of the Balkan Route. Contextualizing the Border Regime in the EU Periphery“. *movements. Journal for Critical Migration and Border Regime Studies* 5/1: 9-29.

Hess, Sabine i Bernd Kasparek. 2022. „Historicizing the Balkan Route. Governing Migration through Mobility“. U *Viapolitics. Borders, Migration, and the Power of Locomotion*. William Walters, Charles Heller i Lorenzo Pezzani, ur. Durham: Duke University Press,183-207.

Obradovic-Wochnik, Jelena i Marta Stojić Mitrović. 2016. „The Hidden Costs of Closed Borders for Migrants Stuck in Serbia“. *The Conversation.*

Riedler, Florian i Nenad Stefanov. 2021. „Bordering and Mobility as an Approach to the History of the Balkan Route“. U *The Balkan Route. Historical Transformations from Via Militaris to Autoput*. Florian Riedler i Nenad Stefanov, ur. Berlin etc.: Walter de Gruyter GmbH, 1-20.

Stojić Mitrović, Marta, Nidžara Ahmetašević, Barbara Beznec i Andrej Kurnik. 2020. *The Dark Sides of Europeanisation. Serbia, Bosnia and Herzegovina and the EUropean Border Regime*. Beograd: Rosa Luxemburg Stiftung for Southeast Europe.

Strategy Paper on Immigration and Asylum Policy.1998. 9809/98 CK4 27 ASIM 170.

UNODC, 2008. *Crime and its Impact on the Balkans and Affected Countries*.

https://e-erim.ief.hr/pojam/balkanska-ruta?locale=hr

Balkanski koridor

Marta Stojić Mitrović, Jelka Zorn, Drago Župarić-Iljić

Formiranje formalizovanog migracijskog koridora krajem leta 2015. godine usledilo je kao klimaks **dugog migracijskog leta**, kada su se države na balkanskoj ruti formalno uključile u pospešivanje tranzita osoba u pokretu od Grčke do Austrije i Nemačke. To se ogledalo u raznovrsnim aktivnostima, od olakšavanja administrativne regulacije ulaska i tranzita, preko fizičkog organizovanja transporta i mesta čekanja, do intenziviranja saradnje država na ruti. Iako su pojmovi balkanska ruta i balkanski koridor višeznačni i međusobno različiti, u javnom diskursu su poistovećivani do te mere da je stvorena slika da je, kada je koridor ukinut, i **balkanska ruta** – zatvorena.

Balkanski koridor se razvijao postepeno, tako što su države i njihova administracija apsorbovale i intenzivirale prakse koje su već autonomno sprovodili najrazličitiji akteri na prostoru od Turske do centralne Evrope. Ove prakse, koje nisu inicirale države, nastajale su spontano, odozdo, kao delovanje na lokalu, kroz otpore, sukobe i pregovore, učestvujući u stvaranju neformalnog koridora koji je omogućavao brže kretanje i tako čineći prodor u represivni granični režim. Ova dešavanja su pokazala da političke, društvene i ekonomske dinamike na regionalnom planu mogu da imaju neočekivan uticaj na evropski **režim migracija** i granica.

U proleće 2015. godine osobe u pokretu u Srbiji pominju postojanje organizovanog autobuskog prevoza od Soluna i Atine do granice sa Severnom Makedonijom, u koju ulazi sve veći broj ljudi. Pošto Severna Makedonija sprovodi strogu politiku obračunavanja sa prevoznicima kojima u vozilu pronađu osobe bez dokumenata, ljudi u pokretu se odlučuju da idu pešice, prateći šine kao putokaz, noću, kako ne bi bili primećeni. Krajem aprila 2015., čak 14 osoba gubi život kada je na njih naleteo voz. Kao reakcija na ovu tragediju, formirana je Facebook grupa Help the refugees in Macedonia, u kojoj su državljani Severne Makedonije, ali i aktivisti iz Grčke, Srbije i drugih zemalja, kao i same osobe u pokretu, počeli da razmenjuju informacije i koordinišu pomoć, od hrane, do smeštaja i medicinske pomoći osobama u pokretu. Organizacije civilnog društva vrše pritisak na makedonske organe vlasti da se tranzit motornim vozilima za ovu grupu legalizuje, i to sa uspehom: u junu 2015. godine uvedena je 72-časovna dozvola boravka nakon registracije namere da se traži azil (Beznec et al. 2016).

U Srbiji u maju 2015. godine, omladina Preševa okupljena u neformalnu mrežu Youth for Refugees započinje sa redovnim pružanjem pomoći osobama koje pristižu iz rejona Tabanovca. Volonteri su, kako bi sprečili da **taksisti**, koji su prevozili osobe u pokretu od Miratovca do Preševa i dalje, naplaćuju prevoz po nerealnim, znatno višim cenama, započeli razgovore sa međunarodnim organizacijama kao što su UNHCR i Lekari bez granica, da se nekako organizuje besplatan prevoz. UNHCR je uspeo da organizuje najpre prevoz terenskim vozilima od same granice za nemoćne, decu, trudnice, stare, bolesne, a zatim, kada je Severna Makedonija nakon izmene zakona uvela dozvolu tranzita i organizovala železnički prevoz od Đevđelije do Tabanovca, tenderom je obezbedio i autobuski prevoz za sve (Stojić Mitrović 2021). Mađarska je u proleće 2015. odlučila da započne sa izgradnjom granične **ograde** i spreči ulazak i tranzit preko svoje teritorije, a na jugu je Severna Makedonija najavljivala legalizaciju tranzita, kako bi ga olakšala. Kao odgovor, Srbija odlukom Vlade formira Radnu grupu za rešavanje problema mešovitih migracionih tokova. Ubrzava se regulacija kretanja otvaranjem novih kapaciteta, privremenih centara za registraciju, na ulaznim tačkama prema Makedoniji (Preševo, jun-jul 2015) i Bugarskoj (Dimitrovgrad, novembar 2015) i omogućava brz i nesmetan transport autobusima i taksi vozilima prema severu (koji sprovode, za razliku od ostalih država u koridoru, privatni prevoznici).

Najavljen završetak radova na mađarskoj ogradi doveo je do značajnog ubrzavanja kretanja u avgustu i septembru 2015. godine. Završetak podizanja mađarske ograde i zatvaranje te granice 16. septembra pratili su protesti. Srpski državni službenici su se zajedno sa ljudima u pokretu nalazili ispred kapija, sklanjali od suzavca i vodenih topova, i pomagali povređenima. U istom danu započinje organizovanje prevoza od mađarske granice i sa juga prema Hrvatskoj. U narednom periodu, Srbija osniva i tranzitno-prihvatne centre na tzv. izlaznim tačkama, na samoj granici s Hrvatskom (**Šid**-stanica, Principovac i Adaševci) za kratkotrajni prihvat, u kojima su osobe u pokretu čekale nastavak puta. To skretanje glavne rute od Mađarske prema Hrvatskoj i uvođenje organizovanog prevoza preko Hrvatske i Slovenije do Austrije, označava početak formalne međunarodne koordinacije balkanskog migracijskog koridora. Ovo je period intenziviranja pre svega policijske saradnje kroz razmenu informacija, znanja i rad na terenu (mešovite patrole iz različitih država, jukstapozicionirana kontrola, ujednačavanje administrativnih obrazaca i sl.), i bliže povezivanje zapadnobalkanskih država sa EU od koje dobiju političke i finansijske podsticaje kako bi kontrolisale migracije (Stojić Mitrović 2021).

Hrvatska je imala drugačije iskustvo formalizacije koridora (npr. Župarić-Iljić i Valenta 2019; Bužinkić i Hameršak 2017). Nakon što je Mađarska počela 15. septembra 2015. da postepeno zatvara svoju granicu sa Srbijom, ruta je skrenula prema Hrvatskoj i već idućeg dana mediji su izveštavali kako je preko „zelene granice“ od smera Šida ka Tovarniku ušlo nekoliko hiljada osoba. Za razliku od Srbije, država je u Hrvatskoj od početka imala dominantnu ulogu u regulisanju kretanja. Privremena *ad hoc* rešenja od strane državnog aparata išla su u smeru organizovanja takvog operativnog i logističkog sistema koji je težio uspostavljanju potpune kontrole nad ulaskom, prelaskom i izlaskom osoba u pokretu preko teritorije Hrvatske prema idućoj stanici transfera i tranzita unutar koridora, do Slovenije i dalje do država zapadne Evrope. Već su sredinom septembra 2015., od prvih zabeleženih masovnijih dolazaka osoba u pokretu u Hrvatsku, u Tovarniku ljudi stavljani u autobuse koji su ih prevozili do mesta gde bi ih hrvatska policija stavljala u vozove sa unapred određenim rasporedom vožnje do mađarskih i slovenačkih službi koje bi ih dalje preuzimale.

Paralelno s ovim načinom strogo kontrolisanog tranzitiranja u prvim je danima transport bio organizovan do registracijskih centara u Ježevu, Zagrebu, Čepinu, Belom Manastiru i drugde (Hameršak i Pleše 2017). Nedugo nakon prvog većeg ulaska, 20. septembra 2015. otvoren je Prihvatni centar tj. kamp Opatovac s kapacitetom do 5000 mesta i planom da se osobe koje u Hrvatsku ulaze kod Tovarnika, Bapske i na drugim neobeleženim prelazima na samoj istočnoj granici dovedu u Opatovac, registruju, u njemu borave najduže do 48 sati i onda upućuju vozovima dalje prema Mađarskoj i delom prema Sloveniji. Paralelno se okupljaju brojne manje grupe samoorganizovanih građana koji pomažu ljudima u pokretu na zagrebačkoj železničkoj stanici, u blizini zelenog graničnog prelaza kod Bapske, na mostu na Ključu Brdovečkom, a u to vreme se oformljuju i prva veća udruženja volontera i aktivista poput Inicijative Dobrodošli i Are You Syrious?. Međutim, nakon zatvaranja mađarske državne granice prema Hrvatskoj sredinom oktobra 2015.

pristupilo se planiranju adaptacije i otvorenja novog kampa, pa je 3. novembra 2015. kod Slavonskog Broda otvoren **Zimski prihvatno-tranzitni centar**, čime je prestao s radom Prihvatni centar u Opatovcu. Kamp je bio u potpunosti ograđen ogradom, bez mogućnosti slobodnog kretanja, podeljen u više sektora ukupnog kapaciteta 5000 osoba (Župarić-Iljić i Valenta 2019). Stavljanjem u rad kampa u Slavonskom Brodu nastavljena je sistematska praksa sekuritizovanog, nadziranog i humanitarizovanog koridora za brzi tranzit i prolazak osoba u pokretu na prostoru od Idomenija na severu Grčke sve do Šentilja na severu Slovenije. U jednom trenutku postojao je čak dogovor šefova policija zemalja duž balkanske rute da se koristi jedinstvena potvrda, izdata u Đevđeliji, koja bi važila od granice Severne Makedonije sa Grčkom, do Austrije.

Uključivanje Slovenije u koridor pratilo je nešto drugačiju dinamiku, s tim da je kao i u Hrvatskoj kretanje bilo strogo kontrolisano te da se i na ovoj deonici puta radilo o **mobilnoj detenciji** ljudi u pokretu. Dana 18. septembra 2015. godine, veća grupa osoba u pokretu se zaglavila između Hrvatske i Slovenije na graničnim prelazima Rigonce - Harmica i Obrežje - Bregana. Svakih nekoliko sati pristizala je nova grupa od oko hiljadu ljudi. Policija je zadržavala ljude na samoj granici, čak i noću, tokom više dana. U početku nijedna formalna organizacija tamo nije delovala te nije bilo organizovane distribucije hrane ili odeće, a samoorganizovane aktivistkinje i aktivisti su tek povremeno dobijali pristup ovim ljudima (Lunaček Brumen i Meh 2016: 29). Mogao se, i uživo i preko medija, videti „spektakl na granici“ (De Genova 2002), posebna inscenacija isključivanja. To je bio spektakl selekcije ljudi, prezentacija policijske moći, zakidanja informacija, zatvora na otvorenom. Istovremeno, granice su postale vidljive kao prostori pregovaranja, otpora i **solidarnosti**.

Vremenom je snabdevanje institucionalizovano, u Dobovi i Šentilju su postavljeni veliki grejani šatori, i organizovani redovna raspodela hrane i pristup lekarima (Lunaček Brumen i Meh 2016: 29). Humanitarno snabdevanje su u potpunosti preuzele humanitarne organizacije pod vodstvom Civilne zaštite, koja je za to dobila mandat od države. Volonterima je pristup bio omogućen samo preko humanitarnih organizacija i pod njihovim uslovima. Važno je istaći da je još pre uspostavljanja koridora, već avgusta 2015., u Ljubljani nastala Protirasistična fronta brez meja (Antirasistički front bez granica), neformalna mreža kolektiva, koji su u početku organizovali više „Refugees Welcome“ demonstracija, potom su odlazili na granice da upoznaju nove ljude i dele humanitarnu pomoć, a ubrzo zatim su svoje prostore i kolektive otvorili izbeglicama. U nekadašnjem skvotu Avtonomne tovarne Rog su organizovali večeri upoznavanja sa izbeglicama i ponudili prostor za samoorganizovanje (Pistotnik et al. 2016: 105-6). Formirali su se migrantski kolektiv Ambasada Rog i Second Home, kao i grupa pletilja No Border Craft, koje su sve delovale u nekadašnjoj Avtonomnoj tovarni Rog.

S uvođenjem **profilacije** izbeglica duž balkanskog koridora u novembru 2015. godine, koridor je ostao otvoren samo za tzv. državljane **SIA**: Sirije, Iraka i Avganistana. Restrikcija pristupa koridoru vremenom je nastavljena, pa su iz njega isključeni Avganistanci, a zatim i drugi, pa i Sirijci koji su iz rejona Damaska, ili pak oni kojima je u ispravama izdatim u Grčkoj stajalo da su rođeni 1. januara (Beznec et al. 2016; Stojić Mitrović 2021).

Kao što nije nastao odjednom, koridor se tako nije ni ugasio odjednom. Stupanje na snagu sporazuma EU-Turska koji je donesen 18. marta 2016. se najčešće uzima kao njegov formalni kraj, međutim, od strane država organizovani tranzit obustavljen je danima ranije. Dakle, za razliku od formiranja, koje je inicirano dešavanjima odozdo, ukidanje koridora je išlo odozgo. Saobrazno tome, dok se koridor razvijao s juga ka severu i zapadu, zatvaranje koridora išlo je u kontra smeru, od Austrije, preko Slovenije, Hrvatske, Srbije, do Severne Makedonije. Potpuno zatvaranje kampa u Slavonskom Brodu nastupilo je sredinom aprila 2016., kojim je i formalno okončan balkanski koridor. I kada je koridor ukinut, osobe u pokretu su nastavile da dolaze u Zagreb i Ljubljanu, iako na dosta skuplji, sporiji i izuzetno opasniji način. Posledice koridora su se osećale mesecima pa i godinama nakon njegovog ukidanja: zapadnoevropske države su stotine osoba, koje su do tih zemalja došle koridorom, deportovale u Hrvatsku na osnovu **Dublinske uredbe**. Ovaj masovni oblik kretanja unatrag je ubrzo nazvan obrnuta balkanska ruta, koja se još naziva i **kontrakoridorom**.

Za vreme svog formiranja i trajanja koridor je formalno udružio države koje su inače u kompleksnim međusobnim odnosima: države bivše Jugoslavije, države-članice EU, države-kandidati, članice Schengena, kandidati za ulazak u Schengen i sl. Ove razlike prestale su da budu kamen spoticanja kako bi se ostvario zajednički cilj i interes: što brži, što lakši tranzit, sa što manje zadržavanja. Iako se u medijskom diskursu često upotrebljavao izraz humanitarni koridor, represija slobode kretanja, **prisilno** kretanje tačno određenim putanjama i vozilima, uz onemogućavanje njegovog korišćenja za pojedine osobe, obično na osnovu rasnog profilisanja maskiranog u lingvističke testove, kroz tehnike i tehnologije **humanitarnog izuzeća**, koridor je evoluirao u sve uspešnije sekuritarno sredstvo kontrole i represije neželjenog kretanja. Kako ističu Zoppi i Puleri (2021) poredak stvari na balkanskoj ruti se nakon zatvaranja koridora dubinski i nepovratno promenio: balkanska ruta nije se vratila svom ranijem obliku relativno spontanog, kontinentalnog, umnogome manje opasnog krijumčarskog prolaska prema EU (u poređenju s drugim, morskim rutama). Kristalisala se u prostor kakav je danas - nadziran i sekuritizovan, snažno definisan graničnim kontrolama, militarizacijom i ljudskom patnjom.

20. 10. 2023.

Literatura

Beznec, Barbara, Marc Speer i Marta Stojić Mitrović. 2016. *Governing the Balkan Route. Macedonia, Serbia and the European Border Regime*. Beograd: Rosa Luxemburg Stiftung Southeast Europe.

Bužinkić, Emina i Marijana Hameršak, ur. 2017. *Kamp, koridor, granica. Studije izbjeglištva u suvremenom hrvatskom kontekstu.* Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, Centar za mirovne studije, Fakultet političkih znanosti – Centar za istraživanje etničnosti, državljanstva i migracija.

De Genova, Nicholas. 2002. „Migrant ‘Illegality’ and Deportability in Everyday Life“. *Annual Review of Anthropology* 31: 419-447.

Hameršak, Marijana i Iva Pleše. 2017. „Zarobljeni u kretanju. O hrvatskoj dionici balkanskog koridora“. U *Kamp, koridor, granica.*

Studije izbjeglištva u suvremenom hrvatskom kontekstu. Emina Bužinkić i Marijana Hameršak, ur. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, Centar za mirovne studije i Fakultet političkih znanosti – CEDIM, 9-39.

Lunaček Brumen, Sarah i Ela Meh. 2016. „'Vzpon in padec' koridorja. Nekaj refleksij o spremembah na balkanski migracijski poti od poletja 2015“. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo 44/*264: 21-45.

Pistotnik, Sara, Uršula Lipovec Čebron i Nina Kozinc. 2016. „'Ta prostor je postal *naš*, skupen prostor. To je zame cilj Fronte'. Intervju z aktivistkama in aktivistom Protirasistične fronte brez meja“. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* 44/264: 99-118.

Zoppi, Marco i Marco Puleri. 2021. „The Balkan Route (and Its Afterlife). The New Normal in the European Politics of Migration“. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies* 24/3: 576-593.

Stojić Mitrović, Marta. 2021. *Evropski granični režim i eksternalizacija kontrole granica EU. Srbija na balkanskoj migracijskoj ruti*. Beograd: Etnografski institut SANU.

Župarić-Iljić, Drago i Marko Valenta. 2019. „Opportunistic Humanitarianism and Securitization Discomfort Along the Balkan Corridor: The Croatian Experience“. U *Refugee Protection and Civil Society in Europe*. Margit Feischmidt, Ludger Pries i Celine Cantat, ur. New York: Springer International Publishing, 129-160.

Balkanski krug

Marta Stojić Mitrović

Nakon zatvaranja formalizovanog migracijskog **koridora** 2016. godine, nelinearno, isprekidano, često cirkularno kretanje postaje dominantna karakteristika migracijskih kretanja na Balkanu. To se kretanje zasniva na stalnim pokušajima da se put nastavi ili usidri na određenoj lokaciji, unatoč tome što granični režim to ne dopušta sistemom **pušbekova**, **pulbekova**, readmisija, Dablinske regulacije i dr. Za razliku od stereotipne predstave **balkanske rute**, kao jednosmerne, izrazom balkanski krug ili kruženje naglašava se postojanje znatno kompleksnijih formi kretanja preko država zapadnog Balkana do Evropske unije i nazad. **Zapadnobalkanski** granični pejzaž ispresecan je promenljivim, višesmernim i često kapilarnim migracijskim rutama. Ove rute, koje na najrazličitije načine presecaju teritorije nacionalnih država i granica između njih, proizvod su sve intenzivnijih sekuritarnih praksi.

Koncept se ne odnosi samo na kruženje osoba u pokretu, već i na kruženje drugih aktera migracijskih procesa, policijskih službenika, humanitarnih organizacija, aktivista, koji se premeštaju sa jedne lokacije na drugu u skladu sa dinamikama migracijskih kretanja i političkih odgovora na njih. Osim ljudi, balkanskim kružnim tokom kruže i znanja, solidarne prakse, tehnike i tehnologije nadzora i kontrole kretanja, protokoli prihvata, raznorodni narativi, doprinoseći kompleksnoj slici perifernog, zapadnobalkanskog graničnog pejzaža (Stojić Mitrović i Vilenica 2019).

1. 7. 2022.

Literatura

Stojić Mitrović, Marta i Ana Vilenica. 2019. „Enforcing and Disrupting Circular Movement in an EU Borderscape. Housingscaping in Serbia“. *Citizenship Studies* 23/6: 540-558.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-balkanski-kruzni-tok-p?locale=hr

Bubo i Endi

Iva Pleše

Bubo i Endi dva su policijska psa iz Postaje granične policije Imotski koji su u jednoj od reportaža o djelovanju policije na hrvatskim državnim granicama, brojnih posljednjih godina, iskorišteni u svrhu promocije suzbijanja **ilegalnih migracija**. Već je u naslovu reportaže, „Psi Bubo i Endi čuvaju hrvatsku granicu s BiH od migranata“, vidljivo jasno pozicioniranje s jedne strane individualiziranih pasa s vlastitim imenima (usp. **Pablo**), koji pripadaju onoj vrsti pripitomljenih životinja prema kojoj se često izražava izuzetna naklonost, a koji ovdje pomažu policijskim službenicima u čuvanju granice (usp. **Candy**), te s druge strane općom imenicom homogeno predstavljene skupine od koje granicu treba štititi. Policijski psi iz Imotskog kao animalni, u nekoj mjeri antropomorfizirani čuvari granice, ulaze tako u repertoar uporabljenih animalističkih elemenata u proizvodnji diskursa usmjerenih protiv migracija, koji se osim antropomorfizmima koriste, između ostaloga, i zoomorfizmima (usp. **divlje životinje**).

10. 5. 2022.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-bubo-i-endi-p?locale=hr

Candy

Iva Pleše

Božji dar, svjetski fenomen, strah i trepet, ekspertica za ilegalce, ponos hrvatske policije, neki su od izraza korištenih u medijima za psa mješanca koji je krajem 2016. godine dolutao na granični prijelaz Bajakovo i pod imenom Candy, koje su mu nadjenuli tamošnji policajci, bez ikakve prethodne dresure, otkrivao **ilegalne migrante** skrivene u kamionima. Za te je zasluge kujica Candy zaradila medalju koju joj je oko vrata stavio ministar unutrašnjih poslova Davor Božinović u koncertnoj dvorani Vatroslava Lisinskog u Zagrebu na proslavi Dana Hrvatske policije 2017. godine. PR-ovski potez korištenja simpatija i naklonosti prema životinjama i figure personifikacije za promoviranje granično-policijskih aktivnosti pokazao se uspješnim: komentari u medijima kretali su se od izraza blagonaklonosti do oduševljenja te bili u potpunosti lišeni misli o onima koji su se morali skrivati u kamionu, preciznije o tome da se radi o ljudima koji su iz nevolje tu gdje jesu, a ne o eksplozivnim sredstvima ili drogama koje su nanjušili policijski psi. Osim gromoglasnog pljeska na dodjeli medalje, kujica Candy (a time posredno i Hrvatska policija) zaslužila je na društvenim mrežama i komentare poput „srce malo“ ili „pametna pesica“ te dobre želje za „uspješnom i dugom karijerom“. Koliko je bio pronicljiv potez službe za odnose s javnošću Hrvatske policije, govori jedan od komentara čitatelja koji ne samo da u ovome ne pronalazi ništa dehumanizirajuće nego, dapače, kaže: „stvarno simpatična priča, drago mi je što još ima ljudskosti i ljubavi u ljudima“. Candy je također, prema navodima policajaca, vrlo dobro znala prepoznati upravo migrante, koje je razlikovala od, primjerice, vozača kamiona „iz istoga podneblja“ za što se kao objašnjenje nudi jedna od „teorija“ koja dodatno dehumanizira i demonizira pa i po „vrsti“ profilira ljude u pokretu: da su je „migranti istukli i da ona sada nekako osjeti njihov strah, adrenalin, miris ili što već“. Radi se ovdje o korištenju animalističkih (te u širem smislu naturalističkih) elemenata u proizvodnji protumigrantskih diskursa (v. **divlje životinje**) ali također i o korištenju prirode/životinja kao oružja u borbi protiv ilegaliziranih migracija (usp. **naoružani krajolik**).

1. 3. 2022.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-candy-p?locale=hr

Čebula

Evelina Soršak

Čebule nikoli nisem jemala tako resno, vse do terenskega dela, ki smo ga s predmetom Sodobne migracije, državljanstvo in etnične manjšine opravljali v Bihaću marca 2022. Presunilo me je dejstvo, da čebula spada med glavni sestav tako imenovanega *game fooda*, hrane, ki jo migrant vzame s seboj na pot. Ta pot, imenovana tudi **game**, je dolga, zahtevna in nevarna. Kljub zelo težkim razmeram ter **pušbekom** ki jih izvajajo hrvaška policija in druge policije, imajo migranti upanje in voljo game ponoviti tolikokrat, da svoj cilj uresničijo. Hrana, ki jo vzamejo s seboj na pot je dobro premišljena. Največkrat je to kruh, nepogrešljiv del vsakega *game fooda* pa je tudi čebula. Zakaj ravno čebula?

Na čebulo sem naletela že prvi dan terenskega dela v Bihaću, ki se je zame zaključil ob tako imenovanem *Baba Shopu*, trgovinici oziroma kiosku, ki oskrbuje z živili in osnovnimi potrebščinami tako lokalno prebivalstvo kot ljudi na poti. Gospod, kateremu so migranti nadeli vzdevek „Baba“, je človek ki z njimi sočustvuje in jim solidarnostno pomaga. Pri njem je mogoče polniti telefone in pri njem ljudje najdejo prvo pomoč po pušbeku z obleko in zdravili. Zanje je kot oče v Bosni, zato so ga Baba tudi poimenovali. V enem izmed jezikov, ki jih govorijo migranti, „Baba“ namreč pomeni oče. Presenetilo me je, da med hrano za na pot spada tudi čebula. Ob kasnejšem pogovoru za kioskom, z Safi, štiriindvajset letnim migrantom iz Pakistana, sem slišala, da je čebula pravzaprav najpomembnejša hrana na poti.

Hrana, ki jo vzamejo na pot oziroma *game food* je sestavljena iz čebule, kruha, kečapa, majoneze, energijskih čokoladic in pijač ter vode. Safi je povedal, da hruha na pot vzamejo več hlebov, ki jih močno stisnejo skupaj. Zraven vzamejo med en in dva kilograma čebule. Nahrbtnik s hrano in vsemi pomembnimi rečmi za na pot tako tehta tudi do dvajset kilogramov. Čebula je glavni dodatek h kruhu in skoraj vedno jo jedo skupaj s kruhom. Iz različnih pogovorov sem izvedela, da čebulo jedo s kruhom tako, da jo narežejo, zraven pa za okus dodajo še kečap ali majonezo. Veliko jih včasih čebulo je tudi brez vsega. Največkrat se to zgodi, ko zmanjka kruha ali pa ko se ta pokvari.

Devetnajst letni Aziz, ki prihaja iz Pakistana, mi pove, *da ga okus čebule ne moti in da mu je obenem tudi všeč*. Spominja ga na okus limone, ki je močan a vseeno dober. Tudi iz ostalih pogovorov sem izvedela, da večine okus čebule ne moti in da jo imajo radi. Skoraj vsi sogovorniki so na vprašanje, zakaj na pot jemljejo ravno čebulo, odgovorili, da je ta za na pot dobra in da jim da energijo. Večina je omenjala tudi zdravilne učinke čebule, namreč da je čebula zdrava, močna, dobra, da jim da energijo, da je dobra za želodec in tudi za oči. Zelo pogost razlog, ki so ga moji sogovorniki navedli, pa je bil tudi ta, da čebula na poti zdrži zelo dolgo in da se ne pokvari. Iz pogovorov sem tako ugotovila, da je najpomembnejši vidik čebule v sklopu *game fooda* njena praktičnost, hkrati pa ugotavljam, da je morda pomembna tudi navada.

Zdi se, da je čebula na poti zanje nekaj samoumevnega. Iz pogovorov sem namreč razbrala, da je večina mojih sogovornikov ob besedi čebula postala dobre volje, saj sem omenila nekaj kar jim je poznano in normalno na poti. Vsi fantje s katerimi sem se pogovarjala na pot vzamejo enako hrano in enako količino stvari, kar kaže na določeno uniformnost. Na pot vzamejo čebulo morda tudi zato, ker jo vzamejo tudi drugi. Ker smo bili v Bihaću malo časa, seveda ne morem trditi, da tudi vsi drugi vzamejo na game enaka živila.

Prehranjevanje ljudi na poti, s katerimi sem se pogovarjala v Bihaću, se je od začetka njihove poti močno spremenilo. Na poti jedo hrano, ki jim je najbolj priročna, ki zdrži dolge razdalje in jim hkrati, da energijo. Kljub temu, da so se zaradi migracije njihove prehranjevalne navade spremenile pa ohranjajo močan spomin na hrano, ki so jo jedli nekoč. Obstaja namreč močna povezava med hrano in spominom (Mintz in Du Bois 2002: 107).

V strogo realističnem smislu je prehranjevanje lahko opredeljeno kot nekaj kar ljudje zaužijemo zaradi potrebe po energiji. Kljub temu je prehranjevanje večplasten in večdimenzionalen pojem, s socialno, psihološko, fiziološko in simbolično dimenzijo (Holtzman 2006: 362). Še močnejša je lahko dimenzija spomina. Spomin se pogosto nanaša na niz zelo različnih procesov in dinamik, ki se lahko razumejo na različne načine, vključno z nostalgijo, ki jo lahko vzbudi določena hrana (Holtzman 2006: 362). Sutton (2000, 2001) ugotavlja kako je okušanje hrane še posebej intenziven in prepričljiv medij za spomin, ki ni le kognitivni ampak tudi emocionalni in fizični (Holtzman 2006: 365). Hrana ima v skupnostih z migrantsko izkušnjo tako pomen za spomin na okolje, kjer so živeli prej. Obenem se na hrani poznajo pomembne politične, ekonomske in socialne spremembe (Holtzman 2006: 364).

Ob pogovorih z migranti, sem ugotovila, da je čebula hrana, ki je bila cenjena tudi v državi, v kateri so živeli prej. Jedli so jo že v Pakistanu in Afganistanu, le pripravljali so jo na različne načine. Tudi pomen čebule kot take je postal zanje drugačen. Čebula, iz katere so včasih pripravljali različne jedi in je veljala za vmesen člen ali pa le del sestava obroka, je sedaj postala glavni obrok na poti. Čebulo uporabljajo tudi pri kuhanju v skvotih, v obdobjih čakanja med enim in drugim gameom. Za sogovornike pa je na gamu surova čebula postala najpomembnejša sestavina. Pri tem nisme uspela vprašati, ali je v navadi, da surovo čebulo kot jed za na pot uporabljajo tudi tam, kjer so odraščali.

V urdujščini čebulo imenujejo *pîvaz* (izgovorjava /pi:'vɑ:z/). Aabis, enaintrideset letni migrant iz Afganistana, mi tako opiše kakšna je čebula v Afganistanu in Pakistanu:

> This country onion no good. In Pakistan, Afganistan onion is very good. There is water very good. This Pakistan, Afganistan, this water, when this onion grow is very good because of water. Powerful water /.../ very tasteful this onion, very good onion, very tasty and powerful because of weather and water. This onion here no good. Here is no tasty.
>
> V prevodu: V tej državi čebula ni dobra. V Pakistanu, Afganistanu je čebula zelo dobra. Tam je voda zelo dobra. Ta pakistanska, afganistanska voda, ko ta čebula zraste je zelo dobra zaradi vode. Močne vode /.../ zelo okusna je ta čebula, zelo dobra čebula, zelo okusna in močna zaradi vremena in vode. Tukaj čebula ni dobra. Tukaj ni okusna.

Pove tudi, da se spominja jedi, ki so jih pripravljali iz čebule in da so bile te jedi zelo okusne. Opiše jedi, kjer se prepraži čebula in testo, domnevam da je to jed podobna piti. Prav tako se spominja jedi, kjer je zmešana čebula in jogurt, prepražena čebula in maslo ter tudi čebula in mleko. Pove, da včasih ob priložnosti tudi on poskusi pripraviti kakšno jed, ki jo jedo v Afganistanu.

Čebula v *Game Shopu* v **kampu Lipa**.

Bihać, 26. 3. 2022. Foto: Evelina Soršak

8. 6. 2022.

Literatura

Holtzman, Jon D. 2006. „Food and Memory“. *Annual Review of Anthropology* 35: 361-378.

Mintz, Sidney W. in Christine M. Du Bois. 2002. „The Anthropology of Food and Eating“. *Annual Review of Anthropology* 31: 99-119.

Sutton, David. 2000. „Whole Foods. Revitalization through Everyday Synesthetic Experience“. *Anthropology and Humanism* 25/2: 120-130.

Sutton, David. 2001. *Remembrance of Repasts. An Anthropology of Food and Memory*. London: Berg.

Bilješke

Tekst je napisan u okviru kolegija Suvremene migracije, državljanstvo i etničke manjine (doc. dr. Ana Sarah Lunaček Brumen i izv. prof. dr. Uršula Lipovec Čebron) na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Ljubljani.

Detencija

Jelka Zorn, Marijana Hameršak

Detencija je zapiranje oziroma pridrževanje s ciljem deportacije. Izvaja jo policija kot administrativni in ne kazenskopravni ukrep. Zaprti niso obravnavani kot državljani, temveč kot osebe brez dovoljenja za potovanje ali prebivanje. Beseda detencija je izpeljana iz angleške *detention*; za opis državnih praks na **balkanski poti** jo včasih uporabljajo aktivisti in aktivistke ter raziskovalci in raziskovalke v hrvaškem, srbskem in drugih jezikih (prim. Avon et al. 2017; Lalić Novak 2013: 144, f 19; Stojić Mitrović 2021: 101). V slovenščini se pogosteje uporablja beseda „zapiranje“.

Federico Rahola (2011: 99) pri detenciji poudari vidik meje (gl. **ograda, zid, žica**). Detencijski centri so ločeni od okolja in tako oblikujejo „otočje razpršenih prostorov od katerih je vsak manifestacija meje“. Patrisia Marcías Rojas in Martina Tazzioli (2022) pa detencijske centre opišeta kot mešanico logike zapora (zakonsko predpisan prostor, v katerem se uresničuje načelo liberalnih vrednot „enakosti pred zakonom“) in logike logorja, kampa, taborišča, ki je onstran zakona, zlasti pa onstran sodišč. Namreč nadzor sodišč pri detenciji je minimalen in šele naknaden. Ljudje na ta način skoraj nimajo možnosti, da bi v novi državi postali subjekti pravic (Bigo 2007).

Detencija je povezana s procesi **ilegalizacije** (Andersson 2014). Ilegalizacija pomeni izključenost iz skupnosti in odvzem temeljnih pravic, zato je povezana z občutki razčlovečenja in ponižanja. Hannah Arendt (2004 [1951]) je procese ilegalizacije oziroma brezdokumentnosti analizirala kot problem brezdržavljanskosti beguncev in begunk. Zanjo je begunec simptom zgodovinske prepletenosti pojmov človekovih in državljanskih pravic. Kadar ljudje niso obravnavani kot državljani, izgubijo tudi človekove pravice. Detencija pa je tisti *prostor* in *praksa*, ki to mejo med državljani in nedržavljani utrdi in poglobi (Mountz et al. 2013: 530). V detenciji država ilegalizacijo migrantov formalizira, obenem pa jih prav zaradi ilegaliziranega položaja preganja.

Detencija je del upravljanja migracij; s pomočjo tega ukrepa se migrante nadzira, upočasnjuje njihovo pot, omogoča se njihovo izkoriščanje in nasploh ohranja družbeno distanco do zaprtih (Marcías Rojas in Tazzioli 2022). Analogno deportaciji, ki jo opredeljujemo kot **prisilno** mobilnost, detencijo vidimo kot prisilno imobilizacijo (De Genova 2017: 165). Čakanje na deportacijo, nadaljevanje potovanja ali možnost življenja v državi zapiranja, se za mnoge izteče v stanje zataknjenosti. Tudi Alison Mountz in sodelavke poudarjajo, da funkcija detencije ni zaustavljanje mobilnosti, temveč izključevanje iz skupnosti (Mountz et al. 2013: 526). Učinek zapiranja je, da zajame in utrdi identitete migrantov (Mountz et al. 2013: 526; gl. **izviri detencije migrantov**).

V večini držav Evropske unije detencija oziroma zapiranje lahko traja do 18 mesecev, medtem ko v Združenem kraljestvu, ZDA in Avstraliji časovne omejitve ni. Formalno policija odredi „omejitev gibanja“ z „namenom priprave ali izvedbe postopka odstranitve, predaje ali izročitve“ (*Zakon o tujcih* Republike Slovenije; gl. *Zakon o strancima* Republike Hrvaške in *Zakon o strancima* Republike Srbije). Osebe, ki so pridržane „so dobesedno 'krive' za nič drugega kot za svoj 'neavtoriziran' (ilegaliziran) status, kaznovane so le zaradi tega kar so, ne pa zaradi nekega dejanja“ (De Genova 2017: 163). Absurdnost zapiranja brez sodnih varovalk je bila še zlasti očitna v primeru izbrisanih prebivalcev Slovenije. Čeprav so s svojimi družinami ali sami stanovali v Sloveniji, so mnoge privedli v Prehodni dom in kasneje v Center za tujce (detencijski center) z namenom deportacije oziroma pregona zaradi ilegaliziranega statusa. Čeprav so leta ali celo desetletja živeli, delali in plačevali socialno in zdravstveno zavarovanje v Sloveniji, so zaradi izbrisa iz registra stalnih prebivalcev Republike Slovenije (tj. ilegalizacije) vsi postali ranljivi za policijski pregon, pridrževanje v centru in deportacijo. Policija je nekatere izbrisane deportirala kljub vojnim razmeram v njihovih matičnih okoljih. Spet drugim posameznikom in posameznicam, ki so bili izbrisani, se je uspelo rešiti zapora s pomočjo „garantov“ ali na druge načine, tako da so lahko odšli domov, par ulic stran oziroma tja, kjer so živeli sami ali z družinami. Njihova ilegalizacija je bila kasneje večkrat prepoznana kot neustavna (Kogovšek et al. 2010).

Vsaka detencija se ne konča z deportacijo. V slovenskem Centru za tujce so od leta 2013 do konca leta 2021 pridržali 12.233 oseb, največ iz Afganistana, Pakistana in Sirije. Med zaprtimi so (bili) tudi otroci. Leta 2021 so zaprli 2.367 oseb, med njimi 390 otrok: 241 otrok brez spremstva odrasle osebe in 149 otrok s starši oziroma skrbniki. Istega leta (tj. 2021) je Center za tujce deportiral 8 oseb v njihove matične države, in sicer v Pakistan, Belorusijo, Maroko, Bosno in Hercegovino, Združene države Amerike in Nigerijo.

Etnografska raziskava Mary Bosworth (2014) v britanskih detencijskih centrih pokaže podoben trend, namreč niti polovica zaprtih oseb ni deportirana. Mnogi imajo v državi zapora sorodnike, prijatelje, delo. Vsi zaprti (in tudi mnogi zaposleni v teh centrih) pa detencijo doživljajo kot brezsmiselno. Zaprti so depresivni, zaskrbljeni in jezni. Detencija je, enako kot ilegalizacija, ki je njen pogoj, povezana z občutki ponižanja in razčlovečenja (Bosworth 2014).

V zakonu o tujcih in policijskih naracijah se, namesto zapora, kampa, taborišča ali detencije, uporabljajo olepševalni termini kot so „omejitev gibanja“, „nastanitev“ ali „bivanje tujca pod strožjim policijskim nadzorom“ (*Zakon o tujcih* Republike Slovenije, gl. *Zakon o strancima* Republike Hrvaške in *Zakon o strancima* Republike Srbije). Nekdanji vodja raziskovalne skupine *Global Detention Project* Michael Flynn (2013) opozori, da se povsod po Evropi in širše, ciljno in zavestno uporabljajo eufemizmi (center za začasno bivanje, center za goste, center za migrante, center za tujce ipd.). O tej strategiji nam je junija leta 2020 govoril vodja enega od hrvaških detencijskih centrov: „Omejevanje svobode gibanja je problematična beseda, pa se zato ta ukrep raje imenuje 'sklep o namestitvi'. Bolje nam je to tako imenovati, bolje od tega, kar v resnici je“.

Poleg olepševalnih poimenovanj prostorov in praks zapiranja policija teži k temu, da uporablja terminologijo človekovih pravic. To denimo ilustrira eden od medijskih člankov v katerem so nekritično povzete uradne informacije Policije oziroma Ministrstva za notranje zadeve. Ob otvoritvi detencijskega centra v Ježevu blizu Zagreba, smo naleteli na članek z naslovom „Prispevek Ministrstva za notranje zadeve k zaščiti človekovih pravic“. To paradoksno strategijo poudarjanja človekovih pravic in obenem stalno in sistematično kršenje pravic, lahko imenujemo organizirana hipokrizija. Na kritike varuhov človekovih pravic in aktivističnih proti-rasističnih skupin policija, poleg vnašanja jezikovnih inovacij, odgovarja še z uvajanjem minimalnih izboljšav znotraj vedno bolj utrjenega in normaliziranega sistema zapiranja (Zorn 2006). Na primer, v detencijskem centru je prostor za molilnico, ločeno zapirajo ženske in

družine z otroci, otroke, ki so na poti brez spremstva odrasle osebe naj bi zapirali za čim manj časa, poslužujejo se metode psihološkega pritiska za izvedbo **prostovoljne vrnitve** namesto uporabe sile itd. Nasproti temu pa ljudje na poti detencijo opisujejo kot kazen ali zapor (prim. Marcías Rojas in Tazzioli 2022). Te prostore imenujejo *closed camps*, *prisons* in *camps* (prim. Migreurope). Vodja enega izmed hrvaških detencijskih centrov je na vprašanje o razlikah med zaporom in detencijo, poudaril umestitev detencije v pravni red in pokazal na podobnosti in ne razlike teh dveh ustanov. „Ali je v zaporu hrana omejena? Imate svobodo gibanja le znotraj dvorišča? Imate pravico do televizije, do svobodnega gibanja? […] Na koncu koncev je isto ali vam omejevanje svobode odredi policija ali preiskovalni sodnik“.

Obenem so detencijski centri *prostori odpora* – tako vsakodnevnih nevidnih borb kot radikalnih političnih bojev. Pogoste so individualne in kolektivne gladovne stavke, samo-poškodovanje, različne oblike protestov, informiranje javnosti o dogajanju v centrih itd. V **protestih pred Centrom za tujce** v Postojni v Sloveniji (25. 8. 2020) in pred detencijskim centrom Ježevo na Hrvaškem (29. 11. 2014) so samo-organiziran boj zaprtih podprli aktivisti in aktivistke od zunaj. Protesti so del širšega *no border* gibanja, ki zahteva svobodo gibanja in mednarodno zaščito za vse, kar vključuje ukinitev nadzora priseljevanja, torej tudi ukinitev vseh detencijskih centrov (Anderson et al. 2012; Zorn 2014).

Pomembna oblika odpora je ozaveščanje javnosti o nesprejemljivosti državnega nasilja nad migranti in migrantkami. Zaprti aktivisti javnost ozaveščajo o arbitrarnosti zapiranja, pomanjkanju pravnega varstva in zdravniške oskrbe. V migrantskem časopisu *Tukaj smo*, ki ga izdaja kolektiv Ambasade Rog iz Ljubljane, ljudje objavljajo svoje življenjske zgodbe in izkušnje. Med njimi so tudi tiste povezane z zaporom v Centru za tujce. Svoje izkušnje je za časopis *Tukaj smo* opisal Amine iz Alžirije: „Prišel sem v Slovenijo, demokratično državo, in zaprosil za azil, ker sem ogrožen v svoji državi, pa so me samo zaprli, poniževali in mučili. Dobil nisem nobene pomoči. […] Ujeti smo v nočni mori, pa nihče ne ve, da sploh obstajamo in kaj se nam dogaja“.

Hamid Ouchattou iz Maroka je po letu dni zaporne kazni, ki si jo je v domovini prislužil z opozarjanjem na korupcijo, v Sloveniji zaprosil za mednarodno zaščito, a je dvakrat prejel negativno odločbo. Za spletni časopis je povedal, da je bil v azilnem domu zaklenjen v sobo, kjer je doživel paničen napad. Kljub temu so ga odpeljali v Center za tujce. „Podpisal sem neke papirje, čeprav nisem vedel, kaj podpisujem. Ko so me pripeljali sem, sem jih vprašal, kaj je to? Saj to je zapor. Zakaj sem v zaporu, če sem zaprosil za azil?“ je povedal Ouchattou. Novinarka je zapisala, da bi se lahko pritožil, a mu tega niso povedali. Ob tem dodajamo, da ne gre za naključno opustitev informiranja, temveč sistematično policijsko prakso onemogočanja dostopa do odvetnika, pritožb in drugih sredstev in postopkov, ki naj bi varovale pravice zaprtih. Ljudje v centru oziroma kampu zreducirani na telo oziroma golo življenje. Ouchattou pove isto z drugimi besedami: „To je džungla. […] Najprej te sprovocirajo, ko znoriš pa pridejo in te pretepejo. Vedo, kje. Tam, kjer ni kamer“.

Na Hrvaškem je znan primer pravnega boja družine pokojne **Madine Hussiny**, deklice iz Afganistana ki je izgubila življenje ob policijskem **pušbeku** leta 2017. Po tragičnem dogodku je bila družina z večjim številom otrok več kot dva meseca zaprta v detencijskem centru v Tovarniku (leta 2018). Člane družine je policija zaprla ločeno z možnostjo zgolj občasne medsebojne komunikacije. Najprej jim sploh niso dovolili stika s svojim odvetnikom. Družina je vložila pritožbo proti Republiki Hrvaški na Evropsko sodišče za človekove pravice. Sodišče je presodilo da je Hrvaška v primeru družine Hussiny kršila *Evropsku konvenciju o človekovih pravicah* in to pravico do življenja (2. člen), pravico do svobode in varnosti (5. člen), prepoved kolektivnega izgona tujcev (4. člen, 4. Protokola), pravico do individualne obravnave (34. člen) in prepoved mučenja (3. člen). Po navedbah evropskega sodišča je bila celi družini svoboda odvzeta proti-zakonito, otroci pa so bili – zaradi detencije – obravnavani nečloveško.

Zaporov za migrante, tj. detencijskih centrov, ni mogoče popraviti ali izboljšati, saj utelešajo izključitev ljudi iz skupnosti in s tem sistematično kršitev človekovih pravic. Zato aktivistke in aktivisti, tako vzdolž balkanske poti kot povsod po svetu, zahtevajo njihovo ukinitev. Obenem zahtevajo tudi ukinitev sistema nadzora mej kot takega – kot smo pokazali so detencijski centri neločljivi del tega nadzora.

1. 2. 2023.

Literatura

Anderson, Bridget, Nandita Sharma in Cynthia Wright. 2012. „‘We are all Foreigners’. No Borders as a Practical Political Project“. V *Citizenship, Migrant Activism and the Politics of Movement*. Peter Nyers in Kim Rygiel, ur. London in New York: Routledge, 73-91.

Andersson, Ruben. 2014. *Illegality, Inc. Clandestine Migration and the Business of Bordering Europe*. Oakland: University of California Press.

Arendt, Hannah. 2004. *The Origins of Totalitarianism*. New York: Schocken Books.

Avon, Maddalena, Ana Ćuća, Josipa Dika, Lea Horvat, Željka Jurlina, Sara Kekuš, Dijana Kocijan, Petra Šarin in Tea Vidović. 2017. *Alternative migracijskoj detenciji. Pregled prakse u EU uz preporuke za razvoj modela u RH.* Zagreb: Centar za mirovne studije.

Bigo, Didier. 2007. „Detention of Foreigners, States of Exception, and the Social Practices of Control of the Banopticon“. V *Borderscapes. Hidden Geographies and Politics at Territory’s Edge*. P. K. Rajaram in C. Grundy-Warr, ur. Minneapolis: University of Minnesota Press, 57-101.

Bosworth, Mary. 2014. *Inside Immigration Detention*. Oxford: Oxford University Press.

De Genova, Nicholas. 2017. „The Economy of Detainability. Theorizing Migrant Detention“. V *Challenging Immigration Detention. Academics, Activists, Policymakers*. Michael Flynn i Matthew Flynn, ur. Cheltenham: Edward Elgar, 160-171.

Flynn, Michael. 2013. *The Hidden Costs of Human Rights. The Case of Immigration Detention*. Global Detention Project Working Paper 7.

Kogovšek, Neža, Jelka Zorn, Sara Pistotnik, Uršula Lipovec Čebron, Veronika Bajt, Brankica Petković in Lana Zdravković. 2010. *The Scars of the Erasure. A Contribution to the Critical Understanding of the Erasure of People from the Register of Permanent Residents of the Republic of Slovenia.* Ljubljana: Peace Institute.

Lalić Novak, Goranka. 2013. „Ograničenje slobode kretanja tražitelja azila. Zaštitna mjera ili kazna?“. *Pravni vjesnik* 29/3-4: 139-156.

Marcías Rojas, Patrisia in Martina Tazzioli. 2022. „Detention/Confinement/Containment“. V „Minor Keywords of Political Theory. Migration as a Critical Standpoint. A Collaborative Project of Collective Writing*“. Environment and Planning C: Politics and Space* 40/4: 781-875.

Mountz, Alison, Kate Coddington, Tina Catania in Jenna M. Loyd. 2013. „Conceptualizing Detention“. *Progress in Human Geography* 37/4: 522-541.

Rahola, Federico. 2011. „The Detention Machine“. V *Racial Criminalization of Migrants in the 21st Century.* Salvatore Palidda, ur. London: Ashgate, 95-106.

Stojić Mitrović, Marta. 2021. *Evropski granični režim i eksternalizacija kontrole granica EU. Srbija na balkanskoj migracijskoj ruti.* Beograd: Etnografski institut SANU.

Zorn, Jelka. 2006. „Od izjeme do norme. Centri za tujce, pridrževanje in deportacije“. *Časopis za kritiko znanosti* 34/226: 54-73.

Zorn, Jelka. 2014. „'No Border, No Nation, Stop Deportation’. Protest Against Immigration Control as Empowerment“. *Critical and Radical Social Work* 2/2: 175-192.

https://e-erim.ief.hr/pojam/detencija-migranta-migrantk?locale=hr

Diskriminacija in rasizacija na avtobusu

Robin Tigran Keršmanc

Diskriminacija in avtobus imata dolgo skupno zgodovino. Eden od dogodkov, ki ju druži je primer Montgomery v zvezni državi Alabama, kjer se je izvajala politika rasne segregacije na avtobusih. Do sedežev sprednjega dela vozila so imeli pravico izključno belci, temnopolti pa so lahko uporabljali zgolj zadnji del avtobusa. Leta 1955 je v sprednjem delu avtobusa sedela afroameriška šivilja Rosa Parks, ki ni hotela odstopiti sedeža belcu in se je s to potezo uprla kršitvi človekovih pravic. Na avtobus je prišla policija in jo aretirala (Paterson 2005: 18). To je povzročilo bojkot avtobusov v Montgomeryju, ki danes za enega prelomnih dogodkov v boju za državljanske pravice Afroameričanov. V zgodovinskem kontekstu je tako avtobus prepoznan kot prostor diskriminacije in hkrati kot prostor boja proti njej.

V Sloveniji tovrstne sistemske segregacije v potniškem prometu ne poznamo, kar pa ne pomeni, da se diskriminatorno vedenje ne dogaja v določenih vsakdanjih situacijah. Na to nas opozarja zgodba sogovornika, ki je v Slovenijo prišel kot begunec iz Burundija in je pri predmetu Sodobne migracije, državljanstvo in etnične manjšine študentom in študentkam govoril o svojem življenju v Ljubljani. Pri tem je posebno pozornost namenil izkušnji vožnje z avtobusom Ljubljanskega potniškega prometa (LPP), ki zanj predstavlja enega redkih prostorov stika z domačini. Izpostavil je, da na avtobusu nikoli nihče ne prisede k njemu in da vedno sedi sam. Zato so ga po prvih vožnjah skozi ljubljanske ulice vse bolj navdajali občutki manjvrednosti in nelagodja. Sprva je razloge, da sedi sam, iskal v svoji tujosti in drugačnosti od večine potnikov. Nato je na avtobusu začel opazovati interakcije in obnašanje ostalih ljudi, pri čemer je opazil, da se mnogi uporabniki ljubljanskih avtobusov ne usedejo zraven nikogar. Izpostavil je, da je bila zanj to nova kulturna izkušnja, saj je bil v Burundiju navajen drugačnega obnašanja na avtobusih. Prišel je do zaključka, da njegova drugačnost ni v vseh primerih razlog, da na ljubljanskih avtobusih sedi sam, saj nekateri potniki tako zavračajo bližino, da očitno raje stojijo.

Mestni avtobus je primer javnega prostora, kjer pridejo v stik ljudje iz različnih kulturnih in družbenih okolij, ki so si „prisiljeni deliti prostor“ (Tuvikene et al. 2023: 2967). Antropolog Marc Augé (2013: 690) vidi kot eno od značilnosti javnih prevoznih sredstev sobivanje različnosti, pri čemer se nasprotja večinoma ne manifestirajo v obliki odkritih spopadov. Toda ravno raznolikost potnikov je tista, ki lahko avtobus transformira tudi v potencialni prostor diskriminacije, ki je pogosto izražena na subtilen način, kar preprečuje njeno objektivno merjenje (Xiong in Johnson 2022: 2). Sogovornik iz Burundija je tako izpostavil, da na avtobusu še ni doživel izkušnje t.i. odkrite diskriminacije (ang. *overt discrimination*), ki se kaže predvsem skozi fizično nasilje in krivično ravnanje (Lui 2020: 553). Čeprav odkrito diskriminatorno vedenje ni nujen predpogoj za obstoj „objektivno“ težko dokazljive diskriminacije, pa je pogosto edini način, na katerega jo je moč zaznati. Zadeve zaplete tudi dejstvo, da je diskriminacij več vrst in sicer od rasne, etnične, verske do spolne in drugih, ki so vezane na kontekstualnost in situacijskost, pogosto pa so med seboj povezane, zato dodaten problem predstavlja določanje, katera od njih prevlada in kdaj. Ker je bil sogovornik temnopolt moški, bi ga lahko ostali potniki diskriminirali na rasni, etnični ali spolni osnovi. Glede na sogovornikove izkušnje pa ni moč z gotovostjo trditi, da je bil na ljubljanskih avtobusih dejansko deležen enega ali več naštetih oblik diskriminacije.

V sogovornikovem primeru se zdi bolj uporaben koncept zaznane diskriminacije (ang. *perceived discrimination*), pri kateri lahko izhajamo iz posameznikovega subjektivnega dojemanja predsodkov. Zaznana diskriminacija se tako nanaša na posameznikovo občutenje drugačne obravnave zaradi pripadnosti določenim družbenim skupinam ali/in njegovih specifičnih osebnih značilnosti, ki vključujejo raso, spol, etnično poreklo, status priseljenca in družbeni razred (Xiong in Johnson 2022: 2). Lahko ugotovim, da je sogovornik zaznaval diskriminacijo pri svojih prvih vožnjah z avtobusom, saj je to, da nihče ni prisedel k njemu, dojemal kot rasni predsodek ostalih potnikov do njegove drugačnosti.

Kot sem že izpostavil, na javnih prevoznih sredstvih različne manjšine, še posebej pa temnopolti, doživljajo „rasne sovražnosti“ (Purifoye 2015: 286). Te so pogosto zamaskirane v dualizem prijaznost-hudobnost (ang. *nice-nastiness*), pri katerem gre za „vrsto individualnega izražanja, ki združuje izraze vljudnosti s prezirom in distanciranjem“ (Purifoye 2015: 286). To obnašanje se izraža denimo s pretvarjanjem, da „drugi ne obstaja“ in s tem, da oseba „stoji, namesto, da bi se usedla“ (Purifoye 2015: 286). Prijaznost-hudobnost lahko razumemo kot izrazno orodje mikroagresij, ki se do določene mere oblikuje ravno zaradi same specifičnosti javnega prevoza, ki ga opredeljujejo bližina, omejenost in mobilnost, kar ljudem – za razliko od drugih javnih prostorov – onemogoča pobeg (Purifoye 2015: 286). Pri razmišljanju o obnašanju potnikov je potrebno tudi upoštevati, da so na javnem prevozu prisiljeni sprejemati hitre odločitve (Purifoye 2015: 287).

Javni potniški promet je torej zbir heterogenih potnikov, ki v sebi skriva neko dvojnost. Po eni strani v mnogih mestnih politikah služi kot sredstvo za odpravo diskriminacij z vključevanjem različnosti, po drugi strani pa lahko ravno kot prostor različnosti postane generator diskriminacij. Ena od njih je denimo rasizem, zato je avtobus pomembno razumeti kot prostor, kjer rasa lahko predstavlja enega od dejavnikov konstruiranja vsakodnevnih interakcij potnikov ter pogosto prikritega izražanja rasnih stališč, ki se lahko kažejo denimo v fizičnem in miselnem odmiku od določene skupine, ki je rasno in/ali etnično drugačna od večinske (Purifoye 2015: 287). Avtobusi so torej potencialni vir rasizacije in „hiperrealizacije rasizma“ (Purifoye 2015: 287). Rasizacija pa je „kompleksen sklop zgodovinskih in družbenopolitičnih procesov pripisovanja nadrejenega ali manjvrednega statusa na podlagi domnevne biološke razlike“ (Pierre 2020: 220). Temeljno dejanje rasizacije je torej vsiljevanje razlik, ki naj bi bile osnovane na bioloških predpostavkah, pri čemer je potrebno izpostaviti, da rasne opredelitve določa tudi družbeni položaj (Fassin 2011: 422). V predstavah večine ljudi so posamezniki z nižjim socialnim statusom pogosto videni kot temnopolti, kar jasno kaže, da pri rasizaciji pride do prepletanja tako fizičnih kot tudi družbenih značilnosti (Fassin 2011: 423). Ugotovimo lahko, da temnopolti migranti v diskurzu rasizacije združujejo oboje, pri čemer lahko postanejo žrtve tako dejanj odkritega (ang. *overt racism*) kot tudi dejanj prikritega rasizma (ang. *covert racism*). Odkrite oblike rasizacije migrantov v javnem potniškem prometu so bile zaznane denimo **na avtobusni postaji v Bihaću** v Bosni in Hercegovini. Toda kot prevladujoča oblika rasizma danes velja prikriti rasizem, ki rasističnemu posamezniku nudi določeno mero varnosti, zaradi težavne dokazljivosti prikritih rasističnih praks (Gopalkrishnan 2012: 96). Med slednje lahko uvrstimo prakso izogibanja, ki pa na javnem prevozu ni vedno mogoča, zato se lahko rasizem izraža tudi na bolj tenkočutne načine (Purifoye 2015: 304) in ostaja ujet v domeni neizrečenega. Gre za t.i. tihi rasizem (ang. *silent racism*), ki se „nanaša na neizrečene negativne misli,

čustva in stališča“ do temnopoltih s strani belcev (Trepagnier 2001: 142). Glavna značilnost tihega rasizma tako je, da ostaja na neverbalni ideološki ravni in ne rezultira v odkriti rasistični akciji (Trepagnier 2001: 142).

Če sklenem, lahko ugotovim, da je rasizem na javnem prevozu v večini primerov subtilen. Obnašanje potnikov je odvisno tudi od situacijskosti, denimo ali je avtobus poln ali prazen. Pri označevanju določenih dejanj za rasistična, pa je potrebno biti previden. Poseben izziv za preučevanje predstavljajo ravno prakse, o katerih je govoril sogovornik – stanje namesto sedenja ob temnopoltemu potniku, ki so v določenih primerih lahko rasistične, lahko pa tudi ne. Marsikdaj je nekaj, kar ni rasizacija označeno kot rasizem, s čimer se do določene mere razvrednoti konceptualna orodja v boju proti dejanskim rasističnim ravnanjem, ki se udejanjajo na vsakdanjem in strukturnem nivoju. Zato je pogosto prisoten občutek, da se ob odkritih rasističnih akcijah kot družba niti ne znamo ali ne zmoremo odločneje odzvati.

17. 6. 2024.

Literatura

Augé, Marc. 2013. *Un ethnologue dans le métro*. Paris: Librairie Arthème Fayard/Pluriel.

Fassin, Didier. 2011. „Racialization. How to do Races with Bodies“. V *A Companion to the Anthropology of the Body and Embodiment*. Frances E. Mascia-Lees, ur. Oxford: Blackwell Publishing, 419-434.

Gopalkrishnan, Narayan. 2012. „From Covert to Overt. The Role of Crisis in Transforming Racism“. V *Proceedings of the Third International Conference on Racisms in the New World Order. Realities of Culture, Colour and Identity*. Brisbane: James Cook University, 95-105.

Lui, P. Priscilla. 2020. „Racial Microaggression, Overt Discrimination, and Distress. (In)Direct Associations With Psychological Adjustment“. *The Counseling Psychologist* 48/4: 551–582.

Paterson, Eva. 2005. „Celebrate Rosa Parks and the Montgomery Bus Boycott, End Race Discrimination in Public Transport Today“. *Race, Poverty & the Environment* 12/1: 18-19.

Pierre, Jemima. 2020. „Slavery, Anthropological Knowledge, and the Racialization of Africans“. *Current Anthropology* 61/22: 220-231.

Purifoye, Gwendolyn Y. 2015. „Nice-Nastiness and Other Raced Social Interactions on Public Transport Systems“. *City & Community* 14/3: 286-310.

Trepagnier, Barbara. 2001. „Deconstructing Categories. The Exposure of Silent Racism“. *Symbolic Interaction* 24/2: 141-163.

Tuvikene, Tauri, Wladimir Sgibnev, Wojciech Kebłowski in Jason Finch. 2023. „Public Transport as Public Space. Introduction“. *Urban Studies* 60/15: 2963–2978.

Xiong, Meng in Wendy Johnson. 2022. „Perceived Discrimination and Relative Deprivation in Chinese Migrant Adolescents. The Mederating Effect of Locus of Control and moderating Effect of Duration since Migration“. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health* 16/1: 1-13.

Bilješke

Tekst je napisan u okviru kolegija Suvremene migracije, državljanstvo i etničke manjine Uršule Lipovec Čebron i Dagmar Nared na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Ljubljani.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-diskriminacija-in-rasizacija-na-avtobusu-p?locale=hr

Distribucijski šator

Tea Škokić

U **kampu u Slavonskom Brodu** distribucijski je šator u pojedinim razdobljima svoga postojanja bio mjesto obaveznog prolaska izbjeglica nakon što su prošli policijsku registraciju. U šatoru su radile i surađivale međunarodne i lokalne humanitarne, vjerske i nevladine organizacije, agencije i udruge te policija.

Distribucijski šator u ovom je kampu bio obilježen specifičnom cirkulacijom, odnosno činjenicom da se u njemu većina ljudi kretala i opskrbljivala potrebnim stvarima između izlaska i ulaska u vlak. To se kretanje očitovalo i u izgledu šatora, koji je s jedne strane imao ulaz, a s druge izlaz te je svojom organizacijom sugerirao brzu protočnost i zadovoljenje humanitarnog principa **pravedne distribucije** hrane, odjeće i obuće te higijenskih potrepština izbjeglicama.

U višemjesečnom postojanju njegova se svrha spontano i sporadično mijenjala od prostora s brzim protokom izbjeglica kojima se preko ograde uručuju donacije do mjesta raznorodnih i višesmjernih verbalnih i neverbalnih komunikacija, naracija i emocija između ljudi koji trebaju pomoć i onih koji ju u rudimentarnom obliku materijalnih stvari dijele. Tu je promjenu pratio i unutrašnji izgled šatora, koji je u pojedinim trenucima nalikovao dućanu s policama i vješalicama te volonterima koji su nastojali poput iskusnih prodavača prepoznati potrebu izbjeglica i uslužiti ih. Time je distribucijski šator pružao privid normalnosti i dojam bazara, u kojem se odvijala praksa (suženog) slobodnog izbora i odabira donirane robe (Škokić i Jambrešić Kirin 2017).

Distribucijski šator, 18-21. siječnja 2016. Foto: Tea Škokić

Distribucijski šator, 5-7. veljače 2016. Foto: Tea Škokić

Distribucijski šator, 11-14. veljače 2016. Foto: Tea Škokić

Dok je u ostatku kampa sloboda kretanja za izbjeglice, ali i većinu volontera, bila smanjena pa i onemogućena, distribucijski šator u kojem su se dijelili rabljena ili nova odjeća i obuća, higijenski paketi za žene, osnovni paketi za malu djecu te deke i čaj, bio je mjesto na kojem su se ljudi donekle mogli slobodnije kretati i zadržavati te u kojem je dolazilo do komunikacije između volontera i izbjeglica. U njemu su volonteri mogli uočiti treba li netko liječničku pomoć ili ga uputiti u šator UNICEF-a i udruge RODA, tzv. **Rodin šator**, gdje su majke mogle nahraniti i presvući djecu. U šatoru se nalazio i ograđeni odjeljak za spajanje obitelji s ispisanim fotografijama **nestalih** i izgubljenih članova obitelji ili prijatelja. Distribucijski šator bio je i mjesto povremenih prijepora između humanitarnih organizacija, ponajprije organizacije zadužene za vođenje službenog skladišta iz kojeg se dopremala odjeća i obuća u šator, s manjom volonterskom organizacijom koja je vodila skladište nevladinih organizacija, oko kvalitete i prikladnosti odjeće i obuće koja se dijeli. Tenziju su proizvodili manjak odjeće odgovarajuće veličine, posebice nedostatak obuće, nejasni kriteriji kada i što se dovozi iz skladišta, nesortirana roba neadekvatna za zimsko godišnje doba, poderana, rasparena i prljava odjeća koja dolazi iz službenog skladišta te nastojanje Hrvatskog Crvenog križa i UNHCR-a, kao najvećih organizacija koje su djelovale u šatoru, da odvoje svoj dio donacija i onemoguće volonterima drugih organizacija da ih dijele.

5. 3. 2022.

Literatura

Škokić, Tea i Renata Jambrešić Kirin. 2017. „Shopping centar nenormalne normalnosti. Etnografija distribucijskog šatora u izbjegličkom kampu u Slavonskom Brodu“. U *Kamp, koridor, granica. Studije izbjeglištva u suvremenom hrvatskom kontekstu*. Emina Bužinkić i Marijana Hameršak, ur. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, Centar za mirovne studije, Fakultet političkih znanosti – Centar za istraživanje etničnosti, državljanstva i migracija, 81-100.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-distribucijski-scaron-ator-p?locale=hr

Distro

Bojan Mucko

Međunarodnoj grupi volontera okupljenih u Bihaću, pridružio sam se (prvi put) u prosincu 2020. godine. Osnovna radna aktivnost tog samoorganiziranog kolektiva je svakodnevna distribucija humanitarne pomoći ljudima u pokretu koji kao beskućnici žive izvan službenih migrantskih kampova. Krajem 2020. godine, prema procjeni volontera, izvan službenih kampova na području Unsko-sanskog kantona boravilo je oko dvije tisuće ljudi. Tipologija skloništa u kojima su živjeli mladi Afganistanci i Pakistanci koje sam susretao, varirala je u rasponu od nedovršene ili napuštene kuće pa do prazne tvornice. Međunarodni volonteri ta improvizirana skloništa nazivaju skvotovima, a *za* odlazak u distribuciju naziv „distro“ uvriježio se kao često upotrebljavana skraćenica.

S obzirom na kriminalizaciju pružanja sustavne humanitarne pomoći izvan kampova, volonterski rad neslužbenih, samoorganiziranih humanitarnih inicijativa na području Unsko-sanskog kantona odvija se taktički i subverzivno. U distro se, radi nevidljivosti, ide isključivo noću, ali radna svakodnevnica kolektiva započinje ujutro, u devet sati, koordinacijom uz zajednički doručak. Pripreme za distro uz miješanje zobenih pahuljica, tostiranje kruha, kuhanje kave. *Habibi* tim (v. **party u afganistanskom skvotu**) od petero raspoređenih po foteljama i kauču oko niskog stola u dnevnoj sobi. Svatko sa svojom zdjelicom u rukama i laptopom na koljenima. Otvaraju se kompovi i prolazi se kroz tablicu s dnevnim planom. Teren igre između legitimnog i legalnog, kriminalnog i kriminaliziranog, regularnog i iregulariziranog.

Dio tima zadužen je za dopisivanje s nekoliko stotina ljudi preko *messenger* računa otvorenog isključivo za komunikaciju s ljudima u pokretu na području Bihaća. Nastavlja se tamo gdje se stalo jučer na kraju radnog dana. Javljaju se pojedinci i grupe u potrebi, a razgovor se obično nastavlja s „hello brother, how can we help you? how many people are you? can you send us your location?“ Kroz nekoliko rečenica dogovara se ili pregovara količina hrane i tip tražene odjeće. Link na lokaciju njihovog skvota i ostali podaci kopiraju se u tablicu. Kad se ona popuni podacima za prvih dvadesetak grupa (odnosno za dvjestotinjak osoba), prelazi se na izradu dnevne distro rute po principu najpraktičnijeg spajanja svih potrebnih lokacija. Na temelju dobivenih udaljenosti između točaka rute određuje se i točno vrijeme susreta sa svakom grupom. Nakon što je dnevna ruta konačno konstruirana, ljudima u pokretu šalju se pinovi s lokacijom i vremenom susreta.

Do samih skvotova se, radi mogućih policijskih kontrola, nikada ne ide. S ljudima u pokretu sastaje se na distro točkama. Na internoj karti Bihaća upisano je svo teritorijalno znanje volontera. Izmapirano je stotinjak skvotova u Bihaću i okolici, a uz svaku pojedinu lokaciju skvota na karti je predviđeno i nekoliko njima gravitirajućih distro točaka. Svaka nosi svoje, obično opisno ime, a prevladavaju *noir* impresije kao što su: *spooky industry, dog street*, *scary railway*, *construction site*, *corner spot, black hole*. Pojedinačne lokacije na karti označene su crnim ikonama s bijelim kosturskim glavama, a u legendi karte stoji i objašnjenje. To su *burnedspots* – one distro točke na kojima su volontere zatekli lokalci ili ih je presrela policija. Biti viđen – dakle – znači biti spaljen.

Dok je dio tima zaokupljen dopisivanjem, drugi dio ide u šoping. Nakon što je lista paketa gotova, a namirnice pribavljene, počinje kolektivno pakiranje u skladištu. Pripremljene prehrambene namirnice grupiraju se u bijele plastične vrećice (kupljene u lokalnom lancu dućana Bingo). Na vrećicama je, ironičnom igrom slučaja, otisnut uokviren reklamni slogan: „ZA SVAKI DAN“. Vrećica s namirnicama za manje od 5 ljudi je *half bag*. *Full bag* je vrećica s namirnicama za grupu od 5 do 10 ljudi. Nakon što se napuni, *half bag* se sveže, a *full bag* vrećica se ostavi otvorena radi bržeg snalaženja tijekom distribucije. *Non Food Items* (NFI), odnosno odjeća i obuća pakira se u crne vreće za smeće. Jednom pripremljeni paketi hrane stavljaju se u plave Ikeine vrećice (one velike, s praktičnim ručkama) i tovare u kombi. Vrećice ZA SVAKI DAN drže se na stražnjem sjedalu, a NFI je u dnu kombija.

U distro se kreće kad padne mrak. Svakih petnaestak minuta druga točka, a cijeli distro traje oko dva sata. Dolazak do lokacije (negdje usred polja). Parkira se tako da je desna strana kombija zaštićenija jer se stražnja vrata kombija ne mogu otvoriti, pa ostaju samo bočna vrata ispred kojih se odvija cijela akcija.

Gašenje svjetla na autu. Paljenje čeone lampice. Suvozač u tablici na **mobitelu** provjerava s kojom grupom se nalaze. Siluete ljudi naziru se u mraku s makadamskih puteva – prilaze predstavnici grupa. Suvozač na mobitelu provjerava ime osobe koja preuzima pakete i u tablici traži oznaku pripadajuće NFI vreće. Distro mora biti brz. Ako grupa ima, recimo, 15 ljudi, s bijele hrpe vrećica na sjedalu već se automatski uzima jedna zavezana (*half*) i jedna otvorena (*full*). Jednoj osobi predaje se hrana, a drugoj iz grupe obično crna NFI vreća.

Kombi s kojim smo odradili moj prvi distro nije imao ručnu, akumulator je pomalo umirao, mjenjač se u rikverc pomicao jedva, svom snagom s obje ruke, imao je rupu u podu, napuklo prednje staklo i razbijena stražnja vrata. Postojala je posebna tehnika otvaranja bočnih vrata bez ručke, a stražnja sjedala nisu baš bila skroz pričvršćena za karoseriju vozila. Vozio je Sergej koji je kombijem manevrirao najbolje, a ja sam bio na mjestu suvozača.

Sergejevo omiljeno mjesto s karte je *spooky industry*. U razgovoru se prisjetio svog prvog iskustva s tom lokacijom. „Sjećam se vožnje do tamo s Felixom – to mi je bio prvi distro. Uvijek bi išli noću, a tad je bila i zima. Izgledalo je stvarno napušteno – zgrada od tri, četiri kata, a isprva su tamo bili još i oni suicidalni psi. Mrak i odjednom četiri, pet pasa trče ispred kombija i misliš si: ‘kaj je sad ovo jebote?’. To je bilo zastrašujuće već samo po sebi, a onda vožnja pored nekih kamiona i industrijskih postrojenja pa dalje i još dalje i onda Felix kaže: ‘Ok, ovdje zaustavljamo; isključi svjetla’. I onda u mraku čekaš neke ljude da dođu. Nemam pojma – od imena do atmosfere – k’o neka scena za mafijaški film. Tamo bi se mogao riješiti i mrtvog tijela (i bilo čega drugog).“

10. 5. 2022.

https://e-erim.ief.hr/pojam/distro?locale=hr

Divlje životinje

Iva Pleše

Osim što su kao dio šumskog **naoružanog krajolika** potencijalno fizički opasne za ljude u pokretu, divlje su životinje posljednjih godina i povremeni elementi pejorativnog javnog repertoara izričaja vezanih za **iregularizirane migracije**. U njemu one zauzimaju različite pozicije u odnosu na ljude u pokretu, ponajprije kao elementi usporedbi ali i drugih jezičnih figura. Animalističke su usporedbe i metafore uobičajeni dio diskursa o migracijama, ne samo ilegalnima, i njima se, kao i srodnim tipovima metafora i drugih jezičnih izričaja, fokusirano bavi korpusna lingvistika, kritičke analize diskursa i srodna istraživanja (v. npr. Mujagić i Berberović 2019; Santa Ana 2002) koja u različitim medijskim kontekstima identificiraju eksplicitna ili implicitna spajanja migranata i animalističkih ili nekih drugih elemenata poput prirodnih sila, s dominantno negativnim predznakom. U domaćem medijskome prostoru možemo, između ostaloga, a vezano specifično uz divlje životinje, zabilježiti: ironičnu usporedbu uvjeta života u migrantskim kampovima i sklepanim medvjeđim nastambama te podrugljivu komparaciju fizičkih sposobnosti ljudi i medvjeda; zatim formule kojima se ljude u pokretu, posredno i na naizgled vrijednosno neutralan način, pozicionira na mjesto lovne divljači; pa vezivanja ljudi u pokretu s vukovima, jazavcima i divljim svinjama, upotrebom glagola, poput *pustošiti* i *harati*, kojima se izražava destrukcijsko djelovanje; poredbu prolaznih i bezopasnih tragova, primjerice stopa u blatu, koje u prirodi ostavljaju divlje životinje označene kao *domaćini* „u ovim šumama“ te, s druge strane, tragova štetnih za prirodu – odbačenih odjevnih predmeta, konzervi i tetrapaka – koje za sobom ostavljaju „nepozvani stranci“; i napokon izjave kojima se opasnosti od životinja za domaće ljude prikazuju kao minorne u usporedbi s opasnostima koje prijete od ljudi u pokretu.

Na ovo posljednje se, kao na diskurs povezan s divljim životinjama kojim se naglašava opasnost od ljudi u pokretu (usp. **pismo planinara**), nadovezuje slučaj s fotografijom trojice mladića koji poziraju uz truplo medvjeda, snimljenom, čini se, negdje u Hrvatskoj i objavljenom na društvenim mrežama. Interpretacijom te fotografije divljač se pozicionira na mjesto žrtve i to sa ciljem, kako se dade iščitati, isticanja pogibelji koja domaćim ljudima, a ne samo divljim životinjama, prijeti od migranata. Iako je, prema ocjeni stručnjaka, „puno izglednije“ da su ljudi na fotografiji „u šumi naišli na medvjeđe truplo, nego da su medvjeda sami ubili“, neki su ih tzv. rubni portali predstavili upravo kao medvjedo-ubojice te fotografiju s društvenih mreža iskoristili da bi migrante koji prolaze Hrvatskom prokazali kao one koji su „naoružani i izuzetno opasni“. O migrantima koji se u grupama kreću **šumama** Gorskog kotara, „pljačkaju planinare“ i „slučajne prolaznike“ te su svi „naoružani, hladnim ili vatrenim oružjem“, govori se i uz već spomenutu eksplicitnu usporedbu opasnosti koje vrebaju od životinja odnosno od ljudi u pokretu.

Izravna ili neizravna vezivanja migranata s divljim životinjama ne događaju se, kako bi se to moglo pretpostaviti, samo na tzv. rubnim portalima i sličnim internetskim mjestima nego i u drugim medijima, na naoko suptilniji način, pod krinkom neutralnog izvještavanja o događajima ili pak kolumnističkog komentiranja. Tako je, primjerice, animalistička, ovaj puta zmijska prispodoba kojom se s jedne strane ljude u pokretu, kao i one koji se s njima solidariziraju, obezvređuje, a s druge prikazuje kao izuzetno opasne, upotrijebljena u tekstu iz 2018. godine u jednom od središnjih nacionalnih medija, sa širim odjekom, pod naslovom „Maženje poskoka i vabljenje migranata“. Ovakvom i sličnom upotrebom jezika koji na razne načine, između ostaloga, dakle, i animalističkim ili naturalističkim metaforama, usporedbama ili aluzijama, dehumanizira (usp. npr. Esses et al. 2013) ljude u pokretu (usp. **Candy**; **Šaraj malo, brate**), različiti dionici, u različitoj mjeri, sudjeluju u proizvodnji verbalnog nasilja i protumigrantskih diskursa koji onda služe i kao priprema te svojevrsno društveno opravdanje isključivanja nepoželjnih te izvan-verbalnog odnosno fizičkog i drugog nasilja nad njima (usp. npr. Baider i Kopytowska 2017) (v. **pušbek**).

5. 6. 2022.

Literatura

Baider, Fabienne i Monika Kopytowska. 2017. „Conceptualising the Other. Online Discourses on the Current Refugee Crisis in Cyprus and in Poland“. *Lodz Papers in Pragmatics* 13/2: 203–233.

Esses, Victoria M., Stelian Medianu i Andrea S. Lawson. 2013. „Uncertainty, Threat, and the Role of the Media in Promoting the Dehumanization of Immigrants and Refugees“. *Journal of Social Issues* 69/3: 518–536.

Mujagić, Mersina i Sanja Berberović. 2019. „The Immigrants are Animals Metaphor as a Deliberate Metaphor in British and Bosnian-Herzegovinian Media“. ExELL 7/1: 22-51.

Santa Ana, Otto. 2002. *Brown Tide Rising. Metaphors of Latinos in Contemporary American Public Discourse*. Austin: University of Texas Press.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-medvjed-p?locale=hr

Dublin

Marijana Hameršak, Teodora Jovanović

Prva asocijacija na Dublin za mnoge je grad u Irskoj, ali ne nužno i za tražitelje azila, humanitarne radnike, borce za ljudska prava i druge aktivne u području azila. Oni Dublinom nazivaju deportacije, eufemistički nazvane dablinske transfere, iz jedne države članice Europske unije u drugu. Naziv dolazi od *Dublinske konvencije*, dogovora država Europske unije o raspodjeli nadležnosti za postupke azila potpisanog u Dublinu 1990. godine. Ova konvencija, koja je stupila na snagu 1997. godine, zamijenjena je *Dublinskom uredbom* usvojenom 2003. poznatom i kao Dublin II koja je 2013. godine zamijenjena novom *Dublinskom uredbom*, koja nosi naziv Dublin III i za koju se već danas zna da nije posljednja. Nadležnost za postupke azila je, prema Dublinu, na državi članici u koju je tražitelj azila prvu ušao, što znači da je odgovornost za one koji u Europsku uniju dolaze kopnenim i morskim putevima isključivo na državama koje se nalaze na vanjskim granicama EU. Ukoliko osoba zatraži azil u državi koja nije država prvog ulaska (npr. Njemačkoj ili Austriji), ona prema Dublinu može biti **prisilno,** nedobrovoljno vraćena u državu prvog ulaska ili pretpostavljenog prvog ulaska (npr. Hrvatsku), što otvara mogućnost dablinskog vraćanja u zemlju u kojoj osoba nikada nije bila, a za što smo saznali primjere tijekom terenskog istraživanja.

Odbačena dablinska dokumentacija, Rigonce, Slovenija, 30. 9. 2023. Foto: Marijana Hameršak

Dublinska uredba jedan je od pet legislativnih stupova zajedničkog europskog sustava azila (CEAS) te zajedno s Eurodacom, EU bazom otisaka prstiju tražitelja azila ili, kako se još naziva, EU digitalnom granicom (Kuster i Tsianos 2016), čini njegovu okosnicu (Kasparek 2016: 62). Od kad je uredba o Eurodacu stupila na snagu 2015. godine, nacionalne policije i Europol dobile su dozvolu da koriste Eurodac biometrijsku bazu otisaka prstiju kako bi spriječili, otkrili ili istražili teroristička djela ili druge kriminalne aktivnosti (Vavoula 2015: 252), čime se tražitelji azila označavaju kao potencijalni kriminalci ili teroristi. Ovakva pretpostavka nadovezuje se na druge pretpostavke koje promatraju tražitelje azila kao ljude koji se lažno predstavljaju ili koji na neki način žele iskoristiti sistem međunarodne zaštite. Dublin nominalno sprečava zloupotrebe azilnog sustava, a ustvari sprečava izbor mjesta utočišta, koji tražitelji azila donose na osnovi srodničkih i prijateljskih veza, informacija o mogućnostima regulacije statusa, radnim uvjetima, pristupu zdravstvu i drugom. Izbor zemlje destinacije u dablinskom se okviru redefinira kao iskorištavanje, odnosno zloupotreba azilnog sistema, pejorativno nazivanih kupovinom azila, odnosno *asylum shopping*. Zamišljen, dakle, kao mehanizam sprječavanja, mehanički shvaćenih, sekundarnih kretanja, Dublin, upravo suprotno, proizvodi hipermobilnost potencijalnih ili nekadašnjih tražitelja azila i izbjeglica „zarobljenih u tranzitu“ (Picozza 2017a: 239), odnosno „živote u tranzitu“ (Fontanari 2018). Od brojnih primjera ovdje izdvajamo dablinske deportacije iz Švicarske u Hrvatsku u 2023. godini u kojoj je, kako su to formulirali švicarski aktivisti koje smo kontaktirali, „do kraja kolovoza 157 osoba prebačeno u Hrvatsku, mnoge od njih obitelji. Sve obitelji koje znamo, napustile su Hrvatsku vrlo kratko nakon toga te su se vratile u Švicarsku ili otišle u neku drugu zemlju“.

Fokus Dublina na zemljama ruba ishodi iz toga što je on nadogradnja **Schengena**, sustava otvorenih unutarnjih granica Europe sa strogo kontroliranim vanjskim granicama. Ta se povijesna veza Dublina i Schengena danas prepoznaje i u tome da su četiri ne-EU države uključene u Schengen, Island, Lihtenštajn, Norveška i Švicarska, također uključene u Dublin. Povezivanjem nadležnosti za azil s geografskim položajem države članice oblikuju se specifične moralne i političke geografije unutar EU. Dublin se, kao i Schengen, može razumjeti kao instrument interne **eksternalizacije** ili prebacivanja aktivnosti kontrole granica država centra na države ruba Europske unije (Cobarrubias et al. 2023: 7). Obaveza provođenja azilnog postupka trebala bi države ruba EU „motivirati“ na strožu kontrolu granica. Okolnost da se to ne dešava ili da se, barem sudeći prema broju uspješnih prelazaka, očito ne dešava u očekivanoj mjeri i s očekivanim rezultatima, rezultira još jednom rundom predbacivanja Sjevera Jugu, kao i Zapada Istoku za nesposobnost, nezainteresiranost, neučinkovitost i slično (usp. Rozakou 2017: 44).

Države unatoč prijetnji velikog broja dablinskih deportacija i zahtjeva za azil, u nekoj vrsti, kako ga Bernd Kasparek (2016) naziva, „prešutnog“ dogovora ili mimikrijskog odnosa prema migrantskim kretanjima, na različite načine ignoriraju, toleriraju, pa i facilitiraju **tranzit**. Takvo stanje se nastoji revidirati izmjenama i nadogradnjama ionako kompleksnog i opsežnog dablinskog legislativnog okvira, kao i dogovorima oko programa „raspodjele tereta“ poput premještanja i **preseljenja** ili definiranja iznosa novčanih kompenzacija za one države koje u tim programima ne žele sudjelovati, kako se to predviđa u okviru pregovora o finalnom obliku *Novog pakta o migracijama i azilu*. Dublin, kao i ove mjere, razotkriva „eurocentrično shvaćanje izbjeglica i tražitelja azila kao objekata kontrole i/ili dobrotvornih intervencija“, prema kome ih njihov pretpostavljeni identitet žrtve i manjak agensnosti ometa u mogućnosti donošenja autonomnih odluka, poput one da odaberu državu utočišta (Picozza 2017b: 84). Takva, eurocentrična shvaćanja, prema nekim

autorima (Juss 2013: 310), imaju svoje paralele s upravljanjem stanovništvom u nekadašnjim kolonijama iz kojih danas dolazi većina tražitelja azila. Kako naglašava Kasparek, iz perspektive **režima migracija** Dublin se ne svodi na sprječavanje ili povratnu mobilnost, nego na obespravljivanje migrantske populacije i društvenu praksu isključujućeg uključivanja (2016: 68).

Iz te se perspektive Dublin prepoznaje kao prostorna metonimija, sinonim za uzimanje i brisanje **otisaka prstiju**, za cikluse i godine čekanja, skrivanja, bježanja, razdvojenosti od obitelji, deportacija samo nekih članova obitelji, nakon dozvoljenog roka, praznim i punim avionima baš za tu namjenu ili redovnim linijama. Drugim riječima, Dublin je pravna ograda, administrativni zid između država centra i periferije. To su potvrde, odluke, žalbe i odgovori, hrpe dokumenata sakupljenih tijekom godina u osobne dosjee koji svojom debljinom svjedoče o beskonačnim labirintima dablinske administracije. U širem smislu, Dublin je metafora za proizvodnju ilegalnosti, deportabilnosti i izbjeglištva unutar Europske unije. Dublin rezultira prisilnim kretanjima unutar Europe, zbog čega se može reći da proizvodi unutareuropske izbjeglice, definiramo li izbjeglice kao prisilno izmještene osobe (usp. De Genova et al. 2018: 246). Dublin je zakonski okvir koji tražitelje azila drži u stalnoj neizvjesnosti prepleta zakonitosti i nezakonitosti, dolazaka i odlazaka, prijetnji deportacijama, vraćanja i bježanja.

U osnovi Dublina je ideja sigurne treće zemlje, u smislu države koja nije ni zemlja porijekla, ni zemlja u kojoj se osoba trenutno nalazi, nego zemlja iz koje je do nje netko došao (Collinson 1996). U tu „sigurnu“ državu bi, prema Dublinu, trebalo vratiti tražitelja azila koji je kroz nju ušao u EU. No sve europske države nisu apsolutno sigurne, odnosno u svakom smislu, ni za sve ljude. Pojam sigurne treće države stoga se prepoznaje kao pravna fikcija (Juss 2013: 312), kao što su to i dvije temeljne postavke Dublina koje se navode u literaturi (usp. Picozza 2017a: 234). Prva da sve države potpisnice imaju jednake standarde zaštite i općenito jednaki standard i druga da se u svaku od njih može fizički jednako nezakonito ući, pa da i distribucija azilnog opterećenja može biti jednaka. Asimetrije u moći, interesima i sredstvima, kada se govori o sustavu azila, manifestiraju se kroz razlike u uvjetima prihvata, broju odobrenih zaštita, broju deportacija, tržištu rada, uređenosti zdravstvenog i obrazovnog sustava, kao i zainteresiranosti država za sam prihvat.

Sve bi zemlje trebale unositi otiske u Eurodac, kao što bi i svi tražitelji azila trebali azil zatražiti u prvoj zemlji ulaska, i pritom ostaviti otiske. Tim se imperativima u praksi na različite načine opiru i države i potencijalni tražitelji azila. Tako većina država koje su tijekom **dugog migracijskog ljeta** bile na tranzitnoj ruti nije registrirala tražitelje azila, ili barem to nije radila dosljedno i prema pravilima (Rozakou 2017). Države na vanjskoj granici ponekad su sklonije toleriranju tranzita, nego provedbi zahtjeva za azil, čime se u praksi subvertira Dublin. Iz mora tek spašeni brodolomci koji po dolasku na Lampedusu kolektivno odbijaju davanje otisaka prstiju, spaljujući ili na druge načine uništavajući jagodice, ili ljudi na **balkanskoj ruti**, koji ni pod cijenu još jedne noći prospavane na otvorenom, pa i **pušbeka**, ne žele zatražiti azil, također su primjeri otpora Dublinu. Brojni su primjeri kolektivnog organiziranja tražitelja azila kojima prijeti Dublin. Najpoznatija su vjerojatno organiziranja u Njemačkoj (npr. Lampedusa u Hamburgu), a odnedavno se i u Švicarskoj i Sloveniji kontinuirano prosvjeduje protiv dablinskih deportacija u Hrvatsku. Osim praksom, prikriveno i javno na ulici, Dublin se već više od desetljeća kontinuirano osporava i na sudovima diljem Europe, u pravilu s fokusom na manjkavosti u pojedinim zemljama, počevši od Grčke za koju je suspendiran 2011. godine nakon presude Europskog suda za ljudska prava (M. S. S. v. Belgium and Greece) da bi 2016. godine u skladu s općim urušavanjem standarda zaštite Europska komisija preporučila deaktivaciju suspenzije. Niz europskih sudova, od Njemačke do Švicarske, osporio je dablinske povratke u Hrvatsku zbog opasnosti od kolektivnog protjerivanja (pušbekova).

Još dok je **balkanski koridor** bio aktivan, zapadnoeuropske države, prije svega Njemačka, Austrija i Švicarska provodile su sporadične dablinske deportacije u Hrvatsku. U 2016. godini te će deportacije postati toliko masovne da su nazivane obrnutom balkanskom rutom (usp. i **kontrakoridor**). Među tisućama koji su te godine čekali na dablinsku deportaciju u Hrvatsku bio je i Ahmad Shamieh iz okolice Damaska. On se poput tolikih drugih našao u *beskonačnim pravnim i političkim labirintima deportabilnosti* (Zorn 2021: 5). Ahmad je boravio u različitim zemljama, stalno u kretanju naprijed-nazad. U Sloveniji je zatražio azil, a kao odgovor na zahtjev za azil, stigao mu je Dublin. Hrvatska, a ne Slovenija, bila je odgovorna za njegov zahtjev. Uslijedile su žalbe na različitim sudovima, kao i prosvjedne akcije. Ahmad na kraju nije bio deportiran u Hrvatsku. Kako zaključuje Jelka Zorn u članku u kojem opisuje i interpretira Ahmadovu antidablinsku borbu, ako je deportacija mjesto izvedbe suvereniteta, borba protiv deportacije je borba protiv sirove moći države. Za takvu je borbu nužno imati prostore „definirane praksama autonomije, solidarnosti i slobode koje nikada nisu dane kao osnovna prava, već su uvijek izborene“ (2021: 12). Za borbu su potrebni prostori i zajednice. Ahmad Shamieh i drugi tražitelji azila mobiliziraju zajednice i konstituiraju se kao politički subjekti u borbi za svoja prava unatoč tome što nemaju status, ni osnovna prava.

Objavljeno 30. 11. 2023. Nadopunjeno 26. 3. 2024.

Literatura

Cobarrubias, Sebastian, Paolo Cuttitta, Maribel Casas-Cortés, Martin Lemberg-Pedersen, Nora El Qadim, Beste İşleyen, Shoshana Fine, Caterina Giusa i Charles Heller. 2023. „Interventions on the Concept of Externalisation in Migration and Border Studies“. *Political Geography* 105: 102911.

Collinson, Sarah. 1996. „Visa Requirements, Carrier Sanctions, 'Safe Third Countries' and 'Readmission'. The Development of an Asylum 'Buffer Zone' in Europe“. *Transactions of the Institute of British Geographers* 21/1: 76-90.

De Genova, Nicholas, Glenda Garelli i Martina Tazzioli. 2018. „Autonomy of Asylum? The Autonomy of Migration Undoing the Refugee Crisis Script“. *The South Atlantic Quarterly* 117: 239-265.

Fontanari, Elena. 2018. *Lives in Transit. An Ethnographic Study of Refugees' Subjectivity across European Borders*. London and New York: Routledge.

Juss, Satvinder S. 2013. „The Post-Colonial Refugee, Dublin II, and the End of Non-Refoulement“. *International Journal on Minority and*

Group Rights 20: 307-335.

Kasparek, Bernd. 2016. „Complementing Schengen. The Dublin System and the European Border and Migration Regime“. U *Migration Policy and Practice. Migration, Diasporas and Citizenship*. Harald Bauder i Christian Matheis, ur. New York: Palgrave Macmillan, 59-78.

Kuster, Brigitta i Tsianos, Vasilis. 2016. „How to Liquefy a Body on the Move. Eurodac and the Making of the European Digital Border“. U *EU Borders and Shifting Internal Security. Technology, Externalization and Accountability.* Raphael Bossong i Helena Carrapico, ur. Cham: Springer, 45-63.

Picozza, Fiorenza. 2017a. „Dubliners. Unthinking Displacement, Illegality, and Refugeeness within Europe’s Geographies of Asylum“. U *The Borders of „Europe“. Autonomy of Migration, Tactics of Bordering*. Nicholas De Genova, ur. Durham: Duke University Press, 233-254.

Picozza, Fiorenza. 2017b. „Dublin on the Move. Transit and Mobility across Europe’s Geographies of Asylum“. *movements. Journal for Critical Migration and Border Regime Studies* 3/1: 71-88.

Rozakou, Katerina. 2017. „Nonrecording the „European refugee crisis“ in Greece. Navigating through Irregular Bureaucracy“. *Focaal* 77: 36-49.

Vavoula, Niovi. 2015. „The Recast Eurodac Regulation. Are Asylum Seekers Treated as Suspected Criminals?“. U *Seeking Asylum in the European Union. Selected Protection Issues Raised by the Second Phase of the Common European Asylum System*. Céline Bauloz, Meltem Ineli-Ciger, Sarah Singer i Vladislava Stoyanova, ur. Leiden: Brill, 247-275.

Zorn, Jelka. 2021. „The Case of Ahmad Shamieh’s Campaign against Dublin Deportation. Embodiment of Political Violence and Community Care“. *Social Sciences* 10/5: 154.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-dublin-p?locale=hr

Dugo migracijsko ljeto

Marijana Hameršak

Masovno i vidljivo kretanje izbjeglica i drugih migranata 2015. godine preko Grčke, Makedonije, Srbije prema Europskoj uniji i državama poput Austrije, Njemačke ili Švedske različito se naziva, najčešće kao (europska) migrantska ili izbjeglička kriza. Osim tih, istodobno personalizirajućih i prijetećih termina (New Keywords 2016: 16-22), tada se koristio i termin humanitarna kriza koji su, utječući se mobilizacijskom potencijalu humanitarnog diskursa, promicale nevladine organizacije aktivne u području azila i ljudskih prava. Donekle i s balkanističkim konotacijama, kretanje o kojem je riječ, kao i događaji koji su ga pratili ponekad se, kao što je primijećeno u literaturi (Hess i Kasparek 2022; Minca i Collins 2021: 2), jednostavno nazivaju **balkanskom rutom**.

Bernd Kasparek i Marc Speer (2015) pojam dugog migracijskog ljeta uvode u članku u kojem sažimaju događaje i tendencije koje su kulminirale rujanskim maršem tisuća izbjeglica sa željezničke stanice Keleti u Budimpešti prema Austriji te austrijskim i njemačkim otvaranjem granica za izbjeglice. Mobilizirajući frazem dugo ljeto, odnosno metaforu dugog ljeta kao razdoblja promjene i prevrata, autori migrantska kretanja označavaju kao prekretnička te potencijalno i dugoročno formativna. Pojmom dugo migracijsko ljeto se umjesto na prijetnju i destrukciju koji su implicitni pojmu krize, referira na tih mjeseci oslobođenu mobilnost i široku društvenu **solidarnost**, relativnu suspenziju kontrola duž pravaca masovnih migrantskih kretanja te relativno slobodne prelaske vanjskih, unutrašnjih i **eksternaliziranih** granica EU na tim pravcima.

Gotovo oprimjerujući teze o **autonomiji migracija**, tog su se dugog ljeta pod snagom ljudskog kretanja urušavale i preoblikovale granice, predodžbe i odnosi ne samo **europskog režima migracija**, nego i same EU. Međutim, nakon što je u rujnu 2015. godine Mađarska zatvorila svoje granice za izbjeglice, preusmjerivši kretanje na Hrvatsku, dugo migracijsko ljeto prelazi u „veliku migracijsku jesen“ (Hameršak i Pleše 2017: 102) u kojoj se samostalno, uvjetno rečeno samoorganizirano migrantsko kretanje, kanaliziralo u **koridor**, odnosno **mobilnu detenciju** čiji su sastavni dio vrlo brzo postali **profilacija** i **pušbekovi**.

Objavljeno 10. 6. 2022. Nadopunjeno 15. 9. 2023.

John Domokos. 2015. We Walk Together
Video je dostupan u mrežnom (online) izdanju e-ERIM-a:
https://cdn.theguardian.tv/mainwebsite/2015/10/06/150909WeWalkTogether_desk.mp4

Literatura

Hameršak, Marijana i Iva Pleše. 2017. „Zimski prihvatno-tranzitni centar Republike Hrvatske. Etnografsko istraživanje u slavonskobrodskom kampu za izbjeglice“. U *Kamp, koridor, granica. Studije izbjeglištva u suvremenom hrvatskom kontekstu.* Emina Bužinkić i Marijana Hameršak, ur. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, Centar za mirovne studije, Fakultet političkih znanosti – Centar za istraživanje etničnosti, državljanstva i migracija, 101-132.

Hess, Sabine i Bernd Kasparek. 2022. „Historicizing the Balkan Route. Governing Migration through Mobility“. U *Viapolitics. Borders, Migration, and the Power of Locomotion*. William Walters, Charles Heller i Lorenzo Pezzani, ur. Durham i London: Duke University Press, 183-207.

Kasparek, Bernd i Marc Speer. 2015. „Of Hope. Hungary and the Long Summer of Migration“. bordermonitoring.eu. Prevela Elena Buck.

Minca, Claudio i Jessica Collins. 2021. „The Game. Or, 'the Making of Migration' along the Balkan Route“. *Political Geography* 91: 1-11.

New Keywords Collective. 2016. „Europe/Crisis. New Keywords of ‘the Crisis’ in and of ‘Europe’“. *Near Futures Online. Europe at a Crossroads* 1.

Eksplozivni ostaci rata

Richard Lee Peragine

Dostupno samo na engleskom jeziku.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-p-e1d3ea4b-8859-4899-bb78-6a040ecddc40?locale=hr

ERIM-ova karta smrti na granicama

Marijana Hameršak

Objavljeno 17. 10. 2024. Nadopunjeno 16. 10. 2026.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-karta-smrti-na-granici-p?locale=hr

ERIM-ova karta smrti na granicama

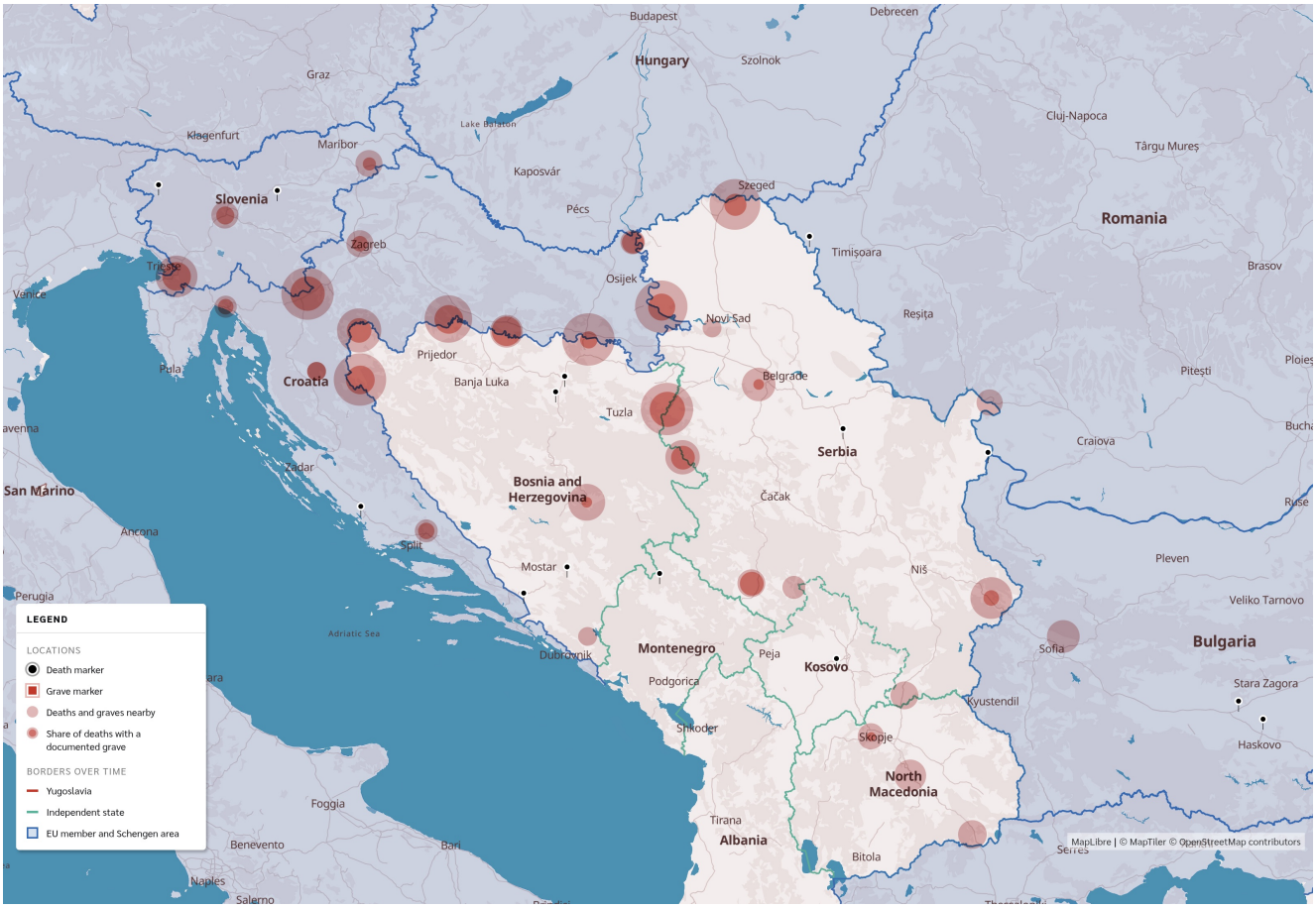

Stanje karte: 20.10.2026. Ova interaktivna karta dostupna je isključivo u mrežnom (online) izdanju e-ERIM-a. Pogledajte je na: https://e-erim.ief.hr/prostorni-prikaz?locale=hr

Fotospomin

Eva Hohnec

Med terenskim delom, ki je potekalo konec marca 2023 v Trstu, sem ob pogovorih z ljudmi na poti večkrat prišla v stik s fotografijami. To se mi je zgodilo že prvi dan, ko sem na Piazzi Libertà (Trgu svobode) v bližini železniške postaje poslušala starejšega gospoda, ki je ob pripovedovanju svoje zgodbe iz žepa potegnil majhne fotografije svojih družinskih članov. Sprva se mi je to zdelo zelo nenavadno, nato pa mi je razložil, zakaj jih nosi sabo v fizični obliki. Policija mu je namreč na meji odvzela telefon, zato so te žepne slike postale edini spomin na njegove bližnje, ki ga nosi s sabo. V tej situaciji mi je postalo jasno, da fotografija ne deluje samo kot spomin, temveč posamezniku predstavlja tudi občutek pripadnosti (Erkonan 2016).

Prav tako me je presenetilo, da so se v begunskem centru v bližnjem Proseku/Prosecco pri Trstu tamkajšnji ljudje na poti ob svoji pripovedi ves čas naslanjali na fotografije. Tovrstna komunikacija se mi je zdela nenavadna, saj mi še nikoli do zdaj ljudje, ki jih nisem dobro poznala, niso omogočili tako hitrega vpogleda v svoje osebno življenje skozi fotografije.

Na Proseku sem pristopila do skupine mladih Afganistancev, s katerimi smo hitro vzpostavili stik, a obenem naleteli na jezikovno oviro. Čeprav je večina od njih govorila več jezikov, se v angleščini nismo zares dobro razumeli, zaradi česar mi je eden od njih začel kazati fotografije na svojem telefonu. Sprva so prevladovale slike njegove mizarske delavnice na Kosovem, po določenem času pa so jih zamenjale fotografije domačih ljubljenčkov, sorodnikov in ožjega družinskega kroga. Po določenem času sem tudi sama pobrskala po svoji „galeriji“ v telefonu in pokazala sliko svoje mačke in domače okolice.

Pri izboru svojih slik sem opazila, da sem ob brskanju po telefonu opravila hitro cenzuro. Zavedala sem se, da lahko fotografija močno vpliva na odnos med raziskovalcem in sogovorniki, sploh če med njima obstajajo izrazite družbene in hierarhične razlike – kot je razloženo v geslu **fototesnoba**. To je bil razlog, da nisem želela pokazati fotografij iz potovanja v London ali bolj razkošne domače hiše, saj se mi je zdelo, da bi tovrstne podobe med mano in sogovorniki ustvarile dodatno bariero.

Ob slikah smo si pogosto razlagali, v kakšnem odnosu je posamezna oseba z nekom od nas, kdo so naši družinski člani in si pripovedovali zgodbe, čeprav z omejenim besediščem. V spomin se mi je vtisnila slika afganistanske družine, ki je sedela v udobju svoje dnevne sobe. Na sami sliki ni bilo nič posebnega, približno desetčlanska družina je gledala v objektiv in se pri tem smehljala. Sledili so sogovornikovi komentarji. Ustavil se je pri vsakem družinskem članu in o njem povedal vse, kar se je lahko tisti trenutek spomnil. Ob pripovedi je sliko „zoomiral“ na osebo, o kateri je govoril, in omenjal ime, starost, poklic in celo bolezni posameznih družinskih članov. Predvidevam lahko, da so taka in podobne družinske fotografije zaradi sogovornikovega negotovega položaja in oddaljenosti od doma sprožila močne čustvene reakcije (Nye 1986).

Čeprav ljudje na poti lahko doživijo fototesnobo pred fotografskim objektivom, je pogovor ob fotografijah na Proseku potekal sproščeno. Verjetno so varnostni in etični pomisleki sogovornikov izginili zaradi samega konteksta pogovora, morda pa tudi zaradi njihovega pozicioniranja za kamero in kontrolo nad tem, katere fotografije bodo pokazali (Augustová 2021).

Opazila sem, kako so večino fotografij iskali v „galeriji“ komunikacijske aplikacije WhatsApp, kjer dopisovanje, poleg sporočil v besedilu, poteka tudi preko pošiljanja fotografij, ki se jim v takšnem kontekstu reče fotosporočila. Tovrsten način komunikacije dandanes ni nič nenavadnega, ljudje si preko komunikacijskih aplikacij pošiljamo fotosporočila za boljše razumevanje konteksta ob besedilnem sporočilu ali pa kot enostavno beleženje trenutka, ki ga takrat doživljamo.

Vendar, zakaj so fotosporočila pomembna za ljudi na poti? Na osnovi raziskav s tega področja (Villi 2007) lahko sklepamo, da je komuniciranje preko poslanih fotografij običajno povezano z mrežo odnosov, ki so za posameznika pomembni. To potrjuje tudi dejstvo, da fotosporočila običajno niso namenjena širši javnosti, temveč so zasebna medosebna komunikacijska sredstva med (večinoma) dvema mobilnima telefonoma. Tovrstna fotosporočila omogočajo vizualno teleprisotnost skoraj v realnem času (Villi 2007). Podobno so mi tudi ljudje na poti pojasnili, da jim fotosporočila večinoma služijo za boljši vpogled v vsakdan in povezovanje s svojimi družinskimi člani. Na osnovi tega lahko sklepam, da jim sporočanje preko fotosporočil pomaga pri ohranjanju intimnih vezi s člani svoje skupnosti, ne glede na njihovo geografsko oddaljenost. Mobilni fotografski arhiv imajo tako na dosegu roke, z njim pa lahko kadarkoli prikličejo vizualni spomin na svoje bližnje.

Nekaj tednov kasneje, maja 2023, sem čustven pomen fotografij opazila tudi na slovenskem protestu proti deportaciji dveh prosilcev za azil v Ljubljani, ki ju je policija nameravala deportirati na Hrvaško. Prejšnji dan sva se s kolegico družili pozno v večerne ure, nakar sva odprli elektronsko pošto, da preletiva obvestila, med katerimi je bil tudi poziv Ambasade Rog na protest, ki se je začel že ob 7h zjutraj pred Azilnim domom. Zaradi pozne nočne ure sva se spraševali, kaj naj narediva? Ali se naj odpoveva spancu in se zbudiva ob šestih zjutraj? Sprva sva oklevali, nato pa se je kolegica ugotovila, zakaj se protesta nujno morava udeležiti. Prepoznala je namreč eno od imen prosilcev za azil, hitro odprla galerijo v telefonu in mi pokazala fotografijo, ki sta jo napravila skupaj, ter dodala: „To je ta, s katerim si se pogovarjala in slikala, morava iti“. Zanimivo se mi je zdelo, da mi je fotografija sogovornika sprožila močno čustveno reakcijo, ki je vodila v takojšnjo odločitev. Naslednji dan sva vstali zgodaj zjutraj in odšli na protest.

Fotografija je tako ali drugače spremljala moje terenske izkušnje z ljudmi na poti. Vendar sem se njene stalne prisotnosti zavedala šele naknadno, ko sem pregledovala terenske zapiske. Pomagala mi je pri vzpostavitvi dialoga, ki se je s sogovorniki razvijal vzporedno z brskanjem in kazanjem slik. Brez postavljanja neposrednih vprašanj so se odprle občutljive teme kot so zgodbe o njihovih družinah, domovini in migrantski poti. Tako sem ne vede uporabila fotoelicitacijo oz. skupno refleksivno razpravljanje ob slikah (Augustová 2021), kar je zagotovo pripomoglo k „rušenju zidov“ med mano in ljudmi na poti. Fotografija nas je spremljala tudi ob poslavljanju, ko sem svoje sogovornike prosila za dovoljenje in z njimi posnela fotografijo. Čeprav je ta gesta morda delovala sentimentalno, je našemu kratkemu srečanju dala dodaten pečat.

5. 8. 2023.

Literatura

Augustová, Karolína. 2021. „Photovoice as a Research Tool of the 'Game' Along the 'Balkan Route'“. *Visual Methodology in Migration Studies. New Possibilities, Theoretical Implications, and Ethical Questions*, Karolina Nikielska-Sekula in Amandine Desille, ur. Cham: Springler, 197-215.

Erkonan, Şahika. 2016. *Photography and the Construction of Family and Memory*. Bremen: Edition Lumiere.

Nye, David. 1986. „Photography as Communication“. *The Journal of American Culture* 9/3: 29-37.

Villi, Mikko. 2007. „Mobile Visual Communication. Photo Messages and Camera Phone Photography“. *Nordicom Review* 28/1: 49-62.

Bilješke

Tekst je napisan u okviru kolegija Antropologija migracija Uršule Lipovec Čebron i Ambroža Kvartiča na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Ljubljani.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-fotospomin-p?locale=hr

Fototesnoba

Dagmar Nared

Fotografija in proces vizualnega pripovedovanja v terensko delo prinašata različna vprašanja in dinamike, med drugim lahko vplivata na odnos med raziskovalcem ter sogovorniki, sploh če med njima obstajajo izrazite hierarhične in družbene razlike. To je bilo očitno na terenskem delu v Bihaću marca leta 2022, kjer sem v kontekstu **balkanske begunske poti** zaznala občutek fototesnobe.

Prvi razlog za fotografsko nesproščenost se skriva v evropskem pravu, ki ilegalizira obstoj ljudi na poti, na ozemlju Evropske unije in vpliva na njihovo ilegalizacijo v državah, ki mejijo nanjo. Tako preko vladavine prava EU ustvarja nehuman sistem. Zaradi **Dublinskega sporazuma** so migranti v položaju, kjer se države lahko prerekajo, kdo ima odgovornost nad kom. Dublinski sporazum namreč med procesom prošnje za azil omogoča dodelitev odgovornosti nad migrantom tisti državi, skozi katero je oseba prvič vstopila v Evropsko unijo. Ta država je običajno država članica EU ali pa t.i. tretja varna država, slednje pa se v teh procesih večkrat zlorablja. Običajno se za dokaze, kje je migrant že bil, uporablja **prstne odtise** (podane ob registraciji), vendarle se lahko za dokaz uporabi tudi fotografije. Zato obstaja možnost, da bi javna objava fotografij obraza ljudem na poti lahko škodila. Fotografija terena v Bihaću je bila zato drugačna: bolj kot obraze sem želela fotografirati nekaj, kar lahko objavim, brez da bi kogarkoli ogrožala.

Bivalno okolje, hrana in sence. Bihać, marec 2022. Foto: Dagmar Nared

Pravila fotografije se v tovrstnih kontekstih izrazito spremenijo. John Collier in Malcolm Collier (1986) govorita o etnografski fotografiji kot o najbolj pragmatičnem orodju opazovanja in abstraktnem rezultatu videnega. Vendar pa zaradi konteksta ni več relativno enostaven način beleženja videnega. Skušamo fotografirati karkoli, kar ni obraz – sence, čevlje, bivalno okolje. Medtem ko običajno v fotografiji želimo, da so vidne oči, kot bistvene za osebo, v tem kontekstu oseb ne smemo fotografirati „v oči“.

Obrnjena pravila fotografije ter nesproščenost še bolj dodajata k nevidnosti, ki jo migranti že tako doživljajo. Christian Vium (2014) migrante opisuje kot ljudi, ki so v procesu ne-postajanja, saj zaradi pogojev na svoji poti izgubljajo delce integritete in subjektivnosti, dokler je skorajda nič več ne ostane, čeprav želijo ravno skozi to pot nekaj postati. Na poti do Evrope so migranti tako rekoč *homo sacer*, kakor Agamben (2004) opiše ljudi, katerim v današnjem času z zakonom praktično ni dovoljeno živeti. Ljudje v gibanju so v tem kontekstu *homo sacer* – o mnogih smrtih se ne poroča in njihovega položaja se ne problematizira, nasilnost policistov pa se tolerira, medtem ko zakonodaja kriminalizira pomoč migrantom. To, da imajo migranti poseben status, je bilo razvidno tudi v Bihaću. Denimo, policisti me niso niti ošvrknili s pogledom, ko sem fotografirala protest v centru mesta, ki se je zgodil zaradi smrti ženske med porodom v bihaški bolnici. Medtem pa me v bližini begunskega centra Borići policisti niso spustili izpred oči, morda ravno zaradi mojega fotoaparata, četudi sem ga imela le okoli svojega vratu. Skratka, fotografija oseb in njihova „zaželena“ nevidnost gradita tesnobno čustvo fototesnobe.

Begunci pred begunskim centrom Borići. Bihać, marec 2022. Foto: Dagmar Nared

Obstajata dva konteksta, znotraj katerega se fototesnoba nekoliko zmanjša. Prvi je ta, ko pričnemo graditi odnos in (do neke mere) zaupanje z migranti. V Bihaću je to postalo očitno, ko smo obiskali eno izmed društev, ki pomaga migrantom in je za njih že ustvarilo varno okolje. Na začetku sem želela nekatere osebe fotografirati, pa jim je bilo očitno neugodno, tudi ko sem zatrdila, da ne bom

fotografirala obrazov. Fototesnoba je bila takrat na obeh straneh – ne le na moji, pač pa tudi na njihovi. A ta tesnoba se je skorajda razblinila, ko smo skupaj začeli delati okrog hiše društva. Kljub temu sem sama še vedno čutila fototesnobo, tudi ko sta dva Afganistanca želela, da ju fotografiram v obraz („ne dovoliva, da fotografiraš najini riti!“). Svoje odgovornosti sem se še vedno zavedala, kot to poudarja *Visual Research Collaboratory* (Cox et al. 2014: 12), četudi so mi do neke mere zaupali. Čeprav sem bila vesela tega zaupanja, se nisem ognila občutku, da je fotoaparat v mojih rokah lahko za njih nevarno orožje. Šele poglabljane odnosa in dialog glede pomena vidnosti in informacij o nevarnosti bi omogočila, da bi lahko protagonist fotografije prevzel odgovornost za lastno vidnost.

Grajenje zaupanja. Bihać, marec 2022. Foto: Dagmar Nared

Drugi kontekst, znotraj katerega se fototesnoba zmanjša, pa je ob preurejanju fotografij. Papadopoulos in Tsianos (2008) menita, da fotografija migrante zopet naredi vidne in zaznavne. Vium (2014) gre še dlje – ne gre le za vidnost subjekta, pač pa estetizacijo njega. Poda primer preurejanja fotografije, ki jo želi narediti še bolj dramatično, s tem pa, kot sam ugotavlja, poudarja in komunicira migrantsko pozicijo znotraj EU. Moja izkušnja pa pravi drugače: estetizacija fotografij migrantov je pravzaprav le še ena izmed dimenzij odnosa med fotografom in osebami na poti. Fototesnoba ne izgine takrat, ko fotoaparat odstranimo, pač pa vztraja. Med preurejanjem fotografij smo zopet soočeni s svojo in njihovo realnostjo. Sama sem fotografije na začetku preurejala zelo svetlo – zdi se, kot da sem se s tem želela odmakniti od krute, črne realnosti. Drugače, estetizacija je način, da se soočimo s fototesnobo post-festum.

Proces preurejanja fotografije. Bihać, marec 2022. Foto: Dagmar Nared

Fototesnoba je torej čustvo, ki ga občutimo ob fotografiji migrantov in njihove realnosti. Kontekst, znotraj katerega se znajdemo, je specifičen in krut, zaradi Evropskega prava pravzaprav fotografiramo homo sacra – medtem ko fotografija običajno zagotavlja vidnost, je v tem primeru ne more. Lovimo sence, namesto oči.

Do Italije. Bihać, marec 2022. Foto: Dagmar Nared

16. 8. 2022.

Literatura

Agamben, Giorgio. 2004. *Homo sacer. Suverena oblast in golo življenje.* Ljubljana: Beletrina. Prevod Samo Kutoš.

Collier, John in Malcolm Collier. 1986. *Visual Anthropology. Photography as a Research Method.* Albuquerque: University of New Mexico Press.

Cox, Susan, Sarah Drew, Marilys Guillemin, Catherine Howell, Deborah Warr in Jenny Waycott. 2014. *Guidelines for Ethical Visual Research Methods*. Melbourne: The University of Melbourne.

Papadopoulos, Dimitris in Vassilis Tsianos. 2008. „The Autonomy of Migration. The Animals of Undocumented Mobility“. V *Deleuzian Encounters. Studies in Contemporary Social Issues*. Anna Hickey-Moody in Peta Malins, ur. London: Palgrave Macmillan, 223-234.

Vium, Christian. 2014. „Icons of Becoming. Documenting Undocumented Migration from West Africa to Europe“. *Cahiers d'Études Africaines* 54/213-214: 217-240.

Bilješke

Tekst je napisan u okviru kolegija Suvremene migracije, državljanstvo i etničke manjine (doc. dr. Ana Sarah Lunaček Brumen i izv. prof. dr. Uršula Lipovec Čebron) na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Ljubljani.

Gejm

Bojan Mucko, Iva Pleše, Tea Škokić

Pojam gejma se na **balkanskoj ruti** rabi posljednjih nekoliko godina, u periodu nakon zatvaranja **koridora** koji je privremeno zamijenio dotadašnje kriminalizirane i opasne pojedinačne prelaske granica, a čijim su se zatvaranjem **iregularizirani** prelasci nanovo kriminalizirali. Ta je kriminalizacija, zajedno sa sve snažnijom sekuritizacijom kao i nasiljem prema izbjeglicama na granicama, zasigurno usko povezana s nastankom gejma i kao prakse i kao pojma, odnosno s percepcijom prelaska granice kao gejma – ponavljajuće „igre“ s barijerama i teškoćama koje treba nadvladati te *levelima* ili razinama koje u toj igri treba proći.

Termin gejm – koji ovdje, preuzimajući englesku riječ *game* zbog njezine recentne udomaćenosti i u našim jezicima, pišemo u fonetskom obliku – koriste podjednako izbjeglice, volonteri i radnici neformalnih lokalnih i međunarodnih humanitarnih organizacija, kao i krijumčari. Danas se taj neformalni termin, čiju povijest preuzimanja iz konteksta koji nije migracijski, koliko god ona recentna bila, nije lako precizno utvrditi, udomaćio i u vokabularu humanitarnih organizacija, lokalnih vlasti na područjima gdje su smješteni izbjeglički kampovi te novinara koji se bave iregulariziranim migracijama na području Balkana.

Asif, mladić iz Pakistana s kojim smo razgovarali u proljeće 2022. godine u Bihaću, opisao je što za njega znači gejm:

> Za druge je jako teško, ali za nas – to je poput igre. Kada netko igra neku igru, on će ili pobijediti ili izgubiti – neki dođu do Italije, ali mi uvijek izgubimo. Ako netko igra igru na mobitelu i uvijek gubi, neće izbrisati aplikaciju, nego će svejedno uvijek ispočetka pokušati pobijediti, uvijek pokušati pobijediti. Tako i mi – ne želimo se vratiti u Pakistan – želimo pobijediti i jednog dana i hoćemo.

Lijeva strana kadra - planina Plješivica preko koje dio ljudi u pokretu odlazi u gejm kroz Hrvatsku.
Desna strana kadra - ruševna kuća u kojoj su živjeli neki od naših sugovornika pripremajući se za gejm.
Bihać, proljeće 2021. Foto: Bojan Mucko

Suvremena gejmifikacija ili igrifikacija iregulariziranih migracija, na koju upućuje upotreba riječi gejm za pokušaje i prelaske granica, donekle se naslanja na sociološko značenje gejmifikacije koja se s jedne strane odnosi na namjerno i svjesno korištenje elemenata igre u neigrajućem kontekstu, a s druge na činjenicu da sama „stvarnost postaje sve igrivija“ te kao takva omogućuje stjecanje različitih vještina poput onih vezanih uz rješavanje problema ili organizaciju, zatim razvijanje motivacije i posvećenosti cilju, kao i „kreativnost; razigranost; angažman; i ukupni pozitivni rast i sreću“ (Hamari 2019). Iako u potpuno drukčijem kontekstu, u kojemu bi bilo ne samo teško nego i krajnje cinično govoriti o ukupnom pozitivnom rastu i sreći, neki od elemenata gejmifikacije, odnosno pozitivnog i namjernog dodavanja elemenata igre u svakodnevnicu ne bi li se potaklo sudjelovanje i pozitivna kognitivna promjena ili promjena u ponašanju (Hamari 2019), svakako su važni za razumijevanje gejma kao ilegaliziranog prelaska granica na balkanskoj ruti. U tom bi se smislu na upotrebu riječi gejm moglo gledati kao na upotrebu zavodljivog eufemizma koji potiče na sudjelovanje u opasnome poduhvatu ali je također i vid krijumčarske manipulacije koja opasni prelazak preko granica predstavlja kao gejm. U svakome slučaju, dok se za dio ljudi u pokretu ovdje radi o riječi koja označava pokušaj (opasnog i zahtjevnog) prelaska granice ali nije vezana uz dodane, igraće ili gejmerske, konotacije, za dio ljudi ona ima i takva značenja te bi se vjerojatno mogla tumačiti i kao oblik svjesnog pojmovnog i drugog olakšavanja teške i po život opasne migracije (usp. Augustová 2021: 203).

Grupa ljudi u pokretu kreće u gejm. Bihać, prosinac 2020. Kadar iz video bilješke. Foto: Bojan Mucko

Igračkim jezikom, za mnoge je ljude u pokretu ulazak u Europu moguć jedino ilegalno, u ovom slučaju preko balkanskih zemalja, za što su potrebne strategija i taktika u nadmudrivanju tehnološki daleko nadmoćnijeg protuigrača, a rezultat je nepredvidiv do samog kraja. Osim toga, ljudi u pokretu su pozicionirani i kao potencijalna ljudska lovina, što je još jedna asocijacija na igru, koju hvataju službenici granične policije, a u pojedinim slučajevima i samoorganizirane protumigrantske skupine poput štajerske varde u Sloveniji, graničnih patrola u Bugarskoj ili narodnih patrola u Srbiji. Iako asimetričnost odnosa moći između izbjeglica i raznih nacionalnih policijskih snaga (s kojima se susreću na putu) zrcali asimetričnost raspodjele moći između globalnog sjevera i **juga**, iz perspektive ljudi osuđenih na gejm – ona je naturalizirana kao jedna od mnogih karakteristika ove nadrealne igre.

Naturalizacija je vidljiva iz razgovora sa Zijom, Afganistancem s kojim smo razgovarali početkom 2021. godine za vrijeme njegovog boravka u bosansko-hercegovačkom migrantskom **kampu Lipa**: „Nikada nećemo odustati. Nastavit ćemo – to je naš put. Jednom ćemo uspjeti, a kad dođemo u Italiju – tamo će biti bolje. Ovo je sezona gejminga (engl. *gaming season*). Oni [policija] rade svoj posao, ali mi imamo svoj način“. Razgovori s mnogim sugovornicima u sličnoj poziciji kao i Zia ostavljaju dojam da, gledano iz perspektive ljudi u pokretu, rezultat igre ne ovisi toliko o ne/probojnosti samih granica ili o kompetencijama igrača, koliko o logici višeg reda. Razgovori o budućem gejmu i dolasku na željenu destinaciju često se zaključuju s „inšallah“, „ako bog da“.

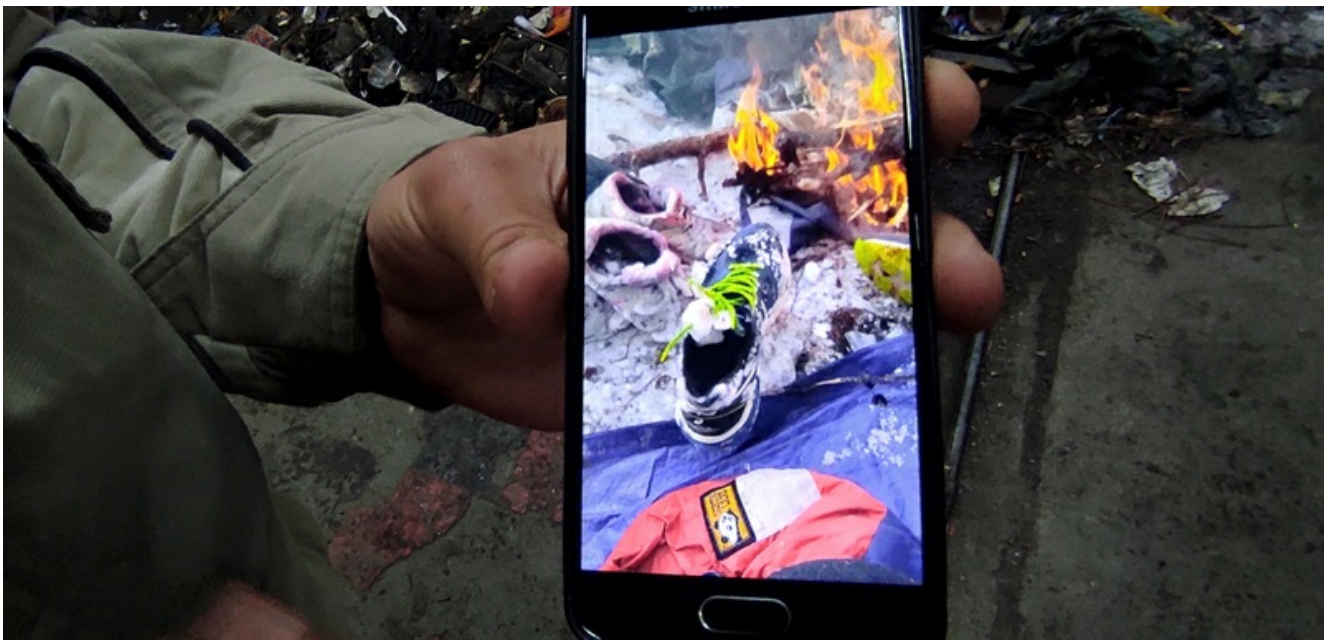

Smrznute tenisice - prizor iz gejma kroz Hrvatsku. Bihać, proljeće 2021. Foto: Bojan Mucko

Claudio Minca i Jessica Collins konceptualiziraju pak gejm kao „prostornu taktiku“ koja se temelji „na specifičnoj neformalnoj geografiji sastavljenoj od informacija koje putuju društvenim mrežama, od krijumčarskih mreža, improviziranih i institucionalnih izbjegličkih kampova i neformalnih ruta preko planina, rijeka i polja u regiji“ (2021). Ovo dvoje autora smatraju da pojam gejma odražava osjećaj ponosa koji migranti imaju podjednako i ako uspješno prijeđu granicu, kao i ako prežive **pušbek**. „Prakse povezane s igrom u konačnici otkrivaju iznimnu odlučnost izbjeglica da stvore međuprostore, nevidljive mreže i 'rupe u zidovima' koje im dopuštaju da se, usprkos teškoćama, suprotstave graničnim politikama u regiji“. U takvom nadmudrivanju između ljudi u pokretu i represivnog aparata, gejm je istodobno i izraz autonomnog upravljanja vlastitim migracijskim kretanjem (v. **autonomija migracija**) i „tehnika discipliniranja“ (Minca i Collins 2021) iregulariziranog kretanja iskazana surovošću samog putovanja, ali i nasiljem koje ljudi u pokretu

prolaze tijekom pušbeka.

Čekanje povoljne situacije za odlazak u gejm sastavni je dio misije, kako je ona shvaćena u gejmerskoj kulturi kao „zadatak [...] koji lik ili grupa likova kojima upravlja igrač mora izvršiti da bi zaslužila nagradu“. Čekanje podrazumijeva usklađivanje parametara na mnogo razina, od prilagodbe godišnjem dobu i iščekivanja vremenske prognoze, pa do usklađivanja s krijumčarima i članovima grupe s kojom se planira polazak. Fiksna, uopćena pravila, međutim, ne postoje – radi se o neprestanoj improvizaciji i prilagođavanju lokalnim okolnostima, društvenom, vremenskom i prostornom kontekstu pojedinog gejma. S obzirom na to da se put ljudi u pokretu odvija često kroz teže prohodne pa i opasne terene (v. **naoružani krajolik**), planinama i kroz **šume**, proljeće i ljeto su, prema sugovornicima iz Asifove grupe, povoljniji za polazak radi gušćeg lišća koje omogućuje manju vidljivost. To je doba godine zasigurno povoljnije za prelaske i zbog terena koji je lakše prohodan kad nema snijega i hladnoće. Pojedine skupine migranata u gejm kreću samoorganizirano, dok druge pokušavaju prijeći granicu uz pomoć krijumčara, a neki pojedinci se odlučuju i na samostalni gejm. S obzirom na način kretanja razlikuju se i vrste gejmova, pa su se tako ustalili nazivi kao što su *walk game*, *truck game*, *taxi game*, *train game*, *container game*. Za razliku od navedenih izraza koji pripadaju engleskom jeziku, u razgovorima o gejmu koriste se i izrazi koji pripadaju jezicima sudionika gejma a oni ih upotrebljavaju kada o gejmu govore i na engleskom jeziku. *Khod andaz* je tako gejm na koji migrant ide sam, to je samoorganizacijski gejm a izraz bi u doslovnom prijevodu s urdskog značio „vlastiti stil“. *Guarantee game* skuplja je verzija gejma kojom krijumčar (barem nominalno) garantira dolazak na željenu lokaciju.

Improvizirano sklonište u šumi - prizor iz gejma kroz Hrvatsku. Bihać, proljeće 2021. Foto: Bojan Mucko

Pripreme za gejm usmjerene su na pribavljanje osnovne opreme za kampiranje (poput **ruksaka**, vreće za spavanje i prijenosnih punjača mobitela), obuće (sportskih tenisica za lakše trčanje šumom), sportske odjeće i hrane potrebne za višednevni, a ponekad i višetjedni boravak u ekstremnim vanjskim uvjetima. Oprema i hrana pribavljaju se ili humanitarnim donacijama uz pomoć lokalnih i međunarodnih promigrantskih organizacija ili se kupuju vlastitim sredstvima. I jedan i drugi način pogoduje ekonomiji mjesta iz kojeg se kreće u gejm. Da su i lokalni vlasnici dućana upoznati s pojmom gejma i nužnošću da se ljudi u pokretu za njega opreme, vidljivo je i u nazivu dućana *GAME SHOP*, svojedobno otvorenom u jednom od kontejnera unutar provizornog kampa Lipa. Na popisu hrane koja se kupuje za gejm (popisu koji je promjenjiv i podložan improvizaciji) nalaze se kruh, voda, slatkiši i luk (v. **čebula**), kao i energetska pića te kečap i majoneza koji se, kako kazuju neki od naših sugovornika, koriste zbog praktičnosti plastične ambalaže iz koje se sadržaj na kruh može istisnuti brzinski, s nogu, svugdje, pa i u šumi. Terenski uvid vezan uz ova dva prehrambena artikla nudi pojašnjenje napisa u medijima iz lipnja 2020. godine, kada je Amnesty International, na temelju uvida Danskog vijeća za izbjeglice, nakon što su to učinili i neki strani te domaći mediji, javnost izvijestio o jednom od slučajeva ekstremnog nasilja hrvatske policije nad izbjeglicama, a koje je uključivalo i mazanje kečapa, majoneze i šećera po njihovoj kosi. MUP u svojem priopćenju odbija „pomisao da bi hrvatski policajac napravio takvo nešto niti da ima motiv za to“ te se pita koja bi bila simbolika mazanja ljudi kečapom, majonezom i šećerom. Ključ „zagonetke“ je upravo u tome da nema simbolike – kečap i majoneza dio su *game fooda*, a skromno sredstvo preživljavanja pronađeno kod izbjeglica sadističkim je činom transformirano u priručno sredstvo poniženja.

Za gejm, kao uostalom i za cijelo putovanje, iznimno je važan – uz signalizaciju na putu, skloništa, sigurne kuće i znanja o putu općenito (v. **mobilna zajednička dobra)** – **mobitel**. Multifunkcionalnost tog priručnog uređaja omogućuje navigaciju pomoću GPS tehnologije i izvanmrežnu uporabu zemljopisnih karata radi kretanja i odabira najsigurnijih ruta, za izbjegavanje prirodnih opasnosti, kao i taktičko nadmudrivanje s policijom.

U zanimljivom metodološkom postupku participativnog vizualnog bilježenja gejma, istraživačica Karolína Augustová zamolila je

sugovornike da sami fotografiraju situacije i detalje koji najbolje opisuju njihovo iskustvo vezano uz gejm. Oni su na svojim fotografijama zabilježili i posljedice pušbeka, a Augustová primjećuje da su strah i zlostavljanje, zatvaranje i nasilje temeljna iskustva uhvaćena na fotografijama (2021: 208). Naša sugovornica Tamanna opisala je vlastita iskustva pušbeka, od kojih je jedno bilo posebice nasilno i traumatično, kada joj slovenska policija nije htjela pomoći s ozljedom zadobivenom u gejmu, a hrvatski joj je policajac namjerno dodatno ozlijedio stopalo. Ona i njezin suprug su kroz Hrvatsku prošli uspješno tek s tridesetim gejmom. Pušbek i gejm su, kao što i ovaj primjer pokazuje, lice i naličje svakodnevice tisuća ljudi u pokretu.

Dolazak na željenu destinaciju ponekad se, na društvenim mrežama ili u privatnim porukama, označuje s *game over*. Međutim, za sve one koji uspiju proći gejm dolazak do finalne destinacije ujedno znači početak jedne nove, podjednako zahtjevne igre, izgradnje života u novoj sredini, ili pak početak novog kruga vraćanja i ponovnih pokušaja prelazaka odnosno novih gejmova.

Prizor iz gejma iz Hrvatske podijeljen na društvenoj mreži. Proljeće 2021. Snimak zaslona. Foto: Bojan Mucko

29. 12. 2022.

Literatura

Augustová, Karolína. 2021. „Photovoice as a Research Tool of the 'Game' Along the 'Balkan Route'“. U *Visual Methodology in Migration Studies. New Possibilities, Theoretical Implications, and Ethical Questions*. Karolina Nikielska-Sekula i Amandine Desille, ur. Cham: Springer, 197-215.

Hamari, Juho. 2019. „Gamification“. U *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*. George Ritzer i Chris Rojek, ur. Malden etc.: John Wiley & Sons, Ltd.

Minca, Claudio i Jessica Collins. 2021. „The Game. Or, ‘the Making of Migration’ along the Balkan Route“. *Political Geography* 91: 1-11.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-gejm-p-2307ccc9-f8c2-44b8-a3e1-609ccc46f44c?locale=hr

Gestapo mreža

Valentino Jovanovič Horvat

Bodeča **žica**, nekoč simbol brutalnega medčloveškega nasilja Druge svetovne vojne, se je leta 2015 ponovno pojavila v Beli krajini (Kučić 2016). Ograja z bodečo žico ali „mreža“, kot jo je poimenovala sogovornica, ki jo bom imenoval Maja, ima v Beli krajini dolgo zgodovino. Postavljena na meji med Slovenijo in Hrvaško leta 2015, nato pa od leta 2022 postopoma odstranjena, še vedno pušča tako fizične kot tudi čustvene sledove v življenju ob meji. Kljub temu, da sta od začetka odstranjevanja žice minili skoraj dve leti, smo lahko aprila 2024 na terenskih vajah v Beli krajini še vedno opazili sledi ograje v zemlji. Vidne so bile luknje, v katere so bili do nedavnega zapičeni stebri, pa tudi nekaj kovinskih delcev, ki so pripadali ohišju **ograje**, je še vedno ležalo ob reki. Ograja je bila prav tako še vedno prisotna v pogovorih z lokalnimi prebivalci, ki so se vedno znova vračali na temo „mreže“. Medtem ko so se mlajši sogovorniki prvič srečali s tovrstno fizično zaporo na meji, so bili najstarejši prebivalci tega območja po Drugi svetovni vojni ponovno soočeni z ograjo in strogimi obmejnimi ukrepi. Zato se bom v nadaljevanju vrnil nazaj v čas ter pokazal, kako je med Drugo svetovno vojno to območje igralo pomembno vlogo pri nadzorovanju meja večjih političnih tvorb – Kraljevine Italije in Nemškega rajha.

Bela krajina je skozi zgodovino veljala za prehodno območje, skozi katero so se selile množice različnih ljudstev. Sogovornik, ki ga bom poimenoval Dejan, je omenil specifičnost Bele krajine v povezavi z migracijami. Razložil je, da zahodno od Bele krajine ležijo kočevski gozdovi, ki so bili zaradi roparjev in divjih živali vedno nevarni, vzhodno pa se razprostira Žumberačko gorovje – Gorjanci. Tako je edini varni in ugodni prehod proti severu predstavljala Bela krajina, katere mejo je bilo potrebno v preteklosti večkrat utrditi, pri čemer je bila verjetno najbolje učvrščena prav med Drugo svetovno vojno.

Po padcu Jugoslavije, 17. aprila 1941, so v Belo krajino prišli prvi italijanski vojaški oddelki, skupno okoli šest tisoč mož. Bela krajina je bila razglašena za del Ljubljanske pokrajine pod italijansko okupacijsko upravo (Ajlec et al. 2019a). Za italijanske fašiste so največji problem na območju Bele krajine predstavljali partizani, ki so na Slovenskem oblikovali največji in najbolj trdoživ odpor med Drugo svetovno vojno. Z namenom, da bi italijanski vojaki zavarovali sebe in svojo opremo, so sprva postavili le osnovne varnostne ukrepe, šele maja 1942 pa so pričeli z **žico** in zidom zapirati Črnomelj in s tem tudi Belo krajino. Na območju Bele krajine so postavili več bunkerjev, pri čemer jih je bilo največ zgrajenih v okolici Črnomlja. Mesto je nadzorovalo kar 64 bunkerjev, s čimer naj bi onemogočili stik z zunanjim svetom, prehajanje vsakršnih informacij in oskrbe ter na ta način poskušali vse bolj izolirati prebivalstvo Bele krajine (Weiss 2014: 8). Ob meji so italijanski okupatorji opravljali nadzor in omogočali prehod le tistim, ki so imeli ustrezno dovoljenje. Skrbno so nadzirali tudi ceste, kar je v tem obdobju močno oviralo potovanja. Medtem ko so partizani predstavljali notranjo grožnjo, so vojaki Neodvisne države Hrvaške (NDH) za italijanske okupatorje predstavljali zunanjo grožnjo. NDH si je že od začetka vojne prizadevala za prevzem nadzora nad Belo krajino, zato so njeni vojaki neprestano vdirali na Dolenjsko in s tem dokazovali svojo moč. Italijanski vojaki so bili zato prisiljeni zavarovati ne le mestna območja, ampak tudi celotno mejo. Meja med fašistično Italijo in NDH je potekala od Trdinovega vrha prek Gorjancev do reke Kolpe pri Božakovem, nato pa ob Kolpi navzgor do Predgrada. Da bi preprečili nezakonito prečkanje meje s strani partizanskih enot in vojakov NDH, so utrdili mejo na Gorjancih z žičnato ograjo in bunkerji. Ob reki Kolpi pa naj ne bi bilo žične ograje, ampak samo utrjeni mostovi in drugi objekti za lažje nadzorovanje meje (Ajlec et al. 2019b).

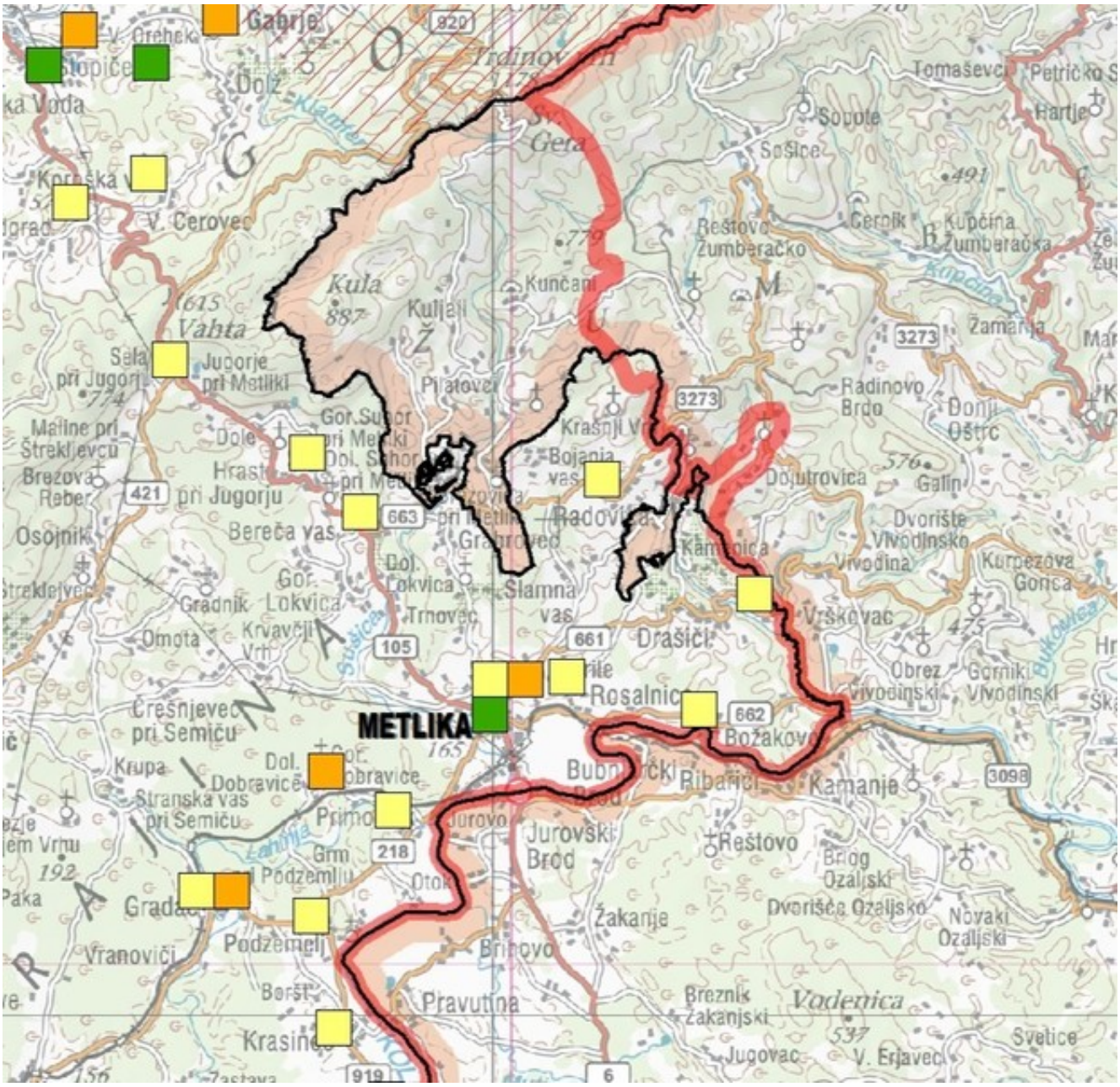

Z rdečo barvo označena meja med Drugo svetovno vojno. Vir: https://okupacijskemeje.si/exh01-ch02.html

Po kapitulaciji Italije septembra 1943 je Bela krajina postala svobodno ozemlje, kjer se je nastanil Glavni štab Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije. Kljub porazu Italije je jesen istega leta napovedovala nove izzive. Prostor, ki ga je za seboj pustila italijanska okupacija, so zapolnile nemške sile (Weiss 2014: 10). Takrat je bila ustanovljena nemška Operacijska cona Jadransko primorje, ki je sprožila operacijo *Wolkenbruch* (Huda ura), s katero so načrtovali uničenje vseh uporov na osvobojenih območjih. Nemci so, skupaj z vojaki NDH, iz smeri Karlovca izvedli napad na Belo krajino, kjer je bila meja zaradi italijanskih okupatorjev že močno utrjena (Weiss 2014: 10). Sama reka Kolpa je prestavljala težko prehodno oviro, zato so novi okupatorji izkoristili naravne značilnosti in postavil žico le tam, kjer je bila potrebna. Kot kažejo spodnje slike, je bila meja v tem obdobju zavarovana z bodečo žico, minskimi polji in vmesnimi graničarskimi stražarnicami. Poleg tega pa so veljala tudi pravila, kakšna je morala biti ograja: žico, ki je segala do 2 m, so namestili na lesene stebre, ki so bili ob rečni strugi zabiti enakomerno, na vsakih nekaj metrov. Poleg tega se je neposredno ob žici razprostiralo minsko polje, ki je v širino merilo približno od 2 do 4 m (Ajlec et al. 2019a).

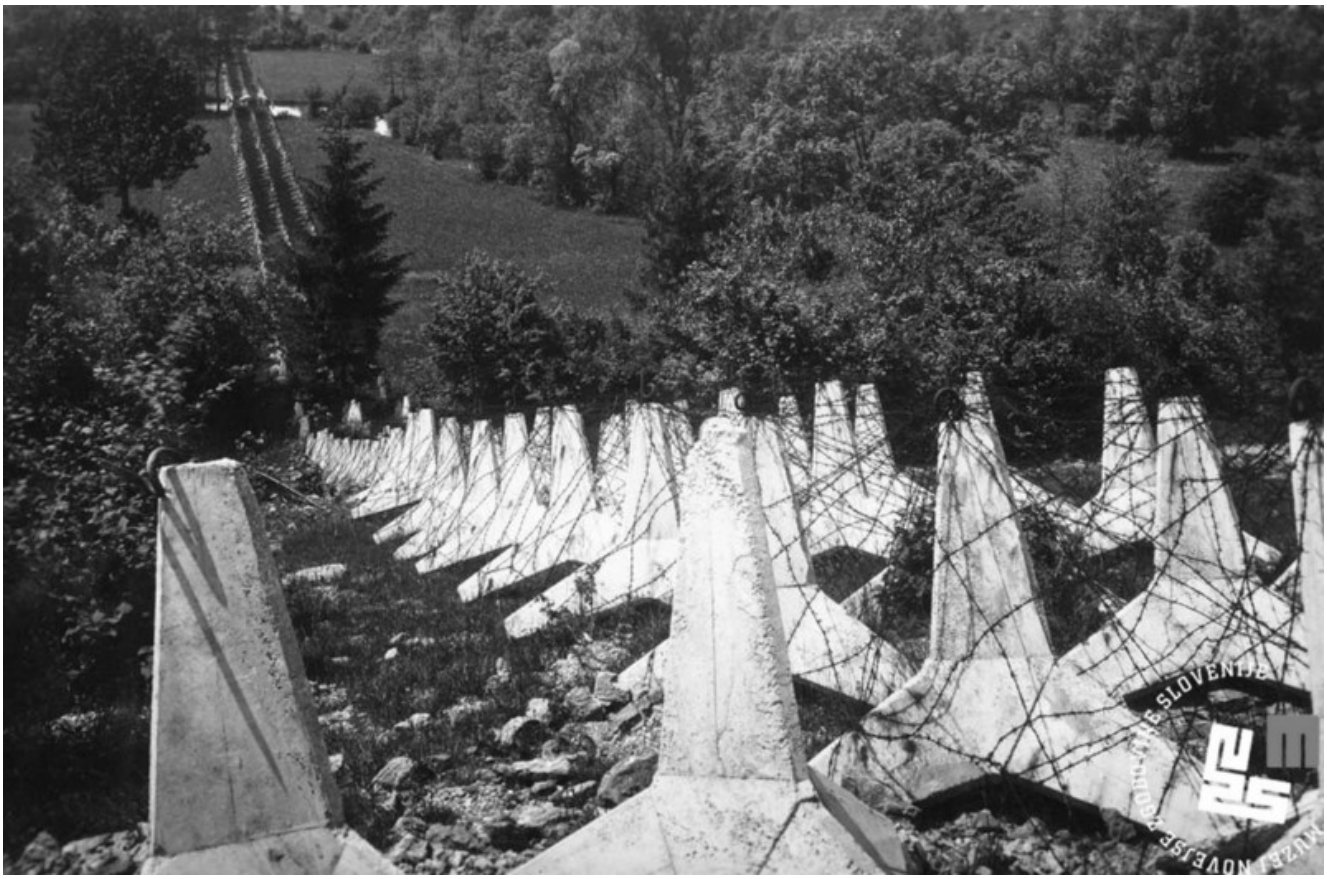

Nemci so v razdalji 50 metrov podrli ves gozd ter ob mejo nastavili nekaj metrov širok minski pas. Vir: https://okupacijskemeje.si/exh01-ch02.html

Žičnato ograjo so po koncu Druge svetovne vojne odstranili. Skoraj 70 let kasneje pa so jo ponovno postavili, vendar v tem primeru to niso bili okupatorji. Leta 2015, ko je preko Slovenije potekal **begunski koridor** in je v evropske države prehajalo večje število beguncev, se je Slovenija pridružila desetim članicam EU, ki so že postavile ali načrtovale postavitev žičnate ograje na svojih mejah. Tako so slovenske oblasti na meji s Hrvaško, ki takrat še ni bila del **Schengenskega** območja, postavile skoraj 200 kilometrov dolgo žičnato ograjo. Ta ograja ni le dodatno otežila že sicer nevarnega prehajanja reke Kolpe, temveč tudi močno ovirala lokalno prebivalstvo pri vsakdanjih opravilih (Benedicto et al. 2020: 16).

Primer žičnate ograje med Drugo svetovno vojno. Vir: https://okupacijskemeje.si/exh01-ch05.html

Primer žičnate ograje, postavljene leta 2015. Vir: https://www.dnevnik.si/1042741591

Ograja, postavljena v 21. stoletju, se od ograje iz časa Druge svetovne vojne precej razlikuje že po videzu. Novejša ograja je bolj izpopolnjena, vendar zaradi minskih polj in oboroženih bunkerjev, ki so bili v preteklosti ob ograji, ni bolj nevarna. Na nekaterih mestih, ki so blizu naselij, so namesto kovinske postavili panelno ograjo, vendar je bila večina sodobne ograje sestavljena iz masivnih kovinskih stebrov, postavljenih tako blizu skupaj, da je bil prehod za človeka zelo težek ali nemogoč. Na vrhu ograje je bila običajno pritrjena bodeča, zaradi katere je bil prehod še dodatno otežen. Dandanes je na nekaterih delih slovensko-hrvaške meje še vedno opazna tudi druga vrsta ograje, sestavljena iz kolutov bodeče žice, ki so položeni na tla in so pogosto zaraščeni z rastlinjem, zato so težje vidni in tako nevarni ne samo ljudem, ampak tudi živalim. Če primerjamo preteklo in novejšo ograjo, lahko ugotovimo, da se je spremenila tudi njena lega. V preteklosti so okupatorji izkoristili naravne značilnosti Bele krajine ter ograjo postavili le na določenih

kritičnih točkah, v neodvisni Sloveniji pa je bila ograja razprostrta praktično vzdolž celotne južne in vzhodne meje med Slovenijo in Hrvaško.

Čeprav je precej razlik med preteklo in novejšo ograjo, pa so nekateri sogovorniki izpostavljali mnoge podobnosti – ne le med ograjama, temveč tudi situacijama, v kateri sta bili postavljeni. Tako je sogovornica Maja navrgla, da je obmejno območje danes ponovno prešlo pod „gestapo nadzor“, pri tem pa izpostavila podobnosti med ravnanjem italijanskega in nemškega okupatorja med Drugo svetovno vojno ter sodobnim mejnim režimom: od omejitve prostega gibanja in vse bolj striktnega nadzora meje do skrivanja beguncev v hišah prebivalcev, policijskih preiskav ter policijskega nasilja nad begunci in prebivalci, ki so do njih **solidarni**. Čeprav drugi sogovorniki niso tako neposredno povezovali sodobnih pojavov s tistimi med Drugo svetovno vojno, pa ponovna postavitev ograje na istem območju odpira številna vprašanja.

17. 6. 2024.

Literatura

Ajlec, Kornelija, Bojan Balkovec in Rok Ciglič. 2019a. „Meja med Nemčijo in NDH – južna meja rajha“. *Inštitut za novejšo zgodovino*.

Ajlec, Kornelija, Bojan Balkovec in Rok Ciglič. 2019b. „Okupacijska meja v Beli krajini 1941–1945“. *Inštitut za novejšo zgodovino.*

Benedicto, Ainhoa Ruiz, Mark Akkerman in Pere Brunet. 2020. *A walled World. Towards a Global Apartheid*. Barcelona: Centre Delàs d'Estudis per la Pau.

Kučić, Lenart. 2016. „Vrnitev zgodovinskih simbolov brutalnega nasilja“. *Delo*.

Weiss, Janez. 2014. „Memento na Črnomelj v prelomnih letih 1941-1945“. *Priloga SNOS, Svobodna misel* 1: 5-14.

Bilješke

Tekst je napisan u okviru kolegija Suvremene migracije, državljanstvo i etničke manjine Uršule Lipovec Čebron i Dagmar Nared na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Ljubljani.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-gestapo-mreza-p?locale=hr

Globalni jug

Teodora Jovanović, Romana Pozniak

Premda je Globalni jug posljednjih godina u širokoj upotrebi, pa se čak nalazi u nazivima niza projekata, znanstvenih odjela i sl. (Haug et al. 2021) radi se o ambivalentnom pojmu primarno ekonomske prirode, koji usprkos potencijalu otpora globalnim odnosima moći riskira reprodukciju predodžbe o „nerazvijenom jugu“, a posljedično i o migrantima / izbjeglicama / tražiteljima azila / ljudima u pokretu kao potencijalno opasnim, te i manje vrijednim subjektima. Pojam se intenzivnije počeo koristiti nakon pada Berlinskoga zida, odnosno krajem 20. i početkom 21. stoljeća. Pojavljuje se primarno u studijima razvoja i međunarodnih odnosa, najčešće kao zamjena za pojam Trećeg svijeta koji je raspadom socijalizma u Europi krajem 20. stoljeća i posljedičnim rastakanjem tzv. drugog svijeta izgubio svoje izvorno geopolitičko značenje (v. npr. Escobar 1995). Pojam je skovao američki politički aktivist te pisac Carl Oglesby 1969. godine, a danas se koristi kao svojevrsni eufemizam i politički neutralnija varijanta za razvojnim i postkolonijalnim diskursom obilježene pojmove „zemlje u razvoju“, „podrazvijene zemlje“, „zemlje s niskim prihodom“ i dr.

Globalni jug, međutim, nije istovjetan geografskom području južne polutke, pa se tako većina država Globalnog juga nalazi u sjevernoj hemisferi, dok zemlje poput Australije i Novog Zelanda koje se nalaze u južnoj hemisferi u socioekonomskom smislu pripadaju „razvijenom“ Globalnom sjeveru. Brandtova linija, geografska ilustracija podjele na „bogati sjever“ i „siromašni jug“ koju je 1980-ih predložio bivši njemački kancelar Willy Brandt, a koja se koristi i danas (v. i Haug et al. 2021: 1928), prolazi između SAD-a i Meksika, preko vrha sjeverne Afrike i jugozapadne Azije, zatim se penje prema Kini i Mongoliji, a naposljetku spušta zaobilazeći Japan, Australiju i Novi Zeland. Međutim, prema toj podjeli, arapske zemlje Perzijskoga zaljeva izuzev Iraka (Saudijska Arabija, Oman, Kuvajt, Bahrein, Katar, Irak i UAE) kao i mjesta poput Hong Konga, Singapura, Tajvana i Južne Koreje nalaze se na „jugu“, iako u ekonomskom smislu pripadaju „sjeveru“ (v. i Sajed 2020). Zanimljivo je da se na popisu UN-ovog financijskog centra za suradnju među zemljama Globalnog juga (FCFSSC) nalaze Saudijska Arabija, Ujedinjeni Arapski Emirati i Singapur, kao i da se na njemu nalazi Bosna i Hercegovina kao jedina zemlja na Balkanu od onih koje nisu u Europskoj uniji. Albanija, Sjeverna Makedonija, Srbija i Crna Gora ne spadaju u Globalni jug prema FCFSSC popisu. Dakle, različite klasifikacije, u vidu popisa, grafikona, mapa i brojeva, različito definišu šta spada u Globalni jug, i po kojim principima. Kako poentira Alina Sajed (2020), zbog „parcijalnog pristupa političkim i ekonomskim strukturama Sjevera“ zemlje jugoistočne Europe zauzimaju liminalnu poziciju u globalnim odnosima moći. No, slična logika vrijedi i za mnoga druga područja i zemlje koji se prema opisanoj podjeli smještaju na Globalni sjever, uključujući cijelu istočnu Europu i postsocijalističke države (Müller 2020), kao i sve prostore neokolonijalne eksploatacije i strukturne prekarizacije na Globalnom sjeveru poput predjela u kojima dominantno žive migranti / izbjeglice/ tražitelji azila / osobe u pokretu, društveno marginalizirane skupine, starosjedilačko stanovništvo itd. (Sajed 2020).

Također, Globalni jug kao pojam skovan je primarno u ekonomskim terminima te je kao takav naizgled lišen političkih konotacija poput onih koje prate pojmove „istoka“ (koji se povezuje s orijentalizmom) ili „trećeg svijeta“ (koji se povezuje s kolonijalizmom). Međutim, njegova upotreba riskira perpetuiranje depolitiziranog pogleda na nejednakost globalne distribucije moći, kao i s njom povezana kretanja s Globalnoga juga prema Globalnom sjeveru. Catherine Besteman (2020) napore zemalja Globalnog sjevera da se obrane od mobilnosti ljudi sa Globalnog juga naziva militariziranim globalnim aparthejdom. Kretanje iz zemalja Globalnog juga ka Globalnom sjeveru je kriminalizirano nizom mjera, politika i praksi. Da se geopolitički odnosi moći preslikavaju na režime mobilnosti, vidi se iz indeksa putovnica, poput Global Passport Index i Henley Passport Index. Kao što jasno pokazuju ti indeksi, zemlje s najslabijim putovnicama tj. one zemlje čiji državljani trebaju vize za najveći broj drugih zemalja, su upravo područja Globalnog juga iz kojih dolaze tražitelji azila i **iregularizirani** migranti koje viđamo na **balkanskoj ruti** – Afganistan, Sirija, Somalija, Irak, Pakistan, Bangladeš, Jemen itd. Bez obzira na to, potrebno je odmaknuti se od zapadnocentričnih perspektiva koje postuliraju migracije od Globalnog juga ka sjeveru kao normu (Nawyn 2016: 166). Niti svi idu, niti svi žele ići na „bogati sjever“. Osim toga, značajan dio izbjegličkih kretanja odvija se upravo među zemljama Globalnoga juga, pa se tako prema posljednjoj UNHCR-ovoj statistici samo 36% izbjeglica na cijelom svijetu nalazi u Europi, a od ukupno 110 milijuna raseljenih osoba, preko 62 milijuna je interno raseljeno, 20% se nalazi u subsaharskoj regiji u Africi, a 10% u Turskoj.

Usprkos nepreciznosti i izostanku sustavne analize značenja i funkcije pojma Globalnog juga (Haug et al. 2021: 1926), kao i činjenici da ga obilježavaju rasijalizirani, (post)kolonijalni odnosi, a posljedično i problem intervencionističke pozicije zapadnih zemalja koje i danas svoju ekonomsku i političku moć temelje na resursima i jeftinoj radnoj snazi s Globalnog juga (Sajed 2020), taj pojam pojavljuje se i u kontekstu otpora globalnoj distribuciji moći (Sud i Sánchez-Ancochea 2022: 1125). Na to upućuje niz prosvjeda protiv „oduzimanja zajedničkih dobara“ i „potkopavanja demokratskih institucija“ zbog čega Globalni jug istovremeno simbolizira zaokret prema globalnom režimu neoliberalizma, ali i mogućnost društvene transformacije (Sajed 2020).

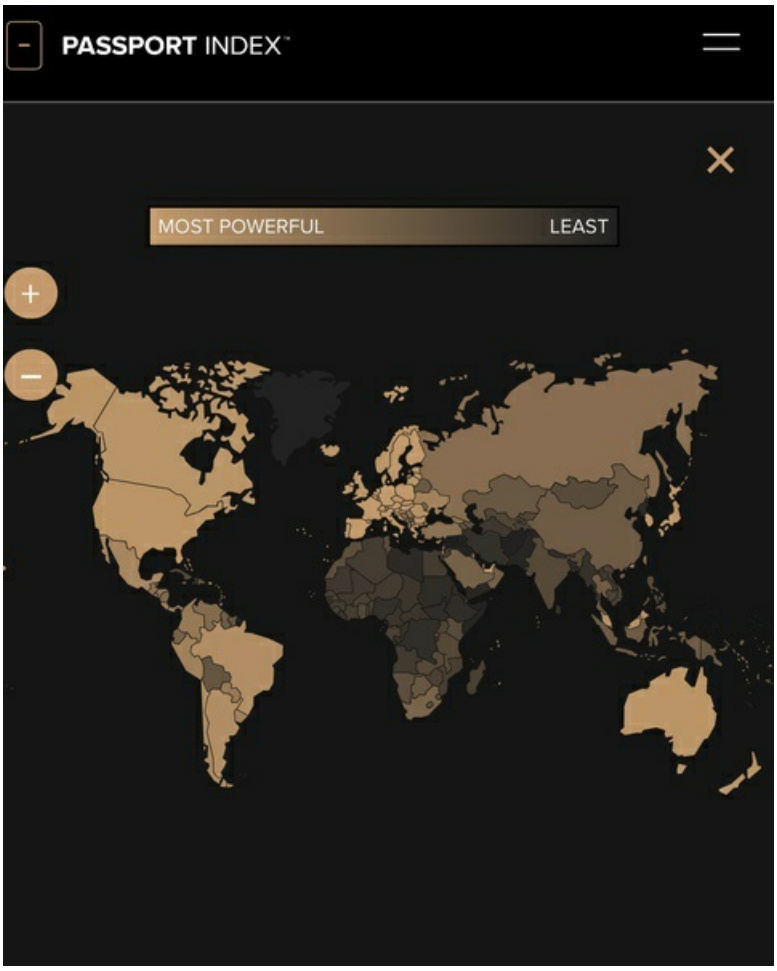

Global Passport Power Rank 2024, siječanj 2024. Fotografija preuzeta sa *Global Passport Index*: https://www.passportindex.org/byRank.php

4. 1. 2024.

Literatura

Besteman, Catherine. 2020. *Militarized Global Apartheid*. Durham i London: Duke University Press.

Escobar, Arturo. 1995. *Encountering Development. The Making and Unmaking of the Third World*. New Jersey: Princeton University Press.

Haug, Sebastian, Jacqueline Braveboy-Wagner i Günther Maihold. 2021. „The 'Global South' in the Study of World Politics. Examining a Meta Category“. *Third World Quarterly* 42/9: 1923-1944.

Müller, Martin. 2020. „In Search of the Global East. Thinking between North and South“. *Geopolitics* 25/3: 734-755.

Nawyn, Stephanie J. 2016. „New Directions for Research on Migration in the Global South“. *International Journal of Sociology* 46/3: 163-168.

Sajed, Alina. 2020. „From the Third World to the Global South“. *E-International Relations.*

Sud, Nikita i Diego Sánchez-Ancochea. 2022. „Southern Discomfort. Interrogating the Category of the Global South“. *Development and Change* 53/6: 1123-1150.

Gostoljubna restavracija v Bihaću

Meta Poklukar

Bihać je že nekaj let potisnjen v položaj prizorišča na **balkanski migrantski poti**. Ljudje na poti, ki so ilegalizirani se soočajo s številnimi ovirami pri dostopu do pravic znotraj držav v katerih trenutno bivajo. Ena od posledic ilegalizaicji je tudi kratena pravica dostopa do prostorov, ki so za državljane in državljanke odprti. Za ljudi na poti se prostori delijo na tiste, kjer jim je zadrževanje dovoljeno in tiste, v katere jim ni dovoljeno vstopati. Pri kratkem študentskem terenskem delu, ki smo ga študentje etnologije in kulturne antropologije opravljali v Bihaću marca leta 2022, sem opazila različne prostore, po večini parke in zapuščene stavbe, kjer lahko srečamo ljudi na poti, ko vstopamo v lokale v centru in se ozremo naokoli pa bomo zelo redko, če sploh videli koga, ki bi tam sedel med množico ljudi, ki sedijo na kavi ali kosilu. Razlog zakaj je temu tako pa ni samo slabo finančno stanje, ampak tudi izključenost iz družbe.

Prvi dan v Bihaću, smo študentje in študentke na terenskem delu slišali različne zgodbe lokalnega prebivalstva o tem, kako je solidarnost kriminalizirana in da uradno migrantom ne smejo pomagati z obleko, hrano ali kakršnokoli drugo obliko pomoči, saj jim policija izda kazen. Kot so ugotovile Uršula Lipovec Čebron, Tina Ivnik in Eva Fekonja (2019), je tudi v **Veliki Kladuši**, ki je del istega kantona v zahodni Bosni, gostoljubju sledilo zapiranje dostopa migrantom. Njihova analiza je pokazala, da je na to močno vplivala **kriminalizacija solidarnosti**. „Na kavarnah in restavracijah so se začeli pojavljati napisi „Tujcem brez dokumentov prepovedan vstop“, posamezne ustanove so na okna namestile rešetke, vrata nekaterih trgovin pa ostajajo zaklenjena, dokler se zaposleni ne prepričajo o tem, kdo stoji pred njimi“ (Lipovec Čebron et al. 2019: 150).

Omenjenih zapisov po Bihaću nisem opazila, izvedela pa sem za restavracijo v Bihaću, kjer so migranti dobrodošli in sem se tako odpravila tja, da informacijo preverim. V restavraciji sem opazila ločen prostor, notri pa nekaj stolov in miz. Ne opazim nikogar, ki bi sedel tam. Vprašam natakarja, če so pri njih res dobrodošli migranti in kakšen je odnos drugih prebivalcev do tega. Odgovoril je:

> Ja, res je, zakaj ne bi, pa saj smo vsi ljudje, da tudi meni dovoli, da pridem v restavracijo in si naročim. Nas to kaj mislijo drugi ne zanima, lastnik lokala je že v začetku prihoda večjega števila migrantov odločil, da dokler nihče ne dela težav in svoje prepire obdržijo zunaj, ni nobenega problema.

Iz nadaljnjega pogovora z natakarjem je bilo razvidno, da zaradi sprejemanja migrantov v lokal nimajo težav z domačini, ki v lokal prihajajo. Nasprotno, nekateri so se z njimi spoprijateljili in se jim občasno pridružijo pri klepetu, skupaj tudi kaj spijejo in pojejo. Med posedanjem v restavraciji sem opazila dva mlajša migranta, ki sta se usedla za mizo k dvema domačinoma. V pozdrav se objamejo, smejijo, med sedenjem je zaznati veliko gest z dotiki. Tudi ostali v lokalu se ne obrnejo ali se kako drugače odzivajo na dogajanje, se pravi, da ni druženje nič nenavadnega. Prostor je nabit s precej pozitivno in prijateljsko energijo. Natakar pride in mi reče: „vidiš tudi z domačini sedijo, tukaj smo vsi ljudje in vsi prijatelji, če koga to moti, ne rabimo mi takih ljudi tukaj“. Pokaže mi sobo za obokom in mi razloži, da se v tem prostoru migranti lahko zadržujejo, ne da bi kaj naročili, saj so prostor naredili posebej za njih. „Včasih kaj naročijo, včasih pa jim tudi mi na račun hiše prinesemo kakšno čorbo“.

Prostor v restavraciji, Bihać, 26. 3.2022. Foto: Meta Poklukar

Prostor ki ga loči obok je velik, v njem pa je nekaj miz in stolov. Eno steno v celoti pokriva okno, ki gleda na ulico. V kotu opazim tudi pakistansko zastavo, kasneje mi jo izpostavi tudi natakar. „Želeli smo, da bi se počutili domače in sprejeto“, mi reče.

Kasneje mi je natakar razlagal o tem, kako so ljudje na poti postali njegovi prijatelji in da ima veliko kontaktov tudi tistih, ki jim je uspelo priti na njihov cilj, saj se javijo in povprašajo, kako mu gre. Pove anekdoto, kako mu nekdo ni mogel plačati, pa mu je rekel da je v redu, da bo on pokril iz svoje plače, saj je šel naslednji dan na **game** in mu obljubil, da mu plača ko prispe na cilj. Ko mu je uspelo, pa mu je preko spletne banke nakazal še enkrat toliko, kot je bil dolžan. Natakar je povedal, da je bil kot otrok zaradi vojne tudi sam migrant in da mogoče zaradi tega nekoliko bolj razume njihovo situacijo. Razvidno je, da so se skozi **solidarnostno** prakso spletle tudi prijateljske vezi. „Z nekaterimi sem obdržal stike, se na vsake toliko časa slišimo, tudi oni preverijo kako sem jaz in moja družina“.

Natakarja vprašam kako je s policijo in morebitno kriminalizacijo solidarnosti, glede na njihovo odprtost sprejemanja migrantov v lokal.

> S policijo načeloma nimamo večjih težav, razen če pride do kakšnih izgredov med njimi. Ko vidijo policijo zunaj migrante opozorimo, da nato odidejo čez zadnji izhod in se jim izognejo. Včasih jim damo nekaj mark, da ne napišejo kakšne kazni, ampak načeloma nimamo težav pogosto. Druge restavracije tudi ne kličejo policije ali nam delajo težave, zakaj bi nam, vsak se lahko odloči po svoje, včasih slišimo samo kakšen komentar na ulici, ampak ignoriramo.

Opaziti je bilo, da je bilo natakarju neprijetno govoriti o tem, kako v teh primerih postopa policija, čeprav je omenil, da policijo večkrat podkupijo. Druga dva natakarja o tem niti nista želela razpravljati, dejala sta samo da težav nimajo. Zaradi prekratkega časa na terenu pa težko rečem, kakšni so odnosi in dogovori med policijo in restavracijo, saj je bilo s strani domačinov in prostovoljcev jasno izraženo, da v Bihaću poteka kriminalizacija gostoljubja in poostren nadzor lokalnih oblasti. Za Jelko Zorn (2021: 174) solidarnost pomeni graditev skupnosti, utemeljene na vrednotah protirasizma, in na avtonomen način (brez države, tržnih odnosov in velikih humanitarnih organizacij).

Naslednji dan, ko se sem se vrnila v restavracijo, sem videla, da v prostoru, ki je namenjen migrantom sedijo trije mladi fantje. Odločim se, da se jim pridružim. Pozdravim jih in ko vprašam, če lahko prisedem, mi brez oklevanja ponudijo stol. Vprašam jih, če bi kaj spili, oni pa mi smeje odvrnejo, če bi jaz kaj spila, da tukaj naročijo oni. Po nekaj časa pogovora o tem, od kod so, kje bivajo, koliko

časa so na poti jih vprašam ali je res to edina restavracija v katero lahko gredo. Večina jih odvrne pritrdilno, najmlajši mi pove, da ker je bil tukaj kot mladoleten, ima tukaj prijatelje in nima težav s tem kam lahko zahaja, vendar ostali niso dobrodošli kjerkoli.

> Veliko se družimo tukaj, sploh pozimi, ko je zunaj hladno. Včasih smo imeli še en prostor, kuhinjo, kjer so prišli tudi prostovoljci, vendar nam ga je pred kratkim zaprla policija, tako da ne moremo več kuhati tam. Enkrat smo za ostale migrante in prostovoljce pripravili več kot petdeset čapatijev. Res. (pokaže mi video, kjer je posnet prostor z večjim štedilnikom, čez pult pa v oblikovano testo)

Med tem časom se je prostor napolnil z več kot deset ljudmi in niti od enega nisem dobila občutka, da tja ne spadam. Vsi so me z nasmehom in stiskom roke pozdravili in se pogovarjali z mano. Čez nekaj časa natakar na mizo prinese vsem kokakolo. Ko natakarju, ki jo je prinesel rečem, da bom jaz plačala, se zasmeje in mi reče da ne, da je on to naročil in da on plača. Takrat ugotovim, da je bolje, da pustim, da mi plačajo kokakolo, saj sem v gosteh in bi bilo nevljudno od mene da zavrnem. Prav tako se mi zazdi, da je to njihov prostor in zato stvar njihovega dostojanstva, da me gostijo. Imam nekolikšen občutek neugodja, saj se mi zdi, da sem finančno na boljšem in bi morala zato jaz plačati, toda začenjam razumeti. Začenjam nekoliko razumeti pot, odnose, ki jih skozi njo razvijajo in jim je vzeta marsikatera možnost, skozi katero lahko izražajo sebe in svoje gostoljubje. Takrat z veseljem sprejmem vlogo gostje. Veliko razmišljam tudi o tem prostoru, kot edinem, ki ga imajo trenutno na tej poti ob življenju v Bihaću zunaj in je pri vsem razčlovečenju, ki ga doživljajo s strani policije, prostor, ki omogoča občutek normalnosti in človečnosti. Druženje v prostoru s sočlovekom, naročiti pijačo in zanjo plačati, nekaj vsakodnevnega. Nekaj kar vsaj za trenutek omogoča človeku, da se sprosti in odmisli s čim se je primoran soočiti.

10. 6. 2022.

Literatura

Lipovec Čebron, Uršula, Tina Ivnik in Eva Fekonja. 2019. „Migracije in gostoljubje. Kriminalizacija gostoljubja v Veliki Kladuši“. *Časopis za kritiko znanosti* 47/278: 135-161.

Zorn, Jelka. 2021. „Nasilne meje, varnostnizacija in kriminalizacija solidarnosti“. *Revija za socialno delo* 60/2: 167-180.

Bilješke

Tekst je napisan u okviru kolegija Suvremene migracije, državljanstvo i etničke manjine (doc. dr. Ana Sarah Lunaček Brumen i izv. prof. dr. Uršula Lipovec Čebron) na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Ljubljani.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-gostoljubna-restavracija-v-bihacu-p?locale=hr

Granični pejzaž

Marta Stojić Mitrović

Konceptom graničnog pejzaža, krajolika, granicolika od engleskog *borderscape,* koji je razvila Chiara Brambilla (2015) oslanjajući se na Appaduraijeve (1996) višestruke pejzaže – *scapes* (*etnoscapes, technoscapes, financescapes* i dr.), naglašavaju se pluralni, dinamični, relacioni, konfliktni i deteritorijalizovani aspekti društveno-prostornih procesa stvaranja granica i isključivanja, zaobilazeći sputavajuću teritorijalnost nacionalne države i teritorijalnosti uopšte i omogućavajući održavanje neukaljane moralne pozicije političkih aktera koji ih generišu (Stojić Mitrović i Vilenica 2019). Granični pejzaži imaju komunikacijsku funkciju: proizvode se za određenu publiku kako bi joj preneli određenu informaciju. **Granični režimi** mehanizmom graničnih pejzaža stvaraju podređene alegalne prostore (u) kojima je data sloboda za eksperimentisanje sistemima nadzora, kontrole i **prisile**. Alegalnost se ogleda pre svega u zaobilaženju (ignorisanju, rastezanju, „kreativnom tumačenju", paušalnom isključivanju određenih administrativnih kategorija iz sistema zaštite) pravnih propisa koji su zvanično na snazi.

Granični pejzaži, kao i granice, ali i centar i periferija, nisu samo fizička mesta i fizički objekti, već političke funkcije, manifestacije asimetričnih socio-političkih odnosa, koje se koncipiraju kao karakteristične za određene prostore. Razvijaju se kumulativno, spregom krajnje konkretnih političkih i ekonomskih pritisaka i ustupaka, i širih diskursa i političkih agendi. Moćniji ekonomski i politički akteri instrumentalizuju asimetrične odnose, pre svega ekonomsku i političku zavisnost, da druge aktere stave u službu sopstvenog graničnog režima, u funkciju granice. U tom se procesu određeni prostori, kao lokusi primene specifičnih vidova kontrole kretanja, diskurzivno transformišu u granične pejzaže. Granični pejzaži se obično koncipiraju na rubu a još češće izvan političkog prostora koji ih stvara, omogućavajući na taj način izuzeće od postojećeg pravnog sistema. Rubni i eksterni granični pejzaži presecaju granice i teritorije realnih nacionalnih država, i ne pokrivaju definisan prostor. I kampovi i druge zone zadržavanja mogu se takođe aktivirati kao granični pejzaži, kao lokusi često alegalnih praksi granične kontrole koju sprovode državni i neformalni akteri. Njihova prostorna fluidnost omogućava da se po potrebi apliciraju kao diskurzivni okvir za opravdavanje alegalnih praksi, koje se dešavaju „tamo negde", ostavljajući politički prostor koji ih generiše „neuprljanim" kontra-pravnim, nasilnim, diskriminatornim i krajnje brutalnim praksama.

EU proizvodi susedne države kao aktere i delove svog **zoniranog graničnog pejzaža** obećanjem dodeljivanja tzv. privilegovanog položaja, koji znači izdašan tok novca iz EU i ponekad i popravljanje političkog ugleda i položaja u transnacionalnom sistemu. U tom procesu dolazi do komoditizacije granica i državnih teritorija: one postaju roba koja se menja za napredak, „približavanje centru". Kao i države-članice EU koje su deo suvereniteta dale ovoj nadnacionalnoj strukturi postajući njen konstitutivni deo, i države koje gravitiraju EU daju suverenitet nad odlučivanjem o upravljanju sopstvenim granicama, teritorijama, službama i zakonima, postajući izvršioci kontrole kretanja prema EU „na daljinu" i deo spoljnog graničnog pejzaža.

Karakteristike pojedinih graničnih pejzaža se diskurzivno definišu graničnim **spektaklima**, prenaglašenim prezentacijama određenih praksi kretanja i njegovog sprečavanja ali i njihovih posledica, kao i sledstvenim prećutkivanjem onih praksi koje od toga odstupaju ali i strukturnih faktora koji do njih dovode. Tako je, na primer, spektakularizacijom kolona ljudi koje se kreću u jednom smeru 2015. godine Balkan ocrtan kao područje jednosmernog hipertranzita (v. **balkanski koridor**). Loši uslovi života u kampovima u Bosni i Hercegovini 2019. godine predstavljeni su kao posledica lošeg upravljanja migracijama u ovoj zemlji i rasizma i neosetljivosti lokalnog stanovništva pri čemu je uloga EU koja diktira i način kretanja i ostajanja u BiH (**pušbek**), i izgradnju sistema kampova (**pulbek**) i pristupa pomoći (**humanitarizam**), ostala sakrivena. Granični pejzaž ocrtava se kao mesto nasilja prema osobama u pokretu i brutalnog delovanja (para)milicija a sporazumi sa državama članicama EU koji su generisali takve prakse se javljaju tek kao prigušene konture, a češće kao koincidencije. Slično tome, **smrti** na putu predstavljaju se kao posledica tvrdoglavosti osoba u pokretu i beskrupuloznosti krijumčara, a uloga evropskog graničnog režima koji primorava ljude na opasno kretanje se prećutkuje. Pojedine lokacije, kao što je Mediteran, postaju prepoznatljive upravo kao mesta masovnih smrti ljudi u pokretu, odnosno **morska grobnica**.

Osim praksama, granični pejzaži formulišu se i fizičkim markerima, kao što su **ograde,** zemljište sa koga je uklonjeno rastinje (**sječa šume**), vidljivo prisustvo uniformisanih lica, ali i postavljanje formalnih kampova na rubove ili van naselja, u blizini deponija i slično.

10. 12. 2022.

Literatura

Appadurai, Arjun. 1996. *Modernity at Large. Cultural Dimensions of Globalization.* Minneapolis: University of Minnesota Press.

Brambilla, Chiara. 2015. „From Border as a Method of Capital to Borderscape as a Method for a Geographical Opposition to Capitalism". *Bollettino Della Società Geografica Italiana Roma* 13(8)/3: 393-402.

Stojić Mitrović, Marta i Ana Vilenica. 2019. „Enforcing and Disrupting Circular Movement in an EU Borderscape. Housingscaping in Serbia". *Citizenship Studies* 23/6: 540-558.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-granicni-pejzaz-p?locale=hr

Grobovi

Marijana Hameršak, Sanja Horvatinčić

Na putu prema Europi ilegalizirani putnici iz Azije i Afrike skrivaju se na krovovima vlakova, u podvozjima autobusa i kamiona ili unutar kontejnera i hladnjača. Izbjegavajući granične kontrole, policijske ophodnje, ograde i druge materijalne ili simboličke prepreke, ali i deportaciju i **detenciju**, kreću se kroz kraške predjele i minska polja, kroz **naoružane krajolike**, **šume**, planine i brojne rijeke. Umiru tražeći i čekajući priliku da konačno prijeđu još jednu granicu.

Ove prerane, nasilne **smrti** rezultat su suvremenih graničnih praksi, rasijaliziranog isključivanja i progona. Mnogi umrli na granicama su **nestali**. Pronalazak tijela ili prijavu smrti prate različiti postupci nakon kojih se preminule repatrira ili ih se, sukladno zakonu, pokapa u grobove na lokalnim grobljima unutar općina u kojima su pronađeni. Ti su grobovi među malobrojnim lokalnim materijalnim tragovima života, bijega i smrti onih koji su prkosili granicama zatvorenima pred njima.

Grobovi onih koji su umrli duž granica i zbog granica, kada govorimo o Hrvatskoj i susjednim državama, **rasuti** su uz ceste, mjesta progona i same te granice. Često nevidljivi, smješteni na rubovima grobalja, **obilježeni** na različite načine, od različitih **materijala**, usamljeni ili grupirani, nerijetko **anonimni** – ti su grobovi znakovi nasilno prekinutih života, brutalnosti granica i posthumne marginalizacije. Održavani, s trajnim nadgrobnim spomenicima ili tek skromno ukrašeni cvijećem i drugim znakovima brige, oni mogu biti i mjesta okupljanja, sućuti i tugovanja.

Dokumentiranje i kartiranje tih grobova dio je šireg napora praćenja smrti na granicama – djelovanja koje se većinom odvija kroz transnacionalnu mrežu aktivista, istraživača i drugih koji rade s materijalnim tragovima i oko njih, odupirući se ustrajnom brisanju migrantskih života i ukazujući na brutalnost suvremenog europskog graničnog režima. Kartiranje je dokumentarna metoda koja može biti od pomoći obiteljima i prijateljima preminulih, aktivistima i istraživačima, ali i praksa koja potiče komemoracije i potragu za pravdom. Prostorni prikaz smrti proširuje našu percepciju geografija nasilja, **uzroka smrti**, gubitaka i tragova, dok prateće kategorizacije, u kojima oznaka „nepoznato“ prevladava ili se ubraja među najčešće, upućuju ne samo na obilježja tih tragova, nego i na njihovu nevidljivost.

8. 12. 2025.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-grobovi-p?locale=hr

halo *this is border*

ERIM znanstveno-istraživački projekt

Ovaj sadržaj dostupan je isključivo u mrežnom (online) izdanju e-ERIM-a. Pogledajte ga na:
https://e-erim.ief.hr/pojam/p-hallo-this-is-border-p?locale=hr

4. 3. 2022.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-hallo-this-is-border-p?locale=hr

Humanitarizam otpornosti

Romana Pozniak

Iako je humanitarizam širok pojam koji obuhvaća različite interpretacije i prakse pomoći, tzv. klasični humanitarizam (Hilhorst 2018), čije značenje i principi djelovanja nastaju u okvirima zapadnih liberalnih država, povezuje se s radom u izvanrednim situacijama. Te situacije uglavnom podrazumijevaju intervencije međunarodnih organizacija i njima svojstvenu standardizaciju humanitarnoga rada (Hilhorst 2018). Osim što jasno razlikuje „krizne" od „normalnih" situacija, klasična paradigma humanitarnoga djelovanja svojim pristupom produbljuje i reproducira asimetričan odnos moći između pomagača i žrtava, stvarajući predodžbu o idealnoj žrtvi kao onoj koja je pasivna, bespomoćna i poslušna. To je jedan od glavnih razloga zbog kojih je humanitarizam u literaturi podvrgnut značajnoj kritici (v. Malkki 1996; Harrell-Bond 2002; Fassin 2012).

Do kraja 20. stoljeća klasična paradigma dominirala je humanitarnim područjem rada, no posljednjih desetljeća postepeno i djelomično biva zamijenjena paradigmom koju Dorothea Hilhorst (2018) naziva „humanitarizmom otpornosti". Jedan od važnijih, ali ne i jedini faktor koji je potaknuo tu transformaciju je sve veće povezivanje razvojnih agencija, dakle organizacija koje su uključene u procese osmišljavanja i upravljanja političkim i ekonomskim procesima u poslijeratnim i poslijekriznim okruženjima, s organizacijama koje se bave pružanjem pomoći u neposrednim krizama. Točnije, radi se o povezivanju pristupa i djelokruga tih dviju skupina organizacija, što je u konačnici stvorilo podlogu za razvoj novog pristupa humanitarizma kojemu je cilj skrenuti fokus na same primatelje pomoći i kod njih potaknuti izgradnju otpornosti te veću razinu samostalnosti. S obzirom da od začetaka njegove suvremene, liberalne varijante (v. Barnett 2011; Rozakou 2020) humanitarizam prate prijepori oko uloge i svrhe rada humanitarnih organizacija, umjesto o podjeli na klasični humanitarizam i humanitarizam otpornosti, točnije je govoriti o usmjerenjima i idejama koji se najčešće i preklapaju, a čija primjena ovisi o uvjetima, tipu organizacije, kontekstu i dr. (Hilhorst 2018).

Uz isprepletanje rada razvojnih i humanitarnih organizacija, na stvaranje te nove varijante humanitarizma – koju Mark Duffield (2019) zove i posthumanitarizmom naglašavajući pritom njenu uvjetovanost informacijskim tehnologijama – utjecala je promjena percepcije o krizama i upravljanju kriznim situacijama. Za razliku od ranije aktualnog tumačenja krize kao nečega što se nalazi izvan društva, u uvjetima kasnoga kapitalizma kriza se počinje tumačiti kao sastavni dio svakodnevnog života. Pri tome, tehnike upravljanja tim situacijama premještaju se na razinu pojedinaca, a prioritet postaje razvoj unutarnje otpornosti, prilagodljivosti i elasticiteta kako bi uspješno anticipirali rizike, prihvatili promjene i oporavili se od stradanja (Duffield 2012 i 2019).

Kako navodi Hilhorst (2018) sve veći kontinuitet između „krize" i „normalnosti" može se pratiti i u izvješćima UN-a koja krizu počinju percipirati kao novu normalnost. Na primjer, svjetski humanitarni samit održan 2016. godine apostrofirao je važnost spajanja humanitarnih akcija s programima razvoja i izgradnje mira, dok je Globalni sporazum o izbjeglicama (2018) – u nastojanju da ponudi okvir mogućih rješenja i metoda upravljanja „izbjegličkim krizama" – uputio na važnost poticanja otpornosti kod osoba koje traže/primaju zaštitu, kao i mogućnosti iznalaženja rješenja u lokalnim kontekstima i u tzv. trećim zemljama (Hilhorst 2018: 6). Osim što Globalni sporazum o izbjeglicama (2018), kao i Globalni sporazum o sigurnim, urednim i regularnim migracijama (2018), potiče eksternalizaciju migracijskih politika, promoviranjem samostalnosti izbjeglica oslanja se, izravno ili neizravno, na neoliberalne imperative poput samopoduzetništva koji odgovornost za snalaženje u rizičnim i izvanrednim okolnostima, neposrednu kvalitetu života, pa i ostvarenje **izbjegličkoga statusa** prebacuje na samu osobu u potrazi za zaštitom.

Taj „postsocijalni humanitarni režim" (Duffield 2019: 19) posljedica je šireg društvenog stanja i ne odnosi se samo na strukture upravljanja prekariziranim, raseljenim, **iregulariziranim** i dr. populacijama. Opća nesigurnost, neizvjesnost i dezintegracija socijalne sfere (Rose 1996) – prije svega urušavanje javno dostupnih i besplatnih socijalnih, zdravstvenih i obrazovnih usluga – postaju uobičajenim aspektima suvremenog društva, pa i normama koje određuju mogućnosti osobnoga i profesionalnoga djelovanja. U tom kontekstu od svih se očekuje da rade na poboljšanju svojih kapaciteta u smislu izdržljivosti, prilagodljivosti i elasticiteta kako bi postali otporni na krizna stanja. Imperativ „poduzetničkog sebstva" (Bröckling 2016) doprinosi normalizaciji izvanrednih stanja na način da pojedince i populacije potiče da se stalno usavršavaju, uz kontinuirano predviđanje rizika i prilagodbu neizvjesnim radnim i životnim okolnostima. U tom se smislu ni ciljevi humanitarizma ne postavljaju više na način da kontroliraju izvanredne situacije, nego da optimiziraju ponašanje populacija i pojedinaca koje su njima pogođene (Duffield 2019: 21).

Osim Marka Duffielda, pojam posthumanitarizam koristi i Lilie Chouliaraki (2013 i 2021) pri analizi medijskoga izvještavanja o humanitarnim temama. Ona primjećuje transformaciju „prizora tuđeg stradanja" (Sontag 2005) – svojevrsnog fotorealizma kojim se ranije pokušavalo pobuditi sućut među gledateljima/čitateljima – u prizore požrtvovnih humanitaraca, idealtipskih donatora koji služe kao moralni uzor građanima globalnoga sjevera. Skretanje pozornosti s tuđe patnje na „zapadnoga aktera" posljedica je tzv. zamora od suosjećanja i skeptičnosti do kojih dolazi pri kontinuiranoj izloženosti „ikonografijama stradanja" (Chouliaraki 2021: 424). Međutim, fokusiranjem na angažman i pripravnost zapadnih aktera, posthumanitarna reprezentacija samo je pojačala jaz između „pomagača" i „žrtve" („nas" i „njih"), a raniju „moralnost sažaljenja" transformirala u individualiziranu moralnost postmodernoga građanina koja i dalje zatire strukturalne uzroke stradanja (Chouliaraki 2021: 426).

U praksama režima izbjeglištva, obrasce posthumanitarizma možemo pronaći u integracijskim aktivnostima lokalnih i međunarodnih organizacija. U razgovoru provedenom u sklopu istraživanja za disertaciju (Pozniak 2022), sugovornik koji je tada bio zadužen za integraciju osoba pod međunarodnom zaštitom, osvrnuo se na poteškoće u „prilagođavanju stajališta" osoba koje su dobile međunarodnu zaštitu ne dovodeći pritom u pitanje sam pojam integracije, kao ni pretpostavku da bi se izbjeglice trebali prilagoditi sustavu, a ne obrnuto:

> To je bio stvarno jedan zahtjevan posao, ne u tolikoj mjeri u kontaktu s njima, koliko u prilagođavanju njihovih stajališta i gledanja na sustav Republike Hrvatske. Dakle, integracija. Oni su se došli ovdje integrirati. Ja sam njih morao ispravljati u određenim kodeksima, ali najveći problem imao sam s domaćim institucijama.

Uz poistovjećivanje integracije s „ispravljanjem" ponašanja osoba pod međunarodnom zaštitom, izdvojeni isječak ilustrira kompleksan

odnos između normalizacije figure poslušnih i prilagodljivih izbjeglica i kritike izostajuće i/ili manjkave državne i lokalne infrastrukture koji je pratio rad ovoga djelatnika. Tijekom razgovora isti sugovornik je naglasio da zna da njegove riječi mogu zvučati „bešćutno“, ali da je u pitanju „način rada“ koji mu je pomogao da prebrodi teške trenutke kakve podrazumijeva humanitarni posao. U nastavku razgovora je dodao:

> Još jedna stvar, ti ljudi su prilično onako, po prirodi, inertni i nisu baš zainteresirani za obavljanje nekih poslova u nekoj redovnoj mjeri, tipa osam sati dnevno. Oni su ljudi koji su navikli na *casual lifestyle*, koji su navikli da je vrijeme apsolutno nebitno. Već smo nekoliko puta došli u situacije da ih se treba zaposliti, a oni izražavaju razne bolesti. Ako se zaposle, gube prava iz sustava socijalne skrbi, ostaju bez prava na stanovanje i postaju još veći lokalni problem.“

Iz kritike snalažljivosti izbjeglica poput zadržavanja prava na korištenje socijalne pomoći izbjegavanjem posla, možemo iščitati da je ovaj djelatnik nastojao potaknuti samorealizaciju izbjeglica kao poslušnih, ali samoodgovornih subjekata. Kao cilj posthumanitarne integracije pojavljuje se stvaranje marljive i poslušne radne snage koja je samostalna, proaktivna i otporna u mjeri zadanoj programima podrške, odnosno, koja je naizgled fleksibilna, no koja u optimalnom korištenju svojih kapaciteta ostaje disciplinirana, skromna i zahvalna. Paradoksalno, dakle, ako ne dolaze u kombinaciji s marljivošću i poslušnošću, snalažljivost i proaktivnost (preferirane karakteristike neoliberalnog subjekta) ne odgovaraju profilu idealne žrtve. Humanitarizam otpornosti nije, dakle, odbacio predodžbu o pasivnim i poslušnim žrtvama, već je postojećoj figuri dodao nove osobine. Habitus idealne izbjeglice sada čini ambivalentna figura discipliniranog, ali otpornog izbjeglice koji uspostavlja optimalnu ravnotežu između pasivnosti i proaktivnosti, bespomoćnosti i samopoduzetništva.

5. 11. 2022.

Literatura

Barnett, Michael. 2011. *Empire of Humanity. A History of Humanitarianism.* Ithaca i London: Cornell University Press.

Bröckling, Ulrich. 2016. *The Entrepreneurial Self. Fabricating a New Type of Subject.* London etc.: Sage.

Chouliaraki, Lilie. 2013. *The Ironic Spectactor. Solidarity in the Age of Post-Humanitarianism*. Cambridge: Polity Press.

Chouliaraki, Lilie. 2021. „Post-humanitarianism. Solidarity as Lifestyle Politics“. U *Routledge Handbook of Humanitarian Communication*. Lilie Chouliaraki i Anne Vestergaard, ur. London i New York: Routledge, 421-435.

Duffield, Mark. 2012. „Challenging Environments. Danger, Resilience and the Aid Industry“. *Security Dialogue* 43/5: 475-492.

Duffield, Mark. 2019. „Post-Humanitarianism. Governing Precarity through Adaptive Design“. *Journal of Humanitarian Affairs* 1/1: 15–27.

Fassin, Didier. 2012. *Humanitarian Reason. A Moral History of the Present.* Berkeley etc.: University of California Press. Prevela Rachel Gomme.

Harrell-Bond, Barbara. 2002. „Can Humanitarian Work with Refugees Be Humane?“ *Human Rights Quarterly* 24/1: 51–85.

Hilhorst, Dorothea. 2018. „Classical Humanitarianism and Resilience Humanitarianism. Making Sense of Two Brands of Humanitarian Action“. *Journal of International Humanitarian Action* 3/15: 1-12.

Malkki, Liisa H. 1996. „Speechless Emissaries. Refugees, Humanitarianism, and Dehistoricization“. *Cultural Anthropology* 11/3: 377-404.

Pozniak, Romana. 2022. *Humanitarni rad u kontekstu izbjeglištva i migracija u posttranzicijskoj Hrvatskoj.* Doktorski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Rose, Nikolas. 1996. „The Death of the Social? Re-figuring the Territory of Government“. *Economy and Society* 25/3: 327-356.

Rozakou, Katerina. 2020. „Voluntary Work“. U *Humanitarianism. Keywords*. Antonio De Lauri, ur. Leiden i Boston: Brill, 228-230.

Sontag, Susan. 2005. *Prizori tuđeg stradanja*. Zagreb: Algoritam. Prevela Božica Jakovlev.

https://e-erim.ief.hr/pojam/posthumanitarianism?locale=hr

Humanitarna industrija

Romana Pozniak

Premda se **humanitarizam** često povezuje s individualnim dobrotvornim radom, još je u 19. stoljeću započelo pomagačko organiziranje i udruživanje, osnivanje dobrotvornih društava i filantropskih zaklada, pri čemu se kao najznačajniji događaj u povijesti razvoja humanitarnoga polja izdvaja osnivanje Međunarodnoga Crvenoga križa 1863. godine (Barnett 2011; Taithe 2015). U kontekstu osnivanja Ujedinjenih naroda i stvaranja pravno-normativnog okvira ljudskih prava i humanitarizma sredinom 20. stoljeća, došlo je do širenja profesionalizacije humanitarnoga rada.

Zajedno s tendencijom zapadnih država da interveniraju u ratnim i poslijeratnim okruženjima, atmosfera širenja liberalizma nakon hladnoga rata potaknula je tzv. industriju pomoći i njezin rast u smislu geografske rasprostranjenosti, broja uključenih organizacija i agencija te mogućnosti financiranja (Duffield 2012: 476). Humanitarni sektor, koji se primarno bavio radom u kriznim situacijama, tad je proširio svoje područje djelovanja na socioekonomski razvoj, demokratizaciju, pa čak i izgradnju novih država (Barnett 2005 i 2011).

Povećano financiranje, proliferacija rada humanitarnih organizacija, projektifikacija humanitarizma i sve stroži donatorski uvjeti vezani uz prijavu i provedbu projekata samo su neki u nizu aspekata „transformacije humanitarizma“ 1990-ih godina (Barnett 2005). Zbog značajnoga porasta broja organizacija, specifikacije rada novih i postojećih organizacija, kao i razvoja čitave mreže državnih i međudržavnih te profitnih i neprofitnih aktera na različite načine uključenih u organizaciju humanitarne skrbi, u znanstvenoj literaturi počinje se od 2000-ih govoriti o humanitarnoj industriji, odnosno o biznisu (Duffield 2012; Weiss 2013). Thomas Haskell još je u ranijoj fazi razvoja ovoga sektora upozorio na ispreplетenost humanitarizma i kapitalizma (1985). Na važnost odnosa između ta dva djelovanja u društvu upućuje i pojam „kapitalizam katastrofe“, a koji se odnosi na problem instrumentalizacije krizne situacije, pri čemu dolazi do promicanja privatnih interesa i do uspona transnacionalne kapitalističke klase koja ostvaruje korist od tuđeg stradanja (Schuller 2008: 20-21).

Birokratizacija i standardizacija, kao dio neoliberalnog režima rada, izazvali su nadmetanje među organizacijama koje se bave humanitarnom pomoći. Uz nastojanje da osmisle atraktivne projekte kojima će privući donatore, organizacije su se počele fokusirati na tehnokratska rješenja u upravljanju kriznim situacijama, inače svojstvena poslovnom sektoru. Marketizacija procesa donošenja javnih politika, smatra Paolo Cuttitta, proizlazi iz „tendencije političkih aktera da zamagle politički karakter tih politika i njihovo donošenje predstave kao neutralan, nužan i neosporiv proces“ (2018: 634). Time se povezuju marketizacija i depolitizacija javnih politika, a ista logika primjenjiva je i u području humanitarizma gdje su imperativ tehnokratskog načina rješavanja problema i komodifikacija humanitarne pomoći doprinijeli zakrivanju političkih ciljeva donatora. To je, nasuprot pretpostavljenoj politizaciji, doprinijelo depolitizaciji humanitarnoga sektora, čime se podcrtava činjenica da je humanitarizam ambivalentno područje djelovanja (v. npr. Pozniak 2019).

Dio humanitarne industrije moguće je promatrati i kao segment šire shvaćene **migracijske industrije**. U literaturi dobro poznat i empirijski i teorijski razrađen savez između humanitarnih i sigurnosnih politika posebno je naglašen upravo u odnosu između humanitarne i migracijske industrije (v. npr. De Lauri 2018; Pallister-Wilkins 2015 i 2017; Walters 2011). Na primjer, taj odnos manifestira se, s jedne strane, u nacionalnim i međunarodnim ulaganjima u tehnologiju zaštite graničnih režima i, s druge strane, u neutralnom stavu mnogih humanitarnih organizacija po pitanju restriktivnih migracijskih politika, kao i u njihovoj posrednoj involviranosti u donošenje onih istih politika od kojih migranti traže zaštitu i pomoć.

Prema podacima, primjerice, iz 2017. godine, u humanitarnoj industriji bilo je zaposleno oko 570 000 ljudi, što je više od stopostotnog povećanja usporedimo li to s podacima iz 2010. kad je u humanitarnom sektoru radilo oko 210 000 djelatnika (Walker et al. 2010). Premda u velikom broju zapošljava i lokalne stanovnike, humanitarni sektor popularna je međunarodna profesija za visoko obrazovanu zapadnu elitu. Radi se, upozorava Antonio De Lauri, o izraženom migracijskom kretanju potaknutom ekonomskim faktorima iz smjera zemalja donatorica, odnosno s Globalnoga sjevera prema **Globalnom jugu** (2016: 5). Dok se mediji uglavnom fokusiraju na migracije s Globalnoga juga prema Globalnom sjeveru, i pritom stvaraju sliku o invaziji siromašnih i opasnih stanovnika, o mobilnosti humanitaraca ne govori se mnogo, kao ni o njenim posljedicama među koje De Lauri ubraja „stvaranje paralelnih ekonomskih sistema, rast cijena primarnih dobara“ i produbljivanje jaza između onih koji se bave ovom profesijom i onih koji su iz nje isključeni (2016: 6). Osim toga, industrija humanitarizma potiče prekarizaciju rada i, usprkos dobro plaćenim pozicijama, najčešće nudi kratkotrajne i/ili konzultantske ugovore, što je popraćeno visokom stopom promjene zaposlenika i suradnika (Roth 2015: 47).

Humanitarni sektor posljednjih je godina zabilježio značajan porast financiranja. Na primjer, organizacija Liječnici bez granica učetverostručila je svoj godišnji budžet s oko 421 milijuna 2004. na 1,6 milijardi eura 2019. godine. Financijski rast humanitarne industrije vidljiv je i iz podatka da je 2018. pomoć dodijeljena Jemenu (5 milijardi $) bila veća nego ukupna svjetska pomoć 1995. godine (4,6 milijardi $) ili, pak iz, informacije da je budžet organizacije World Food Programme, koji je 1997. iznosio 1,2 milijarde dolara, porastao čak sedam puta do 2019. godine.

Iako se pojam humanitarne industrije koristio prvenstveno u kritičkim tumačenjima visoko pozicioniranih organizacija i međunarodnih humanitarnih intervencija, moguće ga je koristiti i u lokalnim kontekstima, pa i u radu manjih ili lokalnih organizacija. Na primjer, izbjeglički kamp otvoren u **Slavonskom Brodu** 2015. godine u razdoblju **koridora** zaposlio je djelatnike iz lokalnoga okruženja, a pojedine domaće i međunarodne organizacije proširile su svoje područje djelovanja, dobile nove projekte, sredstva i zaposlenike. Nekadašnji voditelj Isusovačke službe za izbjeglice (JRS) Tvrtko Barun izjavio je da je JRS od 2014. do 2020. godine narastao s dvoje zaposlenih u Hrvatskoj na 45 zaposlenih u Hrvatskoj, BiH, Srbiji i Kosovu. Radna mjesta otvorila su se i u drugim nevladinim organizacijama, pa i onima koje su isprva djelovale kao neovisne građanske inicijative.

NVO-izacija, odnosno pretvaranje lokalnih humanitarnih inicijativa u nevladine organizacije ne treba čuditi s obzirom da su zbog zakonskog okvira one na neki način prisiljene formalizirati svoje djelovanje kako bi mogle skupljati i dijeliti humanitarnu pomoć. O tom i sličnim fenomenima pisalo se i u kontekstu razvoja civilnoga sektora u poslijeratnom i postsocijalističkom okruženju 1990-ih i ranih

2000-ih (v. npr. Bagić 2006; Baker 2014; Stubbs 2001 i 2012). Kako bi dobile financijska i druga sredstva koja osiguravaju plaće djelatnika, naknadu za hranu i prijevoz volontera, prikupljanje humanitarne pomoći i općenito rad na zaštiti ljudskih prava, nevladine organizacije moraju funkcionirati u skladu s trendovima i politikama donatora i neprofitnoga tržišta. Nastupajući kao zamjena ruiniranim javnim uslugama i promoviranjem volonterstva, humanitarne organizacije podliježu neoliberalnim trendovima i imperativima kao što su individualizacija i deinstitucionalizacija skrbi ili samoodgovornosti i samopoduzetništva (v. Bröckling 2016; Gorz 2015; Muehlebach 2012; Sandri 2018). Međutim, ono što razlikuje lokalne organizacije od etabliranih humanitarnih agencija je način na koji prakticiraju i artikuliraju princip rada podijeljen između humanitarnih poslova (koji se smatraju apolitičnima) i poslova koji imaju politički predznak i na kojima su aktivistički angažirane, nastojeći se **solidarizirati** s ljudima u pokretu. Dakle, iako djeluju u okvirima humanitarne industrije, to nužno ne poništava politički angažiranu poziciju pojedinih lokalnih organizacija pa tako mogu i često surađuju s donatorima koji podupiru rad na distribuciji humanitarne pomoći, ali se i zagovarački angažiraju protiv, recimo, **pušbekova**. Taj položaj omogućuje njihovim članovima, volonterima i radnicima da „repolitiziraju“ (Cuttitta 2018; Sinatti 2019) humanitarizam, odnosno, da u procesu pružanja pomoći izbjegnu (potpuno) podlijeganje tehnokratskoj naravi humanitarnoga biznisa i da pomagačkom radu pristupe iz političke, a ne samo iz humanitarne perspektive. U konačnici, zbog toga humanitarnu industriju možemo shvatiti kao mrežu različitih odnosa, pozicija, praksi i aktera (privatnih donatora, nevladinih i međuvladinih organizacija, država, malih i velikih firmi, korporacija, zaklada, pa čak i neformalnih udruženja) koja izravno ili neizravno uključuje ljude različitih iskustvenih, političkih i profesionalnih pozicija.

30. 10. 2022.

Literatura

Bagić, Aida. 2006. „Talking about Donors. Women's Organizing in Post-Yugoslav Countries“. U *Ethnographies of Aid. Exploring Development Texts and Encounters*. Jeremy Gould i Henrik Secher Marcussen, ur. New York: New York University Press, 199-226.

Baker, Catherine. 2014. „The Local Workforce of International Intervention in the Yugoslav Successor States. ‘Precariat’ or ‘Projectariat’? Towards an Agenda for Future Research“. *International Peacekeeping* 21/1: 91-106.

Barnett, Michael. 2005. „Humanitarianism Transformed.“ *Perspectives on Politics* 3/4: 723-740.

Barnett, Michael. 2011. *Empire of Humanity. A History of Humanitarianism.* Ithaca i London: Cornell University Press.

Bröckling, Ulrich. 2016. *The Entrepreneurial Self. Fabricating a New Type of Subject.* London etc.: Sage.

Cuttitta, Paolo. 2018. „Repoliticization Through Search and Rescue? Humanitarian NGOs and Migration Management in the Central Mediterranean“. *Geopolitics* 23/3: 632-660.

De Lauri, Antonio. 2016. „Introduction“. U *The Politics of Humanitarianism. Power, Ideology and aid*. Antonio De Lauri, ur. London i New York: I. B. Tauris, 1-16.

De Lauri, Antonio. 2018. „Humanitarian Borders. The Merging of Rescue with Security and Control“. *CMI Brief* 11.

Duffield, Mark. 2012. „Challenging Environments. Danger, Resilience and the Aid Industry“. *Security Dialogue* 43/5: 475-492.

Gorz, André. 2015. *Nematerijalni rad. Spoznaja, vrijednost i kapital*. Zagreb: Tim Press. Preveo Rade Kalanj.

Haskell, Thomas. 1985. „Capitalism and the Origins of the Humanitarian Sensibility. Part 1“. *The American Historical Review* 90/2: 339–361.

Muehlebach, Andrea. 2012. *The Moral Neoliberal. Welfare and Citizenship in Italy*. Chicago i London: The University of Chicago Press.

Pallister-Wilkins, Polly. 2015. „The Humanitarian Politics of European Border Policing. Frontex and Border Police in Evros“. *International Political Sociology* 9/1: 53–69.

Pallister-Wilkins, Polly. 2017. „Humanitarian Rescue/Sovereign Capture and the Policing of Possible Responses to Violent Borders“. *Global Policy* 8: 19-24.

Pozniak, Romana. 2019. „Pomoć ili biznis? Transformacija humanitarnog rada u slavonskobrodskom kampu za izbjeglice“. *Studia Ethnologica Croatica* 31/1: 49-66.

Roth, Silke. 2015. *The Paradoxes of Aid Work. Passionate Professionals*. London i New York: Routledge.

Sandri, Elisa. 2018. „‘Volunteer Humanitarianism’. Volunteers and Humanitarian Aid in the Jungle Refugee Camp of Calais“. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 44/1: 65-80.

Schuller, Mark. 2008. „Deconstructing the Disaster after the Disaster. Conceptualizing Disaster Capitalism“. U *Capitalizing on Catastrophe. Neoliberal Strategies in Disaster Reconstruction*. Nandini Gunewardena i Mark Schuller, ur. Lanham etc.: Altamira Press, 17-27.

Sinatti, Giulia. 2019. „Humanitarianism as Politics. Civil Support Initiatives for Migrants in Milan’s Hub“. *Social Inclusion* 7/2: 139-148.

Stubbs, Paul. 2001. „New Times? Towards a Political Economy of 'Civil Society' in Contemporary Croatia“. *Narodna umjetnost* 38/1: 89-103.

Stubbs, Paul. 2012. „Networks, Organizations, Movements. Narratives and Shapes of Three Waves of Activism in Croatia“. *Polemos* 15/2: 11-32.

Taithe, Bertrand. 2015. „Humanitarian History?“ U *Routledge Companion to Humanitarian Action*. Roger Mac Ginty i Jenny H. Peterson, ur. London i New York: Routledge, 62-73.

Walker, Peter, Karen Hein, Catherine Russ, Greg Bertleff, Dan Caspersz. 2010. „A Blueprint for Professionalizing Humanitarian Assistance“. *Health Affairs* 29/12: 2223-2230.

Walters, William. 2011. „Foucault and Frontiers. Notes on the Birth of the Humanitarian Border“. U *Governmentality. Current Issues and Future Challenges*. Ulrich Bröckling, Susanne Krasmann i Thomas Lemke, ur. New York i London: Routledge, 138-164.

Weiss, Thomas G. 2013. *Humanitarian Business*. Cambridge: Polity Press.

https://e-erim.ief.hr/pojam/industrija-humanitarne-pomoci?locale=hr

Humanitarna moć

Duško Petrović

Naslanjajući se na Foucaultovu tezu da moderna politička moć „drugom jamči očuvanje postojanja“ te vodi rat u ime života (Foucault 2013: 121), mnogi autori humanitarizam tumače kao istodobno skrban i autoritativan, raspolovljen na dva, naoko, suprotstavljena cilja – nadzor i brigu (v. npr. Andersson 2014; Fassin 2005). Takva sigurnosno-humanitarna logika proizlazi iz humanitarne moći, a prisutna je u mnogim današnjim politikama izbjeglištva. Humanitarna moć, kako se to moglo pratiti i na primjeru **balkanskog izbjegličkog koridora**, koristi specifičnu tehnologiju upravljanja koja s jedne strane skrbi za primarne potrebe migranata i izbjeglica, osjetljiva je na tjelesne patnje, nedostatak hrane, vode, hladnoću, bolest i tjelesne nedostatke, potrebe obitelji i djece. S druge strane, osigurava i nadzire kretanje ljudi, nadzire sigurnost prostora vezano za kretanja i zadržavanja, osjetljiva je na rizike, provale nasilja, nepredviđene događaje, snima, kategorizira, zatvara, zadržava, dokumentira i pobrojava (Petrović 2017: 48-49). U tom i takvom upravljanju ne sudjeluju samo vladajući, već i razne nacionalne i lokalne humanitarne organizacije, društvene skupine, pa i pojedinci. Ono se nerijetko, kako također pokazuje primjer balkanskog izbjegličkog koridora 2015./2016., odvija onkraj zakona ili teritorija država te omogućuje kapilarno širenje moći na sve uključene u **humanitarnom prostoru**.

5. 5. 2022.

Literatura

Andersson, Ruben. 2014. *Illegality, Inc. Clandenstine Migration and the Business of Bordering of Europe*. Oakland: University of California Press.

Fassin, Didier. 2005. „Compassion and Repression. The Moral Economy of Immigration Policies in France.“ *Cultural Anthropology* 20/3: 362–87.

Foucault, Michel. 2013. *Povijest seksualnosti 1. Volja za znanjem*. Zagreb: Domino. Preveo Zlatko Wurzberg.

Petrović, Duško. 2017. „Humanitarno izuzeće. Normalizacije suspenzije prava u kampu i koridoru“. U *Kamp, koridor, granica. Studije izbjeglištva u suvremenom hrvatskom kontekstu.* Emina Bužinkić i Marijana Hameršak, ur. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, Centar za mirovne studije, Fakultet političkih znanosti – Centar za istraživanje etničnosti, državljanstva i migracija, 41-58.

https://e-erim.ief.hr/pojam/humanitarno-izuzece-humanitarna-moc?locale=hr

Humanitarni prostor

Duško Petrović

Humanitarni prostor mogao bi se definirati kao element moderne političke tehnologije odnosno biopolitičke tehnologije u Foucaultovom smislu (2013) čiji je primarni cilj, s jedne strane, nadzor i briga o tijelima i njihovim biološkim procesima, a s druge, nadzor sigurnosti i uspostava reda te, govorimo li o kontekstu migracija, zatvaranje i izdvajanje izbjegličkih i migrantskih grupa. U tom prostoru sućut i briga miješaju se s autoritetom i doziranom okrutnošću koja se ponekad svodi na primjenu nasilja a više na ravnodušje, indolentnost, distancu. Takav humanitarni prostor mogao se prepoznati u formaliziranom, međudržavno koordiniranom **balkanskom izbjegličkom koridoru** kojim su države nastojale potpunije ovladati kretanjem ljudi za vrijeme izbjegličke krize 2015. i 2016. godine kada je, između ostaloga, slijedom dogovora Hrvatske sa Slovenijom i Srbijom uvedena izvanredna željeznička linija koja je preko **kampa u Slavonskom Brodu** spajala **Šid** s Dobovom. Humanitarni prostor koridora bio je prostor s posebnim statusom onkraj uobičajenih društvenih i zakonskih okvira koji je nastao primjenom **humanitarne moći**. Nekoliko je bitnih značajki tog prostora: 1. on je sjekao granice i teritorije suverenih država; 2. u njemu su se prakticirali posebni sustavi pravila, upravljanja, nadzora i pojačane kontrole koji nisu uobičajeni u tzv. normalnom društvenom prostoru; 3. on je bio definiran kao privremeni tok u kojem su djelomično i privremeno suspendirana prava (v. **humanitarno izuzeće**), točnije, za većinu ljudi pravni status bio je nejasan; 4. u njemu je dominantno vladala briga za tijela (zdravlje, prehranu, fizičku patnju i bol ljudi) i život grupa i pojedinaca; 5. on se uspostavljao radi humanitarne skrbi ali i nadzora i uspostave reda (usp. Petrović 2017).

5. 5. 2022.

Literatura

Foucault, Michel. 2013. *Povijest seksualnosti 1. Volja za znanjem*. Zagreb: Domino. Preveo Zlatko Wurzberg.

Petrović, Duško. 2017. „Humanitarno izuzeće. Normalizacije suspenzije prava u kampu i koridoru“. U *Kamp, koridor, granica. Studije izbjeglištva u suvremenom hrvatskom kontekstu.* Emina Bužinkić i Marijana Hameršak, ur. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku; Centar za mirovne studije, Fakultet političkih znanosti i Centar za istraživanje etničnosti, državljanstva i migracija, 41-58.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-humanitarni-prostor-p?locale=hr

Humanitarno izuzeće

Duško Petrović

Humanitarno izuzeće je djelomična ili potpuna suspenzija prava, ili stanje pravne nesigurnosti do kojeg dolazi stvaranjem posebnog **humanitarnog prostora**, izvan, na granicama ili unutar zakonom reguliranog teritorija, primjenom **humanitarne moći**. U suvremenom kontekstu ono je, kako za humanitarno izvanredno stanje pokazuju Didier Fassin i Paula Vasquez (2005), pravilo te je dio legitimnih, državnih politika, kojima se za određeno duže vrijeme i na određenom prostoru suspendira državni pravni poredak, ili ga se čini ambivalentnim. Humanitarno izuzeće može nastati i primjenom sigurnosno-humanitarnih politika kojima se pokušavaju kontrolirati **iregularizirane migracije.** Kao takvo bilo je djelatno na teritorijima nekoliko država kojima je prolazio *ad hoc* organiziran i međudržavno reguliran **balkanski izbjeglički koridor** 2015. i 2016. godine (Petrović 2017). Humanitarno izuzeće na balkanskom koridoru ogledalo se, između ostaloga, u činjenici da njegovo formiranje i svrha – **tranzit** i **detencija** migranata – nije imalo uporište u zakonodavstvu Europske unije, niti u nacionalnim zakonodavstvima (v. npr. Kogovšek Šalamon 2016).

3. 5. 2022.

Literatura

Fassin, Didier and Vasquez, Paula. 2005. „Humanitarian Exception as the Rule. The Political Theology of the 1999 Tragedia in Venezuela“. *American Ethnologist* 32/3: 389-405.

Kogovšek Šalamon, Neža. 2016. „Legal Implications of ‘Humanitarian Corridor’“. U *Razor-Wired. Reflections on Migration Movements through Slovenia in 2015*. Neža Kogovšek Šalamon i Veronika Bajt, ur. Ljubljana: Peace Institute, 39–49.

Petrović, Duško. 2017. „Humanitarno izuzeće. Normalizacije suspenzije prava u kampu i koridoru“. U *Kamp, koridor, granica. Studije izbjegličkog društva u suvremenom hrvatskom kontekstu.* Marijana Hameršak i Emina Bužinkić, ur. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, Centar za mirovne studije, Fakultet političkih znanosti – Centar za istraživanje etničnosti, državljanstva i migracija, 41-58.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-humanitarno-izuzece-p?locale=hr

Iregularizirane migracije

Marijana Hameršak

Pojam iregularnih migracija ulazi u širu upotrebu na prijelazu iz 20. u 21. stoljeće u okviru ekspanzije neoliberalnog diskursa sklonog eufemizmima (usp. Ryznar 2017: 312), a podržano brojnim kritikama pojmova ilegalne migracije i posebice ilegalnog migranta (usp. UNHCR). Pojam u nekim sredinama, primjerice Srbiji, nije imao širu primjenu, dok je u drugima, recimo Hrvatskoj, gdje se koristi u dva jezična oblika (iregularne i neregularne migracije), imao više odjeka i širu distribuciju, zahvaćajući izvješća Pučke pravobraniteljice, priopćenjima organizacija civilnog društva i akademskim radovima (npr. Petrović i Pozniak 2014). Pod utjecajem širenja antimigrantskih diskursa, inercijom medija ili kao dio komunikacijskih strategija kojima se normaliziraju isključivanja, protjerivanja (**pušbekovi**) i općenito ekspanzija nasilja na granicama, pojam i u hrvatskom kontekstu nakon zatvaranja **balkanskog koridora** u javnom govoru sve više uzmiče pred pojmovima ilegalni migranti, ilegalne ili nezakonite migracije.

Iako iregularne migracije, dakle, u polje ulaze kao korektivni, pa i eufemistički pojam, i taj je pojam opterećen negativnim konotacijama koje se zrcale već i na razini njegovih definicija. Iregularne migracije se, naime, obično definiraju negativno kao „migracije koje se odvijaju bez odgovarajućih (administrativnih) dozvola, odnosno, koje sprovode ljudi koji ne poseduju validne dozvole za ulazak ili boravak na nekoj teritoriji“ (Stojić Mitrović 2016: 45). Definira ih se i kao izvanjske u odnosu na uspostavljeni poredak, odnosno kao, riječima pojmovnika Europske komisije, migracije koje se realiziraju „izvan regulatornih normi država pošiljateljica, tranzita ili prijema“.

Polazeći od shvaćanja iregularnosti kao „stanja koje je proizvedeno različitim procesima (i)regularizacije“ (Squire 2011: 5), odnosno, kao proizvoda niza praksi, slaganja, prijepora i sukoba, u literaturi se uvodi pojam iregulariziranih migracija. Upotrebom glagolskog pridjeva trpnog (*iregulariziranih*), umjesto pridjevskog oblika (*iregularnih*) naglašava se odmak od normativne i uvriježene upotrebe pojma te afirmira konstruktivistička perspektiva prema kojoj iregularne migracije nisu društveno i kulturno neutralan fenomen omeđen stabilnim i jasnim granicama, svodiv na pitanje zakonskog statusa nečijeg boravka ili prelaska granice. U skladu s time, analitička se pozornost u području istraživanja iregulariziranih migracija usmjerava na načine na koje se neke mobilnosti konstruiraju i žive kao iregularne. U literaturi se koristi i pojmovni sklop ilegalizirane migracije (npr. Bauder 2013; De Genova 2002) u sličnom značenju.

Rastuća ilegalizacija migracija promatra se u literaturi (npr. Squire 2011) kao dio **sekuritizacije** i kriminalizacije migracija, prije svega ulaska, ali i boravka i rada, te s njima povezanog umnažanja granica koje prekogranične mobilnosti dijele na poželjne i nepoželjne, produktivne i prijeteće. Kako to ističu Yolande Jansen, Robin Celikates i Joost de Bloois, u uvodniku zbornika *The Irregularization of Migration in Contemporary Europe*, rast broja granica se „sve više vezuje uz normalizaciju shvaćanja da su neke migracije iregularne — kao i životi onih koji pokušavaju prijeći granice — te da ih treba što strože regulirati i kontrolirati“ (2015: ix). Jansen, Celikates i de Bloois, oslanjajući se na druge autore, ističu povezanost iregularizacije migracija s ekonomskom liberalizacijom i otvaranjem slobodnih tijekova rada, dobara i novca u kontekstu globalizirane ekonomije.

2. 4. 2022.

Literatura

Bauder, Harald. 2013. „Why We Should Use the Term Illegalized Immigrant“. *RCIS Research Brief* 1. Ryerson Centre for Immigration and Settlement. Ryerson University.

De Genova, Nicholas P. 2002. „Migrant 'Illegality' and Deportability in Everyday Life“. *Annual Review of Anthropology* 31: 419-447.

Jansen, Yolande, Robin Celikates i Joost de Bloois. 2015. „Introduction“. U *The Irregularization of Migration in Contemporary Europe. Detention, Deportation, Drowning.* Yolande Jansen, Robin Celikates i Joost de Bloois, ur. London i New York: Rowman and Littlefield, ix–xxvi.

Petrović, Duško i Romana Pozniak. 2014. „Tražitelji azila kao prijetnja“. *Studia ethnologica Croatica* 26: 47-72.

Ryznar, Anera. 2017. „Neoliberal Discourse and Rhetoric in Croatian Higher Education“. U *The Cultural Life of Capitalism in Yugoslavia. (Post)Socialism and Its Other.* Dijana Jelača, Maša Kolanović i Danijela Lugarić, ur. Cham: Palgrave Macmillan, 303-322.

Squire, Vicki. 2011. „The Contested Politics of Mobility. Politicizing Mobility, Mobilizing Politics“. U *The Contested Politics of Mobility. Borderzones and Irregularity. Vicki Squire*, ur. London: Routledge, 1-25.

Stojić Mitrović, Marta. 2016. *Azil i neregularne migracije u Srbiji na početku XXI veka. Kulturne paradigme.* Doktorski rad. Univerzitet u Beogradu.

https://e-erim.ief.hr/pojam/iregularizirane-migracije?locale=hr

Izbjeglištvo

Duško Petrović, Drago Župarić-Iljić

Pojam izbjeglice (engl. *refugee*) je skovan iz latinskog glagola *refugere* što znači „bježati, pobjeći“, a izraz azil (grč. *ἄσῠλος,* lat. *asylia*) označava upravo utočište, skrovište, prebježište i nepovredivost, kao mjesto koje pruža općenito zaštitu od opasnosti i progona (usp. Lalić Novak 2016: 37). Koncept izbjeglištva je mijenjao značenja ovisno o povijesnom razvoju države i nacije, mijenama poimanja suvereniteta, značenjima građanstva, ekonomskim konjunkturama i političkim previranjima te promjenama u međunarodnom poretku.

Iako su raseljene i izbjegle osobe, kao stara/nova forma **prisilnih** migranata, prisutne tijekom čitave povijesti, suvremeno međunarodno izbjegličko pravo relativno je novijeg karaktera. Budući da je nakon Prvog svjetskog rata više od 20 milijuna ljudi bilo raseljeno i/ili je ostalo bez državljanstva, države članice Lige naroda su 1921. imenovale prvog povjerenika za izbjeglice, Fridtjofa Nansena, te su 1922. uvedene tzv. Nansenove putovnice za raseljene osobe koje su ostale bez državljanstva. Tijekom i nakon Drugog svjetskog rata se zbog postojanja ogromnog broja od preko 30 milijuna raseljenih ljudi izvan svojih dotadašnjih država boravka formira novi međunarodni izbjeglički režim (Malkki 1995). Temeljem Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima iz 1948. godine, godine 1951. u okviru Ujedinjenih nacija prihvaćena je Konvencija o statusu izbjeglica i osnovan je Visoki povjerenik UN-a za izbjeglice (engl. *United Nation High Commissioner for Refugees* – UNHCR), krovno međunarodno tijelo koje se bavi pitanjima skrbi za izbjegle i raseljene.

Konvencija o statusu izbjeglica iz 1951. izbjeglicu definira kao osobu: „koja se nalazi izvan zemlje svog državljanstva uslijed događaja nastalih prije 1. siječnja 1951., te se uslijed osnovanog straha od proganjanja zbog svoje rase, vjere, nacionalnosti, pripadnosti određenoj društvenoj skupini, ili zbog političkog mišljenja, ne može, ili zbog tog straha, ne želi prihvatiti zaštitu dotične zemlje; ili osoba bez državljanstva koja se zbog gore navedenih okolnosti nalazi izvan zemlje prethodnog uobičajenog boravišta, a koja se ne može ili se zbog straha ne želi u nju vratiti“. Ova konvencijska definicija izbjeglice i danas je glavna pravna osnova za ostvarenje izbjegličkog statusa, mada ne u svim zemljama svijeta jer ju je uz pripadajući protokol iz 1967. do kraja 2020. potpisalo 149 država članica UN-a. Ovim definiranjem univerzalnog izbjeglice (Malkki 1995) napravljen je temelj za jedinstveni međunarodni izbjeglički režim koji se naslanjao na poslijeratni međunarodni poredak UN-a.

Izbjeglice su, dakle, prekogranično raseljene osobe i grupe koje su zbog prostorne izmještenosti izgubile dotadašnji političko-pravni identitet i društveni status, zaštitu dotadašnje političke zajednice i svoja pripadajuća građanska prava zagarantirana državljanstvom (usp. Petrović 2016). Ljudi u izbjegličkoj situaciji prisiljeni su napustiti teritorij države porijekla i izgubiti pripadajuća prava i obveze koje dolaze sa statusom državljanstva, te potražiti utočište na teritorijima drugih država u kojima nemaju automatski zagarantirani status i prava. Status izbjeglice dodjeljuje se nakon aktivne prosudbe i zadovoljenja proceduralnih standarda i konvencijskih kriterija koje procjenjuje državni aparat ili pak međunarodno tijelo poput UNHCR-a (tzv. mandatne izbjeglice).

Roger Zetter (1991) ističe kako je suvremeni pojam izbjeglice primarno konstrukt institucionalnih birokratskih diskursa kojim se nastoji kategorizirati prisilno raseljene pojedince i grupe. Oznaka „izbjeglica“ opisuje situaciju u kojem su se neki ljudi zatekli, ali je to istovremeno i normativna oznaka koja postupkom imenovanja kategorizira grupe ljudi priznajući im ili uskraćujući pravo na „ozakonjenje“ njihovog stanja. Stoga Emma Haddad (2008) smatra da su identitet, pa i sam koncept izbjeglice, inherentno sporni jer nastaju kao proizvodi birokratske aparature, političkog pritiska i društvenih očekivanja. To znači da sam termin označava visoku razinu birokratske kontrole, društvenog i političkog autoriteta, te ponajprije služi političkim interesima nacionalnih vlada i humanitarnih agendi međunarodnih aktera.

Izbjeglištvo stoga razumijemo kao liminalno i nerijetko marginalno stanje osobne, društvene i političke izmještenosti pojedinca ili grupa kojom se privremeno ili trajno suspendira politički identitet onih koji su na neodređeno vrijeme bili prisiljeni napustiti teritorij matične države i (domicilne) političke zajednice jer je došlo do prekida strukturalnog odnosa između teritorija, nacije i koncepta državljanstva unutar međunarodnog poretka (Petrović 2016). Mehanizmi kontrole izbjegličke populacije primjenom zakonskih rješenja kojima se može ograničiti njihov status dio su procesa diferencijalne inkluzije, odnosno uključujućeg isključivanja. Ljudi u izbjeglištvu uključeni su u suvereni poredak koji se ostvaruje putem njihovog djelomičnog isključenja iz političkog života u lokalnoj zajednici prihvata. Bez državljanstva zemlje primitka migranti raznih statusa, uključujući i izbjeglice, ostaju bez socijalnih prava i političkih sloboda koje jamči jedino status građanina, tj. državljanina.

U konačnici, odluka o tome hoće li neka država pružiti utočište i zaštitu izbjeglicama ovisi najviše o samim državama i njihovoj političkoj volji. Države se, naime, mogu uvijek pozvati na očuvanje i obranu nacionalnog suvereniteta i teritorijalnog integriteta, pri čemu se implicira da bi osobe koje su tražitelji međunarodne zaštite (azila) mogle predstavljati neku vrstu opasnosti za nacionalnu sigurnost i/ili za javni poredak. U suvremenom europskom kontekstu za one koji ne ispunjavaju uvjete za odobrenje azila, kao punog (*de facto*) izbjegličkog statusa, postoji mogućnost odobravanja tzv. supsidijarne zaštite. Ona se obično dodjeljuje ako postoje opravdani razlozi da će se osoba, ako se vrati u zemlju porijekla, suočiti sa „stvarnim rizikom trpljenja ozbiljne nepravde“ (NN 70/2015). Još jedan temelj pravne definicije izbjeglice je načelo *non-refoulement* koje jamči zabranu prisilnog udaljenja, odnosno vraćanja osobe u područje u kojoj bi njegov život ili sloboda bili ugroženi, ili u područje u kojoj bi mogao biti podvrgnut mučenju, nečovječnom i ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju. Ipak, ono osobi ne jamči nikakva prava, niti status osim toleriranja (privremenog) ostanka u državi u kojoj se našla.

Uz već postojeće međunarodne ugovore i regionalne instrumente, na razini EU se razvijaju novi mehanizmi zaštite kojima se teži harmonizirati (barem minimalne) standarde zaštite unutar zemalja članica EU. Tako je uveden i novi mehanizam privremene zaštite koji se primjenjuje u slučaju masovnog dolaska izbjeglica na granice neke države. EU *Direktiva o privremenoj zaštiti* donesena je 2001. godine nakon raseljavanja velikog broja ljudi s Balkana tijekom ratnih sukoba 1990-ih. Ista nije primijenjena tijekom 2015. i 2016. godine u vrijeme masovnog dolaska preko milijun ljudi u Europu kojima je trebala zaštita, ali je primijenjena za izbjegle iz Ukrajine 2022. godine. Hrvatska je u nekoliko navrata usklađivala svoje zakonodavstvo sa EU *acquisom* ne bi li izgradila pravni i institucionalni okvir za zaštitu izbjeglica (donedavno se u hrvatskom kontekstu više preferirao termin „azilanti“, kako bi ih se

razlikovalo od „izbjeglica“ koje su u Hrvatsku dolazile tijekom ratova 1990-ih) (Baričević 2013). No čini se kako u našem lokalnom kontekstu postoji još mnogo izazova koji sprječavaju punu integraciju izbjeglica u hrvatsko društvo (usp. Župarić-Iljić 2020).

Kada bismo pokušali valorizirati današnji značaj i dosege međunarodnog režima izbjegličke zaštite u svijetu našli bismo se pred brojnim neriješenim pitanjima. Neprimjerenost i „zastarjelost“ konvencijske definicije ogleda se u neadekvatnim odgovorima na uzroke, obrasce, pravce i obim raseljenosti u svijetu. Najveći je problem što se razina konvencijske zaštite odnosi uglavnom samo na osobe koje zbog „osnovanog straha“ od ugroze i političkog progona eventualno mogu zadovoljiti kriterije zadobivanja zaštite (Goodwin-Gill i McAdam 2007). Sve restriktivnije azilne politike ostavljene na volju nacionalnim vladama, dovode do srozavanja standarda zaštite kroz različite mjere kontrole migracijskih i izbjegličkih kretanja, odvraćanja izbjeglica od granica i ograničenja pristupa teritoriju i proceduri azila, kao i do sužavanju prava „priznatih izbjeglica“. Neadekvatnost konvencijskih kriterija danas zahtijeva dodatno normativno uređivanje, ili bar novo tumačenje starih odredbi, po kojima bi se uvažavalo „spregu“ političkih, ekonomskih, okolišnih i drugih faktora, kao temelja za priznavanje statusa izbjeglice.

Budući da su izbjeglice pojedinci i grupe ljudi koji su na neodređeno vrijeme izgubili svoj političko-pravni status i identitet vezan za mjesto boravka, njihov status se doživljava arbitrarnim uz diskrecijsko pravo na nepriznanje međunarodne zaštite (Petrović 2016). Ako je javnost potencijalne države primitka sumnjičava i iskazuje protumigrantske sentimente, pitanje prihvata izbjeglica se u javnom diskursu često zaoštrava. Uz to, nedostatak političke volje i širег društvenog konsenzusa za dekonstruiranjem predrasuda te za stvarnim kontaktom i interkulturnim dijalogom otežava uključivanje i participaciju izbjeglica u šire društvene tokove, a situaciju raseljenosti čini produljenom, nerijetko i trajnom.

20. 6. 2023.

Literatura

Baričević, Vedrana. 2013. *Europeanization of Asylum System and Refugee Protection. Croatian Asylum and Migration Policies.* Ljubljana: University of Ljubljana, Faculty of Social Sciences (doktorski rad).

Goodwin-Gill, GUy S. i Jane McAdam. 2007. *The Refugee in International Law*. Oxford: Oxford University Press.

Haddad, Emma. 2008. *The Refugee in International Society. Between Sovereigns.* Cambridge: Cambridge University Press.

Lalić Novak, Goranka. 2016. *Azil. Pravni i institucionalni aspekti*. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Studijski centar za javnu upravu i javne financije.

Malkki, Liisa. 1995. „Refugees and Exile. From ‘Refugee Studies’ to the National Order of Things“. *Annual Review of Anthropology* 24: 495-523.

Petrović, Duško. 2016. *Izbjeglištvo u suvremenom svijetu. Od političkoteorijskih utemeljenja do biopolitičkih ishoda*. Zagreb: Ljevak.

Zetter, Roger. 1991. „Labelling Refugees. Forming and Transforming a Bureaucratic Identity“. *Journal of Refugee Studies* 4/1: 39-62.

Župarić-Iljić, Drago. 2020. „Model i iskustva prihvata i integracije izbjeglica putem programa preseljenja u europskom i hrvatskom kontekstu“. U *Integracijske politike i prakse u europskom i hrvatskom kontekstu. Vodič dobre prakse*. Lana Vučinić i Anna-Maria Radić, ur. Zagreb: Hrvatski Crveni križ, 99-130.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-izbjeglica-izbjegli-scaron-tvo-p?locale=hr

Izviri detencije migrantov

Jelka Zorn, Marijana Hameršak

Detencija migranatov izvira iz zgodovinskih različic administrativno reguliranih oblik zapiranja nezaželenih. V pravni in prostorski umeščenosti detencija spominja na taborišče, na kar se (zaprti) aktivisti in aktivistke pogosto sklicujejo. Taborišče oziroma kamp se je razvil kot izjema od običajnega pravnega reda na osnovi **varnostnizacije**. Domnevno nevarnost so nekdaj predstavljali politični nasprotniki (zlasti komunisti), kasneje pa Judi in drugi nezaželeni v Evropi (Agamben 2004). Danes industrijo varnostnizacije povezujemo s preprečevanjem terorizma in odganjanjem beguncev. Za taborišča, ki so obstajala že pred prihodom nacistov na oblast, so uporabljali izraz internacija. Njihov pravni temelj – enako kot danes – ni bil kazenski zakonik, ampak *Schutzhaft* oziroma varnostni pripor. Ta preventivni policijski ukrep je temeljil na razglasitvi izrednega stanja, ki je omogočal, da se je posameznike „vzelo v varstvo“ neodvisno od kazenskopravnih določil, zgolj zato, da se prepreči nevarnost za državo (Agamben 2004). V taborišču prevladuje izvršilna oblast – policija – in stanje izjeme v kampu oziroma taborišču postane pravilo. Z analizo pravno-politične strukture, ki omogoča takšne izključitve (zapiranje v koncentracijska taborišča ali detencijske centre), je Giorgio Agamben (2004) razkril pojem *homo sacer*. *Homo sacer* je vidik arhaičnega rimskega prava, v katerem je bilo človeško življenje vključeno v pravni red izključno v obliki izključitve, tj. v obliki zmožnosti, da se ga ubije. *Homo sacer* se nanaša na življenje človeškega bitja, ki ga je bilo mogoče ubiti brez kazenskega pregona. Agamben se je na ta koncept skliceval, ko je opisoval delovanje oblasti, ko so človeškim bitjem popolnoma odvzeli njihove pravice in človeškost do te mere, da poboji v nacističnih taboriščih niso imeli statusa kaznivih dejanj. Take vrste zapiranje – onstran kazenskega prava – je obstajalo že v kolonialnih praksah. Denimo konec 19. stoletja so *campos de concentraciones* postavili Španci na Kubi za zatiranje upora domačega prebivalstva, ali pa primer angleških kolonizatorjev, ki so v začetku 20. stoletja v tim centre za relokacijo nakopičili Bure (Rahola 2011: 101).

Drugi zgodovinski izvor detencije oz. preventivnega zapiranja sega v obdobje centralizacije in birokratizacije moderne države in je nastal kot stranski učinek nadzora preseljevanja, neposredno na meji ob vstopu v državo. Tako denimo prvi zakon o tujcih, ki je bil ameriški *Zakon o tujcih* iz leta 1891, eksplicitno omeni pridrževanje v povezavi z izpraševanjem in pregledovanjem migrantov ob vstopu v državo (Wilsher 2012: 13). Tudi ta praksa je bila utemeljena v varnostnizaciji. Raziskovalec detencije Daniel Wilsher (2012) omenjeni zakon podrobno opiše in analizira, zato ker uvaja pomembno inovacijo, ki se je do danes uveljavila povsod v Zahodnem svetu in širše. Takrat, leta 1891 so razvili nov pravni koncept: navidezni vstop. Migranti, ki so v ZDA pripotovali na ladjah so bili priprti zato, ker so čakali na zaslišanje in dovoljenje za vstop. Podelili so jim enak „status“ kot so ga imeli ljudje na krovu ladje: štelo se je, kot da na ozemlje ZDA niso vstopili. Torej, ko so ljudi pripeljali na kopno za namene zaslišanja, se je štelo kot da oseba v državo ni vstopila. Prostor pridržanja se je štel za podaljšek ladje. Ta novost je bila radikalna – ustvarili so pravni limbo – vmesni prostor onstran ustavnih norm in zakonitosti. Zato ustavna načela niso ščitila tujcev, ker naj formalno gledano sploh še ne bi vstopili na ozemlje ZDA. Za prvi center za pridrževanje migrantov lahko štejemo otok Ellis (otok upanja in solz, danes muzej), to je bil vstopni center v ZDA na Vzhodni obali. Leta 1907, ko je bilo zabeleženih največ priselitev v ZDA, je na otok Ellis prispelo več kot milijon ljudi. Okoli 100.000 jih je bilo pridržanih zaradi nezadostnih sredstev – to so bile v glavnem ženske in otroci – pridržani so bili, dokler ni kdo prišel po njih. Če v tednu dni ni nihče prišel, so lahko za pomoč prosili organizacije priseljencev ali sprejeli deportacijo.

Po 1. svetovni vojni so pripor – kot je veljal na področju nadzora nad priseljevanjem, ki smo ga opisali zgoraj – uporabljali za nadzor nad tistimi priseljenci proti katerim niso imeli (dovolj) dokazov, da bi jih obsodili po procedurah kazenskega prava – to so bili ukrepi državne varnosti uperjeni proti anarhistom, boljševikom, komunistom, sindikalistom itd.

V začetku 80-ih v ZDA začnejo v večjem številu prihajati begunci s Kube in Haitija. V tistem obdobju so uzakonili pridrževanje pribežnikov na način kot ga poznamo danes. Značilnost detencijskih centrov v ZDA je, da so v privatnih rokah, predstavljajo industrijo varnostnizacije in ilegalnosti, milijardni posel. Matthew Flynn (2015) tako okolje, ko so privatne ustanove financirane z državnimi sredstvi, imenuje birokratski kapitalizem. Sredstva za zapiranje in nadzor migrantov se povečujejo tako v ZDA kot EU. Med leti 2007 in 2013 je EU predvidela 4 milijarde evrov (60 procentov budžeta resorja za notranje zadeve) za nadzor migracij, navkljub varčevalnim ukrepom v tistem obdobju. Navedeni znesek ne upošteva sredstev, ki so jih poleg sredstev EU za nadzor porabile posamezne članice (Flynn 2015: 4). Republika Slovenija je, denimo, samo za **ograjo** na meji s Hrvaško od oktobra 2015 do konca leta 2020 porabila 31,5 milijona evrov. Hrvaška dobiva trikrat več sredstev za nadzor meje kot pa za azil, migracije in integracijo. Nakup vozil, brezpilotnih letal, ladij, kompjuterske opreme, kamer in druge nadzorne opreme, stroški namestitve in potovanj policistov na terenu, trening policije itd., vse to je del stroškov nadzora migraciji, ki se izvaja na zunanjih mejah EU.

Socialistična Federativna Republika Jugoslavija detencijskih institucij za migrante ni imela (Zorn 2009). Geopolitične razmere so bile drugačne kot danes, kar je močno vplivalo na odnos do priseljenih zaradi dela in tistih na begu. Delovne migracije ne le, da niso bile kriminalizirane, ampak so bile v državah Zahodne Evrope zaželene. Meje držav Vzhodnega bloka so bile večinoma zaprte, tako da so bile migracije iz teh držav redke in so bile videne kot legitimen beg iz totalitarnih režimov. Leta 1960 je Jugoslavija ratificirala *Ženevsko konvencijo o beguncih*. Nekaj let pozneje je jugoslovanska oblast sklenila sporazum z Visokim komisarjem Združenih narodov za begunce o ustanovitvi posebnega urada za begunce. Ta sporazum je bil pravni temelj za namestitev beguncev v Padinski skeli blizu Beograda. Za nekatere je Jugoslavija kot ena izmed ustanoviteljic gibanja neuvrščenih bila že takrat **tranzitna** država (usp. Čelik 2006 v Zorn 2006: 57). V procesu priključevanja EU sta Slovenija in Hrvaška v 90-ih letih prejšnjega stoletja organizirali zapiranje ljudi v detencijske centre. V Sloveniji sta bila najprej dva detencijska centra, v Ljubljani in Petišovcih, v novem tisočletju pa je Policija odprla sodoben center za tujce v Velikem otoku pri Postojni, ki je aktiven še danes. Kot smo že omenili, so tako v center v Ljubljani kot Petišovcih, manj pa v Veliki Otok pri Postojni, zapirali tudi slovenske prebivalce, ki so se v svojem boju za pravice poimenovali izbrisani. Na Hrvaškem so leta 1993 v Reki in v Splitu odprli centra za tujce, poleg tega pa so v tem obdobju obstajale tudi neformalne detencije v begunskih centrih v Dugem selu pri Zagrebu in na otoku Obonjan poleg Šibenika. Enako kot v Sloveniji, so tudi na Hrvaškem, v te detencijske centre zapirali lastne prebivalce. To se je zgodilo denimo E. S., ki je bil zaprt v Dugem Selu: „rojen je bil v Novem Pazarju, na Hrvaškem v Vinkovcih je živel 26 let. Poročen je s Hrvatico in pove, da je njegov sin v HV [Hrvaški vojski]. Bil je major nekdanje JLA [Jugoslovanske ljudske armade], iz katere je izstopil po svoji lastni odločitvi leta 1991. Ni dobil hrvaškega

državljanstva, ampak le šestmesečno dovoljenje za prebivanje 'zaradi vzdrževanja zakonske zveze'" *(Vjesnik,* 13. 3. 1994, str. 25).

Leta 1997 so v Ježevu poleg Zagreba odprli detencijski center za tujce, ki deluje še danes. V Severni Makedoniji so detencijski center (Gazi Baba poleg Skopja, gl. Veigel et al. 2017) odprli v novem tisočletju, enako v Bosni in Hercegovini (Lukavica poleg Sarajeva). V okviru eksternalizacijskega projekta Evropske unije odpirajo nove detencijske centre na **balkanski poti** in sicer na vzhodnih mejah Hrvaške, Srbije, Kosova, Bosne in Hercegovine in širše. Na Hrvaškem, na meji z Bosno in Hercegovino je detencijski center v Trilju, na meji Hrvaške in Srbije je center v Tovarniku, na meji Srbije in Bolgarije je v Dimitrovgradu, a na meji z Rumunijo v Plandištu, na Kosovu pa v Vranidollu. Migrante zapirajo za krajši čas preden jih potisnejo nazaj po balkanski poti ali v njihovo izvorno državo. V medijih se namesto analize eksternalizacije evropskih meja piše o visokih evropskih standardih „nameščanja" (namesto zapiranja!) ljudi v te ustanove. Nekateri kampi za prosilce za azil (azilni domovi) in kampi za potnike v tranzitu na balkanski poti so imeli med ali po **dolgem poletju migraciji** uradne in neuradne zaprte detencijske dele (npr. Lipa v Bosni in Hercegovini, Slavonski Brod na Hrvaškem).

Poleg tega najdemo prostore zapiranja tudi na letališčih, kjer policija pridrži tiste, katerim ne dovoli vstopa v državo. Nekateri letališki zapori so uradno opredeljeni kot prostori omejitve svobode gibanja, drugi ne. Podolgovat, z vseh strani z žico obdan prostor s črnimi fotelji in stoli na vhodu v beograjsko letališče Nikola Tesla uradno nima statusa detencijske ustanove, čeprav je vrsto let v tej vlogi. Na balkanski poti so v zadnjih letih vse pogostejše tudi *ad hoc* detencije, torej zapiranje ljudi v prostore, ki niso temu namenjeni, na primer v garaže ali druge objekte vezane na policijske postaje. Običajno so te detencije podpora policijskim **pušbekom.**

Torej, detencija je globoko zakoreninjena družbena praksa, mehanizem oblasti za nadzor, uporabljen v različnih prostorih (vključno z notranjostjo potniških ladij), situacijah in organiziran na različne načine. Tudi **balkanski koridor**, od Šida do Nemčije, je po nekaterih interpretacijah, funkcioniral kot **mobilna detencija**. Begunci so bili v koridorju „ujeti v gibanje" (Hameršak in Pleše 2017), ne s ciljem deportacije, temveč ravno obratno, s ciljem čim hitrejšega tranzita proti Zahodu. Niso pa to edine sodobne oblike pridrževanja, ki ne predpostavljajo deportacije. Taki primeri so denimo prepoved zapuščanja begunskih kampov v Bosni in Hercegovini in Srbiji v obdobju pandemije virusa COVID-19 (Hameršak in Stojić Mitrović 2021) ter zadrževanje migrantov na ladjah pred italijanskimi in malteškimi pristanišči v istem obdobju (Tazzioli in Stierl 2021).

Objavljeno 1. 2. 2023. Dopolnjeno 12. 7. 2023.

Literatura

Agamben, Giorgio. 2004. *Homo Sacer. Suverena oblast in golo življenje*. Ljubljana: Študentska založba. Prev. Samo Kutoš.

Flynn, Matthew. 2015. *Bureaucratic Capitalism and the Immigration Detention Complex*. Global Detention Project Working Paper 9.

Hameršak, Marijana i Iva Pleše. 2017. „Zarobljeni u kretanju. O hrvatskoj dionici balkanskog koridora". U *Kamp, koridor, granica. Studije izbjeglištva u suvremenom hrvatskom kontekstu*. Emina Bužinkić i Marijana Hameršak, ur. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, Centar za mirovne studije, Fakultet političkih znanosti – Centar za istraživanje etničnosti, državljanstva i migracija, 9-39.

Hameršak, Marijana in Marta Stojić Mitrović. 2021. „Pandemija koronavirusne bolezni in procesi omejevanja na Hrvaškem in v Srbiji". *Glasnik SED-a* 61/2: 39-44.

Rahola, Frederico. 2011. „The Detention Machine". V *Racial Criminalization of Migrants in the 21st Century.* Salvatore Palidda, ur. London: Ashgate, 95-106.

Tazzioli, Martina in Maurice Stierl. 2021. „'We Closed the Ports to Protect Refugees.' Hygienic Borders and Deterrence Humanitarianism during Covid-19". *International Political Sociology* 15/4: 539–558.

Veigel, Charles, Olga Koshevaliska Gurkova, Borka Tushevska in Ana Nikodinovska Krstevska. 2017. „The 'Gazi Baba' Reception Centre for Foreigners in Macedonia. Migrants Caught at the Crossroad between Hypocrisy and Complying with the Rule of Law". *The International Journal of Human Rights* 21/2: 103-119.

Wilsher, Daniel. 2012. *Immigration Detention. Law, History, Politics*. Cambridge in New York: Cambridge University Press.

Zorn, Jelka. 2006. „Od izjeme do norme. Centri za tujce, pridrževanje in deportacije". *Časopis za kritiko znanosti* 34/226: 54-73.

Zorn, Jelka. 2009. „The Right to Stay. Challenging the Policy of Detention and Deportation". *European Journal of Social Work* 12/2: 247-260.

Juho na mejo!

Joanna Urbańska

200 g čičerike

200 g rdeče leče

1 korenček

2 stebla navadne zelene

2 stroka česna

500 g paradižnikove omake

6-7 suhih datljev

2 l jušne osnove

2 žlice oljčnega olja

1 žlica limetinega soka

1 ½ žlice posušenega ingverja

0,12 g žafrana

2 žlički rimske kumine

1 žlička cimeta

sol, poper

Čičerko oplaknite, jo prelijte s hladno vodo in pustite namakati čez noč. Naslednji dan dodajte malo soli in kuhajte, dokler se ne zmehča. Odcedite. V ponvi segrejte 2 žlici olivnega olja, dodajte sesekljan česen, na kocke narezano korenje, drobno narezano navadno zeleno, kumino, ingver in cimet. Med mešanjem nekaj časa pražite, nato pa prestavite v lonec. Prilijte jušno osnovo in dodajte žafran, oprano rdečo lečo, drobno narezane datlje in paradižnikovo omako. Kuhajte, dokler se sestavine ne zmehčajo. Dodajte kuhano čičerko in začinite z limetinim sokom, soljo in poprom. Juho lahko delite z družino, prijatelji in nepoznanimi in mislite nato, da nekaterim je takšna juha mogoče rešila življenje.

Zupa na granicę, ki se lahko prevede kot „juho na mejo“, je ljudska iniciativa, ki je nastala leta 2021 kot odziv na humanitarno krizo na poljsko-beloruski meji. Iniciativo sestavlja skupina ljudi, ki izražajo svojo **solidarnost** za ljudi na poti in aktiviste preko kuhanja in priprave hrane. Skupina se je angažirala tudi pri nudenju pomoči begunkam iz Ukrajine leta 2022, med drugim s pripravo sendvičev.

Kuhanje je del naše vsakdanjosti, hkrati pa tudi lahko „izziva domnevno nevtralni, nekulturni jezik neoliberalne ekonomije“ (Sutton 2013: 346). Torej lahko priprava in deljenje hrane v določenih kontekstih postane subverzivna praksa namenjena spreminjanju sistema, ustvarjanju skupnosti in vključevanju vanjo. Kuhanje hrane je vedno politično delovanje – ne samo v ekonomskem smislu, ampak predvsem v družbenem (Ivačič 2019). Tudi v iniciativi Zupa na granicę gre za izzivanje diskriminatornega sistema, ki ločuje ljudi na „nas“ in „njih“, „zakonitih“ in „nezakonitih“. Priprava hrane za migrante, ki so opisovani in obravnavanji kot nečloveška bitja, nasprotuje dehumanizirajočim diskurzom in migrante simbolično vključuje v družbo (kot ljudi, ki imajo človeške potrebe in kot goste, s katerimi se lahko deli svojo hrano). Zaradi dejstva, da je juha brezplačna, Zupa na granicę postaja subverzivna tudi z ekonomskega vidika.

Poleg enostavne potešitve lakote, hrana tudi lahko vzbuja pozitivne asociacije in občutke. V enem izmed priljubljenih časopisov sem prebrala, da je juha tudi simbol skrbi in gostoljubja ter da brez nje ne obstaja pravo „poljsko kosilo“, ker „v juhi niso le hranila, temveč tudi ljubezen in posebna moč“ (Katarzyna Bosacka). Torej bi lahko rekli, da kuhanje juhe za ljudi na meji ni samo izraz solidarnosti, ampak tudi gostoljubja.

Predstavljanje migrantov kot gostov je prisotno v številnih pripovedih. Vendar ta način mišljenja povzroča težave, ker jih spremeni v pasivne prejemnike pomoči, saj morajo sprejeti kakršnokoli gostoljubje, ki jim je ponujeno (Rozakou 2012: 573). Poleg tega, uporaba diskurza gostoljubja briše razlike med pravicami (npr. do hrane) in velikodušnostjo ter ustvarja hierarhijo (Rosello 2001). Obenem pa so gostoljubne prakse več kot le diskurz – so konkretni dogodki in dejanja, ki lahko nasprotujejo represivnim **migracijskim režimom** (Lipovec Čebron et al. 2020), kar se lahko vidi v primeru kuhanja juhe za ljudi na poti.

Zupa na granicę je zapletena – sicer ljudska pobuda, akt upora proti migracijskim režimom in pomemben del humanitarne pomoči, vendar pa hkrati tudi utrjuje problematične dihotomije med „gosti“ in „gostitelji“. Na primer tako, da prostovoljce opominja, da morajo pripravljati obroke, ki „nimajo preveč tujega okusa za naše goste“. Tradicionalne poljske jedi (kot so juha iz rdeče pese ali juha iz kislih kumaric ter *bigos* – jed iz kislega zelja) niso dobrodošle. Obstaja več razlogov zato – kisla hrana ni le težko prebavljiva, ampak je za nekatere tudi odvratna. Kisanje, kot način konzerviranja hrane, je v nekaterih delih sveta nepoznano (npr. v severni Afriki) in zato je okus kisle zelenjave lahko neprijeten ali celo odvraten (Gosenca et al. 2016: 144). Juhe ne smejo tudi vsebovati mesa, testenin, riža, mleka (in drugih mlečnih izdelkov), rastlinskih napitkov (razen kokosovega mleka), pa tudi ne zelenjave, ki zlahka fermentira, torej brokolija, cvetače, kolerabe, buč in **čebule**.

Kuhanje juhe ima dve glavni pravili: juha mora biti lahka in hranljiva. Upoštevanje teh pravil je pomembno, saj ljudje, za katere se jo pripravlja, pogosto niso jedli več dni. Nekateri so za več mesecev obtičali v začaranem krogu med obema mejama. Poljski mejni policisti izvajajo **pušbeke** v Belorusijo, kjer je skoraj nemogoče najti hrano ali vodo (le včasih jo je mogoče kupiti od beloruskih mejnih policistov po zelo visokih cenah). V pričevanjih migrantov se pojavljajo spomini o tem, kako so v obupu poskušali piti vodo iz listov in luž (Łopat 17. 11. 2021). Nekateri se tudi odločijo piti vodo iz okoliških mokrišč, ki so prav tako element **oborožene pokrajine**, vendar nefiltrirana voda iz mokrišč hitro povzroči drisko in bruhanje, kar vodi le v nadaljnjo dehidracijo. Zato mora biti juha preprosta - vodena, topla, enostavna za deljenje, lahka in hranljiva. V različnih mestih jo kuhajo različni ljudje v različnih kuhinjah. Nato se vsaj trikrat pasterizira, potem se zbere in pripelje do meje. Nato se segreje, nalije v termovke in odnese v **gozd**. Šele tam se jo poje.

> Štiri osebe sedijo na robu gozda, obkrožene z drevesi in trstičjem, ki pleše v vetru. Fant položi svojo spalno vrečo na tla in vztraja, da se dekleti usedeta nanjo. Dekleti vzameta termovko s toplo juho in jo nalijeta v papirnate skodelice. Fanta jesta in se smejita. „To je okus kot doma," rečeta, čeprav je dom oddaljen tisoče kilometrov. Morda je dom samo okus po topli hrani (ne beljakovinskih bonbonih ali ribah iz konzerve), skuhani posebej *zanje, in posedanje v gozdu na sončen dan? Mogoče gre samo za občutek, da je nekomu* mar (Terenski zapiski Urbańska 2023).
>
> 5. 6. 2024.

Literatura

Gosenca, Karmen, Ajda Jelenc, Marjeta Keršič Svetel in Uršula Lipovec Čebron. 2016. „Prehrana, kultura in zdravstvena oskrba". V *Kulturne kompetence in zdravstvena oskrba. Priročnik za razvijanje kulturnih kompetenc zdravstvenih delavcev.* Uršula Lipovec Čebron, ur. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje, 143-149.

Ivačič, Maja. 2019. *Skupnostno kuhanje v avtonomnih prostorih.* Magistarsko delo. Fakulteta za socialno delo, Univerza v Ljubljani.

Lipovec Čebron, Uršula, Eva Fekonja in Tina Ivnik. 2020. „Criminalized Hospitality. The Case of Velika Kladuša". *Glasnik Etnografskog instituta SANU* 68/2: 397-418.

Łopat, Joanna. 17.11.2021. „Opowieść Syryjki z granicy: Żuliśmy ziarna kukurydzy, byle czuć coś w ustach. Wodę piliśmy z liści. Polaków się baliśmy." https://wyborcza.pl/duzyformat/7,127290,27813700,opowiesc-syryjki-z-granicy-zulismy-ziarna-kukurydzy-byle-czuc.html

Rosello, Mireille. 2001. *Postcolonial Hospitality. The Immigrant as Guest*. Stanford: Stanford University Press.

Rozakou, Katerina. 2012. „The Biopolitics of Hospitality in Greece. Humanitarianism and the Management of Refugees". *American Ethnologist* 39/3: 562-577.

Sutton, David. 2013. „Introduction. Food and Contemporary Protest Movements". *Food, Culture & Society* 16/3: 346-348.

Bilješke

Tekst je napisan u okviru kolegija Suvremene migracije, državljanstvo i etničke manjine Uršule Lipovec Čebron i Dagmar Nared na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Ljubljani.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-juho-na-mejo-p?locale=hr

Kamp Lipa

Morgane Dujmovic

Dok se približavam kampu Lipa, padaju mi na pamet dvije riječi: mjesečeva površina. Osim što je udaljen od grada, pristup mu otežava i vijugava staza duga gotovo 3 kilometra, kao i cesta puna rupa koja vodi kroz planine do nenaseljene visoravni. Ispred kampa, osjećaj da smo u pustinji kontrastira se s arhitekturom prostora opasanog **ogradom**, koji nadgleda sustav videonadzora. Uz sveprisutne znakove zabrane ulaska i fotografiranja tu su i upozorenja koja izgovaraju svi policajci: „Cijeli kamp je pod videonadzorom“.

Dolazak u Lipu, travanj 2024. Foto: Morgane Dujmovic

Ovdje je opipljiva želja da se izolira ljude u pokretu. Ona je u skladu s interesima hrvatske policije i policije BiH da muškarce koji se nalaze u kampu drži podalje od granice i obeshrabruje ih od **gejma**. Za općinske vlasti, njihovo udaljavanje iz naselja i gradova je, čini se, ciljana strategija, jer kamp Lipa se povremeno koristi za njihovo izmještanje iz napuštenih objekata u gradu, kako je u proljeće 2021. godine i najavio gradonačelnik Bihaća:

> Postoji još nekoliko lokacija u gradu na kojima borave migranti. To je prije svega zgrada bivše tvornice „Krajinametal“ koju ćemo također u narednim danima isprazniti, očistiti i zapečatiti.

Nadalje, lokacija kampa u skladu je s očekivanjima Europske unije koja je financirala njegovu infrastrukturu i rad kroz program *EU podrška upravljanju migracijama i granicama u BiH.* Lipa je dio niza kampova uspostavljenih u Bosni i Hercegovini između 2018. i 2021. godine, zajedno s kampovima u Biri, Sedri i Miralu (koji su u međuvremenu zatvoreni), te onima u Borićima, Ušivku i Blažuju, koji su na proljeće 2024. godine i dalje u funkciji. Europska sredstva kojima su se tijekom godina financirali ovi „privremeni prihvatni centri“, kako se službeno zovu (TRC od engleskog *Temporary Reception Center*), ukupno su, prema IOM-u, iznosila 100 milijuna eura. Taj se iznos redovito koristi kao snažan argument za vršenje pritiska na bosanskohercegovačke vlasti. Primjerice, prema izvještaju Migreurop *Endless Exiles*, visoki predstavnik EU za vanjske poslove i sigurnosnu politiku Josep Borrell, iskoristio je taj financijski argument u siječnju 2021. godine kako bi potaknuo vlasti Bihaća i Unsko-sanskog kantona da ponovno stave u funkciju kamp Bira.

Privremeni prihvatni centar Lipa, travanj 2024. Foto: Morgane Dujmovic

Međutim, u praksi su ta sredstva dodijeljena Međunarodnoj organizaciji za migracije (International Organization for Migration, IOM), agenciji UN-a i partneru EU, kojoj je povjeren zadatak koordiniranja i upravljanja kampovima u sklopu *Strategije u oblasti migracija i azila*. IOM se tako domogao većeg dijela novca koji je došao iz *Instrumenta pretpristupne pomoći* za upravljanje migracijama i kontrolu granica, te se nametnuo kao ključni partner u tim područjima (Ahmetašević et al. 2023). Ta se situacija, međutim, počela mijenjati od 2021. godine. U skladu s ciljevima Europske komisije, na koje se Bosnu i Hercegovinu redovito podsjeća u izvještajima o praćenju njezinog pristupanja EU, IOM sada prelazi na plan kojim će se odgovor na migracije u potpunosti prepustiti državi. To je takozvani „plan za tranziciju na državno upravljanje migracijama“ – sintagma koja jasno pokazuje da je prethodna strategija bila intervencionistička.

S obzirom da su ovlasti prenesene na Ministarstvo za nacionalnu sigurnost, upravljanje kampom Lipa od studenog 2021. godine preuzela je Služba za poslove sa strancima (poznatija u praksi po kratici SFA od engleskog *Service for Foreigners' Affairs*). Kao što je to 2024. rekao jedan od službenika te službe: „Lipa je prvi centar kojim potpuno upravljaju nacionalne institucije u Bosni i Hercegovini i svojevrsni je pilot projekt u okviru tranzicije koju očekuju EU i IOM.“ Europska unija je 2021. financirala izgradnju specijaliziranog prostora za zadržavanje migranata, pretvorivši Lipu u, riječima Komisije, „Višenamjenski centar za prijem i identifikaciju“ („Multi-purpose Reception and Identification Centre“). To objašnjava tenzije koje su dovele do ograničavanja pristupa kampu, kao i pritisak da se informacije ne dijele s osobama izvan kampa o čemu su mi govorili migranti koji su u proljeće 2024. bili smješteni u kampu.

Stoga je geograf Louis Fernier kartu kampa izradio metodom prostorne rekonstrukcije, oslanjajući se na planove za evakuaciju i na svjedočanstva (Fernier i Dujmovic 2023).

Rekonstrukcija plana kampa Lipa. Autori: Louis Fernier, Nelly Martin i Luuk Slegers

Godine 2023. ljudi smješteni u Lipi govorili su o relativno dobrim uvjetima, u usporedbi s kampovima u drugim zemljama (zbog toga se na karti Louisa Ferniera koristi pojam „VIP“ kamp). Međutim, udaljenost kampa i oskudni resursi za svakodnevni život, doveli su Ferniera da termina „prostorne povrede“ u odnosu na izbjeglice kojima se bavi u svojem doktoratu. Kako navodi geograf Michel Lussault, „prostorne povrede“ obuhvaćaju situacije u kojima akteri osjećaju gubitak kontrole nad udaljenostima te su izloženi ometanju ili izolaciji.

Tijekom proljeća 2024. godine, sve više se i s više gorčine govorilo o lošim životnim uvjetima. Unatoč u to vrijeme relativno povoljnim uvjetima smještaja (u Lipi je tada registrirano između 348 i 603 osoba, dok je kapacitet 1512 kreveta), čini se da migrantima u kampovima nedostaje sve ono čime se Europska unija i njezina delegacija u Bosni i Hercegovini ponose da financiraju. Sve to je u kontrastu s „dobronamjernom“ atmosferom opisanom u dvotjednom IOM-ovom izvještaju.

Ovaj je kontrast još vidljiviji unutar kampa Lipa budući da se logotipovi IOM-a i EU nalaze posvuda, kao i logotipovi desetak ili više nevladinih organizacija koje imaju dozvolu djelovanja u kampu kako bi osigurale minimalne uvjete prihvata (usp. **humanitarna industrija**). Prema riječima S*: „Liječnik dolazi samo na sat vremena ponedjeljkom i na sat vremena četvrtkom. Ako je netko na samrti, kako on može pomoći?“ Ovo je u skladu sa stavovima mnogih lokalaca. Zbog takvih su uvjeta stanovanja tamo aktivni kolektivi poput No Name Kitchen, čiji volonteri nastoje nadomjestiti prehrambene ili neprehrambene artikle koji nedostaju (odjeća, higijenski kompleti, itd.) (cf. **distro**).

Pristupni put do kampa također vrlo slikovito evocira spomenuti kontrast. Na ovom prašnjavom, izrovanom i neodržavanom putu posjetitelji se susreću s terenskim vozilima i kombijima ukrašenima logom Eropske unije. Oni su znakovi za skupe donacije među

kojima se posebno ističu crna terenska vozila vrijedna 370 000 eura donirana u ožujku 2023. godine Upravi za koordinaciju policijskih snaga (koja je godinu ranije preuzela odgovornost za sigurnost kampa). EU je u veljači 2024. godine graničnoj policiji BiH donirala također bijele kamionete i kombije u vrijednosti od 500 000 eura kako bi „podržala operativne akcije u regionalnim uredima“ poput bihaćkog.

S druge strane, segregacija i neimaština dobra su prilika za lokalne trgovce. Njihove dućane, smještene uz kamp na zapuštenom zemljištu, tolerira se: potrebni su ljudima u kampu, a na proizvodima koji se tu prodaju zahvalni su i policajci koji tamo svakodnevno dolaze kupiti kruh, cigarete… Nekoliko takvih zapuštenih baraka dokaz je nekadašnje značajne trgovačke aktivnosti. Među njima je još uvijek i jedan ironičnog naziva: *The Game Shop*.

Trgovina zvana „Game“, travanj 2024. Foto: Morgane Dujmovic

Lipa market, travanj 2024. Foto: Morgane Dujmovic

U glavnoj privatnoj trgovini koja još uvijek radi, može se naći sve potrebno za gejm: topla odjeća i planinarske cipele za muškarce, vreće za spavanje, SIM kartice koje se mogu koristiti samo za internet u Hrvatskoj, Sloveniji i Italiji. Jedan od prodavača sljedećim

riječima opisuje kako lokalci zarađuju na migrantima:

> Ljudi ovdje uglavnom nisu sretni što su tu migranti i optužuju ih za najmanju krađu ili krivično djelo, a u isto vrijeme su od toga napravili veliki biznis. Zamisli samo, tu je trgovina, smještaj, **taksiji**!

19. 9. 2025.

Tekst je preuzet iz serije istraživačkih članaka „Ako si na krivoj obali, rijeke su smrtonosne“ koji su prethodno objavljeni na portalima *Mediapart*, *Le Courrier des Balkans*, *visioncarto.net* i *Migreurop*. Ti su članci nastali na temelju terenskih istraživanja u proljeće 2024. godine u nekoliko zemalja: Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori i Albaniji. Tekst je poslan svim sugovornicima, a oni su, kako bi se sačuvala njihova anonimnost, uz njihov pristanak imenovani nasumično dodijeljenim slovima.

Autorica želi zahvaliti osobama u bijegu koje je srela na putovanjima tim zemljama i duž njihovih rijeka, ljudima iz kolektiva, udruga, sveučilišta i institucija s kojima je razgovarala, kao i Louisu Fernieru, Romainu Koselleku, Evi Ottavy, Elsi Putelat i Marijani Hameršak na njihovim neprocjenjivim doprinosima prije i tijekom ovog terena.

Literatura

Ahmetašević, Nidžara, Manja Petrovska, Sophie-Anne Bisiaux i Lorenz Naegeli. 2023. *Repackaging Imperialism. The EU – IOM Border Regime in the Balkans*. Amsterdam: Transnational Institute.

Fernier, Louis i Morgane Dujmovic. 2023. „Frontières violentes, recherches à risque: s’engager par le mouvement“. Valenciennes: CNFG Conference Paper.

Kamp u Slavonskom Brodu

Tea Škokić

Nakon kampa u Opatovcu koji je djelovao od rujna do studenog 2015. godine, početkom studenog iste godine otvoren je Zimski prihvatno-tranzitni centar Republike Hrvatske u slavonskobrodskom naselju i industrijskoj zoni Bjeliš, kolokvijalno zvan kamp u Slavonskom Brodu. Najavljen je od tadašnjeg ministra unutrašnjih poslova RH Ranka Ostojića kao privremeno utočište izbjeglica u tranzitu iz Srbije kroz Hrvatsku, na dionici **balkanske rute** temeljenoj na sporazumu ministara unutarnjih poslova Hrvatske i Srbije. Sporazum je predviđao da izbjeglice iz **Šida** u Srbiji u Hrvatsku ulaze vlakom, nakratko se zaustavljaju u kampu u Slavonskom Brodu, a zatim vlakom nastavljaju do Dobove u Sloveniji. Prema službenim navodima kamp je trebao osigurati bolju organizaciju prolaza i automatiziranu registraciju migranata i izbjeglica.

Prema opisima uz fotografije koje su snimljene u prvih petnaestak dana rada kampa, a koje je Vlada RH objavila na svojim službenim stranicama, u šest sektora kampa smješteni su šatori za trijažu, odnosno medicinsku pomoć, te onaj Crvenog križa (CK) sa službom za traženje nestalih članova obitelji i psihosocijalnu pomoć. U kampu su se nalazili i šatori za vojsku, premda izvan vidokruga volontera i zaposlenih u kampu, šatorska menza za volontere i zaposlenike te NGO skladište koje je vodila njemačka humanitarna organizacija Intereuropean Human Aid Association (IHA). Podignuti su i šatori za čekanje obitelji koje su se razdvojile na putu, kao i šatori s dvadesetak ležaja te oni s kapacitetom od tisuću ležaja. U kontejnerima su bili smješteni uredi nevladinih, međuvladinih i drugih organizacija koje su djelovale u kampu, a grijane kućice predviđene su za boravak obitelji s djecom. U kontejnerima su se nalazile i kupaonice, a na nekoliko punktova bili su smješteni mobilni wc-i. Na službenom ulazu u kamp, kojim su se služili svi osim izbjeglica, nalazila se zidana glavna zgrada u kojoj je boravila policija, dok su u ostale čvrste objekte smješteni stacionar u nadležnosti Ministarstva zdravstva te skladište CK.

Kamp je bio smješten na 40 000 kvadrata unutar INI-nog poslovnog prostora, a kao prednosti lokacije ministar je naveo postojeće čvrste objekte i željeznički kolosijek unutar kompleksa u kojem se podizao kamp. Pojasnio je da će takva organizacija prostora olakšati transport izbjeglica te osigurati da lokalna zajednica ne trpi zbog njihove prisutnosti: „Znači, direktno s granice u kamp, registracija, smještaj, pomoć u svemu što je potrebno, eventualno medicinska pomoć i nakon toga tranzitiranje prema Schengenu“. U službenim se priopćenjima te političkim izjavama i prije uspostave kampa takva logika provoza pravdala namjerom da Hrvatska ne postane tzv. *hotspot*, odnosno mjesto gdje se izbjeglice duže zadržavaju. I doista je razmještaj dijela šatora i kontejnera u kampu sugerirao brzo, gotovo cirkularno kretanje ljudi: dolazak vlaka na peron, usmjeravanje ljudi u registracijske šatore gdje je policija obavljala kontrolu, unosila u informatički sustav njihove podatke te im izdavala određene dokumente, zatim prolazak kroz **distribucijski šator** gdje je uspostavljena humanitarna opskrba i gdje su se na njegovom izlazu dijelili hrana i voda, pa konačno ponovno na peron gdje su ljudi ukrcavani na vlak za Sloveniju.

Pogled na kamp iz zraka, Prihvatni zimski tranzitni centar u Slavonskom Brodu, 13. studenog 2015. Foto izvor: Vlada HR

Međutim, tako uspostavljen **koridor** bio je „u potpunosti izoliran u odnosu na okolni teritorij kojim je prolazio i uvelike izdvojen u odnosu na njegov pravni sustav, stanovništvo i dr.“ te se prepoznavao kao „državno organizirano masovno prebacivanje ljudi od jedne

do druge granice“ (Hameršak i Pleše 2017a: 19) i međunarodno dogovoren plan za kontrolu i usporavanje rute. Osim toga, raspored i sadržaj kampa su se tijekom vremena mijenjali, a izvještaji pojedinih nevladinih udruga kao i istraživački uvidi upozoravali su da su se tijekom pet mjeseci rada kampa ljudi **profilirali** te nezakonito zadržavali te zatvarali u **detenciju**. O jednom takvom zadržavanju u detencijskom sektoru u kampu u Slavonskom Brodu istraživački je zabilježeno:

> policija je dio ljudi usmjeravala prema sektoru na suprotnoj strani [od registracijskog šatora i puta prema distribucijskom šatoru i vlaku], na pustu trasu na kojoj ih je tek pogledom pratio predstavnik UNHCR-a. U taj je sektor upućeno, prema javno dostupnim informacijama, 110 osoba, uglavnom muškaraca, iz zemalja kao što su Libanon, Pakistan, Nepal, Bangladeš, Maroko, Somalija i Obala Bjelokosti, koji su tijekom dana otišli iz kampa (Hameršak i Pleše 2017a: 25).

Kasnije je dio izdvojenih i zadržanih ljudi bio i više dana zatvoren u posebnom dijelu kampa, kojem je, ovisno o periodu njegova djelovanja, zabranjen pa dopušten pristup volonterima. Takva su se postupanja dugo sustavno skrivala, prešućivala i tajila te o njima nisu govorila službena priopćenja Ministarstva unutrašnjih poslova „kao ni medijska, volonterska i druga izvješća iz kampa i u kampu“, nego aktivistički prikupljeni iskazi „osoba koje su nakon izdvajanja i zatvaranja u Slavonskom Brodu vraćene u Srbiju“ (Hameršak i Pleše 2017a: 25). Profilacija, koju je provodila hrvatska policija, ponekad je započinjala već u Šidu, dakle na teritoriju druge zemlje, kada su pojedini ljudi udaljavani iz vlaka na temelju policijske procjene nepripadanja, primjerice, **SIA** skupini. U kamp su se, osim vlakom, ljudi dovozili i, primjerice, kombijima te su neki ukrcavani na vlak prema Sloveniji, a neki vraćeni prema Srbiji, pa čak i pješice usred zime.

Tako je uz humanitarnu funkciju distribucije pomoći kamp imao i sigurnosnu, a mehanizmi kontrole koje je provodio MUP uklapali su se u međunarodno dogovoreno upravljanje balkanskim koridorom kao mobilnom formom „suvremenog sigurnosno-humanitarnog menadžmenta migracija utemeljenog na teritorijalnoj i administrativnoj eksteriorizaciji i interiorizaciji graničnih kontrola i deklarativno depolitiziranim politikama humanitarne zaštite“ (Hameršak i Pleše 2017b: 101-102). Ti su sigurnosni mehanizmi obuhvaćali ne samo ljude u tranzitu nego i volontere te radnike humanitarnih organizacija. Potonje je nerijetko uzrokovalo napetosti između organizacija koje su djelovale u kampu, a koje su različito shvaćale principe humanitarnog rada. Dok su ga jedni shvaćali kao apolitičnu aktivnost pružanja humanitarne pomoći, drugi su ustrajavali i na političkoj, tj. aktivističkoj komponenti svoga djelovanja koja je uz pomaganje uključivala i zagovaranje migrantskih prava i sloboda (v. **humanitarna industrija**). Osim spomenutih organizacija CK i IHA, u kampu su djelovale međuvladine organizacije i agencije UN-a (IOM, UNICEF, UNHCR) te međunarodne i domaće nevladine organizacije Caritas, Samaritan's Purse, Save the Children, CARE, Adventistička agencija za pomoć i razvoj (ADRA), Isusovačka služba za izbjeglice (JRS), Medicinska humanitarna organizacija Magna, Volonterski centar Slavonski Brod, Hrvatska strukovna udruga sudskih tumača, udruga Roda, Centar za mirovne studije i dr. Distribucijski šator kao središnje mjesto susreta volontera nevladinih organizacija s radnicima i volonterima CK-a i UNHCR-a nerijetko je sa svakom novom smjenom svjedočio „pregovaranjima i dogovaranjima oko odjeće koja nedostaje, o tome tko smije zalaziti u čiji dio šatora i dijeliti čiju donaciju, o (ne)poštivanju pravila dogovorenih na jutarnjim brifinzima koordinatora i voditelja NVO-a i HCK-a, o tome koliko treba biti 'uslužan' i susretljiv prema izbjeglima“ (Škokić i Jambrešić Kirin 2017: 87-88).

U kampu je preko mjere zapošljavanja na javnim radovima na minimalnoj plaći bilo zaposleno i oko stotinjak radnica i radnika, mahom iz Slavonskog Broda. Kako navodi Romana Pozniak, zbog boravka velikog broja volontera i radnika humanitarnih organizacija u Slavonskom Brodu, kampu treba pristupiti i s ekonomskog i financijskog aspekta.

> Broj svih humanitarnih radnika od studenoga 2015. do ožujka 2016. (do zatvaranja balkanskog koridora) kretao se između 200 i 300 osoba dnevno. (...) Oni su iznajmljivali hotelske sobe, apartmane, kuće i stanove u gradu i, logično, koristili lokalne službe i ugostiteljske usluge. Izbjeglički kamp, premda je omogućavao iznimno prekarno zaposlenje, u tom je kratkom razdoblju osiguravao financijsku dobit i „življi“ društveni život (Pozniak 2019: 58).

Ipak, kako su nam se požalili lokalni radnici zaposleni preko mjere javnih radova, oni nisu imali pravo na odjeću i obuću, pa ni na radnu, koju su dobivali izbjeglice, premda su pojedini dolazili na posao posve neprikladno odjeveni za zimske uvjete, što je primjer apsurdnosti humanitarizacije (Škokić i Jambrešić Kirin 2017: 91). S druge strane, financijska korist grada donekle je demantirala prosvjednike koji su uoči otvaranja kampa bili protiv njegova postojanja s argumentima da treba brinuti o „našim“ beskućnicima i sirotinji te da se hrane migranti dok Slavonci gladuju. Življi društveni život je, osim veće potrošnje u kafićima i restoranima, značio i događanja poput, primjerice, provedbe programa Interkultura: mjesto susreta kultura, dijaloga i **solidarnosti** koji su Centar za mirovne studije i Inicijativa Dobrodošli! provodili u suradnji sa zadrugom Okus doma i Gradskom knjižnicom ili s Volonterskim centrom Slavonski Brod i dječjim vrtićem Ivana Brlić Mažuranić.

No unatoč tome što je kamp u svom kratkom trajanju ipak bio vidljiv i značajan lokalnom stanovništvu, njegovo smještanje na periferiji grada, van „urbanog pogleda“ Brođana, te prostorna izoliranost ogradama i rijekom kao prirodnom preprekom govore o njemu kao prostoru izuzeća za one koji remete nacionalni poredak stvari (Turner 2016: 139). U kampu u Slavonskom Brodu, kao jedinoj točki zaustavljanja u koridoru, službeno je zabilježen dolazak 374 148 ljudi. Posljednji vlak u kamp je stigao 5. ožujka 2016. godine s oko 250 osoba, da bi se kamp službeno zatvorio 15. travnja, nekoliko dana nakon što su iz njega preseljeni posljednji izbjeglice koji su u njemu bili zatvoreni.

12. 12. 2023.

Literatura

Hameršak, Marijana i Iva Pleše. 2017a. „Zarobljeni u kretanju. O hrvatskoj dionici balkanskog koridora“. U *Kamp, koridor, granica. Studije izbjeglištva u suvremenom hrvatskom kontekstu*. Emina Bužinkić i Marijana Hameršak, ur. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, Centar za mirovne studije i Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Centar za istraživanje etničnosti, državljanstva i migracija, 9-39.

Hameršak, Marijana i Iva Pleše. 2017b. „Zimski prihvatno-tranzitni centar Republike Hrvatske. Etnografsko istraživanje u slavonskobrodskom kampu za izbjeglice“. U *Kamp, koridor, granica. Studije izbjeglištva u suvremenom hrvatskom kontekstu*. Emina Bužinkić i Marijana Hameršak, ur. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, Centar za mirovne studije i Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Centar za istraživanje etničnosti, državljanstva i migracija, 101-132.

Pozniak, Romana. 2019. „Pomoć ili biznis? Transformacija humanitarnog rada u slavonskobrodskom kampu za izbjeglice“. *Studia ethnologica Croatica* 31/1: 49-66.

Škokić, Tea i Renata Jambrešić Kirin. 2017. „Shopping centar nenormalne normalnosti. Etnografija distribucijskog šatora u izbjegličkom kampu u Slavonskom Brodu“. *U Kamp, koridor, granica. Studije izbjeglištva u suvremenom hrvatskom kontekstu*. Emina Bužinkić i Marijana Hameršak, ur. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, Centar za mirovne studije i Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Centar za istraživanje etničnosti, državljanstva i migracija, 81-100.

Turner, Simon. 2016. „What Is a Refugee Camp? Explorations of the Limits and Effects of the Camp“. *Journal of Refugee Studies* 29/2: 139-148.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-kamp-slavonski-brod-p?locale=hr

Kapciozno isključujuća pitanja

Marijana Hameršak

Selekcija i isključivanje iz **balkanskog koridora**, odnosno **profilacija u koridoru** koja se isprva nominalno provodila prema zemlji porijekla, vrlo brzo je obuhvatila i druge naizgled fiksne i objektivne, a ustvari provizorne kriterije kao što su regija porijekla, izbjeglički itinerar i dr. U tom sustavu *ad hoc* „provjera" koji je bio primarno usmjeren na redukciju broja ljudi u koridoru, važno su mjesto - uz rasno profiliranje i brzinska, improvizirana jezična i kulturološka selekcijska testiranja - imala obmanjujuća, kapciozna pitanja o uvjetima i razlozima dolaska u Europu kojima su se policije zemalja duž koridora koristile osobito u posljednjim mjesecima koridora. Tako je, primjerice, u siječnju 2016. godine u odgovoru na pitanja slovenske policije o razlozima odlaska iz matične zemlje (koja je morala biti Sirija, Irak ili Afganistan, v. **SIA**) i očekivanjima od zemlje primateljice (koja je, kako je glasio dogovor među državama duž koridora, morala biti Austrija ili Njemačka), trebalo navesti isključivo bijeg od rata i traženje međunarodne zaštite, dok je na pitanja koja su slijedila, a to su pitanja o planovima za spajanje s drugim članovima obitelji, nastavak studija ili zasnivanje radnog odnosa trebalo odgovoriti isključivo odrično. U protivnom su se i odgovori vezani uz rat i destinaciju ocjenjivali kao nerelevantni ili neistiniti, odnosno, slijedilo je isključivanje iz koridora. Dvadesetdvogodišnja Eman iz Sirije sljedećim je riječima opisala prevoditelja i ispitivanje u kampu u Dobovi u veljači 2016. godine nakon kojeg je vraćena (v. **pušbek**) u Hrvatsku:

> Također je htio znati razlog zašto idem u Njemačku, osim rata u Siriji. Ja sam mu odgovorila da moj suprug tamo posjeduje boravišnu dozvolu. Tada nas je podijelio u dvije skupine: jedna je išla dalje, a druga je vraćena u Slavonski Brod. Ja sam bila u drugoj skupini.

Tako postavljena pitanja su, poput kapcioznih pitanja koja hrvatsko pravo izričito zabranjuje, imala za cilj „zbuniti ispitanika" i dovesti u pitanje njegovu vjerodostojnost (*Pravni leksikon* 2007). S obzirom da se njihova kapcioznost temeljila na tome da su se prakse i odgovori koji inače nisu međusobno isključujući (traženje međunarodne zaštite i spajanje obitelji, nastavak školovanja, zapošljavanje i sl.) definirali kao isključujući, o njima se preciznije može govoriti kao o kapciozno isključujućim pitanjima.

13. 1. 2023.

Literatura

Pravni leksikon. 2007. Vladimir Pezo, gl. ur. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-kapciozna-pitanja-p?locale=hr

Karta ERIM-ovih etnografskih istraživanja

Marijana Hameršak, Bojan Mucko, Mojca Piškor, Iva Pleše

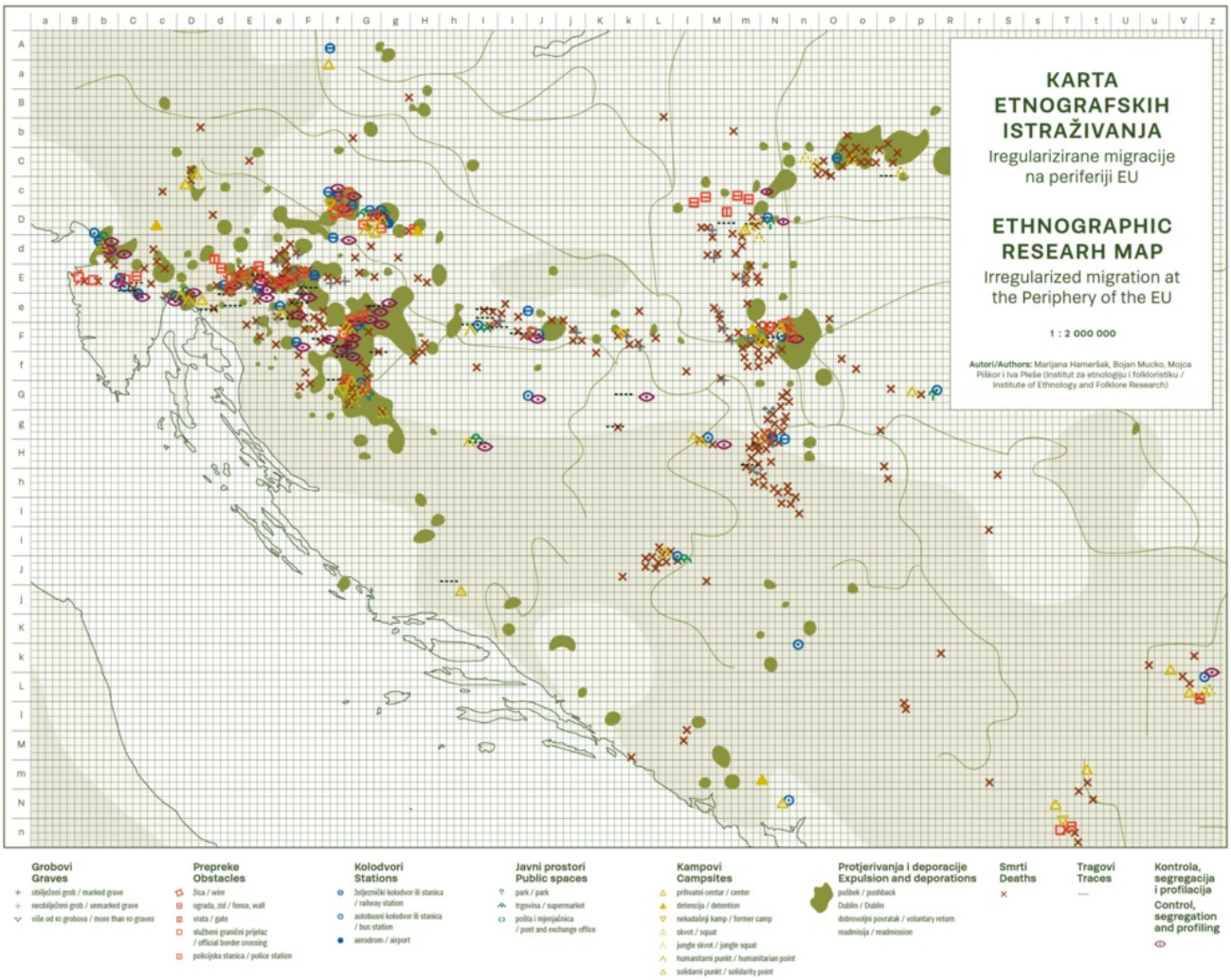

Izrada karte: Studio Hrvatin, 2025.

Karta prikazuje mjesta koja su znanstvenici okupljeni u projektu *ERIM – Europski režim iregulariziranih migracija na periferiji Europske unije: od etnografije do pojmovnika* (2020–2024) tijekom istraživanja posjetili ili locirali. Evocirajući neke prepoznatljive elemente etnološke kartografije, karta donosi prikaz mjesta rasijalizirane društvene segregacije te proizvodnje poželjnih i nepoželjnih egzistencija. Karta je inicijalno objavljena i izložena u Etnografskom muzeju u Zagrebu u okviru izložbe *Putnici*.

10. 12. 2025.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-karta-erim-ovih-etnografskih-istrazivanja-p?locale=hr

Karta lokacija grobova

Marijana Hameršak, Sanja Horvatinčić

Grobovi ljudi **umrlih** dok su bježali od progona i graničnih kontrola razasuti su diljem tranzitnih zemalja.

Lokacije grobova, 2025. Maja Kolar, Sanja Horvatinčić i Marijana Hameršak

Grobovi umrlih na granicama često se nalaze na udaljenim lokacijama, bliže ili dalje od državnih granica, uglavnom na rubovima lokalnih groblja, koja su i sama često marginalizirana – napuštena ili pripadaju sve manjim manjinskim zajednicama koje žive u ruralnim područjima. Grobovi su stoga gotovo nevidljivi u prostoru, pa i za lokalno stanovništvo. Međutim, označeni na karti, oni svojom prostornom distribucijom i koncentracijom jasno pokazuju da **smrti** vezane uz granice nisu izolirani incidenti, nego sastavni dio aktualnog graničnog režima. Štoviše, u nekim slučajevima – posebno tamo gdje je veća koncentracija neidentificiranih grobova, kao što je to slučaj na nekoliko lokacija na ovoj karti – može se čak govoriti o masovnim grobnicama. U ovoj se prostornoj vizualizaciji grobovi smješteni s obje strane granice često povezuju u skupove koji nadilaze granicu zbog koje su umrli oni koji su u tim grobovima sahranjeni. Ono što je nevidljivo algoritmu koji stoji iza alata za vizualizaciju, pokazuje se smrtonosnim za one koji su prisiljeni tu granicu prelaziti u tajnosti.

Područja s većom gustoćom grobova (i grobalja) na karti su vidljiva kao skupovi točaka. Kako bi se riješio problem preklapanja točaka, točke su pomicane uz pomoć QGIS tehnike vizualizacije i renderiranja kojima su blago razmaknuti elementi koji su se preklapali, kako bi svako pojedinačno grobno mjesto bilo vidljivo, a ne spojeno u agregatni broj. Iako ova metoda smanjuje prostornu preciznost, čuva vidljivost pojedinačnih grobova i bolje ilustrira razmjere sepulkralne zasićenosti različitih područja.

Kako bismo bolje ilustrirali prostorne obrasce u područjima visoke gustoće, izradili smo dodatne, detaljnije karte usmjerene na tri ključna područja: granična područja između Hrvatske i Srbije te Hrvatske i Bosne i Hercegovine, kao i teritorij koji se proteže od granice Hrvatske i Bosne i Hercegovine na istoku do granice Hrvatske i Slovenije na zapadu.

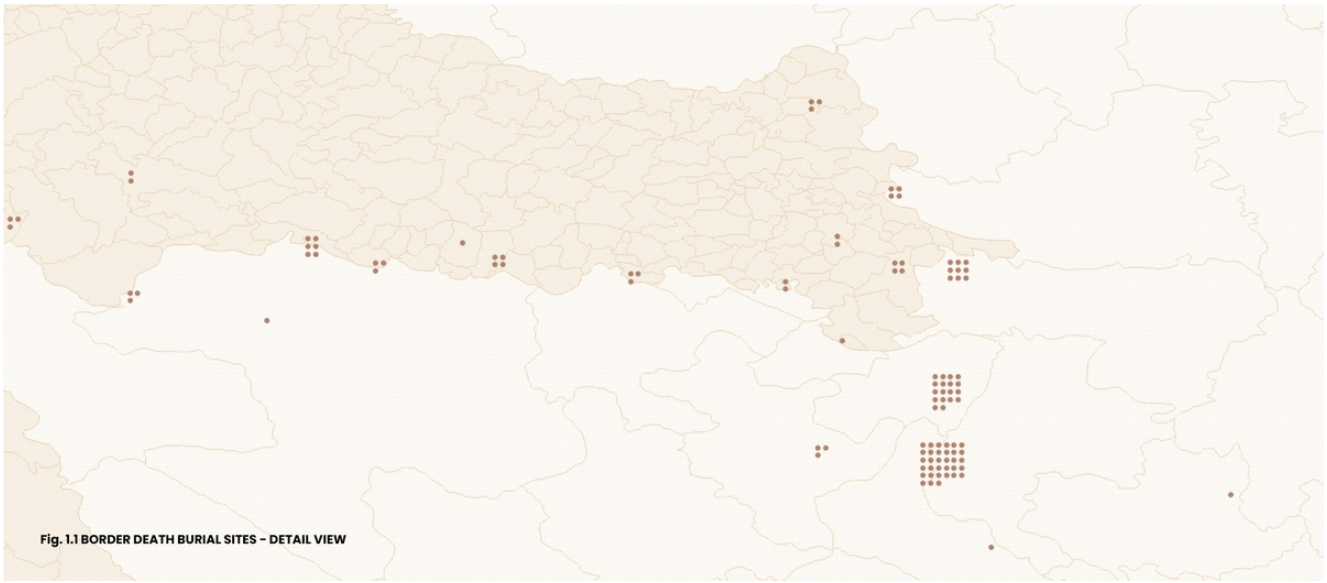

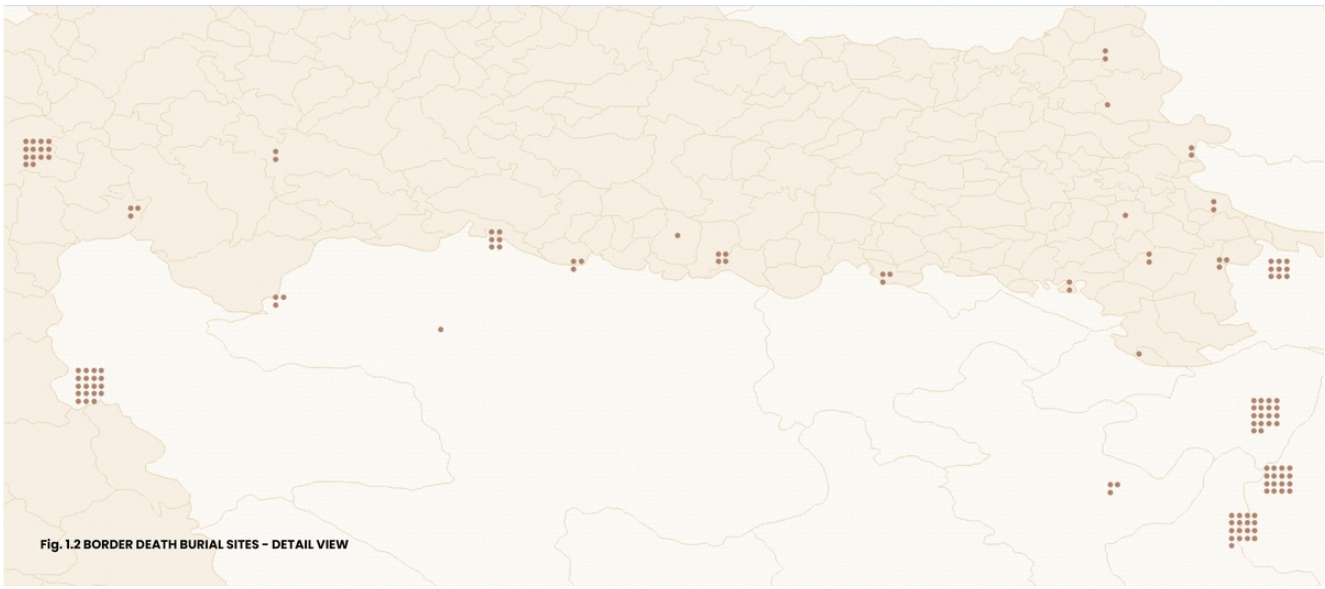

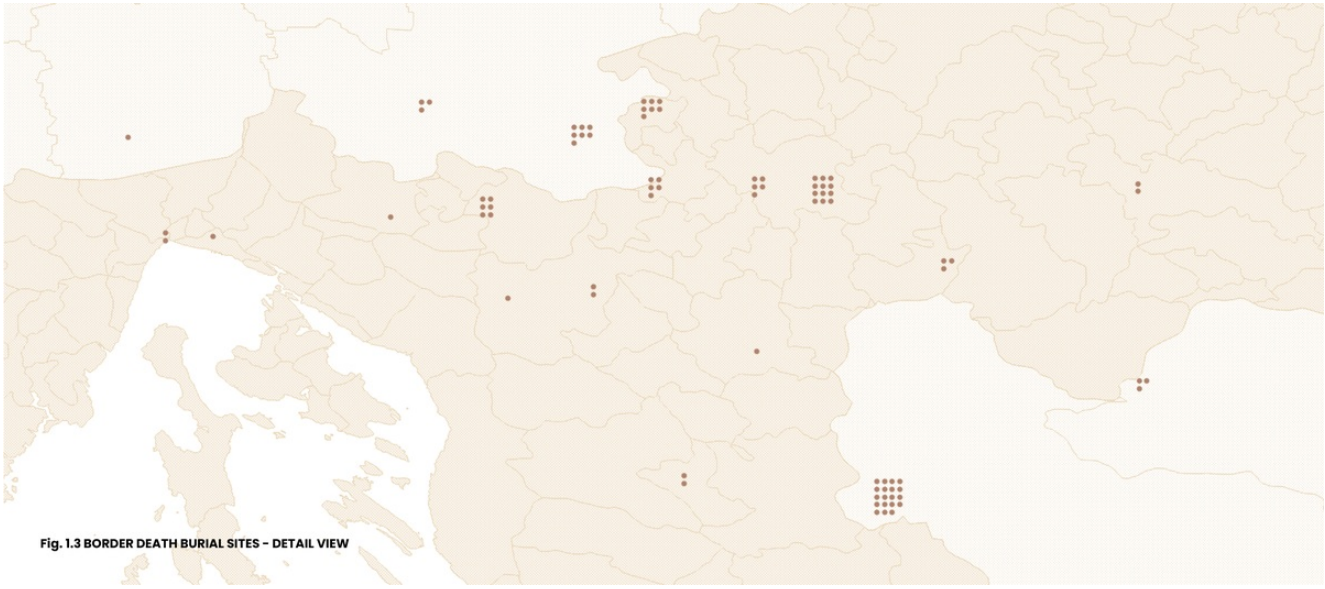

1.1.-1.3. Detalji lokacija grobova, 2025. Maja Kolar, Sanja Horvatinčić i Marijana Hameršak

Čak i na ovim kartama usmjerenim na detalje, neka blisko smještena ukopna mjesta, zbog svoje blizine, ostaju vizualno spojena iako se nalaze na različitim grobljima kao na grobljima u Loznici i Karlovcu, te nekih grobalja duž rijeka Kupe i Save. Stoga se u nastavku donosi popis svih identificiranih grobalja:

HRVATSKA Bilje • Dalj, Dalj pravoslavno groblje • Delnice • Donja Bebrina, Klakar/Staro groblje • Donje Prilišće • Gunja, Gunja muslimansko groblje • Jasenak, Stara crkva pravoslavno groblje • Karlovac, Jamadol gradsko groblje • Karlovac, Sveta Doroteja groblje • Karlovac, Jamadol • Kneževi Vinogradi, Kneževi Vinogradi katoličko groblje • Kunići Ribnički • Lipa • Lužani • Matulji • Mlaka • Moravice, Sveta Tereza groblje • Nijemci • Ogulin, Sveti Jakov gradsko groblje • Otok • Popović Brdo • Privlaka • Reštovo • Rijeka, Drenova gradsko groblje • Siče • Sisak, Viktorovac gradsko groblje • Skakavac • Slavonski Brod, Slavonski Brod gradsko groblje • Slunj • Staro Petrovo Selo • Štitar • Štrigova • Topusko • Tovarnik • Uskoci • Vinkovci, Vinkovci gradsko groblje • Vrhovine • Vukova Gorica • Vukovar, Dubrava novo groblje • Žakanje BOSNA I HERCEGOVINA Bihać, Humci gradsko groblje • Bijeljina, Hase gradsko groblje • Bratunac • Golubić, Golubić novo groblje • Kozarac, Kamičani • Novi Grad, gradsko muslimansko groblje • Novi Grad, Prekosanje, Prekosanje novo groblje • Tuzla, Čaklovići Gornji muslimansko groblje • Velika Obarska • Zvornik SRBIJA Lajkovac • Loznica, Loznica gradsko groblje • Loznica, Loznica muslimansko groblje • Sjenica, Baruthana groblje • Šid, Šid novo groblje • Tutin, Kleće muslimansko groblje SLOVENIJA Brežice • Črnomelj, Vojna Vas groblje • Ilirska Bistrica • Izola • Kočevje • Ljubljana, Žale groblje • Metlika, Rosalnice groblje ITALIJA Trieste, Boršt / Saint'Antonio in Bosco SJEVERNA MAKEDONIJA Skopje, Butel

Ove karte su dijelom niza vizualizacija podataka o grobovima migranata u Hrvatskoj i okolnim državama. Za ostale karte vidi: **Karta natpisa na grobovima, Karta uzroka smrti, Karta nadgrobnih obilježja i Karta materijala nadgrobnih obilježja.**

***

Grobna mjesta označena na ovoj karti identificirana su na temelju medijskih izvještaja, osobnih svjedočanstava, zahtjeva za podacima upućenih različitim institucijama te terenskih posjeta grobljima. Za komplementarne podatke o smrtima na granicama vidi **ERIM-ovu kartu smrti na granicama** i 4D bazu podataka. Izvori informacija i točne lokacije za svako grobno mjesto prikazano na karti

navedeni su u bazi podataka dostupnoj ovdje. Baza uključuje i nekoliko grobova izvan Hrvatske koji nadilaze geografski opseg ovog niza vizualizacija. Lokacije pojedinih grobova zabilježene su pomoću GPS-a mobilnog telefona, što može rezultirati manjim odstupanjima koordinata čak i za podatke koji su označeni kao točni. GPS koordinate potom su integrirane u GIS (geografski informacijski sustav) radi izrade karata. Za prostorne vizualizacije korišteni su QGIS (softver otvorenog koda za kartiranje) i profesionalni dizajnerski programi. Geografski podaci prikupljeni su iz više izvora, uključujući OpenStreetMap, The Humanitarian Data Exchange i DIVA-GIS.

Dokumentiranje smrti na granicama i grobnih mjesta odvijalo se u okviru međunarodnog projekta *ERIM, Europski režim iregulariziranih migracija na periferiji EU: od etnografije do pojmovnika*, koji je od 2020. do 2024. koordinirao Institut za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu. Nakon završetka projekta, rad su nastavili neki od bivših suradnika na projektu i drugi.

8. 12. 2025.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-karta-lokacija-grobova-p?locale=hr

Karta materijala nadgrobnih obilježja

Marijana Hameršak, Sanja Horvatinčić

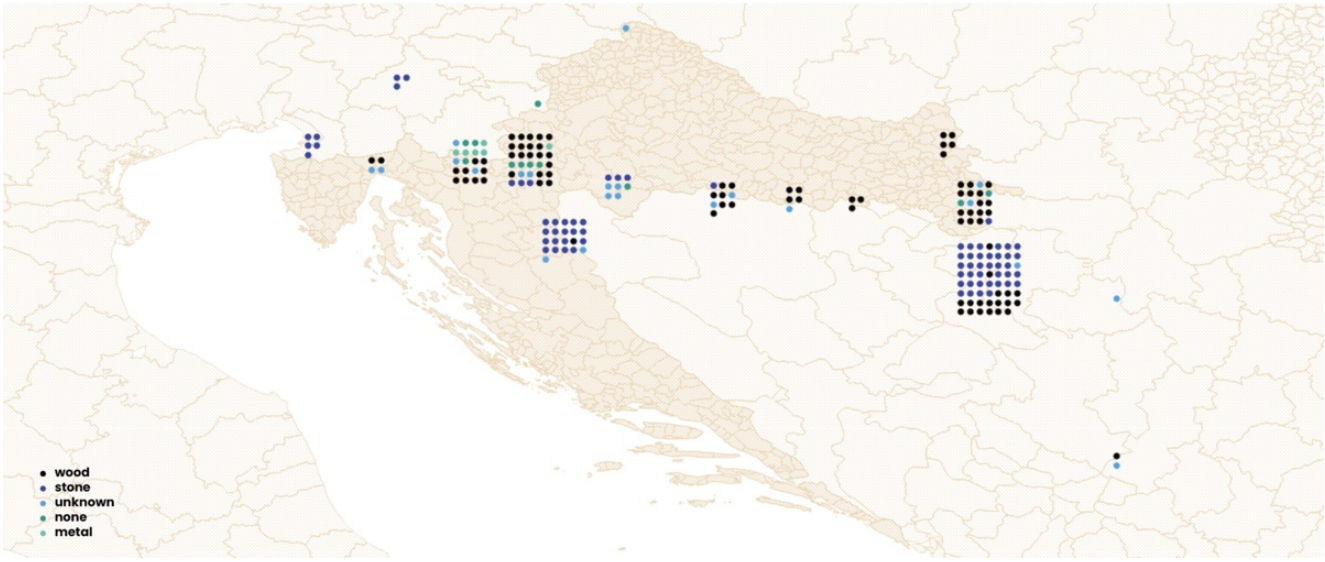

Materijali nadgrobnih obilježja, 2025. Maja Kolar, Sanja Horvatinčić i Marijana Hameršak

Odnos prema **pokojnicima** razabire se, osim iz oblika i simbolike nadgrobnih obilježja, i iz korištenih materijala. Društveni prestiž, bogatstvo ili moć pojedinaca u većini se lokalnih tradicijskih konteksta dovodi u vezu s materijalnim svojstvima grobova – veličinom, vrstom materijala i estetskim kvalitetama kojima se upućuje na vrijednost i trajnost društvenog pamćenja. U sepulkralnim tradicijama koje favoriziraju trajne materijale poput kamena ili raznih tvrdih metala (bronca, željezo i sl.), prevlast drvenih grobnih obilježja jasno signalizira privremenost i prolaznost. Drvena obilježja s vremenom propadaju, a grobovi koje su nekad označavala postaju neoznačeni i zaboravljeni. Karta pokazuje kako u nekim kontekstima, poput Bosne i Hercegovine, dominiraju trajniji materijali, dok su u drugima, poput Hrvatske, potpuno odsutni. Dodatno, posađeno ili umjetno cvijeće kojim mještani ponekad ukrašavaju ove grobove također može poslužiti kao manje prolazno obilježje sjećanja, signal empatije i brige.

Ova karta dio je niza vizualizacija podataka o grobovima migranata u Hrvatskoj i okolnim državama. Za ostale karte vidi: **Karta natpisa na grobovima, Karta lokacija grobova, Karta uzroka smrti** i **Karta nadgrobnih obilježja.**

***

Grobna mjesta označena na ovoj karti identificirana su na temelju medijskih izvještaja, osobnih svjedočanstava, zahtjeva za podacima upućenih različitim institucijama te terenskih posjeta grobljima. Za komplementarne podatke o smrtima na granicama vidi **ERIM-ovu kartu smrti na granicama** i 4D bazu podataka. Izvori informacija i točne lokacije za svako grobno mjesto prikazano na karti navedeni su u bazi podataka dostupnoj ovdje. Baza uključuje i nekoliko grobova izvan Hrvatske koji nadilaze geografski opseg ovog niza vizualizacija. Lokacije pojedinih grobova zabilježene su pomoću GPS-a mobilnog telefona, što može rezultirati manjim odstupanjima koordinata čak i za podatke koji su označeni kao točni. GPS koordinate potom su integrirane u GIS (geografski informacijski sustav) radi izrade karata. Za prostorne vizualizacije korišteni su QGIS (softver otvorenog koda za kartiranje) i profesionalni dizajnerski programi. Geografski podaci prikupljeni su iz više izvora, uključujući OpenStreetMap, The Humanitarian Data Exchange i DIVA-GIS.

Dokumentiranje smrti na granicama i grobnih mjesta odvijalo se u okviru međunarodnog projekta *ERIM, Europski režim iregulariziranih migracija na periferiji EU: od etnografije do pojmovnika*, koji je od 2020. do 2024. koordinirao Institut za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu. Nakon završetka projekta, rad su nastavili neki od bivših suradnika na projektu i drugi.

8. 12. 2025.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-karta-materijala-nadgrobnih-obiljezja-p?locale=hr

Karta nadgrobnih obilježja

Marijana Hameršak, Sanja Horvatinčić

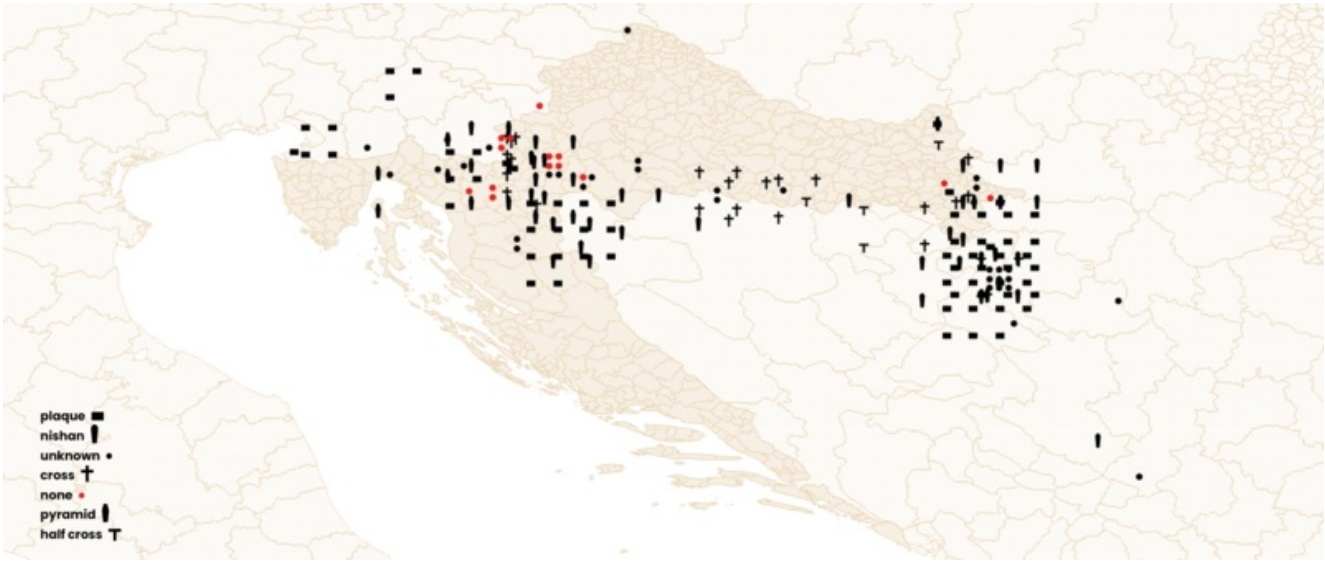

Nadgrobna obilježja, 2025. Maja Kolar, Sanja Horvatinčić i Marijana Hameršak

Oblici nadgrobnih obilježja odraz su lokalnih praksi i uklopljenosti **smrti na granicama** u njih. Naša kategorizacija nadgrobnih obilježja ne temelji se na nekoj standardiziranoj sepulkralnoj terminologiji ili klasifikaciji, već na lokalnim nazivima i razlikovanjima različitih tipova – ili bolje rečeno funkcija nadgrobnih oznaka. Isti oblik nadgrobnog obilježja može nositi različit naziv ovisno o neposrednom sepulkralnom kontekstu. Na multikonfesionalnim grobljima razlikuje se „piramida“, religijski neutralno nadgrobno obilježje izduženog oblika s piramidalnim vrhom, i „nišan“ ili „bašluk“, religijski markirano nadgrobno obilježje istog izduženog oblika, ali s ugraviranim ili naslikanim islamskim simbolima polumjeseca i zvijezde. Na religijski homogenim, muslimanskim ili pravoslavnim grobljima, isti oblik, s ili bez prepoznatljivih islamskih simbola, funkcionira kao „nišan“, tradicijsko muslimansko nadgrobno obilježje.

Znatan je broj **grobova** neobilježen. To su grobovi bez nadgrobnog obilježja ili barem bez elementa koji se prepoznaju kao simbolička obilježja. Komadi odbačenih ostataka mramora stavljeni na grobove triju neidentificiranih žrtava utapanja u rijeci Kupi fizička su, ali ne i simbolička obilježja, pa su ti grobovi na ovoj karti označeni kao neobilježeni.

Nadgrobna obilježja umrlih na granicama na gradskim multikonfesionalnim grobljima često su piramida, ploča ili nišan, dok su nadgrobna obilježja na manjim, seoskim grobljima uglavnom usklađena s drugim obilježjima na tom groblju. Raspored obilježja na karti stoga odražava religijske tradicije lokalnih grobalja, s najviše križeva u pretežno kršćanskim područjima poput Posavine. Važno je, međutim, imati na umu da su ti obrasci povijesno uvjetovani i slojeviti – nadgrobna obilježja ne samo da propadaju i nestaju s vremenom nego se mogu transformirati iz nereligijskih u religijska i obrnuto.

Ova karta dio je niza vizualizacija podataka o grobovima migranata u Hrvatskoj i okolnim državama. Za ostale karte vidi: **Karta lokacija grobova**, **Karta uzroka smrti**, **Karta natpisa na grobovima** i **Karta materijala nadgrobnih obilježja**.

***

Grobna mjesta označena na ovoj karti identificirana su na temelju medijskih izvještaja, osobnih svjedočanstava, zahtjeva za podacima upućenih različitim institucijama te terenskih posjeta grobljima. Za komplementarne podatke o smrtima na granicama vidi **ERIM-ovu kartu smrti na granicama** i 4D bazu podataka. Izvori informacija i točne lokacije za svako grobno mjesto prikazano na karti navedeni su u bazi podataka dostupnoj ovdje. Baza uključuje i nekoliko grobova izvan Hrvatske koji nadilaze geografski opseg ovog niza vizualizacija. Lokacije pojedinih grobova zabilježene su pomoću GPS-a mobilnog telefona, što može rezultirati manjim odstupanjima koordinata čak i za podatke koji su označeni kao točni. GPS koordinate potom su integrirane u GIS (geografski informacijski sustav) radi izrade karata. Za prostorne vizualizacije korišteni su QGIS (softver otvorenog koda za kartiranje) i profesionalni dizajnerski programi. Geografski podaci prikupljeni su iz više izvora, uključujući OpenStreetMap, The Humanitarian Data Exchange i DIVA-GIS.

Dokumentiranje smrti na granicama i grobnih mjesta odvijalo se u okviru međunarodnog projekta *ERIM, Europski režim iregulariziranih migracija na periferiji EU: od etnografije do pojmovnika*, koji je od 2020. do 2024. koordinirao Institut za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu. Nakon završetka projekta, rad su nastavili neki od bivših suradnika na projektu i drugi.

8. 12. 2025.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-oznake-na-grobovima-p?locale=hr

Karta natpisa na grobovima

Marijana Hameršak, Sanja Horvatinčić

Mnoga pronađena tijela ostaju neidentificirana, što se može tumačiti kao nastavak ilegalizacije kojoj su preminuli bili izloženi za života. U skladu s time, na mnogim **grobovima** umrlih na granicama stoji natpis „N. N.“. Iza svakog tog natpisa je sin, otac, kći, majka, sestra ili brat kojeg ili koju traže njegovi ili njezini bližnji. Umjesto toga, on ili ona je *nomen nescio* – tijelo bez imena, anonimno, često utopljenik. Takve grobove nalazimo duž pograničnih rijeka kao što su Sava, Dunav i Kupa.

No nisu sva grobna mjesta bez imena ili označena s N. N. nužno grobovi osoba čiji identitet nije poznat. U nekim je slučajevima osoba identificirana nakon ukopa ili je njezino ime otprije poznato, primjerice temeljem evidencije u nekom od kampova, ali ono nije službeno potvrđeno, pa je grob i dalje označen kao grob nepoznate osobe. Katkad je identitet preminulog poznat, kao što je sigurno slučaj za ekshumirane grobove, no nama nije bio dostupan. Znanje i neznanje imena zamućeni su, prikriveni maglom granice koja je gušća što su grobovi udaljeniji od urbanih središta i naseljenih područja, kako pokazuje donja karta.

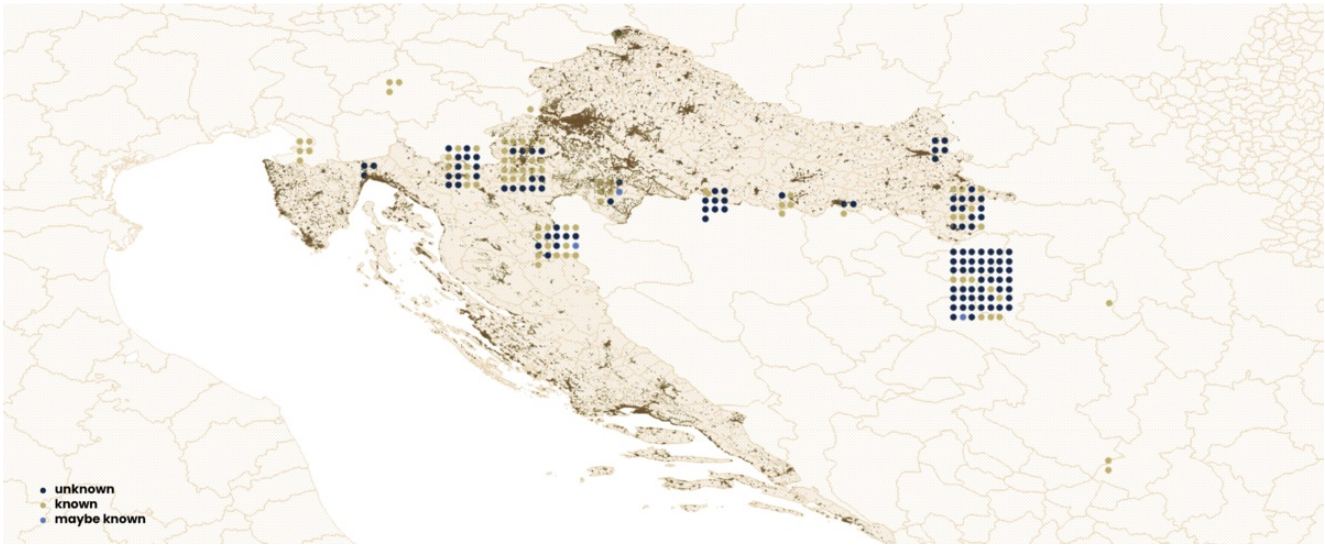

Imena na grobovima, 2025. Maja Kolar, Sanja Horvatinčić i Marijana Hameršak
Ova karta dio je niza vizualizacija podataka o grobovima migranata u Hrvatskoj i okolnim državama. Za ostale karte vidi: **Karta lokacija grobova**, **Karta uzroka smrti**, **Karta nadgrobnih obilježja** i **Karta materijala nadgrobnih obilježja**.

***

Grobna mjesta označena na ovoj karti identificirana su na temelju medijskih izvještaja, osobnih svjedočanstava, zahtjeva za podacima upućenih različitim institucijama te terenskih posjeta grobljima. Za komplementarne podatke o **smrtima na granicama** vidi **ERIM-ovu kartu smrti na granicama** i 4D bazu podataka**.** Izvori informacija i točne lokacije za svako grobno mjesto prikazano na karti navedeni su u bazi podataka dostupnoj ovdje. Baza uključuje i nekoliko grobova izvan Hrvatske koji nadilaze geografski opseg ovog niza vizualizacija. Lokacije pojedinih grobova zabilježene su pomoću GPS-a mobilnog telefona, što može rezultirati manjim odstupanjima koordinata čak i za podatke koji su označeni kao točni. GPS koordinate potom su integrirane u GIS (geografski informacijski sustav) radi izrade karata. Za prostorne vizualizacije korišteni su QGIS (softver otvorenog koda za kartiranje) i profesionalni dizajnerski programi. Geografski podaci prikupljeni su iz više izvora, uključujući OpenStreetMap, The Humanitarian Data Exchange i DIVA-GIS.

Dokumentiranje smrti na granicama i grobnih mjesta odvijalo se u okviru međunarodnog projekta *ERIM, Europski režim iregulariziranih migracija na periferiji EU: od etnografije do pojmovnika*, koji je od 2020. do 2024. koordinirao Institut za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu. Nakon završetka projekta, rad su nastavili neki od bivših suradnika na projektu i drugi.

8. 12. 2025.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-karta-imena-na-grobovima-p?locale=hr

Karta R*-ova putovanja iz Tunisa

Morgane Dujmovic

Porast nasilja pokušala sam opisati drugačije nego riječima istraživača koji je sklon tome da neutralizira nasilje tako što ga objektivira. Cilj metodologije kojom se služim na terenu je olakšati ljudima da izraze što su doživjeli te da podijele znanja proizašla iz iskustva granica.

Moj pristup se temelji na uključivanju ljudi u predstavljanje vlastitog putovanja, kroz participativne radionice kartiranja. Osim tradicionalnih metoda društvenih znanosti kao što su promatranje i intervjuiranje, ovaj pristup omogućuje izradu emocionalne i iskustvene kartografije europskih granica.

Kada nasilje na granici nameće nedostatak intimnog prostora i privatnosti, te uskraćivanje skloništa, ove radionice odvijaju se u prerađenom vozilu (CartoMobile), koje je dizajnirano kao prostor za predah, kreativnost i rad te koje je bolje prilagođeno samoizražavanju i promišljanju. S ovim pokretnim istraživačkim laboratorijem želim uključiti ljude u bijegu u prikazivanje njihove vlastite priče, tamo gdje ih migracijske politike nastoje marginalizirati, učiniti nevidljivima i ušutkati.

Od 2022. godine pa do danas, iz ovog su metodološkog pristupa proizašle putujuća izložba i umjetničko-znanstveni kolektiv koji okuplja kartografe i šezdesetak ljudi u pokretu na Balkanu, na francuskim granicama te Sredozemlju. Poput nadogradnje na tradicionalne metode promatranja i intervjuiranja, ovaj metodološki pristup omogućava stvaranje kartografije koja ocrtava emocije i iskustva.

Na proljeće 2024. godine dovezla sam CartoMobile u blizinu kampova **Lipa** i Borići. U njemu sam primila nekoliko ljudi, a svi su bili pogođeni postupnim institucionalnim nasiljem tijekom njihovog putovanja prema Europi. Kartografski pothvat u koji sam se upustila zajedno s R*-om ilustrira njegovo putovanje od Tunisa do Bosne i Hercegovine, pokušava ga ocrtati kroz njegove oči, i približiti se osjetljivoj dimenziji njegovog iskustva. Narativna karta koja je proizašla iz tog pothvata nosi naziv iz njegovog kazivanja: „Deset godina putovanja i koliko granica prije nego što imam pravo postati netko?“

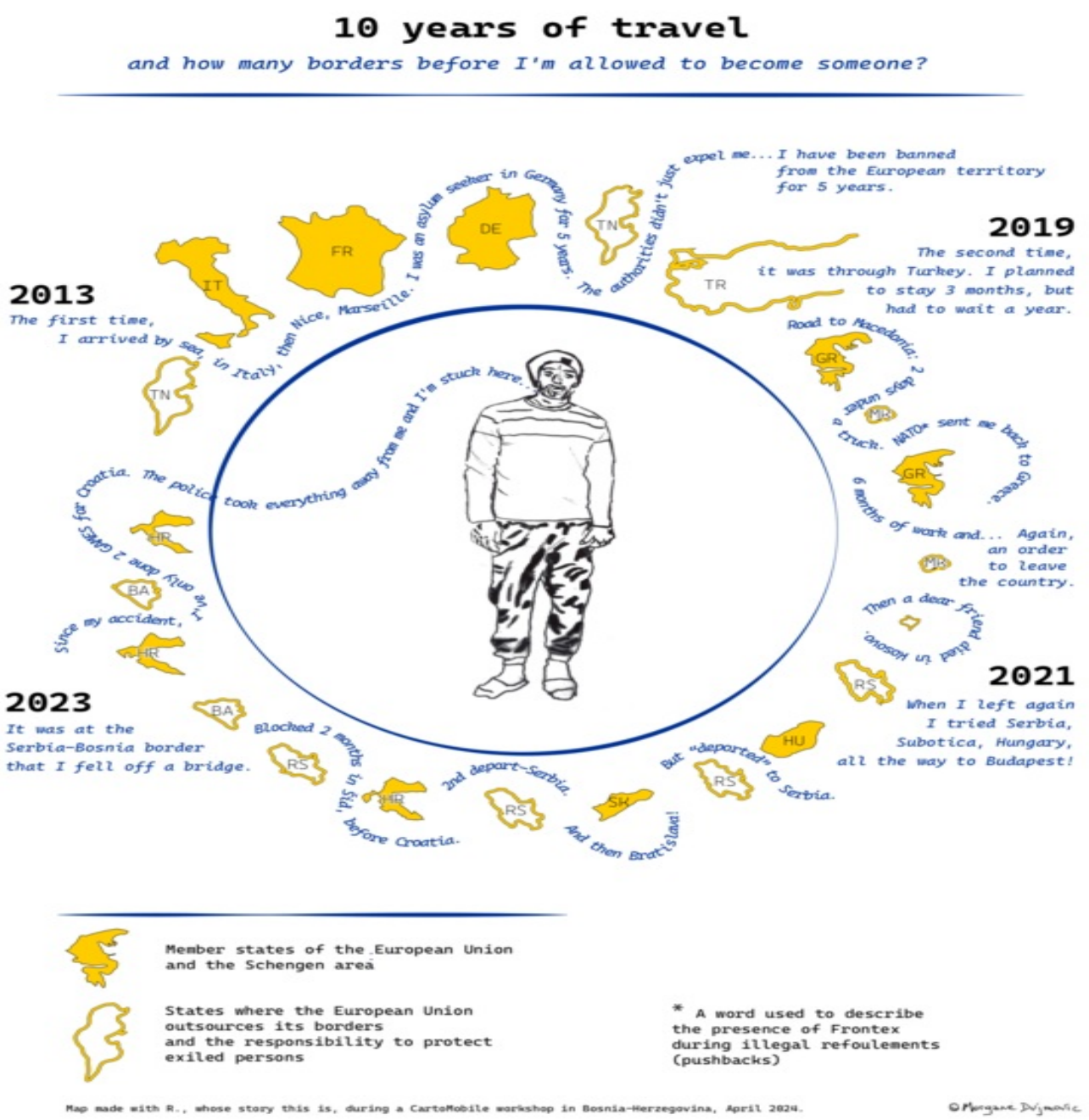

R*-ova karta, 2024, R* i Morgane Dujmovic.

R*-ovo putovanje kao pojedinca odražava strukturne stvarnosti. Kao ni J*-u ni X*-u, ovo mu nije prvi put u Europi: 2013. godine napustio je Tunis nakon Arapskog proljeća, stigao do Italije preko mora, a zatim i do Francuske i Njemačke. Prošlo je pet godina do odbijanja njegova zahtjeva te je deportiran natrag u Tunis uz petogodišnju zabranu ulaska u EU.

R* je na put ponovno krenuo 2019. godine, ovoga puta preko Turske. To je bio početak niza deportacija kroz sedam zemalja jugoistočne Europe. Tijekom petogodišnjeg putovanja pa sve do našeg susreta u Bosni i Hercegovini – što se vidi i na karti – granica je postajala sve gušća, a putovanje se fragmentiralo zbog potrage za novim rutama kroz zemlje članice EU (Grčku, Mađarsku, Slovačku i Hrvatsku) ili kroz zemlje koje nisu članice, a primjenjuju mjere kontrole granica koje promiče EU (Sjeverna Makedonija, Kosovo, Srbija te Bosna i Hercegovina). Ova etapa putovanja razotkriva „kaskadnu" granicu kakvu se može doživjeti kako se približavamo Europskoj uniji, i kada je osoba **prisiljena** putovati putevima koji su postali nezakoniti.

R*-ovo svjedočanstvo je jedno od onih koje dovodi u pitanje ulogu Frontexa, agencije koju se proziva za nezakonita i nasilna prisilna vraćanja na dvije etape putovanja (na granici Sjeverne Makedonije i Grčke te Hrvatske i Bosne i Hercegovine).

Po njegovom mišljenju, iskustvo granice može se shvatiti na nekoliko razina. Osim geopolitičkih i administrativnih barijera, postoje fizičke, geografske i tjelesne granice: s jedne strane su Sredozemno more, balkanske planine, **šume** i rijeke poput one u koju je slučajno upao 2023. godine, a s druge njegovo vlastito tijelo, onemoćalo od nesreće te boravka u bolnici na nekoliko mjeseci. Tako je R* dijelom objasnio teškoće u svojim pokušajima **gejma** prema Hrvatskoj.

Činjenica da se osjeća kao da je sada nakon cijelog putovanja „zapeo" u Bosni i Hercegovini je također posljedica pooštrenih mjera

kontrole na granici između Hrvatske i BiH:

> Otišao sam prije deset godina, prešao sam preko više od deset zemalja. Sada sam deset mjeseci zapeo ovdje u Bosni. Naposljetku su me zaustavili na hrvatskoj granici. Od svih granica hrvatsku je najteže prijeći.

Međutim, riječi kojima je popratio naš proces kartiranja odražavaju svijest o tome da je svrha neselektivnog policijskog nasilja odvraćanje: „Tuku nas puno da bi nas prestrašili, da bi nas spriječili da ponovno prijeđemo granicu. Ali oni se boje terorista a ne ljudi poput nas."

Crtežima koje smo ja i R* izabrali cilj je retrospektivno prenijeti ovo prošlo iskustvo. Iskustvo tijela pogođenog tegobama putovanja koje se nalazi u središtu karte. Iskustvo granice koja te zarobljava - što se odražava kružnim rasporedom prijeđenih zemalja. Iskustvo rascjepkano višestrukim istjerivanjima koje je prikazano premještanjem prostornih oznaka. Iskustvo ljepljive, sveprisutne i podmukle ilegalnosti predočene djelićima iskustva koji se kružno isprepliću utirući put. Iskustvo vremena koje ide u krug, te vječnog gejma koji kreće uvijek iznova. I naposljetku, iskustvo nesigurnosti i neshvaćenosti stanja u kojem se nalazi a koje se odražava njegovim pitanjem: „Koliko još granica [moram prijeći] da bih imao pravo postati netko?".

Na razini migracijskih kretanja koja traju nekoliko godina, nasilje na granicama prodire u sjećanja ali isto tako utječe i na šanse za budućnost. B* žali zbog činjenice što se na nogama njegovog mlađeg brata vide ožiljci s dugog putovanja od Sirije do Balkana. H* je opisao kako mu se zdravlje pogoršalo otkako je bio zatvoren u Srbiji i pokazao mi lijekove za anksioznost koje su mu dali u kampu Lipa: „bio sam sportski tip a sada samo cigarete, psiholog, lijekovi". E* naširoko govori o tome što znači biti crnac na Balkanu otkako je došao na jedan otok na granici između Grčke i Turske.

Ono što ih je fizički i psihički pogodilo tijekom putovanja Balkanom primjećuje se bez obzira na prolazak vremena i na razdaljinu, kao što je slučaj kod onih koji kasnije stignu do francusko-talijanske granice o čemu svjedoči rad organizacije Liječnici svijeta (Médecins du monde) u Briançonu. U karti niže, koja je nastala u skloništu udruge Terrasses Solidaires u Briançonu 2023. godine, Marouane je svoje iskustvo **balkanske rute** rekonstruirao dovodeći u vezu emociju ili ključnu riječ sa svakom od zemalja koju je prešao: agonija za Maroko, rasizam [*racisme*] za Tursku, strah *[peur]* za Srbiju i **smrt** *[mort]* za Mađarsku. Općenito, kada ljudi pobjegnu s Balkana, retrospektivni prikaz tog putovanja poprima oblik pravog „putovanja smrti" (Courtois 2023).

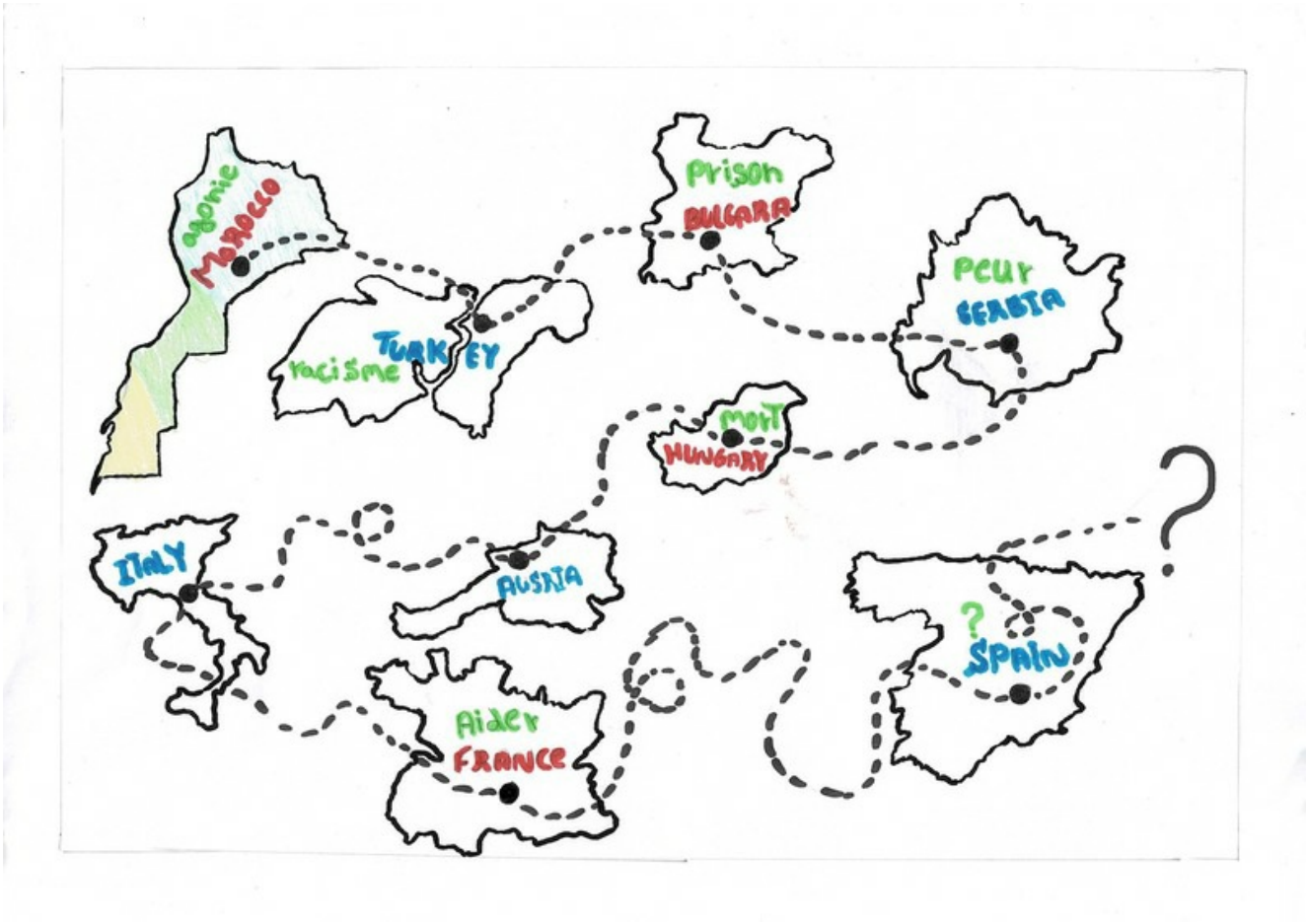

Karta Marouanove balkanske rute kako ju je sažeo u Briançonu, 2023, Marouane i Morgane Dujmovic

I dok su priče o nasilju na granicama jedinstvene, odnosno priče pojedinaca, dovoljno su se puta ponovile te na taj način postale značajne i poučne. Ogromna količina svjedočanstava otkriva iskustvo „pokretne" granice ili „graničnosti" koje je na djelu duž puta bez većih razlika (Amilhat Szary i Giraut 2015). Nekoliko je autora ukazalo na to da je nasilje integralni i strukturni dio granice ili u smislu potvrđivanja Države (Jones 2016) ili u smislu lišavanja ljudi određenih resuursa (Mezzadra i Neilson 2013).

Iz R*-ovih priča i priča drugih ljudi koje sam upoznala na granici između BiH i Hrvatske shvatila sam da ih se zakida za osobna postignuća i prilično jednostavne životne projekte u odnosu na koje se ratnička geostrategija koju primjenjuje EU čini nesrazmjernom.

Najzad, svjedočanstva s Balkana dovode do zastrašujućeg zaključka, a taj je da je fizičko i psihološko nasilje postalo dijelom strategije granične kontrole u nekoliko europskih država pri čemu ih u tome podržava i EU. Granični filter ne funkcionira više na razini prava povezanih sa statusom (jer se prava masovno krše), nego na temelju sposobnosti pojedinca da preživi institucionalizirano nasilje.

Oni koji iz toga izađu neozljeđeni su oni koji su **preživjeli nasilje** europske granice.

10. 11. 2025.

Tekst je preuzet iz serije istraživačkih članaka „Ako si na krivoj obali, rijeke su smrtonosne“ koji su prethodno objavljeni na portalima *Mediapart, Le Courrier des Balkans, visioncarto.net* i *Migreurop*. Ti su članci nastali na temelju terenskih istraživanja u proljeće 2024. godine u nekoliko zemalja: Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori i Albaniji. Tekst je poslan svim sugovornicima, a oni su, kako bi se sačuvala njihova anonimnost, uz njihov pristanak imenovani nasumično dodijeljenim slovima.

Autorica želi zahvaliti osobama u bijegu koje je srela na putovanjima tim zemljama i duž njihovih rijeka, ljudima iz kolektiva, udruga, sveučilišta i institucija s kojima je razgovarala, kao i Louisu Fernieru, Romainu Koselleku, Evi Ottavy, Elsi Putelat i Marijani Hameršak na njihovim neprocjenjivim doprinosima prije i tijekom ovog terena.

Literatura

Amilhat Szary, Anne-Laure i Frédéric Giraut. 2015. *Borderities and the Politics of Contemporary Mobile Borders*. London: Palgrave Macmillan.

Courtois, Maïa. 2023. „Après „le voyage de la mort“, les Terrasses de Briançon offrent un répit aux exilés“. *Infomigrants.net*.

Mezzadra, Sandro i Brett Neilson. 2013. *Border as Method, or the Multiplication of Labor*. Durham i London: Duke University Press.

Reece, Jones. 2016. *Violent Borders. Refugees and the Right to Move*. London i New York: Verso.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-karta-r-ova-putovanja-iz-tunisa-p?locale=hr

Karta uzroka smrti

Marijana Hameršak, Sanja Horvatinčić

Smrti na granicama sastavni su dio suvremenih europskih kontrola granica. One nisu neočekivana nuspojava, nego su neizbježan ishod aktualnih migracijskih politika, ponajprije viznog režima. Rijetko su posljedica izravnog nasilja – uporabe vatrenog oružja, gumenih metaka, pendreka, suzavca i sl. Smrtonosno nasilje se češće eksternalizira, prepušta prirodi ili pripisuje zdravstvenom stanju pojedinca, prometu, požarima. Gušenje, utapanje, smrzavanje, srčani udar tijekom putovanja, nerijetko nakon teških tjelesnih napora – sve su to smrtonosne posljedice pokušaja da se izbjegne kontrola ili zaglavljenost na granicama EU-a. Čak i kada je uzrok smrti ljudsko djelovanje, ono se rijetko vezuje uz državu i predstavnike vlasti. Češće je riječ o samoubojstvima ili smrtima koje je prouzročio drugi migrant, mještanin, krijumčar i drugi.

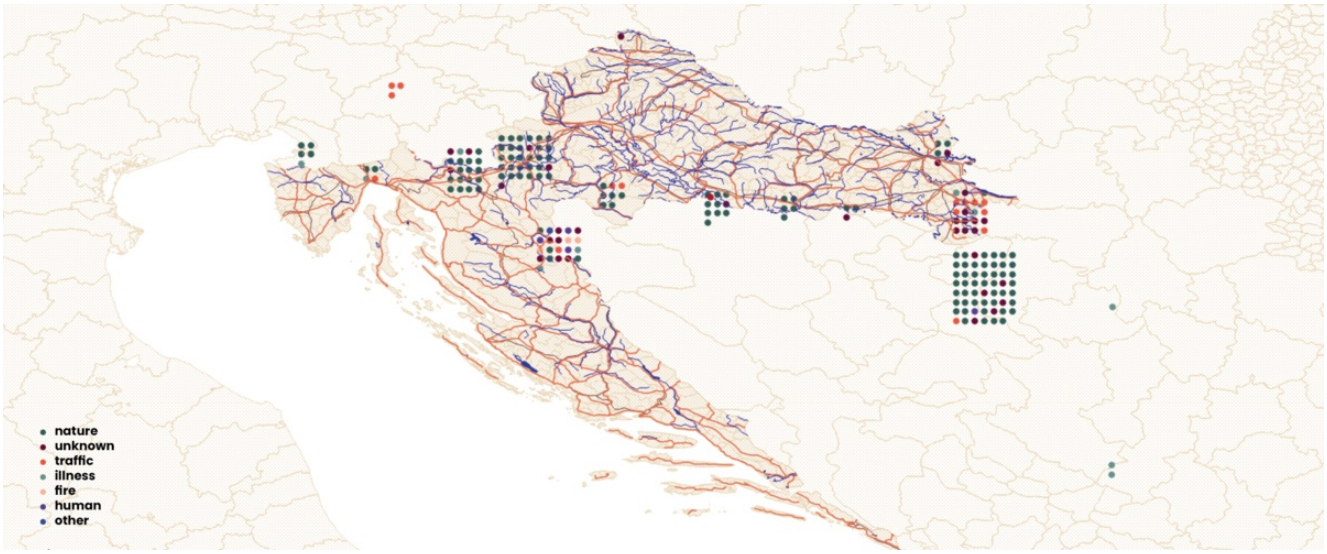

Uzroci smrti, 2025. Maja Kolar, Sanja Horvatinčić i Marijana Hameršak

Ova karta ocrtava geografije grobova umrlih na granicama oblikovane iz perspektive uzroka smrti. Pokazuje da su **grobovi** poginulih u prometnim nesrećama koncentrirani duž kopnene granice između Hrvatske i Srbije poznate kao Koridor X – jednog od najvažnijih paneuropskih prometnih pravaca koji povezuje Srednju Europu s jugoistočnim dijelom kontinenta i dalje se proteže prema Bliskom istoku i Aziji. Na karti prevladavaju smrti koje su posljedica djelovanja prirodnih sila, što je dijelom povezano s time da je upravo na takav način stradalo najviše osoba, ali i s činjenicom da su svi neidentificirani preminuli – od kojih su se mnogi utopili – pokopani u zemlji **tranzita**.

Ova karta dio je niza vizualizacija podataka o grobovima migranata u Hrvatskoj i okolnim državama. Za ostale karte vidi: **Karta natpisa na grobovima**, **Karta lokacija grobova**, **Karta nadgrobnih obilježja** i **Karta materijala nadgrobnih obilježja**.

***

Grobna mjesta označena na ovoj karti identificirana su na temelju medijskih izvještaja, osobnih svjedočanstava, zahtjeva za podacima upućenih različitim institucijama te terenskih posjeta grobljima. Za komplementarne podatke o smrtima na granicama vidi **ERIM-ovu kartu smrti na granicama** i 4D bazu podataka. Izvori informacija i točne lokacije za svako grobno mjesto prikazano na karti navedeni su u bazi podataka dostupnoj ovdje. Baza uključuje i nekoliko grobova izvan Hrvatske koji nadilaze geografski opseg ovog niza vizualizacija. Lokacije pojedinih grobova zabilježene su pomoću GPS-a mobilnog telefona, što može rezultirati manjim odstupanjima koordinata čak i za podatke koji su označeni kao točni. GPS koordinate potom su integrirane u GIS (geografski informacijski sustav) radi izrade karata. Za prostorne vizualizacije korišteni su QGIS (softver otvorenog koda za kartiranje) i profesionalni dizajnerski programi. Geografski podaci prikupljeni su iz više izvora, uključujući OpenStreetMap, The Humanitarian Data Exchange i DIVA-GIS.

Dokumentiranje smrti na granicama i grobnih mjesta odvijalo se u okviru međunarodnog projekta *ERIM, Europski režim iregulariziranih migracija na periferiji EU: od etnografije do pojmovnika*, koji je od 2020. do 2024. koordinirao Institut za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu. Nakon završetka projekta, rad su nastavili neki od bivših suradnika na projektu i drugi.

8. 12. 2025.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-karta-uzoraka-smrti-p?locale=hr

Karte pušbekova

Morgane Dujmovic

U travnju 2024. godine, kada sam postavila svoju istraživačku stanicu ispred kampova **Lipa** i Borići, moje je prisustvo izazvalo reakcije. Identificirali su me kao autoricu specijaliziranu za granična pitanja. Ljudi smješteni u tim kampovima dolazili su k meni kako bi mi pričali o svom **gejmu**, svojoj igri. Iz njihovih brojnih svjedočanstava iskristalizirala se jedna jedina rečenica: „Hrvatska policija: problem!“

Stanovnici Bihaća nalaze se u poziciji da mogu jasno vidjeti represivne prakse hrvatske policije. Među njima su pogotovo **taksisti** koje se redovito kontaktira nakon **pušbeka** kako bi ljude pokupili s mjesta s kojeg su nezakonito i prisilno vraćeni s granice (obično se radi o izoliranim područjima u **šumama** i planinama) te ih prebacili do kampa Lipa što potvrđuje jedan od vozača koje sam upoznala u Lipi:

> Pomažemo im radi novca ali im ipak pomažemo. Imaju velikih problema kada prelaze granicu. Hrvatska policija ih tuče, oduzima im novac i mobitele i na njih pušta pse. Vidio sam to nasilje vlastitim očima.

Od dvadeset i četiri osobe u pokretu koje sam upoznala, dvadeset i troje je već pokušalo prijeći u Hrvatsku. Većina broji pet ili šest neuspjelih pokušaja, a jedna osoba granicu je pokušala prijeći 26 puta. U trenutku prisilnog vraćanja nitko od njih nije dobio kopiju ikakvih dokumenata. To se dogodilo ljudima kojima su u ovom istraživanju, radi postizanja anonimnosti, dodijeljena nasumično odabrana slova: H*, R*, T* ili U* kojima nikada prilikom vraćanja s granice (*refoulement)* nije predočen niti jedan dokument. To je slučaj i s B*-om koji je rekao da je „potpisao mnogo dokumenata a da ih nije uopće mogao razumjeti jer su bili na hrvatskom“.

Razlog je jednostavan: većina ovakvih deportacija provodi se nezakonito; odvija se čak i izvan okvira razvijenih tijekom posljednjih dvadeset godina s ciljem organizacije deportacija iz zemlje kao što su primjerice sporazumi o readmisiji. Ti su sporazumi sve češći jer na njima inzistiraju institucije Europske unije kako bi osobu što brže mogle odstraniti i vratiti u državu u kojoj je samo kratko boravila ili kroz koju je prolazila.

Pravi razlog koji se krije iza potpisivanja sporazuma o ponovnom prihvatu je omogućiti protjerivanja iz države članice EU-a u balkansku državu koja nije članica EU-a (njihovih državljana ili državljana trećih zemalja); štoviše, ponovni prihvati su bilateralni sporazumi koji omogućuju ubrzano udaljenje iz države u državu. Osim toga, model koji se promiče u praćenju zahtjeva za članstvom u EU potiče balkanske države da potpišu sporazume o readmisiji s trećim državama iz kojih potječu mnogi migranti. Bosna i Hercegovina sklopila je, primjerice, s Pakistanom sporazum o readmisiji u studenom 2020. godine, a koji je na snazi od srpnja 2021.

No proces readmisije odvija se uz minimalnu proceduralnu transparentnost. On obuhvaća primitak pisane odluke s obrazloženjem razloga deportacije, informiranje o pravima kao i to da je spomenuta odluka razumljiva i na poznatom jeziku.

Dodatno, deportacijama (za koje znamo) otvoreno se krši *Europska konvencija o ljudskim pravim*a (koja zabranjuje kolektivne deportacije) kao i *Ženevska konvencija o statusu izbjeglica* iz 1951., a koja bi sama po sebi trebala jamčiti načelo *non-refoulement*. Prema ovom načelu, državama je zabranjeno vraćanje osoba u zemlju u kojoj su njegov ili njezin život ili sloboda ozbiljno ugroženi – tj. ako je pojedinac u opasnosti od progona, mučenja ili ponižavajućeg postupanja na temelju rase, religije, nacionalnosti, pripadnosti određenoj grupi ili po političkoj osnovi. *Non-refoulement* znači da se svi zahtjevi za azilom moraju registrirati i da osoba koja je podnijela zahtjev mora imati zaštitu dok se on ne prouči.

Ovaj tekst je utkan u pravnu stečevinu Europske unije (*acquis communautaire*) i sekundarno zakonodavstvo o azilu kojih se moraju pridržavati kako institucije EU tako i države članice. No bez obzira na to, zahtjevi za azilom iskazani u hrvatskim graničnim područjima ne uzimaju se u obzir, što potvrđuju sva svjedočanstva. Ljudi koji traže zaštitu su ovoga itekako svjesni a mnogi su to i iskusili iz prve ruke prilikom vlastitog prisilnog vraćanja. Cilj gejma nije samo ući na hrvatski teritorij nego i domoći se glavnog grada Zagreba u kojem trenutne prakse navodno više poštuju pravo na azil.

Mladi Sirijac B* koji je upravo vraćen u Bihać, unatoč zahtjevu za azil upućenom hrvatskoj policiji izrazio se jednostavnim riječima: „čudna igra, potpuno luda igra“. Kada smo se upoznali bio je zapanjen time da jedna institucija može djelovati tako otvoreno nezakonito na europskom tlu.

Riječ koja je postala uobičajena za opis sve učestalijih prisilnih vraćanja izvan okvira zakona je pušbek. Prema Border Violence Monitoring Network (BVMN), aktivnim na Balkanu, riječ se proširila nakon masovnih nezakonitih vraćanja migranata iz Hrvatske i Mađarske u Srbiju od 2016. godine nadalje, nakon što je zatvoren balkanski koridor (Bužinkić i Hameršak 2017; Dujmovic 2016). U širem smislu, pušbek se prakticira u svim lančanim prisilnim vraćanjima (tzv. lančani pušbekovi*),* od Austrije do južnog Balkana, što od 2021. godine dokumentira inicijativa *Push Back Alarm Austria*. Nezakonita prisilna vraćanja primjećuju se i duž unutarnjih granica **Schengenskog prostora**: u Francuskoj, Association nationale d'assistance aux frontières pour les étrangers (Anafé) objavljuje brojne izvještaje na tu temu. Na granici između Francuske i Italije takva stalna praksa dovela je i do odluke Suda Europske unije 21. rujna 2023. godine. Odluka Europskog suda potvrđena je odlukom Francuskog državnog vijeća 2. veljače 2024. o izvršenju postupka prisilnog vraćanja u Italiju. Nakon toga uslijedila je i okvirna odluka koju je objavio francuski ombudsman 25. travnja 2024. koja je dovela do dvogodišnje istrage na francusko-talijanskoj granici. Za više informacijama o ovim odlukama vidi mrežni tečaj obuke koji organizira Anafé.

Nužna posljedica pušbeka je izljev nasilja koje je omogućeno odsustvom prava. Postoje nebrojeni izvještaji istraživača (Robert 2021), udruga (No Name Kitchen 2023; Amnesty International 2024) i institucija poput Ujedinjenih naroda koji su dokumentirali policijsko nasilje u državama Balkana, pogotovo od 2016. i zatvaranja službenog balkanskog koridora. Do sada je prikupljeno na tisuće priča, a one koje je prikupila mreža BVMN mogu se pronaći u mrežnoj bazi podataka i knjizi pod nazivom *Black Book of Pushbacks* u otvorenom pristupu koja predstavlja uistinu mukotrpan pothvat da se rekonstruira slijed događaja i njihov razmjer.

Prva *Black Book of Pushbacks*, objavljena 2020. godine, navodi 12 000 slučajeva nasilja prikazanih na 1 500 stranica; drugo izdanje, objavljeno dvije godine kasnije, 2022. godine, navodi 25 000 slučajeva na 3 000 stranica opisa (više nego dvostruko). Donja karta smješta činove nasilja u konkretne prostore i nastoji pokazati da se iza brojeva radi o osobama koje su na vlastitoj koži svjedočile nasilju. Njihovi identiteti anonimizirani su crtežima.

Biti svjedokom: solidarnost glasom i djelom, 2022, Morgane Dujmovic

Podaci za Italiju i Sloveniju nisu uključeni u ovu mapu ali treba napomenuti da je nasilje zabilježeno i tamo. Zabilježeni slučaj nasilja najvjerojatnije će se ticati iste osobe ako je ta osoba zlostavljana tijekom prisilnog vraćanja (u više navrata). Ova karta je prvi put objavljena u atlasu *Migreroup* (2022).

Detaljna svjedočenja koja je BVMN prikupio služeći se preciznom metodologijom, govore o raznim vrstama nasilja: uvredama, mlaćenjima, pretrpljenim udarcima i ozljedama, krađi, oduzimanju i uništavanju imovine, napadima pasa, prijetnjama oružjem, sakaćenjima. Neke od praksi su prilično osebujne; zastrašivanje, ponižavanje (kao što je označavanje ljudi znakom križa crvene boje na glavi) ili prisilno svlačenje. Ljude se također izlaže opasnosti prisiljavajući ih da plivaju prema otvorenom moru ili u ledenim rijekama.

Među svjedočanstvima su čak i optužbe za silovanje i mučenje o kojima je, među ostalima, izvještavao Amnesty International. Ova izvješća su uzeta u obzir pri donošenju sudskih presuda. Sud u Rimu je, primjerice, u siječnju 2021. godine, donio presudu u korist tužitelja koji je bio podvrgnut nezakonitom, lančanom prisilnom vraćanju s granice na potezu između Italije, Slovenije, Hrvatske i Bosne i Hercegovine i to na temelju svjedočanstva koje je dao mreži BVMN i izvještaja talijanske nevladine udruge ASGI koji detaljno prikazuju vrstu nasilja koju je počinila hrvatska policija. Osim toga BVMN monitorira sudske sporove koji se tiču prisilnog vraćanja. Ovakav rad volontera civilnog društva, u nedostatku bilo kakvih istraga javnih vlasti, postao je nužan za dokumentiranje činjenica.

10. 11. 2025.

Tekst je preuzet iz serije istraživačkih članaka „Ako si na krivoj obali, rijeke su smrtonosne“ koji su prethodno objavljeni na portalima *Mediapart, Le Courrier des Balkans, visioncarto.net* i *Migreurop*. Ti su članci nastali na temelju terenskih istraživanja u proljeće 2024. godine u nekoliko zemalja: Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori i Albaniji. Tekst je poslan svim sugovornicima, a oni su, kako bi se sačuvala njihova anonimnost, uz njihov pristanak imenovani nasumično dodijeljenim slovima.

Autorica želi zahvaliti osobama u bijegu koje je srela na putovanjima tim zemljama i duž njihovih rijeka, ljudima iz kolektiva, udruga, sveučilišta i institucija s kojima je razgovarala, kao i Louisu Fernieru, Romainu Koselleku, Evi Ottavy, Elsi Putelat i Marijani Hameršak na njihovim neprocjenjivim doprinosima prije i tijekom ovog terena.

Literatura

Bužinkić, Emina i Marijana Hameršak, ur. 2017. *Kamp, koridor, granica. Studije izbjeglištva u suvremenom hrvatskom kontekstu.* Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, Centar za mirovne studije, Fakultet političkih znanosti – Centar za istraživanje etničnosti, državljanstva i migracija.

Dujmovic, Morgane. 2016. „Balkans, du corridor au cul-de-sac“. *Plein droit* 111/4: 23-26.

Migreurop, Casella i Colombeau Sara, ur. 2022. *Atlas des migrations dans le monde. Libertés de circulation, frontières,* inégalités. 4. izdanje. Paris: Armand Colin.

Robert, Harold. 2021. „Frontières. Le 'game' des exilé·es, mythe de Sisyphe contemporain“. *Visionscarto.net*.

Kartografski asamblaž: rijeka i granice

Sanja Horvatinčić, Marijana Hameršak

Dostupno samo na engleskom jeziku.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-kolaz-rijeka-i-granice-p?locale=hr

Klic na policijo?

Julija Budič

V začetku aprila 2024 sem hodila po obmejnih vaseh v Posavski in Belokranjski regiji, kjer je zarjavela bodeča žica in stalna prisotnost policije zarezala v prijetno spomladansko atmosfero ter pokrajini vlila utesnjujoč občutek totalnega nadzora (več v geslu **Trinajst lukenj v žičnati ograji**). Terenske vaje smo opravljali v dveh obmejnih regijah, ki ju že stoletja definira in oblikuje prisotnost meje, kar vpliva na vsakdanjik domačinov. Zaradi restriktivne migracijske politike je območje pod stalnim nadzorom, kar vpliva na občutek varnosti domačinov, ki se jim pogosto zdi, da morajo tudi ukrepati. Med drugim tudi tako, da s klicem na policijo prijavijo ljudi na poti.

Kljub pogostosti te prakse sem pri svojih sogovornikih in sogovornicah ugotovila, da imajo glede tovrstne prijave vseeno mnogi dileme. Ko posameznik opazi begunca, je namreč njegov intuitiven odziv pogosto najprej solidarnosten (na primer, mu ponudijo vodo, mu pokažejo pot naprej) oz. kot so se izrazili sami, to pomeni „biti ljudski“. Ta „biti ljudski“ pa se zaradi **varnostnizacijskega** diskurza politikov in medijev pogosto transformira v „biti ljudski za nas“ – za državljane in državljanke tistega območja. Klic na policijo in prijava begunca je po tej logiki „državljanska dolžnost“, ki jo mora opraviti vsak, da s tem zavaruje druge sodržavljane. Tudi sama policija na svoji spletni strani svetuje, da slovenski državljani ob srečanju z ljudmi na poti:

> takoj pokličejo policijo, ki bo izvedla ustrezne postopke s tujci. Če se ugotovi, da posameznik tujcu, ki prebiva v Republiki Sloveniji v nasprotju z določili ZTuj-2, omogoči ali pomaga pri vstopu v državo, tranzitu čez njo ali prebivati v njej, se ga kaznuje v skladu s 146. členom tega zakona (globa od 2.000 do 4.500 evrov).

V obmejnih območjih poostrena prisotnost policije in drugih oblik nadzora ustvarja dodaten pritisk na lokalno prebivalstvo, da se tudi sami čutijo dolžne ohranjati varnost. Z raznimi praksami, med katerimi je policijska prijava ljudi na poti, pomagajo policiji izvajati nadzor nad prehajanjem meje in delujejo kot „podaljšana roka policijskih postaj“ (Lipovec Čebron 2009: 148). Prebivalci obmejnih regij tako prevzamejo vlogo ovaduhov ali obveščevalcev (Lipovec Čebron 2009), tudi zato ker ima molčečnost svoje posledice in so **solidarnostne prakse kriminalizirane**.

Represivno politiko, ki nad obmejnimi območji izvaja nadzor, domačini pogosto razumejo kot primer političnega protekcionizma, torej kot „dokaz, da jih oblast ljubi, ne pa da jih nadzoruje, omejuje“ (Šterk 2021: 17). Ovaduštvo je tako primer legitimizirane mikrofašistične in mikrorasistične prakse. Pravzaprav gre za „rasistično sovraštvo, sproženo z uživanjem Drugega“ (Žižek po Šterk 2021: 17). Užitek Drugega je v tem kontekstu razumljen kot uspešen prestop meje izven mejne kontrole, kar je opredeljeno kot kaznivo in problematično dejanje, medtem ko so domačini pod konstantnim nadzorom in se zato počutijo, kot da naj bi prosto prehajanje meje pripadalo njim, in ne Drugemu (Šterk 2021: 17). Obmejna območja in njeni prebivalci tako postajajo ključen del nadzorovanja migracij oziroma eno od orožij **oborožene krajine**.

Vendar pa je, kot že zapisano, med obmejnim prebivalstvom neredko opaziti dvome, neodločnost in negotovost glede klicanja policije ob stiku z ljudmi na poti. Med drugim tudi zato, ker obstajajo primeri, ko ljudje na poti pristopijo do lokalnih prebivalk in prebivalcev ter jih sami zaprosijo za prijavo. Takšen primer opisuje Faycel, ki je pred nekaj leti na svoji poti iz Bosne in Hercegovine v Francijo po številnih **pušbekih** zaprosil domačine, naj kontaktirajo policijo:

> Bala sva se iti na policijo in prositi za pomoč, saj naju je slovenska policija že tolikokrat vrnila nazaj v Bosno. Bilo je že popoldne, ko sva na zemljevidu našla cisterno in se odpravila v tisto smer. Potem pa naju je videl en Slovenec in je poklical policijo, tako da sva vseeno pristala v njihovih rokah. Za rezervoarjem za vodo so bili parkirani 3 policijski avtomobili, ki so čakali, da gredo migranti mimo. Ko so naju zagledali, so iz avtomobilov prišli policisti in nama rekli, naj se ustaviva. Govorili so v slovenskem jeziku, a po toliko časa, ki sem ga preživel v Bosni in se učil bosansko, sem razumel. Resnično nisva želela, da nas pošljejo nazaj v Bosno, zato sva zbežala nazaj v gozd in se skrila za drevesa. Iskali so naju, a naju niso našli. Potem so začeli streljati v zrak, da bi naju prisilili, da greva iz svojega skrivališča. V tistem trenutku sva z Ayoubom razmišljala, kaj naj narediva. Vedela sva, da naju bodo sčasoma vseeno našli, saj niso zapustili kraja. Tako sva se oblekla v čista oblačila in si uredila pričesko, pokadila sva eno cigareto in nato odšla do vasi in prosila ljudi, naj pokličejo policijo, saj želiva zaprositi za azil. Ljudje so nama dali hrano, nato pa so poklicali policijo.

V tem citatu sta se Faycel in njegov sopotnik odločila prebivalce prositi, naj pokličejo policijo. Tudi sicer se zdi ključno, da prebivalci obmejnih območij to odločitev prepustijo ljudem na poti, saj sami ne morejo na pamet presoditi kompleksnosti situacije, v kateri se nahajajo posamezniki. Obenem pa se morajo zavedati, da s prijavo policiji lahko življenja ljudi na poti izpostavijo veliko večji nevarnosti kot bi jih, če tega klica ne bi opravili.

17. 6. 2024.

Literatura

Lipovec Čebron, Uršula. 2009 „Zakaj so zdravniki postali ovaduhi? Komentar k novim zdravstvenim politikam do migrantov.“ *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* 37/238: 148-153.

Šterk, Karmen. 2021 „Drugi uživa?!“ *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 61/2: 17-19.

Bilješke

Tekst je napisan u okviru kolegija Suvremene migracije, državljanstvo i etničke manjine Uršule Lipovec Čebron i Dagmar Nared na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Ljubljani.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-klic-na-policijo-p?locale=hr

Kolodvor iz druge perspektive - audio tura

Bojan Mucko, Romana Pozniak

Tura je koncipirana kao etnografska šetnja s prethodno pripremljenom audio naracijom, a tematski se odnosi na iskustvo ljudi u pokretu i svakodnevicu režima iregulariziranih migracija s fokusom na zonu javnog prostora oko zagrebačkog Glavnog kolodvora. Posebno je usredotočena na fleksibilizaciju **tranzita** u periodu od sredine 2022. do sredine 2023. godine, a do koje je došlo nakon više godina intenzivnog policijskog nasilja. Nastala je na temelju terenskih bilješki istraživačica i istraživača okupljenih oko projekta *Europski režim iregulariziranih migracija na periferiji EU: od etnografije do pojmovnika* (ERIM). Povijesna, promatračko-interpretativna i fenomenološka perspektiva uvezane su kroz višeslojni narativ, što je omogućilo konceptualizaciju ture istovremeno kao prezentacije istraživačkih uvida, ali i alata za samostalno, etnografsko istraživanje javnog prostora.

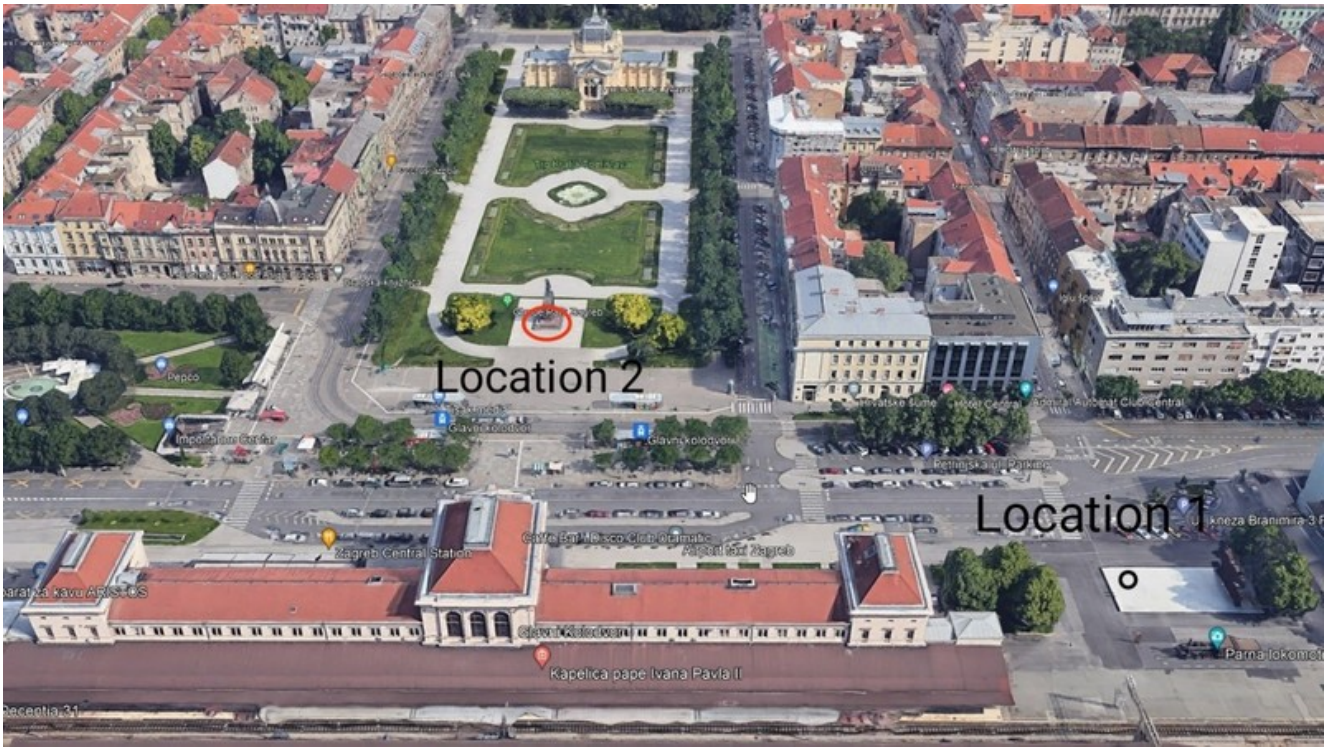

Sastoji se od dva međusobno povezana dijela; prvi dio počinje na lokaciji 1 – plato ispred ureda Hrvatske pošte na Glavnom kolodvoru, odmah pored parne lokomotive „Crna Katica“.

Drugi dio počinje na lokaciji 2 – Trg kralja Tomislava i prostor oko kipa kralja Tomislava na konju (minutu hoda udaljenog od prve lokacije).

Prilagođena je individualnim i grupnim šetnjama uz pomoć dvije **audio datoteke** (*Location_1, Location_2*) i tekstualnog dokumenta s kratkim uputama za korištenje (*Railway station form another perspective_hand out*), bez fizički prisutnog vodiča.

Tekstualne upute i **audio datoteke** nalaze se u privicima. Molimo vas da preuzmete datoteke ili da ih otvorite direktno iz privitka.

Za audio turu preporučamo upotrebu slušalica.

5. 9. 2024.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-kolodvor-iz-druge-perspektive-audio-tura-p?locale=hr

Kontrakoridor

Marijana Hameršak, Iva Pleše

S uvođenjem **profilacije izbjeglica** duž **balkanskog koridora** u studenom 2015. godine, uspostavlja se i povratni smjer kretanja koji se još naziva i kontrakoridorom (Hameršak i Pleše 2017). Kontrakoridorom su se unatrag, prema istoku, kretali oni kojima nije bio dozvoljen nastavak puta koridorom prema zapadu, odnosno oni koje su policije duž koridora vraćale u prethodnu zemlju. Austrijska je policija vraćala u Sloveniju, slovenska u Hrvatsku, a hrvatska u Srbiju, uspostavljajući obrazac **pušbekova** koji će nakon zatvaranja koridora u masovnom obliku postati svakodnevica na granicama o kojima je riječ. Aktivan do potpunog zatvaranja granica za izbjeglice u ožujku 2016. godine, ovaj je povratni smjer kretanja bio obilježen stalnom improvizacijom i promjenama putanja te se samo jednim dijelom, a ponekad ni toliko, preklapao s putanjom koridora prema zapadu.

Kako to pokazuju izvještaji iz tog razdoblja, izbjeglice se vraćalo prethodnu državu tranzita na različite načine, potajno, više ili manje (ne)formalizirano, grupno ili pojedinačno. Ponekad su se pokretali postupci readmisije, a ponekad su se grupe ljudi samo ostavljale na graničnim prijelazima ili uz graničnu crtu otkud ih se i uz fizičko nasilje protjerivalo u prethodnu državu na putanji koridora. Ljude vraćene na granicu između Slovenije i Hrvatske hrvatska je policija tako ponekad vodila do zagrebačkog željezničkog kolodvora, ponekad do **Prihvatilišta za tražitelje azila u Zagrebu**, a ponekad do **kampa u Slavonskom Brodu** ili do Srbije. Ponekad ih je zajedno s drugim izbjeglicama, nakon nove registracije i „popravka“ identiteta, ponovno upućivala koridorom prema zapadu (usp. Hameršak i Pleše 2017: 27).

Dok je koridor još bio aktivan, zapadnoeuropske države, prije svega Njemačka, Austrija i Švicarska, uspostavljaju i drugi masovni oblik kretanja unatrag koji je ubrzo nazvan obrnuta balkanska ruta, a kojim su stotine izbjeglica, koji su do tih zemalja došli koridorom, deportirani u Hrvatsku temeljem **Dublinske uredbe** mjesecima nakon zatvaranja koridora.

Objavljeno 10. 4. 2022. Dopunjeno 19. 11. 2023.

Literatura

Hameršak, Marijana i Iva Pleše. 2017. „Zarobljeni u kretanju. O hrvatskoj dionici balkanskog koridora“. U *Kamp, koridor, granica. Studije izbjeglištva u suvremenom hrvatskom kontekstu.* Emina Bužinkić i Marijana Hameršak, ur. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, Centar za mirovne studije, Fakultet političkih znanosti – Centar za istraživanje etničnosti, državljanstva i migracija, 9-39.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-kontrakoridor-p?locale=hr

Kontramemorijalizacija

Marijana Hameršak

Kontramemorijalizacijom se nazivaju procesi memorijalizacije stradanja koja se u dominantnom političkom okviru ne prepoznaju kao vrijedna pamćenja. To su stradanja koja su, štoviše, proizvod tog okvira. Maurice Stierl (2016) pojam kontramemorijalizacije uvodi u kontekstu rasprave o oblicima **žalobnog aktivizma**, žalovanja i prosvjedovanja protiv ljudskih žrtava kontrole granica. Polazeći od analize nekoliko recentnih europskih aktivističkih komemoracija **smrti na granicama**, s jedne strane, te teorijskih razmatranja o političkom potencijalu kontrahegemonijskih komemorativnih praksi, s druge, Stierl kontramemorijalizaciju vidi kao oblik „povezivanja žalovanja za pojedinačnim i kolektivnim gubicima s radikalnom kritikom EUropskog graničnog režima“ (2016: 184). Primjerice, spomen-portreti objavljeni na Memorijalnoj stranici Transbalkanske solidarnosti podignuti su „u čast svih pokojnika, žena, muškaraca i djece koji su umrli tijekom boravka, naseljavanja ili migracije u Europu kopnom i morem“, a kao poziv na „pravdu za svaki izgubljeni i oduzeti život, za svako utapanje, za svako pritvaranje i logorsko zatočeništvo, za svaki ispaljeni metak, za svaki **pušbek**, mučenje, premlaćivanje i izgladnjivanje koji su doveli do još jedne smrti!“ U fokusu je žalovanje za žrtvama nepriznatog zločina ugrađenog u društveni poredak, a koje može imati formu **agresivnog humanizma**.

Kontramemorijali, u analogiji s pojmom memorijala (Young 2006), obuhvaćaju divergentne spomen-prakse, od digitalnih memorijala, preko akcija u javnom prostoru do materijalnih objekata, spomenika, odnosno, ostanemo li na jugoistočnim granicama EU, od spomenute Memorijalne stranice, preko akcija kojima se u Zagrebu u prosincu obilježava dan pogibije **Madine Hussiny**, do spomen-platna *Prijelaz / The Passage*.

15. 4. 2022.

Literatura

Stierl, Maurice. 2016. „Contestations in Death. The Role of Grief in Migration Struggles“. *Citizenship Studies* 20/2: 173-191.

Young, James. 2006. „Tekstura sjećanja“. U *Kultura pamćenja i historija.* Maja Brkljačić i Sandra Plenda, ur. Zagreb: Golden Marketing, Tehnička knjiga, 197-216.

https://e-erim.ief.hr/pojam/kontramemorijalizacija?locale=hr

Krimigracija

Tea Škokić

Pojam krimigracija kovanica je za fenomen konvergencije dvaju područja unutar američkog pravnog sustava – zakona o useljavanju (engl. *immigration law)* i kaznenog prava (engl. *criminal justice*) – u imigracijskim politikama. Juliet Stumpf (2006), koja je inovirala pojam, tumači ga kao dio teorije članstva (engl. *membership theory*) koja donositeljima odluka osigurava alat i daje opravdanje za isključivanje pojedinaca iz društva uskraćujući im građansko pravo glasa ili ostanak u SAD-u. Na nove useljenike, ali i na one koji već dugo borave u SAD-u te posjeduju vizu, zelenu kartu ili čekaju odluku o državljanstvu, primjenjuje se spoj useljeničkog i kaznenog zakona. Konkretno, za svaki njihov kazneni prijestup ili zloupotrebu javne pomoći koju primaju može im se izreći mjera iseljenja iz SAD-a. Sud može deportirati osobu i ako službenik za imigraciju procijeni da osoba predstavlja rizik za javnu ili nacionalnu sigurnost. To je, od početka 2000-ih kada se intenzivira krimigracijski pristup, rezultiralo velikim brojem deportacija, odbijenih ili oduzetih radnih i studentskih viza te pritvorenih ljudi u **detencijskim centrima**. Prema podacima Ministarstva domovinske sigurnosti u 2020. godini iz SAD-a je protjerano 185 884 ljudi, a 122 233 ih je sprovedeno u detenciju. César Cuauhtémoc García Hernández smatra da je riječ o nastavku razvrstavanja poželjnih pridošlica od nepoželjnih te rasnom profiliranju, ali za razliku od ranije otvorene ksenofobije i rasizma danas se koriste naizgled neutralna retorika i zakoni koji kažnjavaju kriminalne aktivnosti (2014: 1457). Međutim, upravljanje migracijama i profiliranje (rasno) poželjnih i nepoželjnih izbjeglica pomoću kaznenopravnog sustava i kontrole kriminala nije osobitost SAD-a. Istraživači i istraživačice migracijskih kretanja posljednje desetljeće bilježe sve veći broj kaznenih i upravnih postupaka protiv migranata te ljudi ili organizacija koje im pomažu i u zemljama Europske unije te taj fenomen nazivaju kriminalizacija migracija, odnosno **kriminalizacija solidarnosti** kad je riječ o pomagačima (npr. Kogovšek Šalamon 2017; Palidda 2011; Provera 2015; van der Woude et al. 2017; Zorn 2014, 2021). Penalizacija u vidu zatvorskih kazni, smještaja u detencijske centre, financijskih terećenja ili deportacija u pojedinim se zemljama EU može dodijeliti za iregularan ulazak u državu i boravak u njoj, za pomoć pri iregularnom ulasku i boravku, za zapošljavanje iregularnog migranta, iznajmljivanje smještaja iregularnom migrantu, za neprijavljivanje iregularnih migranata (v. Provera 2015: 38-43). Pojedini oblici krimigracijske prakse se eksternalizacijom granične kontrole šire i na zemlje izvan EU pa će i države duž **balkanske rute** koje nisu članice EU u pojedinim segmentima svojih imigracijskih zakona pribjegavati primjeni kaznenog zakona i zatvorskih kazni (Kogovšek Šalamon 2019).

10. 4. 2022.

Literatura

García Hernández, César Cuahtémoc. 2014. „Creating Crimmigration“. *BYU Law Review* 2013 (2013-2014)/6: 1457-1516.

Kogovšek Šalamon, Neža. 2017. „Mass Migration, Crimmigration and Defiance. The Case of the Humanitarian Corridor“. *Southeastern Europe* 41: 251–275.

Kogovšek Šalamon, Neža. 2019. „The Role of the Conditionality of EU Membership in Migrant Criminalization in the Western Balkans“. *Dve domovini* 49: 69-86.

Palidda, Salvatore. 2011. „A Review of the Principal European Countries“. U *Racial Criminalization of Migrants in the 21st Century*. Salvatore Palidda, ur. Farnham: Ashgate, 23-30.

Provera, Mark. 2015. *The Criminalisation of Irregular Migration in the European Union.* CEPS Liberty and Security in Europe 80/2015.

Stumpf, Juliet. 2006. „The Crimmigration Crisis. Immigrants, Crime, and Sovereign Power“. *American University Law Review* 56/2: 367-419.

van der Woude, Maartje, Vanessa Barker, Joanne van der Leun. 2017. „Crimmigration in Europe“. *European Journal of Criminology* 14/1: 3-6.

Zorn, Jelka. 2014. „‘No Border, No Nation, Stop Deportation’. Protest against Immigration Control as Empowerment“. *Critical and Radical Social Work* 2/2: 175–192.

Zorn, Jelka. 2021. „Nasilne meje, varnostnizacija in kriminalizacija solidarnosti“. *Socialno delo* 60/2: 167-180.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-krimigracija-p-b0f995ea-c1bd-439f-bd14-9ed6277e1de6?locale=hr

Kriminalizacija solidarnosti

Romana Pozniak

Izraz „zločini solidarnosti“, aktualan među organizacijama ljudskih prava, odnosi se na problem kažnjavanja „facilitacije neovlaštenoga ulaska, tranzita i boravka migranata“ u Europskoj uniji (Tazzioli 2018: 4). Vodeći se istim principom, hrvatski *Zakon o strancima* člankom 53. propisuje „zabranu pomaganja državljaninu treće zemlje u nezakonitom prelasku, tranzitu i boravku“. Iznimkama u zabrani pomaganja **iregulariziranim osobama** smatraju se **spašavanje života**, pružanje hitne medicinske i humanitarne pomoći i drugi humanitarni razlozi, pod uvjetom da „pomaganje u nezakonitom boravku“ ne sprječava „poduzimanje mjera za osiguranje povratka“. Te formulacije problematične su prvenstveno zbog toga što kriminaliziraju sustavnu, učinkovitu pomoć i dozvoljavaju samo neophodnu, biopolitičku pomoć – onu koja migrante održava na životu, a pritom participira u režimu kontrole migracija i uskraćivanju njihovih građanskih i kršenju ljudskih prava. Uzme li se u obzir da policija, izravnim i neizravnim djelovanjem, ugrožava živote ljudi u pokretu, ta zakonska ograničenja su povrh svega i paradoksalna. Ukoliko postoji opravdana sumnja da policija/državne službe protjeruju migrante u BiH ili Srbiju i izlažu ih stradanju i fizičkom nasilju te im tako ugrožavaju živote, nismo li po zakonu dužni reagirati bez rizika od kažnjavanja?

U kontekstu europskoga graničnoga režima zabilježen je niz pokušaja kriminalizacije **solidarnosti**, a među značajnije slučajeve ubraja se privođenje kapetanice broda Sea-Watch 3, Carole Rackete, zbog neovlaštenoga pristajanja u Lampedusu 2019. godine s četrdeset spašenih migranata na brodu. U domaćem kontekstu primjeri se kreću od verbalnih prijetnji i zastrašivanja volontera i volonterki, pa sve do sudskih presuda volonterima, a u jednom slučaju i oduzimanja statusa azila partneru aktivistkinje i tadašnje djelatnice organizacije Are You Syrious (AYS). Aktivistkinju je policija zastrašivala poslavši roditeljima „poziv za njezino saslušanje pod sumnjom da je umiješana u pribavljanje 'nelegalne' odvjetničke punomoći obitelji“ smrtno stradale **Madine Hussiny** te prijetnjama privođenjem. Slučaj Dragana Umičevića posebno je važan jer se radi o volonteru koji je pokušao pomoći obitelji Hussiny, no protiv kojega je, kako su prenosili mediji, „podnesena prekršajna prijava zbog navodnog pomaganja u ilegalnom prelasku državne granice“, a MUP je uz to tražio zatvor, kaznu od 230 000 kuna i zabranu rada organizacije Are You Syrious. Prekršajni sud pravomoćno je osudio Umičevića na kaznu od 60 000 kuna, a taj iznos skupljen je, prema istom izvoru, „građanskom solidarnošću“, odnosno akcijom prikupljanja sredstava koju je pokrenuo AYS.

Kriminalizacija solidarnosti jedna je od strategija režima kontrole migracijskih kretanja. Iako pod režimom podrazumijevamo politike i prakse koje nemaju univerzalno ishodište niti su uvijek međusobno usklađene, eksternalizacija i kontrola izbjegličkih i iregulariziranih kretanja svakako je cilj oko kojeg se slaže većina aktera i kreatora migracijskih politika. U tom smislu, poticanje empatije, pomoći i, pogotovo, otpora, u okviru državnoga i međunarodnoga upravljanja značenjski se izvrće i prikazuje kao sigurnosni problem – poticanje „nezakonitih migracija“ – umjesto kao otpor „europskom aparthejdu“ (Balibar 2004). U tom specifičnom kontekstu institucionalizacije i normalizacije nasilja nad ljudima u pokretu, prakse solidarnosti „odozdo“, bilo da se radi o njezinom humanitarnom, pravnom ili prosvjednom izdanju, pojavljuju se kao pokretači transformacije aktualnih režima moći koji stvaraju i perpetuiraju društvene i geopolitičke hijerarhije i odbacuju mogućnost ravnopravne mobilnosti.

24. 5. 2023.

Literatura

Balibar, Étienne. 2004. *We, the People of Europe? Reflections on Transnational Citizenship.* New Jersey: Princeton University Press. Preveo James Swenson.

Tazzioli, Martina. 2018. „Crimes of Solidarity. Migration and Containment through Rescue“. *Radical Philosophy* 2.01: 4-10.

https://e-erim.ief.hr/pojam/kriminalizacija-solidarnosti-4ea45ffd-00f2-4e7f-9b8f-7ffe71ed5ea1?locale=hr

Krnjača

Teodora Jovanović

Centar za azil Krnjača, ili jednostavno Krnjača, svakako spada u najpoznatije kampove u Srbiji. Nalazi se u istoimenom gradskom naselju, na periferiji Beograda, u opštini Palilula. Do kampa se relativno lako dolazi gradskim prevozom u Beogradu – autobusom koji kreće sa jednog od centralnih gradskih čvorišta. Autobusu treba 15 do 20 minuta do stanice u neposrednoj blizini kampa. Uzani put vodi do kampa i romskog naselja. Romsko naselje i Centar za azil Krnjača se nalaze jedno do drugog. Razdvojeni su samo ogradom.

Centar za azil Krnjača otvoren je u okviru naselja koje pripada Preduzeću Ivan Milutinović (PIM), poznatom u Jugoslaviji po izgradnji vodenih puteva. Objekti koji čine naselje sastoje se od 16 baraka. U tim barakama nekada su bili smešteni radnici spomenutog preduzeća. Od 1992. godine objekti su počeli da se iznajmljuju tada novoosnovanom Komesarijatu za izbeglice (KIRS), i to za smeštaj izbeglica/interno raseljenih lica pogođenih ratovima na prostorima Jugoslavije. Kao što se navodi na sajtu KIRS-a, od 2014. godine su u naselju počeli da budu smešteni i tražioci azila, odnosno ljudi iz zemalja **Globalnog juga**. Od 2014. do 2016. godine u kampu su živeli i „jedni“ i „drugi“, odnosno i „naše“ („stare“) izbeglice i one koje nisu „naše“ („nove“). Poslednje „stare“ izbeglice su iz Krnjače otišle 2016. godine, kad su se uselile u nove stanove u jednom beogradskom naselju, finansirane sredstvima EU. Krnjačom, ostalim kampovima u Srbiji i zbrinjavanjem „starih“ izbeglica upravlja KIRS.

U Krnjači su godinama unazad smešteni uglavnom tražioci azila i „ranjive grupe“ (žene, deca, povređeni i bolesni). Pošto postoji više baraka koje sačinjavaju kamp, donekle je moguće podeliti ljude po nacionalnosti – Avganistanci sa Avganistancima, Sirijci sa Sirijcima, Burunđani sa Burunđanima itd. Broj ljudi varira, kao i zemlje odakle ljudi pristižu. Na primer, 2023. godine u kampu su smešteni i neki Rusi; 2021. i 2022. godine bilo je dosta Burunđana, jer je Srbija imala bezvizni režim sa Burundijem. Maksimalan kapacitet kampa je 1000 osoba.

Krnjača asocira na geto – blizu je velikog urbanog centra, izolovana, tu živi dosta različitih populacija, dešavaju se različite „mutne“ aktivnosti (od prostitucije do dogovora oko prelazaka granice), međutim ipak postoji neki „red“ i prisustvo sigurnosno-humanitarnih aktera. U kampu ne postoji zvanična prodavnica, već ljudi kupuju šta im treba u gradskom naselju. Uveče i tokom noći je zabranjen ulazak i izlazak iz kampa. U kampu se deli doručak, ručak i večera. Radnici KIRS-a i nevladinih organizacija su u stalnoj interakciji, zajedno sede, piju kafe, razmenjuju informacije i tračeve, usput rešavaju goruće probleme i imaju svoju ustaljenu rutinu. Sa njima je obično neki stanovnik kampa, koji im pomaže.

U blizini kampa nalazi se nekoliko osnovnih škola. Od 2016. godine, deca iz kampa su počela da pohađaju te škole. U njih su upisana i neka deca iz romskog naselja. Nevladine organizacije organizovale su transport do škola. Upakovano u diskurs „inkluzije“, zvanično uključivanje dece iz kampova u srpski obrazovni sistem dalo je nekakav smisao svakodnevnici stanovnika kampova i besciljnom čekanju da se nastavi život. Roditelji dece, sa kojima sam razgovarala tokom svojih poseta Krnjači 2017. godine i 2018. godine, bili su ponosni na to kako im deca brzo uče srpski jezik. Iako su svoju budućnost videli negde drugde, u zemljama Zapadne Evrope, smatrali su da je dobro da njihova deca provode vreme sa drugom decom u školi (Jovanović 2019). S druge strane, bilo je roditelja koji nisu bili zadovoljni ishodom, jer su im deca pretrpela neprijatnosti.

Kao i u drugim kampovima (v. **Porin**), čekanje je glavna karakteristika svakodnevnice u Krnjači. **Tranzit kao življeno iskustvo** ljudi u pokretu odlikuje osećaj vremenski nedefinisane zaglavljenosti. Neki čekaju dobijanje azila, neki da nastave svoj put dalje, a neki i jedno i drugo. Dok čekaju, oporavljaju se od teškog puta, ispraćaju decu u školu, učestvuju u radionicama, okupacionim aktivnostima i istraživanjima, čitaju knjige, bave se sportom (npr. kriket i bilijar), pomažu KIRS-u da bi ostvarili određene beneficije (dodatna odeća ili keš kartice), pričaju sa rodbinom i prijateljima preko video poziva, druže se, raspravljaju, piju kafe, čajeve i puše cigarete.

Kako ističe Iva Grubiša (2022), kamp se doživljava kao nešto između privremenog „doma“ i „zatvora“. Moji sagovornici nisu opisivali kampove kao „zatvor“. Štaviše, neki su tvrdili da se u njima osećaju slobodnije u poređenju sa drugim kampovima i životima u drugim zemljama. Međutim, istraživanje nedavno sprovedeno u Krnjači pokazuje da neki stanovnici taj kamp opisuju kao „zatvor“ (Collins et al. 2022). To istraživanje ujedno postulira kamp u Krnjači kao „stareljsku ustanovu“. Konceptom „stareljstva“ autori nastoje da objedine dinamiku „kontrole“ i „brige“ u jednom terminu, tako da se istakne način na koji se sprovodi upravljanje životom, a ne toliko šta upravljanje životom jeste. Krnjača varira između popustljivosti (npr. toleriše se vraćanje posle neuspešnog **gejma**) i zatvaranja (npr. kada je tokom vanrednog stanja usled COVID-19 pandemije angažovana vojska da čuva kamp i kada je ljudima eksplicitno bilo ograničeno kretanje). Jedan moj sagovornik je Krnjaču opisao kao „zoo vrt“. Tokom istraživanja sam razgovarala i sa ljudima koji su uspeli da izađu iz Krnjače i nastave svoj život u iznajmljenim stanovima. Za njih je, nesumnjivo, to bilo veliko olakšanje i značajan korak napred.

Put ka romskom naselju i Centru za azil Krnjača, proleće 2018. Foto: Teodora Jovanović

Ulaz u romsko naselje pored kampa, zima 2023. Foto: Teodora Jovanović

Ulaz u Centar za azil Krnjača, zima 2023. Foto: Teodora Jovanović

8. 1. 2024.

Literatura

Collins, Jessica, Claudio Minca i Richard Carter-White. 2022. „The Camp as a Custodian Institution. The Case of Krnjača Asylum Centre, Belgrade, Serbia“. *Geografiska Annaler. Series B, Human Geography*.

Grubiša, Iva. 2022. „From Prison to Refuge and Back. The Interplay of Imprisonment and Creating a Sense of Home in the Reception Center for Asylum Seekers“. *Journal of Borderlands Studies* 38/2: 211-228.

Jovanović, Teodora. 2019. „Formal Education of Asylum Seeker Children in Belgrade, Serbia. Expanded Meaning of Social Inclusion“. *Social Sciences* 8/7: 211.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-krnjaca-p?locale=hr

Madina Hussiny

Marijana Hameršak

Prema Aleksandri, volonterki u izbjegličkom kampu u Sofiji u kojem je 2016. godine sa svojom brojnom obitelji nekoliko mjeseci živjela i Madina Hussiny (Hosseini, Husseni), djevojčica iz Afganistana koja je imala pet, najviše šest godina kad ju je hrvatska policija u noći **protjerala** u **smrt** na željezničku prugu: *Životopis nekog tko nije ni živio, ustvari se ni ne može napisati*. Postaje životnog puta, intimne i društveno priznate borbe i postignuća, dakle, sve ono što čini tkivo životopisa u klasičnom smislu, ustvari su privilegij onih koji su imali priliku živjeti, odrasti, ostarjeti. Madina tu priliku nije imala. Madina je imala pet, najviše šest godina kada je krajem 2017. godine izgubila život na hrvatsko-srpskoj granici.

Životopis koji slijedi dotiče se samo posljednjih postaja Madinina puta od Afganistana, preko Irana i Turske prema Europi. Osim o događajima u noći u kojoj je tragično stradala, u njemu se govori o utiscima koje je ostavila na zaposlenike i volontere u objektima za kolektivni smještaj na rubovima Europske unije. U njemu se sažimaju informacije poznate iz medija, sudskih presuda i izvještaja, kao i intervjui provedeni 2021. godine s Aleksandrom, Andrijanom, Jovanom, Francescom, Katerinom, Margaritom i Silviom koje su upoznale Madinu u Bugarskoj i Srbiji, u kampovima u kojima, riječima iz intervjua koje se ovdje navode u kurzivu, *posteljina može biti luksuz*, a *raspareni namještaj* standard.

One se Madine sjećaju kao *sitne, baš sitne, male, onako s velikom glavicom* i *krupnim, radoznalim očima koje su bile nešto posebno.* Pamte je kao *jako lijepu, baš slatku, onako malo obliju u licu, bucmastu* i *s velikim osmjehom i divnim očima*, s *kovrčavom, jako kovrčavom kosom, baš crnom i baš gustom,* i tenom *onako tamnijim, maslinastim,* i sa *šerpa frizurom, koja je onda polako izrasla*. One ističu Madinin poseban, *sladak glas,* nalik *glasu skroz malog djeteta koje još ne izgovara dobro sve riječi.* Pamte je kao *izrazito veselu djevojčicu* koja je zračila vedrinom. Kako je to sažela Jovana koja je upoznala Madinu u kampu u Bogovađi u Srbiji: *Ona kao da je neku radost nosila. Isticala se tom nekom radošću*, a *samim svojim bivanjem u sobi menjala je atmosferu*. Aleksandri se posebno usjeklo u pamćenje koliko je Madina bila razočarana i nesretna kada nije mogla ići na izlet s drugom djecom iz kampa jer je bila premala. Silvia i Francesca, koje su je svakodnevno viđale u kampu u Bogovađi, pamte Madinin ponos i sreću zbog mačića koje je pronašla, ali i tugu i nezadovoljstvo što ih nije mogla zadržati.

Aleksandra, donekle Silvia i Francesca, sjećaju se da je Madina bila nerazdvojna od svoje malo starije sestre s kojom su je volonteri i zaposlenici često i *miješali,* jer njih dvije *još su i ličile, s istom bojom kose, istom frizurom, slične visine i građe.* Andrijana, koja je povremeno dolazila u kamp u Bogovađi, Madinu pamti ponajprije u društvu mlađeg brata na kojeg je isto *dosta ličila, a tu su bili i po godinama nešto*. Sjeća se kako ga ona *vodi za ruku i imitira onako kako odrasli čuvaju decu, pa ga kao uhvati za ruku, pa kao priča, kao da ga nešto upozorava, tačno grdi.*

Madina je, prema sjećanjima, stalno bila u *grupi druge dece slične dobi* s kojima je, riječima Jovane, *bazala, švrćkala po kampu.* Ponekad je znala s njima *visiti* ispred vrata učionica ili na prozorima, iščekujući dolazak volontera koje su u kampu u Sofiji dozivali riječima: *Teacher! Teacher!* ili *We are here! We want to go to medresa, medresa!* U Bogovađi su im znali dovikivati i: *Caritas! Caritas!* prema natpisima koje su volonteri nosili na majicama. Silvia će stoga u šali poentirati da je Madina bila *najgore dijete od sve djece tamo, od svih malih vragova*, kako ih je zvala. *Bila je nemoguća i nepodnošljiva. Nije poštivala nijedno pravilo, jer je ona kao jako mala i jako slatka, pa se onda podrazumijeva da može raditi sve što poželi.* Ukratko, Madina je bila *vrlo aktivna, nemirna, hiperaktivna*, *stalno je trčala i skakala,* bila je općenito *oduševljena fizičkim kontaktom*, spremna i na *fizičke obračune s drugom djecom.*

Uvijek je željela sudjelovati u svemu, u svim aktivnostima u kampu. Tako je uz malo bugarskog i srpskog naučila i engleski koji je, kako je to sažela Francesca, *mogla pratiti, ali ga naravno nije najbolje govorila*. Francesca se sjeća: *Kako priča sa nama, neki dečji engleski, ali engleski.* Nakon jedne takve aktivnosti u kampu u Bogovađi nastala je i poznata Madinina fotografija na kojoj nas gleda ravno u oči, zaigrano plazi jezik, rukama i tijelom u pokretu. Madina je na toj fotografiji odjevena u *svoju crnu Star Wars majicu kratkih rukava*, a fotografirala ju je Silvia jednog *sunčanog, ljetnog dana* nakon radionice crtanja s vodenim bojama na kojoj je bilo *dosta dece*. Francesca se prisjeća kako ih je sve *vodila da peru ruke u prizemlju, tamo je bilo neko zajedničko kupatilo i wc. Naprosto svi su se bili umazali i znam da je to fotkano u trenutku kada su svi zajedno izašli iz tog wc-a.* Madina je, pamti Silvia, samo istrčala, zajedno s još dvoje djece s kojima je uvijek bila u ekipi, istih dvoje s kojima je bila i onda kada je našla mačiće.

Madina Hussiny. Bogovađa, ljeto 2017. Foto: Silvia Maraone

Madina se u kampu u Sofiji s drugom djecom svoje dobi svakodnevno družila i u *učionici* u kojoj je uvijek bilo *puno buke*. Obično je bilo dvadesetak djece, a Margarita i Katerina se sjećaju da je Madina posebno voljela kutić za odijevanje, gdje se preodijevala u *princezu*. Aleksandra se također sjeća Madine u tom kutiću, u *jednoj jako velikoj haljini za princeze. Nije bila za njenu dob. Bila je jako velika. Jedva je hodala u njoj. Uvlačila joj se pod noge*, ali ona je bila vesela i samo je govorila: *Teacher, teacher*. Sjeća se i da je Madina voljela lutke. I čitanje. *Bila je tamo ta jedna knjiga,* Shark in the Park britanskog pisca za djecu Nicka Sharatta, koju je Aleksandra svaki dan čitala djeci, a ona su *obožavala ponavljati za njom.* Madina ju je, također, voljela slušati *kako čita tu knjigu i ponavljati za njom.* U učionici se igralo, crtalo, pjevalo. Vjerojatno je upravo u toj učionici Madina nacrtala i raznobojna srca na *porukama* za bugarske građane koje su Margarita i drugi volonteri dijelili u Sofiji povodom Svjetskog dana izbjeglica 2016. godine.

Poruka Madine Hussiny, kampanja za Svjetski dan izbjeglica, Sofija, ljeto 2016. Fotografija: autor nepoznat. Arhiva Refugee Project

Aleksandra se sjeća Madine u *ljubičastoj jakni* koja joj je *bila velika, prevelika za nju, uvijek raskopčana.* Ona *je stalno trčala s tom uvijek otvorenom jaknom.* Na fotografijama koje se izmjenjuju na početku videa o uređenju kampa u Sofiji, oko prve minute vidimo

Madinu u takvoj jakni, s kapuljačom na glavi i velikim šalom oko vrata, onakvu kakvu su je u intervjuima opisivali: sitnu, širom otvorenih očiju punih pitanja. Jovana koja je povremeno dolazila u Bogovađu, Madinu također pamti u *ciklama kaputiću* i općenito u *tim nekim bojama* koje je nosila. Jovana, međutim, pamti da je u tom istom *kaputiću, jaknici* bilo i Madinino *mrtvo telo* kada su ga *samo tako*, *toliko jezivo, surovo* vratili roditeljima. Doista, kada je Francesca *poslednji put videla Madinu*, a bilo je to u kampu u Beogradu gdje se obitelj spremala *na gejm,* Madina je *bila u toj roza jakni, kao na toj fotografiji koja se nekada vidi na internetu. Mislim da je to možda i njena poslednja fotografija*, zaključuje Francesca.

Madina Hussiny, Srbija, zima 2017. Foto: autor nepoznat

Madina je na **gejm** otišla 21. studenog 2017. godine s majkom i petero svoje braće i sestara. Sat vremena nakon što su u poslijepodnevnim satima krišom prešli granicu između Srbije i Hrvatske, presrela ih je hrvatska policija. Madinina majka je, kako navodi u pritužbi koju je uputila pučkoj pravobraniteljici putem Liječnika bez granica, od policajaca zatražila azil za sebe i svoju malodobnu djecu. Međutim, oni su joj rekli da se moraju vratiti u Srbiju. Rekli su im da ponovo dođu u Hrvatsku sljedeći mjesec. Majka je nato počela preklinjati policajce da im dopuste da barem prenoće u Hrvatskoj, jer djeca su bila iscrpljena, no oni se nisu obazirali na njezine molbe. Nakon nekog vremena stiglo je i policijsko vozilo koje ih je odvezlo do granice, do mjesta uz željezničku prugu kod Tovarnika koje je tada već bilo poznato kao mjesto na koje hrvatska policija dovodi ljude koje protjeruje u Srbiju. Tamo su im policajci naredili da se vrate u Srbiju, da idu do Šida prateći željezničku prugu. Nedugo zatim naišao je vlak koji je oborio Madinu. Liječnici Hitne pomoći koja je pristigla na Željeznički kolodvor u Tovarniku, gdje su policajci nakon nesreće doveli Madinu, nije preostalo ništa drugo nego da u dvadeset i jedan sat i deset minuta proglasi Madininu smrt. Madinino tijelo zadržano je u Hrvatskoj, dok je obitelj iste noći protjerana u Srbiju. Tijelo je naknadno izručeno u Srbiju i predano obitelji. Madina je pokopana u Šidu, gdje i danas počiva.

Odgovornost za Madininu smrt istraživala se u okviru ispitnih postupaka pučke pravobraniteljice, istrage državnog odvjetništva, na Općinskom sudu u Vukovaru, Županijskom sudu u Osijeku, Ustavnom sudu Republike Hrvatske te, konačno, i na Europskom sudu za ljudska prava. Pravda za Madinu, međutim, do danas nije zadovoljena. Krivci za njezinu smrt nisu utvrđeni, ni kažnjeni.

Madina je danas simbol stradanja na migrantskim putevima koji vode kroz Hrvatsku i zemlje okružja, simbol smrti na granicama, ali i otpora politikama koje podrazumijevaju i proizvode takve smrti. Prva obljetnica Madinine smrti obilježena je akcijom preimenovanja Trga Republike Hrvatske u Zagrebu u Trg Madine Hussiny. Tom akcijom i **kontramemorijalizacijskim** akcijama koje su uslijedile u sljedećim godinama tražilo se preuzimanje odgovornosti za Madininu smrt i za sve progonjene i umrle na granicama i u ime granica. Imenovanjem se zahtijevala, kako je pisalo u letcima, trenutna odgovornost za počinjeno, za nepovratno izgubljen život i sustav koji proizvodi takve smrti (v. **žalobni aktivizam**). Na treću godišnjicu Madinine smrti na Trgu žrtava fašizma u Zagrebu izložen je jumbo-strip *Madina* Ene Jurov, dok je na četvrtu godišnjicu Inicijativa Zagreb grad-utočište podnijela zahtjev Gradskom poglavarstvu i Odboru za imenovanje naselja, ulica i trgova Skupštine Grada Zagreba da se ime Madine Hussiny uvrsti u Fond imena iz kojeg se imenuju javne površine za područje Grada Zagreba.

Obilježavanje prve obljetnice smrti Madine Hussiny. Trg Republike, Zagreb, 21. 11. 2018. Foto: Inicijativa za imenovanje Trga Madine Hussiny

6. 4. 2022.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-madina-hussiny-p?locale=hr

Merdevine

Teodora Jovanović

Merdevine (ljestve, lojtre, skale, lestev) su objekti koji se koriste u pokušajima da se preskoči **ograda, zid, žica** ili druga fizička barijera na granici. Merdevine su u kontekstu ilegalizovanih migracija materijalni simbol snalažljivosti, otpornosti, ali i prisiljenosti na izlaganje riziku. Ovi objekti se koriste na različitim granicama širom sveta, uključujući i granice sa visokim fizičkim barijerama duž **balkanske rute**, na primer, između Srbije i Mađarske.

Naizgled trivijalni, predmeti imaju moć da utiču na ljudsko iskustvo. Materijalnost je sočivo kroz koje možemo posmatrati odnose, kako društvene, tako i one koje ljudi grade sa predmetima (Miller 2005). Pojam merdevina se često koristi kao metafora za klasnu mobilnost. Jedne merdevine, napravljene od aluminijuma ili drveta, mogu da se iskoriste da se promeni sijalica u stanu, okreči zid, dohvati nešto sa visine ili uradi ma kakav majstorski posao. Takođe, mogu da se iskoriste da se preskoči ograda na granici, postavljena da spreči ulazak na teritoriju.

Obični, svakodnevni predmeti, poput merdevina, dobijaju drugačija značenja i namene u susretu sa granicama. Ti „trivijalni“ predmeti – koji na prvi pogled nemaju nikakve veze sa granicama i migracijama – mogu da konstruišu i dekonstruišu granice, učine ih jačim ili slabijim, i stvore alternativna, često neverbalna znanja (Kurki 2020). Istraživanje uloge koju ti predmeti imaju doprinosi razumevanju telesnog čina prelaska granice. Na primer, Jason De León (2013) je na granici između Meksika i SAD istraživao predmete koje ljudi ostavljaju u pustinji, a koji nam mnogo toga mogu reći o tome kako je patnja postala normalizovana u procesu prelaska pešačenjem. Iskustvo korišćenja merdevina je telesno, opipljivo, riskantno i neverbalno.

Merdevine, kao alatku za prelazak granice, odnosno kao deo opreme za **gejm**, opazila sam prilikom posete u kampu u Somboru 2021. godine, poslagane na jednoj gomili. Njima se trguje. Ljudi obeleženi kao „krijumčari“ (mogu biti i samo radnici koji pokušavaju da plate sopstveni put), prodaju svojim saputnicima merdevine po nekoliko puta većoj ceni u odnosu na cene u zvaničnim prodavnicama, i postavljaju ih na ograde. Merdevine korišćene za gejm na srpsko-mađarskoj granici su vatrogasne merdevine na izvlačenje. Izgled tih merdevina se može videti na fotografiji koju je u jednom skvotu slikala nevladina organizacija Klikaktiv:

Horgoš, 2021. godina. Foto: Klikaktiv

Na kraju muzičkog spota na arapskom jeziku, koji je snimljen na srpsko-mađarskoj granici, prikazan je prelazak granice merdevinama, kao i policijska kola koja jure za prestupnicima. Taj spot je u srpskim medijima opisan kao reklama za jednog uticajnog krijumčara. Naziv spota, odnosno trep pesme, je حارق (izgovara se /hāreq/), što je izraz povezan sa حراقة (izgovara se /harāqa/), koji je postao metafora za ilegalizovane migracije kao aktivnost „spaljivanja granica“ (M'charek 2020). Sadržaj spota i tekst pesme navode na tumačenje da su merdevine jedan od elemenata putem kojih ozidane granice EU bivaju „spaljene“, a krijumčari su oni koji raspolažu šibicama.

Merdevine su potencijalno opasan predmet čak i u kontekstu jednog domaćinstva. Njima se uvek pristupa sa dozom opreza. U kontekstu ilegalizovanog prelaska granice, opasnost je znatno veća, o čemu svedoči objava Klikaktiva od 21. 1. 2021.

> SA TERENA
>
> Tokom rada sa izbeglicama primetili smo da su neke od najčešćih povreda sa kojima se susrećemo tokom pokušaja prelaska granica - povrede nogu. Te povrede dešavaju im se tokom preskakanja ograde - kada žure, u strahu su ili ih juri policija, pa nemaju dovoljno vremena da se koliko-toliko pažljivije spuste niz ogradu.
>
> Međutim, postoji još jedna stvar zbog koje su prelomi i uganuća nogu, stopala i zglobova toliko učestali. Da bi cela priča bila razumljivija, dajemo vam kratki uvid u to kako izgleda jedan deo graničnog prelaza između Srbije i Mađarske. Pre same ograde, na zemlji se nalazi bodljikava žica kroz koju se izbeglice probijaju puzeći ogrnuti ćebićima ili vrećama za spavanje, da ih žica ne bi posekla. Nakon što se kao vojnici u filmovima provuku kroz nekoliko metara dugačku zamku bodljikave žice - čekaju ih dve ograde. Obe su visoke oko četiri metara i takođe su na vrhu obmotane slojevima

> bodljikave žice. Razmak između te dve ograde - zona patroliranja - veliki je toliko da samo dva policijska džipa mogu da se mimoiđu u prolazu. Da bi prešli te dve ograde ljudi plaćaju krijumčarima velike količine novca kako bi im oni u pravom trenutku postavili merdevine za prelaz preko jedne i preko druge ograde. Mnogi ljudi iz izbegličke populacije krenuli su na put sa jako ograničenom sumom novca i vrlo često nemaju novca da plate prelaz preko cele ograde ili čuvaju novac za dalji put. U tom slučaju odlučuju se da plate novac za prelazak preko prve ograde i za penjanje na vrh druge ograde sa koje ih očekuje skok u nadi da će pri padu uspeti da se dočekaju na zemlju bez većih povreda. Postoje čitave grupe ljudi koje dakle od krijumčara dobiju merdevine za penjanje i spuštanje sa prve ograde, dok im se za drugu ogradu postave samo jedne merdevine za penjanje, a merdevina za spuštanje nema, jer nisu plaćene. Tada ljude očekuje skok. Tako nastaju teške povrede koje će većinu ljudi pratiti tokom čitavog života, jer najčešće nisu na vreme i pre svega dobro medicinski tretirane.

Penjanje uz merdevine, spuštanje niz merdevine, i skakanje sa ograde kada merdevina nema, jesu telesne tehnike na granici. Telesne tehnike koje migranti nauče tokom puta jedinstvene su za kontekst ilegalizovanih prelazaka granica. Oblikovane su složenom mrežom koja uključuje prakse granične kontrole, okolinu, materijalnu kulturu migranata, krijumčare i druge faktore (De León 2013: 329). Kao što su merdevine element subverzivne aktivnosti spaljivanja granica, tako su i element nasilja na granicama. Ukoliko se ne savladaju rizici i telesne tehnike korišćenja merdevina, može doći do ozbiljnih fizičkih povreda.

U toku 2022. godine, spomenuto da će Mađarska produžiti ogradu na granici sa Srbijom za jedan metar uvis. Tim Klikaktiv-a je na tu temu zabeležio komentar jednog momka iz Maroka, u objavi od 12.08.2022.:

> Ako produže ogradu za jedan metar i mi ćemo produžiti merdevine za jedan metar.

Izdvojeni citat ukazuje na stalnu dinamiku nadmudrivanja između osoba u pokretu i upravljača granicama. U pitanju je svojevrsna borba, koja se tumači u ključu **autonomije migracija**. Merdevine mogu biti neka vrsta **mobilnih zajedničkih dobara**, koja ljudi kreiraju i koriste u migraciji, uprkos naporima autoriteta da ih spreče, ali i „roba“ koju prodaju jedni drugima.

Drvene merdevine se često koriste na granici između Meksika i SAD. Nekoliko dugačkih, drvenih merdevina, korišćenih za prelazak granice iz Afrike na evropsku teritoriju (Ceuta i Melilla), sakupljene su i izložene Muzeju svetskih kultura (Gothenburg, Švedska). One su poslužile kao inspiracija za ovaj tekst.

Merdevine su materijalizacija ideje da ograde ne mogu da spreče migracije, ali mogu da podstaknu kreativnost, povećaju troškove prelaska i pojačaju rizike za one koji su prisiljeni da ih preskaču.

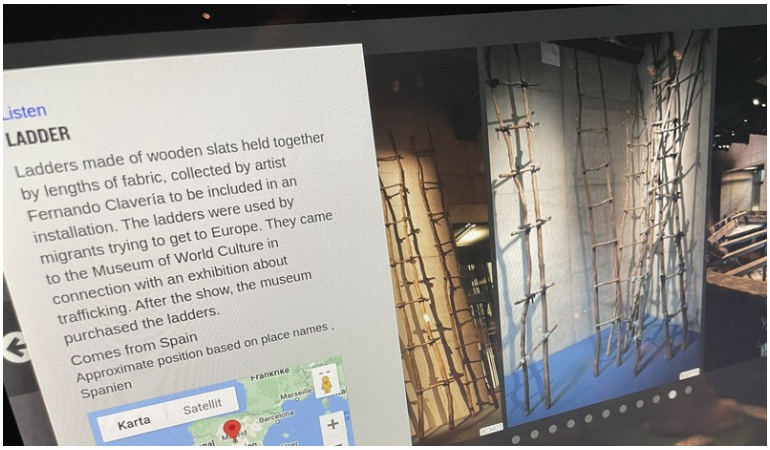

Izložba „Crossroads“, Muzej svetskih kultura, Gothenburg, 2023.
Foto: Teodora Jovanović

13. 9. 2023.

Lady MIRO ft @dadlee - Hare9 حارق [Official Music Video]
Video je dostupan u mrežnom (online) izdanju e-ERIM-a:
https://www.youtube.com/watch?v=ZdhUs8QWWGw

Literatura

De León, Jason. 2013. „Undocumented Migration, Use Wear, and the Materiality of Habitual Suffering in the Sonoran Desert“. *Journal of Material Culture* 18/4: 321-345.

Kurki, Tuulikki. 2020. „Materialized Narratives of Border. Articulating the Unspeakable through Everyday Objects.“ U *A Research Agenda for Border Studies.* James W. Scott, ur. Cheltenham, Northampton: Edward Elgar Publishing, 129-144.

M'charek, Amade. 2020. „*Harraga*. Burning Borders, Navigating Colonialism“. *The Sociological Review Monographs* 68/2: 418-434.

Miller, Daniel, ur. 2005. *Materiality*. Durham i London: Duke University Press.

Migracijska industrija

Drago Župarić-Iljić

Migracijska industrija je termin koji može imati višestruka značenja vezana uz migracijske fenomene i procese. Može uključivati razne aspekte migracijske infrastrukture i **migracijskog režima**, one materijalne i one virtualne, te brojati razne individualne i kolektivne aktere, uloge i strukture (Nyberg Sørensen i Gammeltoft-Hansen 2013). S jedne strane tiče se migracija koje se označavaju kao sigurne, uredne, dobrovoljne i zakonite, a s druge onih koje se označavaju kao nedobrovoljne i neregularne/**iregularizirane** i nezakonite. Pojam svoje porijeklo ima u istraživanjima međunarodnih migracija u razdoblju od 1970-ih naovamo, kada je isprva označavao primarno facilitaciju migracija od strane različitih aktera koji povezuju države porijekla s destinacijama. U kasnijim konceptualizacijama shvaćanje pojma je prošireno na društvenu dinamiku i infrastrukturne elemente koji povezuju zemlje porijekla i destinacije putem formalnih, zakonitih i neformalnih, nezakonitih praksi svih aktera koji sudjeluju u migracijskom činu, bilo da ga pokreću, facilitiraju ili pokušavaju kontrolirati (Hernández-León 2005).

Ninna Nyberg Sørensen i Thomas Gammeltoft-Hansen tvrde da „useljenička politika, regulacija tržišta radne snage, zahtjevi vezani uz izdavanje viza, granična kontrola itd. gotovo uvijek ostaju bitna pozadina za razumijevanje načina na koji se pojavljuju i funkcioniraju akteri migracijske industrije“ (2013: 11). Ti su akteri svi oni koji pružaju različite usluge facilitacije mobilnosti ljudi preko međunarodnih granica, a prvenstveno su motivirani financijskom zaradom. To obuhvaća poslodavce, zajmodavce, unajmljivače, pružatelje usluga smještaja i prijevoza, putničke agencije, krijumčare i trgovce ljudima, a posredno i kreatore te provoditelje javnih politika poput socijalnih radnika, kulturnih medijatora, edukatora i drugih, novinare i druge medijske djelatnike, istraživače, pravnike, odvjetnike i suce, druge službenike u izvršnoj vlasti itd.

Paralela s poduzetničkom i šire shvaćeno ekonomskom sferom, uključujući i manufakturnu ili danas strojnu proizvodnju visoke tehnologije, nije slučajna, jer migracijska industrija također uključuje i poslovne subjekte poput informatičkih i visokotehnoloških kompanija koje grade sustave za nadzor granica, izrađuju biometrijska tehnološka sredstva za kontrolu i praćenje, konstruiraju sofisticirane digitalne servise za bilježenje i dojavljivanje u slučaju neautoriziranih kretanja i slično. U tom smislu se može govoriti i o industriji ili industrijama graničnih režima, koje smjeraju fizičkoj i nerijetko militariziranoj, ali i digitaliziranoj kontroli granica i upravljanju mobilnostima i tzv. migracijskim krizama, a uključuju i one aktere koji uspostavljaju i opslužuju mjesta imobilizacije unutar teritorija, poput **detencijskih** centara, te provoditelje i facilitatore deportacija. Kritizirajući ono što naziva „industrijom nezakonitosti“ (eng. *illegality industry*) Ruben Andersson (2016) podsjeća kako europski pristup upravljanja migracijama naglasak stavlja na financijske, političke i društvene troškove ostvarenja sigurnosti na granicama. S obzirom na „onezakonjenje“ migracija njihovo upravljanje rigidnim mjerama migracijskih i graničnih režima nastoji se opravdati u očima domaće javnosti time da se migracije prezentira kao nacionalni i međunarodni rizik i prijetnju, koji iziskuju navedene troškove njihova suzbijanja.

Tanya Golash-Boza (2009: 296) piše o „useljeničkom industrijskom kompleksu“ koji definira kao „stjecište interesa javnog i privatnog sektora u kriminalizaciji nedokumentiranih migracija, provedbi zakona o useljavanju i promicanju 'anti-ilegalne' retorike“. Migracijska industrija djeluje na način da ili potiče ili ograničava, oblikuje, facilitira, potpomaže ili otežava, migracije kao i resurse i usluge koje su povezane s njima, ali i s predmigracijskim i postmigracijskim fenomenima i procesima. U programskom smislu migracijska industrija može obuhvatiti upravljanje migracijama, kontrolu granica i migracija (čemu služi, primjerice, **Frontex)**, te industriju **spašavanja** i politike **humanitarizma** (Nyberg Sørensen i Gammeltoft-Hansen 2013: 6). Stoga postoji čitav spektar migracijske industrije koji pripada **humanitarnoj industriji** koje su dio, primjerice, kreatori i provoditelji mjera humanitarne asistencije kod industrije **preseljenja**. Pod humanitarnim industrijskim kompleksom Deanna Dadusc i Pierpaolo Mudu (2020) podrazumijevaju međunarodne organizacije i nacionalne institucije te nevladine organizacije koje kroz aktivnosti unutar javnog i privatnog sektora sudjeluju u mnogim aspektima odabira i reguliranja kretanja migranata, kao i u promicanju dobrotvorne, karitativne i humanitarne retorike uspostavljene oko načela hitnosti i asistencije. Time zapravo humanitarna industrija pomaže onoj sigurnosnoj u disciplineranju, kontroliranju i subordiniranju migranata te depolitizaciji njihova položaja, ali i **kriminalizaciji solidarnosti** i suradnje koja je usmjerena prema emancipaciji migranata i njihovoj vlastitoj agentivnosti.

Upravo zato jedna od kritika ovog koncepta ili pristupa jest ta da on nerijetko izostavlja perspektivu samih migranata u čitavoj migracijskoj industriji, fokusirajući se na razne društvene, političke, ekonomske i druge strukture koje upravljaju i kontroliraju razne vidove ne/mobilnosti (Schapendonk 2018). Migrantske društvene mreže jesu neizostavan dio migracijske industrije kroz transnacionalne obiteljske veze i odnose, kroz potencijalnu ulogu društvenih mreža migrantskih skupina u procesu krijumčarenja, ili kroz slanje novčanih doznaka, razinama političkog organiziranja i slično.

Istraživanja migracija u kontekstu jugoistočne Europe, posebice **balkanskog koridora** bila su, vezano uz migracijsku industriju, fokusirana na tehnokratske prakse nacionalnih i međunarodnih aktera, upravljanje mobilnošću unutar koridora i širegraničnog režima te delikatno balansiranje između sigurnosnih i humanitarnih politika (v. Beznec et al. 2016; Kogovšek Šalamon i Bajt 2016), i na primjere humanitarnih, solidarnih i praksi otpora u pojedinim prihvatno-tranzitnim dionicama koridora (v. Hameršak i Pleše 2017; Škokić i Jambrešić Kirin 2017). Jedna od studija (Stojić Mitrović et al. 2020) se fokusira na primjere upravljanja i iregularizacije migracija, djelovanja graničnog režima, i uspostave novih infrastrukturnih sredstava kontrole u postkoridorskom razdoblju. Koristeći termin industrija pomoći (engl. *aid industry)* Marka Duffielda, Romana Pozniak (2020) analizira humanitarnu industriju pomoći unutar izbjegličkih kampova u Hrvatskoj.

Nezaobilazno je problematizirati ulogu akademskih struktura, konzultantskih poslovnih subjekata poput *think-thankova,* stručnjaka i analitičara koji također sudjeluju u migracijskoj industriji kreiranjem i cirkulacijom znanja i preporuka o raznim aspektima migracija, koje mogu imati i normativnu, preskriptivnu dimenziju. No, polazišta nekih od njih, posebice onih iz rakursa antropološke discipline poput kritičkih studija granica i kritičkih studija humanitarizma nastoje reflektirati vlastita istraživačka iskustva, moralnu odgovornost i pozicije moći naspram teme, sudionika u istraživanju, dosega znanstvenih spoznaja i potencijala za društvenu promjenu.

4. 2. 2022.

Literatura

Andersson, Ruben. 2016. „Europe's Failed ‘Fight’ against Irregular Migration. Ethnographic Notes on a Counterproductive Industry“. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 42/7: 1055-1075.

Beznec, Barbara, Marc Speer i Marta Stojić Mitrović. 2016. *Governing the Balkan Route. Macedonia, Serbia and European Border Regime*. Beograd: Rosa Luxemburg Stiftung Southeast Europe.

Dadusc, Deanna i Pierpaolo Mudu. 2020. „Care without Control. The Humanitarian Industrial Complex and the Criminalisation of Solidarity“. *Geopolitics*.

Golash-Boza, Tanya. 2009. „The Immigration Industrial Complex. Why We Enforce Immigration Policies Destined to Fail“. *Sociology Compass* 3/2: 295-309.

Hameršak, Marijana i Iva Pleše. 2017. „Zimski prihvatno-tranzitni centar Republike Hrvatske. Etnografsko istraživanje u slavonskobrodskom kampu za izbjeglice“. U *Kamp, koridor, granica. Studije izbjeglištva u suvremenom hrvatskom kontekstu*. Emina Bužinkić i Marijana Hameršak, ur. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, Centar za mirovne studije, Fakultet političkih znanosti – Centar za istraživanje etničnosti, državljanstva i migracija, 101-132.

Hernández-León, Rubén. 2005. „The Migration Industry in the Mexico-US Migratory System“. *UCLA: California Center for Population Research*.

Kogovšek Šalamon, Neža i Veronika Bajt, ur. 2016. *Razor-wired. Reflections on Migration Movements through Slovenia in 2015*. Ljubljana: Mirovni Inštitut.

Nyberg Sørensen, Ninna i Thomas Gammeltoft-Hansen. 2013. „Introduction“. U *The Migration Industry and the Commercialization of International Migration.* Thomas Gammeltoft-Hansen i Ninna Nyberg Sørensen, ur. New York: Routledge, 1-23.

Pozniak, Romana. 2020. „Affective Labor within the Local Humanitarian Workscape“. *movements. Journal for Critical Migration and Border Regime Studies* 5/1: 55-73.

Schapendonk, Joris. 2018. „Navigating the Migration Industry. Migrants Moving Through an African-European Web of Facilitation/Control“. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 44/4: 663-679.

Stojić Mitrović, Marta, Nidžara Ahmetašević, Barbara Beznec i Andrej Kurnik. 2020. *Dark Sides of Europeanisation. Serbia, Bosnia and Herzegovina and the European Border Regime*. Beograd i Ljubljana: Rosa Luxemburg Stiftung i Inštitut Časopis za kritiko znanosti.

Škokić, Tea i Renata Jambrešić Kirin. 2017. „Shopping centar nenormalne normalnosti. Etnografija distribucijskog šatora u izbjegličkom kampu u Slavonskom Brodu“. U *Kamp, koridor, granica. Studije izbjeglištva u suvremenom hrvatskom kontekstu*. Emina Bužinkić i Marijana Hameršak, ur. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, Centar za mirovne studije i Fakultet političkih znanosti – CEDIM, 81-100.

https://e-erim.ief.hr/pojam/migracijska-industrija?locale=hr

Mobilna detencija

Marijana Hameršak, Iva Pleše

Balkanski koridor, koji je u jesen 2015. godine uspostavljen u odgovoru na **dugo migracijsko ljeto** i autonomno masovno kretanje **izbjeglica** od Grčke prema središtu Europe, od Hrvatske dalje prema zapadu, funkcionirao je ne samo kao jedan od oblika „upravljanja kretanjem kroz kretanje“ (Tazzioli 2020) nego i kao posebna vrsta **detencije**. Od početka preusmjeravanja kretanja na Hrvatsku, a posebice s otvaranjem **kampa u Slavonskom Brodu** i uspostavom posebne prometne linije od **Šida** u Srbiji do Dobove u Sloveniji i dalje prema Austriji (Lunaček Brumen i Meh 2016; Hameršak i Pleše 2017; Roth et al. 2020), masovno migrantsko kretanje izolira se u odnosu na okolni teritorij te mu se od Srbije više nije moglo samostalno pridružiti, niti ga se moglo napustiti osim u izvanrednim slučajevima (zbog hospitalizacije, podnošenja zahtjeva za azil i sl.). Stoga se zapadna dionica koridora ponekad opisuje i kao mobilna detencija koja se sastojala, s jedne strane, od zaključanih vlakova, autobusa i kolona koje je pratila i usmjeravala policija uz asistenciju humanitarnih aktera te, s druge, od novouspostavljenih tranzitnih kampova u kojima se provodila registracija izbjeglica, koja je ponekad uključivala i **profilaciju** (Hameršak i Pleše 2017: 23). Poput mnogih drugih elemenata koridora, detencija o kojoj je riječ nije imala uporište u nacionalnim, ni međunarodnim pravnim okvirima (Kogovšek Šalamon 2016: 44-47), a moguće ju je razumjeti i kao specifičan mobilno-linijski tip interioriziranе granice **europskog režima migracija** (Hameršak i Pleše 2017: 15).

Zimski prihvatno-tranzitni centar u Slavonskom Brodu, 1. 3. 2016. Foto: Marijana Hameršak

5. 3. 2022.

Literatura

Hameršak, Marijana i Iva Pleše. 2017. „Zarobljeni u kretanju. O hrvatskoj dionici balkanskog koridora“. U *Kamp, koridor, granica. Studije izbjeglištva u suvremenom hrvatskom kontekstu.* Emina Bužinkić i Marijana Hameršak, ur. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, Centar za mirovne studije, Fakultet političkih znanosti – Centar za istraživanje etničnosti, državljanstva i migracija, 9-39.

Kogovšek Šalamon, Neža. 2016. „Legal Implications of 'Humanitarian Corridor'“. U *Razor-Wired. Reflections on Migration Movements through Slovenia in 2015.* Neža Kogovšek Šalamon i Veronika Bajt, ur. Ljubljana: Peace Institute, 39-49.

Lunaček Brumen, Sarah i Ela Meh. 2016. „'Vzpon in padec' koridorja. Nekaj refleksij o spremembah na balkanski migracijski poti od poletja 2015“. *Časopis za kritiko znanosti* 44/264: 21-45.

Roth, Birgit, Petra Leschanz i Sylvia Altenbacher. 2020. *Border Crossing Spielfeld. Grenzerfahrungen. Border(line) Experience*. Graz: Südwind-Verlag Graz.

Tazzioli, Martina. 2020. „Governing Migrant Mobility through Mobility. Containment and Dispersal at the Internal Frontiers of Europe“. *Environment and Planning C: Politics and Space* 38/1: 3-19.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-mobilna-detencija-p?locale=hr

Mobilna zajednička dobra

Marijana Hameršak, Uršula Lipovec Čebron, Jelka Zorn

Mobilna zajednička dobra su alternativna, zajednička znanja i afektivni odnosi, različiti oblici podrške i skrbi koji ljudima u pokretu olakšavaju samoorganizaciju (v. **autonomija migracija**) na putu, kretanje, ali i snalaženje u mjestima privremenog boravka (v. **gejm**). Ona, prema autorima pojma Papadopoulosu i Tsianosu (2013: 191-192), obuhvaćaju taksativno navedeno: znanje o mobilnosti (kako putovati, kojim putem, s kojom opremom, u koje doba dana i godine, s kim i kako komunicirati, na koga se izravno ili na daljinu može oslanjati na putu i dr.), komunikacijsku infrastrukturu (društvene mreže, pametni telefoni, znanje o grupama, stranicama, mrežnim kartama i dr.), neformalnu ekonomiju (kako naći besplatnog odvjetnika, liječnika ili zubara, kako primiti novac iz inozemstva, kako naći prijevoz, krijumčare i dr.), zajednice pravednosti (solidarne mreže, lokalne aktivističke grupe, političke organizacije i dr.) te, najvažnije, politike skrbi, odnosno prijateljstva, povjerenja, pomoći i dr. Mobilna zajednička dobra se stalno modificiraju, nestaju i nadopunjuju, a njihov se popis kontinuirano proširuje, ovisno o potrebama koje nastaju u hektičnom, ali suradničkim djelovanjem definiranom okružju migracija.

Suradničko djelovanje, dijeljenje informacija i međusobno pomaganje i podrška koji su u osnovi mobilnih zajedničkih dobara, ne ovise o dobroj volji uključenih ili o nekoj vrsti migrantima navodno prirođene solidarnosti, nego o značajkama samih migracija. Reece Jones (2016), primjerice, u uvodu svoje knjige *Violent Borders* opisuje pokušaj sedam mladih Marokanaca da skriveni u autobusu ipak pređu na španjolski teritorij unatoč rendgenskim kontrolama svakog autobusa. Sedmorica mladića skrila su se ispod haube i u podvozju autobusa nadajući se da će baš zato što ih je više eventualno jedan ipak ostati nevidljiv skenerima na granici, graničnim policajcima i psima te tako ući u Španjolsku. Sličan primjer je masovno preskakanje ograde u Melilli, španjolskoj enklavi u Africi. Kako to vidimo u filmu *The Land Between* (red. David Fedele, 2014), stotine se ljudi samoorganiziraju i udružuju u zajednički nalet na ogradu kako bi ih tek nekoliko ipak uspjelo preći, pobjeći marokanskoj policiji i na španjolskoj strani podnijeti zahtjev za azil.

Kao slojevit fenomen određen brojnim faktorima, ljudima, drugim bićima i stvarima, migracije se, naglašavaju Papadopoulos i Tsianos, mogu inicirati i reproducirati „samo putem reciprociteta, a reciprocitet između migranata znači omogućavanje pristupa kretanju drugima. Omogućavanje pristupa je ekonomija darivanja migracija. To je svijet mobilnih zajedničkih dobara“ (2013: 190). To je, ukratko, „organizacijska ontologija ljudi u pokretu“ (Papadopoulos i Tsianos 2013: 179) i „*zajedničko dobro*, utemeljeno na općem znanju rođenom iz društvenosti samih migranata i onih koji ih podupiru“ (Trimikliniotis et al. 2015: 54). Yacou, migrant iz Malija i protagonist spomenutog filma *The Land Between*, pozdravlja „sve klandestince svijeta“. Mobilna zajednička dobra također izrastaju iz „mi“ koje, smatraju Papadopoulos i Tsianos, ipak često uopće nije prepoznato ni imenovano kao takvo, no ono unatoč tome može ponovno kodirati ili čak urušiti logiku granične kontrole (2013: 190).

19. 12. 2022.

Literatura

Jones, Reece. 2016. *Violent Borders. Refugees and the Right to Move.* London i New York: Verso.

Papadopoulos, Dimitris i Vassilis S. Tsianos. 2013. „After Citizenship. Autonomy of Migration, Organisational Ontology and Mobile Commons“. *Citizenship Studies* 17/2: 178-196.

Trimikliniotis, Nicos, Dimitris Parsanoglou i Vassilis S. Tsianos. 2015. *Mobile Commons, Migrant Digitalities and the Right to the City.* Basingstoke: Palgrave.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-mobilna-zajednicka-dobra-p?locale=hr

Mobitel

Bojan Mucko

Nekoliko sati nakon što sam se u prosincu 2020. godine smjestio u Bihaću, u potkrovni apartman kuće na periferiji grada zajedno s još šestero međunarodnih volontera promigrantskog kolektiva kojem sam se taman pridružio (v. **distro**), netko je glasno pokucao na vrata. Radi stroge kontrole hrvatskih granica i normalizirane prakse **pušbeka**, tijekom prolaska hrvatskom dionicom **balkanske rute**, ljudi u pokretu bili su primorani izbjegavati naseljena područja i kretati se tajno, u skrovitosti **šuma** i planina. Za širu javnost, njihova svakodnevica bila je potpuno nevidljiva. Među rijetkim medijskim reprezentacijama migracija u tom periodu, a sukladno nacionalnim i europskim **sekuritizacijskim** politikama, dominirale su slike s kriminalizirajućim učincima. U sjećanje mi se posebno utisnula fotografija iz vijesti o novoj nadzornoj opremi Ministarstva unutarnjih poslova namijenjenoj „sprečavanju ilegalnih prelazaka migranata“. Na toj noćnoj fotografiji, skupina od osmero ljudi zumirana je iz velike udaljenosti, poput lovine. Daleki, nanišanjeni ljudi (zaustavljeni) u pokretu apstraktnim, otvorenim prostorom, bili su gusto stisnuti jedni uz druge i potpuno depersonalizirani, svedeni na bijele obrise na crnoj pozadini. Uz demonstraciju nove nadzorne moći i krajnju objektifikaciju ljudi u pokretu, slika je pojačavala i privid njihove odvojenosti – kao da su se nalazili u dimenziji paralelnoj sa svakodnevicom čitatelja/ica vijesti o lovu na „ilegalne migrante“.

Pogled na Plješivicu. Bihać, siječanj 2021. Foto: Bojan Mucko

Kad sam začuo kucanje bio sam u hodniku, najbliži vratima, pa sam ih spontano i otvorio. Ugledao sam šestoricu mladića u dvadesetima i tridesetima. Stajali su pred vratima u mraku, na stubištu s pogledom na planinske obrise monumentalne Plješivice. Najnasmijaniji od njih prvi mi je pružio ruku i pozdravio s: „*Hello brother, how are you doing?*“. Tom prilikom upoznao sam Javeda, Raju, Bilala, Usmana i ostale iz jednog od improviziranih šatorskih skvotova u okolici. Živjeli su izvan dosega gradske infrastrukture, na polju u podnožju Plješivice koje se prostiralo sve do naše kuće i, kao i svakih nekoliko dana, došli su po svoje mobitele. Punili su im se u maloj prostoriji kraj ulaznih vrata, na polici u moru strujnih kablova. Naš stan im je bio najbliža pristupna točka struji, a volonteri su im uskakivali s punjenjem iako je okupljanje u dvorištu bilo zabranjeno (kao jedna od tada aktualnih protupandemijskih mjera). Već nekoliko kilometara sjevernije, s druge strane hrvatske granice, takav susret bi mi krajem 2020. godine bio praktički nezamisliv.

Punjenje mobitela. Bihać, zima 2021. godine. Foto: Bojan Mucko

Za razliku od bezličnih obrisa na nišanu termovizijske kamere, dečki su, baš kao i čitatelji/ice vijesti, bili prilično individualizirani, obilježeni svaki svojim osobnim kontekstima, biografijama i projekcijama budućnosti. Mobiteli koje su došli preuzeti za mene su bili poput premosnice iz svijeta medijskih reprezentacija u svijet „terenske“ stvarnosti i susjedskih interakcija. A isti ti mobiteli bili su im alat nužan za navigaciju kroz svakodnevne izazove.

Eksterni punjači zaštićeni priručnim sredstvima. Bihać, zima 2021. godine. Foto: Bojan Mucko

Sugovornici/e Elisabeth Eide koja je svoje istraživanje provela u Norveškoj s tražiteljima/icama azila kao najdragocjeniji dio svoje pokretne imovine isticali/e su upravo mobitel (2020: 72). Eide pametni telefon interpretira kao osnovno logističko sredstvo suočavanja s prekarnim životnim uvjetima ljudi u pokretu, a generalnu prekarnost (analitički) dijeli u tri faze (2020: 77). Prva se odnosi na fazu prije puta, na kontekst iz kojeg osobe bježe ili odlaze, druga faza na put do europskih destinacija, a treća na život po dolasku u novu sredinu. U fazi prije odlaska na put, mobitel služi prvenstveno kao komunikacijsko i organizacijsko sredstvo planiranja rute, kupnje karata za različita transportna sredstva i komunikaciji s bliskim osobama, kao i s krijumčarima do kojih se nerijetko dolazi putem reklama na društvenim mrežama. Tijekom samog puta navedene funkcije uređaja dodatno se profiliraju s ciljem povećanja sigurnosti u nepredvidivim situacijama na nepoznatom terenu (Eide 2020: 71). Aplikacije s opcijom izvanmrežne uporabe zemljopisnih karata i navigacije pomoću GPS tehnologije pomažu u odabiru najsigurnijih ruta, odnosno omogućavaju izbjegavanje prirodnih opasnosti, kao i taktičko nadmudrivanje s akterima regulacijskog i represivnog aparata režima kontrole migracija. S dolaskom na europsku destinaciju, funkcije mobitela preusmjeravaju se na istraživanje nove društvene sredine, informiranje o nacionalnom sustavu azila i aktualnim administrativnim procesima, savladavanje nove jezične sredine, stvaranje novih i održavanje starih kontakata. U svim fazama puta, mobitel ujedno funkcionira i kao personalizirani arhiv osobnih uspomena pohranjenih u različitim medijima, s pristupom identitetski važnim sadržajima kao što su glazba ili filmovi, odnosno generalno onim (medijski posredovanim) informacijama pomoću kojih osobe stječu transnacionalna znanja i kompetencije (Eide 2020: 78).

Čaj u skvotu uz afganistansku playlistu. Bihać, zima 2021. Foto: Bojan Mucko

Stotine grupa i pojedinaca zaglavljenih u Bihaću izvan službenih kampova, po ruševnim objektima i šatorskim skloništima, poput Javeda i njegovih prijatelja, oko punjenja mobitela snalazili su se na razne načine. Izbor im je uglavnom bio sužen na korištenje utičnica dostupnih u javnim prostorima poput autobusnog kolodvora ili u kafićima, dućanima, trgovačkim centrima. Kao i moji cimeri, i mnogi drugi manje ili više nevidljivi lokalni i međunarodni pomagači, mobitele su im, iz solidarnosti, punili u svojim hodnicima i dnevnim sobama. Naša polica je postajala sve kompleksnija: nicali su novi strujni kablovi i utičnice, a mobitele koji su se stalno izmjenjivali označavali smo, radi lakšeg snalaženja, naljepnicama s imenima. Sa svakodnevnim produbljivanjem prijateljstva između volontera, volonterki i dečki iz skvotova, naljepnice s imenima bi ponekad prerasle u komunikacijsku formu – postale bi mala pozdravna pisma ili kartice s dobrim željama za **gejm** uručene zajedno s napunjenim mobitelom.

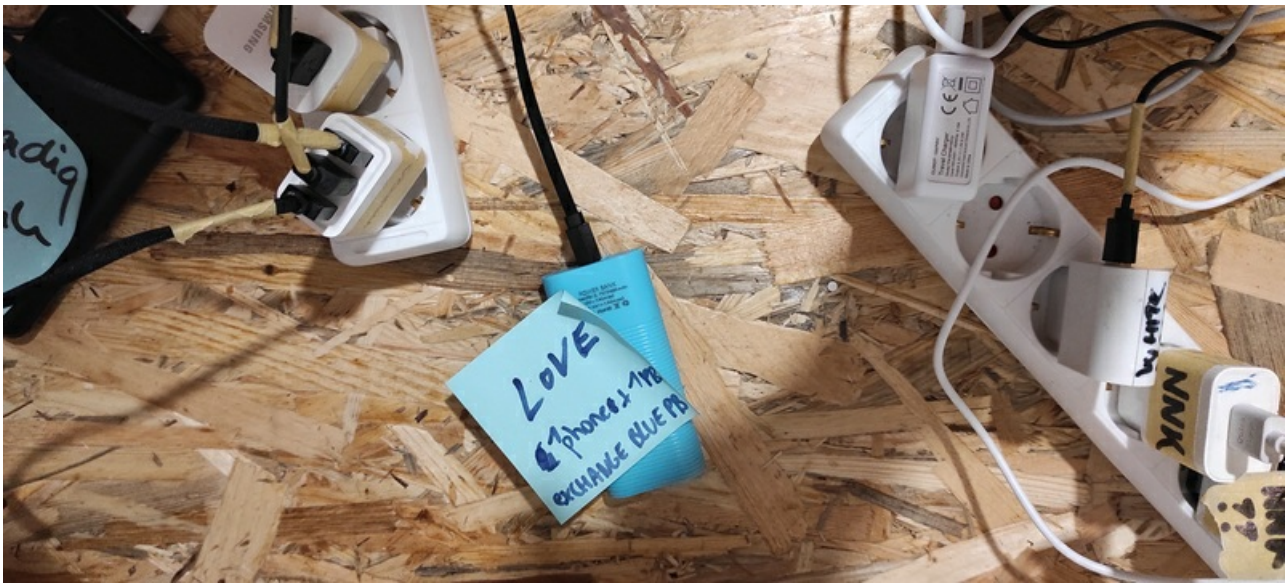

Personalizirane poruke uz mobitele na punjenju. Bihać, zima 2021. Foto: Bojan Mucko

Ali iz gejma kroz Hrvatsku koji bi završio pušbekom, ljudi bi se uglavnom vraćali bez mobitela. Znalo se da su hrvatski policajci redovito ili otuđivali ili uništavali mobitele, a kriterij kojim su se vodili prilikom odabira metode bili su tržišni. Kao što su, na temelju svog iskustva prepričavali brojni sugovornici – skup mobitel išao bi policajcu direktno u džep (gesta umetanja objekta dlanom desne ruke u lijevi unutarnji džep jakne), a jeftini pod policijsku čizmu (gesta razbijanja uređaja đonom). Bez obzira radilo se o krađi ili uništavanju mobitela, za ljude u pokretu to je značilo isto – gubitak najvrjednijeg dijela osobne imovine nužnog za navigaciju prekarnom svakodnevicom u svim fazama puta. Baš iz tog razloga – znajući da postoje velike šanse za novi pušbek, pojedinci koji su putovali u grupi, svoje mobitele i druge sitne elektroničke aparate počeli su nam ostavljati na čuvanje prije odlaska u gejm iako je smanjeni broj mobitela grupi otežavao put. Ako bi put do Europe bio uspješan, mobiteli ostavljeni u Bihaću pronašli bi nove vlasnike (v. **mobilna zajednička dobra** i **autonomija migracija**), a ako bi završio pušbekom, dočekali bi ih na polici. Nakon dana ili tjedana lutanja šumama i susreta s policijom koji je često (uz psihofizičko nasilje) podrazumijevao i oduzimanje ili uništavanje kompletne pokretne imovine, mobitel je omogućavao alate potrebne za ponovno uključivanje u svijet iz kojeg su ih pokušavali istisnuti sa svakim pušbekom: kontakti s obitelji i prijateljima, aplikacije, playliste, filmovi, osobne fotografije i video snimke sačuvane od policijske brutalnosti na uređaju veličine dlana (zajedno s *Bluetooth* zvučnicima napunjenim za *party*).

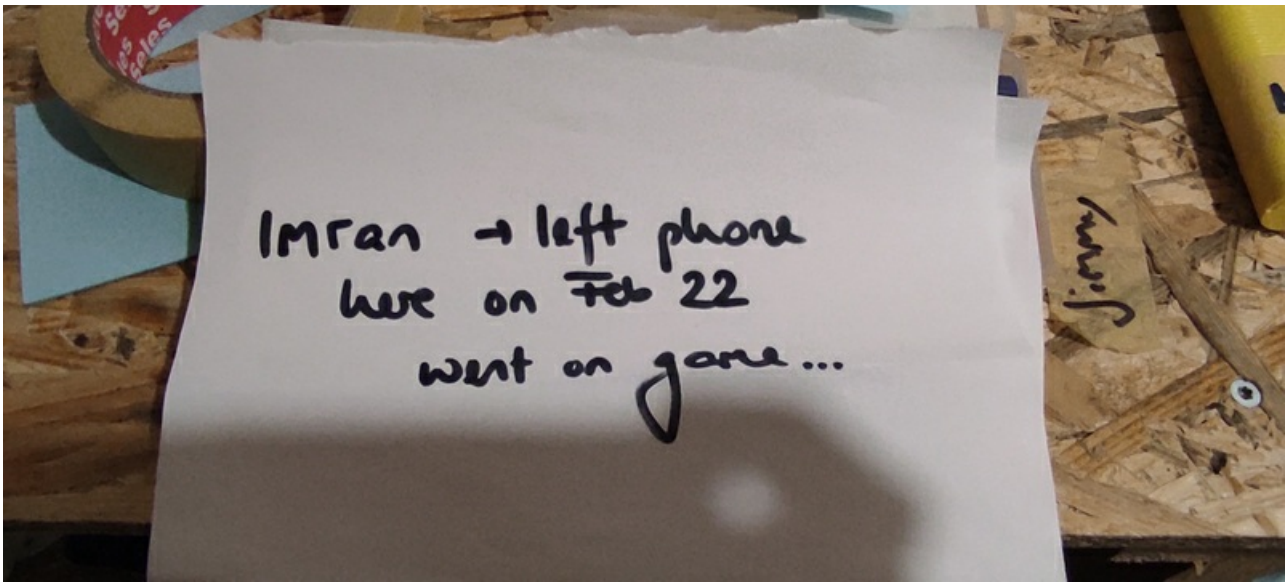

Bilješka. Bihać, zima 2021. godine. Foto: Bojan Mucko

Kad se volonterski kolektiv selio iz stana u potkrovlju kuće na periferiji grada, s međunarodnom humanitarnom organizacijom čiji su uredi bili u prizemlju iste kuće, dogovorili smo preuzimanje prakse punjenja mobitela, a poruku s novim uputstvima prijateljima smo ostavili s vanjske strane vrata na koja su već bili naviknuti kucati. Organizacija iz prizemlja, u skladu s formalnijim načinom funkcioniranja od kolektiva, odlučila se na izgradnju samoposlužnog punkta za punjenje mobitela – s ormarićima pod ključem u prizemlju, na vanjskom stubištu kuće (a upotrebom ključeva su nestale i poetične kartice s dobrim željama prilijepljene uz mobitel).

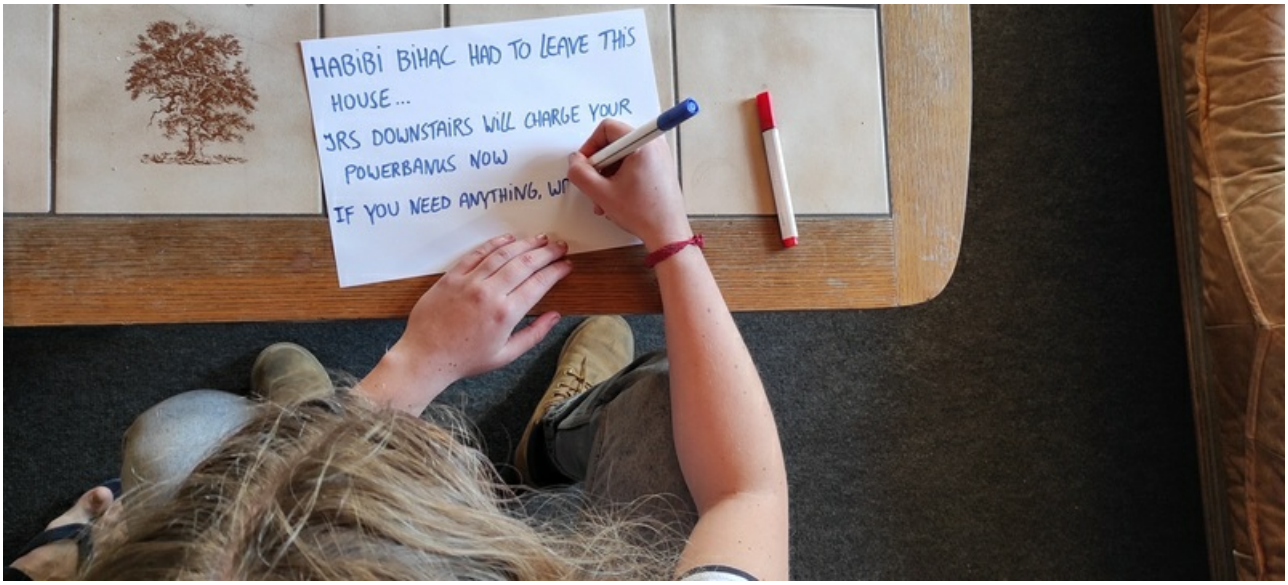

Volontersko pozdravno pismo. Bihać, proljeće 2021. Foto: Bojan Mucko

Iako su pametni telefoni u masovnoj upotrebi još od druge polovice prvog desetljeća ovog stoljeća, istraživanje uloge mobitela u izbjegličkoj svakodnevici dobiva na značaju s takozvanom „sirijskom izbjegličkom krizom“ i širim masovnim kretanjem ljudi u pokretu prema Europi tijekom 2015. i 2016. godine, zato što su transkontinentalne migracije takvih proporcija prve koje se odvijaju u digitalnom dobu (usp. Alencar 2020: 9). Demokratizacija GPS tehnologije te mogućnost mobilnog pristupa društvenim mrežama i raznim drugim aplikacijama, omogućile su i veću autonomnost ljudi u pokretu od krijumčarskih struktura (Alencar 2020: 4). Uz te pozitivne aspekte, upotreba mobitela donosi i niz ambivalentnosti. Kao što ističe Amanda Alencar, različiti mehanizmi kontrole granica poput satelitske tehnologije, bespilotnih letjelica i detektora pokreta, oslanjaju se upravo na praćenje mobitela, a „državni dužnosnici, trgovci ljudima i krijumčari koriste GPS aplikacije za praćenje kretanja izbjeglica, što znači da ih isti oni alati koje neki navode kao ključne za njihovo putovanje, čine također i ranjivijima“ te dovode do potencijalnih uhićenja ili/i otmica (2023).

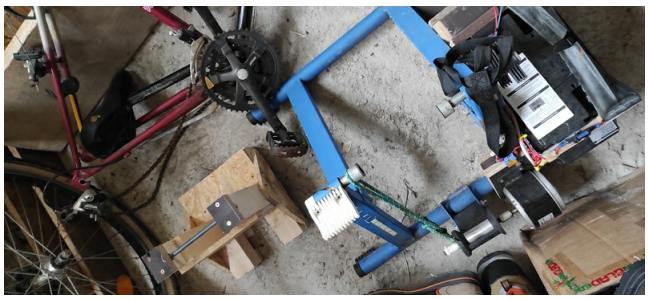

Donacija iz Luksemburga: stroj za punjenje mobitela na nožni pogon. Unsko-sanski kanton, ljeto 2021. Foto: Bojan Mucko

Na mobitele se, dakle, oslanjaju različito pozicionirani i međusobno antagonizirani akteri režima migracija obilježenog radikalnim suprotnostima. Dok se UN-ova agencija za izbjeglice (UNHCR), primjerice, zalaže za digitalnu inkluziju ljudi u pokretu, a na putu do destinacije u čiji društveni život bi se, bar nominalno, trebali moći uključiti, istim tim ljudima policija redovito uništava ili otima alat praktički ključan za takav tip inkluzije. U nekoliko navrata na terenu sam čak čuo i glasine o dvojici hrvatskih policajaca koji ukradene mobitele vraćaju u ponovnu cirkulaciju: torbe pune ukradenih uređaja navodno su prodavali preprodavačima na bihaćkom sajmu. A tamo, na periferiji grada, na zaobilaznici uz željezničku prugu bi ih onda otkupljivali oni kojima su bili najpotrebniji – prvotni vlasnici od kojih su i bili ukradeni.

Nina Khamsy provodi istraživanje o ulozi pametnih mobitela u svakodnevici balkanske rute s ljudima podrijetlom iz Afganistana. Sudionike društvenih istraživanja vidi kao „dio multidimenzionalnog polja koje je sada i multilokalno i multimodalno“ (Khamsy 2022: 267). Multimodalnost se ovdje odnosi prvenstveno na ispreplетenost virtualnih i fizičkih mreža i prostora te na spontanu proizvodnju i razmjenu audiovizualnih sadržaja prilikom socijalizacije na terenu. Khamsy upozorava da nas normalizacija nasilja primorava na stalno preispitivanje naše uloge u „proizvodnji znanja u ovom (minskom) polju“ (Khamsy 2022: 267). U multimodalnom etnografskom istraživanju režima migracija s fokusom na suživot ljudi u pokretu i međunarodnih volontera, i sam sam se oslanjao na mobitel kao osnovni alat za navigaciju kroz svakodnevicu obilježenu kriminalizacijom solidarnosti i normaliziranim nasiljem. U klimi koja je zahtijevala stalnu diskreciju, prirući, džepni uređaj kompenzirao je i diktafon i foto aparat i kameru i kartu i laptop i olovku i blok.

Za ljude u pokretu zaglavljene ne samo na balkanskoj ruti nego i u kampovima širom svijeta, u životnim uvjetima čije brutalnosti lokalne vlasti kriju od međunarodne javnosti, mobitel poprima dodatni značaj – postaje alatom građanskog novinarstva (usp. Allan 2013) uz pomoć kojeg se komunikacijski kanal u svijet otvara od dolje, iz samog kampa. Sally Hayden prenosi svjedočanstva ušutkanih zatvorenika zloglasnog libijskog kampa Dhar-el-Jebel koja govore o neprocjenjivoj ulozi mobitela pomno skrivanih od čuvara: „Poruke zaprimljene od novinara i aktivista izvan kampa bile su poput ‘svjetlosti svijeće u mraku’“ (2022). Obavijesti o smrtima zataškanim u kampu objavljene na društvenim mrežama, za obitelji preminulih često su bile i prve informacije o stradanjima. Svjetski je poznata i knjiga *No Friend but the Mountains* koju je kurdsko-iranski novinar i aktivist Behrouz Boochani napisao tijekom svog zatočeništva u australskoj detenciji i to putem WhatsApp korespondencije s prijateljem izvan kampa.

U jednoj od terenskih epizoda, mobitel je i meni omogućio kontakt sa štrajkašima glađu u netom izgorjelom **kampu Lipa**, na temelju čega su nastali audio-vizualni materijali objedinjeni pojmovima **Protest u Lipi** i **WhatsApp iz Lipe**, a u drugim prilikama mobitelom sam snimio i dnevničke bilješke druženja s momcima kojima smo punili mobitele (v. **party u afganistanskom skvotu**).

29. 12. 2023.

Literatura

Alencar, Amanda. 2020. „Mobile Communication and Refugees. An Analytical Review of Academic Literature“. *Sociology Compass* 14:8.

Alencar, Amanda. 2023. „Technology Can Be Transformative for Refugees, but It Can Also Hold Them Back“. *Migration Policy Institute*.

Allan, Stuart. 2013. *Citizen Witnessing. Key Concepts in Journalism*. Cambridge i Malden: Polity Press.

Eide, Elisabeth. 2020. „Mobile Flight. Refugees and the Importance of Cell Phones“. *Nordic Journal of Migration Research* 10/2: 67-81.

Khamsy, Nina. 2022. „Mobile Phones on Mobile Fields. Co-producing Knowledge about Migration and Violence“. *Antropologia Pubblica* 8/1: 261-268.

Hayden, Sally. 2022. „For Refugees in Detention Camps, Smartphones Are a Lifeline“. *Wired*.

Morska grobnica

Marijana Hameršak

Aktivisti (npr. No Border Spain) i istraživači (npr. Khosravi 2007) od početka ovog milenija o Sredozemnom moru govore kao o groblju ili grobnici za izbjeglice i druge migrante. Na površini Sredozemnog mora plutaju brodovi s ljudima u bijegu, brodovi ostavljeni da umru, kako glasi naziv znamenite rekonstrukcije jednog slučaja napuštenog broda (Forensic Oceanography Left to Die Boat), dok u njegovim dubinama počivaju nebrojeni mrtvi. Iako mediji često iznose sumarne brojeve **umrlih** na Sredozemlju, točni podaci o umrlima na granicama, pa tako i u Sredozemnom moru, ne postoje. Mnogi umrli za koje se ne zna, ali i toliki **nestali** dovode u pitanje „sliku Sredozemlja kao 'bistrog mora', naglašavajući njegovu nejednaku vidljivost i zasjenjene dijelove" (Tazzioli 2015: 5).

Za putnike koji se zbog aktualnog režima kontrole granica (sustava viza, kazni za prijevoznike i dr.) ne mogu koristiti redovnim zračnim, morskim ili kopnenim putevima, Sredozemno more su vrata Europe, ali i morska grobnica na putu prema Europi. Dok kupuju pojaseve za spašavanje u turskim obalnim gradovima, oni se „istodobno spremaju za bijeg, ali i za smrt", kako je to formulirao Harith Salman (2019: 8) koji je i sam bio prisiljen na prelazak Egejskog mora nakon što mu je prvo na aerodromu u Zagrebu, a zatim u Bukureštu odbijen ulazak u EU. Zbog uskraćivanja i kriminalizacije pomoći na moru, onemogućivanja pristajanja u lukama, **pušbekova**, **detencija** i drugih tehnika odvraćanja i kontrole migracija, kao i neadekvatnih plovila i uvjeta na plovilima koja se koriste za iregularizirane prelaske, Sredozemno more je već desetljećima mjesto nezapamćenog „mirnodopskog zločina" (Albahari 2015), odnosno **naoružani krajolik** u kojem prelazak morske udaljenosti od nekoliko kilometara, pod povoljnim vremenskim uvjetima, pa i u blizini drugih plovila može biti smrtonosan.

Smrti na Sredozemlju i Sredozemlje kao morska grobnica tema su suvremene umjetničke proizvodnje, od kazališta i, recimo, predstave Line Prosa Lampedusa Beach (prijevod na hrvatski Iva Grgić Maroević, režija Senka Bulić, gluma Nina Violić, Kazalište Hotel Bulić) do dječje književnosti i grafičkog romana *Zenobija* pisca Mortena Dürra i ilustratora Larsa Hornemana, promptno prevedenog i na hrvatski jezik.

5. 5. 2022.

Literatura

Albahari, Maurizio. 2015. *Crimes of Peace. Mediterranean Migrations at the World's Deadliest Border.* Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Khosravi, Shahram. 2007. „The 'Illegal' Traveller. An Auto-ethnography of Borders". *Social Anthropology / Anthropologie Sociale* 15/3: 321-334.

Salman, Harith. 2019. *Unknown Reality. The True Story in Europe.* s. l.: vlastito izdanje.

Tazzioli, Martina. 2015. „The Politics of Counting and the Scene of Rescue. Border Deaths in the Mediterranean". *Radical Philosophy* 192.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-maritime-cemetery-p?locale=hr

Na avtobusni postaji v Bihaću

Jan Grah

Avtobusna postaja Bihać, 26. 3. 2022. Foto: Dagmar Nared

Bihać je glavno mesto Unsko-sanskega kantona, ki se nahaja na severozahodu Bosne in Hercegovine. V mestu je veliko ljudi v gibanju, ki svojo pot poskušajo nadaljevati proti zahodu, vendar so zaradi stroge mejne politike pogosto vrnjeni (glej **pušbek**) v mesto ali kampe v njegovi okolici. Ne premikajo se le proti meji z EU, ampak tudi stran od nje – proti Sarajevu, čeprav ne prostovoljno, ampak po sili razmer.

Na pot v Sarajevo se, v nasprotju z odhodom na **game** odpravijo z avtobusom, izpred avtobusne postaje v Bihaću, kjer za 50 konvertibilnih mark Bosne in Hercegovine kupijo karto. Moji sogovorniki, dva migranta iz Pakistana in skupina petih migrantov iz Indije, s katerimi sem govoril na parkirišču za postajo, so povedali, da so bili isti dan ali dan pred tem vrnjeni z igre in čakajo na avtobus v Sarajevo, saj bodo tam deležni zdravstvene oskrbe, hrane in oblačil. Ta postojanka jim bo služila za pridobitev moči pri vračanju v kanton in s tem na novo možnost podajanja na game. V Sarajevo, v smeri odmikanja od meje z EU, pridejo brez težav, medtem ko jim pot nazaj v Bihać, torej ponovno proti meji, povzroča več težav. Pomembno vlogo ima torej smer premikanja. A meja ima veliko pomenov, ki se spreminjajo. Meje politično-gospodarskih enot niso več na zunanji meji ozemelj, ampak so po malem razpršene povsod, kjer se dogaja in nadzira gibanje informacij, ljudi in stvari (Balibar 2002: 71).

Migranta iz Pakistana sta na avtobus čakala na travniku ob parkirišču, v spalnih vrečah, okoli njiju pa so ležale smeti. Delovala sta utrujena, a sta naju s kolegico lepo sprejela. Govoril je samo en, ki je povedal, da je bil dan predtem nasilno vrnjen in zdaj čaka na prevoz v Sarajevo. Migranti iz Indije pa so bili dobre volje in so sprejeli najino povabilo na pogovor, vendar niso bili preveč zgovorni.

Kot je povedala oseba, ki solidarnostno pomaga ljudem na poti, lahko migranti v Sarajevu za isto ceno kupijo karto za Bihać, kjer pa jim ne povedo, da je migrantom v Unsko-sanskem kantonu prepovedana uporaba javnega prevoza. 19. 8. 2020 so pristojni organi Unsko-sanskega kantona sprejeli sklep o prepovedi vstopa in prevoza migrantov na to ozemlje. Gre za prepoved vrst prevozov iz drugih delov Bosne in Hercegovine kot znotraj samega kantona. Med pandemijo COVID-19 so oblasti uvedle določene omejitve, ki so bile sicer v večini upravičene, a hkrati je bila situacija uporabljena tudi kot izgovor zavoljo še večjega omejevanja ljudi na poti (Mlinarević in Ahmetašević 2022: 11). Kljub temu gremo težko mimo vprašanja: kako lahko od nekoga vzameš denar in mu prodaš karto, vedoč, da ga le ta najverjetneje ne bo pripeljala na željeni cilj? Prav tako bodeta v oči dejstvi, da je ta prepoved v veljavi še danes, čeprav različnih omejitev zaradi pandemije v mestu ni več moč zaznati ter dejstvo, da policija pri dogovoru zamiži na eno oko in te vrste „pomoči“ ne kriminalizira. Prav tako, kot zapiše novinarka Selma Boračić-Mršo, se pri sprejetih ukrepih pojavlja vprašanje usklajenosti samih odlokov z zakonodajo Bosne in Hercegovine. Kot zapiše, sta bili leta 2018 sta na dveh vhodih v Unsko-sanski kanton postavljeni dve policijski kontroli z namenom pregledovanja vozil. Ena je postavljena v Ključu, občini na severozahodu države, druga v kraju Bosanski otoki, kraju, 22 km oddaljenem od Bihaća. Ti policisti dnevno zavračajo in preprečujejo vstop migrantom v kanton.

Ko potujejo iz Sarajeva proti Unsko-sanskem kantonu, so v Ključu, ki leži na meji kantona, zaustavljeni. Kot pravi že omenjena prostovoljka, so ti potniki na podlagi svoje temnejše polti rasno profilirani in, kljub veljavni vozovnici, napoteni iz avtobusa. Tam jim pokažejo odročno potko, na koncu katere jih čakajo oni ki jih, seveda za plačilo, zapeljejo na cilj. Noben od mojih sogovornikov sicer ni omenil, da bi osebno imel izkušnjo s prečkanjem te notranje meje, so pa povedali, da so slišali več podobnih zgodb, katero je omenila že oseba, ki solidarnostno pomaga migrantom. Sogovorniki iz Indije so sicer prvič čakali na avtobus za Sarajevo, saj so v BiH komaj 1 teden, kamor so prišli iz Srbije in so bili isti dan prvič vrnjeni iz gama. Njim, kot tudi sogovornikoma iz Pakistana, je bila Italija cilj njihove migracije.

Unsko-sanski kanton, Bihać, Ključ in Sarajevo v BiH. Zemljevid je dopolnil Jan Grah

Izstop iz kantona ne predstavlja nobenega problema (Boračić-Mršo 2020). Tu je seveda mišljen izstop iz kantona v smeri proti notranjosti BiH, medtem ko je vračanje nazaj bistveno težje. V prvi vrsti, kot zapiše Balibar, gre tu za načine vključevanja in izključevanja v sferi birokracije in odnosov moči, kot tudi odnosov komunikacije in sodelovanja (Balibar 2002: 72).

Policija sodeluje z IOM (Mednarodna organizacija za migracije) in vstop v kanton omogoča mladoletnim migrantom in družinam z otroki, ki spadajo v rizične skupine (Boračić-Mršo 2020).

Na tem mestu lahko le upam, da so si moji sogovorniki v Sarajevu nabrali moči in bili deležni pomoči ter se, predvsem, brez večjih zapletov, uspešno vrnili v kanton.

6. 7. 2022.

Literatura

Balibar, Etienne. 2002. „World Borders, Political Borders“. *PMLA. Publications of the Modern Language Association of America* 117/1: 68-78.

Boračić-Mršo, Selma. 2020. „Prvi dan novih zabrana za migrante u Unsko-sanskom kantonu“. *Radio Slobodna Evropa.*

Mlinarević, Gorana in Ahmetašević Nidžara. 2022. *People on the Move in BiH 2019-2021. In between. (Un)welcome to No Man's Land*. Sarajevo in Thessaloniki: Heinrich-Böll-Stiftung.

Bilješke

Tekst je napisan u okviru kolegija Suvremene migracije, državljanstvo i etničke manjine (Ana Sarah Lunaček Brumen i Uršula Lipovec Čebron) na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Ljubljani.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-na-avtobusnoj-postaji-v-bihacu-p?locale=hr

Naoružani krajolik

Iva Pleše, Marijana Hameršak

Radi se o (nepreciznom) prijevodu engleskog termina *weaponized landscape*, ili njegovih inačica, koji se, osim u istraživačkim pristupima vojnoj i ratnoj tematici, rabi i u kontekstu istraživanja migracija u značenju prirodnog krajolika korištenog kao oružje u borbi protiv **ilegalnih migracija** (v. npr. De León 2015). U hrvatskom jeziku „naoružan“ ima značenje onoga tko ima oružje, a „naoružati“ znači nekoga ili nešto opskrbiti oružjem, no ne i pretvoriti ga u oružje. U nedostatku riječi koja bi samostalno obuhvatila spomenuto značenje (pretvoriti nešto ili nekoga u oružje, koristiti ga kao oružje), upotrebljavamo ovdje izraz naoružani krajolik za prirodni krajolik koji se rabi kao sredstvo u odvraćanju migranata, i to na način da se taj krajolik doista „naoružava“, primjerice nadzornim kamerama ili pripadnicima policijskih snaga s oružjem, ili da se pak u svom „prirodnom“ obliku koristi kao protumigrantsko sredstvo, kao oružje odnosno (potencijalno) pogibeljni okoliš za ljude u pokretu. Lanci odgovornosti pojedinaca, politika i društava za stradanja izbjeglica i drugih migranata u takvome okolišu tj. u prirodi zakrivaju se, kako to sažima Estela Schindel (2022), iza široko prihvaćene „dehistorizirane i depolitizirane konstrukcije 'prirode'“ koja stradanja vezuje uz navodno neutralne prirodne elemente poput konfiguracije terena, vremenskih prilika, biljnog pokrova, divljih životinja i sl. Pri tome u cijelosti izostaje refleksija o uzrocima migrantskog bivanja u prirodi odnosno o tome da su ljudi u pokretu politikama isključenja, kontrole i zaprečivanja drugih mogućih puteva, tamo svjesno i namjerno gurnuti i istjerani. Upravo je takvo „usmjeravanje“ iregulariziranih migranata prema potencijalno opasnim prirodnim krajolicima važno za koncept naoružanog krajolika. U Hrvatskoj i susjednim zemljama na **balkanskoj ruti** prominentni naoružani krajolici jesu **šume** (Hameršak i Pleše 2021), **rijeke** i planine, kao što su to drugdje pustinje (De León 2015), također planine (Del Biaggio et al. 2020), mora (npr. Albahari 2015) ili arhipelazi (npr. Mountz 2017).

1. 3. 2022.

Literatura

Albahari, Maurizio. 2015. *Crimes of Peace. Mediterranean Migrations at the World’s Deadliest Border.* Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

De León, Jason. 2015. *The Land of Open Graves. Living and Dying on the Migrant Trail*. Oakland: University of California Press.

Del Biaggio, Cristina, Leila Giannetto i Camille Noûs, ur. 2020. Refugiées et montagne / Refugees and Mountain. *Journal of Alpine Research / Revue de géographie alpine*, poseban broj, 108-2.

Hameršak, Marijana i Iva Pleše. 2021. „*Forest, forest, forest. Sometimes we sleep. Walking, sleep, walking, sleep. It’s dangerous on this way.* Weaponized Migration Landscapes at the Outskirts of the EU“. *Etnološka tribina* 51/44: 204-221.

Mountz, Alison. 2017. „Shrinking Spaces of Asylum. Vanishing Points where Geography is Used to Inhibit and Undermine Access to Asylum“. *Australian Journal of Human Rights* 19/3: 29-50.

Schindel, Estela. 2022. „Death by 'Nature'. The European Border Regime and the Spatial Production of Slow Violence“. *Environment and Planning C: Politics and Space* 40/2: 428-446.

https://e-erim.ief.hr/pojam/suma-kao-naoruzani-migrantski-krajolik?locale=hr

Nasilje i preživjeli

Morgane Dujmovic

Protjerivanje, uskraćivanje azila, izgon, prisilno vraćanje ili **pušbek**… Riječi ne mogu opisati neizbrisiv trag doživljenog nasilja niti se brojevima može izmjeriti učinak ovih neljudskih i ponižavajućih praksi. Ali među ljudima koje ono pogađa, raširenost ovakvog nasilja dobiva opipljiv oblik kako u vidu nebrojenih tragova koje su na ljudskim tijelima ostavili pušbekovi, tako i u njihovim traumatičnim pričama.

U Borićima i **Lipi** svi u sebi ili na sebi nose priču o fizičkom ili psihičkom nasilju koje su izdržali. M*-u je noga ozlijeđena od zadnjeg pokušaja ulaska i sada ne može riskirati da se pretjerano kreće a pregled i liječnička skrb izostaju. Za T*-a su na hrvatskoj granici uništeni njegov cjeloživotni rad i snovi: „Moja je boksačka karijera završila jer su mi hrvatski policajci nanijeli ozljede na desnom i lijevom koljenu. „Ali njegova mentalna snaga omogućava mu da stvari sagleda iz drugog kuta: „Ima onih koji uopće nisu u stanju hodati, to se i dalje događa ovdje u Bosni“. F* kaže da je pretrpio nasilje od hrvatske policije, ali samom sebi ne dopušta da o tome detaljnije govori. E* kaže da mu glazba daje snagu da ne poludi.

Daleko od samosažaljevajućih ili viktimizirajućih prikaza – koji nas žele uvjeriti da su ljudi nad kojima se provodi nasilje žrtve po prirodi, dok su zapravo žrtve jasno prepoznatljivih zakona, sustava i praksi (Fassin 2023) – važno je odvojiti vrijeme i postaviti jednostavno pitanje: tko su ljudi na koje je takvo nasilje usmjereno?

„Ovdje bi mogla napisati knjigu o svakome“ kaže R*, jedan od ljudi koje sam upoznala u Lipi, čime ukazuje na to da su putovanja u kontekstu migracija bogata mnogobrojnim različitim iskustvima. Rute se razlikuju ovisno o tome dolazi li netko iz Afganistana, Sirije, Iraka, Pakistana, Sjeverne ili subsaharske Afrike. Društveno-ekonomski profili variraju od nezaposlenih, preko studenata, do onih kvalificiranih; u Lipi ćete pronaći kuhara, ekonomista, inženjera, glazbenika, profesionalnog boksača… Vozači **taksija** to dobro znaju: „Među njima ćete naći visokoobrazovane ljude, diplomirane, čak i profesore“. Ovakva raznovrsna životna iskustva dokaz su da je uspoređivanje razloga za odlazak beskorisno: ljudi bježe od ratova kao i od progona, te od društvenih i političkih okvira koji onemogućavaju dostojanstven život. Drugi zabrinjavajući trend je da su mnogi ljudi zaustavljeni u Unsko-sanskom kantonu već proveli neko vrijeme u državama članicama EU, ponekad i nekoliko godina, prije nego što su podignute nove fizičke i administrativne barijere koje su rezultat strožih zakona uvedenih uspostavom Schengenskog prostora 2000-ih. Kontrola se sada provodi na granicama sa Schengenskom zonom, i to od trenutka kada je zahtjev za Schengenskom vizom zaprimljen u zemlji iz koje se kreće te se time odnosi i na sve zemlje kroz koje se prolazi, a kojima su sustavi kontrole koje financira EU delegirani. I naposljetku, administrativne barijere se podižu i nakon prisilnih vraćanja u zemlju podrijetla, primjerice putem zabrana ulaska na europski teritorij.

J* mi kaže da je, prije nego što se vratio u Tunis, 1990-ih legalno živio u Francuskoj, gdje još uvijek živi dio njegove obitelji. Dvadeset godina kasnije, zaputivši se na isto putovanje, morao je proći ilegalno kroz Tursku, Bugarsku, Sjevernu Makedoniju, Srbiju i Bosnu i Hercegovinu, gdje je sada zapeo. Nakon što je napustio Maroko, X* je radio u Italiji a zatim je deportiran u Srbiju, odakle je putovanje nastavio prema Kosovu, Albaniji i Crnoj Gori, gdje sam ga upoznala prije nego što se našao u jednom od kampova IOM-a u Bosni.

Ove priče pokazuju da su ljudi uhvaćeni u tampon zoni balkanskih granica podvrgnuti procesu postupne **iregularizacije** ili ilegalizacije (Bauder 2013; Akoka 2017). Kao što ispravno primjećuje Steffen Mau (2023), pred onima koji se kreću **balkanskim rutama** stoji „kaskada granica“. Ali ova višestruka granica djeluje i izvan balkanskog prostora. Ona je „ugrađena u nadregionalnu konfiguraciju“ i integrirana u upravljanje EU granicama i migracijama – odnosno preciznije, Europska unija tu granicu reaktivira na Balkanu.

Ljudi uhvaćeni u ovu razgranatu mrežu granica postepeno doživljavaju nasilje koje se na neki način akumulira. Osim administrativne i selekcijske funkcije, balkanska tampon zona ima i biopolitičku, degradirajuću funkciju: ako ljudi klasificirani kao nepoželjni ne odustanu, prelaskom granica u Europu dolaze sve više uništeni.

10. 11. 2025.

Tekst je preuzet iz serije istraživačkih članaka „Ako si na krivoj obali, rijeke su smrtonosne“ koji su prethodno objavljeni na portalima *Mediapart, Le Courrier des Balkans, visioncarto.net* i *Migreurop*. Ti su članci nastali na temelju terenskih istraživanja u proljeće 2024. godine u nekoliko zemalja: Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori i Albaniji. Tekst je poslan svim sugovornicima, a oni su, kako bi se sačuvala njihova anonimnost, uz njihov pristanak imenovani nasumično dodijeljenim slovima.

Autorica želi zahvaliti osobama u bijegu koje je srela na putovanjima tim zemljama i duž njihovih rijeka, ljudima iz kolektiva, udruga, sveučilišta i institucija s kojima je razgovarala, kao i Louisu Fernieru, Romainu Koselleku, Evi Ottavy, Elsi Putelat i Marijani Hameršak na njihovim neprocjenjivim doprinosima prije i tijekom ovog terena.

Literatura

Akoka, Karen. 2017. „Refugees and Migrants“. U *The Atlas of Migration in Europe. A Critical Geography of Migration Policies*, Migreurop. Clochard Olivier, ur. Paris: Armand Colin, 18.

Bauder, Harald. 2013. „Why We Should Use the Term Illegalized Immigrant“. *RCIS Research Brief* 1. Ryerson Centre for Immigration and Settlement. Ryerson University.

Fassin, Didier. 2023. *Les épreuves de la frontière (3)*. Predavanje na Collège de France 19. travnja 2023.

Mau, Steffen. 2023. *La réinvention de la frontière au XXIe siècle***.** Preveo Christophe Lucchese. Paris: Éditions de la Maison des sciences de l’homme.

Nejednakosti na granicama

Morgane Dujmovic

Između masiva Velebita i planine Dinare koja je prirodna granica između Hrvatske i Bosne i Hercegovine, nalazi se Lika, čija se visoka krška zaravan razabire kroz prigušeno proljetno svjetlo. Prizori štandova na kojima se prodaju med i sir izmjenjuju se s prizorima živahnih stada krava i krda konja. Tu se nalazi i utočište za ranjene medvjede u kojem rade francuski i austrijski volonteri – zaljubljenici u prirodu – a tu su i turisti koji iz cijelog svijeta hrle posjetiti slapove i jezera Nacionalnog parka Plitvička jezera, upisanog na UNESCO-ov popis svjetske baštine, koji godišnje ima preko milijun posjetitelja. Jedina sumorna nota ovog krajolika brojna su razrušena imanja koja nas podsjećaju da su se baš duž ovog dijela granice od 1991. do 1995. odvijali neki od najžešćih sukoba u ratu u Hrvatskoj. Tko bi pomislio da su sada kada vlada mir, ove visoke planine i dalje okružje u kojem dolazi do brutalnih, pa i smrtonosnih okršaja prsa o prsa.

Dok se krećem obalom rijeke Korane, moj pogled prati obrise Dinare. Približavajući se granici s Bosnom i Hercegovinom, broj vozila hrvatske granične policije raste, kao i kontrola. U blizini Plitvica, policija ovlaš provjerava identitet putnika i pita ih kamo idu. Ponekad na komadu papira zapišu imena radi nadzora ljudi i vozila koja su već prošla pregled: granične kontrole ne smiju biti prepreka ranoj turističkoj sezoni.

Lička visoravan prema Plitvicama i Bihaću, travanj 2024. Foto: Morgane Dujmović

Penjem se na planinu i približavam graničnom prijelazu između Ličkog Petrovog Sela (Hrvatska) i Izačića (Bosna i Hercegovina). Ovdje ima mnogo više kombija granične policije; neki stoje na mjestu dok su drugi u ophodnji. Policajac patrolira kod jednog od nebrojenih

zapuštenih objekata u srpskom vlasništvu. Srpsko stanovništvo ovdje je živjelo prije vojne operacije Oluja kojom je Hrvatskoj vraćeno područje Krajine. Prema onom što vidim kroz rupe u razrušenim zidovima, jasno mi je da bi to moglo biti sklonište današnjih migranata. Gledajući razrušene zidove moglo bi se pretpostaviti da netko od ljudi u pokretu danas na tom mjestu traži skrovište. Međutim, posljedice ove prljave noćne igre mačke i miša osjećaju se tek kad se prijeđe bosanskohercegovačka granica.

Gejm je ciničan naziv za neprestano smišljanje načina kako prijeći granicu i naći se u Europskoj uniji, a bosanski Unsko-sanski kanton je nakon zatvaranja službenog **balkanskog koridora** aktivnog između 2015. i 2016. godine (Bužinkić i Hameršak 2017; Dujmovic 2016; Dujmovic 2019; Bacon 2022) postao njegova pozornica. Budući da je smještena u krajnjem sjeverozapadnom dijelu Bosne, ova regija je jedna od najizravnijih veza između južnog Balkana i Schengenske zone. Od 2017. godine pa nadalje, s jačanjem kontrola na granicama između Srbije i Mađarske te Srbije i Hrvatske, ljudi na **balkanskoj ruti** se sve više kreću u smjeru Unsko-sanskog kantona u nadi da će tim putem stići u Sloveniju koja se nalazi na nekih stotinu kilometara udaljenosti. Kad je Hrvatska ušla u **Schengen**, 1. siječnja 2023. godine ukinute su kontrole na kopnu i moru sa Slovenijom, Italijom i Mađarskom, dok su kontrole na aerodromima ukinute 1. ožujka iste godine. Teoretski područje slobodnog kretanja počinje s druge strane planine koja se nazire iza upravnog centra kantona, grada Bihaća.

Planine iz Bihaća prema Hrvatskoj, s mosta na rijeci Uni, travanj 2024. Foto: Morgane Dujmović

Tijekom zadnjih dvadeset godina, zahtjev za članstvom u Europskoj uniji, a potom i ulazak u Schengen značili su drastično povećanje ljudskih, tehnoloških i novčanih resursa usmjerenih na jačanje bosanskohercegovačke i hrvatske granice (Dujmovic 2019). Područja uz granicu na strani Bosne i Hercegovine time su postala prioritetna područja kontrole migracija prema schengenskim granicama: Europska unija implementirala je mjere kojima se uspostavlja selektivna **tampon zona** čiji je cilj odvojiti žito od kukolja, odnosno odvojiti migracije koje se smatraju prihvatljivima od onih koje se smatraju neželjenima. Od 2000. godine cijeli je Balkanski poluotok postao prostor „filtracije“, kako to pokazuje karta *Balkanska tamponska zona* (Dujmovic 2015). Ovaj proces eksternalizacije odvija se pod neprestanim financijskim i političkim pritiskom vezanim uz priključivanje BiH Europskoj uniji. Vijeće Europe potvrdilo je Bosni i Hercegovini Status države kandidata 2022. godine, gotovo sedam godina nakon što je BiH 15. veljače 2016. godine podnijela zahtjev za članstvom.

Uloga tampon zone koju ima Bosna i Hercegovina posebno se očituje u Unsko-sanskom kantonu zbog njegovih specifičnih geografskih obilježja. Radi se o poluenklavi u obliku džepa koja je, za ljude čije je putovanje ovdje stalo, poput slijepe ulice. Ovakvo strateški isplanirano korištenje prostora je slično onom koje je primijećeno već 2015. u dolini Roye u Francuskoj, blizu granice s Italijom (vidi kartu *Vallée de la Roya: un terrain de chasse meurtrier dans l’espace Schengen* Dujmovic i Duffey iz 2017). Kao i na drugim granicama i ovdje se mogu vidjeti grupe ljudi kako pješice prelaze petnaest kilometara dug put između grada i graničnog prijelaza Izačić, a koje je hrvatska policija upravo vratila s graničnog prijelaza, ili grupe koje se kreću prema granici da još jednom okušaju sreću u gejmu.

Izačić, prema hrvatskom graničnom prijelazu vidljivom u pozadini, travanj 2024. Foto: Morgane Dujmović

Stanovnici Bihaća već sedam godina svjedoče nasilnim strategijama kojima Hrvatska sprječava ulazak migrantima i vraća ih u kanton. Vrhunac nasilja vezanog uz prelazak granica dogodio se 2018. godine. Prema IOM-ovim podacima u Bosni i Hercegovini broj ulazaka u 2018. godini bio je 24 067 što je trideset puta više nego prethodne godine (755 u 2017. godine). Prema riječima vlasnika jednog dućana iz Bihaća iz travnja 2024. godine:

> Do COVID-a je bilo jako teško, ljudi su spavali posvuda: u gradu, u šumi, na mjestima koja su potpuno neprikladna. Vidjeli smo mnogo ljudi iz Afganistana, Pakistana, bilo je Kurda, crnaca iz afričkih zemalja, a često i obitelji s jako malom djecom. Mi itekako dobro razumijemo ljude koji bježe iz zemalja koje su u ratu i život u kampu. Mi smo preživjeli rat i četiri godine opsade Bihaća.

Retorika otvorenosti i suosjećanja miješa se i s nezadovoljstvom lokalnog stanovništva: istim onim nezadovoljstvom zbog kojeg je u listopadu 2020. godine zatvoren kamp Bira koji je bio smješten u samom centru Bihaća. Na vrhuncu pandemije COVID-19, dio ljudi koji su bili smješteni u tom kampu premješteni su u drugi kamp, koji se nalazi 27 kilometara od grada u udaljenoj seoskoj sredini, daleko od hrvatske granice (Fernier 2022: 4-5). U proljeće 2024. godine taj kamp bio je jedini službeni smještaj za muškarce bez obitelji. Samo su obitelji i maloljetnici mogli biti u gradu, u kampu Borići koji je poznat kao „obiteljski kamp“. Prema podacima delegacije Europske unije u Bosni i Hercegovini, za preobrazbu tog nekadašnjeg učeničkog doma u kamp od 2018. do 2022. godine povučeno je milijun eura iz proračuna EU (za rekonstrukciju i redovnu djelatnost).

Obiteljski kamp „Borići“, travanj 2024. Foto: Margane Dujmović

Kamp Borići („borova šuma“), kojem je fasada obnovljena u ljeto 2022. godine, nalazi se u borovoj šumi po kojoj je i dobio ime. Zbog mirne atmosfere gotovo da i zaboravimo na tjeskobu koju ljudi koji su ovdje smješteni svakodnevno osjećaju. Iako su ih humanitarne organizacije klasificirale kao „ranjive“, ove izolirane grupe žena, obitelji i djece suočavaju se s nasilnim protjerivanjem svaki put kada ne uspiju preko planine prijeći u Hrvatsku. Za one koji su već pokušali prijeći granicu, kamp je vječna prostorna petlja, mjesto privremenog, ali krhkog predaha. Sva su osjetila u potpunosti usmjerena na to da sljedeći pokušaj uspije. Član jedne od obitelji koju sam upoznala oporavljao se od ozljede koju je zadobio na balkanskoj ruti. Oni još nisu mogli u prelazak granice: „Ne noćas“.

„Ne noćas“, pogled prema planinama Hrvatske, travanj 2024. Foto: Morgane Dujmović

Nastavljam put i krećem prema **kampu Lipa**. Uz obalu rijeke Une, turistička obilježja podsjetnik su na to da smo u kraju koji je nekima sinonim za tupu tjeskobu, a nekima mjesto zabave i istraživanja. U Nacionalnom parku Una, kao i na hrvatskoj strani, pune se privatni apartmani za novu sezonu, dok prve grupe turista uživaju u proljetnoj atmosferi, vodenim sportovima i slapovima.

Ministarstvo sigurnosti Bosne i Hercegovine, preciznije Služba za poslove sa strancima (SPS/SFA), izrazilo je jasnu namjeru da ovakvu slobodu kretanja uskladi s „europskim standardima“ kontrole migracija. U zadnjih nekoliko godina, Bihać i Unsko-sanski kanton postali su jedno od mnogih graničnih područja u kojima se stvara „bipolarna diferencijacija“ (Sassen 2010) između svijeta dobrodošle i profitabilne migracije turista i one druge, nepoželjnih migracija, satkanih od ljudi koji uglavnom dolaze s Bliskog istoka, Azije i Afrike i

koji bježe od nasilja, rata, progona ili nepodnošljivih društveno-ekonomskih okolnosti.

Nekoliko suptilnih pokazatelja ove duboke nejednakosti u mogućnostima kretanja privlači pozornost u inače idiličnom krajoliku. Na zadnjem križanju koje vodi prema kampu Lipa, na turističkim znakovima uz cestu, naljepnice ukazuju na sveprisutnost **taksija** i **kartu pušbekova**.

Turističke oznake uz prilaznu cestu prema kampu Lipa, travanj 2024. Foto: Morgane Dujmovic

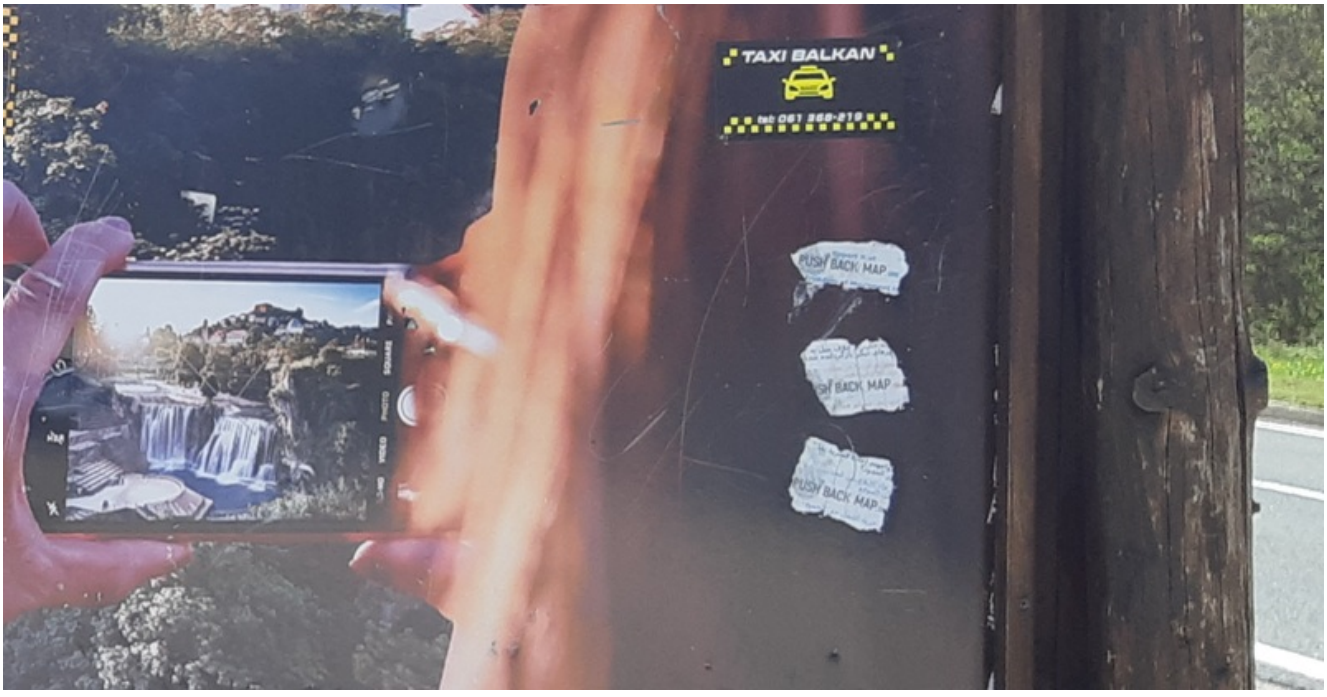

Turističke oznake, detalji, travanj 2024. Foto: Morgane Dujmovic

19. 9. 2025.

Tekst je preuzet iz serije istraživačkih članaka „Ako si na krivoj obali, rijeke su smrtonosne“ koji su prethodno objavljeni na portalima *Mediapart, Le Courrier des Balkans, visioncarto.net* i *Migreurop*. Ti su članci nastali na temelju terenskih istraživanja u proljeće 2024. godine u nekoliko zemalja: Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori i Albaniji. Tekst je poslan svim sugovornicima, a oni su, da bi se sačuvala njihova anonimnost, uz pristanak imenovani nasumično dodijeljenim slovima.

Autorica želi zahvaliti osobama u bijegu koje je srela na putovanjima tim zemljama i duž njihovih rijeka, ljudima iz kolektiva, udruga, sveučilišta i institucija s kojima je razgovarala, kao i Louisu Fernieru, Romainu Koselleku, Evi Ottavy, Elsi Putelat i Marijani Hameršak

na njihovim neprocjenjivim doprinosima prije i tijekom ovog terena.

Literatura

Bacon, Lucie. 2022. *La fabrique du parcours migratoire sur la route des Balkans. Co-construction des récits et écritures (carto)graphiques*. Doktorska disertacija, Université de Poitiers.

Bužinkić, Emina i Marijana Hameršak, ur. 2017. *Kamp, koridor, granica. Studije izbjeglištva u suvremenom hrvatskom kontekstu*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, Centar za mirovne studije, Fakultet političkih znanosti – Centar za istraživanje etničnosti, državljanstva i migracija.

Dujmovic, Morgane. 2015. „The Balkan buffer-zone“. *Migreurop/closethecamps.org.*

Dujmovic, Morgane. 2016. „Balkans, du corridor au cul-de-sac“. *Plein droit* 111/4: 23-26.

Dujmovic, Morgane. 2019. *Une géographie sociale critique du contrôle migratoire en Croatie: ancrages et mirages d'un dispositif*“. Doktorski rad Aix-Marseille Univ.

Dujmovic, Morgane i Thibaud Duffey. 2017. „Vallée de la Roya: un terrain de chasse meurtrier dans l'espace Schengen“. U *Migreurop. Atlas des migrants en Europe. Approches critiques des politiques migratoires*. Paris: Armand Colin.

Fernier, Louis. 2022. *Camp de réfugié-e-s de Lipa*. Paris: Observatoire des Camps de Réfugié-e-s.

Sassen, Saskia. 2010. „Villes entre vieilles frontières et nouvelles clôtures du capital“. *Multitudes* 4/43: 50-59.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-nejdnakosti-na-granicama-p?locale=hr

Nestali

Marijana Hameršak

Unatoč stalnom nadzoru i fokusu na granici, **smrti na granicama** su, kako su to podcrtavala već prva sustavna istraživanja (Weber i Pickering 2011: 52), često nevidljive. Kao dio ilegaliziranih, skrivenih itinerera kroz izolirana područja bez ljudi, mnoge od njih će najvjerojatnije zauvijek ostati skrivene ili nepoznate. Tim više što prijava nesreće ili smrti na putu može voditi do detencije i deportacije, kao za grupu Alžiraca koja je u ožujku 2019. nakon što je prijavila pad i smrt člana grupe prvo zatvorena u Tranzitnom centru za strance Trilj, a zatim protjerana u Bosnu i Hercegovinu.

U Sredozemnom moru umrli često nestaju bez traga, iako njihove smrti nisu nužno skrivene (Albahari 2015: 114). Nasuprot tomu, u **šumama**, rijekama, pustinjama i drugim uglavnom teško pristupačnim i za tijela umrlih destruktivnim terenima umire se bez traga i daleko od pogleda (v. i **povijest smrti na granicama**). U Hrvatskoj je službeno jedna osoba u pokretu umrla od mina, ali upućeni u problematiku pretpostavljaju, kako smo imali priliku čuti na jednom od terenskih istraživanja, da ih *ima tko zna koliko. Kad čovjeka ubije mina nije ga lako naći. I zbog životinja*. Izložena specifičnim temperaturnim uvjetima, životinjama, povučena na dno rijeka ili špilja, tijela umrlih se s vremenom dezintegriraju i nestaju. Te se nestale može smatrati žrtvama nekronasilja koje se, kako piše Jason De León, izvršava i proizvodi kroz specifičan tretman tijela umrloga - u ovom specifičnom kontekstu, primarno kroz nebrigu za tijelo - a „koji počinitelj, žrtva (i njezina ili njegova kulturna skupina) ili oboje smatraju uvredljivim, svetogrdnim ili nehumanim“ (2015: 69). Radi se o povijesno dobro poznatom i varijabilnom obliku nasilja kojim se umrlom, kako je Kreont odredio za Polinika, uskraćuje grob i ispraćaj. Polinika je, naime, trebalo, riječima iz Sofoklove *Antigone*, „ostaviti nesahranjena, pticama na gozbu, psi neka ga žderu, i svi da ga vide unakažena“ (Sofoklo 2022: 18).

Strah od smrti koji vidljivo i nevidljivo prožima pripreme i pokušaje **gejma** (Augustová 2021: 210-212) ispreplićе se sa strahom od nestanka (Kobelinsky 2017 prema Schindel 2020a: 393) i smrti koja nije poznata, života koji nije oplakan i preporučen, tijela koje nije pokopano. Nestanak za obitelji i bližnje znači **nezaključeni gubitak**. Rastrgani između nade i beznađa, iščekujući vijesti o nestalom i strahujući od njih (usp. Boss 2000: 8-9), oni prolaze i kroz administrativne agonije, neriješene obiteljske i imovinsko-pravne odnose (Mirto et al. 2020: 109), nemoćni da bez tijela pokrenu pravne korake: traženja istrage i odgovornosti za umrle.

Istodobno, mnoga, ako ne i većina, nađenih tijela nisu identificirana (usp. Dearden et al. 2020: 57; Cattaneo et al. 2023; Tapella et al. 2016: 57). Njihovu identifikaciju, govori li se o Europi, otežava to što ne postoje uspostavljene nacionalne, ni međunarodne procedure povezivanja fizičke egzistencije (tijela) i građanskog upisa (imena), traganja za nestalima i njihovim srodnicima, kao ni protokoli koji predviđaju sustavno uzimanje, pohranjivanje i uspoređivanje podataka o pronađenim tijelima i nestalim osobama (usp. Cattaneo et al. 2023). Identifikaciju, službeno, u užem smislu provodi policija te ona ovisi o cijelom nizu okolnosti i aktera, pa tako, recimo, i o tome kako je nastupila smrt, može li netko od svjedoka posvjedočiti identitet stradalnika, ili se on može odrediti na temelju osobnih dokumenata pronađenih uz stradalu osobu, ili je potrebno provoditi DNK ili daktiloskopsku analizu i slično. U praksi je, međutim, situacija od same prijave nestanka daleko složenija, jer se procedure koje se gotovo automatski pokreću za nestale državljane, poput objavljivanja „profila“ na mrežnoj stranici Nacionalne evidencije nestalih osoba, raspisivanja „potrage“, obavještavanja cjelokupnog operativnog sastava policije, provjere kod drugih službi, obavljanja razgovora sa svim osobama koje bi mogle imati korisna saznanja o nestaloj osobi i slično, za izbjeglice i druge migrante nestale u tranzitu aktiviraju, ako i tada, samo uz dodatne napore. Nevidljivost i isključenost koje su ih pratile za života, prenose se i u smrti (Kovras i Robins 2016). Iz te se perspektive, kaotični i teški posmrtni itinerari te dugotrajne i često nezavršene identifikacije, otkrivaju kao posljedica i nastavak ilegalizacije. Jedan od izbrisanih stanovnika Slovenije sahranjen je 2022. godine tek šest mjeseci nakon smrti, jer njegovih šezdeset godina života, iskazi njegovih prijatelja i poznanika iz perspektive državnih službi nisu bili dovoljni za potvrdu njegova identiteta, pa ga je trebalo utvrditi putem DNK analize.

U nedostatku jasno definiranih i funkcionalnih procedura, identifikacija u praksi ovisi o znanju, sposobnosti, moći, razumijevanju ili nerazumijevanju pojedinaca zaposlenih u policiji, bolnicama, komunalnim poduzećima, državnim odvjetništvima i sl. Ovisi i o agilnosti i politikama nacionalnih i lokalnih zajednica i institucija, pojedinaca i organizacija, a onda i o tome gdje je stradala osoba. U nekim su hrvatskim općinama i županijama skoro svi pokojnici identificirani, a u nekima ni jedan. Međunarodna i međusektorska suradnja gotovo da ne postoji. Na nekim su granicama, poput američko-meksičke, zalaganjem obitelji i stručnjaka uspostavljene funkcionalne procedure (npr. Colibrí Center for Human Rights), dok su za, recimo, brodolome na Sredozemlju u listopadu 2013. godine iskušani i prilagođeni protokoli koji se koriste za identifikacije žrtava katastrofa (usp. Cattaneo et al. 2023: 150-151).

Identifikacija i posebice repatrijacija (povratak tijela u zemlju porijekla) uvelike ovisi o ekonomskim mogućnostima obitelji stradale osobe, o tome može li netko od članova obitelji fizički doći u zemlju stradanja, kontaktirati policiju i druge službe, kao i o agilnosti, politikama i interesima ambasada zemlje porijekla, povezanosti i raširenosti zajednica iz države porijekla u državi stradanja ili njezinoj blizini. Paradoksalno, pravilnici za zaštitu, uzimanje i dijeljenje osobnih podataka, fokusiranost na DNK uzorke i usporedbe, pa i efikasnost službi (u slučaju brzih ukopa) u praksi mogu otežavati, pa i blokirati identifikaciju (usp. Cattaneo et al. 2023; Perl 2016: 204). Stoga se, kako poentira Ville Laakkonen (2022: 4), umjesto o neidentifikaciji (engl. *unidentification*) umrlih u migraciji može govoriti o sustavu institucionalizirane neidentifikacije (engl. *institutionalized non-identification*).

Odnedavno se nestali i umrli na granicama, ali i drugi oblici nasilja na granicama, poput **pušbeka**, dovode u vezu s izravno ili posredno državno organiziranim nestancima, prije svega s *desaparecidos*, nestalima, otetima i ubijenima u prvim desetljećima druge polovice dvadesetog stoljeća u Latinskoj Americi (Azarova et al. 2022: 136, 139-140; Distretti 2020; Schindel 2020b: 37). Pritom se u migrantski kontekst prenose ključna mjesta traženja pravde za nestale u Latinskoj Americi, odnosno razlike između traženja pravde za umrle i za nestale. Nestanak je zločin u trajanju budući da traje sve dok se ne pronađe nestala osoba ili dok se ne osvijetli i ne proglasi njezina smrt (Schindel 2020a: 393). Države su te koje za nestale trebaju dati odgovore, jesu li i kako su umrli te za to odgovarati (Schindel 2020a: 392), a za što je *Međunarodnom konvencijom o zaštiti svih osoba od prisilnog nestanka* iz 2006. godine definiran i kaznenopravni okvir prema kojem prisilni nestanak (engl. *enforced disappearances*) „predstavlja zločin te, kao što je u određenim slučajevima određeno međunarodnim pravom, zločin protiv čovječnosti“ (NN 9/21). Pritom je važno da u središtu tog okvira nisu

države, kao u međunarodnom pravu, ni pojedinci, kao u ljudskom pravu, nego obitelji te eventualno i prijatelji kao „ključna jedinica zajedničke skrbi“, a što je normativna premisa usklađena sa življenim iskustvom mnogih migranata (Azarova et al. 2022: 138).

Danas tijela poput International Commission on Missing Persons (ICMP) ili OHCHR-ove Working Group on Enforced or Involuntary Disappearances (WGEID) (usp. Citroni 2017) u svoje djelokruge uključuju umrle i nestale na granici, šireći polje eventualnih političkih i pravnih intervencija (Schindel 2020a: 399). Istodobno, predlažu se i redefinicije pojma u smjeru povezivanja nestalih i umrlih na granicama s „društvenim nestancima“ koji s prisilnim nestancima dijele „odsutnost, nevidljivost, izostanak reprezentacije, nemogućnost da se opišu riječima i da se imenuju“ (Gatti 2020: 56). Društveni nestanci u konačnici mogu imati slične učinke kao prisilni nestanci, ali oni za razliku od prisilnih nestanaka nisu rezultat državnih progona usmjerenih na pojedince, nego zahvaćaju cijele društvene skupine te se temelje na praksama napuštanja i brisanja, odnosno potpunog isključivanja iz političkog i pravnog poretka, socijalne zaštite i okvira pripadanja (Schindel 2020b). Društveno nestali su okrnjene individue, tijela bez imena, imena odsječena od svoje povijesti i bez dokumenata (Gatti 2020: 47-48). To su skupine i pojedinci čije postojanje države ignoriraju i negiraju, za života, ali i u smrti. To su, u terminologiji Achillea Mbembea (2003: 40), živi mrtvaci, odnosno živi leševi, kako Samir Karim u romanu *Dvije deke, tri plahte* Rodaana Al Galidija (2021: 359) naziva sebe i druge stanovnike nizozemskog prihvatilišta za tražitelje azila.

17. 7. 2023.

Literatura

Al Galidi, Rodaan. 2021. *Dvije deke, tri plahte*. Zagreb: Hena com. Prevela Svetlana Grubić Samaržija.

Albahari, Maurizio. 2015. *Crimes of Peace. Mediterranean Migrations at the World’s Deadliest Border.* Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Augustová, Karoliná. 2021. „Photovoice as a Research Tool of the 'Game' Along the 'Balkan Route'“. U *Visual Methodology in Migration Studies.* Karolina Nikielska-Sekula i Amandine Desille, ur. Cham: Springer, 197-215.

Azarova, Valentina, Amanda Danson Brown i Itamar Mann. 2022. „The Enforced Disappearance of Migrants“. *Boston University International Law Journal* 40/1: 133-204.

Boss, Pauline. 2000. *Ambiguous Loss. Learning to Live with Unresolved Grief*. Cambridge: Harvard University Press.

Cattaneo, Cristina, Danilo De Angelis, Debora Mazzarelli, Davide Porta, Pasquale Poppa, Giulia Caccia, Maria Elisa D'Amico, Cecilia Siccardi, Carlo Previderè, Barbara Bertoglio, Morris Tidball-Binz, Douglas Ubelaker, Vittorio Piscitelli i Silvana Riccio. 2023. „The Rights of Migrants to the Identification of their Dead. An Attempt at an Identification Strategy from Italy“. *International Journal of Legal Medicine* 137/1:145-156.

Citroni, Gabriella. 2017. „The First Attempts in Mexico and Central America to Address the Phenomenon of Missing and Disappeared Migrants“. *International Review of the Red Cross* 99/2: 735-757.

De León, Jason. 2015. *The Land of Open Graves. Living and Dying on the Migrant Trail*. Oakland: University of California Press.

Dearden, Kate, Tamara Last i Craig Spencer. 2020. „Mortality and Border Deaths. Data Key Challenges and Ways Forward“. U *Border Deaths. Causes, Dynamics and Consequences of Migration-related Mortality.* Paolo Cuttitta i Tamara Last, ur. Amsterdam: Amsterdam University Press, 53-70.

Distretti, Emilio. 2020. „Enforced Disappearances and Border Deaths Along the Migrant Trail“. U *Border Deaths. Causes, Dynamics and Consequences of Migration-related Mortality.* Paolo Cuttitta i Tamara Last, ur. Amsterdam: Amsterdam University Press, 117-130.

Gatti, Gabriel. 2020. „The Social Disappearences“. *Dossiers, Forum Transregionale Studien* 1: 45-61.

Kovras, Iosif i Simon Robins. 2016. „Death as the Border. Managing Missing Migrants and Unidentified Bodies at the EU's Mediterranean Frontier“. *Political Geography* 55: 40-49.

Laakkonen, Ville. 2022. „Deaths, Disappearances, Borders. Migrant Disappearability as a Technology of Deterrence“. *Political Geography* 99: 1-9.

Mbembe, Achille. 2003. „Necropolitics“. *Public Culture* 15/1:1-40. Prevela Libby Meintjes.

Mirto, Giorgia, Simon Robins, Karina Horsti, Pamela J. Prickett, Deborah Ruiz Verduzco i Victor Toom. 2020. „Mourning Missing Migrants. Ambiguous Loss and the Grief Strangers“. U *Border Deaths. Causes, Dynamics and Consequences of Migration-related Mortality*. Paolo Cuttitta i Tamara Last, ur. Amsterdam: Amsterdam University Press, 103-116.

Perl, Gerhild. 2016. „Uncertain Belongings. Absent Mourning, Burial, and Post- mortem Repatriations at the External Border of the EU in Spain“. *Journal of Intercultural Studies* 37/2: 195-209.

Schindel, Estela. 2020a. „Deaths and Disappearances in Migration to Europe. Exploring the Uses of a Transnationalized Category“. *American Behavioral Scientists* 64/4: 389-407.

Schindel, Estela. 2020b. „Mobility and Disappearance. Transregional Threads, Historical Resonances“. *Dossiers, Forum Transregionale Studien* 1: 17-44.

Sofoklo. 2022. *Antigona.* Zagreb: Disput. Preveo i priredio Neven Jovanović.

Tapella, Amelie, Giorgia Mirto i Tamara Last. 2016. „*Deaths at the Border.* From Institutional Carelessness to Private Concern. Research Notes from Italy“. *InTransformazione* 5/1: 57-64.

Weber, Leanne i Sharon Pickering. 2011. *Globalization and Borders. Death at the Global Frontier*. London: Palgrave Macmillan.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-nestali-p-71ed93df-ba29-4e37-bd5f-5f17e480e52c?locale=hr

Ne-zahvalni migrant

Oliwia Magdalena Prusek

Dostupno samo na engleskom jeziku.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-p?locale=hr

Nezaključeni gubitak

Marijana Hameršak

Pauline Boss, koja je u literaturu uvela pojam nezaključenog gubitka, razlikuje njegova dva osnovna tipa. „U prvom tipu članovi obitelji nestale doživljavaju kao fizički odsutne, ali psihološki prisutne, jer nije jasno jesu li mrtvi ili živi. Nestali vojnici i oteta djeca primjer su ove vrste gubitka u njegovom najtežem obliku. Manje radikalni oblici uključuju gubitke u okviru razvedenih i posvojiteljskih obitelji, u kojima se roditelj ili dijete smatra odsutnim ili nestalim. U drugom tipu nezaključenog gubitka, osoba se doživljava kao fizički prisutna, ali *psihološki odsutna.* Njegov krajnji primjer su ljudi oboljeli od Alzheimerove bolesti, ovisnosti i drugih kroničnih mentalnih oboljenja“ (Boss 2000: 8-9). Istraživanja **iregulariziranih** migracija u pravilu adresiraju prvi tip nezaključenog gubitka (De León 2015: 274-279; Mirto et al. 2020). U tom se kontekstu nezaključeni gubitak odnosi na nepotpun ili neizvjestan gubitak bliske osobe koji prate osjećaji nade i tuge. Rastrgane između tih ambivalentnih osjećaja, obitelji i drugi bližnji pritom, posebno kada je riječ o **nestalima** u migraciji, iščekuju vijesti i strahuju od njih, proživljavajući nerijetko i administrativnu agoniju vezanu uz pitanja nasljeđivanje, posvojenja djece i drugo (Mirto et al. 2020: 109).

Drugi tip gubitka o kojem govori Boss, a koji podrazumijeva fizičku prisutnost, ali psihološku odsutnost osobe, sve je vidljiviji i na **balkanskoj ruti**. U njegovu korijenu su nasilje na granicama te općenito teški uvjeti života ljudi na putu, kao u slučaju Khobeiba Bena Khodera, tridesetdvogodišnjaka porijeklom iz Tunisa kojeg su svi „zvali Ali“. Kako je aktivistkinja Nawal Soufi ispričala novinarki Ivani Perić, hrvatska je policija Alija u jednom od pokušaja prelaska hrvatskog teritorija zaustavila „i izula mu je obuću. Bila je zima. Protjerali su ga bosog. Hodao je satima po snijegu, a kada je stigao natrag u Bosnu liječnici su zaključili da bi mu trebalo amputirati obje noge. Od tog je trenutka počeo jako patiti, mjesecima bio sam po strani, u logoru za migrante. Nije želio s nikim razgovarati. Nije ni jeo“. Na amputaciju koja je u njegovom slučaju bila jedini spas od smrti nije ga mogla potaknuti ni majka koja je s tim ciljem došla u Bosnu i Hercegovinu. Ni nju, ni druge, Ali nije čuo. Oni koji su ga poznavali kažu da je *on mislio samo na to kako će opet otići na game i napokon uspjeti* (v. **gejm**). Nakon mjeseci psihološke i fizičke agonije, Ali je umro 24. rujna 2019. u bolnici u Bihaću, službeno od posljedica gangrene, a ustvari od posljedica **pušbeka**.

13. 4. 2022.

Literatura

Boss, Pauline. 2000. *Ambiguous Loss. Learning to Live with Unresolved Grief*. Cambridge: Harvard University Press.

De León, Jason. 2015. *The Land of Open Graves. Living and Dying on the Migrant Trail*. Oakland: University of California Press.

Mirto, Giorgia, Simon Robins, Karina Horsti, Pamela J. Prickett, Deborah Ruiz Verduzco i Victor Toom. 2020. „Mourning Missing Migrants. Ambiguous Loss and the Grief Strangers“. U *Border Deaths. Causes, Dynamics and Consequences of Migration-related Mortality*. Paolo Cuttitta i Tamara Last, ur. Amsterdam: Amsterdam University Press, 103-116.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-ambiguous-loss-p?locale=hr

Neznanke pri obeleževanju in urejanju grobov

Pia Krampl

Pokopališče leži malo stran od glavne ceste, levo od njega se v bližini opazi Kapelo sv. Leonarda, obdano je s črno ograjo. Ko vstopimo, se začnemo lahno vzpenjati, tiho hodimo med kamnitimi križi in marmornatimi nagrobnimi ploščami, vedno bližje smo koncu pokopališča. Ko prispemo do njegovega **groba**, najprej ne vem, kaj nam naj bi usmerila pogled. Kmalu mi postane jasno, da smo prišle obiskat rdečerjavo gomilo ob skrajnem desnem robu pokopališča.

Ta grob je drugačen od drugih na pokopališču. Nič ni dvignjen od tal, tako da bi njegove robove obiskovalec v trenutku nepozornosti zlahka zamenjal za še neuporabljeno pokopališko zemljo, če ga ne bi „krasila“ dva venca, ki ju najeda zob časa. Na grobu raste nekaj plevela, pogled pa se mi hitro ustavi na kosu lesa, ki štrli iz zemlje in je bil nekoč očitno del križa. Kosi križa so raztreseni (položeni?) ob zgornji stranici groba, za katerega nočem verjeti, da to resnično je. Na enem kosu lahko razberemo napis: *N. N.*, *nomen nescio*, neznana oseba (ali bolj dobesedno „ne poznam imena“).

Grob begunca v Donjem Prilišću, Hrvaška, 4. 4. 2024. Foto: Julija Budič

Grob begunca v Donjem Prilišću, Hrvaška, 4. 4. 2024. Foto: Julija Budič

Pokopališče v Donjem Prilišću na Hrvaškem je le eno izmed krajev, na katerih so pokopani ljudje na poti. Natančno število smrti na **balkanski poti** je težko podati, saj o smrtih ob prečkanju meja in o teh, ki so posledica izključujočih migracijskih režimov, ni enotne evidence (za različne baze podatkov o ljudeh, umrlih ali **pogrešanih** na poti oz. zaradi posledic iregulariziranih migracij gl. **smrti na granicama**). Prav tako ni povezovanja „pristojn[ih] ustano[v], ki se spoprijemajo s smrtmi teh prebežnikov na enem in drugem bregu reke“, kot pove Uršula Lipovec Čebron ali pa koordiniranega sodelovanja institucij pri posredovanju informacij v zvezi s pogrešanimi (in morda še neidentificiranimi umrlimi) na poti. To kažejo naši pogovori na terenu kot tudi izkušnje aktivistov, ki svojcem pogrešanih poskušajo pomagati pri njihovem iskanju in identifikaciji.

S kolegicami smo v okviru študijskih terenskih vaj, ki so potekale aprila 2024 v sodelovanju med ljubljansko in zagrebško filozofsko fakulteto ter Inštitutom za etnologijo in folkloristiko iz Zagreba, obiskale tri hrvaška in eno slovensko pokopališče, na katerih počivajo ljudje, ki so umrli na balkanski poti, v teh primerih na porečju Kolpe. Pogovarjale smo se z zaposlenimi na dveh hrvaških in eni slovenski komunalni službi, da bi med drugim osvetlile pogrebne prakse, ki so uveljavljene pri pokopih in skrbi za grobove ljudi na poti. Kljub obstoju določenih zakonov (slovenskega Zakona o *pogrebni* in pokopališki dejavnosti, hrvaškega *Zakona o grobljima*) se občine in komunalne službe pogosto srečujejo z neznankami pri pokopu beguncev, vodenju evidence njihovih smrti, hrambi njihovih ostankov ipd. Nekaj vprašanj se pojavi tudi pri postavljanju nagrobnih obeležij in urejanju samih grobov. Po besedah sogovornice na komunalni službi v Netretiću si tam prizadevajo za nevtralna obeležja in za „obični mali aranžmančič na lesu“ (intervju, Netretić, 5. 4. 2024). Na grobu, ki smo ga obiskale v Donjem Prilišću, pa je razpadal križ, ki je načeloma krščanski simbol. Kot je izpostavila Marijana Hameršak, bi lahko šlo v tem primeru za odločanje glede na večino ali pa celo za neko vrsto nevtralnosti z ozirom na ostale (s križem obeležene) grobove na tem pokopališču. Ko so pokojnika na pokopališču v Donjem Prilišću naknadno identificirali kot državljana Maroka, njegovo ime ni bilo dodano na grob, pa tudi kakšno drugo obeležje ni bilo dodano. Njegov grob tako dokazuje, da je umrl tam, kjer ni imel bližnjih, ki bi ob njegovi smrti lahko nemudoma potrdili: „Da, to je bil on.“ ter bili zanj sposobni plačati ureditev grobnega mesta, primerljivega z ostalimi na tem pokopališču. Razpadajoči grob Maročana je le eden od dokazov, da gre pri grobovih beguncev za „zadnja ležišča ljudi, ki so bili marginalizirani in diskriminirani za časa svojih življenj in marginalizirani ostajajo zato tudi po smrti“ (Lipovec Čebron 2021).

Na komunalni službi v Vrbovskem so nam povedali, da so ob smrtih ljudi na poti večkrat razpravljali, kateri simbol uporabiti za nagrobna obeležja ter pri tem celo „googlali“, kako drugod obeležujejo „neznane“ (intervju, Vrbovsko, 4. 4. 2024). Povedali so nam, da ob pokopu petih beguncev na robu enega izmed pokopališč, ki je v njihovi pristojnosti, niso bili obvezani postaviti nagrobnih ploščic, a so jih vseeno postavili na svoj strošek. Glede na to, da niso poznali veroizpovedi umrlih, so se odločili, da na nagrobne ploščice ne bodo vključili nobenega verskega simbola.

Grobovi beguncev s kovinskimi nagrobnimi obeležji. Groblje Sv. Tereza, Moravice, Hrvaška, 4. 4. 2024. Foto: Pia Krampl

Na pokopališču Vojna vas v Črnomlju grobove neidentificiranih oseb, ki umrejo na balkanski poti, obeležijo s t. i. piramido (lesenim nagrobnim spomenikom s prišiljenim vrhom), na kateri je podoba vrtnice, s čimer se izognejo uporabi verskih simbolov. Po besedah sogovornikov s črnomaljske komunalne službe je njihova praksa urejanja grobov nestandardizirana – čeprav jim tega ne bi bilo treba izvajati, to počnejo zaradi odločitve sedanjega direktorja komunalne službe, vendar pa bi menjava vodstva lahko pomenila tudi ukinitev skrbi za begunske grobove (intervju, Črnomelj, 5. 4. 2024).

Grobovi ljudi na poti s t. i. piramidama za nagrobni obeležji, na katerih piše *Neznana oseba 1 2019, Neznana oseba 2 2022*, *Neznana oseba 1 2022*, *Neznana oseba 3 2022*. Pokopališče Vojna vas, Črnomelj, Slovenija, 5. 4. 2024. Foto: Pia Krampl

Zaradi odsotnosti natančne kodifikacije vseh vidikov pokopa in zaradi odsotnosti svojcev pokojnika, ki bi namesto njih sprejemali te odločitve, odgovorni v komunalnih službah nekatere odločitve o pokopu, obeleževanju in urejanju grobov sprejemajo po svoji moralni, kulturni in estetski presoji. Kot je povedala Marijana Hameršak, „lahko vidimo na pokopališčih povsem različna obeležja. Celo znotraj enega pokopališča, ene komunalne službe lahko vidimo različne prakse – včasih je na nagrobniku naveden datum, ko so našli truplo, včasih sta tam samo inicialki N. N., videli smo tudi grob, ki nima nobenega obeležja“.

Materialno kulturo lahko razumemo kot zanesljivi vir podatkov o ljudeh: predmeti so „pomemben del naše eksistence in komunikacije, so vidni, zelo povedni in razumljivi indikatorji, kaj smo“ (Godina Golija 2021: 7). Kaj lahko grobovi ljudi na poti kot del materialne kulture povedo o državi, v kateri so postavljeni, njenih predpisih in tudi o posameznikih, ki so jih postavili in uredili? Zdi se, da nagrobna obeležja (še) neidentificiranih pokojnikov lahko odsevajo nevidnost in navidezno nepomembnost usod ljudi na balkanski poti, ki jih **iregularizirane migracije** s strani evropskih migracijskih politik silijo v iskanje smrtno nevarnih poti. Obenem so različne prakse postavljanja nagrobnih obeležij in urejanja grobov, ki smo jim bile priča na terenu, opomnik, da odločitve posameznikov o tem, kako se bodo spoprijeli z različnimi neznankami, vplivajo na to, ali se pokojnikov spominjamo oziroma na kakšen način počastimo (ali ne) njihov spomin. Za spomenike v javnem prostoru velja, da ti „spomin[a] na upodobljene osebnosti ne le ohranjajo, temveč ga tudi institucionalizirajo in legitimizirajo“ (Jezernik 2014: 7). Tudi nagrobna obeležja so lahko bolj ali manj trpežna in grobovi bolj ali manj skrbno urejeni; s skrbjo za trpežno in dostojno urejena nagrobna mesta pa je priznanje usode ljudi na poti večje, vidnejše in bolj legitimno. Če je „spomin treba preučevati kot prakso spominjanja iz sedanjosti za rekonstrukcijo preteklosti“ (Isabelle in Daniel Bertaux 1977 po Vodopivec 2015), potem se moramo tudi vprašati, kateri in kakšen spomin bo sploh ostal na umrle ljudi na poti, če bo najem groba neplačan; tako na Hrvaškem kot v Sloveniji namreč najem grobnega mesta preneha po desetih letih neplačane grobnine. Takrat se v Sloveniji napravi prekop groba in umik nagrobnega obeležja (intervju, Črnomelj, 5. 4. 2024), na Hrvaškem pa zakon določa premestitev ostankov preminulega v skupinsko grobnico, zgrajeno za ta namen. Če ne bodo nevidne le njihove usode, pač pa bo izginil tudi otipljiv spomin na njihovo smrt, kdo se bo spominjal ljudi na poti?

Grobovi so kraj, ki bližnjim lahko omogoča čutiti bližino ljubljenega svojca ali pa vsaj kraj, ki nosi njegov spomin – včasih ime, datum rojstva in smrti, morda celo kak verz ali epitaf. Je mesto, kjer se materializira upor pozabi, vsaj za časa življenja bližnjih, ki so pokojnika preživeli, in mesto, ki priča, da je ta človek nekoč zares obstajal. Odsotnost natančne kodifikacije nagrobnih obeležij in urejanja grobov ljudi na poti sproža določena vprašanja oziroma postavlja neznanke posameznikom in posameznicam, ki so odgovorni za njihove posmrtne ostanke. To ima lahko za posledice bolj ali manj sočutne prakse obeleževanja in urejanja grobov, hkrati pa lahko nehote vodi v kulturne, religiozne in etične *faux pas*-je in celo pomaga pri pozabi (usod) pokojnikov. Ravno zaradi tega bi se morali zavzemati za to, da ljudje na poti (vsaj) po smrti ohranijo določeno dostojanstvo in da se nanje ne pozabi, temveč so tudi njihovi grobovi in nagrobna obeležja glasno in trajno opozorilo na strahotne posledice selektivno in diskriminatorno restriktivnih evropskih migracijskih politik.

17. 6. 2024.

Literatura

Godina Golija, Maja. 2021. „Predgovor“. V *Govorica predmetov*. Maja Godina Golija, Vanja Huzjan in Špela Ledinek Lozej, ur. Ljubljana: ZRC SAZU, 7-8.

Jezernik, Božidar. 2014. *Mesto brez spomina. Javni spomeniki v Ljubljani*. Ljubljana: Modrijan.

Lipovec Čebron, Uršula. 2021. „Sedem imen. Osem nevidnih smrti trenutnih politik“. *Mešanec,* 3. 9. 2021.

Vodopivec, Nina. 2015. *Labirinti postsocializma. Socialni spomini tekstilnih delavk in delavcev*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-neznanke-pri-obelezevanju-in-urejanju-grobov-p?locale=hr

Ograda, zid, žica

Iva Pleše, Mojca Piškor, Tea Škokić

Ograda, zid i žica riječi su kojima se u kontekstu ilegaliziranih migracija označavaju fizičke prepreke na granicama. Radi se o objektima, jednostavnijima ili složenijima, koji su upotrijebljeni ili izgrađeni da bi ponajprije priječili prolaz, ulaz ili izlaz iz jednog prostora u drugi, i koji u suvremeno visokotehnološko doba, iako s porijeklom u dalekoj prošlosti, čine elemente šireg sustava kontrole i nadzora kretanja. Tom sustavu, osim barijera na državnim i naddržavnim granicama, pripadaju i one, možda manje očite, koje se nalaze unutar određenog teritorija. O svim tim preprekama, i onima **unutar nekog teritorija**, koje su dio interioriziranih granica, i onima **uz njegove granice**, ali i izvan njih, vezano uz eksternalizaciju granica, može se govoriti kao o spektru odnosno nizu zapreka koje su međusobno na brojne načine povezane (v. i **pomične ograde**).

Osim što se, iz takve perspektive, briše čvrsta granica između *unutarnjih* i *vanjskih* barijera, ona se također na određeni način briše između termina kojima se te barijere nazivaju. Ograda, zid i žica često se naime rabe kao sinonimi u značenju fizičke barijere bez obzira na materijale od kojih su izrađeni, kao u sintagmama mađarski zid ili mađarska ograda te slovenska ograda ili slovenska žica. Ipak, upotreba pojedinog od tih termina može signalizirati da se radi o različitim vrstama barijera. Zid bi u tom slučaju bio prepreka koja je *zidana* tj. izgrađena od čvrstog materijala, cigle, kamena, betona i sl., ograda bi bila metalna ili neka druga barijera koja nije *zidana*, a žica bi se odnosila na prepreku koja se sastoji samo ili primarno od materijala po kojem je dobila ime: bodljikave ili žilet-žice. Često se, međutim, radi o kombinacijama više materijala i načina izrade, kao primjerice na jednoj od brojnih unutrašnjih ograda, onoj detencijskog centra Ježevo u blizini Zagreba. Također, iz dijakronijske perspektive, može se raditi i o evoluciji barijera: žicu (u užem smislu) zamjenjuje ograda (npr. na slovensko-hrvatskoj granici) koja postaje sve čvršća i neprobojnija između ostalog i tako da se jednoj ogradi (slabijoj) dodaje druga (jača i pametnija) koje zajedno čine cjelinu i između kojih patrolira policija (na mađarsko-srpskoj granici). S tim u vezi barijera na mađarsko-srpskoj granici naziva se i zidom, s asocijacijama na Berlinski i druge zidove, čime se priziva veća čvrstoća i nepropusnost u odnosu na ogradu.

Fizičke osobine odnosno vrste materijala, visina i širina barijera, njihove nadogradnje različitih vrsta i sl. ne upućuju samo na stupanj čvrstoće i neprobojnosti i vanjskih i unutarnjih barijera te na njihov izgled u širem okruženju, nego i na razlike u financijskim sredstvima utrošenima u njihovu izgradnju i postavljanje, što je pak nerijetko povezano i sa sumnjama u korupciju. Ograde, zidovi i žice, naime, zajedno s raznim visokosofisticiranim tehnološkim i drugim rješenjima za nadzor granice, **detencijskim** i tzv. prihvatnim centrima te drugim objektima, dio su rastuće i profitabilne industrije (usp. Akkerman 2019) povezane sa **sekuritizacijom** i militarizacijom granica (usp. **migracijska industrija**). Iako je Evropska unija vrlo posvećena takvoj sekuritizaciji, ona, svakako zbog udjela simboličnog (usp. Sicurella 2018) odbija, barem za sada i barem za recentnije vanjske barijere, da se iz njezinih fondova financiraju „bodljikave žice i zidovi“. Istodobno, iz tih se fondova itekako izdašno financira (v. npr. Akkerman 2019) te se politički i na druge načine podržava svako drugo moguće sredstvo i način obrane i nadzora različitih vrsta granica.

Suvremene granične ograde, zidovi i žice, kao i one koje su im gotovo neposredno prethodile, iz hladnoratovskog razdoblja, u mirnodopskom su kontekstu svojevrsni nasljednici bedema i drugih fortifikacijskih prepreka te su, iako izvan vojnog i ratnog konteksta, povezane s pojmovima iz tzv. obrambenog graditeljstva koje u svojim nastupima zlorabe i razne antimigrantske kampanje poput one nazvane Hrvatski bedem. U javnom se diskursu rabe čak i pojmovi s asocijacijama na predziđe kršćanstva, poput *antemurale migrantis* ili se kao obrana od ilegalnih migranata zazivaju, tamo gdje ih nema, bodljikave žice i mitraljeska gnijezda. Nakon velikih najava o nestajanju granica na svjetskoj razini, povezanih s rušenjem Berlinskog zida te obećanjem globalne budućnosti bez granica, može se i na ovim prostorima – čije je iskustvo pada Zida, a zbog njegovog preklapanja s ratom i nastajanjem novih podjela, ipak bilo drukčije i složenije (usp. Čolović 2009) – govoriti o novim granicama i njihovim ozidavanjima te, na globalnoj razini, o „novom dobu zidova“ (Leuenberger 2019) ili, u analogiji s „novim svjetskim poretkom“, o „novome zidnom poretku“ (*a new walled order*) (Novosseloff, prema Vallet 2019).

Iako se kao temeljna funkcija fizičkih barijera u migracijskom kontekstu izdvaja sprečavanje ilegalnih prijelaza, ulaza i izlaza, odnosno kretanja, one se u kritičkoj literaturi predstavljaju manje, ili uopće ne, kao učinkovito sredstvo za zaustavljanje migracija, a više kao sredstvo u unutar- i vanjskopolitičkim, ekonomskim, financijskim, suverenitetskim, identitetskim i srodnim, nacionalnim i post-nacionalnim nadmetanjima (usp. Brown 2017; Korte 2022; Vallet 2019). Dapače, često se naglašava njihova neefikasnost u sprječavanju migracija: one ne zaustavljaju nego preusmjeravaju kretanja koja pronalaze nove, često opasnije, rute i puteve te također potiču i jačaju krijumčarske aktivnosti i mreže (Vallett 2019; usp. Beznec et al. 2016: 50, 54). Ipak, iz uske domovinsko-teritorijalne i vremenski ograničene vizure pojedine se barijere mogu pokazati kao efikasne, što je primjerice vidljivo kod mađarskog zatvaranja granice prema Srbiji povezanog s izgradnjom ograde 2015. godine kada se kretanje migranata od Mađarske preusmjerilo na Hrvatsku. Također, koliko god u sveukupnosti graničnih režima neučinkovite bile, materijalne prepreke imaju svoj stvarni, fizički učinak, od porezotina upisanih u tijela i slomljenih nogu, do **smrti** uzrokovanih opasnim novim rutama kojima su ljudi u pokretu bili prisiljeni ići (usp. De León 2015), ali i do smrti na samim preprekama. Za razliku od, primjerice, ograda oko evropskounijskih enklava na afričkom kontinentu, koje su i izravno smrtonosne, barijere vezane uz balkansku rutu pokazuju se kao posredno smrtonosne – onda kada, izbjegavajući ih, ljudi u pokretu stradavaju u rijekama, na planinama ili u kamionima. Smrtonosne pa i izravno smrtonosne mogu biti i one naizgled manje opasne prepreke u unutrašnjosti teritorija: „U Velikoj Kladuši mladi Marokanac Ahmed H. pokušao je ući u prihvatni centar Miral (jer se htio otuširati), a provlačeći se kroz ogradu postavljenu oko centra ugušio se i preminuo“ (Perić 2021). U tom se svjetlu osobito groteskním čini predstavljanje suvremenih graničnih i drugih ograda, zidova i žica kao *obrambenih* elemenata. Braneći prostor od ulaza nepoželjnih, a izvan vojnog i ratnog konteksta, ograde, zidovi i žice, u kombinaciji s drugim sekuritizacijskim i militarizacijskim sredstvima i praksama, izlažu one koji traže utočište nepovoljnim uvjetima i stradavanjima te ih tako guraju u pogibiju (v. **naoružani krajolik**) čime se, umjesto kao defanzivna, pokazuju zapravo kao ofanzivna sredstva.

16. 1. 2023.

Literatura

Akkerman, Mark. 2019. *The Business of Building Walls*. s. l.: Transnational Institute, Stop Wapenhandel i Centre Delàs.

Beznec, Barbara, Marc Speer i Marta Stojić Mitrović. 2016. *Governing the Balkan Route. Macedonia, Serbia and the European Border Regime*. Beograd: Rosa Luxemburg Stiftung Southeast Europe.

Brown, Wendy. 2017. *Walled States, Waning Sovereignty*. New York: Zone Books.

Čolović, Ivan, ur. 2009. *Zid je mrtav, živeli zidovi. Pad Berlinskog zida i raspad Jugoslavije*. Beograd: Biblioteka XX vek.

De León, Jason 2015. *The Land of Open Graves. Living and Dying on the Migrant Trail*. Oakland: University of California Press.

Korte, Kristina. 2022. „'Who is the Animal in the Zoo?'. Fencing In and Fencing Out at the Hungarian-Serbian Border. A Qualitative Case Study". *Journal of Borderlands Studies* 37/3: 453-474.

Leuenberger, Christine. 2019. „Crumbling Walls and Mass Migration in the Twenty-First Century". U *Open Borders. In Defense of Free Movement*. Reece Jones, ur. Athens: The University of Georgia Press, 177-190.

Perić, Ivana. 2021. „Sveto trojstvo ograde, žilet žice i granice". *Kulturpunkt.hr*.

Sicurella, Federico Giulio. 2018. „The Language of Walls Along the Balkan Route". *Journal of Immigrant & Refugee Studies* 16/1-2: 57-75.

Vallet, Elisabeth. 2019. „Border Walls and the Illusion of Deterrence". U *Open Borders. In Defense of Free Movement*. Reece Jones, ur. Athens: The University of Georgia Press, 156-168.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-ograda-zica-zid-ogradivanje-p?locale=hr

Ograde, zidovi i žice na državnim granicama

Iva Pleše

Nakon što su, u rano proljeće 2019. godine, krenuvši iz Bihaća, danima hodali kroz snijeg te plivajući prešli gotovo zamrznutu rijeku Kupu, trojica su se marokanskih mladića našla ispred „četiri do pet metara visoke željezne ograde s bodljikavom žicom na vrhu“. Prvi koji se popeo na spomenutu barijeru porezao je ruku na žici dok su druga dvojica uspjela prijeći bez ozljeda. S druge strane čekali su ih, međutim, naoružani policajci.

Ograda čiji je dio, prema jednome od izvještaja o **pušbeku**, ovdje kratko opisan samo je jedna od brojnih i umnažajućih prepreka na vanjskim granicama ovdašnjih i drugih teritorijâ. Radi se o državno-graničnoj barijeri između Slovenije i Hrvatske, velikim dijelom smještenoj u prirodu kako bi, kao element sustava ograđivanja / ozidavanja / ožičavanja u protumigrantske svrhe, činila dio **naoružanog krajolika**. Ozljede na žici, koja se ovdje naziva bodljikavom iako se vjerojatnije radi o, još opasnijoj, žilet-žici, također su samo dio ozljeda kojima su izloženi ljudi u pokretu u svojim pokušajima prelaska granica (v. **gejm**).

Na tim su se granicama, osim spomenute slovensko-hrvatske barijere, podizale i druge. Prije slovenske podizala se mađarska barijera prema Srbiji (Korte 2022) kojoj je kasnije pridružena i ona prema Hrvatskoj. Prema Sloveniji je u to doba barijeru počela graditi Austrija. Bugarska je još 2014. počela graditi barijeru prema Turskoj, kao i Grčka dvije godine ranije. Nakon mađarske barijere gradi se i makedonska prema Grčkoj, nova mađarska prema Srbiji, paralelna onoj prvoj, i srpska prema Makedoniji. Tim barijerama podizanim vezano uz **balkansku rutu**, prethodile su, ili ih slijede, druge suvremene evropske barijere, poput španjolske s Marokom, litavske i latvijske prema Bjelorusiji, britansko-francuske u Calaisu, poljske prema Bjelorusiji itd. Bile one evropskounijske, unutar-evropsko-unijske odnosno **šengenske**, unutar-šengenske ili „samo“ evropske, sve su tek dio „svjetskih“ ograda, zidova i žica ubrzano podizanih posljednjih godina i desetljeća i to ponajprije – iako uz navođenje i drugih, antiterorističkih i antikrijumčarskih razloga – kao zaštita od migranata (usp. npr. Vallet 2019). Tako se i uz barijere vezane za balkansku rutu dominantno, i ne skriveno, spominje upravo obrana od migranata kao razlog njihova podizanja. Uostalom, iako su se zamisli o njima javljale i ranije (Beznec et al. 2016: 40-41), upravo je u ljeto 2015. godine ovdje započelo podizanje vanjskih ograda, zidova i žica što je tumačeno, cinično, i kao „građevinski odgovor“ na „val ilegalnih migranata“ odnosno kao „način nošenja s trajućom izbjegličkom krizom“ (Sicurella 2017).

Te se barijere, medijski nazivane bodljikavom ogradom i bodljikavom žicom, graničnom ogradom, zidovima od bodljikave žice, žičanom ogradom i žilet-žicom, međusobno i bitno razlikuju s obzirom na tehničke karakteristike odnosno upotrijebljeni materijal, složenost i cjelokupni fizički oblik. Radi se o čitavom spektru prepreka, od tehnološki vrlo jednostavnih do sofisticiranih, od žice u kolutima samo pobacane po zemlji ili nataknute na metalne štapove, preko panel ograda sa ili bez žice na vrhu i u podnožju, do tzv. pametne, SF ili high-tech mađarske ograde kako je, zbog načina gradnje, materijala i sastavnih dijelova poput senzora za toplinu, elektrošokova, kamera i zvučnika (usp. Kallius 2017), nazivaju mediji.

No jedna od zajedničkih karakteristika tih raznovrsnih barijera jest njihova stalna podložnost izmjenama, dopunama, ojačavanjima i produljenjima. Tako je primjerice slovenska barijera prema Hrvatskoj – za koju je, vezano uz političke promjene u Sloveniji, najprije u proljeće 2022. godine naveliko najavljivano da će se srušiti a zatim je rušenje na ljeto iste godine i krenulo i stalo – nekoliko puta tokom godina nadograđivana da bi na koncu – iako se to precizno u javnosti ne zna, navodno radi zaštite od krijumčara – dosegla dužinu od oko 200 kilometara što je po prilici jedna trećina od duljine ukupne slovensko-hrvatske granice. Osim što se produžuju, barijere se i dupliciraju, poput mađarske prema Srbiji 2017. godine. U ljeto 2022. godine mediji pak prenose da će Mađarska postojeću barijeru prema Srbiji ponovno nadograditi, ovoga puta u vis. Ovo posljednje je istodobno i primjer čestih vezivanja graničnih barijera uz različite tipove najava, o njihovom postavljanju ili pak skidanju, upozorenja, prijetnji, ponuda i srodnih diskursa.

Barijere povezane s balkanskom rutom smještene su na različitim lokacijama, između ostalog i vezano uz položaj granice u odnosu na naseljena mjesta. Dok se neke podižu samo tamo gdje nema tzv. prirodnih granica, kao u slučaju mađarske barijere prema Hrvatskoj, neke se postavljaju upravo uz njih, primjerice uz već spomenutu rijeku Kupu na slovensko-hrvatskoj granici. Također, različiti tipovi barijera podižu se na različitim terenima: tamo gdje se na mađarskoj granici navodno manje ilegalno prelazi, planirano je postavljanje jednostavnijeg tipa barijera, a tamo gdje su pokušaji prelazaka učestaliji, planirao se drugi, efikasniji tip prepreke.

Ponegdje su granične barijere udaljene od naselja i podignute u nepristupačnim ili barem manje posjećivanim dijelovima krajolika, a ponegdje su smještene vrlo blizu naselja ili obilaženih lokaliteta. Primjerice, u pojedinim predjelima Mađarske uz granicu s Hrvatskom i Srbijom barijere su postavljene „nasred polja“, u krajoliku bez prirodnih prepreka, pa ih se na fotografijama snimanim iz daljine može uočiti tek zumiranjem koje, dakle, granicu čini naknadno vidljivom. Da bi se do tih prepreka došlo, treba uložiti određeni trud, jer su polja udaljena od ceste, kao i od mjesta na kojima se živi, radi ili boravi. Tako čak ni oni koji žive u njihovoj relativnoj blizini ne znaju nužno gdje su točno barijere i na koji način do njih doći, kako je to u jednom od ERIM-ovih istraživačkih intervjua ispričala mještanka u Kneževim Vinogradima u maju 2022. godine.

Mađarska barijera „nasred polja“. Bački Breg, 16. 5. 2022. Foto: Marijana Hameršak

Neke su barijere pak postavljene na mjestima u neposrednoj blizini okupljanja ljudi, ali nisu na prvi pogled jasno uočljive. Ljeti dobro posjećeno riječno kupalište u blizini Broda na Kupi odijeljeno je od slovenske strane žicom koja je, međutim, gotovo srasla s raslinjem na obali rijeke sa slovenske strane, pa je se uočava tek naknadno i ne nužno. O nasilnoj i nakaradnoj uklopljenosti pojedinih barijera u prirodu govori i primjer žice koja se nalazi u samoj rijeci.

Kupalište kod Broda na Kupi. Lijevo: plaža i šuma uz rijeku. Desno: šuma uz rijeku u krupnome planu, sa žicom. 12. 8. 2019. Foto: Iva Pleše

Lokalno znanje o ogradama, zidovima i žicama ne ovisi samo o njihovoj blizini ili udaljenosti od mjesta življenja ili okupljanja, nego i o egzistencijalnoj ili nekoj drugoj zainteresiranosti ljudi koji u pojedinim područjima žive. Tako primjerice stanovnici Preševa u blizini srpsko-makedonske granice, s kojima su istraživači razgovarali u junu 2020., većinom nisu znali čak ni to da Srbija podiže barijeru prema Sjevernoj Makedoniji. S druge strane u Miratovcu, selu udaljenom desetak kilometara od Preševa u smjeru granice, situacija je bila – a zato što se tamošnjim stanovnicima, navodno bez naknade, uzimala zemlja radi podizanja barijere – potpuno drukčija. Osim toga, barijera je utjecala i na njihov svakodnevni život tako što im je otežala pristup zemlji koja se sada nalazila s druge strane „ograđene“ granice (klikAktiv 2021). Referirajući se u različitim medijskim prilozima na barijere podignute u njihovoj blizini ljudi na različitim lokacijama govore o negativnom utjecaju na mjesno gospodarstvo, ponajprije turizam, ili na provođenje slobodnog vremena. S druge strane ima i onih koji su, ako već ne ukazuju na dobrobiti barijera i kontrole s njima povezane, barem manje kritični naspram

ograđivanja, poput primjerice vlasnice kampa pored Kupe u pograničnom području Slovenije i Hrvatske, koja podizanje barijere na vanjskoj granici Slovenije uspoređuje s podizanjem ograde oko kuće ili s ogradama u gradovima koje okružuju tvornice i tako ih štite. Prihvaćanje barijere kao neminovnosti i njezino uklapanje u uobičajene aktivnosti jasno je vidljivo u pojedinim slovenskim pograničnim područjima prema Hrvatskoj gdje je „puno otvorenih vrata u žici“, gdje „ljudi šetaju s psima“, a policajci podmazuju reze na vratima ili „njeguju ogradu“, kako to u svojim terenskim bilješkama zapisuje jedna od ERIM-ovih istraživačica u kasno proljeće 2022. Atmosferu groteskosti u takvom spajanju žice sa svakodnevicom kratkom snimkom pod naslovom „Birthday by the fence“ nastoje prenijeti istraživači okupljeni oko projekta nazvanog Fencing Borders koji vizualno, zvukovno i na druge načine dokumentira barijere podignute duž granica na ovim prostorima.

Osim na mjestima udaljenim od službenih graničnih prijelaza, ograde, žice i zidovi postavljaju se i na samim graničnim prijelazima ili u njihovoj blizini, a u borbi protiv ilegaliziranih migracija na tim se mjestima koriste i manje, kako se nazivaju u dokumentima, protunavalne zaštitne ograde, odnosno **pomične ograde/vrata**. Barijerama na granicama bliske su i zapreke – betonski blokovi i slične prepreke – kojima se blokiraju samo pojedine točke na granicama, preciznije ceste i makadamski putevi, ili mostovi, a barijerama na granicama u širem smislu pripadaju i brisani prostori poput onog nastalog **sječom šume** na Plješivici. Na mostovima koji su građeni da bi spajali (usp. Riman i Škiljan 2018: 433-434) sada su, na raznim lokacijama, postavljene barijere koje snažno odvajaju i zaustavljaju kretanje.

Viseći most u Čednju, Gorski kotar. Lijevo: natpis na ploči u spomen na izgradnju mosta 1957. godine. Desno: žica na mostu. Čedanj, 14. 8. 2019. Foto: Iva Pleše

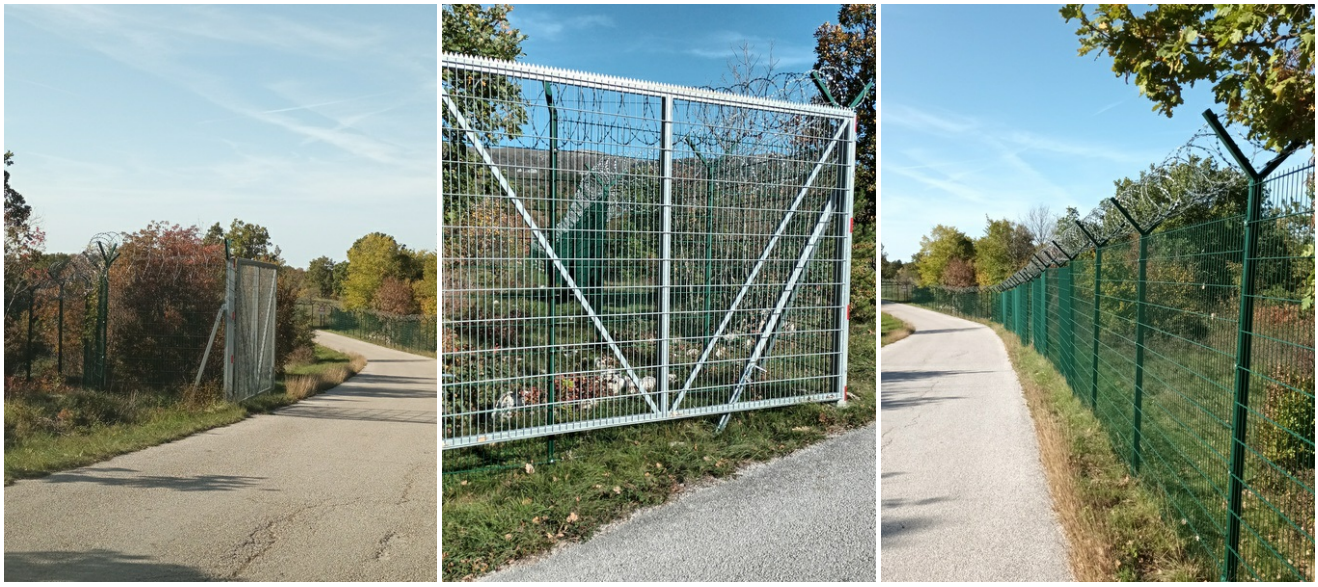

Granični prijelaz Slum/Rakitovec na hrvatsko-slovenskoj granici. Lijevo i u sredini: otvorena pomična ograda/vrata u blizini graničnog prijelaza. Desno: ograda sa žicom na vrhu, postavljena duž obje strane ceste koja vodi do graničnog prijelaza. Slum, 31. 10. 2022. Foto: Iva Pleše.

Osim što se, kako je ranije spomenuto, barijere nadograđuju i umnožavaju, one također mijenjaju svoju lokaciju odnosno pomiču se, nakon što su postavljene ili još u planiranju, primjerice bliže rijeci ili dalje od rijeke. One se također i uklanjaju, kao što je, primjerice, žica postavljena kod naselja Žuniči uz slovensko-hrvatsku granicu na rijeci Kupi uklonjena prije ljeta 2018. godine, zbog, kako se pričalo, stradavanja ljudi u pokretu na tom mjestu na kojem je rijeka relativno plitka pa su je tu ljudi pokušavali prijeći. Međutim, na toj bi se barijeri često porezali pa ih je stoga trebalo zbrinuti. S jedne strane, dakle, žica nije zaustavila prijelaze preko rijeke i granice a s druge je stvarala dodatne probleme slovenskim službama pa su je stoga uklonili.

Kako se moglo uočiti u opisu prelaska barijere na Kupi citiranom na početku, fizičke prepreke na granicama ojačane su, osim, primjerice, nadzornim kamerama i dronovima, službeno ili neslužbeno, ljudstvom, ali i životinjstvom u obrani granice. Tako, primjerice, kako se to opisuje u jednom medijskom tekstu, mala grupa dobro naoružanih i javno financiranih mađarskih rendžera pretražuje „šume u potrazi za migrantima koji dolaze preko granice sa Srbijom“. U dokumentarnom filmu *Žica* Tihe Dugac predstavljena je pak slovenska obitelj koja samoinicijativno čuva granicu i čiji se odrasli članovi provlače ispod žice kako bi provjerili je li se netko utaborio s druge strane, u blizini žice, te čeka kako bi prešao na slovensku stranu. Za razliku od ljudi koji na granici mogu djelovati samostalno, životinje se u čuvare granica pretvaraju uz pomoć čovjeka. Članovi kolektiva No Name Kitchen u maju 2022. godine na društvenim mrežama opisuju ozljede migranata uzrokovane ne samom žicom nego ugrizima pasa u blizini barijere, koje su dvojica graničnih policajaca na mađarskoj strani pustili s uzice kada su ih ugledali. Ovaj nam opis govori o barijerama koje su „potpomognute“ i ljudima i životinjama. Istodobno su **životinje** kao žrtve jedna od ponavljajućih tema lokalnih diskursa vezanih uz ograde i žice.

Uz već spomenutu ulogu graničnih barijera u fizičkom ozljeđivanju onih koji ih pokušavaju prijeći, treba, s druge strane, naglasiti podložnost tih barijera različitim migrantskim strategijama zaobilaženja (usp. Vallet 2019) koje uključuju i, samostalno ili krijumčarski organizirano (usp. Beznec et al. 2016: 50-51), rezanje žice, preskakanje poput onoga opisanoga na početku teksta, kopanje tunela, provlačenje ispod žice, upotrebu ljestvi, pravljenje rupa (klikAktiv 2021) ili pronalaženje terena na kojima barijera nema jer ih je, primjerice, na njima teže podići. To istodobno govori o opasnosti terena koji ljudi u pokretu u tom slučaju moraju proći, kako se to napominje u jednom od ERIM-ovih istraživačkih intervjua u proljeće 2022. godine u Gorskome kotaru, vezano uz prijelaze preko Kupe: „Idu tamo gdje nema žice, a tamo je opasno, strmo, brzo“.

Ograde, zidovi i žice imaju, napokon, ulogu i u pokretanju akcija, prosvjeda i diskursa suprotnih onima obilježenima utvrđivanjima, granicama, navodnom obranom i nasiljem. U tom smislu bilježimo ovdje na kraju jedan od činova takvog otpora, u kojemu se prepjev globalno poznate pjesme Clandestino posvećene *ilegalcima*, ovdje u izvedbi LeZbora, udaljuje od originalnih stihova ali slijedi njihov smisao tekstom koji upravo ogradu, zid ili žicu izdvaja kao bitno obilježje evropskog odnosa prema ljudima u pokretu te govori o *žilet žici sa svih strana, preko mora i Balkana... ko pse nas tjeraju, al mi naprijed moramo / daleko je bezbroj stopa vaša tvrđava Evropa /*

samo jedno sanjamo, da ko ljudi živimo / Marokanka ilegalka / Pakistanac ilegalac / Sirijka ilegalka / solidarnost – kriminal!

16. 1. 2023.

Literatura

Beznec, Barbara, Marc Speer i Marta Stojić Mitrović. 2016. *Governing the Balkan Route. Macedonia, Serbia and the European Border Regime*. Beograd: Rosa Luxemburg Stiftung Southeast Europe.

Kallius, Annastiina. 2017. „The Speaking Fence“. *Anthropology Now* 9/3: 16-23.

klikAktiv. 2021. „Border Fence at the Serbian-Macedonian Border“. Beograd: klikAktiv.

Korte, Kristina. 2022. „'Who is the Animal in the Zoo?'. Fencing In and Fencing Out at the Hungarian-Serbian Border. A Qualitative Case Study“. *Journal of Borderlands Studies* 37/3: 453-474.

Riman, Barbara i Filip Škiljan. 2018. „Rijeka i planina, granica i ljudi. Studija slučaja života pograničnog stanovništva Donjekupske doline i Žumberačkog gorja“. *Historijski zbornik* 71/2: 401-439.

Sicurella, Federico Giulio. 2017. „The Language of Walls Along the Balkan Route“. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*.

Vallet, Elisabeth. 2019. „Border Walls and the Illusion of Deterrence“. U *Open Borders. In Defense of Free Movement*. Reece Jones, ur. Athens: The University of Georgia Press, 156-168.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-ograde-zidovi-i-zice-na-drzavnim-granicama-p?locale=hr

Ograde, zidovi i žice u unutrašnjosti

Iva Pleše

Sustavu nadzora kretanja migranata, osim **barijera na vanjskim granicama teritorija**, pripadaju i one podignute u unutrašnjosti teritorija koje okružuju i presijecaju **detencijske** centre, prihvatilišta za tražitelje azila, ali i mjesta koja su manje očito povezana s **iregulariziranim migracijama**. Sve tako ograđene prostore može se sagledavati kao dio interioriziranih granica materijaliziranih u obliku različitih tipova barijera koje predstavljaju veće ili manje prepreke onima kojima su namijenjene. Jedna od takvih barijera jest ona oko **Porina**, zagrebačkog prihvatilišta za tražitelje azila, koju bi se, unatoč njezinoj naglašenoj odjeljujućoj funkciji, moglo označiti kao manju prepreku, ili više simboličnu u usporedbi s onom oko, primjerice, detencijskog centra Ježevo, s obzirom na to da uglavnom ne priječi, iako usmjerava, izlazak ljudi iz prostora prihvatilišta i ulazak u njega. Ježevska barijera, zajedno s drugim elementima detencijskog sustava i nadzora, onemogućava izlaz onima koji su unutar nje zatvoreni te njihovu komunikaciju – iako ne nužno svaku (usp. **Protest proti detenciji v Postojni**) – s fizičkom okolinom centra. Barijera koja okružuje, službenim nazivom, Prihvatni centar za strance Ježevo (u tehničkom smislu zapravo zid postavljen uokolo kompleksa, sa žicom na vrhu, i pomičnom metalnom ogradom/vratima za ulaz i izlaz) priziva sliku pojedinih državno-graničnih barijera, dakle onih uz vanjske granice teritorija, čvrstih temelja i neprobojnih svojstava. No i barijera oko Porina u pojedinim je razdobljima, osim što i inače odjeljuje prostor prihvatilišta od njegove okoline i vizualno ga a onda i na druge načine čini distinktivnim, bila, u kombinaciji s pravilima u vezi sa slobodom kretanja, itekako restriktivna, i to upravo onda kada je – iako već ranije planirana – i izgrađena, na početku i za vrijeme epidemije bolesti COVID-19 (usp. Grubiša 2022: 6-8; Perić 2020).

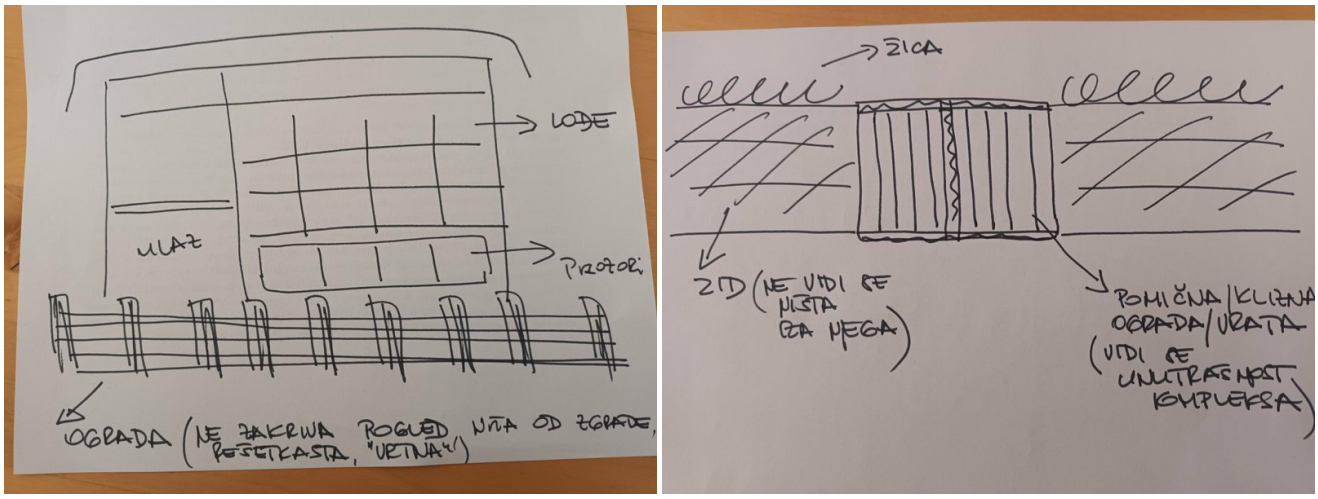

Crtež ograde kod Porina (lijevo) i zida oko Ježeva (desno), decembar 2022. Autor i foto: Iva Pleše

Veće ili manje prepreke unutar teritorija predstavljaju ili su predstavljale i barijere uokolo te unutar drugih prihvatnih centara ili kampova na ovim prostorima, recentnih ili onih podizanih za **dugog ljeta migracije**, primjerice barijere u **distribucijskom šatoru** u **kampu u Slavonskom Brodu**, iza kojih su, odvojeni od ljudi u pokretu, stajali radnici humanitarnih organizacija i volonteri (Petrović 2017: 50), ili one koje su, zajedno s policijom, omeđivale redove ljudi u čekanju (Škokić i Jambrešić Kirin 2017: 87). Slavonskobrodski kamp ali i drugi kampovi i srodni prostori, poput primjerice prihvatnog centra u Dobovi, bili su ne samo okruženi nego i barijerama gusto premreženi (usp. Hameršak i Pleše 2017).

Kamp u Slavonskom Brodu. Ograde. 1. 3. 2016. Foto: Marijana Hameršak

Kamp u Slavonskom Brodu, ograde u distribucijskom šatoru. Lijevo: uoči dolaska vlaka. Foto: Tea Škokić. Desno: ograda u vrijeme tranzita, između volontera i ljudi u pokretu. 1. 3. 2016. Foto: Marijana Hameršak

Prepreke unutar teritorija podignute radi migranata nalaze se i na manje očekivanim mjestima, poput primjerice beogradskih parkova u kojima su u vrijeme nakon zatvaranja **balkanskog koridora** plastične mrežaste narančaste barijere zaokružile travnate površine kako bi migrantima spriječile pristup mjestima odmora te ih tako, zajedno s drugim poduzetim mjerama, udaljile iz središta grada (Beznec et al. 2016: 58). Jedna od recentnih barijera svakako je i ona uz tzv. **humanitarnu stanicu** koju je krajem 2022. postavio Grad Zagreb u blizini Glavnog kolodvora, tik do ruševne zgrade Paromlina. Radi se o staroj i već na prvi pogled opasnoj, od raznih materijala i dijelova skrpanoj ogradi koja je sada iskorištena i za tu novu funkciju odijeljivanja ljudi u pokretu u šatorskoj nastambi za samo dnevnu uporabu, od „ostatka“ grada. Ta barijera, zajedno s policajcem u civilu, kako smo svjedočili sredinom prosinca 2022. godine, također zaustavlja one koji bi neovlašteno, a nisu iregularizirani migranti, željeli kročiti u prostor skučen između ograde i Paromlina, s dva šatora, nekoliko parkiranih automobila, blatnjavim podom uokolo šatora i prijetećom ruševinom postrani.

Humanitarna stanica kod Paromlina, Zagreb, decembar 2022 / januar 2023. Foto: Iva Pleše i Mojca Piškor.

Iako se, za razliku od fizičkih prepreka uz državne granice koje su medijski relativno dobro pokrivene, ali uglavnom ne i kompleksnije prikazane, o ogradama unutar teritorija, onima koje jesu a osobito onima koje nisu dio prostora službeno namijenjenih iregulariziranim migrantima, manje piše i govori, one su, kako se može naslutiti i iz ovdje navedenih primjera, itekako prisutne i djelotvorne. O njima

također govori i lik dječaka iz *Zamora materijala* koji se na nekoj od migracijskih ruta po Evropi, nakon što je uspio prijeći ogradu oko detencijskog centra te na bodljikavoj žici ostavio deku s otisnutim inventarnim brojem, pokušava domoći neimenovanoga grada na sjeveru: *Ograda. Svuda ograde*; *Još nikad nije vidio toliko ograda*; *Europa, to su koridori, nadvožnjaci, skladišta – a prije svega ograde* (Šindelka 2019: 8; 10; 28). Mnoge od tih ograda, treba dodati, nisu postavljene specifično za ljude u pokretu, ali tek u iskustvu skrivenih iregulariziranih kretanja postaju stvarne prepreke, poput nadvožnjaka ili autoceste koju je potrebno skriveno i opasno prijeći kako bi se, primjerice, nastavio put **šumom**. U tom smislu – dakle zaprečivanja ili otežavanja kretanja nepoželjnima – ograde u unutrašnjosti teritorija ne razlikuju se od ograda i drugih prepreka na državnim i drugim vanjskim, evropskounijskim ili šengenskim granicama, postavljenima ili podignutima specifično za ljude u pokretu.

16. 1. 2023.

Literatura

Beznec, Barbara, Marc Speer i Marta Stojić Mitrović. 2016. *Governing the Balkan Route. Macedonia, Serbia and the European Border Regime*. Beograd: Rosa Luxemburg Stiftung Southeast Europe.

Grubiša, Iva. 2022. „From Prison to Refuge and Back: The Interplay of Imprisonment and Creating a Sense of Home in the Reception Center for Asylum Seekers“. *Journal of Borderlands Studies*.

Hameršak, Marijana i Iva Pleše. 2017. „Zimski prihvatno-tranzitni centar Republike Hrvatske. Etnografsko istraživanje u slavonskobrodskom kampu za izbjeglice“. U *Kamp, koridor, granica. Studije izbjeglištva u suvremenom hrvatskom kontekstu*. Emina Bužinkić i Marijana Hameršak, ur. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, Centar za mirovne studije, Fakultet političkih znanosti – Centar za istraživanje etničnosti, državljanstva i migracija, 101-132.

Perić, Ivana. 2020. „Ograda više, posao manje“. *Radnička prava*.

Petrović, Duško. 2017. „Humanitarno izuzeće. Normalizacije suspenzije prava u kampu i koridoru“. U *Kamp, koridor, granica. Studije izbjeglištva u suvremenom hrvatskom kontekstu.* Emina Bužinkić i Marijana Hameršak, ur. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku; Centar za mirovne studije; Fakultet političkih znanosti, Centar za istraživanje etničnosti, državljanstva i migracija, 41-58.

Šindelka, Marek. 2019. *Zamor materijala*. Zagreb: Ljevak. Prevela Sanja Milićević Armada.

Škokić, Tea i Renata Jambrešić Kirin. 2017. „*Shopping* centar nenormalne normalnosti. Etnografija distribucijskog šatora u izbjegličkom kampu u Slavonskom Brodu“. U *Kamp, koridor, granica. Studije izbjeglištva u suvremenom hrvatskom kontekstu*. Emina Bužinkić i Marijana Hameršak, ur. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, Centar za mirovne studije i Fakultet političkih znanosti – CEDIM, 81-100.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-ograde-zidovi-i-zice-unutar-drzavnih-granica-p?locale=hr

Pablo

Iva Pleše

Pablo je lisica koja je u ljeto 2019. godine živjela na Risnjaku, u blizini tamošnjeg planinarskog doma. Način na koji su se sa simpatijama prema njoj odnosili posjetitelji Risnjaka, pa i specijalni policajci koji su tamo u to doba boravili, iskoristio je u svom tekstu pod naslovom „Na strani zvijeri“ autor **pisma planinara** kako bi figurom usporedbe ukazao na nakaradnost odnosa prema ljudima u pokretu: „Jedan specijalac je s vrlo velikim žarom pričao kako je Pablu jedno jutro dao mesni doručak, zatim mazao paštetu koju je ovaj lizao s kruha, te je tom prilikom snimio i lijepi video. Slušajući te priče i gledajući kako taj isti čovjek koji lovi izbjeglice istovremeno s takvim žarom i obzirnošću hrani već prejedenu lisicu, po glavi mi se stalno vrtilo – čak i lisica ima pravo na ime i svu humanost koja uz imenovanje ide. Istovremeno, na izbjeglice se uglavnom ne gleda kao na ljude, čak kao ni na živa bića, već u najboljem slučaju smetnju koju je potrebno ukloniti“. Pablo se tako, zajedno s drugim predstavnicima animalističkog svijeta (usp. **Candy**; **divlje životinje**), vezao uz **iregularizirane migracije**, a crtica o njemu uočila je opreku, koja se može pratiti i na drugim primjerima u javnome medijskom prostoru (**Bubo i Endi**), između, s jedne strane, individualizacije životinja te, s druge strane, dehumanizacije i dezindividualizacije ljudi u pokretu.

1. 3. 2022.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-pablo-p?locale=hr

Paromlin

Romana Pozniak

U proljeće 2022. godine, nakon pet godina sustavnoga protjerivanja i **pušbekova** na hrvatskim granicama (npr. Davies et al. 2023), gradom Zagrebom, ali i drugim mjestima u Hrvatskoj koja se nalaze na **balkanskoj migracijskoj ruti,** počeo je prolaziti značajno veći broj ljudi u pokretu. Facilitacija tranzita već je u jesen 2022. dobila svoje humanitarno-sigurnosne konture, uključujući samoorganizirani humanitarni punkt u Rijeci, racije na zagrebačkom Glavnom kolodvoru i humanitarnu stanicu ispred nekadašnje tvornice Paromlin u Zagrebu.

Kao mjesto kraćeg boravka i stanica za ukrcaj na vlak prema Rijeci i krajevima uz granicu sa Slovenijom, prostor oko zagrebačkog željezničkog kolodvora postao je mjestom čestog prolaza i zaustavljanja ljudi u pokretu. Uz istovremeno povećanje broja „stranih radnika“, turista i stanara Prihvatilišta za tražitelje međunarodne zaštite, **Porina,** koji su također često prolazili kolodvorom ili se zadržavali u njegovoj neposrednoj blizini, glavni je željeznički kolodvor u ljeto 2022. ostavljao dojam sasvim novog urbanog središta, oprostorivši okrutnu podvojenost između predodžbe o kozmopolitskoj, interkulturnoj Europskoj uniji i njenoj politici sustavne ilegalizacije i prekarizacije ljudi koji s **Globalnog juga** raznim putevima nastoje migrirati u Europu.

Za razliku od reakcije državnih institucija, lokalnih stanovnika i civilnih inicijativa na izbjeglički koridor 2015. i 2016. godine, tijekom povećanoga tranzita 2022. godine standardizirani format skrbi i kontrole poput izbjegličkih kampova i sigurnosno-humanitarnih koridora nije uspostavljen, već su hrvatske vlasti masovno izdavale rješenja o povratku, uskoro nazvana ***seven days paper***, provjeravajući imaju li rasno profilirane osobe u pokretu u vlakovima, autobusima i na javnim mjestima te dokumente sa sobom i privodeći ih u slučaju da nemaju (Pozniak 2023). Pritom, mnogi su bili prisiljeni kao prenoćište koristiti napuštene prostore u blizini Glavnog kolodvora kao što je zgrada Zagrebačke banke, tvornica Paromlin ili prostor nekadašnjeg dućana kod kolodvora, tzv. Diskont.

Usprkos činjenici da je u Zagrebu na vlasti zeleno-lijeva koalicija Možemo, reakcija gradskih službi stigla je tek šest mjeseci nakon početka masovnije distribucije rješenja o povratku i povećanog zadržavanja ljudi u blizini Glavnog kolodvora. Naime, zagrebačka gradska uprava je krajem studenog 2022. godine, tek nekoliko dana prije otvaranja manifestacije Advent Zagreb, otvorila humanitarnu stanicu kod Paromlina. Iako je Paromlin kao spomenik industrijske arhitekture upisan kao zaštićeno kulturno dobro u Registru kulturnih dobara, radi se o izrazito zapuštenom objektu koji zbog svog oronulog izgleda, ali i potencijalne opasnosti, kod mnogih prolaznika izaziva strah i nelagodu. Nakon što je stradala u požaru 1988. godine, zgrada Paromlina djelomično je urušena zbog, kako su prenosili mediji, „dugotrajne nebrige i neodržavanja“, nakon čega je „bez odobrenja Ministarstva kulture, bivša gradska vlast na čelu s Milanom Bandićem provela rušenje dimnjaka, koji se također nalazio pod zaštitom“. Prema najnovijim podacima, taj objekt očekuje potpuna obnova teška 80 milijuna eura u sklopu projekta „Gradska knjižnica Grada Zagreba i društveno-kulturni centar na lokaciji Paromlin“, što je potvrdio i zamjenik gradonačelnika u promotivnom videu rekavši da se „nakon više desetljeća nebrige za najreprezentativniji gradski prostor [uključujući objekt tvornice Paromlin i zgradu Zagrebačke banke], ova gradska uprava uhvatila njegovog uređenja“.

Osim što se radilo o nezaštićenom prostoru s kojega se fasada vrlo lako mogla urušiti, podizanje humanitarne infrastrukture u sjeni gradske vreve – na mjestu koje je vrlo blizu centru grada i željezničkom kolodvoru, no ipak skriveno od javnosti – i to baš u vrijeme božićnoga festivala, sugerira da se osim o humanitarnoj mjeri radilo i o mjeri uklanjanja ili preusmjeravanja migranata u manje vidljive dijelove centra grada (Pozniak 2023: 256).

Potonje potvrđuju i riječi zamjenika gradonačelnika prilikom otvaranja stanice prema kojem je „mjesto izabrano vrlo pažljivo, izvan glavnih gradskih tokova, a opet blizu mjesta gdje je glavni pritok migranata“. Tome u prilog ide i činjenica da je policija te jeseni počela protjerivati ljude s Trga kralja Tomislava, poznatoga i kao Tomislavac, prostora u kojem je ranije prešutno ne samo dozvolila njihov boravak, već je izdavanjem rješenja (a prema podacima s terena i upućivanjem osoba u pokretu na Glavni kolodvor), facilitirala njihovo kretanje i zaustavljanje na javnim površinama u blizini zagrebačkog kolodvora. Osim toga, činjenica da su u skladu s božićnom festivalizacijom javnog prostora u studenom 2022. na Tomislavcu počele pripreme za klizalište i da je humanitarna stanica otvorena krajem istog mjeseca, sugerira da se radilo o svojevrsnom raščišćavanju prostora kako bi se advent mogao neometano održati (Pozniak 2023).

Humanitarna stanica sastojala se od dva grijana šatora – jednog za okupljanje migranata i drugog u kojem se dijelila hrana – i sanitarnog kontejnera. Nije nudila mogućnost noćenja, već je prema riječima predstavnika Gradskog društva Crvenoga križa bila osmišljena kao mjesto za kratkotrajnu, dnevnu okrepu. Okruživala ju je žičana ograda, a kako su meni i kolegicama rekli djelatnici Crvenoga križa, ispred ulaza su obično stajala dva policijska službenika i jedan policajac u civilu u automobilu parkiranom pored. Premda je stanica primarno bila namijenjena osobama koje su u Zagrebu boravile s rješenjima o povratku, rečeno nam je da se dokumente nije provjeravalo i da je stanica primala sve, pa i lokalne beskućnike. Međutim, volonterima, istraživačima, novinarima i drugim posjetiteljima trebala je posebna dozvola za ulazak, a svoje pomalo bizarno iskustvo ulaska u stanicu zajedno s kolegicama, opisala sam u **bilješci s terena**:

> Prvo nas je kod ulaza dočekao policajac tako što je živčano trubio iz svog crnog Golfa nakon što smo prošle ulazna vrata stanice, a onda je izašao iz auta i uzbuđeno, mašući rukama govorio da ne možemo ući (kao di idemo, imamo li dozvolu itd.). Tu se stvorio i zaštitar koji je izvirio iz svog auta parkiranog na drugoj poziciji i pitao ‘je li sve okej’, ponašajući se čak malo zaštitnički prema nama. Uglavnom, policajac je otišao po djelatnike Crvenog križa i nakon manje rasprave, jer ipak nismo bile na popisu, dečki iz CK nazvali su šefa […] i konačno dobili odobrenje da nas puste (13. 12. 2022.).

Kasnije smo saznale da su policajci bili na pauzi zbog čega u tom trenutku nije bilo nikoga na ulazu. Također, u razgovoru smo saznale i da Gradsko društvo Crvenoga križa koje je upravljalo stanicom na raspolaganju ima dva pomoćna kreveta za hitne slučajeve, kao i dodatne kreveta i šatore u skladištu koje mogu upotrijebiti ukoliko gradska uprava to zatraži. Odjeća se nije dijelila zbog logističkih problema i problema sa svrabom, ali i zato što to također „nije zatraženo“, dok se hrana dijelila jednom dnevno u količini od 150

obroka. Broj posjetitelja na dnevnoj razini mjerio se podijeljenim porcijama hrane, pa je tako najveći broj dnevnih posjetitelja bio 170, no treba uzeti u obzir da su ponekad vjerojatno iste osobe više puta dnevno dolazile po hranu. Također, Crveni križ ponekad je na raspolaganju imao i pakete suhe hrane za van koji su se sastojali od ribljih konzervi, paštete, a katkad i kruha. Dnevni troškovi rada stanice iznosili su oko 10 000 kuna (grijanje šatora, voda, hrana i slično), a medicinsku pomoć pružao je obližnji Dom zdravlja u Krugama.

Tijekom razgovora dobile smo dojam da je našim sugovornicima bilo važno naglasiti da (dehumanizirajući) uvjeti stanice nisu (samo) odgovornost Crvenoga križa nego i gradske uprave i da oni svoj posao obavljaju u skladu s pripadajućim dužnostima i nadležnostima. Kad smo ih pitale za rizik od urušavanja fasade objekta ispred kojeg su podignuti šatori, priznali su da je situacija daleko od idealne, naglasivši ipak da su statičari provjerili stanje zgrade Paromlina i odobrili im rad na tom mjestu. Naposljetku, stanica je zatvorena nakon dva mjeseca rada, 26. siječnja 2023. godine zbog, prema službenim podacima, značajno manjeg broja posjetitelja od početka godine i ulaska Hrvatske u **Schengen**. Međutim, stanje u Rijeci svjedočilo je da se nije smanjio broj ljudi koji je prolazio Hrvatskom, već osobe u pokretu više nisu toliko često prolazile kroz Zagreb.

Zbog okruženja i pozicije u gradu Zagrebu, oskudnoga sadržaja humanitarne pomoći i vremenskog okvira otvaranja netom pred božićni festival, paromlinsku humanitarnu stanicu možemo smatrati odrazom sjecišta djelovanja nekoliko politika. S jedne strane, hrvatske vlasti, primarno Ministarstvo unutarnjih poslova, nastojale su kontrolirati kretanje migranata tehnikama temporalnog upravljanja u obliku sedmodnevnih rješenja (v. Pozniak 2023). S druge strane, zagrebačka gradska vlast, koja je načelno nastojala osigurati podršku ljudima u pokretu, reagirala je šest mjeseci kasnije i to netom prije početka Adventa, oslanjajući se pritom na kratkotrajnu infrastrukturu i eksternalizirani sustav javne skrbi, odnosno na humanitarne aktere i privremena, uglavnom neodrživa i neisplativa humanitarna rješenja. Na taj način, humanitarna stanica otvorena u sjeni postindustrijske ruinizacije Paromlina zrcalila je naizgled proturječan, ali u suštini komplementaran odnos između taktične politike lijevo-zelene gradske uprave i državnoga režima upravljanja migracijama, a kojima cilj u konačnici nije bilo osiguranje dugotrajne socijalne podrške osobama u tranzitu, već upravo suprotno, diskretna humanitarno-temporalna facilitacija napuštanja hrvatskoga prostora.

18. 12. 2023.

Literatura

Davies, Thom, Arshad Isakjee i Jelena Obradovic-Wochnik. 2023. „Epistemic Borderwork. Violent Pushbacks, Refugees, and the Politics of Knowledge at the EU Border“. *Annals of the American Association of Geographers* 113/1: 169-188.

Pozniak, Romana. 2023. „Temporalnost humanitarne skrbi. Politike upravljanja vremenom u režimu migracija“. *Narodna umjetnost* 60/2: 243-262.

Party u afganistanskom skvotu

Bojan Mucko

Ovaj sadržaj dostupan je isključivo u mrežnom (online) izdanju e-ERIM-a. Pogledajte ga na:
https://e-erim.ief.hr/pojam/party?locale=hr

Bio je kraj prosinca 2020. godine i nakon tromjesečnog volontiranja bližio se Danin posljednji vikend u Bihaću. Petak navečer je bio posljednja prilika da svi zajedno, nas petero volontera, odemo na *party* do obližnjeg skvota. Kod Afganistanaca. Onih dobrih, dodaje netko, ne onih s noževima. Dečki nas zovu stalno, svaki put kad nam ostave **mobitele** na punjenje – sve nas kao *Habibi* tim (v. **distro**) – a možda najviše ipak Danu. Po dogovoru smo kupili dva pileta, napravili salatu, a ja sam (kao i obično) skuhao improviziranu rižu sa sastojcima koje smo imali u frižderu. Uzeli smo i tanjure i sve to složili u dvije plave Ikea vrećice u kojima se i inače do kombija nose paketi pripremljeni za distro. Par minuta vožnje cestom i skrećemo na makadam. Nakon cirka dva kilometra vožnje kroz zaraslo polje blatnjavom cestom, parkiramo u mrklom mraku ispred ruševnog industrijskog ili možda nekadašnjeg skladišnog objekta. Ogromna hala od koje je ostao samo betonski temelj i ogoljeni plavi konstrukcijski skelet. Palimo svjetiljke i uzimamo plave vreće iz kombija. Sergej i Dana znaju put. Uokolo je sve obraslo visokim raslinjem, osim čistine bijele plohe temelja kroz koju samo mjestimično izbijaju biljke. Prolazimo tom betonskom čistinom kroz visoki plavi, šuplji skelet koji na pozadini noćnog neba djeluje nadrealno, kao nedovršeni kompjuterski 3D prikaz. S druge strane skeleta dočekuju nas veseli, prijateljski glasovi. Tek nakon izlaska iz hale, s desne strane nazire se zidana ruševina male prizemnice u koju su se smjestili naši domaćini, vjerojatno objekt nekadašnjeg ureda vezanog uz halu.

Dečki nas dočekuju na pragu i izlaze nas pozdraviti. Grlimo se svi redom, nas petero i njih desetak. Prvo topli, nježni zagrljaj desnom rukom, pa rukovanje. Smijeh dobrodošlice i tiha, vesela svečanost susreta usred mračnog polja. Njihov privremeni dom zaštićen je obraslim šljunčanim brežuljcima. Kroz maglu se probijaju difuzna, plavkasta svjetla grada, a iznutra treperi i priziva narančasta svjetlost vatre. Osjećaj sigurnosti, kao da je cijela scena zaštićena nekim prozirnim, neprobojnim štitom. Dom u koji nas uvode kroz širom otvorena vrata sveden je na gole zidove. Rupa u zidu na mjestu bivšeg prozora nalazi se odmah lijevo od ulaza u prvu od dvije male prostorije. Uz rubove prostorije uredno su posložene vreće za spavanje i stvari, a čiste, meke, sive deke s uzorkom pokrivaju pod prostorije. Kao i domaćini, izuvamo cipele i sjedamo svi zajedno na pod, u veliki krug oko vatre zapaljene u dotrajaloj, improviziranoj metalnoj peći u sredini prostorije. Nisar najbolje priča engleski, a čini se i kao da je najstariji. U svakom slučaju, na neki način je glavni. Preuzima ulogu voditelja ceremonije i sa šarmantnim smiješkom nas moli ili nalaže da se predstavimo imenom i podrijetlom. Najdalje od njega sjedi Sergej iz Njemačke, pa zdesna nalijevo, Dana iz SAD-a, Louise iz Francuske, Fabian iz Belgije i ja, iz Hrvatske. Svi mi u tom krugu, u trenu predstavljanja postajemo nacionalni predstavnici. Na spomen Hrvatske, svi kratko zastanu, a ja iskoristim pripremljenu repliku s lošom *stand up* isprikom za svoju nacionalnost. Reakcija je, kao i do tada, bila pokoji blagi osmijeh, ali Nisar koji je sjedio odmah do mene, obratio mi se zamišljeno: „Ne želim te osuđivati ni ništa, ali dal znaš možda zašto nas tako tuku?“

Pitanje mi je postavljeno bez ikakvog patosa, s pogledom direktno u oči, kao da naprosto treba pomoć u rješavanju zagonetke o kojoj već dugo mozga. Vatra mu je obasjavala samo desni dio lica, taman dovoljno da mi se njegovi ožiljci po obrvama i sljepoočnicama zauvijek urežu u pamćenje. Iste takve ima i plavooki dečko koji je sjedio malo iza mene, a i drugi. Sličnost položaja i izgleda linija izaziva jezivi dojam potpisa. Tri, četiri centimetara duge linije obrve sijeku po dijagonali. Susret s hrvatskom policijom upisan u tijelo. Ali to nije glavna tema razgovora, nego samo usputni detalj oko kojeg se ne dramatizira, on je naprosto iznesen kao činjenica. Kao da im je topla, prijateljska atmosfera male svečanosti, koju su nam odlučili prirediti te večeri, bitnija od brutalnosti njihove svakodnevice.

11. 4. 2022.

https://e-erim.ief.hr/pojam/party?locale=hr

Pismo planinara

Iva Pleše

U lipnju 2019. godine na portalu H-Alter objavljen je tekst, potpisan kao „pismo planinara“, u kojemu su iz pozicije promatrača i svjedoka, u prvome licu, opisani i komentirani događaji kod planinarskog doma na Risnjaku, vezani uz prolazak grupe izbjeglica tim dijelom Gorskoga kotara. Radi se o predjelu, **naoružanom krajoliku**, kojim kao dionicom **balkanske rute** pokušavaju proći ljudi u pokretu na putu prema drugim zemljama Evropske unije. Iz pisma saznajemo da su nekolicinu njih, koji su kasno navečer zastali kod doma kako bi predahnuli i zatražili vode, napali specijalni policajci koji su u domu i okolnim **šumama** tada boravili upravo sa zadatkom *čuvanja od izbjeglica*, kako je to okupljenim planinarima objasnila upraviteljica doma. Osim postupka policajaca, naoružanih i „u punoj spremi“, prema ljudima koji „goloruki, žedni i gladni danima lutaju po planinama koje ne poznaju“, autora pisma zgrozila je reakcija prisutnih i opravdanje nasilja nad ljudima: „Tek me tada obuzela prava jeza (…) kada sam vidio kako se fokus priče (…) počeo premještati s onoga čemu smo svjedočili – bezrazložnog nasilja nad izbjeglicama koji traže vode – na to da su oni opasne zvijeri“ (usp. **divlje životinje**). Pismo planinara primjer je javne reakcije tzv. običnog promatrača na postupke policije prema ljudima u pokretu – postupke koji su često, prema dostupnim izvještajima, uvod u **pušbekove** – i tada i danas rijetke ne (samo) zato što bi se radilo o djelovanju uglavnom skrivenom od neposrednih uvida nego i zbog svojevrsne normalizacije takvih postupaka. Dobro popraćeno u javnosti, ali s reakcijom nadležnih službi koja bi se mogla okarakterizirati kao u najmanju ruku nehajna, pismo planinara objavljeno je u vrijeme kada nasilje i okrutnost politike prema izbjeglicama i drugim migrantima nisu bili javno evidentni pa i normalizirani u onoj mjeri u kojoj će to postati sljedećih mjeseci i godina.

1. 6. 2022.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-pismo-planinara-p?locale=hr

Pogrešani ali izginuli

Katarina Dolničar

V pogovoru z nekim sogovornikom sem se nekega aprilskega dne v Beli krajini srečala z informacijo, da so pred kratkim (20. marca 2024) iz Kolpe potegnili **truplo**. Na to truplo so naleteli ob čiščenju oziroma pripravi terena za turistični ogled elitne skupine obiskovalcev. Podobno se je zgodilo že dvakrat – lani novembra, ko je skupina hrvaških novinarjev po naključju našla truplo moškega, na slovenski strani pa so na truplo naleteli sprehajalci. Precej srhljiva je misel, da je v tem času v Kolpi toliko mrtvih ljudi, da se zgodi naključnemu mimoidočemu, da naleti na truplo.

Ko sem informacijo o najdenem človeku sporočila naprej, je do mene prišla informacija, da je trenutno pogrešan 29-letni moški, ki so ga 12. marca nazadnje videli utapljati se v Kolpi. Kasneje je do mene prišla še informacija, da so dan kasneje, 13. marca, prav tako pogrešili še 48-letnega moškega, ki je ob prečkanju reke padel, in ga je odnesla reka. Informacijo o tem je Infokolpi, organizaciji, ki pomaga ljudem na poti, podala njegova žena. Katerakoli od teh dveh oseb, bi lahko bila najdena oseba, zato smo sogovornika, ki nam je sporočil informacijo, povezali z Infokolpo.

Mediji o najdenih ljudeh govorijo precej nevtralno – označijo jih z besedami „truplo“ in „mrtvo telo“. Pa je to res najboljši označevalec, ki bi ga lahko uporabili? Si človek, ki prehodi tako dolgo pot v upanju na boljše življenje, na koncu resnično zasluži zgolj oznako trupla? Ko govorimo o truplih in mrtvih telesih, se namreč mentalno in čustveno zelo distanciramo od dejstva, da je to nekoč bil človek. Človek, ki je bil nekoč precej podoben nam. Nekoč se je nekje rodil nekomu, nekim staršem. Odraščal, spoznaval svet in sebe. Se učil, izobraževal in izobrazil… Za strojnika, mehanika, zdravnika. Nato ga je življenje pripeljalo do odločitve, da doma ne bo šlo več – mora na pot. Na pot za boljšim življenjem, kar si želimo vsi. Mar ne? Nato pa je neke marčevske noči ob prečkanju neke reke, ki razmejuje Hrvaško in Slovenijo narobe stopil. Klecnilo mu je koleno, zdrsnilo mu je in odnesel ga je tok. Bil je človek. Zdaj je truplo.

Slovenščina je eden od jezikov, ki razlikuje med dejstvom, da je nekdo pogrešan (ang. *missing*) ali izginul (ang. *disappeared*), za razliko od na primer hrvaščine, kjer poznajo za to samo eno besedo – ***nestali***. Kakšna pa pravzaprav je razlika med tema dvema besedama?

Ko v *Slovar slovenskega knjižnega jezika* vtipkamo pojma „izginul“ in „pogrešan“ dobimo naslednje zadetke:

> izginúl tudi zginúl -a -o [uụ] prid. (û ú) knjiž. ki je izginil: izginulega sina še iščejo / izginule živalske vrste / evfem. izginule slike je galerija dobila nazaj ukradene, vzete; prim. izginiti
>
> pogrẹ́šan -a -o: iskati pogrešane predmete; sam.: prišteli so ga med pogrešane; bilo je veliko pogrešanih

Na podlagi primerov *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* lahko zaznamo, da se v primeru iskanja nekoga pogosteje obračamo na rabo besede „pogrešan“, besedo „izginul“ pa pogosteje opazimo nanašajoč se na predmete kot na osebe. Beseda „pogrešan“ je tudi bolj čustveno zaznamovana. Izraža čustveno navezanost na človeka, ki je predmet iskanja, ter praznino, ki nastane z izostankom le-tega. Pomeni, da nekoga pogrešimo, ne gre zgolj za golo dejstvo, da je nekdo izginil.

Mar bi potemtakem lahko rekli, da sta bila ta dva človeka najprej dve izginuli osebi, pogrešani pa šele, ko sta bili identificirani? Ko smo izvedeli, da ju nekdo išče? Mar to, da je nekdo identificiran pomeni, da ga je nekdo pogrešil? Da nekomu manjka? Da nekdo nekje doma čaka na njegov klic? In, ali nasprotno, dejstvo, da nekateri niso nikoli identificirani pomeni, da jih nihče ne išče, nihče ne pogreša? Preprosto izginili so, in to je to? Zdaj ne obstajajo več?

Nikakor ne.

Razlogov zakaj nekaterih trupel ne povežejo s pogrešanimi osebami je mnogo. Bodisi na sebi nimajo identifikacije, so v preveč slabem stanju za kakršnokoli identificiranje, bodisi se ljudje, s katerimi je oseba potovala ne želijo izpostavljati ali pa teh oseb sploh ni. Morda ljudje, ki potujejo z njimi, nimajo informacij, komu poročati o izginotju.

Vse ljudi, ki so jih tekom let našli v Kolpi, nekdo pogreša. Ne vedo, kje so, a najverjetneje jim je jasno, da jih ni več.

Kako bi se ti ljudje, družine pokojnih počutile, če bi vedele, kje so njihovi bližnji zdaj? Kje so pravzaprav? Ležijo na pokopališčih pokopani pod kupi nametane zemlje, označeni so s šiframi. Ponekod na tablicah piše „Neznana oseba“, temu pa sledi zaporedna številka. Drugod pa jih označuje zgolj zapis s kratico „N. N.“ (lat. *nomen nescio*). Neznanec. Nekdo, ki ga ne poznamo. Nihče ga ne pozna. Nihče ne ve kdo je, od kje prihaja, kam je potoval. Kako zelo osamljen mora biti neznanec.

Bili pa so ljudje. Ljudje s starši, družino, prijatelji, željami, sanjami, strahovi. Ljudje z imenom. Zdaj pa počivajo kot „truplo“, „mrtvo telo“ najdeno v Kolpi, mesto kjer ležijo pa je označeno z besedami „Neznanec“ ali „Neznana oseba“.

17. 6. 2024.

Bilješke

Tekst je napisan u okviru kolegija Suvremene migracije, državljanstvo i etničke manjine Uršule Lipovec Čebron i Dagmar Nared na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Ljubljani.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-pogresani-ali-izginuli-p?locale=hr

Pomične ograde ili vrata

Iva Pleše

Za razliku od Slovenije, Mađarske ili Srbije, Hrvatska nije podignula **ogradu, zid ili žicu** na granicama sa svojim istočnim ili južnim susjedima. Jedan od razloga tome jest, navodno, odnos između Hrvatske i Bosne i Hercegovine, susjedne zemlje s kojom Hrvatska dijeli najdulju granicu. Taj se odnos pak predstavlja, u premijerskom nastupu pred Europskim parlamentom, na dva suštinski različita načina, kao odnos „između prijateljskih država i naroda“ i kao odnos Hrvatske s „područjem u kojem žive Hrvati u BiH“. No, iako Hrvatska na svojim granicama nije podizala ograde ili žice, koji god razlog tome bio, ipak se koristi jednim tipom pomične ograde kao sredstvom u borbi protiv nepoželjnih migranata. Radi se o ogradi ili vratima, kako se taj objekt u službenim dokumentima dvojno naziva, koja se postavljaju na samim graničnim prijelazima i to na jednoj točki, a ne duž granice. Prva takva hrvatska pomična ograda na granici prema nekoj susjednoj državi postavljena je na graničnom prijelazu Batina/Bezdan, prema Srbiji, još na ljeto 2016. godine „u cilju sprečavanja eventualnog pokušaja nezakonitog ulaska u Republiku Hrvatsku“, a zbog „jačeg priljeva migranata“. Iz Ministarstva unutarnjih poslova tada su batinsku ogradu nazvali tehničkim preprekama koje su postavljene preventivno te se „po potrebi i u skladu sa stanjem sigurnosti mogu aktivirati, radi potpune blokade mosta, odnosno prometnice koja vodi prema navedenom prijelazu“. Tri godine kasnije, u lipnju 2019. podignuta je na graničnom prijelazu Maljevac, na mostu koji iz Bosne i Hercegovine vodi prema hrvatskom teritoriju, također kao sredstvo obrane od migranata, barijera istog tipa opisivana kao pomična metalna ograda, odnosno protunavalna zaštitna ograda, kako ju se naziva u službenim dokumentima, da bi se, prema navodima Ministarstva unutarnjih poslova, spriječio nasilni upad migranata bez potrebe za dovođenjem većeg broja policajaca ili postavljanjem drugih prepreka, a sve zbog iskustva od prethodne jeseni „kada su migranti upravo na tom prijelazu […] nekoliko puta pokušali nasilno ući na teritorij Republike Hrvatske“. Kvalifikacija tog pokušaja ulaska u Hrvatsku kao nasilnog, što je istaknuto kao opravdanje za podizanje spomenute tehničke prepreke, bila je povezana s posvemašnjom dekontekstualizacijom tog događaja koji je i u medijima prikazan kao napad na hrvatsku granicu iako se zapravo radilo o prosvjedu i traženju prolaza koje je imalo „posebnu simboličku težinu“ upravo zato što se događalo na jednom od službenih graničnih prijelaza.

Temelji za postavljanje barijera sličnih onoj na graničnom prijelazu Maljevac / **Velika Kladuša** napravljeni su tada i na graničnim prijelazima Gejkovac/Drmaljevo i Pašin Potok/Zagrad, kako to piše na stranicama MUP-a gdje se također objašnjava da je pomična fizička barijera tj. ograda na graničnom prijelazu Maljevac postavljena u skladu s onim što je navedeno u „Schengenskom katalogu EU-a za nadzor vanjskih granica, povratak i ponovni prihvat“, a to je da „granične prijelaze i neposredno okolno područje treba tehnički nadgledati“ te da granični prijelazi, „u pravilu, trebaju biti odijeljeni ogradom“. Ista je tehnička prepreka, u dokumentima nazvana vratima za zaprečenje ceste, postavljena, primjerice, i na graničnom prijelazu Ličko Petrovo Selo/Izačić. Sve su te kao i druge slične prepreke bile dio priprema za ulazak Hrvatske u **šengenski prostor**, a iako njihova simbolička značenja nisu na prvi pogled toliko jasna kao ona vezana uz **barijere podignute duž granica**, one im se na razne načine mogu pridružiti. Govoreći o jednoj od takvih ograda postavljenih ne duž granice nego na njezinim odabranim točkama, upravo onoj podignutoj na graničnom prijelazu Maljevac, aktivistkinja iz zagrebačkog Centra za mirovne studije zaključuje da je i ovakva „ograda, kao i žica, lice i naličje nasilja“.

16. 1. 2023.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-pomicne-ograde-p?locale=hr

Porin

Iva Grubiša

Službeno Prihvatilište za tražitelje međunarodne zaštite u Zagrebu, a kolokvijalno i znatno češće u upotrebi – Porin, veće je od dva prihvatilišta ovog tipa u Hrvatskoj koje može primiti do 600 osoba (drugo, znatno manje, s kapacitetom 100 osoba, nalazi se u Kutini). S radom u ovoj funkciji prihvatilište je započelo 2011. godine, a vernakularno ime Porin nosi prema istoimenom hotelu koji je do otvaranja prihvatilišta poslovao u istoj zgradi. Pod ingerencijom je Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske, a glavni partner MUP-a u svakodnevnom upravljanju prihvatilištem je Hrvatski Crveni križ. Porin je prihvatilište otvorenog tipa, što znači da ljudi koji u statusu tražitelja međunarodne zaštite u njemu borave mogu izlaziti i ulaziti u njega relativno slobodno, ali uz poštivanje zabrane izlazaka i ulazaka između 23 i 6 sati, što ga među ostalim čini različitim od **detencijskih** centara ili kampova u kojima su ljudi u pokretu zatvoreni bez mogućnosti izlaska. S druge strane, njegova visoko administrativno-sigurnosna struktura i organizacija, činjenica da u njemu smiju boraviti isključivo osobe u statusu tražitelja međunarodne zaštite, kao i to da je riječ o zgradi s relativno adekvatnom infrastrukturom za smještaj ljudi (npr. sobe sa sanitarnim čvorovima), uz organizirane obroke razlikuju ga od „divljih kampova“, poput primjerice **Vučjaka** u Bihaću u Bosni i Hercegovini.

Broj ljudi koji borave u prihvatilištu, kao i zemlje odakle pristižu variraju ovisno o globalnim geopolitičkim zbivanjima i prohodnim rutama ljudi u pokretu. Svoj je maksimalan kapacitet Porin nakratko dosegao nakon zatvaranja **balkanskog koridora** u jesen 2016. godine, dok posljednjih godina Porin uglavnom djeluje značajno ispod svog punog kapaciteta. Prije **dugog migracijskog ljeta** 2015. godine, tražitelji su često bili s područja afričkog kontinenta; dok se od 2015. godine naovamo znatno povećao broj tražitelja iz Azije (primarno Sirije, Iraka, Afganistana i Irana). Slijedeći recentna ratna zbivanja u Ukrajini, zanimljivo je istaknuti kako ljudi izbjegli iz Ukrajine 2022. godine nisu smješteni u Porinu (već su za njih osigurani drugačiji smještajni kapaciteti, drugačiji statusi, prava i uvjeti prihvata), dok su s druge strane oni koji su istovremeno dolazili iz Rusije odsjedali upravo u Porinu u statusu tražitelja.

Porin je smješten na samom jugoistočnom rubu grada Zagreba te administrativno pripada Mjesnom odboru Hrelić, iako ga na mentalnoj karti Zagreba njegovi stanovnici, ali i zaposlenici, volonteri, predstavnici nevladinih organizacija, aktivisti i ini akteri, znatno češće smještaju u susjedni kvart Dugave. Prihvatilište se nalazi na rubu rezidencijalnog dijela naselja: sa sjeverne ga strane okružuju manje stambene zgrade, dok se uz južni kraj prihvatilišta prostire zagrebački ranžirni kolodvor. Nešto dalje, otprilike tri kilometra istočno od Porina nalazi se Odlagalište otpada Prudinec u Jakuševcu (v. **smeće**). Osim što ga prostorno određuju, ove su karakteristike važne i za doživljaj njegovih stanovnika pa su tako nerijetko prve asocijacije koje vezuju uz Porin one na buku i buđenje tijekom noći zbog ranžirnog kolodvora i one na smrad koji često, a posebice tijekom toplijeg dijela godine, dopire do prihvatilišta s Jakuševca.

Još je jedna fizička karakteristika Porina snažno utjecala na impresije o njemu. Riječ je o žičanoj **ogradi** koja je oko prihvatilišta podignuta u ožujku 2020. godine. Prema tumačenju MUP-a ograda je podignuta isključivo radi zaštite onih smještenih u Porinu, a posebno djece od prometa budući da je glavni ulaz/izlaz smješten uz cestu i parkiralište. No, iako ograda nije promijenila karakteristiku Porina kao otvorenog centra, samo njezino podizanje, a posebno period u kojem se njena izgradnja događala, u ožujku 2020. godine, paralelno s proglašenjem epidemije koronavirusa u RH i uvođenjem *lockdowna*, snažno se odrazila na dojmove ljudi tada smještenih u prihvatilištu te su ga neki sve intenzivnije počeli doživljavati kao zatvor.

Procjene percepcije (ne)sigurnosti i rizika oduvijek su dio svakodnevice u Porinu. S jedne strane riječ je o značajnoj sigurnosnoj infrastrukturi i tehnikama MUP-a (Pozniak i Petrović 2014). Primjerice, osim spomenute ograde, uspostavljen je sustav videonadzora, između katova se na stubištu nalaze željezne rešetke (koje u pravilu stoje posve otvorene, a njihovo je zaključavanje predviđeno u slučaju izbijanja nemira), a ulazak/izlazak stanovnika iz objekta evidentira se očitavanjem magnetskih kartica. S druge strane, percepcija rizika i nesigurnosti dolazi i izvana, a ponajviše od ljudi koji žive u blizini prihvatilišta. Stanovnici Dugava uglavnom imaju malo interakcije s osobama smještenima u Porinu (Brnardić et al. 2015), nerijetko ih doživljavaju kao prijetnju (Pozniak i Petrović 2014), a u svojim stavovima o tražiteljima iz Porina često variraju između suosjećanja i brige te straha i ksenofobije (Petričević 2022).

Duljina boravka u Porinu jako varira i ovisi o mnogo faktora. Mnogi Porin napuštaju već nakon nekoliko dana ili tjedana od dolaska te ne čekaju rješenja svojih zahtjeva u Hrvatskoj. Za one druge, koji čekaju na odluku o odobrenju ili odbijanju međunarodne zaštite, boravak je znatno duži (iako uvijek ostaje vrlo neodređenog trajanja), pa se može raditi o desetak mjeseci, ali i o tri i više godina.

Upravo je **čekanje**, i to čekanje bez roka trajanja, jedna od najizraženijih karakteristika života u Porinu kao i drugim objektima sličnih funkcija (Grubiša 2022; Altin i Minca 2017; Michalon 2013). Ljudi u Porinu znaju da je prihvatilište samo privremena postaja, bez obzira na to pod kojim uvjetima i s kojim pravno dodijeljenim statusima će ga jednom napustiti, ali ne znaju koliko će ta privremenost trajati. Budući da često traje i dulje od godinu dana, boravak u Porinu nerijetko opisuju i kao period zaglavljenosti u vremenu (Jefferson et al. 2019) ili kao osjećaj da „vise“ između dva života kako je to opisao jedan od sudionika mog doktorskog istraživanja nakon više od tri godine života u Porinu:

> Sometimes, it [Porin] makes one feel like you are in prison. And now that we are in the apartment, I feel the difference between while we were there and now. I feel like, like I am now in Croatia, actually. To be honest. There in Porin, I felt like I’m still hanging. Like our life is not complete, and we are not free people. Like we are stuck in something!
>
> U prijevodu: Ponekad se u [Porinu] osoba osjeća kao da je u zatvoru. Sada kada smo u stanu osjećam razliku između onog kad smo bili tamo i sada. Osjećam kao, kao da sam sada zapravo u Hrvatskoj. Da budem iskren. Tamo u Porinu osjećao sam se kao da još uvijek visim. Kao da naši životi nisu potpuni, a mi nismo slobodni ljudi. Kao da smo zapeli u nečemu!

Iako je čekanje vodeća okosnica života stanovnika Porina, ne treba ga otpisati kao pasivni prostor i vrijeme. Njegovi stanovnici ostaju aktivni akteri, prilagođavaju se novonastalim okolnostima, opiru se svođenju njihovih identiteta samo na pasivne tražitelje te unatoč brojnim strukturnim ograničenjima nastoje osigurati smislene svakodnevice za sebe i svoje obitelji (Fontanari 2019; Dudley 2011). U

kontekstu života u Porinu to se između ostalog očituje u čestoj praksi uređivanja soba prema njihovim potrebama i željama (unošenje novog namještaja i reorganizacija unutar sobe, bojanje i ukrašavanje zidova…) kojima hladne i neprijateljske prostore od značenja ispražnjenih soba transformiraju u njihova, značenjski višestruka i ispunjena mjesta, koja će neki nazivati i domom. Porin, stoga, nije puko nemjesto (Augé 2001), već kontinuirano konstruirano, pregovarano i prijeporno mjesto u čijim transformacijama, društvenoj proizvodnji i konstrukciji sudjeluju i fizički prostor i infrastruktura, i setovi pisanih te nepisanih pravila i normi ponašanja, i zaposlenici koji u njemu rade, ali i njegovi stanovnici (Grubiša 2022).

5. 2. 2023.

Literatura

Altin, Roberta i Claudio Minca. 2017. „The Ambivalent Camp. Mobility and Excess in a Quasi-carceral Italian Asylum Seekers Hospitality Centre“. U *Carceral Mobilities. Interrogating Movement in Incarceration*. Jennifer Turner i Kimberley Peters, ur. London i New York: Routledge, 30-43.

Augé, Marc. 2001. *Nemjesta. Uvod u moguću antropologiju supermoderniteta*. Karlovac: Naklada Društva arhitekata, građevinara i geodeta. Prevela Vlatka Valentić.

Brnardić, Sunčica, Emina Bužinkić, Mitre Georgiev, Julija Kranjec, Sara Lalić, Cvijeta Senta i Tea Vidović. 2015. *Izazovi integracije – izvještaj za 2014. godinu*. Zagreb: Centar za mirovne studije.

Dudley, Sandra. 2011. „Feeling at Home. Producing and Consuming Things in Karenni Refugee Camps on the Thai-Burma Border“. *Population, Space and Place* 17: 742-755.

Fontanari, Elena. 2019. *Lives in Transit. An Ethnographic Study of Refugees' Subjectivity across European Borders*. London: Routledge.

Grubiša, Iva. 2022. „From Prison to Refuge and Back. The Interplay of Imprisonment and Creating a Sense of Home in the Reception Center for Asylum Seekers“. *Journal of Borderlands Studies*.

Jefferson, Andrew, Simon Turner i Steffen Jensen. 2019. „Introduction. On Stuckness and Sites of Confinement“. *Ethnos. Journal of Anthropology* 84/1: 1-13.

Michalon, Bénédicte. 2013. „Mobility and Power in Detention. The Management of Internal Movement and Governmental Mobility in Romania“. U *Carceral Spaces. Mobility and Agency in Imprisonment and Migrant Detention*. Dominique Moran, Nick Gill i Deirdre Conlon, ur. Farnham i Burlington: Ashgate, 37-55.

Petričević, Igor. 2022. *Beyond Transit. Precarious Emplacement and the Wavering Reception of Migrants in the City of Zagreb*. Doktorski rad. Stockholm University.

Pozniak, Romana i Duško Petrović. 2014. „Tražitelji azila kao prijetnja“. *Studia ethnologica Croatica* 26: 47-72.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-porin-prihvatili-scaron-te-za-trazitelje-azila-u-zagrebu-p?locale=hr

Potiskanje trupel po Kolpi

Katja Čakić

Ob opravljanju terena ob reki Kolpi so domačini iz vasi Učakovci, Kovačji Grad in Vukovci pogosto omenjali, da v zadnjih mesecih migranti redkeje pridejo preko reke, pri čemer še vedno prihaja do **utopitev** v reki (glej 4D database in **ERIM-ov zemljevid smrti na mejah**). Ob tem so dejali, da naj bi nekateri domačini trupla migrantov potiskali čez mejo, na hrvaški del reke in obratno, saj si ne želijo „stroška“, ki ga prinašajo obdukcije in pokopi umrlih posameznikov. Takšno početje so kot povsem neutemeljeno govorico zavrnili v bližnjem komunalnem podjetju.

Čeprav gre verjetno le za govorico, potiskanje umrlih migrantov čez mejo ne izkazuje le povsem distanciranega in dehumaniziranega odnosa do pokojnih tujcev, temveč nakazuje na odnos, ki ga imajo prebivalci na obeh straneh Kolpe med seboj. Odnosi med prebivalci na obeh straneh Kolpe so bili namreč po pripovedovanju domačinov pred osamosvojitvijo Slovenije in razpadom Socialistične federativne republike Jugoslavije veliko bolj tesni. Sogovorniki in sogovornice so izpostavili, da je bilo v preteklosti med njimi veliko porok, precej družin je živelo na obeh straneh zdajšnje meje, obiskovali so iste šole in se pogosto družili ne glede na to, na katerem bregu Kolpe so živeli. Stiki, ki so se spletli med prebivalci na obeh straneh Kolpe, niso bili le sorodstveni, temveč tudi poslovni. Mnogi Hrvati so začeli delati v kovinskopredelovalnih, živilskopredelovalnih in tekstilnih obratih v Metliki, Črnomlju, Semiču in Vinici (Zupančič 1999: 41-42). Tudi obrtniki so v iskanju dela velikokrat odhajali čez mejo. Največkrat so to bili trgovci, brivci, gostilničarji in drugi, dekleta s slovenske strani pa so pogosto odhajala v večja mesta na Hrvaškem, kjer so delale kot služkinje (Riman in Škiljan 2018: 428).

Kasneje, ob vzpostavitvi državne meje, so se čezmejni stiki zmanjšali, začeli pa so se vse bolj ločevati na osnovi etnične pripadnosti. Po besedah domačinov v preteklosti ni bilo prisotno razločevanje med „nami“ – Slovenci in „njimi“ – Hrvati, šele kasneje, ko je prišlo do osamosvojitve Slovenije, so začeli vse bolj izpostavljati razlike na podlagi pripadnosti eni ali drugi državi.

Podobne spremembe opaža tudi Duška Knežević Hočevar, ki je v 90. letih raziskovala v dolini zgornje Kolpe in je – med drugim – ugotavljala, kako je državna meja vplivala na odnose med lokalnimi prebivalci. Njeni sogovorniki in sogovornice so kot negativne učinke novo vzpostavljene meje omenjali, med drugim:

„Ni več prijateljstva, kot je bilo prej (…) Nastal je velik problem v zvezi s šolanjem; na primer otroci iz Hrvatskega morajo sedaj obiskovati osnovno šolo v Čabru, kar je dlje, namesto prejšnje šole v Osilnici, kar je neprimerno bližje; Da bi prišel v kraj, ki je v isti državi, moram iti skozi dve carini; Medsebojni odnosi so se zelo ohladili; Postali smo bolj zaprti (…) Med nami se je vzpostavil občutek tujosti (…) Čuti se duh nacionalnosti; na primer, kaj vi [Hrvatje] tu delate; Naši sosedje [Slovenci] so postali bolj brezbrižni, za njih je vse poceni; Ne hodimo več tako pogosto čez mejo kot prej; na primer prej smo šli tudi desetkrat na dan, če je bilo potrebno“ (Knežević Hočevar 1999: 162).

Tudi sama sem na terenu s strani nekaterih domačinov slišala za podobne občutke in izkušnje ob vzpostavitvi meje. Ena izmed sogovornic je izpostavila, da se ji zdi pravzaprav žalostno, da so se odnosi tako drastično spremenili in da je meja prinesla številne prepreke, kot je na primer tudi obiskovanje šol in drugih podobnih institucij, ki so bolj oddaljene. Mnogi otroci so namreč obiskovali šolo, ki jim je bila bližje, ne glede na to, ali se je nahajala na slovenski ali hrvaški strani. Po osamosvojitvi Slovenije pa učenci niso več mogli obiskovati šol v bližini, temveč tiste, ki so bile znotraj državnega ozemlja, čeprav so bile lahko bolj oddaljene (Riman in Škiljan 2018: 432).

Opazno je tudi, da se je z osamosvojitvijo Slovenije lokalno prebivalstvo začelo vse bolj posvečati etničnim vprašanjem, medetnični odnosi pa so začeli v ljudeh vzbujati veliko nemira. Čeprav je po ugotovitvah Jerneja Zupančiča (1999) večina sicer menila, da se čezmejni odnosi niso spremenili, pa je bil manjši odstotek mnenja, da so se poslabšali (1999: 45). Na osnovi terenske raziskave bi lahko sklepala, da se je ta manjši odstotek v zadnjih desetletjih povečal, saj so številni Slovenci, živeči ob Kolpi, svoje neposredne sosede na Hrvaškem, s katerimi si delijo zgodovino skupne države, pogosto videli kot tujce. Posledično pa so ljudi, ki prihajajo iz veliko bolj oddaljenih krajev, videli kot še bolj tuje.

18. 6. 2024.

Literatura

Knežević Hočevar, Duška. 1999. *Družbena razmejevanja v dolini zgornje Kolpe. Domačinska zamišljanja nacije in lokalitete.* Ljubljana: Založba ZRC SAZU.

Riman, Barbara in Filip Škiljan. 2018. „Rijeka i planina, granica i ljudi. Studija slučaja života pograničnog stanovništva Donjekupske doline i Žumberačkog gorja“. *Historijski zbornik* 71/2: 401-439.

Zupančič, Jernej. 1999. „Bela Krajina“. *Geographica Slovenica* 31: 39-53.

Bilješke

Tekst je napisan u okviru kolegija Suvremene migracije, državljanstvo i etničke manjine Uršule Lipovec Čebron i Dagmar Nared na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Ljubljani.

Pot ob žici

Lia Gerkman

32,5 km dolga trasa okoli Ljubljane, poimenovana Pot ob žici ali Pot spominov in tovarištva, vsako leto od četrtka do sobote v začetku maja privabi množico ljudi, da se podajo na pohod v spomin uporu meščanov proti italijanskemu in nemškemu okupatorju, ki sta med letoma 1941 in 1945 zasedala Ljubljansko pokrajino. Letos sem se pohoda ob žici udeležila tudi sama, in sicer skupaj z Ambasado Rog, s skupino aktivistov in migrantov, ki so tokrat del poti prehodili že tretjič, z namenom, da poleg spominjanja na osvobojeno Ljubljano ljudi opomnijo, da nekatere stvari še zdaleč niso stvar preteklosti.

Za boljše razumevanje tega dogodka naj najprej predstavim zgodovinski okvir poti ob žici. Januarja 1942 so fašisti sklenili, da zaradi vse večjega odpora prebivalcev, ki je zaznamoval začetek osvobodilnega boja, Ljubljano ogradijo z bodečo žico, ki je nato tam stala 1171 dni – vse do osvoboditve leta 1945. Okupatorjev namen je bil ločiti mesto od podeželja ter s tem preprečiti delovanje partizanske vojske in dotok novih borcev. Po kapitulaciji Italije 1943 je bil nekaj dni žični obroč nenadzorovan (Jankovič Potočnik 2012: 77-78). Večina aktivistov in simpatizerjev Osvobodilne fronte je takrat mesto zapustila in se pridružila partizanom, kar se je izkazalo za pametno potezo, saj je nato mesto zelo hitro zavzel nemški okupator. Maja 1945 so slovenske partizanske enote dosegle Ljubljano in po nekajdnevnih spopadih dosegle umik Nemcev in njihovih zaveznikov. Devetega maja so se partizanske enote slovesno sprehodile skozi mesto in naznanile svobodno Ljubljano (Jankovič Potočnik 2012: 78). Ko je žični obroč ostal brez nadzora, so ljudje planili nadenj, kar pa jim ni uspelo uničiti takoj, so organizirano rušili v okviru nedeljskih akcij (Jankovič Potočnik 2012: 85).

Že od leta 1946 so se Ljubljančani sprehajali po trasi nekdanje žice, leta 1957 pa je bil pohod prvič uradno organiziran (Jankovič Potočnik 2012: 87). Ko so dve desetletji kasneje gradili pot, so se odločili, da bo 6 metrov široka, posuta s peskom in obdana z zelenjem in drevesi (Hudolin in Kerševan 2016: 19). Pot ob žici je danes del Poti spominov in tovarištva, vpisana pa je tudi v register žive kulturne dediščine.

Zemljevid Poti ob žici. Povzeto po: https://www.dnevnik.si/1042735073

Strahote, ki so se dogajale pred manj kot stoletjem in se zdijo morda preteklost, so za marsikoga še vedno stvar vsakodnevne realnosti. Mnogi so zaradi vojne, nasilja, lakote in mnogih drugih težkih situacij svojo domovino primorani zapustiti, v iskanju zatočišča v Evropi pa namesto opevane **solidarnosti** in svobode spoznajo izključujočo migracijsko politiko, nasilje policije in druge nehumane mehanizme, med katerimi so tudi **žičnate ograje**, ki ljudem na poti zelo otežijo prehod med državami.

Na to je želela Ambasada Rog, samonikla organizirana skupnost iz Ljubljane, opozoriti tudi na letošnjem pohodu. Ko sem se med pohodom tudi sama pridružila tej skupnosti, smo ostalim pohodnikom delili letake z zgovornim naslovom *Žica, ki še stoji,* ki je opominjal, da nedaleč daleč stran, ob južni in vzhodni meji Republike Slovenije, kljub obljubam vlade, **žica ali ograja** še vedno obstaja – ne tako drugačna od tiste, na katere padec se spominjamo s pohodom okoli Ljubljane. Na letakih je med drugim pisalo:

> Tisti, ki uživajo večjo blaginjo in mir, so se pred ostalimi zavarovali z žico, z ograjo, z nadzornimi kamerami, s policijo in izključujočo vizumsko birokracijo. Živimo v segregiranem svetu. Mi smo v tem novem globalnem redu potegnili ta kratko./ .../Vlado smo zaprosili, da nas reši pred izgonom in obravnava naše prošnje za azil, a zaenkrat ni bilo rešitve. Menda je ta vlada obljubila, da bo z meje odstranila žico. Vidimo, da ta še kar stoji. (Letak Ambasade Rog 2023)

Med potjo sem se nekajkrat ustavila, da povprašam naključne pohodnike o razlogih, zakaj so se odločili, da se pohoda udeležijo. Iz njihovih odgovorov lahko sklepam, da je bila večini zgodovinsko-politična konotacija tega dogodka pomembna, predvsem pa sem dobila občutek, da jim je všeč koncept sprehoda, kjer se združita politična in športno-rekreativna dimenzija. Vseeno pa je bilo opaziti,

da so se preko let spremenili vsebinski poudarki tega dogodka, predvsem po slovenski osamosvojitvi leta 1991. Kot ugotavlja Lučka Savinek (2019), se je v samostojni državi v javnih predstavitvah Poti ob žici začel vse bolj opuščati spomin na vojno, zmagoslavje partizanske vojske in Narodnoosvobodilnega boja (NOB). Namesto tega pa se je vse bolj izpostavljala športna in družabna narava tega dogodka (Savinek 2019: 22-23).

Zaradi pogovora z drugimi sprehajalci sem na pohodu nekajkrat zaostala za svojo skupino in jo morala kasneje dohiteti. Da bi lažje našla pot do nje, sem se orientirala po omenjenih letakih. Šele takrat sem opazila, da smo z razdeljevanjem letakov dosegli velik učinek. Čeprav so ob neposrednem stiku z nami ljudje delovali zadržano in pogosto z oklevanjem vzeli letak, so kasneje, ko so se od skupine iz Ambasade Rog oddaljili, mnogi prebirali besedilo na letaku in se o naslovljeni tematiki med seboj živahno pogovarjali ter celo pojasnjevali mlajšim, kaj smo s to akcijo želeli sporočiti. Verjamem, da smo marsikoga spodbudili k refleksiji.

Ambasada Rog, 2023. Povzeto po: https://ambasada-rog.si/2023/05/10/zica-ki-se-stoji/

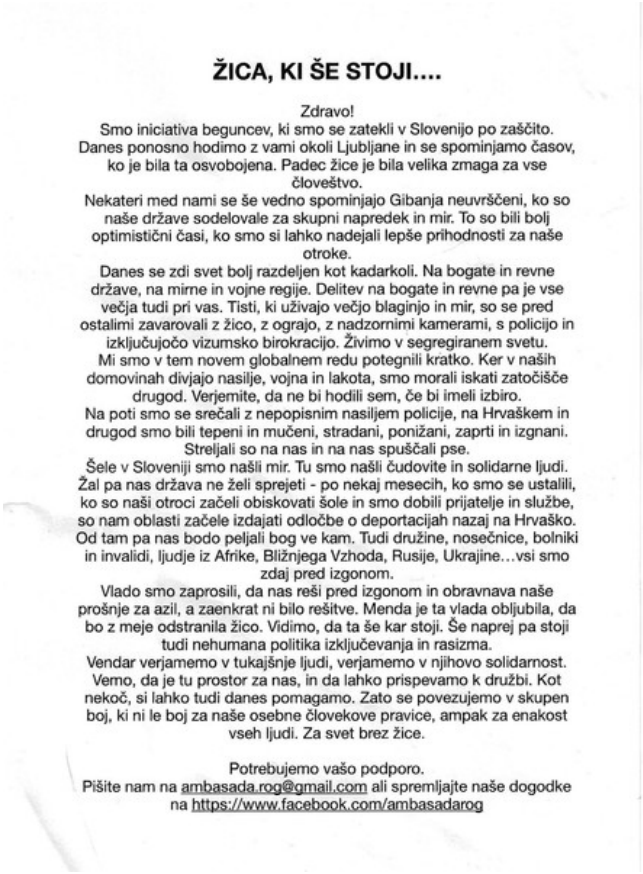

ŽICA, KI ŠE STOJI....

Zdravo!
Smo iniciativa beguncev, ki smo se zatekli v Slovenijo po zaščito. Danes ponosno hodimo z vami okoli Ljubljane in se spominjamo časov, ko je bila ta osvobojena. Padec žice je bila velika zmaga za vse človeštvo.
Nekateri med nami se še vedno spominjajo Gibanja neuvrščeni, ko so naše države sodelovale za skupni napredek in mir. To so bili bolj optimistični časi, ko smo si lahko nadejali lepše prihodnosti za naše otroke.
Danes se zdi svet bolj razdeljen kot kadarkoli. Na bogate in revne države, na mirne in vojne regije. Delitev na bogate in revne pa je vse večja tudi pri vas. Tisti, ki uživajo večjo blaginjo in mir, so se pred ostalimi zavarovali z žico, z ograjo, z nadzornimi kamerami, s policijo in izključujočo vizumsko birokracijo. Živimo v segregiranem svetu.
Mi smo v tem novem globalnem redu potegnili kratko. Ker v naših domovinah divjajo nasilje, vojna in lakota, smo morali iskati zatočišče drugod. Verjemite, da ne bi hodili sem, če bi imeli izbiro.
Na poti smo se srečali z nepopisnim nasiljem policije, na Hrvaškem in drugod smo bili tepeni in mučeni, stradani, ponižani, zaprti in izgnani. Streljali so na nas in na nas spuščali pse.
Šele v Sloveniji smo našli mir. Tu smo našli čudovite in solidarne ljudi. Žal pa nas država ne želi sprejeti - po nekaj mesecih, ko smo se ustalili, ko so naši otroci začeli obiskovati šole in smo dobili prijatelje in službe, so nam oblasti začele izdajati odločbe o deportacijah nazaj na Hrvaško. Od tam pa nas bodo peljali bog ve kam. Tudi družine, nosečnice, bolniki in invalidi, ljudje iz Afrike, Bližnjega Vzhoda, Rusije, Ukrajine…vsi smo zdaj pred izgonom.
Vlado smo zaprosili, da nas reši pred izgonom in obravnava naše prošnje za azil, a zaenkrat ni bilo rešitve. Menda je ta vlada obljubila, da bo z meje odstranila žico. Vidimo, da ta še kar stoji. Še naprej pa stoji tudi nehumana politika izključevanja in rasizma.
Vendar verjamemo v tukajšnje ljudi, verjamemo v njihovo solidarnost. Vemo, da je tu prostor za nas, in da lahko prispevamo k družbi. Kot nekoč, si lahko tudi danes pomagamo. Zato se povezujemo v skupen boj, ki ni le boj za naše osebne človekove pravice, ampak za enakost vseh ljudi. Za svet brez žice.

Potrebujemo vašo podporo.
Pišite nam na ambasada.rog@gmail.com ali spremljajte naše dogodke na https://www.facebook.com/ambasadarog

Letak, ki ga je za namen dogodka pripravila Ambasada Rog (Letak Ambasade Rog 2023)

24. 8. 2023.

Literatura

Jankovič Potočnik, Aleksander. 2012. *Žica okrog Ljubljane. Ob 70. obletnici začetka gradnje italijanskih utrdb in žičnih ovir okrog Ljubljane*. Logatec: Ad Pirum.

Savinek, Lučka. 2019. *Tek in spomin – Tek trojk in pohod ob žici kot zapuščini okupirane Ljubljane*. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani (diplomsko delo).

Hudolin, Gašper in Ana Nuša Kerševan. 2016. „60. obletnica Pohodov ob žici“. *Ljubljanske zgodbe iz Slovanske knjižnice. Kulturna dediščina za družine.* Ljubljana: Mestna knjižnica Ljubljana.

Bilješke

Tekst je napisan u okviru kolegija Antropologija migracija Uršule Lipovec Čebron i Ambroža Kvartiča na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Ljubljani.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-pot-ob-zici-p?locale=hr

Povijest smrti na granicama

Marijana Hameršak

Na granicama i zbog granica oduvijek se umiralo. Prema jednoj od varijanti predaje o postanku Rima, Romul je ubio Rema zato što je preskočio brazdu koja je trebala označavati granice budućega grada. „Tako neka pogine svatko tko preskoči moje bedeme“ (Zamarovský 1985: 296), poručio je Romul dok su bedemi bili tek zemljani trag. Osim u izravnim sukobima oko teritorija – u osvajačkim pohodima, borbama i ratovima – zbog granica i na granicama umiralo se i u bijegu. U prvoj je polovici 20. stoljeća prelazak preko granice bio jedina sigurna opcija za tolike „neprijatelje“ nacističkog režima: Židove, homoseksualce, komuniste i druge. Neke su u pokušajima bijega preko granice uhvatile policije država od kojih su bježali, a neke su u pokušaju prelaska granice zaustavile policije država od kojih su očekivali utočište. Prema Lisi Fittko, koja je Walteru Benjaminu, kao i brojnim drugima, pomogla u prelasku preko francuskih Pireneja, Benjamin se ubio tabletama morfija nakon što su mu španjolski graničari odbili ulazak u zemlju temeljem još jedne nove i ubrzo opozvane naredbe „u tom dobu novih naredbi“ (Fittko 2021: 148). Prema nalazu mrtvozornika umro je, međutim, od moždanog udara (Taussig 2006: 3), zbog čega okolnosti njegove smrti do danas nisu do kraja razjašnjene. Neupitno je, međutim, da je prelazak granice za njega bio pitanje života i smrti. Skrivanja, zatvaranja, deportaciju u logor i smrt mogao je izbjeći samo prelaskom granice koju mu je bilo zabranjeno prijeći.

Europske su granice nastavile odnositi živote i nakon Drugog svjetskog rata. Naoružani graničari i, dakako, **ograde, zidovi i žice** među kojima su posebno mjesto imali Berlinski zid i toliki ubijeni pri pokušaju njegova prelaska bili su i ostali gradivni elementi bipolarne hladnoratovske slike svijeta utemeljene na antagonizmu između liberalnog, otvorenog Zapada i komunističkog, zatvorenog Istoka. U praksi su, međutim, i zapadnoeuropske zemlje od sredine 1960-ih, dakle, svega nekoliko godina nakon početka gradnje Berlinskog zida, počele aktivno raditi na zatvaranju granica i „sužavanju“ mogućnosti useljavanja (Comte 2018: 76-109; Sciortino 2004: 26-28), na čemu predano nastoje do danas. Nakon što je Francuska 1972. godine, prije svega zbog tenzija na tržištu rada, uvela dodatne uvjete za prelazak granice za državljane iz nekadašnjih kolonija (Comte 2018: 108), onima koji te uvjete nisu mogli ispuniti preostali su samo ilegalni putevi. Neki od tih puteva vodili su preko Jugoslavije koja je tih godina kao jedna od utemeljiteljica Pokreta nesvrstanih ukinula vize za desetke afričkih, azijskih i latinoameričkih zemalja. Dio je putnika iz tih zemalja nakon dolaska u Jugoslaviju avionom nastavljao potajno dalje prema zapadu, preko Austrije ili Italije. Na taj su način 1973. godine nadomak Trsta, nekoliko kilometara od granice s Italijom od pothlađenosti i iscrpljenosti umrla četiri mladića iz Malija i Mauritanije. Sahranjeni su u prisutnosti srodnika i brojnih mještana na mjesnom groblju u mjestu Boršt / Sant'Antonio in Bosco, gdje se i danas nalaze **grobovi** s imenima Somila Dibya Mibayea (r. 1948), Bakarija Traorea (r. 1948), Seydoua Dembelea (r. 1951) i Mamadoua Niakhatea (r. 1954).

Mjesno groblje u Borštu / Sant'Antonio in Bosco, 24. March 2023. Foto: Marijana Hameršak

Smrti kod Trsta izravno su povezane sa sužavanjem regularnih opcija ulaska u Francusku, pa se o njima može govoriti i kao o najstarijim smrtima suvremenog **europskog režima migracija** i njemu pripadajuće **iregularizacije** migrantskih kretanja i ilegalizacije migrantskih egzistencija (De Genova 2002). Aktivisti i nevladine organizacije, a zatim i mediji i istraživači u Europi i SAD-u, međutim, tek od 1990-ih započinju s dokumentacijom (usp. List of Refugee Deaths koju mreža United for Intercultural Action, UNITED objavljuje od 1993. do danas) i analizom (usp. Cornelius 2001) **smrti na granicama**. Inicirane u reakciji na sve restriktivnije migracijske politike koje su bile u suprotnosti s proklamiranim posthladnoratovskim mitom o svijetu bez granica, te su prve akademske, aktivističke i medijske reakcije bile usmjerene na aktualno stanje i potrebe, što je do danas ostalo jedno od temeljnih obilježja razumijevanja smrti na granicama. I danas se, naime, istraživanja i kritike smrti na granicama fokusiraju na zapadne države i njihovo neposredno okružje (Srednju Ameriku, sjever Afrike i, u europocentričnim terminima, Bliski istok), dok povijesna perspektiva, kada se i uvodi, najčešće ne ide dalje u prošlost od 1990-ih, kako se to vidi i iz d@b Database nastale u okviru projekta Human Costs of Border Control Sveučilišta u Amsterdamu ili karte Border Kills (1993-2020) koja prikazuje kako je u nekoliko desetljeća Sredozemno more postalo **morska grobnica** (usp. i Ritaine 2015 prema Pécoud 2020: 380). Osim toga, dokumentacija smrti na granicama – zbog slabog ili nepouzdanog angažmana država, međunarodnih tijela i organizacija – i danas najčešće počiva na logistički i emocionalno zahtjevnim vezama s različitim akterima i zajednicama te na ispreplitanju aktivističkih, umjetničkih, komemorativnih, legislativnih i istraživačkih napora.

10. 6. 2023.

Nada Čok, reportaža o smrtima kod Trsta 1973. godine / reportage on the 1973 migrant deaths near Trieste (RAI TG Regione FVG, 23 Oct 2016, '13:00-).

Video je dostupan u mrežnom (online) izdanju e-ERIM-a:
https://www.youtube.com/watch?v=9ZqU3PECURY

Literatura

Comte, Emmanuel. 2018. *The History of the European Migration Regime. Germany's Strategic Hegemony*. Oxon: Routledge.

Cornelius, Wayne A. 2001. „Death at the Border. Efficacy and Unintended Consequences of US Immigration Control Policy.“ *Population and Development Review* 27/4: 661-685.

De Genova, Nicholas. 2002. „Migrant 'Illegality' and Deportability in Everyday Life“. *Annual Review of Anthropology* 31: 419-447.

Fittko, Lisa. 2021. *Moj put preko Pireneja. Uspomene 1940–1941*. Zagreb: TIM Press. Prevela Nadežda Čačinovič.

Pécoud, Antoine. 2020. „Death at the Border. Revisiting the Debate in Light of the Euro-Mediterranean Migration Crisis“. *American Behavioral Scientist* 64/4: 379-388.

Sciortino, Giuseppe. 2004. „Between Phantoms and Necessary Evils. Some Critical Points in the Study of Irregular Migrations to Western Europe“. *IMIS-Beiträge* 24: 17-43.

Taussig, Michael T. 2006. *Walter Benjamin’s Grave*. Chicago i London: University of Chicago Press.

Zamarovský, Vojtech. 1985. *Junaci antičkih mitova. Leksikon grčke i rimske mitologije.* Zagreb: Školska knjiga. Preveli Mirko i Predrag Jirsak.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-povijest-smrti-na-granicama-p?locale=hr

Pravedna distribucija

Tea Škokić

Humanitarna ideja ravnopravne, odnosno jednake podjele pomoći svima kojima je potrebna oslanja se na koncept pravednosti kao objektivne i mjerljive kategorije te pretpostavlja univerzalni moralni horizont onoga tko pruža i onoga tko prima pomoć. Antropološki gledano, pravednost je subjektivna kategorija jer, iako je društveno oblikovana, uvelike ovisi o moralnim stavovima pojedinaca, te u slučaju humanitarne pomoći o arbitrarnim prosudbama pružatelja tko, što i koliko treba. Barbara Harrell-Bond tvrdi da se pretjerano oslanjamo na pravednost (engl. *fairness*) kao distribucijsku mjeru te poziva da se jezik pravednosti zamijeni jezikom dostojanstva (2002). Pod time Harrell-Bond misli da je od pravednog dijeljenja pomoći važnije poštivati dostojanstvo izbjeglica, što konkretno znači da odnos pružatelja pomoći prema njima ne smije biti paternalistički, odnosno infantilizirajući, da ih se ne treba tretirati kao članove zajednice nedostojne povjerenja ili, pak, kao ljude koji se trebaju zadovoljiti s neodgovarajućim sadržajima u paketima s hranom. Asimetrični odnos moći primatelja i davatelja humanitarne pomoći dodatno je osnažen izjednačavanjem koncepta pravednosti s konceptom ravnopravnosti (engl. *equality*) (Van Arsdale i Nockerts 2008). U praksi to znači da humanitarna organizacija, a nerijetko i sam humanitarni radnik, pomoć dijeli s pretpostavkom da su svi tražitelji ili grupa tražitelja u istoj poziciji i s istim potrebama, dakle dijeli je ravnopravno, iako se objektivno nalaze na različitim pozicijama za ostvarivanje pomoći i imaju različite potrebe, dakle dijeli je nepravedno. Tako su se, primjerice, u **kampu u Slavonskom Brodu** na početku uspostave koridora kojim su izbjeglice putovale kroz Hrvatsku svima dijelili isti paketi s hranom (konzerva, voda, kruh).

Uz koncept pravednosti se nerijetko veže i humanitarni princip nepristranosti koji međunarodna organizacija Crveni križ opisuje kao onaj koji je rasterećen predrasuda vezanih za nacionalnost, rasu, religijska vjerovanja, klasu ili političko mišljenje, kao i koncept jednakosti (engl. *equity*) koji pretpostavlja da unatoč razlikama svatko dobiva jednako. Međutim, i kada postoji svijest pružatelja pomoći da su potrebe izbjeglica različite, nerijetko opet dolazi do nepravednih situacija poput onih kada su se deke i po nekoliko puta dijelile starijim osobama i obiteljima tijekom prolaska **balkanskim koridorom**, dok su mladići kontinuirano ostajali bez njih.

S obzirom na to da na praksu pravedne distribucije često, osim koncepata ravnopravnosti i jednakosti, utječe i kriterij učinkovitosti (engl. *effectiveness*), pojedini znanstvenici razvijaju matematičke modele ne bi li se što pravednije izmjerila pravednost – tzv. metriku pravednosti (npr. v. Anaya-Arenas et al. 2018).

15. 3. 2022.

Literatura

Anaya-Arenas, Ana María, Angel Ruiz i Jacques Renaud. 2018. „Importance of Fairness in Humanitarian Relief Distribution“. *Production Planning & Control* 29/14: 1145-1157.

Harrell-Bond, Barbara. 2002. „Can Humanitarian Work with Refugees Be Humane?“ *Human Rights Quarterly* 24/1: 51-85.

Van Arsdale, Peter W. i Regina Nockerts A. 2008. „A Theory of Obligation“. *The Journal of Humanitarian Assistance.*

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-pravedna-distribucija-p?locale=hr

Praznina

Richard Lee Peragine

Dostupno samo na engleskom jeziku.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-p-8cd3a666-a462-404f-9cc3-10737d7749dc?locale=hr

Preseljenje

Drago Župarić-Iljić

Povijesno gledano, dobrovoljna, a još više nedobrovoljna seljenja, preseljavanja i premještanja ljudi dio su mehanizama moći države ili drugih oblika suverena kojima se nastoji upravljati te kontrolirati kretanje i boravak raznih skupina stanovništva; pojedinaca, društvenih grupa, etnija i naroda. Preseljenje mađarskih izbjeglica 1956. iz europskih država na tlo Sjeverne Amerike, te preseljenje izbjeglica iz Indokine 1975. i nadalje u zemlje zapadne hemisfere, začetak je suvremenog modela preseljenja, koji je svoje ozbiljenje u nama bliskom regionalnom kontekstu imao s preseljenjima izbjeglica iz BiH i s Kosova u 1990-ima.

Preseljenje (engl. *resettlement*) osoba u treću sigurnu zemlju dio je cjelokupnog globalnog **režima migracija**, **humanitarne moći** i **migracijske industrije** koji međunarodni humanitarni akteri (posebice UNHCR i IOM), ali i EU tehnokratske strukture (prvenstveno Europska komisija) predstavljaju, a shodno tome i primjenjuju kao jedan od mehanizama kojim se EU države članice nose s povećanjem broja tražitelja međunarodne zaštite ili kao jedno od „trajnih rješenja“ za ljude u potrebi za nekom vrstom zaštite, i one koji su već u poziciji potencijalno ili faktualno dugotrajne ili produžene raseljenosti.

Programi preseljenja se primjenjuju u situaciji kada druga dva tzv. trajna rješenja – dobrovoljni povratak u državu porijekla ili lokalna integracija, najčešće u državi prvog prihvata – nisu ostvariva, ili pak nisu ostvariva na zadovoljavajući način. Preseljenje, koje facilitira UNHCR, predstavlja se kao trajno, održivo rješenje prije svega za one koje se definira kao posebno ranjive skupine izbjeglica, i/ili one koji su dugotrajno raseljeni. Također, preseljenje u tom smislu se često shvaća i kao međunarodni alat solidarnosti bogatijih država članica UN-a prema članicama iz kruga tzv. zemalja u razvoju koje pružaju privremeno ili dugotrajnije utočište najvećem broju izbjegličke populacije u svijetu (usp. Zamore i Aleinikoff 2019). K tomu, posljednjih godina se na planirane programe preseljenja gleda i kao na moguće strategije za smanjenje ranjivosti lokalnih zajednica na utjecaje klimatskih promjena, prirodnih katastrofa i raseljavanja izazvanog razvojnim projektima (usp. McAdam 2015; Cernea i Maldonado 2018).

Od 1950-ih do danas Kanada, SAD, Australija i Švedska predvode po broju izbjeglica koji dolaze preko vladinih programa preseljenja (Garnier et al. 2018). U kontekstu jugoistočne Europe ovu su politiku popularizirale državničke strukture Slovenije i Hrvatske tek u nedavnom razdoblju, u periodu nakon **balkanskog koridora**. Dolazak osoba u izbjegličkom statusu iz treće zemlje u kojoj su imale neku vrstu odobrenog boravka u državu članicu EU znači dobivanje prava koja su ekvivalent onima po dodjeli statusa izbjeglice. Ugovorom EU-Turska iz ožujka 2016. praktički je utvrđena buduća programska smjernica EU u smislu upravljanja migracijama na način da će oni koji pokušavaju neregularno doći do Grčke biti vraćeni u Tursku, dok će oni koji strpljivo čekaju u Turskoj (uglavnom Sirijci u turskim izbjegličkim kampovima) imati priliku preko programa preseljenja doći u neku od država EU. Hrvatska se uključuje u program preseljenja i premještanja u okviru zajedničkog EU programa (usp. Vlada RH 2015), dočim su pojedine države članice provodile individualno te programe ili, poput država Višegradske skupine, aktivno opstruirale provedbu istih.

Međutim, stručnjaci ističu još nekoliko temeljnih moralnih, društvenih i političkih problema oko preseljenja, ali i premještanja:

Programi preseljenja, kao i preostala dva tzv. trajna rješenja u humanitarnom režimu zaštite, polaze od postavki normativnog i metodološkog nacionalizma gdje su prisilni migranti i izbjeglice prvenstveno viđeni kao anomalija u globalnom sustavu nacija-država, i prema čemu svako iskustvo raseljenosti treba podvrgnuti ponovno „normalizaciji“ u smislu „re-nacionalizacije“ i obnove „nacionalnog poretka stvari“, kako nas podsjećaju Casas-Cortes et al. (2015: 71).

U tehničkom pak smislu, odabir i transfer ljudi koji mogu imati koristi od ovih programa u nadležnosti je diskrecijskih odluka nacionalnih vlada i međunarodnih humanitarnih organizacija, no sam mehanizam preseljenja dostupan je tek za otprilike 1-2% izbjegličke populacije (Betts 2017). Zemlje primateljice često preseljenje promoviraju kao linearan i jednokratan čin prihvata, iako su u stvarnosti migrantska iskustva i izbjegličke putanje toliko kompleksni da uključuju različite oblike dobrovoljne i nedobrovoljne mobilnosti i nemobilnosti, u okviru kojih preseljenje može biti samo jednom etapom (Yıldız i Sert 2021).

S moralnog aspekta moguće je problematizirati premještanje i preseljenje kao vrstu društvenog inženjeringa i projektiranog (kvazi)humanitarizma u kojem je često etničko profiliranje i preseljenje osoba točno određenih nacionalnosti koje su selektirane kao poželjnije pred nekim drugima (npr. Sirijci u usporedbi s Afganistancima) (de Boer i Zieck 2020). **Rodna dimenzija** je naročito naglašena te se u konstrukciji poželjnih tipova izbjeglica mahom preferiraju žene i obitelji s djecom koje se doživljava, diskurzivno uokviruje i prikazuje kao ugrožene i pasivne žrtve. Ove se kategorije smatraju manje ugrožavajućim faktorom nego što je to demografska skupina mlađih muškaraca samaca (Welfens i Bonjour 2021).

Kako „industrija preseljenja“ teži nekoliko milijardi dolara godišnje, u pozadini je jasna politička ekonomija najmoćnijih država u sustavu UN-a, pri čemu legitimizacijsko načelo cijelog programa nerijetko ima prinudni karakter, upravo zato što samim izbjeglicama mogu biti poželjnija druga „održiva rješenja“ poput povratka u državu porijekla ili lokalne integracije (Lutz i Portmann 2021).

Programi preseljenja nisu rezultirali širenjem spektra humanitarne zaštite. Umjesto toga, države kombiniraju preseljenje koje im daje svojevrsnu humanitarnu patinu s restriktivnim politikama kontrole granica koje im istovremeno omogućuju nastavak rigidnih praksi kontrole pristupa izbjeglica teritoriju i institutu azila, na tragu znanih politika **sekuritizacije** migracija, eksternalizacije i eksteritorijalizacije migracijskih i graničnih režima, te **iregularizacije** i kriminalizacije migrantskih kretanja (Garnier et al. 2018).

Mehanizam preseljenja zapravo osnažuje i promovira nametnutu dihotomiju između slike poželjnog migranta (kao pasivnog i potrebitog izbjeglice, preferabilno žene ili obitelji) te neželjenog migranta kao prijetnje, ugroze i smetnje. Takav se diskurs promiče u aktivnu politiku po kojoj je jedini legalan i legitiman način dolaska na teritorij onaj putem programa premještanja i preseljenja koje odobravaju i provode nacionalne vlade, dočim su ljudi u pokretu na granicama i unutar teritorija sumnjičeni kao „lažni, nevjerodostojni izbjeglice“, „kriminalci“, „iskorištavatelji sustava“ i slično (Župarić-Iljić 2020).

Čini se da u hrvatskom kontekstu državni aparat posredno želi ostvariti podršku šire javnosti za politiku reduciranja „neregularnih

dolazaka“, te protežiranja dolaska i prihvata željenih i odabranih, tj. selektiranih profila izbjegličke populacije, putem programa preseljenja. U službenim priopćenjima MUP RH otvoreno ističe kako zakonito i sigurno preseljenje omogućava da se izbjeglicama osigura potrebna međunarodna zaštita, ali da je isto tako i „alat za upravljanje migracijama i krizama, smanjivanje nezakonitih migracija i sprječavanje krijumčarenja kojima su izbjeglice često izložene“. Hrvatska je kroz nekoliko ciklusa od studenog 2017. do kolovoza 2019. sudjelovala u tzv. selekcijskim misijama, a potom i preseljenju nekoliko desetaka obitelji iz Turske, koje su smještene u nizu gradova (Sisak, Karlovac, Zadar, Slavonski Brod itd.), dok je istovremeno granični režim postajao sve restriktivniji za sve one čija su kretanja iregularizirana, a pravo na pristup teritoriju te eventualno proceduri odobrenja izbjegličkog statusa onemogućeno nasiljem na granicama te kolektivnim odbijanjem i protjerivanjem (usp. **pušbek**).

1. 8. 2024.

Literatura

Betts, Alexander. 2017. „Resettlement. Where’s the Evidence, What’s the Strategy?“ *Forced Migration Review* 54: 73-75.

Casas-Cortes, Maribel, Sebastian Cobarrubias, Nicolas De Genova, Glenda Garelli, Giorgi Grappi, Charles Heller, Sabine Hess, Bernd Kasparek, Sandro Mezzadra, Brett Neilson, Irene Peano, Lorenzo Pezzani, John Pickles, Federico Rahola, Lisa Reisner, Stephan Scheel i Martina Tazzioli. 2015. „New Keywords. Migration and Borders“. *Cultural Studies* 29/1: 55-87.

Cernea, Michael i Julie Maldonado. 2018. „Challenging the Prevailing Paradigm of Displacement and Resettlement. Its Evolution, and Constructive Ways of Improving it“. U *Challenging the Prevailing Paradigm of Displacement and Resettlement. Risks, Impoverishment, Legacies, Solutions*. Michael Cernea i Julie Maldonado, ur. New York: Routledge, 1-42.

de Boer, Tom i Marjoleine Zieck. 2020. „The Legal Abyss of Discretion in the Resettlement of Refugees. Cherry-Picking and the Lack of Due Process in the EU“. *International Journal of Refugee Law* 32/1: 54-85.

Garnier, Adèle, Kristin Bergtora Sandvik i Liliana Lyra Jubilut. 2018. „Introduction. Refugee Resettlement as Humanitarian Governance. Power Dynamics“. U *Refugee Resettlement. Power, Politics, and Humanitarian Governance*. Adèle Garnier, Liliana Lyra Jubilut i Kristin Bergtora Sandvik, ur. New York i Oxford: Berghahn Books, 1-27.

Lutz, Philipp i Lea Portmann. 2021. „Why do States Admit Refugees? A Comparative Analysis of Resettlement Policies in OECD Countries“. *Journal of Ethnic and Migration Studies*.

McAdam, Jane. 2015. „Relocation and Resettlement from Colonisation to Climate Change. The Perennial Solution to 'Danger Zones'“. *London Review of International Law* 3/1: 93-130.

Vlada Republike Hrvatske. 2015. *Odluka o premještanju i preseljenju državljana trećih zemalja ili osoba bez državljanstva koje ispunjavaju uvjete za odobrenje međunarodne zaštite*. *Narodne novine* 78/15.

Welfens, Natalie i Saskia Bonjour. 2021. „Families First? The Mobilization of Family Norms in Refugee Resettlement“. *International Political Sociology* 15: 212-231.

Yıldız, Ugur i Deniz Sert. 2021. „Dynamics of Mobility-stasis in Refugee Journeys. Case of Resettlement from Turkey to Canada“. *Migration Studies* 9/2: 196-215.

Zamore, Leah i Alexander Aleinikoff. 2019. *The Arc of Protection. Reforming the International Refugee Regime*. Stanford: Stanford University Press.

Župarić-Iljić, Drago. 2020. „Model i iskustva prihvata i integracije izbjeglica putem programa preseljenja u europskom i hrvatskom kontekstu“. U *Integracijske politike i prakse u europskom i hrvatskom kontekstu. Vodič dobre prakse*. Lana Vučinić i Anna-Maria Radić, ur. Zagreb: Hrvatski Crveni križ, 99-130.

Preživjeli

Marijana Hameršak

Kako upozoravaju neki autori (Cuttitta et al. 2020: 37), pojam preživjeli zbog usmjerenosti na biološki život i vrijednost života samog po sebi, može biti poluga humanitarizacije i simboličke inferiorizacije ljudi u pokretu, slično kao što su to pojmovi iregularni ili ilegalni migrant. Isti pojam, međutim, nadilazi svoju doslovnu značenjsku razinu budući da **iregularizirane** migrantske putove eksplicitno definira kao opasne i smrtonosne, pozivajući posredno i na osudu onih koji su za njih odgovorni. Osim toga, preživjeli su izravni ili posredni svjedoci, akteri proizvodnje i prenošenja znanja o stradanjima koja su preživjeli. Kako to podcrtava Giorgio Agamben u raspravi o pamćenju, sjećanju i svjedočenju o Auschwitzu, preživjeli je svjedok u značenju latinskog *superstes,* dakle onog koji je preživio i „koji je bio sve do kraja uz neki događaj“, za razliku od svjedoka koji izvana promatra neki događaj ili spor (lat. *testis*) (Agamben 2008: 12). Osim u istupima prema institucijama i organizacijama za zaštitu ljudskih prava, preživjeli danas javno, pa i na sudovima svjedoče o progonima i mučenjima na hrvatskim granicama.

2. 7. 2022.

Literatura

Agamben, Giorgio. 2008. *Ono što ostaje od Auschwitza. Arhiv i svjedok. Homo sacer III.* Zagreb: Izdanja Antibarbarus. Preveo Mario Kopić.

Cuttitta, Paolo, Jana Häberlein i Polly Pallister-Wilkins. 2020. „Various Actors. The Border Death Regime“. U *Border Deaths. Causes, Dynamics and Consequences of Migration-related Mortality*. Paolo Cuttitta i Tamara Last, ur. Amsterdam: Amsterdam University Press, 35-51.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-survivors-p?locale=hr

Prisila

Teodora Jovanović

Prisila predstavlja jedan od centralnih koncepata u savremenom razumevanju različitih vrsta migracija. Podele na različite vrste migracija su politizovane i korišćene u cilju upravljanja i kontrole migracija (Faist 2018; Malkki 1995; Scheel et al. 2015). Jedna od tih podela je na prisilne i dobrovoljne migracije (prve se u srpskom jeziku nazivaju i prinudne migracije). Za tu podelu, upravo su ključna pitanja prisile i izbora. Ta podela konstruisana je na osnovu odluke o migriranju i pretpostavlja se da jedni migriraju dobrovoljno, obično u potrazi za boljim i ekonomski sigurnijim životom, dok su drugi silom prilika naterani da napuste domovinu. Prisila, dakle, predstavlja pokretačku silu, strukturu, splet okolnosti koji dolazi spolja, izvan pojedinca i nezavisno od ličnog izbora.

Izbeglištvo se često poistovećuje sa prisilnim migracijama. Izbeglice su predstavljene kao žrtve okolnosti, nasilja i struktura, odnosno kao osobe koje nisu imale drugog izbora osim da napuste određenu teritoriju. Proces formiranja konceptualne kategorije **izbeglice** usko je povezan sa institucionalizacijom izbeglice kao pravne kategorije, onako kako je definisana u Ženevskoj konvenciji o statusu izbeglica iz 1951. godine i pratećem Njujorškom protokolu iz 1967. godine (Malkki 1995).

Tokom devedesetih godina XX veka, u studijama migracija razvila se ideja da prisilne i dobrovoljne migracije ne treba posmatrati kao binarnu opoziju, već kao kontinuum ili spektar (Van Hear 1998). Mada u okviru te ideje i dalje dolazi do klasifikacije ljudi i njihovih motiva raseljavanja u kategorije negde duž kontinuuma, ona predstavlja korak ka rekonstrukciji osnovne podele. Iz toga sledi da elementi prisile i izbora mogu postojati u obe vrste migracija, da su granice između prisilnih i dobrovoljnih kretanja često zamagljene, kao i da se u praksi motivi za iseljavanje često prepliću (Turton 2003). Takođe, prisila ne mora da se odnosi samo na kretanje. I **nepokretljivost/nekretanje** (engl. *immobility*) može biti prisilno, u smislu da su ljudi primorani da ostanu na nekoj teritoriji (Lubkemann 2008). Još jedan teorijski iskorak ka dekonstrukciji razumevanja migracija isključivo kroz podelu na prisilne i dobrovoljne predstavlja pristup **autonomije migracija** (npr. Casas-Cortes et al. 2015; Mecadra 2010). U okviru tog pristupa, migracije se posmatraju kao kreativna sila ili pokretačka snaga, pre nego kao puka posledica ili objekat sile.

Ljudi u pokretu izloženi su različitim oblicima prisile i nakon inicijalnog momenta napuštanja određene teritorije, odnosno tokom daljeg puta. Manje ili više vidljiva prisila na državnim granicama manifestuje se kroz različite mehanizme kontrole granica, u kojima značajnu ulogu imaju ne samo države, već i privatne kompanije (Bloom i Risse 2014). **Sekuritizacija** migracija proizvodi različite oblike prisile. Tako i fizičko i strukturno nasilje nad ljudima u pokretu, koje se na spoljnim granicama EU sprovodi u ime sekuritizacije migracija, proizvodi različite oblike prisilnih kretanja i nekretanja. U prisilna kretanja možemo svrstati i deportacije (Gibney 2013). Pojedini autori prinudu uočavaju i u programima **asistiranog dobrovoljnog povratka** (Sökefeld 2020).

U kontekstu graničnog režima na Balkanu, možemo identifikovati prisilna kretanja i nekretanja sa kojima se ljudi u pokretu suočavaju tokom svog puta ka zemljama EU (Jovanović 2021). Svedočimo **pušbekovima**, deportacijama, readmisijama i nedobrovoljnim relokacijama u kampove kao specifičnim oblicima prisilnih kretanja. U prisilna nekretanja možemo svrstati prakse ulogorenja, odnosno zadržavanja ljudi u pokretu u različitim detencijama, kampovima, prihvatnim i azilnim centrima, ali i u objektima koje su ljudi u pokretu sami zauzeli. Takođe, na Balkanu kao jednoj od evropskih **zona prigušenja**, možemo razmatrati uzajamno dejstvo sekuritizacije i autonomije migracija (Lipovec Čebron i Zorn 2016). Upravo na ovom području vidimo da prisila i nasilje (u kontekstu migracija) nisu vezani samo za uzroke iseljavanja iz zemalja **Globalnog juga**, već da se za ljude u pokretu nastavljaju duž spoljnih i unutrašnjih granica Evrope.

1. 3. 2022.

Literatura

Bloom, Tendayi i Verena Risse. 2014. „Examining Hidden Coercion at State Borders. Why Carrier Sanctions Cannot Be Justified“. *Ethics & Global Politics* 7/2: 65-82.

Casas-Cortes, Maribel, Sebastian Cobarrubias i John Pickles. 2015. „Riding Routes and Itinerant Borders. Autonomy of Migration and Border Externalization“. *Antipode* 47/4: 894-914.

Faist, Thomas. 2018. „The Moral Polity of Forced Migration“. *Ethnic and Racial Studies* 41/3: 412-423.

Gibney, Matthew J. 2013. „Is Deportation a Form of Forced Migration?“. *Refugee Survey Quarterly* 32/2: 116-129.

Jovanović, Teodora. 2021. „Forced (Im)Mobilities *En Route*. ‘Justified’ Violence of the Border Regime in Balkans“. *Glasnik Etnografskog instituta SANU* 69/2: 433-455.

Lipovec Čebron, Uršula i Jelka Zorn. 2016. „Avtonomija in nadzor migracij v evropskih ‘tamponskih conah’“. *Dve domovini* 43/1: 61-75.

Lubkemann, Stephen C. 2008. „Involuntary Immobility. On a Theoretical Invisibility in Forced Migration Studies“. *Journal of Refugee Studies* 21/4: 454-475.

Malkki, Liisa H. 1995. „Refugees and Exile. From 'Refugee Studies' to the National Order of Things“. *Annual Review of Anthropology* 24/1: 495-523.

Mecadra, Sandro (Mezzadra, Sandro). 2010. „Dug pogled ka autonomiji. Kapitalizam, migracije i društvene borbe“. Centar za nove medije_kuda.org. Preveo Đorđe Čolić.

Scheel, Stephan, Glenda Garelli i Martina Tazzioli. 2015. „Politics of Protection“. *New Keywords. Migration and Borders.* Nicholas De Genova, Sandro Mezzadra i John Pickles, ur. *Cultural Studies* 29/1: 70-73.

Sökefeld, Martin. 2020. „Forced Migration, the Other Way Round? The Politics of Deporting Afghans from Germany“. U *Forced Migration and Conflict-Induced Displacement. Impacts and Prospective Responses*. Muhammad Makki, Aizah Azam, Syed Ali Akash i Faryal Khan, ur. Islamabad: NUST Press, 1-20.

Turton, David. 2003. „Conceptualising Forced Migration“. *RSC Working Paper 12.* Oxford: Refugee Studies Centre, Queen Elizabeth House, University of Oxford.

Van Hear, Nicholas. 1998. *New Diasporas. The Mass Exodus, Dispersal and Regrouping of Migrant Communities*. London: UCL Press.

https://e-erim.ief.hr/pojam/prisila?locale=hr

Profilacija u koridoru

Marijana Hameršak, Iva Pleše

Vrlo brzo nakon **dugog migracijskog ljeta** 2015. godine i uspostavljanja državno toleriranog ili organiziranog tranzita **izbjeglica** do središnjih zemalja EU, zemlje duž **balkanskog koridora** počele su provoditi selekciju izbjeglica, odnosno razlikovanje „izbjeglica od ekonomskih migranata“ koje se u Hrvatskoj ponekad i službeno nazivalo profilacijom. Prema izvješćima organizacija prisutnih na terenu, profilacija se u **kampu u Slavonskom Brodu** počela provoditi 18. studenoga 2015. godine, kada je iz ranog jutarnjeg vlaka izdvojeno 110 osoba, uglavnom muškaraca, iz zemalja kao što su Libanon, Pakistan, Nepal, Bangladeš, Maroko, Somalija i Obala Bjelokosti, dok se u Sloveniji počela provoditi nekoliko dana ranije kada je policija u kampu u Dobovi izdvojila i u detenciju u Postojni uputila 71 muškarca iz Maroka (usp. Hameršak i Pleše 2017: 25).

Kada je uvedena, profilacija je podrazumijevala isključivanje svih koji ne dolaze iz Afganistana, Sirije i Iraka (v. **SIA**) da bi s vremenom postajala sve restriktivnija. Nakon što je u veljači 2016. godine na zajedničkom sastanku ravnatelja policija Austrije, Slovenije, Hrvatske, Srbije i Makedonije zaključeno da se „migrantski tijek duž zapadnobalkanske rute treba smanjiti na najmanju moguću mjeru“, kretanje koridorom više nije bilo dozvoljeno ni osobama iz Afganistana. U praksi se pak profilacija oslanjala na selekciju prema dostupnim dokumentima, zemlji, regiji ili mjestu porijekla ili tranzita, izgledu i boji kože, lingvističkim i geografskim *ad hoc* testiranjima, **kapciozno isključujućim pitanjima,** zastrašivanju i nasilju (Banich et al. 2016a i 2016b). Slijedom ove, s vremenom sve rigoroznije, a istodobno vrlo improvizirane selekcije sve se više izbjeglica kretalo **kontrakoridorom**, dok se broj ljudi koji su se kretali koridorom prema zapadu kontinuirano smanjivao, čime su se stvarali uvjeti za zaustavljanje tog smjera kretanja bez većih izgreda (usp. Beznec et al. 2016: 49). Profilacija je, osim toga, dovodila i do razdvajanja obitelji ili raslojavanja među izbjeglicama. Filtriranje prema državama porijekla generiralo je, naime, i hijerarhizaciju **izbjeglištva** i unutrašnju polarizaciju među onima koji su putovali koridorom, razdvajajući ih na „us, the real refugees and others“, kako je to u kampu u Slavonskom Brodu formulirao i mladić iz Sirije ubacujući se u naš razgovor s njegovim vršnjakom iz Afganistana.

23. 4. 2022.

Literatura

Banich, Selma, Lukas Gerbig i Adrienne Homberger. 2016a. *Report on Systemic Police Violence and Push-Backs against Non-SIA People Conducted by Croatian Authorities.*

Banich, Selma, Sunčica Brnardić, Marijana Hameršak, Sara Kekuš, Iva Marčetić, Mojca Piškor i Magda Sindičić. 2016b. *Izvješće o sustavnom kršenju ljudskih prava u zatvorenim dijelovima Zimskog prihvatno-tranzitnog centra u Slavonskom Brodu, od strane hrvatskih vlasti.*

Beznec, Barbara, Marc Speer i Marta Stojić Mitrović. 2016. *Governing the Balkan Route. Macedonia, Serbia and the European Border Regime.* Beograd: Rosa Luxemburg Stiftung Southeast Europe.

Hameršak, Marijana i Iva Pleše. 2017. „Zarobljeni u kretanju. O hrvatskoj dionici balkanskog koridora“. U *Kamp, koridor, granica. Studije izbjeglištva u suvremenom hrvatskom kontekstu.* Emina Bužinkić i Marijana Hameršak, ur. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, Centar za mirovne studije, Fakultet političkih znanosti – Centar za istraživanje etničnosti, državljanstva i migracija, 9-39.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-profilacija-u-koridoru-p?locale=hr

Protest proti detenciji v Postojni

Uršula Lipovec Čebron, Jelka Zorn

Avgusta 2020 so različne protirasistične skupine skupaj z lokalnimi prebivalci organizirale protest pred Centrom za tujce v Velikem Otoku pri Postojni. Čeprav se Center nahaja v neposredni bližini vhoda v Postojnsko jamo, kamor vsako leto romajo množice, pa ostaja neopazen za večino prebivalk in prebivalcev.

Vendar ni bilo vedno tako. Predhodnik sedanjega Centra za tujce in Azilnega doma je bil Prehodni dom za tujce, ki se je od 1991 nahajal v središčnem delu Ljubljane (na Celovški cesti 166 v Šiški), zaradi česar so njegovo delovanje lahko od blizu spremljali številni raziskovalke, raziskovalci, aktivisti, aktivistke in mediji. Pod pritiskom Evropske unije se je leta 2000 ta dom razdelil na dve instituciji: na popolnoma zaprt Center za tujce na obrobju Postojne in polodprti Azilni dom na obrobju Ljubljane. Prostorska ločenost teh dveh institucij ni naključje, temveč del evropske migracijske politike razločevanja „begunk_cev“ od „nelegalnih migrantk_ov“, kar vladam priskrbi opravičilo za večje zatiranje slednjih (Zorn 2006). Prav tako ni naključje, da sta obe ustanovi potisnjeni na marginalne, industrijske dele obeh mest, kjer se nahajajo smetišča in kosovni odpadi – v prostore, kamor poleg drugih odpadkov odvržejo „človeške odpadke“ (Bauman 2003).

Center za tujce, Postojna. Foto: Luka Cjuha (Dnevnik, 14. 10. 2022.)

V teh prostorih odvečnosti so protirasistični protesti ključni, saj javnosti razkrivajo razmere, v katerih živijo tu zaprti ljudje, ter jim izkazujejo **solidarnost**. Prvi večji protest pred Centrom za tujce z zahtevo po ukinitvi te ustanove je potekal 22. julija 2006. Organizirali smo ga skupaj z aktivistkami in aktivisti No Border Campa. Takrat je policija priprla štiri udeležence ter lažje poškodovala tri novinarje iz Radia Marš. V naslednjih letih so sledile druge protestne akcije, med katerimi velja omeniti protestni koncert stoclanskega mednarodnega orkestra Etno HISTeRIA, ki je 17. julija 2013 pred Centrom z glasbo opozarjal na nehumano prakso zapiranja ljudi in zahteval njegovo zaprtje. Kot so zapisali v izjavi za javnost: „Glasbeniki iz dvajsetih držav iz vsega sveta odločno nasprotujemo obravnavanju migrantov kot manjvrednih ljudi, kot ne-ljudi! Nihče na tem svetu ni nelegalen! Zahtevamo, da se center za tujce v Postojni takoj ukine!“

S protestom 25. avgusta 2020 smo zbrani podprli gladovno stavkajoče, ki so bili zaprti v centru. Zaprte osebe, med katerimi so bili tudi številni prosilci in prosilke za azil, so nasprotovali zapiranju in ilegalizaciji, obenem pa so izpostavili neustrezne bivalne razmere. Zahtevali so obravnavo po mednarodnih standardih zaščite.

O dogajanju med protestom je eden od protirasističnih kolektivov posnel krajši video (12:54'):

Ovaj sadržaj dostupan je isključivo u mrežnom (online) izdanju e-ERIM-a. Pogledajte ga na:
https://e-erim.ief.hr/pojam/p-protest-against-detention-p?locale=hr

Ko smo se protestnice in protestniki poskušali približati centru, da bi se lahko pogovarjali z ljudmi, zaprtimi za rešetkami, nam policisti tega niso dovolili. Zaradi tega smo morali na ves glas kričati vprašanja, oni pa so glasno odgovarjali nazaj. Veliko besed se je izgubilo, se popačilo z **verižnim prevodom** iz arabščine v angleščino in v slovenščino ter nazaj, nekaj nam jih je uspelo zapisati.

V nadaljevanju so navedeni fragmenti pogovorov z ljudmi na daljavo, preko rešetk in policijskega kordona. Pogovor navajamo v obliki dialoga, ki je bil mešanica krikov, vzklikov, sodelovanja množtva glasov. Najprej smo se pogovarjali z ljudmi, ki so nameščeni v zadnjem krilu zgradbe centra, nato pa še s skupino, ki je bila v provizoričnih bivališčih zapuščenega skladišča.

Pogovor z ljudmi, nameščenimi v sobah v zadnjem krilu zgradbe Centra za tujce.

-Je kdo bolan?

-Ja, so bolni. Astma, diabetes, ledvične težave.

-Je prišel zdravnik?

-Že en mesec ni zdravnika. Dajo eno isto tableto za vse ljudi; tableto proti bolečinam, policija jo daje. Tu je človek, ki je bolan; osem mesecev je tu; zelo je bolan.

-Policija daje tablete za spanje, pomirjevala?

-Ja, daje stalno pomirjevala. Tu nimamo šamponov, mila za umivanje; nimamo čistil, da bi počistili sobe. 13 nas je v eni sobi.

Pogovor z ljudmi, ki so v dveh kontejnerjih v zapuščenem skladišču:

-Tu je ena soba, v njej 22 ljudi. Druga soba: 25 ljudi. En WC na sobo.

-Ste bili v Ljubljani, v Azilnem domu?

-Večina je prosila za azil, smo bili v Azilnem domu v Ljubljani. Eni so tu tri mesece, jaz dva meseca.

-Ima kdo zdravstvene težave?

-Ja, je astma, poskusi samomora.

-Kaj vam je najhujše?

-Da so vzeli telefone in ne moremo poklicati domov, družine. Zdaj nam policija grozi.

-Kaj se dogaja, vam zdaj policija grozi?

-Policija je zdaj v naši sobi, nam grozi, nas tepe [komunikacija se prekine, sliši se kričanje, nato spet spregovorijo]. Ženske, otroci so tu. En otrok: dve leti, drugi: tri leta. Ženske nimajo vložkov. To ni kamp, to je hud zapor. Tu je hrana za pse, ne za ljudi. Kruh je star en teden. Vsi ti ljudje… to ni življenje.

-Kaj dela policija?

-Policija tepe, pritiska.

-Zdaj tudi?

-Ja, zdaj tudi. Vsake toliko pretepe, grozi. Tu so bolni, a ni zdravil, ni zdravnika. Zdravnik je bil tu pred enim mesecem – točno enim mesecem. Dajo ti tablete proti bolečinam. Vsem te tablete.

-Kaj pa pomirjevala?

-Dajo nekaj v hrano, da si potem utrujen in cel dan spiš.

-Kaj še dela policija?

-Tepe. Zdaj so rekli, naj utihnem. Ko sem prišel iz Hrvaške sem, so me tepli 1 uro, so poslali pse nad mano. Zdaj me hočejo deportirat na Hrvaško. Običajno deportirajo po enem mesecu, jaz sem tu dva meseca. Raje bi šel domov. Tu v sobi so podgane in insekti - grizejo, da te vse srbi. Zelo težko je biti tu.

-Kaj je še težko?

-25 ljudi v eni sobi: čakaš na WC 10 minut, 20 minut, 30 minut. Policisti nočejo govoriti v angleščini, nas zafrkavajo, govorijo grde besede, nas tepejo. Nočemo nič drugega kot svobodo - حرية houria.

Beseda حرية - houria je postopoma preplavila protestnike z obeh strani ograje Centra za tujce. Poleg slogana „Svoboda za vse“ smo na ves glas vzklikali: حرية houria, حرية houria.

22. 1. 2024.

Literatura

Bauman, Zygmunt. 2003. *Wasted Lives. Modernity and Its Outcasts*. Oxford: Blackwell.

Zorn, Jelka. 2006. „Od izjeme do norme. Centri za tujce, pridrževanje in deportacije“. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* 34/226: 54-73.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-protest-against-detention-p?locale=hr

Protest u Lipi

Bojan Mucko

Kamp Lipa je „prihvatni centar“ za ljude u pokretu otvoren u proljeće 2020. godine u Unsko-sanskom kantonu u jeku pandemije bolesti COVID-19. Kamp je izgrađen i stavljen u funkciju u koordinaciji kantonalnih i državnih struktura Bosne i Hercegovine te njihovih međunarodnih partnera – Međunarodne organizacije za migracije (IOM) i Američke agencije za međunarodni razvoj (USAID), a financiran je prvenstveno donacijama Europske komisije. Upravljanje kampom isprva je bilo prepušteno IOM-u. Smješten je na izoliranoj lokaciji na rubu Nacionalnog parka Una, kraj sela ispražnjenog još ratom devedesetih po kojem je kamp i dobio ime. Prilikom otvaranja premijer kantona kamp je prezentirao kao rezultat dvogodišnjih nastojanja „da se migranti iz urbanog dijela grada Bihaća, općine **Velika Kladuša** i ostalih općina i gradova izmjeste van naseljenog područja“. Lokalni aktivisti su, međutim, naglašavali da su ta izmještanja provedena prisilno te da je takva getoizacija ljudi u pokretu posljedica protumigrantskih politika mimikriranih protupandemijskim mjerama (usp. Ahmetašević 2020). Osim toga, period upravljanja kampom od travnja do prosinca 2020. godine obilježen je brojnim trzavicama između lokalnih vlasti i IOM-a, s jedne strane, te kantonalnih i državnih razina vlasti, s druge. Izgrađen je kao privremeno, šatorsko rješenje na lokaciji izvan dosega vodovodne i strujne mreže, a IOM je od lokalnih vlasti očekivao infrastrukturne intervencije koje bi omogućile njegovu transformaciju iz šatorskog u kontejnerski kamp opremljen za život u zimskim uvjetima usred **šume**.

S obzirom na to da se do zime investicije nisu realizirale, međunarodna uprava IOM-a odlučila je odgovornosti prepustiti lokalnoj vlasti i demontirati kamp, pa je 20. 12. 2020. godine Lipa privremeno zatvorena iako u tom trenutku nije postojalo nikakvo održivo alternativno rješenje za smještaj ljudi koji su dotad boravili u kampu. Dakle, glavni međunarodni akter za izbjeglice u BiH jednostavno je raspustio oko 1 200 ljudi da se sami snađu u šumi, na otprilike šest sati hoda od urbane infrastrukture. I dok su ljudi u kolonama napuštali kamp noseći svu svoju imovinu spakiranu u **ruksake** na leđima i plastične vrećice u rukama, kamp je već bio u procesu demontaže. Usred tih događanja planuo je požar koji je vrlo brzo progutao šatorski dio kampa. Tijekom nekoliko sljedećih dana vlasti su pokazale nespremnost za suočavanje sa situacijom. Planovi preseljenja stanovnika na neku od starih lokacija (kamp Bira u Bihaću) ili na nove (bivša kasarna u Bradinama) bili su spriječeni antimigrantskim protestima lokalnog stanovništva. U jednom trenutku bivše su stanovnike kampa pod policijskim nadzorom ukrcali u dvadesetak autobusa koji, zbog prosvjeda u odredišnim mjestima, na kraju nikada nisu ni krenuli, pa su ljudi bili primorani prenoćiti u njima. Nakon toga, u nedostatku ikakvog rješenja, ponovo su pušteni na vjetrometinu. Velik dio se vratio na mjesto djelomično demontiranog, a djelomično izgorjelog kampa i počeo skvotirati u ostacima požarom uništenih upravnih i higijenskih kontejnera. S prvim danom 2021. godine dio stanovnika zatočenih na postapokaliptičnom zgarištu kampa organizirao je štrajk glađu.

Ti događaji koincidirali su s periodom mojeg priključivanja humanitarnom radu promigrantski orijentiranog međunarodnog kolektiva koji je djelovao u Bihaću (v. **distro**). Kad je počeo prosvjed, nalazio sam se u Zagrebu. Međunarodna volonterka koja je već mjesecima bila u Bihaću, a upoznao sam je kao članicu kolektiva, javila mi se s prijedlogom da me spoji s jednim od štrajkaša u kampu, koji je svoju perspektivu želio podijeliti s medijima. Nakon kratkog dopisivanja dogovorili smo videopoziv tijekom sljedećeg jutra.

Mobitel mi je zazvonio kad sam bio u uredu. Odgovorio sam na WhatsApp videopoziv očekujući da ću s druge strane ugledati lice svog sugovornika. Međutim, umjesto njega, ekran su ispunila lica i tijela mase muškaraca koji su stajali gusto zbijeni ispred bijelih kontejnera i gledali ravno prema meni. Uključio sam zvučnik mobitela i glasno skandiranje štrajkaša ispunilo je uski prostor ureda. Prvo se začuo glas osobe koja je ritmizirano i glasno uzviknula rečenicu:

> *EU save our lives!*

Odmah nakon, u istom ritmu, rečenicu je ponovio cijeli kolektiv:

> ***EU save our lives!***

Skandiranje se na isti način nastavilo nekoliko minuta:

> *We want justice!* ***We want justice!*** *We want justice!* ***We want justice!*** *We want justice!* ***We want justice!*** *We want justice!* ***We want justice!*** *We want freedom!* ***We want freedom!*** *We don't want food, we want justice!* ***We don't want food, we want justice!*** *EU save our lives!* ***EU save our lives!*** *EU save our lives!* ***EU save our lives!*** *EU save our lives!* ***EU save our lives!*** *We want justice!* ***We want justice!*** *We want justice!* ***We want justice!*** *We want justice!* ***We want justice!*** *We want peace!* ***We want peace!*** *We want peace!* ***We want peace!*** *We want peace!* ***We want peace!*** *We want peace!* ***We want peace!*** *We don't want this place!* ***We don't want this place!*** *We don't want this place!* ***We don't want this place!*** *We don't want this place!* ***We don't want this place!*** *We don't want this place!* ***We don't want this place!*** *EU save our lives!* ***EU save our lives!*** *EU save our lives!* ***EU save our lives!***

Za to vrijeme, dok je ured odzvanjao u ritmu protesta, ja sam sjedio za stolom i dlanovima pridržavao ekran s ljudima zgusnutim u protest. S obzirom na to da sam bio nepripremljen za situaciju, a imao potrebu zabilježiti događaje u čiji prijenos sam bio uključen, morao sam improvizirati. Svakih par sekundi tijekom poziva okinuo bih snimku zaslona mobitela.

U donjem lijevom uglu prednjeg plana snimke, baš u liniji s transparentima, otvoren je i prozor u kojem se vidi i moje lice s obrisom ureda u pozadini.

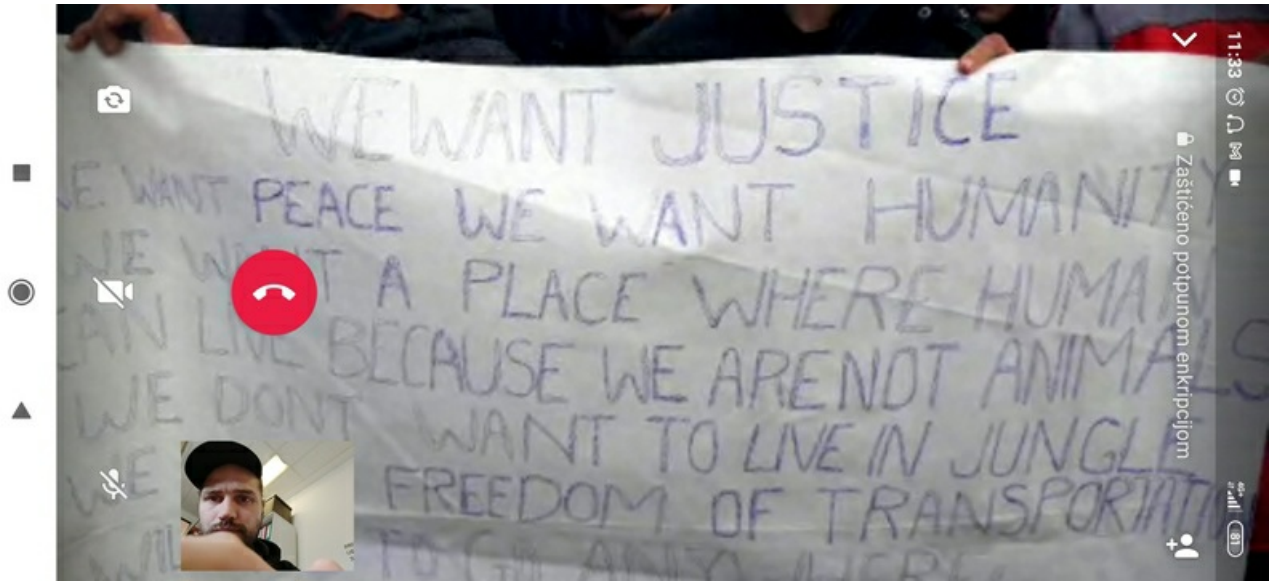

Dvije prostorne perspektive prisutne su, dakle, u istom kadru. Vizura kampa uhvaćena je kamerom smještenom na stražnjoj strani mobitela iz Lipe, a vizura ureda uhvaćena je prednjom kamerom mog mobitela pa kadar istovremeno zahvaća dvije različite dimenzije **režima migracija**: i onaj prosvjedni i onaj akademski.

Videopoziv uskoro se nenajavljeno prekinuo. Osjećao sam se otprilike kao da me netko opalio posred lica – izmješteno, privilegirano, adresirano, nespremno, beskorisno, klaustrofobično, izgužvano.

Otipkao sam poruku sa zahvalom na pozivu i podrškom za prosvjed, a odgovor koji sam dobio glasio je:

Just now the policeman saw me so I cut off the call.

Nastavili smo se dopisivati i dogovorili smo se da ćemo se pokušati ponovo čuti nešto kasnije kad se mojem sugovorniku ukaže povoljnija prilika za razgovor. Na temelju razgovora koji se odvio pola sata kasnije, nastali su videomaterijali objavljeni u bilješci **WhatsApp iz Lipe**. Ti videomaterijali svakodnevicu ljudi u pokretu zaglavljenih u postapokaliptičnim ruševinama kampa prikazuju iz unutarnje perspektive, a uz to prenose i političke zahtjeve štrajkaša usmjerene prema Europskoj uniji. Štrajk glađu završen je 5. siječnja 2021. godine, a novi, kontejnerski kamp opremljen za funkcioniranje i u zimskim uvjetima, službeno je otvoren na istoj lokaciji tek jedanaest mjeseci nakon požara, u studenom 2021. godine.

12. 12. 2023.

Literatura

Ahmetašević, Nidžara. 2020. *Ljudi u pokretu bez ljudskih prava. Izbjeglice i migranti u Bosni i Hercegovini bez ljudskih prava*. Sarajevo: Friedrich-Ebert-Stiftung.

Prstni odtis

Zarja Rustja

V poznih 90-ih letih prejšnjega stoletja se je začela revolucija na področju biometrije kot sredstva za primarni varnostni dostop in v nekaterih primerih kot nadomestna tehnologija za starejše oblike identifikacije (Maguire 2009: 9). Biometrija je izraz za tehnologijo merjenja, analiziranja in obdelave edinstvenih bioloških značilnosti in vedenjskih lastnosti, kot so prstni odtisi, očesne mrežnice, šarenice, obrazni vzorci, geometrija rok in telesne vonjave. Uporablja se lahko za identifikacijo ali prepoznavanje oseb, ali za avtoidentifikacijo ali preverjanje, če je določena oseba tista, za katero se izdaja (Ajana 2013).

Ljudje s potnimi listi držav Evropske unije se s to tehnologijo srečujemo vsakodnevno, a ji običajno ne posvečamo pozornosti, za ljudi, ki prihajajo iz držav **Globalnega juga**, pa ima veliko večji pomen. Nekaj najbolj vsakdanjega, kot je prstni odtis, zanje običajno pomeni ključ, ki določa, ali jim bo omogočen vstop v določeno državo in posledično možnost vložitve prošnje za mednarodno zaščito, ali pa bodo zaprti v tranzitni center in mnogi tudi nasilno vrnjeni nazaj (gl. **detencija** in **pušbek**).

Evropska unija si je od 90-ih let prejšnjega stoletja začela prizadevati, da bi imele njene članice poenoten sistem na področju mednarodne zaščite, zato je začela razvijati skupni evropski azilni sistem, pri katerem so vzpostavili nadnacionalni mehanizem za določitev pristojne države (Hubman 2017: 6). To so dosegli z uvedbo **Dublinskega sistema** (natančneje, z Dublinsko uredbo), ki določa, da je lahko le ena država članica v celoti pristojna in odgovorna za posamezno prošnjo za azil – to je prva država, v katero pridejo ljudje na poti in v njej zaprosijo za azil. Eden izmed prvih postopkov, ki sledi vlogi prošnje za azil, je odvzem prstnih odtisov. Nato posameznikove prstne odtise preverjajo v številnih virih in bazah, med katerimi je ključen Eurodac, ki vsebuje digitalne prstne odtise vseh oseb, starejših od 14 let, ki prosijo za azil v eni od držav Evropske unije. Tako se prstni odtisi primerjajo z drugimi digitaliziranimi odtisi v centralni zbirki podatkov, ki je odgovorna za shranjevanje in primerjanje novih prstnih odtisov z že shranjenimi (Ajana 2013). Namen tega postopka je torej ugotoviti, ali je oseba že poskušala zaprositi za azil: v primeru, da se prstni odtisi prosilca za azil ujemajo s tistimi, ki so že shranjeni v osrednji zbirki podatkov, bo oseba lahko deportirana v državo, kjer je prvič zaprosila za azil.

V času terenskega dela, ki smo ga v sklopu predmeta antropologija migracij opravljali v Trstu in bližnji okolici konec marca 2023, je bilo o prstnih odtisih veliko govora. Tako so med pogovori s prosilci za azil v begunskem zbirnem centru na Proseku (it. Prosecco) vsi sogovorniki na določeni točki pogovora spregovorili o svoji izkušnji z odvzemom prstnih odtisov. Prav v vsaki pripovedi so bile omenjene izkušnje nasilja na mejah s strani policije ali drugih državnih organov, občutki strahu in tesnobe. Očitno je bilo, da je zanje odvzem prstnih odtisov predstavljal zelo negativno in morda celo travmatično izkušnjo. To je bilo še posebej razvidno, ko sem posvetila nekaj več pozornosti besedam, ki so jih sogovorniki uporabljali: namesto stavka „They took my fingerprints“, so vsi, brez izjeme, izjavili ''They took my fingers'' ali ''They have my fingers''. Čeprav bi tako izražanje lahko pripisali pomanjkljivemu znanju angleškega jezika nekaterih sogovornikov, menim, da za tem stoji nekaj več. Ob poslušanju njihovih pripovedi se mi je zdelo, da so z izbiro teh besed zavestno ali nezavedno želeli sporočiti, da so jim policisti vzeli del telesa, del njih samih in ta del imajo še vedno v lasti. Začela sem razmišljati o tem, kaj praksa odvzemanja prstnih odtisov pravzaprav pomeni za njihovo identiteto in samopodobo.

Pri razmišljanju o uporabi biometričnih podatkov za upravljanje in kontrolo migracij je potrebno upoštevati, kako ljudje razumejo in osmišljajo stvari. Med organi, ki to tehnologijo uporabljajo, namreč velja prepričanje, da lahko biometrični podatki nesporno dokažejo posameznikovo identiteto (istovetnost) in s tem omogočajo obtožiti oziroma obsoditi ljudi, če oporekajo navedbam tega, kar navajajo njihovi biometrični podatki. S preverjanjem, ali imajo prstni odtisi osebe več ''zadetkov'', lahko namreč Eurodac rekonstruira časovnico posameznikovega gibanja po državah članicah Evropske unije, s čemer lahko preverijo verodostojnost njegove zgodbe v vsebinskem intervjuju, ki je del postopka pri priznavanju mednarodne zaščite. Neomajnost biometričnih podatkov kot pravnega dokaza je del sodne prakse, kjer se ujemanje prstnih odtisov ne uporablja le za ugotavljanje identitete, ampak tudi istovetnosti (Metcalfe 2022: 54). Vendar pa prstni odtis lahko razumemo zgolj kot enodimenzionalno podobo človeka, ki temelji le na biometričnih podatkih in zato izključuje vse ostale dimenzije posamezne osebe: njeno zgodbo, izkušnje in zgodovino. Kot ugotavlja Philippa Metcalfe, gre za razkorak med odvzetim prstnim odtisom in kompleksnostjo človekove samopodobe (2022: 55).

Na tej točki se zdi omembe vredno, da je jemanje prstnih odtisov državljanom dovoljeno le pri izdelavi biometrične osebne izkaznice ali potnega lista, prehodih državnih mej ter pri hudih kaznivih dejanjih, pri katerih se lahko osumljencem odvzame prostost ali odredi pripor. V kontekstu evropskega migracijskega režima pa je ta praksa postala v večini evropskih držav povsem normalizirana in rutinizirana. Ta način biometričnega nadzora torej ključno prispeva k kriminalizaciji ljudi na poti, saj se jih povezuje s kriminalom in ilegalnostjo. Vse to dodatno podžiga **varnostnizacijski** diskurz, ki temelji na strahu, nezaupanju in sumničenju (Ajana 2013). Migracije se namreč dojema kot pojav, ki povzroča zaskrbljenost za varnost, zato se nanje odziva z nadzorom in kaznovanjem: odvračanje, preprečevanje, pridržanje in izgon pa so postali prevladujoč politični odzivi na ta pojav. Vse to, skupaj z združitvijo kazenskega in upravnega prava, vodi k nastanku pojava **krimigracije** (Kogovšek Šalamon 2017).

Vprašanje prstnih odtisov pa si je potrebno ogledati še z druge strani, s strani **avtonomije migracij**. Dejstvo je, da se ljudje preseljujejo ne glede na nadzor in omejitve. Na eni strani so torej tovrstne omejitve sredstvo nadzora, na drugi strani pa način, kako se temu nadzoru izogniti. Ena izmed strategij ljudi na poti je vezana tudi na odvzemanje prstnih odtisov. Med terenskim delom sem zasledila, da so sogovorniki pripovedovali, da si nekateri ljudje, ki so jim bili prstni odtisi odvzeti, v strahu pred deportacijo prstne odtise izžgejo, prešijejo ali celo polijejo s kislino. O podobnih primerih pišejo tudi drugi raziskovalci. Med njimi Jonathan P. Aus (2006) opisuje primere prosilcev za azil na Švedskem, kjer so tovrstne prakse izvajali že v prvem letu delovanja Eurodaca. Aus ob tem navaja člana švedskega odbora za migracije, ki je poročal o ''brazgotinah od rezanja z noži in britvicami ali celih prstnih odtisih, ki so popolnoma uničeni, zaradi uporabe kisline ali kakšnega drugega izdelka'' (2006: 13).

Vidimo lahko torej, da se uničevanje prstnih odtisov, kot odziv na sistem Eurodac, dogaja že od samega začetka vzpostavitve tega sistema. Ta dejanja prosilcev za azil bi bilo napačno imenovati poškodbe, saj gre za način samopohabe kot sredstva za preživetje. In

kako se na to odzovejo organi kazenskega pregona? V primeru Norveške so problem skušali obvladati s strategijo odvračanja, vključno z neposrednim odvzemom prostosti (Aus 2006: 13). Kot pri marsikateri drugi praksi evropskih politik se tudi tu opazi, da se dejanja, ki niso povezana z migracijami, ne kaznuje, nasprotno pa se v primerih ljudi na poti njihova dejanja kriminalizira do te mere, da je osebam odvzeta prostost.

Čeprav so prstni odtisi nekaj, kar je skupno vsem človeškim bitjem, pa so v migracijskih politikah in praksah uporabljeni za nadzorovanje, razvrščanje in kriminaliziranje ljudi na poti. Namesto da se prisluhne posameznikovi zgodbi, izkušnjam in stiskam, en sam kvadratni centimeter kože odloča o njegovi usodi.

25. 6. 2024.

Literatura

Ajana, Btihaj. 2013. „Asylum, Identity Management and Biometric Control“. *Journal of Refugee Studies* 264: 576-595.

Aus, Jonathan P. 2006. „Eurodac: A Solution Looking for a Problem?“ *European Integration online Papers* 10.

Hubman, Manja. 2017. *Pristojnost države, da odloča o prošnji za mednarodno zaščito*. Ljubljana: Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani (magistrsko delo).

Kogovšek Šalamon, Neža.2017. „Mass Migration, Crimmigration and Defiance“. *Southeastern Europe* 41: 251-275.

Maguire, Mark. 2009. „The Birth of Biometric Security“. *Anthropology Today* 25/2: 9-14.

Metcalfe, Philippa. 2022. „Autonomy of Migration and the Radical Imagination. Exploring Alternative Imaginaries within a Biometric Border“. *Geopolitics* 27/1: 47-69.

Bilješke

Tekst je napisan u okviru kolegija Antropologija migracija Uršule Lipovec Čebron i Ambroža Kvartiča na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Ljubljani.

Pulbek

Marta Stojić Mitrović, Marijana Hameršak

Pulbekom, od engleskog *pullback*, naziva se praksa povlačenja osoba u pokretu unazad, dalje od granica koje bi želele preći. U UN-ovu izveštaju iz 2018. pulbekovi se definišu kao operacije kojima se „migranti fizički sprječavaju da odu iz zemlje porekla ili tranzita (države u kojoj su se zadržali) ili se fizički vraćaju na tu teritoriju, pre nego što pređu u nadležnost države destinacije“. Dakle, za razliku od **pušbeka** koji se sprovodi kada osoba efektivno pređe granicu, pulbek se odvija pre toga.

Termin je nastao u analogiji prema terminu pušbek te se poput njega i on inicijalno vezuje uz morske prelaske. Pulbekovi su u tom smislu presretanja i povlačenja brodova, primarno na Sredozemlju. Frontex kombinaciju pušbeka (koji vrše agencije EU) i pulbeka (koji zatim na poziv EU izvrši Turska) naziva „prevencijom odlaska“.

U sprovođenje pulbekova Evropska unija sistemom različitih sporazuma i programa i drugih oblika saradnje i razmena formalno uključuje države koje se nalaze s druge strane njenih spoljnih granica. Kao i u drugim slučajevima eksternalizacije kontrole migracijskih kretanja, državama koje nisu članice Evropske unije obećavaju se, između ostalog, političke i ekonomske privilegije, odnosno intenziviranje odnosa sa EU i značajni finansijski podsticaji. Pulbek se, iz pravne perspektive, označava i kao delegirani refoulment (eng. *refoulment by proxy,* Forensic Oceanography 2018). EU, tako što podstiče i direktno podupire pulbekove, državama izvan EU delegira kršenje zabrane načela vraćanja (*non-refoulment*) koje je temeljno načelo izbegličkog prava i „koje se zbog svoje važnosti smatra dijelom međunarodnoga običajnog prava“ (Lalić Novak 2015: 367). Tako EU i Italija, uprkos informacijama o mučenjima i nečovečnom postupanju libijskih vlasti i (para)milicija prema osobama u pokretu, putem različitih sporazuma, među kojima posebnu ulogu ima onaj iz 2017. godine, kao i kroz opremu, tehničku podršku, edukacijske i koordinacijske mehanizme, kontinuirano podstiču Libiju i pomažu joj da sprovodi pulbekove (Forensic Oceanography 2018). U skladu sa sporazumom Turska-EU kojim se Turska, između ostalog, obavezala da će preduzeti „sve nužne mere da spreči nove morske i kopnene rute“, pulbekovi su danas realnost i na Egejskom moru.

Pulbekovi nisu ograničeni samo na morske granice. Svedočimo im i na protestima osoba u pokretu na graničnim prelazima. Na primer, mediji su u oktobru 2018. godine, u vezi sa protestom na graničnom prelazu između Hrvatske i Bosne i Hercegovine, izveštavali: „Bh. policija intervenirala je na Graničnom prelazu Maljevac pomaknuvši veću grupu migranata dalje od graničnog prelaza, prilikom čega je ozlijeđeno nekoliko osoba“. Naime, upravo su policije država koje nisu članice EU one koje na graničnim prelazima s EU fizički onemogućavaju osobe u pokretu da uopšte pristupe graničnim policajcima države članice EU i na taj način, u skladu sa zakonskim okvirom, zatraže azil.

Tokom pulbeka česta je bliska operativna saradnja policija zemalja sa obe strane granice, razmena informacija, zadataka i osoblja, uključujući i angažovanje policijskih službenika država članica Evropske unije da s različitim mandatima deluju na teritorijama susednih neunijskih država. Hrvatski su policajci na osnovu bilateralnog sporazuma u doba kad je između dve zemlje bio organizovan tranzit izbeglica prema Austriji i Nemačkoj na železničkoj stanici u **Šidu** u Srbiji **profilisali** osobe u pokretu i na taj način izvan hrvatske teritorije delu ljudi onemogućavali ulazak u voz i nastavak kretanja prema Hrvatskoj.

Osim direktne interakcije država EU sa onima koje su izvan nje, efektivni pulbek se dešava i kroz „namerno stvaranje pasivnih okolnosti“ koje do njega vode, uključujući, između ostalog, i dejstvovanje **naoružanih krajolika**. Recimo, Sea-Watch je pokrenuo sudski spor sa Frontexom zbog namernog prikrivanja informacija o brodu u nevolji unutar malteške zone za potragu i spasavanje: iako je spasilački brod *Sea-Watch 3* bio najbliži, Frontex ih nije obavestio, što je dovelo do toga da brod u nevolji na kraju presretne libijska obalska straža i vrati do obala Libije.

U širem smislu pulbekom se mogu opisati delovanja službenih aktera (npr. policije, vojske i dr.), ali i neformalnih grupa, kojima se ljudi u pokretu fizički udaljavaju od granice, unapred im onemogućavajući ili otežavajući prelazak, tj. izlazak u željenom smeru. U tom bi se smislu pulbekovima mogle smatrati i akcije premeštanja osoba u pokretu iz Ventimigle i Coma na jug Italije (Tazzioli 2020) ili iz Calaisa u unutrašnjost Francuske, a kojima se udaljuju od mesta prelazaka na granici s Francuskom, odnosno Velikom Britanijom. Za Balkan je karakterističan primer Srbije, gde policijske snage i žandarmerija, tj. specijalne policijske snage, redovno sprovode akcije fizičkog pomeranja osoba u pokretu sa severnih granica Srbije, na taj način im otežavajući pokušaje prelaska u države EU i **Šengen zone**. Obično ih vode u kampove koji se nalaze dublje u teritoriji Srbije, pa čak i na samom jugu zemlje. Pulbekove u Srbiji sprovode i neformalne anti-migrantske grupe (parapolicije), koje obilaze pogranična mesta i improvizovana naselja u kojima borave osobe u pokretu, uznemiravajući ih, otimajući im i uništavajući stvari, pa čak u pojedinim slučajevima i direktnom pretnjom nasiljem i ugrožavanjem zdravlja i života, prisiljavaju ih da se povuku dublje u teritoriju države. U srpskom kontekstu, pulbekovi se interpretiraju kao način održavanja javnog reda i mira ugroženog slobodnim prisustvom osoba u pokretu u nekoj oblasti, ali i kao pokušaj države da eliminiše postojanje „paralelnih struktura“ prihvata osoba u pokretu, tj. svih onih formi koje nisu pod direktnom kontrolom države i njenog sistema kampova. Dakle, sistem kampova se može posmatrati kao pasivni instrument pulbeka. Tipičan primer je zahtev Evropske komisije da se u Bosni i Hercegovini ne otvaraju kampovi za smeštaj osoba u pokretu u blizini granica EU.

6. 7. 2022.

Literatura

Forensic Oceanography (Charles Heller i Lorenzo Pezzani). 2018. *Mare Clausum. Italy and the EU's Undeclared Operation to Stem Migration across the Mediterranean.*

Lalić Novak, Goranka. 2015. „Načelo zabrane vraćanja i pristup sustavu azila. Dva lica iste kovanice“. *Migracijske i etničke teme 31*/3: 365-385.

Tazzioli, Martina. 2020. „Governing Migrant Mobility Through Mobility. Containment and Dispersal at the Internal Frontiers of Europe“. *Environment and Planning C. Politics and Space* 38/1: 3-19.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-pulbek-p?locale=hr

Pušbek

Marijana Hameršak, Bojan Mucko

Pušbekovi, od engleskog *pushbacks* ili *push-backs*, su protjerivanja nedržavljana, izbjeglica i drugih migranata, najčešće u susjednu zemlju. Radi se o **prisilnim** kretanjima unatrag koja se provode uz minimalnu ili nikakvu administrativnu proceduru, odnosno u kombinaciji formalnih i neformalnih postupanja, naredbi i izgreda, a u osloncu na sredstva i tehnike kontrole, nadzora, hvatanja i zatvaranja, pa i uz ekstenzivnu upotrebu sile, fizičkog i drugog nasilja, oružja, prirode kao **naoružanog krajolika** i dr. Provode ih policija, vojska ili drugi sigurnosni državni organi uz asistenciju različitih aktera, od lokalnih stanovnika koji policiji prijavljuju susrete s ljudima u pokretu, preko Europske agencije za graničnu i obalnu stražu, nekadašnjeg Frontexa koji primjerice u Grčkoj neformalno djeluje s istom misijom, do privatnih plovila koja je malteška vlada angažirala sa zadatkom da preusmjeravaju brodove s izbjeglicama i drugim migrantima. Termin u našu govornu praksu ulazi u razdoblju **balkanskog koridora** s prvim izvještajima o **profiliranjima** i isključivanjima izbjeglica iz koridora.

Pušbekovi mogu biti u središtu društvenih prijepora i kontinuiranih medijskih spektakularizacija granice kao što je slučaj s Hrvatskom ili Grčkom (usp. npr. Graf 2021; Popović et al. 2022), ali i gotovo normalizirani kao kada se radi o pušbekovima iz Mađarske (usp. tjedne izvještaje Inicijative Dobrodošli!). Osim toga, dok se u mađarskom kontekstu provode u ime očuvanja nacionalne homogenosti i suvereniteta (usp. npr. Rajaram 2016), a putem novodonesenih zakonskih odredbi (prema kojima su dozvoljeni u radijusu od osam kilometara od granične crte), u hrvatskom se kontekstu najčešće prakticiraju u tajnosti, najčešće u noći, na osamljenim mjestima na zelenoj granici i u ime kontrole vanjske granice EU kojom Hrvatska dokazuje svoju spremnost za ulazak u **Schengen**, a za što prima obilatu financijsku, logističku i političku podršku najviših tijela Europske unije (usp. Augustová i Sapoch 2020; Isakjee et al. 2020).

Države, za što su također primjer Grčka i Hrvatska (Popović et al. 2022: 71, 137-138), mogu negirati svjedočanstva, dokumente, snimke i izvješća o pušbekovima. Drugi je pristup da ih normaliziraju, integrirajući ih u sigurnosni diskurs i zakonodavni okvir, ne prezajući pritom ni od izgradnje pravne fikcije i eufemizama. Tako hrvatska policija prema službenim priopćenjima na zelenoj granici ne vrši masovna i nasilna protjerivanja, nego eventualno slijedom *Zakonika o schengenskim granicama* primjenjuje odvraćanja (od glagola odvraćati, engl. *discourage*), kao što neke druge policije primjenjuju readmisije (tal. *riamissione*), vraćanja (tal. *respingimento*, slo. *vračanja*), odbijanja ulaska / odbijanja na granici (šp. *denegación de entrada / rechazo en frontera*) i druge oblike isključivanja koja se više ili manje preklapaju s pušbekovima.

Fotokolaž iz Bihaća. Tragovi pušbeka na tijelu i linija granice urezana u krajolik. Zima 2021. Foto: Bojan Mucko

Pušbek se danas, unatoč tome što, dakle, nije pravni termin, sve više koristi u službenoj komunikaciji, primjerice u dokumentima pučke pravobraniteljice Republike Hrvatske ili na zasjedanjima odbora Hrvatskog sabora. Na njega se uostalom već dugo referira i u raspravama u Europskom parlamentu, a odnedavno i u Ujedinjenim narodima. U ovim i srodnim institucionalnim okvirima pušbekovi se preispituju i osuđuju kao kršenja zabrane kolektivnog protjerivanja (usp. *Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda*), kao zločin prisilnog nestanka, koji u nekim slučajevima predstavlja i zločin protiv čovječnosti (usp. *Konvenciju o zaštiti svih osoba od prisilnog nestanka*), zatim kao kršenja načela zabrane vraćanja (*non-refoulement*) iz *Konvencije o statusu izbjeglica*, uskraćivanja prava na pristup azilu, prava na život, prava na žalbu, zabrane mučenja i nečovječnog postupanja i drugo (usp. Keady-Tabbal i Mann 2021). Gledano iz te perspektive pušbek se također prepoznaje kao eufemizam, kao pojam kojim se direktno opisuju način i smjer prisilnog kretanja, ali i zakrivaju njegovi uzroci i posljedice. S idejom da se ostane pri pojmu koji nije nužno dio pravnog registra, ovdje se priklanjamo njegovom ortografskom udomaćivanju, kao u pušbek, ili prevođenju značenjski i povijesno bremenitijim pojmovima kao što su protjerivanja u hrvatskom ili, primjerice, *wywózki* u poljskom kontekstu. Ljudi u pokretu s kojima smo razgovarali također su samo iznimno koristili izraz *pushback*. Umjesto toga oni su u komunikaciji na engleskom jeziku u pravilu rabili glagol *deport,* aktualizirajući svojim jezičnim praksama termin koji je nakon Drugog svjetskog rata i milijuna deportiranih u smrt istisnut iz europske pravne nomenklature (usp. Kamto 2006: 244).

Pušbek, kao što je spomenuto, dolazi od engleskog *pushback* ili *push-back* koji osim odbijanja (upisanog u shvaćanje pušbeka kao odbijanja ulaska u državu), znači i fizičko odguravanje i guranje, kako se, iako doduše vrlo rijetko, ponekad i prevodio u medijima u Hrvatskoj, Srbiji i regiji ili u okviru rada EU tijela. Pojam uostalom u polje migracija i **izbjeglištva** i ulazi putem izvješća o odguravanju, guranju brodova i brodica s vijetnamskim izbjeglicama iz teritorijalnih voda država jugoistočne Azije u 1970-ima (Grant 1979). Italija i Malta u 2000-ima sve češće pribjegavaju sličnim praksama, guranjima ili odvlačenjima brodova s izbjeglicama dalje od svojih obala, kao u pušbeku iz 2005. koji je sljedećim riječima opisao Daniel iz Eritreje: „Malteški je brod donio konopac. Zavezali su ga za naš brod i počeli nas tegliti. Nakon dva sata, kad je sunce počelo zalaziti, malteški je brod promijenio smjer i odveo nas u Libiju“. Od tada do

danas pušbekovi se kontinuirano dokumentiraju na grčko-turskoj granici, kao i na granicama između Španjolske i Maroka u Ceuti i Melilli (Karamanidou i Kasparek 2022: 21), a od 2010-ih i na granicama Srbije i Bugarske. Od reaktivacije graničnih kontrola nakon **dugog migracijskog ljeta** pušbekovi su realnost na francusko-talijanskoj, mađarsko-srpskoj granici, hrvatsko-srpskoj granici te drugim granicama duž koridora (usp. Karamanidou i Kasparek 2022: 16-17). Od 2018. godine i preusmjeravanja kretanja na Bosnu i Hercegovinu intenziviraju se duž njezine granice s Hrvatskom, kao i na slovensko-hrvatskoj granici, a nešto kasnije i na granicama Austrije i Italije sa Slovenijom. Istodobno, države okrenute prema Sredozemlju sve češće posežu za **pulbekovima** i strategijama ignoriranja plovila u opasnosti (v. **morska grobnica**).

Recentne forenzičke rekonstrukcije pušbekova u **šumama** na poljsko-bjeloruskoj granici ili na rijeci Marici/Evrosu na granici između Grčke i Turske, analitički seciraju događaje te izdvajaju i vizualiziraju elemente pušbekova u tim specifičnim kontekstima. Ti elementi u hrvatskom kontekstu obuhvaćaju presretanje (na cesti, u vlaku, u autobusu, u centru za tražitelje azila, šumi i sl.) koje može imati i oblik hvatanja (v. **pismo planinara**), a prilikom kojeg se koriste brojna tehnološka sredstva (v. **šumske kamere**, detektori otkucaja srca, dronovi, helikopteri, brodovi, ograde i dr.) i životinje, prije svega psi (v. **Candy** i **Bubo i Endi**), zatim imobilizacija i zatvaranje (v. **detencija**) u policijskim postajama, ali i na drugim mjestima, te vraćanje do granične crte policijskim automobilima ili neoznačenim bijelim kombijima u kojima nema dotoka svježeg zraka ili se izmjenjuju grijanje i hlađenje. Njima, prema mnogim člancima, izvještajima i svjedočenjima koja smo čuli, treba pridodati uništavanje i otuđivanje imovine (**mobitela**, punjača, novca, dokumenata, **ruksaka**, odjeće, obuće i dr.), ponižavanje i vrijeđanje, razodijevanje, šamaranje, batinanje, pucanje (u zrak, automobil) i guranje niz padine, rijeke i dr. Od 2016. godine od kada se sustavno dokumentiraju za Hrvatsku (usp. Hameršak 2021; usp. poveznice objavljene u Otvorenom pismu CMS-a), pa do 2023. godine pušbekovi su bili sve češći, pa i brutalniji. Uz njih se osim gore spomenutih oblika nasilja vezivalo i seksualno nasilje, uključujući i silovanje. Pušbekovi su posredno, ali i izravno uzroci **smrti na granicama**, pa tako i smrti **Madine Hussiny** koja je poginula tijekom pušbeka.

Ovaj sadržaj dostupan je isključivo u mrežnom (online) izdanju e-ERIM-a. Pogledajte ga na:
https://e-erim.ief.hr/pojam/p-pu-scaron-bek-p?locale=hr

Kako to pokazuju različite karte i izvještaji, pušbekovi nisu specifikum zemalja „limesa EU“ (Andrijasevic i Walters 2010: 992), nego se kao tehnologija kontrole granica primjenjuju diljem svijeta. Oni osim toga, iako se temeljem medija možda stječe drugi dojam, nisu ograničeni brojem ljudi koje zahvaćaju, ni lokacijama na kojima se odvijaju. Pušbek može biti rutinsko protjerivanje jedne osobe preko zelene granice, ali i stotina, pa i tisuća ljudi, a za što je primjer pušbek iz 2016. godine kada je Sjeverna Makedonija protjerala u Grčku više od 1500 osoba. Nadalje, pušbek može započeti u blizini granične crte ili u dubini državnog teritorija (usp. BVMN kartu) te može završiti u susjednoj, pa i u državi susjednoj toj državi, ali i u državi u kojoj osoba nikada prije nije ni bila. Hrvatska je policija četverogodišnjeg Amira i njegova oca nekoliko mjeseci nakon što smo ih upoznali u Bihaću u ljeto 2018. godine protjerala preko zelene granice u Srbiju iako tamo nikada prije nisu bili. Za sukcesivni niz pušbekova, preko više granica, primjerice iz Austrije u Sloveniju, iz Slovenije u Hrvatsku, iz Hrvatske u Srbiju ili BiH, ponekad se koristi naziv lančani pušbek. Osobito vezano uz Bosnu i Hercegovinu i kompleksne odnose između njezinih unutrašnjih, općinskih, kantonalnih i entitetskih granica, u literaturi se ponekad govori i o internim pušbekovima (usp. Mlinarević i Ahmetašević 2019: 31).

Pušbekovi nisu sporadični incidenti, nego oblik „sistemskog nasilja prema izbjeglicama“ (Bužinkić i Avon 2020). Kako to ističu Lena Karamanidou i Bernd Kasparek (2022), oni nisu tek odstupanja od zakona i vrijednosti Europske unije koje bi se moglo prevenirati vladavinom zakona i poštivanjem ljudskih prava. Pušbekovi su normalizirane tehnologije upravljanja granicama inherentne vestfalskim granicama i ugrađene u rasijalizirane, nasilne granične režime liberalnih država (Karamanidou i Kasparek 2022: 14). Oni su, konačno, specifičan oblik kontrole i obuzdavanja kretanja putem kretanja (usp. Tazzioli 2017; Garelli i Tazzioli 2018), preciznije, putem prisilnog kretanja unatrag. Njima se, međutim, dugoročno najčešće ne zaustavlja kretanje. Upravo suprotno, ljudi u pokretu su nakon pušbeka gotovo prisiljeni na novo kretanje, odnosno na novi pokušaj prelaska granice ili novi **gejm**, govorimo li o **balkanskoj ruti**. Za novi se gejm mogu odlučiti već u istom danu, ali i tek nakon tjedana ili mjeseci pripreme. On, kao i oni nakon njega mogu završiti pušbekom, koje ljudi u pokretu broje i visokim dvoznamenkastim brojevima, kao što broje i gejmove. Repetitivni, dakle, kao i gejm kojeg su dio (usp. Jovanović 2021: 446), pušbekovi često rezultiraju hipermobilnošću i kaotičnom, stalnom cirkulacijom ljudi na vrlo ograničenom teritoriju, nekom vrstom zarobljenosti u kretanju (usp. **pušbek karte**, **R*-ova putovanja** i **balkanski krug**). Istodobno, kako bi izbjegli još jedan pušbek, ljudi u pokretu iskušavaju i mogućnosti **aproprijacije** elemenata sistema upravljanja migracijama kojeg je pušbek dio. Primjer je taktiziranje s rodnom i dobnom podjelom grupe i gejm u fazama koji započinje prelaskom onih skupina koje se sistemski etiketiraju kao ranjive (žena i djeca) i omogućavaju naknadni pokušaj „spajanja obitelji“ s ostalim članovima grupe. Taj tip taktičke invencije podrazumijeva preuzimanje kategorija iz spektra **ranjivosti** da bi se, makar i uz visoku cijenu neodređenog čekanja, zaglavljenosti i razdvojenosti obitelji, subvertirao sistem i nastavilo kretanje.

Objavljeno 19. 11. 2022. Nadopunjeno: 16. 5. 2023; 26. 5. 2023; 13. 5. 2024.

Border Violence Monitoring recordings , 2018
Video je dostupan u mrežnom (online) izdanju e-ERIM-a:
http://www.borderviolence.eu/wp-content/uploads/bvm_4_klein.mp4?_=1

Literatura

Andrijasevic, Rutvica i William Walters. 2010. „The International Organization for Migration and the International Government of Borders“. *Environment and Planning D: Society and Space* 28/6: 977-999.

Augustová, Karolína i John Sapoch. 2020. „Border Violence as Border Deterrence. Condensed Analysis of Violent Push-Backs from the Ground“. *movements. Journal for Critical Migration and Border Regime Studies* 5/1: 219-231.

Bužinkić, Emina i Maddalena Avon. 2020. „Pushback as Technology of Crimmigration“. U *Causes and Consequences of Migrant Criminalization.* Neža Kogovšek Šalamon, ur. Cham: Springer, 157-170.

Garelli, Glenda i Martina Tazzioli. 2018. „The Biopolitical Warfare on Migrants. EU Naval Force and NATO Operations of Migration Government in the Mediterranean“. *Critical Military Studies* 4/2: 181-200.

Graf, Laura. 2021. „Pushbacks dokumentieren. Ungehorsame Beobachtungen von Grenzgewalt auf der Balkanroute“. U *Kämpfe um Migrationspolitik seit 2015*. Sonja Buckel, Laura Graf, Judith Kopp, Neva Löw i Maximilian Pichl, ur. Bielefeld: transcript Verlag, 93-124.

Grant, Bruce. 1979. *The Boat People.* New York: Penguin.

Hameršak, Marijana. 2021. „Between Supporting and Reporting. Grassroots Textual Responses to the Pushbacks at the Fringes of EU“. *Intersections: EEJSP* 7/2: 49-72.

Isakjee, Arshad, Thom Davies, Jelena Obradović-Wochnik i Karolína Augustová. 2020. „Liberal Violence and the Racial Borders of the European Union“. *Antipode* 52/6: 1751-1773.

Jovanović, Teodora. 2021. „Forced (Im)Mobilities En Route. ‘Justified’ Violence of the Border Regime in Balkans“. *Glasnik Etnografskog instituta SANU* 69/2: 433-455.

Kamto, Maurice. 2006. „Second Report on the Expulsion of Aliens. Report of the Special Rapporteur of the International Law Commission“. Geneva: UN.

Karamanidou, Lena i Bernd Kasparek. 2022. „From Exception to Extra-Legal Normality. Pushbacks and Racist State Violence against People Crossing the Greek–Turkish Land Border“. *State Crime Journal* 11/1: 12-32.

Keady-Tabbal, Niamh i Itamar Mann. 2021. „'Pushbacks' as Euphemism“. *EJIL:Talk! Blog of the European Journal of International Law.*

Mlinarević, Gorana i Nidžara Ahmetašević. 2019. *People on the Move in Bosnia and Herzegovina in 2018. Stuck in the Corridors to the EU*. Sarajevo: Heinrich Böll Stiftung.

Popović, Helena, Kruno Kardov i Drago Župarić-Iljić. 2022. *Medijske reprezentacije migracija. Diskurzivne konstrukcije migranata, izbjeglica i tražitelja azila u hrvatskim medijima*. Zagreb: Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske.

Rajaram, Prem Kumar. 2016. „Whose Migration Crisis?“. *Intersections: EEJSP* 2/4: 5-10.

Tazzioli, Martina. 2017. „Containment Through Mobility at the Internal Frontiers of Europe“. *Border Criminologies Blog.*

Režim migracija

Marijana Hameršak

U svakodnevnom govoru pojam režim često se koristi u pejorativnom značenju i izjednačava s represivnim oblicima vladanja i vlasti. U manje obilježenim upotrebama režim se, međutim, u skladu sa svojom etimologijom (fr. *régime* od lat. *regimen*, vladanje), veže uz pojmove vlasti i vladanja općenito, ali i šire uz sustav pravila, propisa, mjera (npr. režim studija), pa i način života (npr. režim rada, režim prehrane, režim odmora), što su sve značenja koja se naziru u inače heterogenim upotrebama ovog pojma u društvenim i humanističkim znanostima u 20. stoljeću. U desetljećima njegove ekstenzivne, no samo iznimno i pomno elaborirane upotrebe u različitim disciplinama i tradicijama uz ovaj su se pojam, naime, vezivala različita semantička polja i razine, od eksternalističke makrorazine politoloških istraživanja dinamike međunarodnih odnosa, preko internalističke mezorazine istraživanja i razvoja migracijskih i drugih politika do kritičkoteorijske mikrorazine i etnografskih istraživanja migracijskih praksi, vrijednosti ili percepcija (Rass i Wolff 2018; usp. i Cvajner et al. 2018: 68-69).

Pojam ili pojmovni sklop režim migracija, kako sažimaju Christoph Rass i Frank Wolff (2018: 25), u upotrebu ulazi krajem 1960-ih godina putem prirodnih znanosti, prije svega biologije i fizike gdje se koristio u značenju „migracijskih navika" životinja, odnosno promjenjivih obrazaca kretanja čestica. U značenju obrazaca kretanja preuzima se i u geografiji gdje ga ubrzo istiskuje pojam sustav. S raspadom blokovske podjele svijeta i širenjem shvaćanja migracija kao kompleksnog, slojevitog društvenog fenomena koji se ne može razumjeti u kategorijama potisnih i privlačnih faktora, pojam režim migracija postaje prepoznatljiv u različitim disciplinarnim okružjima od sociologije i politologije do antropologije, u kojima je, međutim, često cirkulirao bez dodatnih pojašnjenja i mimo interdisciplinarnih dijaloga (Rass i Wolff 2018: 42).

Divergentna značenja i genealogije pojma režima bilježe se i unutar istih istraživačkih pristupa migracijama. Tako, recimo, dio autora u okviru kritičkih istraživanja migracija pojam režim uvodi i koristi pozivajući se na kritičku teoriju i radove Michela Foucaulta (npr. Hess i Kasparek 2017: 60), a dio na radove Klausa Dietera Wolfa i teoriju režima razvijenu u okviru istraživanja međunarodnih odnosa (npr. Tsianos i Karakayali 2010: 375). U istom se području k tomu danas paralelno referira na različite režime, u rasponu od režima granica (Hess i Kasparek 2017) i režima deportacija (npr. De Genova i Peutz 2010) do režima traganja i spašavanja (npr. Andersson 2014), pri čemu se pojam režima najčešće koristi u jednini, odnosno kao označitelj širih društvenih formacija koje zahvaćaju veće prostorne i vremenske odsječke.

Na stranu razlike između različitih ishodišta i upotreba pojma, režim migracija u kritičkim istraživanjima migracija signalizira decentralizirano shvaćanje moći, pluralizam aktera i praksi te posvećenost razumijevanju kompleksnosti i heterogenosti migracija (usp. Cvajner et al. 2018). Objedinjujući ovu vrstu razumijevanja pojma s postulatima (relativne) **autonomije migracija** (npr. Moulier-Boutang i Garson 1984), pristupi o kojima je riječ teže u raspravu uključiti perspektivu migracija, ali i eksplicitnu kritiku represivnih migracijskih procesa i praksi (usp. npr. Mezzadra i Neilson 2013; Papadopoulos et al. 2008). U okrilju kritičkih istraživanja migracija, režim migracija se, dakle, ne razumijeva kao uređen sustav vezan uz djelovanje države, moćnih pojedinaca ili skupina, nego kao asamblaž kompleksnih, promjenjivih i heterogenih praksi i diskursa različitih „aktera koji su međusobno povezani, ali ne i ustrojeni prema nekoj središnjoj logici ili racionalitetu" (Tsianos et al. 2009: 2). Drugim riječima, u tako postavljenom okviru akteri i prakse kontrole migracija ulaze u različite odnose s akterima i praksama onih koji toj kontroli nastoje izmaknuti, a akteri i prakse usmjereni na izgradnju granica s onima koji svojim djelovanjem pridonose dezintegraciji tih granica. Granični policajci, humanitarni radnici, migranti, krijumčari, izbjeglice, vozači, aktivisti, novinari, znanstvenici i drugi nisu tek elementi režima, nego su njegovi akteri koji ga oblikuju kroz višerazinske heterogene interakcije i stalne pregovore (sukobe, prihvaćanja, prilagodbe, preokrete itd.), a kako to osobito plastično ilustriraju događaji vezani uz „kriznu" 2015. godinu. Tada je u reakciji na masovno i u tom trenutku „standardnim" metodama kontrole granica nezaustavljivo transkontinentalno migrantsko kretanje, duž Balkana i zemalja nekadašnje Jugoslavije uspostavljena privremena humanitarna tranzitna vertikala, koridor koji je stotinama tisuća ljudi omogućio relativno brz i siguran put do središta Europe. **Balkanski koridor** nije bio, kako se često prikazuje, tek humanitarna formacija posvećena facilitaciji migracija. Njegova je važna funkcija u skladu s dvoglavom humanitarno-sigurnosnom orijentacijom suvremenog menadžmenta migracija bila i izolacija, discipliniranje, atomiziranje, a u konačnici i redukcija kretanja. Kretanje koridorom zaustavljeno je stoga kada je od Makedonije pa do Slovenije uspostavljena gotovo potpuna i koordinirana kontrola nad osobama u koridoru, a ne kada za njim više nije bilo humanitarne potrebe (Hameršak i Pleše 2017). Samo ispred zatvorene granične ograde u grčkom Idomeniju na dan zatvaranja granica duž koridora u ožujku 2016. godine bilo je oko 12 000 osoba tzv. trećih zemalja koje su ondje na rubu preživljavanja još tjednima čekali da se otvore granice koje su za njih do danas ostale zatvorene.

3. 4. 2022.

Literatura

Andersson, Ruben. 2014. *Illegality, Inc. Clandestine Migration and the Business of Bordering Europe.* Oakland: University of California Press.

Cvajner, Martina; Gabriela Echeverría i Giuseppe Sciortino. 2018. „What Do We Talk When We Talk About Migration Regimes? The Diverse Theoretical Roots of an Increasingly Popular Concept". U *Was ist ein Migrationsregime? What Is a Migration Regime?* Andreas Pott, Christoph Rass i Frank Wolff, ur. Wiesbaden: Springer, 65-79.

De Genova, Nicholas i Nathalie Peutz, ur. 2010. *The Deportation Regime. Sovereignty, Space and the Freedom of Movement.* Durham: Duke University Press.

Hameršak, Marijana i Iva Pleše. 2017. „Zarobljeni u kretanju. O hrvatskoj dionici balkanskog koridora". U *Kamp, koridor, granica. Studije izbjeglištva u suvremenom hrvatskom kontekstu.* Emina Bužinkić i Marijana Hameršak, ur. Zagreb: Institut za etnologiju i

folkloristiku, Centar za mirovne studije, Fakultet političkih znanosti – Centar za istraživanje etničnosti, državljanstva i migracija, 9-39.

Hess, Sabine i Bernd Kasparek. 2017. „Under Control? Or Border (as) Conflict. Reflections on the European Border Regime“. *Social Inclusion* 5/3: 58-68.

Mezzadra, Sandro i Brett Neilson. 2013. *Border as Method, or, The Multiplication of Labour.* Durham i London: Duke University Press.

Moulier-Boutang, Yann i Jean-Pierre Garson. 1984. „Major Obstacles to Control of Irregular Migrations. Prerequisites to Policy“. *International Migration Review* 18/3: 579-592.

Papadopoulos, Dimitris, Niamh Stephenson i Vassilis Tsianos. 2008. *Escape Routes. Control and Subversion in the 21th Century.* London: Pluto.

Rass, Christoph i Frank Wolff. 2018. „What is a Migration Regime? Genealogical Approach and Methodological Proposal“. U *Was ist ein Migrationsregime? What Is a Migration Regime?* Andreas Pott, Christoph Rass i Frank Wolff, ur. Wiesbaden: Springer, 19-64.

Tsianos, Vassilis i Serhat Karakayali. 2010. „Transnational Migration and the Emergence of the European Border Regime. An Ethnographic Analysis“. *European Journal of Social Theory* 13/3: 373-387.

Tsianos, Vassilis, Sabine Hess i Serhat Karakayali. 2009. „Transnational Migration. Theory and Method of an Ethnographic Analysis of Border Regimes“. *University of Sussex Working Paper* 55. University of Sussex Sussex. Centre for Migration Research.

https://e-erim.ief.hr/pojam/rezim-migracija?locale=hr

Riace

Jelka Zorn

Zaradi politike solidarnosti z begunkami in begunci je bil **kriminaliziran** Domenico Lucano, župan mesta Riace na jugu Italije. Leta 1998 v takrat redko naseljenem zapuščenem mestecu so začeli vzpostavljati program dobrodošlice migrantom, ki se ga v literaturi omenja kot „Riace model“ (Driel 2020). To se je zgodilo potem, ko je približno 300 kurdskih begunk in beguncev pristalo na jonski obali. Domačini so jih sprejeli in od takrat dalje so vzpostavljali program naseljevanja migrantov in migrantk v zapuščene hiše in njihovo poklicno usposabljanje pri lokalnih obrtnikih. S tem je mesto oživelo, migranti in domačini so postali skupnost, lokalne šole pa ni bilo treba zapreti, saj se v Riace preseljujejo tudi družine. Medtem ko se je večina mest migrantov branila, so jih oni vabili k sebi. Ta skupnost oziroma levičarski župan Lucano so prejeli več mednarodnih priznanj, med drugim tudi mirovno nagrado Dresden. Oktobra 2018 (kmalu po nastopu desne vlade Mattea Salvinia) je Domenica Lucana finančna policija aretirala in priprla z obtožbo spodbujanja nelegalnih migracij, poneverbe in goljufije. Septembra 2021 je bil obsojen na 13 let zaporne kazni. To preganjanje je rasistični napad na idejo skupnega življenja. Primer je le eden od 158 kazenskih postopkov proti fizičnim osebam ter 16 proti NVO-jem, ki so bili v državah EU zbrani od 2015 do aprila 2019 (Vosyliūtė in Conte 2019: 6).

10. 12. 2022.

Literatura

Driel, Ester. 2020. „Refugee Settlement and the Revival of Local Communities. Lessons from the Riace Model“. *Journal of Modern Italian Studies* 25/2: 149-173.

Vosyliūtė, Lina in Carmine Conte. 2019. *Crackdown on NGOs and Volunteers Helping Refugees and Other Migrants.* ReSoma.

https://e-erim.ief.hr/pojam/riace-mesto-dobrodoslice?locale=hr

Riječni krajolici

Mirna Šolić

Dostupno samo na engleskom jeziku.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-p-d1d055ec-e257-48c9-85b8-5df812e134d9?locale=hr

Rodin šator

Tea Škokić

Udruga Roditelji u akciji (Roda) aktivno je djelovala u kampovima Opatovac i **Slavonski Brod** s primarnom zadaćom pružanja podrške za prehranu dojenčadi i male djece u kriznim situacijama (IYCF-E – Infant and Young Child Feeding in Emergencies). S obzirom na njihovu stalnu aktivnost promoviranja dojenja fokus njihova rada u kampovima bio je na podršci dojenja ženama u pokretu, ali i na nizu drugih aktivnosti pomoći majkama s dojenčadi te malom djecom koje su bile u **tranzitu balkanskim koridorom**.

Početno su u kampu u Slavonskom Brodu uspostavljena tri Centra za majku i dijete u tri različita sektora, dva je vodio UNICEF, a jedan organizacija Save the Children, dok je medicinska humanitarna organizacija MAGNA selila svoje liječnike između tih centara. Ubrzo se pokazalo da je takav način rada vremenski i ljudski neekonomičan te se ovim organizacijama priključuju Rode i otvara se jedan Centar u grijanom šatoru, koji smo mi volonteri, koji smo poznavali rad Roda, zvali Rodin šator. Šator je bio donacija organizacije CARE, a postavljen je odmah uz **distribucijski šator** u koji je usmjeravana glavnina ljudi pristigla u kamp, što je olakšalo trijažu za IYCF-E. Volonteri su, dakle, već u distribucijskom šatoru radili brzu procjenu kojoj trudnici ili majci s malom djecom treba liječnička podrška, kutak za dojenje ili podrška za dojenje, odnosno prematanje, higijena ili presvlačenje djece do dvije godine (v. Jelušić 2017: 52). Sam šator je bio paravanima podijeljen na tri dijela u kojima su se odvijale prethodno navedene aktivnosti, dok je četvrti, tzv. čekaonica, služio ženama koje su čekale na red, ali i gdje su starija djeca i poneki muški članovi obitelji čekali majku i bebu. S obzirom na to da je udio žena koje su s djecom pristizale u kamp krajem 2015. rastao, potreba za mirnim i tihim kutkom gdje su mogle nahraniti, a posebice podojiti djecu pokazala se sve snažnijom. Istodobno je ubrzanost tranzita onemogućavala ozbiljnije savjetovanje o prehrani i podršku dojenju, kao i pripremu adaptiranog mlijeka u prahu i sterilizaciju bočica. Ipak, majke koje su dojile u Rodinom su šatoru dobile tridesetak minuta mira da nahrane dijete i predahnu dok volonterke i zaposlenice premotaju dijete. One, pak, čija su djeca bila na formuli, dobivale su novu bočicu i pripremljeno adaptirano mlijeko u tekućem obliku u tetrapak ambalaži, kao i mogućnost dobivanja čašice za mlijeko, o čemu je brinula organizacija Save the Children (Jelušić 2017: 48).

Tijekom vlastitog volonterskog rada u distribucijskom šatoru nerijetko sam ženama pridržavala malu djecu koju su nosile na rukama, dok bi one uzimale odjeću i obuću te higijenske potrepštine koje su se dijelile. Ne sjećam se ni jedne situacije u kojoj mi netko nije dao dijete u ruke, što bih iskoristila da ih pozovem da odu u Rodin šator. Neke su vrlo rado pristale, a neke su odbijale, vjerojatno zbog straha da se ne razdvoje od ostatka obitelji. Ispred Rodinog šatora moglo se vidjeti muške članove obitelji koji su ponekad nestrpljivo čekali, a u nekoliko situacija su me tražili da požurim njihove žene koje su se valjda po njihovom nahođenju predugo zadržale u toplom šatoru.

Premotavanje pothlađene djece, presvlačenje mokre i dugim putovanjem uprljane odjeće služilo je volonterkama i zaposlenicama u Centru za majku i dijete da prepoznaju je li djetetu potrebna medicinska pomoć. Potonje je posebice bilo izvor frustracija ako je dijete bilo bolesno, a roditelji nisu pristajali zadržati se u kampu (v. npr. Jelušić 2017: 20, 22). Rodin šator pružao je kontinuiranu skrb 24 sata svakog dana, a u njemu su se, prema priručniku, između ostalih, izmjenjivale zaposlene savjetnice i volonterke za dojenje, zaposlene asistentice koje su brinule za odjeću i higijenu ili one koje su pomagale u Centru za majku i dijete i u distribucijskom šatoru (Jelušić 2017: 47).

Na temelju iskustava prikupljenih u radu u kampovima Opatovac i Slavonski Brod Rode su objavile priručnik *Podrška dojenju i prehrani male djece u kriznim situacijama* (Jelušić 2017). Osim kronološkog opisa djelovanja u kampovima, priručnik pobrojava propuštene prilike te poteškoće s kojima su se zaposlenice i volonterke susretale, kao i uspjehe na temelju kojih se mogu planirati buduća djelovanja u kriznim situacijama. No priručnik donosi i niz iskaza suradnica organizacija koje su djelovale u Centru za majku i dijete. Oni se mogu čitati kao svjedočanstva o težini puta kojim su prolazili brojni izbjeglice, ali i kao napor da zagovaraju i podržavaju dojenje kao jednu od rijetkih poveznica izbjegličkog s „normalnim“ životom.

Centar za majku i dijete, Slavonski Brod, prosinac 2015. Fotografija preuzeta iz priručnika *Podrška dojenju i prehrani male djece u kriznim situacijama.*

15. 12. 2023.

Literatura

Jelušić, Renata. 2017. *Podrška dojenju i prehrani male djece u kriznim situacijama. Iskustva stečena tijekom migrantsko-izbjegličke krize u Hrvatskoj 2015. i 2016. godine.* Zagreb: Roda.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-rodin-scaron-ator-p?locale=hr

Rodna dimenzija izbjeglištva

Tea Škokić

U literaturi se rodna dimenzija **izbjeglištva** uglavnom izjednačava sa ženskim iskustvom. Još od 1970-ih UNHCR i druge humanitarne organizacije nastoje prepoznati posebne potrebe žena izbjeglica, međutim tek se u posljednjih trideset godina formiraju politike usredotočene na ranjivost žena izbjeglica s obzirom na seksualno i rodno nasilje, ponajprije u kampovima. UNHCR je 1985. godine donio prvu rezoluciju o ženama izbjeglicama, 1991. izdao vodič sa specifičnim uputama za tretman žena izbjeglica, da bi konačno 2008. u svoju misiju uključio sljedeće: „UNHCR ima odgovornost promovirati rodnu ravnopravnost i raditi na uklanjanju zabrinjavajućeg nasilja nad ženama i djevojčicama kao integralnim dijelovima našeg mandata zaštite“ (o UNHCR dokumentima te šire o povijesnim trendovima v. Bhabha 2004).

Unatoč tomu, brojni izvještaji s terena pokazuju da je u praksi zaštita žena (tu se ubrajaju i djevojčice) ovisna o osobnim stajalištima i pristranosti humanitarnih radnika i socijalnih službi, koji na terenu definiraju tko su ranjive skupine (žene, djeca, LGBT osobe) i što je rodno uvjetovano nasilje (nasilje u obitelji, premlaćivanja supruga, prisilni brakovi, silovanja). S druge strane, uvođenje rodnog aspekta u istraživanje izbjegličkog iskustva, kao i u konkretnu humanitarnu pomoć, postalo je još jedan oblik binarnih kategorizacija koje su već postojale u razumijevanjima migracija – poput toga jesu li zakonite ili ilegalne, regularne ili iregularne, itd. (o taksonomiji i binarnoj kategorizaciji mobilnosti v. Gerard 2014: 1-27). Osim toga, izdvajanje rodne kategorije doprinijelo je esencijaliziranoj i univerzalizirajućoj slici „žene kao žrtve“: one koja je pasivna, ovisna o muškim članovima svoje zajednice, bez pristupa pravima i gotovo neodvojiva od djece (Grabska 2011). Feminiziranje ranjivosti povratno je oblikovalo lik „idealne ženske izbjeglice“ (Fiddian-Qasmiyeh 2010) i „rodnu performativnost“ (Nasser-Eddin 2017) za izvedbu idealnog lika izbjeglice. Ta izvedba nije politički neutralna, tvrdi Doreen Indra (1987), već je povezana sa slikom koju gradimo o izbjeglicama, a koja je duboko politička i povezana s našim predstavama o rodnim ulogama.

Stoga se pred istraživače, kreatore politika i radnike koji se bave humanitarnim radom postavlja pitanje kako obuhvatiti i adekvatno odgovoriti na specifično žensko iskustvo izbjeglištva bez upadanja u stereotipe, bez generaliziranja da iskustvo pojedine žene izbjeglice predstavlja iskustvo svih izbjeglih žena (v. npr. Crawley 2001 o rodnim iskustvima i reprezentacijama tražiteljica azila).

Unutar etnografskih istraživanja izbjeglištva jedan od pristupa je osobno orijentirana etnografija kojoj je cilj afirmiranje rodne dimenzije kao konstitutivnog dijela migracija, dimenzije koja nerijetko oblikuje i određuje prakse „preživljavanja“ u uvjetima „nenormalne svakodnevice“. Istraživačka su pitanja kako rod oblikuje izbjegličko iskustvo, ali i kako ono utječe na „izvođenje“ roda, kako rod utječe na donošenje odluka, od odluke da se krene na put do niza odluka koje žene donose tijekom **tranzita**, posebice u okolnostima posvemašnje **sekuritizacije** migracija i penalizacije izbjeglica (Gerard 2014). Propituju se ženske aspiracije i percepcije budućnosti, spremnost da se preživi sadašnjost i pod koju cijenu, zatim kako rod oblikuje doživljaj prostora, kretanja, mijenjanja okruženja i kultura te obiteljskih odnosa (v. npr. Kisić 2019). Pojedine istraživačice feminističke provenijencije nerijetko zanima očituje li se u narativima žena izbjeglica da raseljavanje i iskustvo izgnanstva, osim što imaju razarajuće posljedice za osobe i obitelji, stvaraju i mogućnosti za (pre)izgradnju i (ponovno) pregovaranje o rodnim i drugim društvenim odnosima (Grabska 2011; o ambivalentnim pogledima na emancipaciju žena izbjeglica v. npr. Dremel 2018). Feministički aspekt istraživanja rodne dimenzije izbjeglištva pritom nastoji uzeti u obzir, osim rodnog, i druge identitete poput rasnog, klasnog ili dobnog, kao i uvažiti kulturne, političke i ekonomske razlike, pa čak i one vremenske i geografske kada govorimo o duljini trajanja migracija i mjestima na kojima se odvijaju migracije (o feminističkom pristupu i intersekcijskoj analizi v. npr. Carastathis et al. 2018).

5. 3. 2022.

Literatura

Bhabha, Jacqueline. 2004. „Demography and Rights. Women, Children and Access to Asylum“. *International Journal of Refugee Law* 16/2: 227-243.

Carastathis, Anna, Natalie Kouri-Towe, Gada Mahrouse i Leila Whitley. 2018. „Introduction“. *Refuge* 34/1: 3-15.

Crawley, Heaven. 2001. *Refugees and Gender, Law and Process*. Bristol: Jordan Publishing Limited.

Dremel, Anita. 2018. „Rod u istraživanjima transnacionalnih migracija“. U *Sudbina otvorenih granica*. Antun Šundalić, Krunoslav Zmaić, Tihana Sudarić, Željko Pavić, Dejan Janković, Anita Dremel i Nataša Krivokapić, ur. Osijek: Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.

Fiddian-Qasmiyeh, Elena. 2010. „'Ideal' Refugee Women and Gender Equality Mainstreaming in the Sahrawi Refugee Camps. 'Good Practice' for Whom?“ *Refugee Survey Quarterly* 29/2: 64-84.

Gerard, Alison. 2014. *The Securitization of Migration and Refugee Women*. London: Routledge.

Grabska, Katarzyna. 2011. „Constructing 'Modern Gendered Civilised' Women and Men. Gender Mainstreaming in Refugee Camps“. *Gender & Development* 19/1: 81-93.

Indra, Doreen. 1987. „Gender. A Key Dimension of the Refugee Experience“. *Refuge. Canada's Journal on* Refugees 6/3: 3-4.

Kisić, Mia. 2019. „Gender in Refuge. Women’s Lives, Spaces and Everyday Experiences in Nakivale Refugee Settlement in Uganda“. *Genero. A Journal of Feminist Theory and Cultural Studies* 23: 41-76.

Nasser-Eddin, Nof. *2017.* „Gender Performativity in Diaspora. Syrian Refugee Women in the UK“. U *A Gendered Approach to the Syrian*

Refugee Crisis. Jane Freedman, Zeynep Kivilcim i Nurcan Özgür Baklacıoğlu, ur. London: Routledge, 142-154.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-strong-rodna-dimenzija-prisilnih-migracija-strong-p?locale=hr

Ruksak

Ivana Budimir, Barbara Kuna, Sara Pekić

Ruksak je predmet usko povezan s putovanjima na kojima se koristi za pohranu uglavnom osobnih i neophodnih stvari. Njegova specifičnost jest način na koji se nosi – na leđima, a radi njegovih dimenzija, ali i prirode puta, ako govorimo o **iregulariziranim migracijama**, u njemu se primarno nose osnovne stvari za put, poput čarapa, pojedinih prehrambenih artikala (v. **čebula**), vreća za spavanje i sličnih potrepština koje će omogućiti olakšano kretanje (usp. Judzińska i Sendyka 2022: 7-16).

Ruksak, kao i čitav niz drugih predmeta u raznim kontekstima pa tako i onom migracijskom, može imati dvojaku ulogu – biti predmet praktične i emocionalne vrijednosti (Povrzanović Frykman 2010: 47). U njemu se mogu nositi materijalni predmeti primarno praktične namjene, ali, kako saznajemo iz nekih drugih migracijskih okružja, i predmeti intimne prirode, poput ljubavnog pisma (usp. De León 2015: 10) ili narukvice. Oni mogu biti i *aide-mémoires* (Marcoux prema Povrzanović Frykman 2010: 49) – „predmeti koji pomažu očuvanju konzistencije i kontinuiteta sjećanja“ (Povrzanović Frykman 2010: 49). Istodobno, odbačeni ili izgubljeni ruksaci kakvi se nalaze duž migrantskih puteva i sami se mogu „čitati“ kao kulturni tekstovi jer „govore“ o mnogo toga – osobni predmeti migranata omogućuju nam da zamislimo njihove fizičke karakteristike (dob, visinu, spol) kao i osobnost (zanimanja, interesi) (Judzińska i Sendyka 2022: 11-12). Pritom je nužan oprez, kako se ne bi „iskliznulo“ u objektivizaciju i dehumanizaciju ljudi o kojima pišemo.

U ovome će tekstu biti riječi o ruksaku pronađenom na putu od Trsta prema zaleđu, kod mjesta Boršt, talijanskog imena Sant’Antonio in Bosco, blizu granice sa Slovenijom, neposredno uz usku, zavojitu cestu i obiteljsku kuću. Ondje su cijelo 20. stoljeće prolazili skriveni migrantski putevi, o čemu smo više čuli od mještana i predavača tijekom studentske terenske radionice u okviru koje je nastao i ovaj tekst. Naizgled ni po čemu poseban, tamnoplavi ruksak uz cestu, na suhom, žutom lišću uz stube koje iz **šume** vode prema cesti brzo nam je privukao pozornost. Ruksak srednje veličine, naopako okrenut, s otisnutim bijelim slovima loga *Perth College* na prednjoj strani, imao je dva velika pretinca i jedan manji te mrežice za boce s obje bočne strane. Je li ruksak uistinu s istoimenog fakulteta u Australiji ili je natpis na njemu proizvoljan, znak da se radi o još jednom proizvodu industrije brze mode? Po svemu sudeći odbačen, poput tolikih drugih koje smo vidjeli u šumi uz granicu, ruksak se mimikrijski stopio s prirodom, istovremeno odudarajući od nje. Odbačen, kao što se uz cestu odbacuje **smeće**, činio se nedirnutim premda takav sigurno nije bio. Životinje su ga dodirivale, možda i pomaknule, a kukci i ličinke nastanili. U nedoumici smo promatrale ruksak pitajući se pripada li osobi u pokretu. Intenzivni miris ljudskog znoja kakav se može povezati i s dugim i teškim putovanjima, pješačenjem i skrivanjem od glavnih puteva, bio je prvi jasniji signal da se radi o ruksaku koji je odbačen nakon takvog puta. Zapitale smo se bismo li ga dodirivale da smo se ondje zatekle kao turisti ili slučajni prolaznici (De León i Hameršak 2022: 244), a ne na studentskom istraživanju. Mi smo ruksak i njegovu unutrašnjost istražile, pregledale i fotografirale s idejom da doprinesemo dokumentaciji iregulariziranih migracija, uočavanju i bilježenju tragova skrivenih kretanja u prostoru – arheoloških dokaza da je netko doista prolazio tim putem i za sobom ostavio trag (Judzińska i Sendyka 2022: 3).

Odbačeni ruksak pokraj ceste prema Borštu, 24. 3. 2023. Foto: Ivana Budimir

Ruksak kao napušteni artefakt s dokumentarnom vrijednošću simbolizira teški migrantski put, ali i prekinutu vezu između čovjeka i predmeta. Naša inicijalna emotivna reakcija na ruksak bila je minimalna, ali su naša nelagoda, pa i zatečenost ipak bili očiti. Neko vrijeme provele smo u tišini razmišljajući – sve vrijeme stojeći nad ruksakom. Naša je pozicija prilikom pregledavanja ruksaka bila jasna – bile smo osobe koje su došle na „mjesto događaja“ i u predmet na koji smo naišle upisale smo različita značenja, vodeći se pretpostavkom da na „transnacionalnim putovanjima predmeti ne samo da su prisutni, nego su često i od ključnog značenja“ (Povrzanović Frykman 2010: 46).

Kretanje ljudi neminovno je povezano s premještanjem stvari, a pregovaranje o značenjima *de facto* implicira komunikaciju s predmetima i putem njih (usp. Povrzanović Frykman 2010: 43-44). U odbačenom ruksaku na talijansko-slovenskoj granici našle smo predmete iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine, prethodnih točaka **gejma**. Pokraj ruksaka nalazio se odbačeni dio papirnatog omota čarapi marke *Puma*. Ruksak je, zaključile smo prema njegovom sadržaju, ali i vodeći se iskustvom stečenim „obilaskom“ mjesta okupljanja ljudi u pokretu u Trstu i okolici, vrlo lako mogao pripadati mladom muškarcu. Pretpostavile smo da je odbačen zato što na kraju puta, nadomak Trsta nije bio više nužan, dapače, prema Williamu Waltersu, na toj je dionici puta lako mogao predstavljati i „identifikacijsku oznaku“, potencijalnu prijetnju, znamen prema kojem bi policija mogla prepoznati „ilegalnog“ migranta (Walters 2015: 476). S obzirom na to da se ruksak doimao duže vrijeme netaknutim, istrošen utjecajem vremenskih (ne)prilika, zapitale smo se o simbolici ruksaka u tom prostoru. Dakle, ne samo da ga je odbacio njegov vlasnik, nego su ga na neki način odbacili i lokalni stanovnici i to tako da ga, paradoksalno, nisu bacili u smeće kako bi se očekivalo s obzirom na to da se radi o otpadu uz put, nego su ga ostavili na mjestu na kojem je, vjerojatno, i odbačen.

Račun iz odbačenog ruksaka, 24. 3. 2023. Foto: Marijana Hameršak

Račun koji smo u odbačenom ruksaku našle kraj ceste na prvi pogled ni po čemu nije poseban. No, on ne samo da je dio sadržaja ruksaka, nego je i izvor informacija o stvarima kupljenima za put, od kojih su neke bile u njemu kad smo ga pronašle, barem u tragovima, odnosno dijelovima ambalaže, dok su druge, vjerojatno, potrošene, odbačene, izgubljene. Račun stvara i sliku o vlasniku ruksaka koji, osim što su mu trebali izvori brze energije za put, udovoljava, kao i mnogi od nas, svojim sitnim porocima. Na računu, naime, dominiraju slatkiši, a uz njih se navode i energetska pića dva različita proizvođača, dvolitrena boca *Karlovačkog piva* i cigarete *Marlboro Red*. Upravo zbog činjenice da je pivo bilo navedeno na računu, zapitale smo se jesmo li dobro procijenile da se radi o ruksaku koji je bio u gejmu. Zapitale smo se ima li mjesta za pivo na takvom putu i shvatile da konzumiranje alkoholnog pića ne znači da osoba nije na putu, već samo da postoje određene pretpostavke o putu i osobama koje putuju. Neke od tih pretpostavki tiču se naše percepcije puta kao teškog, ali se tiču i nekonzumiranja alkohola zbog religijskih razloga. Dijelove nekih artikala s računa mogli smo pronaći u ruksaku, u kojem se nalazila ambalaža čokoladice *Snickers* i papirnata ambalaža koja je zajedno držala četiri limenke *Red Bulla*.

Od deset artikala, polovica su bili slatkiši: keksi *Tops*, čokoladica *Snickers*, keksi *Nutella*, čokolada *Jimmy* i vafli *Napolitanke*. Samo dva artikla s računa nisu bila prehrambene prirode, a to su bile cigarete i vrećica. Ono što smo mogle zaključiti jest da su ovo sitnice koje služe kao svojevrstan *power up* i pomažu čovjeku da lakše „pregrmi“ velik i potencijalno težak put. Mjesto kupnje bio je *Konzum* na Trgu Ante Starčevića, u pothodniku Glavnog zagrebačkog željezničkog kolodvora koji je zbog promjene migracijske politike, toleriranog **tranzita**, krajem 2022. godine vrvio ljudima u pokretu. Adresa trgovine na računu potvrdila je našu polaznu pretpostavku da se radilo o migrantskom ruksaku.

Mjesto na kojem smo našle odbačeni ruksak napustile smo s više otvorenih pitanja nego odgovora, koje smo u naknadnim razgovorima i ovim tekstom pokušale iznova promisliti i povezati.

18. 7. 2023.

Literatura

De León, Jason. 2015. *The Land of Open Graves. Living and Dying on the Migrant Trail*. Oakland: University of California Press. Autor fotografija Michael Wells.

De León, Jason i Marijana Hameršak. 2022. „Interview with Jason De León“. *Etnološka tribina* 52/45: 238-249.

Judzińska, Natalia i Roma Sendyka. 2022. „The Crisis at the Polish-Belarusian Border. Sites and Things“. *Sprawy Narodowościowe: Seria nowa* 54: 1-35.

Povrzanović Frykman, Maja. 2010. „Materijalne prakse bivanja i pripadanja u transnacionalnim društvenim prostorima“. *Studia ethnologica Croatica* 22/1: 39-60.

Walters, William. 2015. „Migration, Vehicles, and Politics. Three Theses on Viapolitics“. *European Journal of Social Theory* 18/4: 469-488.

Bilješke

Tekst je proizašao iz studentsko-istraživačkih terenskih radionica u Trstu i Ljubljani u proljeće 2023. godine u organizaciji Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Ljubljani i Instituta za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu.

Sava se je zamutila

Drago Župarić-Iljić

Hladan i tmuran novembarski dan, sve kraći i tamniji, s ljepljivom posavskom maglom, ko' da sama Sava isparava i direktno se uvlači pod kožu, i gdje više ti ni zvijezdu ni mjesec ne vidiš, s nasipa ni rijeku ni stabla, samo odnekud lavež psa odjekuje na salašu u daljini miješajući se sa seoskim crkvenim zvonima i pozivom mujezina na akšam-ezan. Vrijeme Dnevnika, kratak telefonski poziv, razmjena par iskrzanih rečenica, gotovo pa vikanje oca, šok i nevjerica. Tetka više nema, kako nema?! Sava ga odnijela, njega i neke koje je prevozio u čamcu, voda nabujala, Sava na tom dijelu brza, njih puno, čamac se prevrnuo. Pa kako? Kurdi neki tko li, a on, šta on, otkud on vozio, zašto, šta mu to trebalo, četvero djece doma, najmlađe tek dojenče od pola godine života. Tragedija, tuga pregolema.

Vremena su teška, otkucavaju zadnji dani 20. stoljeća u jednom bosanskoposavskom selu, s kaljavim avlijama, treskavim kaldrmama, lošom strujom koja nakon rata ponegdje još cuka iz agregata sa švercanom naftom, s fildžanom koji se ostavi za komšije, ne toliko za putnike, mada i njih ima, ostaju oku nevidljivi za mnoge, zna se za njih, zna se vjerojatno i gdje, kako, kod koga i kuda, za koliko novaca kome vozit, ako si u te godine želiš skrpat kućni budžet (a moraš nekako), jer nije ti dovoljan par žuljevitih zidarskih ruku da bi prehranio svoja i još petero usta samo poštenim radom. Ima obližnja pijaca „Arizona“, zvana i „Koridor“, ne onaj **balkanski**, nego onaj što spaja Semberiju i istočni dio Republike Srpske s Banja Lukom i ostatkom. Ne mora se više preko ćudljive Save iz Orašja za Županju skelom (u tom kraju znana i kao kompa; i nada i transgeneracijska trauma za mnoge), jer je otvoren i novi/stari most, srušen početkom rata. Ali za Kurde, Iračane, pa i za Kosovare i druge nema tog službenog graničnog prijelaza, nema carinske postaje, nema službenika kojima bi se mogli obratiti i zatražiti ulaz i zamoliti prolaz, za negdje na zapad, u bolje sutra. Putne isprave ako su i imali, pitanje u rukama kojeg krijumčara su tada ili gdje ih, ako uopće, čekaju, u rukama novog lokalnog gospodara rata i šverc-komerca. A preko Save, samo još jednog riječnog prijelaza od mnogih, samo još jedne vode i nezadržive vlage i prilike za smrzavanje, čeka ih srijemska ravnica, potom slavonska polja i nova cesta, i dalje i dulje, sanjana Italija, Švajcarcija, Germanija, i dalje i dulje, k svojima, nekome, nikome. A sad hladna Sava se je zamutila, većina iz prevrnutog čamca je **skončala život** utopivši se, a par ih je i **preživjelo**, poslije su ih našli i izvukli na obalu, no tetkovo tijelo **nije pronađeno** ni nakon par dana pretrage. Besana jeza i morá su se uvukle u familiju.

***

Opet je jesen, maglovita i spora, a visoki, ispijeni i od života izraubani, samoizolirani autsajder Mirko prazna pogleda prati titranje lampe u svojoj trošnoj ribarskoj kućici na toj istoj Savi, kad li ga trgne zvuk motora od kombija. Preuzima zadatak od krijumčara da nezakonito prebaci pun čamac Kineza s bosanske na hrvatsku obalu. U sličnom slijedu događaja čamac se pokreće, klizi od bosanske prema hrvatskoj obali, ali je prekrcan, putnici počinju paničariti, voda se puni, čamac se prevrće, ljudi se guše, zazivaju pomoć, potom sve utihne, njihova tijela **plutaju nizvodno**. No Mirko naposljetku ispliva, domogne se obale, spašavajući i jednu djevojku Kineskinju, koja doziva svog stradalog oca s kojim je putovala, i kojeg naposljetku pronalazi i pokapa u savsko muljevito blato, tijekom kiše koja ispire sve osim grča i očaja gubitka svega, gubitka svoga, negdje u tuđini, u prijelazu, na nepoznatoj granici, i to baš u ovom kutu svijeta, gdje kako netko kaza: „Vjekovi ne prolaze, nego stoje usporedo jedni uz druge“. Sve što dalje slijedi oslikava stvaran život i surovost tih postratnih, dejtonskih godina u pograničnom području Posavske županije BiH i županjske Posavine; ratne traume, ratno profiterstvo, urušenost veza i povjerenja, nedostatak poslova, neobrađena polja zasijana minama, koruptivna uvezanost vlasti, međunarodnih snaga SFOR-a i EUFOR-a te lokalnih šerifa, trgovina ljudima i prostitucija, kriminal vezan uz krijumčarenje duhana, droge, oružja, i ljudi, jer kao što trešti iz Golfa na putu do Koridora, od Brčaka Ede Maajke: *Šverc s ljudima, tu se prava lova uzima, Rusima, Kinezima, Albancima, Irancima i svima njima, a njih uvijek mašala ima. Minimalni rizik, prihodi su stalni, zapada su gladni, a mi dobro uhodani.* Mirko, progonjen ratnim sjećanjima i PTSP-om, savske šarane izlovljuje ručno izrađenim dinamitom, živi na cigaretama i alkoholu tjerajući vlastite demone, no potom saznaje o pronalasku tijela nestalih mu roditelja u obližnjoj masovnoj grobnici. Skrhan, u osvetničkom stilu kreće u revolveraški obračun s lokalnim mafijašima koji su oteli Kineskinju za koju je osjetio da zaslužuje novu priliku negdje u sanjanoj Germaniji. A možda i on zajedno s njom, jer, premda je jezično ne razumije, osjeća u njoj čovjeka, a ne samo strankinju i predmet koji treba prebaciti preko granice, pa tako i za njega „prelazak granice“ znači pitanje izbora (ostatka) života, ili pitanje smrti u svojoj tami. Kraj priče moguće je vidjeti u filmu „Put lubenica“ redatelja Branka Schmidta, s Krešimirom Mikićem i Sun Mei u glavnim ulogama, a prema ideji Ive Gregurevića, dobrog poznavatelja toga kraja i tog mentaliteta, rodom iz istog sela kao i tetak. Film koji se ne gleda lako, još teže zaboravlja, i koji zasigurno može ući na listu filmova o migracijama i granicama na projektu koji vodi Lorenzo Piccoli.

***

Nastavljajući nakon ove digresije s Mirkom čitam iznova i prisjećam se ondašnje vijesti u dnevnim novinama povodom tragedije utapanja gdje jedan stručnjak upozorava kako ljeti tijela utopljenika u toploj vodi isplivaju nakon tri do pet dana, a zimi, kako je Sava u porastu i dosta hladna, moguće je da tijela ne isplivaju na površinu i tridesetak dana. Iako su utopljenike Kurde bili uspjeli relativno brzo locirati i identificirati, trebalo je proći još točno četiri tjedna, kada su početkom decembra tetkovo tijelo našli daleko nizvodno, negdje duboko preko još jedne granice, na savskoj obali u vojvođanskom Sremu. Time je novi val tuge i jada preplavio familiju, ali je bio donio i svojevrsno olakšanje, jer je konačno bilo moguće organizirati ukop i oprostiti se od njega. Sin, suprug, otac, brat, stric, tetak, branitelj i zidar, ali prije svega čovjek, mogao je napokon usnuti u posavskoj zemlji, u grobu nedaleko te iste Save koja mu je prekinula hod po njoj. Kažu da su bila teška vremena, novaca malo za kruh i za pelene, da mu je to bio prvi put da je pokušao nekoga na taj način prevesti preko, da nije znao plivati, i da je na tijelu imao prostrijelnu ranu. Sve je to danas teško provjerljivo, nešto što će tetka odnijeti sa sobom jednog dana kada legne pored njega. Tih godina kada je Hrvatska tek započela dugotrajni pregovarački proces s EU oko pridruženja, hrvatski su graničari revno počeli nadzirati i kontrolirati zasade EU graničnog režima, koji je i u prijašnjim i u narednim godinama, sve do danas, već zaustavio mnoge živote. Upravo u tom kraju gdje je najveći meandar Save ispisane su epizode stvaranja **riječnog krajolika** kao **naoružanog krajolika** koji je poslao u smrt mnoge ljude u pokretu. K tomu, za mnogo lokalno stanovništvo, posebice mlađe, koji su iz svega izašli kao gubitnici tranzicije, a neki nažalost i kao „izbjeglice pred poplavom“ iz 2014, sanjana Germanija je danas jednako novo podneblje pod kojim zarađuju za kruh svagdašnji, kao i oni kojima je bilo znatno teže doći

do tamo, i koji su ostavili svoje živote zbog migracijskog režima. Sad s ove ili s one strane Save, svima nam ona obilježava živote, i podsjeća na moć prirode i na moć granica.

10. 11. 2026.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-strong-sava-se-je-zamutila-strong-p?locale=hr

Schengen

Marijana Hameršak, Marta Stojić Mitrović

Schengen je naziv za projekt ukidanja graničnih kontrola između država centra Europe i uvođenja pojačanih kontrola granica na obodima kontinenta. Koristi se kao prostorna metonimija za šengensku pravnu stečevinu (*acquis*) i s njom povezane dokumente, sustave i prakse: *Schengenski sporazum*, *Konvenciju o provedbi Schengenskog sporazuma*, *Zakonik o schengenskim granicama*, Schengenski informacijski sustav (SIS), područje na koje se odnosi, vize za kratkotrajan boravak i dr. Uz ovu službenu, zakonski definiranu terminologiju u medijima i svakodnevnom govoru paralelno cirkuliraju i neslužbeni pojmovi kao što su šengenska zona, šengenska viza, šengenska granica, šengenski instrument ili šengenska država. U terminološkoj bazi EU, IATE, uz njih nalazimo i druge, manje poznate pojmove, primjerice šengenski ID, šengensko upozorenje, šengenski ciklus, pa i šengenski autobus.

Posebno su zanimljivi šengenski pojmovi u negacijskom obliku, poput pojma ne-šengenske vize koji se ponekad koristi u neformalnoj komunikaciji za vize za EU države koje nisu u šengenskoj zoni (Rumunjsku, Bugarsku, Cipar, donedavno Hrvatsku). Tu su i pojmovi koji ciljano mobiliziraju šengenski imaginarij, kao *brand* koji garantira da je uspostavljena adekvatna regulacija i sistem provjere (porijekla i kvaliteta robe i financija, ispunjenosti standarda ili identiteta ljudi) i nadzora kretanja. Takav je pojam mali ili mini Schengen koji se koristio za imenovanje udruživanja država **zapadnog Balkana** koje su, u obratu stvari, ne tako davno i same bile upisane u tzv. crni Schengen ili crnu šengensku listu. Posljednja je još jedan šengenski pojam, a odnosi se na popis država čiji su državljani 2000-ih trebali vize za ulazak u šengensko područje.

Kako se to naglašava i u bazi IATE, u pojašnjenju prijevoda pojma *Schengen area*, prema pravopisnim pravilima hrvatskog jezika pridjevi izvedeni iz naziva mjesta pišu se fonetski, što bi u ovom slučaju bilo „šengenski“. Oblik „schengenski“ ipak se preferira u bazi, ali i službenoj komunikaciji, jer se on „ustalio u hrvatskim prijevodima pravne stečevine EU-a“ te ga „iz pravnih razloga sada više nije uputno mijenjati“. S obzirom na to da pravni razlozi nisu obavezujući za ovaj tekst on će težiti upotrebi fonetskog pridjevskog oblika kad god se ne radi o citatu ili službenom nazivu.

Schengen svoje ime duguje nazivu mjesta u kojem su Njemačka (tadašnja Zapadna Njemačka, odnosno Savezna Republika Njemačka), Francuska, Luksemburg, Belgija i Nizozemska 1985. godine potpisale sporazum o postupnom ukidanju graničnih kontrola na svojim granicama. Sporazum je ustvari potpisan na brodu Princesse Marie-Astrid, u blizini Schengena, na dijelu rijeke Mozele (Moselle) koji je na tromeđi Njemačke, Luksemburga i Francuske, na lokaciji od „izrazite simbolike za novi 'postnacionalni' pristup kontroli granica“ (Zaiotti 2011: 4). Schengen, dakle, nastaje izvan okvira Europske unije, tada Europske ekonomske zajednice, u koju se naknadno implementirao kroz ugovore, sporazume, dogovore i sastanke tijekom 1990-ih i 2000-ih i same nazvane poput Schengena po geografskim imenima, poput *Ugovora iz Amsterdama* ili *Ugovora iz Lisabona*.

Implementaciju Schengena u EU, koja je od početka bila postavljena kao jedan od njegovih ciljeva, pratile su rasprave i prijepori, ali i šengenizacija Unije, umjesto očekivane europeizacije Schengena (Zaiotti 2011: 153). Kao model uspostavljen multilateralno i odozgo, mimo mehanizama demokratske kontrole i intervencija te *a posteriori* i u osnovi fluidno i neobvezujuće uključen u EU o čemu su napisane brojne analize (Votoupalová 2020), Schengen kontinuirano prelazi vlastite fizičke i pravne granice, istodobno osiguravajući, ali i stalno prijeteći kulturnoj, političkoj i prostornoj koherentnosti EU. Tako je jedan od rezultata naknadne implementacije Schengena u Europsku uniju i to da EU, kako je u ranim danima Schengena primijetio William Walters (2002: 567), nema jedinstvenu granicu za koju se može reći da određuje neki jedinstveni administrativni prostor.

Šengenski prostor, koji je danas višestruko veći nego 1995. godine kada je prvih sedam europskih država počelo primjenjivati sporazum o ukidanju graničnih kontrola, ni danas ne obuhvaća u cijelosti sve države članice Europske unije, dok dodatno uključuje i nekoliko država koje nisu članice EU. Osim toga, Schengen obuhvaća i prostore njegova utjecaja, bolje rečeno, prostore ovisne o njemu. U skladu s eksternalizacijskom tendencijom Schengena kao projekta EU interne eksternalizacije na liniji centar-periferija (Cobarrubias et al. 2023), šengenski se mehanizmi, naime, primjenjuju i izvan šengenskog područja slobodnog kretanja. Dijelovi šengenske pravne stečevine, financije i prakse prelijevaju se u ne-šengenske EU države putem ponekad dugotrajnih, stalno otvorenih procesa pristupanja Schengenu, kakav je bio i hrvatski. Šengenski mehanizmi i metode odnedavno se sve više šire i u države koje nisu članice EU, a za što su primjer recentni sporazumi Frontexa, čuvara, straže vanjskih granica EU i Schengena, sa Sjevernom Makedonijom, Albanijom ili Srbijom.

Granični prijelaz Prilišće/Žuniči, 29. 9. 2023. Foto: Marijana Hameršak

Prema šengenskoj logici, stroge kontrole oboda preduvjet su slobode kretanja unutar šengenske zone, ili drugim riječima, cijena abolicije internih granica je stroga kontrola vanjskih granica. Schengen u tom smislu amplificira iskustvo granice za države, zajednice i pojedince na vanjskoj granici i s druge strane te granice, pa se za njega koriste i metafore tvrđave Europe i nove željezne zavjese. Ta je logika generirala i sve veći fokus na zajedničkim kontrolama vanjskih granica, pa i osnivanje i rast Frontexa, kao i stvaranje zajedničkog europskog sustava azila (CEAS), procese koji su desetljećima razapeti između divergentnih političkih opcija, interesa i pozicija država članica EU. Istodobno se ni na internim granicama ustvari nikada nije radilo o ukidanju kontrola, nego o njihovom premještanju u unutrašnjost država centra i to kroz kompleksne i decentrirane državne i naddržavne mjere i prakse, materijalne, digitalne, pravne i druge sustave i alate kontrole kretanja, od Eurodaca do **Dublina** i uzimanja **otisaka prstiju**, od kontrole javnih prijevoznih sredstava u blizini granice, kroz regularne prolaske i zaustavljanja na obližnjim benzinskim stanicama, do **detencijskih** centara, koji oblikuju „neku vrstu stalno promjenjive zastrašujuće žive klopke za nepoželjne“ (Hameršak i Pleše 2017: 9).

Šengenski prostor, službeno, ima dva cilja: „Otvaranje unutarnjih granica jedna je strana šengenskog novčića. Druga strana je osiguranje sigurnosti svojih građana. To uključuje pooštravanje i primjenu jedinstvenih kriterija za kontrole ne-šengenskih državljana koji ulaze u EU na zajedničkoj vanjskoj granici, razvijanje suradnje između graničnih policija, nacionalnih policija i pravosudnih tijela te korištenje sofisticiranih sustava razmjene informacija“. Prvi cilj, ukidanje unutarnjih granica, koji je bio pokretač cijelog projekta i koji je i danas za mnoge koji žive na njegovu teritoriju ključno postignuće i simbol EU, danas se, kako pokazuje ovaj citat, svodi na samorazumljivi i sporedni aspekt Schengena, dok se drugom, sigurnosnom aspektu daje puno više prostora (usp. Guild 2001). Ovaj konflikt između težnje prema nesmetanoj, neoliberalnoj, globalnoj cirkulaciji dobara, usluga i kapitala, s jedne strane, i, s druge, prema biopolitičkoj kontroli ljudi u literaturi se još naziva, kako podsjećaju Sabine Hess i Bernd Kasparek (2017: 51), dilemom kontrole ili dvostrukim imperativom Schengenlanda. Prenaglašavajući sigurnost nad slobodom, Schengen ima, malo je reći, negativan utjecaj na susjedne zemlje i ne-EU državljane, države na vanjskoj granici, percepciju i praksu ljudskih prava, ravnopravnosti, pravednosti, **solidarnosti**, sigurnosti, suvereniteta i granica u EU, a o čemu već postoji i zamjetna literatura (Votoupalová 2020).

Granični prijelaz Prilišće/Žuniči, 29. 9. 2023. Foto: Marijana Hameršak

Schengen se u literaturi dugo opisivao u pojmovima raskida s vestfalijanskim granicama, kao format postnacionalne granice koja „čini se ne obitava u području klasične geopolitike, država protiv država, rata i mira“ (Walters 2002: 564). Granice Schengena su prije pravne, nego fizičke i vezane za teritorij, te imaju naglašenu dimenziju kriminalizacije migracija (usp. npr. Guild i Bigo 2010). Stoga je u šengenskom krajoliku posebno mjesto dano iregularnim, **iregulariziranim** migrantima koji su „*ujedno* navodni 'uzrok' potrebe za strožim mjerama *i* performativni 'učinak' tih mjera“ (Vaughan-Williams 2015: 20). Drugim riječima, šengenske se granice u javnom diskursu prije svega predstavljaju kao brana od sigurnosnih prijetnji latentno personaliziranih u rasijaliziranim figurama muslimana i nebijelih osoba (Walters 2002: 570), odnedavno i militariziranih kroz diskurse o hibridnom ratovanju, odnosno pritiscima i intervencijama Turske i Bjelorusije i slanju izbjeglica na EU granice (usp. İşleyen i Karadağ 2023). Ovaj pravac renacionalizacije šengenskih granica ili njihova podređivanja nacionalnim interesima i imperativima može se pratiti i unutar Schengena, gdje od **dugog migracijskog ljeta** 2015. godine države članice kontinuirano ili povremeno, često i u koordinaciji kao u jesen 2023. godine, uvode granične kontrole i na unutarnjim granicama. Te se nesistematske kontrole mogu provoditi nad svima koji se kreću nekim područjem (Popescu 2015). U potrazi za nekoliko migranata, kontroliraju se tisuće vozila. Osim intenziviranja nadzora nad općom populacijom i njenim kretanjem, ove prakse imaju i druge posljedice, normalizaciju praksi rasne profilacije i iregularizacije općenito. Recentni val uvođenja kontrola na internim granicama u 2023. godini imao je, donekle, slično onom iz 2015. godine (Guild et al. 2015), elemente pokazne vježbe visokog medijskog i dnevnopolitičkog dosega. Schengen se tu koristio strateški, kao alatka vanjskopolitičkih odnosa, sredstvo polarizacije birača, spektakularizacije granica i rada granične policije te normalizacije stava prema kojem su migracije problem.

Spektakl šengenskih kontrola diskurzivno locira rizik s one strane granica zone i ljude koji dolaze izvana identificira kao remetilački faktor. Schengen istovremeno implicira da je maksimalna kontrola onih koji su već unutra, dakle, građana i drugih stanovnika država šengenske zone – uspostavljena. Stranci koji ostave dovoljno odgovarajućih podataka, u biometrijskim pasošima ili dokumentaciji koju podnose za vizu, na primjer, stječu pravo pristupa ovoj zoni. Budući da su kriteriji kontrole *a priori* zadovoljeni, svakodnevne provjere unutar zone postaju izlišne. Da bi se mogli kretati u šengenskom području, ljudi prethodno moraju pristati na nadzor, čineći „slobodu kretanja“ još jednom retoričkom igrom sekuritarnog režima. Gledano iz tog kuta, očito je da spomenuta, temeljna dilema ili dvostruki imperativ šengenske zone u stvari ne postoji.

Objavljeno 21. 11. 2023. Nadopunjeno 26. 3. 2024.

Literatura

Cobarrubias, Sebastian, Paolo Cuttitta, Maribel Casas-Cortés, Martin Lemberg-Pedersen, Nora El Qadim, Beste İşleyen, Shoshana Fine, Caterina Giusa i Charles Heller. 2023. „Interventions on the Concept of Externalisation in Migration and Border Studies“. *Political Geography* 105: 102911.

Guild, Elspeth. 2001. *Moving the Borders of Europe.* Nijmegen: Faculteit der Rechtsgeleerdheid.

Guild, Elspeth i Didier Bigo. 2010. „The Transformation of European Border Controls“. In *Extraterritorial Immigration Control*. Bernard Ryan i Valsamis Mitsilegas, ur. Leiden: Brill, 252-273.

Guild, Elspeth, Evelien Brouwer, Kees Groenendijk i Sergio Carrera. 2015. „What is Happening to the Schengen Border?“ *CEPS Paper in Liberty and Security in Europe* 86.

Hameršak, Marijana i Iva Pleše. 2017. „Zarobljeni u kretanju. O hrvatskoj dionici balkanskog koridora“. U *Kamp, koridor, granica. Studije izbjeglištva u suvremenom hrvatskom kontekstu.* Emina Bužinkić i Marijana Hameršak, ur. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, Centar za mirovne studije, Fakultet političkih znanosti – Centar za istraživanje etničnosti, državljanstva i migracija, 9-39.

Hess, Sabine i Bernd Kasparek. 2017. „De- and Restabilising Schengen. The European Border Regime After the Summer of Migration“. *Cuadernos Europeos de Deusto* 56: 47-77.

İşleyen, Beste i Sibel Karadağ. 2023. „Engineered Migration at the Greek–Turkish Border. A Spectacle of Violence and Humanitarian Space“. *Security and Dialogue* 54/5.

Popescu, Gabriel. 2015. „Controlling Mobility. Embodying Borders*“.* U *Borderities and the Politics of Contemporary Mobile Borders*. Anne-Laure Amilhat Szary i Frédéric Giraut, ur. London: Palgrave Macmillan, 100-115.

Vaughan-Williams, Nick. 2015. *Europe's Border Crisis. Biopolitical Security and Beyond*. Oxford: Oxford University Press.

Votoupalová, Markéta. 2020. „Schengen Cooperation. What Scholars Make of It“. *Journal of Borderlands Studies* 35/3: 403-423.

Walters, William. 2002. „Mapping Schengenland. Denaturalizing the Border“. *Environment and Planning D: Society and Space* 20/5: 561-580.

Zaiotti, Ruben. 2011. *Cultures of Border Control. Schengen and the Evolution of European Frontiers*. Chicago i London: The University of Chicago Press.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-schengen-p?locale=hr

Seven Days Paper

Marijana Hameršak

Seven days paper kolokvijalni je naziv za dokumente kojima se regulirao tranzit kroz Hrvatsku u 2022. i 2023. godini. U tom razdoblju, koje još nema svoje ime, a koje bi se u analogiji s iskustvom **balkanskog koridora** moglo nazvati razdobljem koridora u sjeni, više od stotinu tisuća izbjeglica i drugih migranata tranzitiralo je kroz Hrvatsku uz pomoć različitih dokumenata. Prema trajanju najstarijeg od njih, rješenja o povratku, oni su se vrlo često među aktivistima, humanitarnim radnicima, izbjeglicama i drugim migrantima generički nazivali *seven days paper*. Rješenje o povratku je zamišljeno i zakonski definirano kao dio deportacijske infrastrukture, njezin prvi, nominalno dobrovoljni stupanj. Drugim riječima, ono je administrativni okvir za *self-deportation*, kako je Hamza, koji se u proljeće 2016. godine nakon zatvaranja koridora našao zatočen u Ježevu, nazvao svoj, formalno gledano, dobrovoljni povratak u Irak.

Povijesno gledano, *seven days paper* srodan je grčkoj *harti*, također rješenju o povratku, ali u duljem roku (od šest mjeseci ili mjesec dana), iz razdoblja **dugog migracijskog ljeta** (npr. Rozakou 2017: 37-38; Rydzewski 2024) i varijacijama tog dokumenta u zemljama **balkanske rute**. Sjeverna Makedonija uvela je u ljeto 2015. godine izmjene azilnog zakona koje su „omogućile upotrebu javnog transporta i osobama koje su nezakonito ušle u zemlju izdavanjem potvrde od 72 sata po ugledu na potvrdu o izraženoj nameri da se traži azil u Srbiji“ (Stojić Mitrović 2021: 102). Zajednička strategija regulacije migracija „sa 72-hours paper – koja je prvo uvedena u Srbiji, a kasnije ju je usvojila i Makedonija – značajno je pridonijela uspostavljanju formaliziranog koridora na jugu balkanske rute u ranu jesen 2015. godine“ (Beznec et al. 2016: 61). U Hrvatskoj se kretanje u koridoru barem do kraja 2015. godine također reguliralo rješenjem o povratku, odnosno, rješenjem o dobrovoljnom napuštanju Republike Hrvatske u roku od sedam dana (*Zakon o strancima*, NN 11/13, čl. 113), dok se izbjeglice definiralo kao *strance u postupku povratka*. Zbog brzine kojom se tada odvijao tranzit, a zbog koje nije bilo puno prostora za stvaranje **mobilnih zajedničkih dobara**, znanja o samom putu, ali i okolnosti da se tzv. registracija izbjeglica u koridoru u Hrvatskoj provodila u dijelovima **kampa u Slavonskom Brodu** u koje većina zaposlenih i volontera nije imala pristup (Hameršak i Pleše 2017: 108-111), dokument ili dokumenti koji su se u Hrvatskoj u to doba izdavali u tranzitnu svrhu nisu bili predmetom razgovora i rasprava, niti su dobili svoj kolokvijalni naziv koji bi bio usporediv s ovdje spomenutima.

Širenje funkcija i nadležnosti rješenja o povratku u hrvatskom kontekstu nije uvijek bilo u smjeru toleriranja ili facilitacije tranzita. Nakon zatvaranja koridora 2016. godine rješenje je bilo važan administrativni dio provedbe i prikrivanja razmjera **pušbekova**. Hrvatska je policija, naime, dijelu osoba zatečenih u tranzitu u policijskim postajama formalno izdavala, ali im nije i uručivala, rješenja o povratku, nakon čega bi ih se protjerivalo preko zelene granice u Srbiju. Kako je to detaljno opisano u dopisu pučke pravobraniteljice državnom odvjetništvu iz 2018. godine, nakon preprate do policijske postaje uz granicu:

> stranci kojima su izdana **rješenja o povratku** i kojima je dan rok za napuštanje RH, u daljnjim postupanjima policije lišeni su slobode bez pravne osnove, a potom i prevoženi policijskim vozilima ('maricama', ali čak i autobusima!) na područje druge policijske uprave, koja o njihovom primitku nema potreb[n]u dokumentaciju niti može dati informacije, što predstavlja kršenje međunarodnih i nacionalnih propisa koji reguliraju lišenje slobode, a svakako dovodi u pitanje motivaciju koja se krije u takvom postupanju (istaknula M. H.).

Nakon godina ovakvih i sličnih praksi, koje su rezultirale invizibilizacijom migrantskih kretanja i ekspanzijom nasilja na granicama, rješenja o povratku se u proljeće 2022. godine počinju koristiti kao dokumenti za privremenu dekriminalizaciju migrantskih kretanja prema zapadu kojima se, kako je formulirala Romana Pozniak (2023: 254), privremeno, premda vrlo arbitrarno, „regularizirao“ status ljudi u pokretu. Do promjene je nedvojbeno došlo odozgo, simultano s promjenama u zemljama okružja (Mađarska, Slovenija, Austrija i Italija u danom razdoblju također toleriraju ili facilitiraju tranzit) ili u nekom obliku, još uvijek izvana neprepoznatog, domino-efekta. Tada rješenje o povratku od instrumenta za povratak i kretanje unatrag, opet postaje instrument za kretanje prema naprijed i tranzit.

Rješenje se temelji na *Zakonu o strancima* (NN 133/20, 114/22, 151/22) koji propisuje da je osoba „koja nezakonito boravi u Republici Hrvatskoj“ u zadanom roku „dužna/dužan napustiti Europski gospodarski prostor“. Taj rok prema zakonu ne može biti manji od sedam, ali ni dulji od trideset dana, a u ovom je kontekstu redovito bio sedam dana ili, riječima njegova neformalnog naziva, *seven days*.

Nakon sastanka ministara unutarnjih poslova u ožujku 2023. godine, a paralelno s implementacijom reforme Schengenskog informacijskog sustava (SIS) kojom su rješenja o povratku izdana u jednoj zemlji članici postala vidljiva svim zemljama članicama, hrvatska policija znatno rjeđe uručuje ljudima rješenja o povratku, ali zato počinje masovno provoditi registraciju, odnosno izdavati potvrde o registraciji. Radi se o dokumentu koji se temelji na *Zakonu o međunarodnoj i privremenoj zaštiti* (NN 70/15, 127/17, 33/23), a kojim se prema pratećem pravilniku (čl. 3) „dokazuje da je državljanin treće zemlje ili osoba bez državljanstva registrirana u Informacijskom sustavu Ministarstva unutarnjih poslova […] kao tražitelj u Republici Hrvatskoj“.

Osim što je, dakle, podrazumijevala registraciju u informacijskom sustavu ili, drugim riječima, uzimanje **otisaka prstiju**, koje nije nužno bilo dio procedure izdavanja rješenja o povratku, potvrda o registraciji razlikovala se od rješenja i s obzirom na „trajanje“. Ona je regulirala tranzit samo do kraja sljedećeg dana od kada je izdana. Do tada se registrirana osoba trebala, kako je stajalo u potvrdama koje smo vidjeli, „prijaviti u Prihvatilište za tražitelje azila, Sarajevska 41, Zagreb“, odnosno **Porin**. Mjesecima nakon što je potvrda o registraciji postala dominantan oblik regulacije tranzita kroz Hrvatsku, dio ljudi u pokretu i aktivista tranzitni je dokument i dalje nazivao *seven days paper*. Osim toga među njima su još cirkulirali termini kao što su *stay paper*, *permit of stay in Croatia*, *registration paper* ili samo *paper,* a u izvještajima o pušbekovima se spominje i termin *quitte*, s kojim se nismo susreli u direktnoj komunikaciji. Policajci su u vlakovima i autobusima prilikom ciljanih kontrola i rutinskih profilacija, koje su u tom razdoblju bile učestale, ali prije svega performativne, putnike tražili *documents* ili *papers.* Kako je to bilo očito iz kratkih razgovora s ljudima, ali i iz njihovog ponašanja prilikom tih kontrola, iz toga kako su automatski iz torbi i džepova vadili savinute svježe otisnute bijele papire, najčešće bez rasklapanja, kao da je ono što piše u njima sekundarno, mnogi ljudi u tranzitu nisu ni znali koji dokument imaju, osobito ako im je policija dala potvrdu o registraciji, jer se ona za razliku od rješenja o povratku koje mora biti višejezično, izdaje samo na hrvatskom jeziku. To znači da mnogi nisu znali ni koje su potencijalne dugoročne posljedice tranzita s takvim dokumentima:

deportacije po **Dublinu** nakon dolaska neku drugu EU državu, aktivacija Schengenskog informacijskog sustava i dr. Brojna odbačena, često na komadiće rastrgana rješenja o povratku ili potvrde o registraciji kakve smo viđali uz samu graničnu crtu na mjestima prelaska u Sloveniju (npr. Harmica/Rigonce ili Buzet/Rakitovac) i Italiju (Socerb/Dolina), papirnati su tragovi pokušaja da se izbjegne neposrednim prijetnjama: readmisiji u Hrvatsku, **detenciji** u zemlji dolaska i dr. Neki su iz istog razloga izbjegavali tranzit uz pomoć *seven days paper*, a u 2023. godini pojavili su se i lažni *seven days paper* koji su se koristili kako bi se „nevidljivo“ tranzitiralo kroz Hrvatsku.

Čekanje na izdavanje rješenja o povratku, Zagreb, 10. 11. 2022. Foto: Marijana Hameršak

U danom su razdoblju svi uključeni, od migranata i izbjeglica, preko predstavnika vlasti, odnosno policije, ali i drugih poput prijevoznika, iznajmljivača i hotela, rješenja i potvrde koristili i percipirali kao dokumente kojima se privremeno dekriminaliziralo kretanje nepoželjnih. U tom razdoblju tranzit kroz Hrvatsku uglavnom više nije podrazumijevao skrivanja, a odvijao se sredstvima javnog prijevoza, vlakovima, autobusima i **taksijima**, oslanjajući se na postojeću javnu tranzitnu infrastrukturu (kolodvorske čekaonice, zahode i dr.), obližnje javne objekte i površine (parkove, javne česme i sl.), napuštene objekte (Banka i Diskont u Zagrebu), ali i mogućnosti smještaja u hotelima i hostelima, privatnim sobama, kao i na humanitarnu infrastrukturu uspostavljenu upravo u reakciji na to kretanje u Rijeci te nakratko i u Zagrebu (v. **Paromlin**). U tom su se razdoblju pušbekovi prorijedili i potisnuli na granicu (Pučka pravobraniteljica 2023: 200 i ECRE 2022: 25-29), osobito u područja Banije i Korduna, dok se kretanje od Bosne i Hercegovine ili Srbije do Italije opet počelo mjeriti danima, a ne godinama. U kasnu jesen 2023. godine u odjeku na reakcije država centra EU, reaktivaciju kontrola na unutarnjim šengenskim granicama i druge događaje koje je u ovom trenutku teško izdvojiti, tranzit se opet kriminalizira i sprječava, a vijesti o smrtima u rijekama u šengenskom području i brutalnim pušbekovima na vanjskim granicama opet su postale sve češće.

Za razliku od različitih *laissez-passer* dokumenata, tranzitnih viza i drugih vrsta propusnica, pa i tzv. Nansenove putovnice (usp. npr. Long 2013) koja je između dva svjetska rata stotinama izbjeglih omogućila da putuju do mjesta na kojima su, prema vlastitoj procjeni, imali bolje uvjete za nastavak života, *seven days paper* tek se u drugom koraku, kroz praksu prepoznavao kao tranzitni dokument. Ovdje se pritom ne radi o anomaliji sustava, nego o sastavnoj dimenziji rada sustava, kako se to dobro vidi iz komparativne perspektive i usporedbe s, recimo, masovnom upotrebom grčke potvrde o statusu tražitelja azila (tzv. *roz karta*) kao *stay permit* ili *residence permit* o čemu je pisala Heath Cabot (2012) ili s praksama neregistracije migranata u Grčkoj tijekom dugog migracijskog ljeta o čemu je pisala Katerina Rozakou (2017). Kako ona naglašava, etnografska istraživanja birokratskih procedura na granicama pokazuju da su te tehnike vladanja i regulacije populacije uronjene u društveno i kulturno okruženje, u stalnoj mijeni, upitne i kaotične. U tom kontekstu dokumenti u prepletima ilegalnosti i legalnosti dobivaju neočekivana značenja, dok fantazija o birokratskoj kontroli ostaje nedirnuta (Rozakou 2017: 39-46). *Seven days paper* iz te se vizure prepoznaje kao materijalizacija, ali i jedan od alata „prešutnog dogovora“ (Kasparek 2016) između migrantskih kretanja i država na vanjskoj granici **Schengena** i EU. Štoviše, zaključuje Rozakou (2017: 46), lažne ili pseudo-birokratske prakse pokazuju se kao ključan element održavanja države i državnog aparata, barem kada govorimo o europskom **režimu migracija**, kao postupanja kojima se svi uključeni podređuju iako ih prepoznaju kao devijantna u odnosu na birokratski okvir i nominalni poredak.

15. 12. 2023.

Literatura

Beznec, Barbara, Marc Speer i Marta Stojić Mitrović. 2016. *Governing the Balkan Route. Macedonia, Serbia and the European Border Regime*. Beograd: Rosa Luxemburg Stiftung Southeast Europe.

Cabot, Heath. 2012. „The Governance of Things. Documenting Limbo in the Greek Asylum Procedure“. *Political and Legal Anthropology Review* 35/1: 11-29.

ECRE. 2022. *Country Report. Croatia.*

Hameršak, Marijana i Iva Pleše. 2017. „Zimski prihvatno-tranzitni centar Republike Hrvatske. Etnografsko istraživanje u slavonskobrodskom kampu za izbjeglice“. U *Kamp, koridor, granica. Studije izbjeglištva u suvremenom hrvatskom kontekstu*. Emina Bužinkić i Marijana Hameršak, ur. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, Centar za mirovne studije, Fakultet političkih znanosti – Centar za istraživanje etničnosti, državljanstva i migracija, 101-132.

Kasparek, Bernd. 2016. „Complementing Schengen. The Dublin System and the European Border and Migration Regime“. U *Migration Policy and Practice. Migration, Diasporas and Citizenship*. Harald Bauder i Christian Matheis, ur. New York: Palgrave Macmillan, 59-78.

Long, Katy. 2013. „When Refugees Stopped being Migrants. Movement, Labour and Humanitarian Protection“. *Migration Studies* 1/1: 4-26.

Pozniak, Romana. 2023. „Temporalnost humanitarne skrbi. Politike upravljanja vremenom u režimu migracija“. *Narodna umjetnost* 60/2: 243-262.

Pučka pravobraniteljica. 2023. *Izvješće pučke pravobraniteljice za 2022. Analiza stanja ljudskih prava i jednakosti u Hrvatskoj*.

Rozakou, Katerina. 2017. „Nonrecording the ‘European Refugee Crisis’ in Greece. Navigating through Irregular Bureaucracy“. *Focaal* 77: 36-49.

Rydzewski, Robert. 2024. *The Balkan Route. Hope, Migration and Europeanisation in Liminal Spaces.* Oxon i New York: Routledge.

Stojić Mitrović, Marta. 2021. *Evropski granični režim i eksternalizacija kontrole granica EU. Srbija na balkanskoj migracijskoj ruti.* Beograd: Etnografski institut SANU.

SIA

Marijana Hameršak, Mojca Piškor

Suvremeni tehnokratski diskursi, uključujući one vezane uz **migracijsku** ili **humanitarnu industriju**, zasićeni su kraticama ili preciznije pokratama, pa tako i kraticama za različite skupine ljudi – od TA za tražitelje azila u hrvatskom do POM za *People on the Move* u engleskom jeziku. Slično kratici OTM za *Other than Mexicans* kojom se koristi američka granična policija (De León 2015: 109), u razdoblju **balkanskog koridora** se u formalnoj i neformalnoj komunikaciji za državljane Sirije, Iraka i Afganistana koristila kratica SIA. Ta kratica ulazi u upotrebu u studenom 2015. godine zajedno s **profilacijom** i razdvajanjem na one kojima se dozvoljavao nastavak kretanja koridorom – primarno državljane Sirije, Iraka i Afganistana, odnosno rječnikom kratica SIA – i ostale, za koje se koristila kratica ne-SIA ili non-SIA, a koji su isključivani iz koridora i/ili **kontrakoridorom** vraćani u prethodnu državu. Profilacija u koridoru je s vremenom postajala sve rigoroznijom te je zabrana nastavka kretanja postupno zahvaćala sve veći broj osoba da bi se neposredno prije potpunog zatvaranja kretanja koridorom u ožujku 2016. godine službeno odnosila i na osobe iz Afganistana.

Prvi aktivistički izvještaji o **pušbekovima** u koridoru naglašavali su da su profilacija i razlikovanje između SIA i ne-SIA izbjeglica protivni međunarodnom izbjegličkom pravu prema kojem se zahtjevi za međunarodnom zaštitom trebaju razmatrati individualno i neovisno o tome iz koje zemlje dolaze tražitelji azila. Podjelom na osobe koje dolaze iz SIA i ne-SIA zemalja u koridoru je, nasuprot tomu, ustanovljena podjela na prave i lažne, legitimne i nelegitimne migrante i izbjeglice. Zbog te su se podjele neki od onih koji su, primjerice, dolazili iz Irana predstavljali kao državljani Afganistana u nadi da će na taj način moći nastaviti kretanje koridorom (v. **mobilna zajednička dobra** i **aproprijacija**).

Podjela na SIA i ne-SIA nije se, kako bi se možda očekivalo, vodila primarno humanitarnim razlozima, nego je prije svega pratila logiku brojeva. U koridor se pripuštalo najbrojnije skupine (one koji su dolazili iz Sirije, Iraka i Afganistana) da bi se ostale moglo lakše izdvojiti i bez većih nemira isključiti. Izbjeglicama iz Eritreje se, primjerice, kako je upozorio Bernd Kasparek (2016), nije dozvoljavao prolazak i zahtjev za međunarodnom zaštitom, iako je tada stopa odobrenja njihovih zahtjeva za azil u državama članicama Europske unije bila iznimno visoka te je u nekima od njih prelazila 75%, što je kasnije prepoznato i na razini prioritetnih skupina programa **preseljenja** koji je aktiviran nakon zatvaranja koridora.

Nakon što se profilacija u koridoru sve intenzivnije počela provoditi i putem **kapciozno isključujućih pitanja,** razlikovanje između SIA i ne-SIA u nekim se tranzitnim kampovima i prostorno materijaliziralo. Izbjeglice su tako u prihvatnom šatoru u kampu u Dobovi krajem veljače 2016. godine bili ograđama odijeljeni prema državama porijekla, što je imalo i svoju operativnu ulogu budući da ih se u postupak registracije upućivalo slijedom prostornog rasporeda u prihvatnom šatoru. Prvi su na redu bili Sirijci, a zadnji „ostali“, pri čemu se, kako je rastao broj onih koji su registrirani za nastavak puta, registracija zbog dnevnih kvota koje su države tada uvele sve više svodila na preludij pušbeka i učinkovit mehanizam za isključivanje iz koridora. Surovost ovog režima segregacije dodatno je podcrtana činjenicom da je manji šator u koji su smještani oni izuzeti iz daljnjeg kretanja bio smješten uz veliki šator u kojem su se nalazili oni kojima je omogućen nastavak puta. Oba su se šatora pritom nalazila tik do mjesta s kojeg su polazili autobusi kojima su oni označeni kao SIA nastavljali s kretanjem.

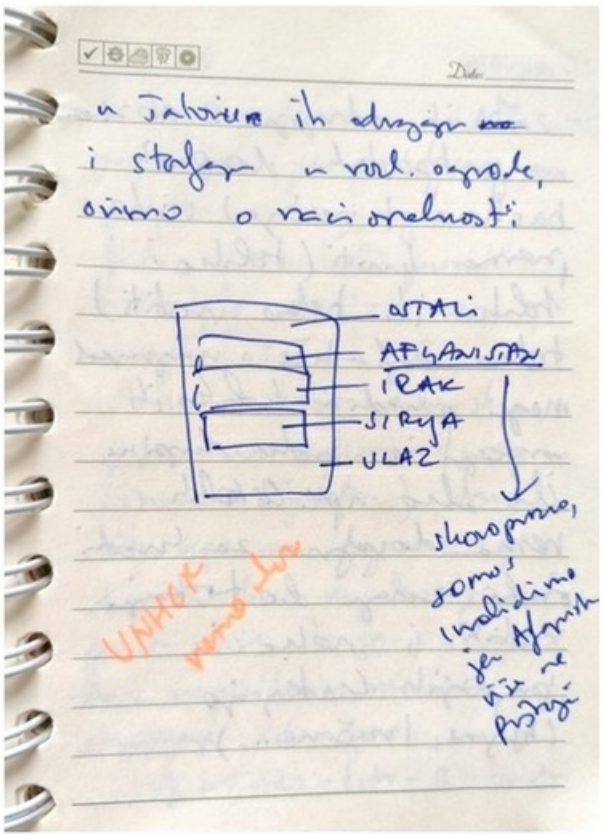

Kamp Dobova –
lijevo: pokidana i odbačena iranska putovnica (7. 12. 2015. Foto: Mojca Piškor),
desno: bilješka iz kampa (24. 2. 2016. Autor i foto: Marijana Hameršak)

19. 12. 2022.

Literatura

De León, Jason. 2015. *The Land of Open Graves. Living and Dying on the Migrant Trail*. Oakland: University of California Press.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-sia-p?locale=hr

Sječa šume

Iva Pleše, Marijana Hameršak

Sječa **šume** tj. rušenje ili obaranje stabala je prema enciklopedijskoj natuknici „postupak u gospodarenju šumama, kojim se šuma pomlađuje, njeguje, prorjeđuje, oblikuje i iskorištava“. Sječa šume u kontekstu migrantskog kretanja je, mimo ove definicije, protumigrantska intervencija u prirodnom krajoliku u svrhu navodne obrane granice. Uz sječu vrba i drugog raslinja uz rijeku Unu na granici Hrvatske i Bosne i Hercegovine, medijski najistaknutija bila je sječa šume na Plješevici koju su, u sklopu tzv. integriranog upravljanja granicom, po nalogu Ministarstva unutarnjih poslova izvele Hrvatske šume i koja je iza sebe ostavila veliku, iz zraka, ali i iz podnožja uočljivu *plješivu* (ćelavu) liniju. Cilj kreiranja takvog brisanog prostora jest zaustaviti kretanje migranata ili, kako se to za intervencije tog tipa navodi u Vladinom izvještaju iz 2018., pridonijeti „preglednosti državne granice (…) te operativnoj učinkovitosti tehničke opreme (posebice termovizijskih sustava) i reakcijskoj sposobnosti granične policije prilikom suzbijanja nezakonitih migracija“. Iako se sječama poput plješivičke, ovdje iz ekološke perspektive, vrlo vjerojatno „remeti gospodarenje šumama i smanjuje buduća vrijednost šume“, one se pravno ne podvode pod pojam protuokolišnog djelovanja i pustošenja šume s obzirom na institucije koje ih provode i njihovu svrhu. Prema *Zakonu o šumama*, naime, šume i šumska zemljišta u vlasništvu Republike Hrvatske mogu se izdvojiti iz šumskogospodarskog područja za „potrebe nadzora državne granice odnosno osiguranja vidljivosti granične crte“, a na zahtjev „središnjeg tijela nadležnog za unutarnje poslove“. Sječa šume u kontekstu **iregulariziranih migracija** može se promatrati kao jedan od elemenata **naoružanog krajolika** (Hameršak i Pleše 2021), a iz povijesne perspektive ona se nadovezuje na zahvate poput tzv. gole sječe koju je, ovdje u kontekstu oružanog sukoba, u šumskim područjima Gorskog kotara, usmjereno protiv djelovanja partizana, poduzimala talijanska uprava u Drugome svjetskom ratu (usp. Klepac 1997: 53). Iz dalje je prošlosti, primjerice u pograničnom području Slavonije i Osmanskog carstva, potvrđena metoda *zasjeke* (Andrić 2017: 73) također povezana sa sječom radi zaustavljanja prolaza, ali ne „brisanim prostorom“ nego stablima oborenima na šumskim putevima.

5. 3. 2022.

Literatura

Andrić, Stanko. 2017. „Šuma Garavica i 'ničija zemlja' na slavonsko-turskom pograničju u 16. i 17. stoljeću“. U *Slavonske šume kroz povijest*. Dinko Župan i Robert Skenderović, ur. Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 61-117.

Hameršak, Marijana i Iva Pleše. 2021. „*Forest, forest, forest. Sometimes we sleep. Walking, sleep, walking, sleep. It’s dangerous on this way.* Weaponized Migration Landscapes at the Outskirts of the EU“. *Etnološka tribina* 51/44: 204-221.

Klepac, Dušan. 1997. *Iz šumarske povijesti Gorskoga kotara u sadašnjost*. Zagreb: Hrvatske šume.

https://e-erim.ief.hr/pojam/sjeca-sume?locale=hr

Sledi v gozdu

Hana Konjedic

Slikovito obmejno mesto Trst je ugnezdeno med Balkanom in Srednjo Evropo. Zaradi svoje strateške lege „že od nekdaj predstavlja prehodno točko v Severno Evropo“ (Volpicelli 2018: 257). Slabih 10 km severovzhodno od urbanega središča se vije državna meja s Slovenijo, ki leži na obronkih tržaškega Krasa. Na italijanski strani meje je to dom številnim vasicam pod okriljem občine Dolina. Poleg vijugastih cest vasice povezuje sklenjeno gozdnato območje, ki daje občutek, da med obema državama meje ni. Zaradi neposredne bližine naravnega rezervata doline Glinščice (La Riserva della Val Rosandra) so gozdovi priljubljena točka za številne turiste, športne entuziaste ter domačine, saj predstavljajo odličen oddih od mestnega vrveža. Hkrati pa so to tudi prostori migracijskih gibanj, ki ljudem na poti predstavljajo tako oviro kot tudi „okolje neopaznega premikanja pred pristojnimi organi in lokalnim prebivalstvom“ (Czerny et al. 2022: 218).

Vzpetina Socerb predstavlja pravi kontrast v primerjavi z živahnim mestnim središčem. Na prvi pogled bi si človek upal trditi, da je to neokrnjeno okolje mirovanja in zatišja. A vendar se pod krošnjami dreves prepletajo številne poti, naravne ali umetno ustvarjene, ki gozdove oblikujejo tudi v zelo dramatične prostore. V zadnjem desetletju, še posebej pa v zadnjih nekaj mesecih, so ta gozdnata območja postala „lokus intenzivnih migracijskih gibanj“ (Czerny et al. 2022: 211). Posledično je tudi stik med lokalnim prebivalstvom in begunci „postal neizogiben del vsakdanjosti“ (Lipovec Čebron et al. 2019: 138), pri čemer stik še zdaleč ni neposreden, temveč vzpostavljen predvsem na podlagi sledi, ki jih pustijo ljudje na poti (ibid.). Tako so predmeti, ki jih begunci pustijo za seboj, ključni pokazatelji, da se na tem območju vije **balkanska pot**. Na Socerbu, kjer smo prehodili le zelo majhen del „kopenskega prehoda med Vzhodno in Srednjo Evropo“ (Altin 2020: 203), smo naleteli na številne raznovrstne predmete, ki so se razprostirali po gozdnih tleh. Med najštevilčnejšimi so bile pločevinke energijskih pijač (npr. Red Bull, Bulldog, Rockstar), lončki kavnih napitkov (npr. Emmi, Turkcaffé, Monster) ter kosi oblačil ali njihovih etiket (npr. Skinny, Smog, Crane). Med posebnimi pa tudi injekcija za doziranje inzulina, kartica za telefon ter uradni dokument Republike Hrvaške t. i. **7 days paper**. Brez kakršnekoli načrtovane smeri so nas odvrženi predmeti vodili čedalje globlje v notranjost gozda. Ti predmeti, ki jih „običajno dojemamo kot smeti in odpadke, so pogosto del protimigrantskih diskurzov“ (De León in Hameršak 2022: 243), katerih najglasnejši predstavniki so navadno skrajno desničarske skupine (Czerny et al. 2022: 212).

S kolegom Davidom sva nadaljevala pot še globlje v gozd, kjer je rastlinstvo postalo vse krepkejše in gostejše. Hrup avtomobilov z bližnje ceste je počasi poniknil. Čeprav ni bilo nikjer nobene vidno označene poti, je bilo v gozdnem ozračju moč občutiti val gibanja. Nedaleč stran, v eni izmed gozdnih dolin, sva zagledala polno barv, ki so prekrivale gozdna tla. Prispela sva do večjega odlagališča najrazličnejših stvari, ki so jih migranti, begunci pustili za seboj, preden so se spustili v urbani center. Verjetno z namenom, da bi se znebili kakršnih koli dokazov o svoji prehojeni poti, v obmejnih gozdovih pustijo večino svoje lastnine. Odrabljene stvari, kot so spalne vreče, pelerine, čevlji, zobne ščetke in zobne paste, dezodoranti, **nahrbtniki**, računi, nakupovalne vrečke, majice, hlače in druge obleke, ki so jih imeli s seboj, največkrat pustijo kar sredi gozdov, saj so zanje to „prostori zaščite, ki jim omogočajo nadaljevanje svoje poti, ne da bi bili opaženi“ (Czerny et al. 2022: 223). Ob obisku skupine domačinov Doline nam eden izmed njih pove, da *jih je presunilo, kako ljudje na poti pustijo vse v gozdu in grejo v nov svet praktično brez vsega*. Nadaljuje, *da so danes skupine bolj številčne, zato je tudi več odvrženega materiala*. A hkrati tudi doda, *da jih jezi, da nimajo te „kulture“, da bi odvržene stvari pospravili v vreče in jih dali na eno mesto*.

Podoben pogled na **smeti** imajo še trije drugi domačini, ki smo jih srečali ob potoku Glinščica, natančneje ob ribogojnici Agro-Ittica Val Rosandra. Ti izrazijo precejšnje nezadovoljstvo glede odvrženih smeti po okoliških gozdovih, a še večje nezadovoljstvo nad ljudmi, ki te smeti proizvedejo. Prebivalci obmejnih območji nimajo veliko stika z ljudmi na poti, temveč „jih večinoma zaznavajo le po njihovih sledeh (odvržene obleke, ostanki hrane) ali v obliki senc, ki se pojavljajo na robu gozda, v samotnih in odročnih predelih nekega kraja“ (Lipovec Čebron et al. 2019: 138). Vse kar vidijo od njih, so ostanki, smeti, zato ni nič čudnega, da si na podlagi odvrženih predmetov lokalno prebivalstvo o tem, kdo so oni, ustvarja predstave.

Imaginacija *drugega* na podlagi odvrženih predmetov nedvomno vpliva na izoblikovanje negativne percepcije. Posledica pomanjkanja neposrednih stikov in izkušenj je tako velikokrat le poglabljanje predsodkov in strahu. Ljudje na poti so skozi takšne oči videni zgolj kot nehigienski subjekt (Horton in Barker 2009), ki naj bi skozi svoje vedenje „motil tako človeško kot tudi živalsko družbeno življenje v gozdovih“ (Czerny et al. 2022: 212).

19. 7. 2023.

Literatura

Altin, Roberta. 2020. „Silos in Trieste, Italy. A Historical Shelter for Displaced People“. V *Structures of Protection? Rethinking Refugee Shelter.* Tom Scott-Smith in Mark E. Breeze, ur. New York in Oxford: Berghahn Books, 199-208.

Czerny, Sarah, Marijana Hameršak, Iva Pleše in Sanja Bojanić. 2022. „Can the Forests be Xenophobic? Migrant Pathways through Croatia and the Forest as a Cover“. V *Sentient Ecologies. Xenophobic Imaginaries of Landscape.* Alexandra Coțofană in Hikmet Kuran, ur. New York in Oxford: Berghahn Books, 211-228.

De León, Jason in Marijana Hameršak. 2022. „Interview with Jason De León“. *Etnološka tribina* 52/45: 238-249.

Horton, Sarah in Judith C. Barker. 2009. „'Stains' on their Self-discipline. Public Health, Hygiene, and the Disciplining of Undocumented Immigrant Parents in the Nation's Internal Borderlands“. *American Ethnologist* 36/4: 784-798.

Lipovec Čebron, Uršula, Tina Ivnik in Eva Fekonja. 2019. „Migracije in gostoljubje. Kriminalizacija gostoljubja v Veliki Kladuši“. *Časopis za kritiko znanosti* 47/278: 135-161.

Volpicelli, Stefano. 2018. „Counteracting the Witch Hunt in Managing the Reception of People Seeking Protection. The 'Trieste Model'“. *OSCE Yearbook* 24: 251-264.

Bilješke

Tekst je napisan u okviru kolegija Antropologija migracija Uršule Lipovec Čebron i Ambroža Kvartiča na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Ljubljani.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-sledi-v-gozdu-p?locale=hr

Smeće

Igor Petričević

Percepcije neželjenih migranata često se oslanjaju na narative o onečišćenju i smeću (Petričević 2022: 110) te su nerijetko povezane sa strahom od zdravstvene ugroženosti (Župarić-Iljić i Gregurović 2013). Ti narativi mogu varirati od onih koji naglašavaju da veliki broj migranata „nekulturno" ostavlja smeće u lokalnim sredinama do onih ekstremno ksenofobnih koji označavaju migrante kao „smeće" koje kontaminira zajednicu.

Ideje o onečišćenju i prljavštini se baziraju na materijalnim, ali i simboličkim uporištima. Mary Douglas (2004) uvodi najutjecajniju konceptualizaciju nečistoga kao opasnoga, u kojoj je onečišćenje povezano s kulturnom kozmologijom određenog društvenog poretka. Definirati nešto kao prljavo zahtjeva klasificiranje fenomena, njegovih granica i rubova. Prljavština uznemiruje ravnotežu i poredak, a oni označeni kao prljavi smatraju se opasnima i nemoralnima te nerijetko stvaraju potrebu za ritualnim pročišćavanjem društvene strukture nakon što se dogodila transgresija određenih granica. Takve klasifikacije najčešće prate pojedince i grupe koji su strukturalno ambivalentni, percipirani kao anomalije u poretku, ili između različitih društvenih statusa. Victor Turner (1969), u analizi obreda prijelaza, razvija pojam liminalnosti (od lat. *limen*) te naglašava da su liminalni pojedinci označeni kao onečišćavajući, te posljedično opasni.

Liisa Malkki (1995) argumentira kako je u nacionalnom poretku stvari **izbjeglištvo** samo po sebi aberacija kategorija i zona onečišćenja. Prema Johnu Scanlanu (2005: 182), svaki čin diferencijacije proizvodi smeće, nešto što se ne uklapa u zamišljenu strukturu i red. Masovne migracije, izbjeglištvo i druge vrste populacijskih kretanja po teritoriju intenziviraju anksioznosti vezane uz onečišćenje i konstrukciju fizičkih i kulturnih granica (Dürr i Jaffe 2010: 6). Bridget Anderson (2017) naglašava da diskursi o tražiteljima azila često sadrže metafore o štetočinama i invaziji, povezane s otpadom, brojnošću i prijetnjom domu. Metafore imaju važnu ulogu zato što posreduju između logičkih kategorija i emocija. Anderson podsjeća kako su kroz povijest stranci i drugi marginalni subjekti povezivani sa životinjama, parazitima i ne-vitalnim oblicima života. U skladu sa spomenutim metaforama, percepcije najezde mogu voditi do stvarnih praksi istrebljenja. Anderson također naznačuje da je etimološko podrijetlo engleske riječi za istrijebiti (*exterminate*) staviti nešto izvan granice.

Materijalna i simbolička dimenzija smeća sadrži i snažnu afektivnu komponentu, te su smeće, kao i oni koji su označeni kao „smeće", često popraćeni osjećajima gađenja. U analizi kulturnih politika emocija, Sara Ahmed (2020: 124) naglašava kako osjetiti gađenje znači biti zahvaćen onim što smo prezreli, tj. kroz gađenje tijela uzmiču od bliskosti s (odbačenim) objektom gađenja. Gađenje je osjećaj koji ujedinjuje fizičko iskustvo s emocionalnom snagom i moralnom prosudbom te kao takvo održava granice sebstva i označuje granice, ili ih stvara, u materijalnom i društvenom svijetu (Durham 2011: 135). Nadalje, gađenje je često usmjereno prema nižim klasama u društvenoj hijerarhiji (Durham 2011: 32). Paralela ovom razmišljanju prisutna je i u konceptu „emičkih prostora" Zygmunta Baumana koji piše kako takva mjesta često „ispovraćaju" one koje se smatra stranima i tuđima (Bauman 2011: 102). Sociokulturne granice se očvršćuju na način da se izvanjski utjecaji koji mogu poremetiti utemeljene društvene odnose i hijerarhije smatraju invazivnim prijetnjama koje će kontaminirati „čisti" etnonacionalni entitet (Dürr i Jaffe 2010: 6). Posljedično, želje za uklanjanjem „stranih" opasnih elemenata mogu voditi i do „etničkog čišćenja" koje nastoji restaurirati navodno stanje mira i homogenosti zajednice prije dolaska Drugih.

18. 11. 2022.

Literatura

Ahmed, Sara. 2020. *Kulturna politika emocija.* Zagreb: Fraktura. Preveo Andy Jelčić.

Anderson, Bridget. 2017. „The Politics of Pests. Immigration and the Invasive Other". *Social Research. An International Quarterly* 84/1: 7-28.

Bauman, Zygmunt. 2011. *Tekuća modernost*. Zagreb: Naklada Pelago. Prevela Mira Gregov.

Douglas, Mary. 2004. *Čisto i opasno. Analiza predodžbi o nečistom i zabranjenom.* Zagreb: Algoritam. Prevela Tatjana Bukovčan Žufika.

Durham, Deborah. 2011. „Disgust and the Anthropological Imagination". *Ethnos* 76/2: 131-156.

Dürr, Eveline i Rivke Jaffe. 2010. *Urban Pollution. Cultural Meanings, Social Practices*. New York i Oxford: Berghahn Books.

Malkki, Liisa H. 1995. „Refugees and Exile. From 'Refugee Studies' to the National Order of Things". *Annual Review of Anthropology* 24: 495-523.

Petričević, Igor. 2022. *Beyond Transit. Precarious Emplacement and the Wavering Reception of Migrants in the City of Zagreb*. Doktorski rad. Stockholm University.

Scanlan, John. 2005. *On Garbage*. London: Reaktion Books.

Turner, Victor. 1969. *The Ritual Process. Structure and Anti-Structure*. New Brunswick i London: Aldine Transaction.

Župarić-Iljić, Drago i Margareta Gregurović. 2013. „Stavovi studenata prema tražiteljima azila u Republici Hrvatskoj". *Društvena istraživanja* 22/1: 41-62.

Smrti na granicama

Marijana Hameršak

Smrti na granicama ili, kako se još nazivaju, smrti migranata i smrti tijekom migracije (v. i **nestali**), tragičan su rezultat raskoraka između isključujućih migracijskih politika i potrebe ljudi da migriraju, odnosno sukoba između **prisile** i **autonomije migracija**. Definicije samog pojma, kako to sumira Tamara Last (2020: 21), razlikuju se ovisno o cijelom nizu elemenata, pa tako i o tome vezuju li pojam granice uz neposredan tranzit i prelazak vanjskih državnih granica ili polaze od šireg razumijevanja pojmova **tranzita** i granice. Drugim riječima, fokusiraju li se na umrle u pokušaju potajnog prelaska u blizini granične crte, na ogradama, zidovima, žicama, u brodovima ili **detencijama** uz granicu, kao i na „prirodnim" granicama poput pustinja Sahare u Africi ili Sonore u Sjevernoj Americi, ali i šuma Like i Alpa, u morskim dubinama, kao i rijekama poput Save, Drine, Kupe, Une ili Marice/Evrosa, ili u obzir uzimaju i smrti daleko od državnih granica. Prema 4D bazi umrlih i ERIM-ovoj **karti** smrti na granicama duž **balkanske rute**, u tranzitu se umire i u dubini teritorija, u automobilima, kontejnerima i hladnjačama, na cestama i autocestama, na željezničkim prugama i kolodvorima, u planinama i rijekama, močvarama i šumama u unutrašnjosti država. U tranzitu se, što se iz same karte ne vidi, budući da prikazuje lokalitete, a ne relacije, može umrijeti i na nepoznatoj točki prekooceanskog puta dugog tisuće kilometara kao što su 2000. godine umrla dva muškarca nađena u hladnjačama teretnog broda koji su se u Ekvadoru, misleći da idu za SAD, ukrcali na brod koji ih je nakon dvadeset i četiri dana plovidbe doveo u riječku luku (*Novi list*, 11. 4. 2000, v. i **povijest smrti na granicama**). Dvadeset godina kasnije, sedam se muškaraca iz Alžira, Egipta i Maroka na željezničkoj stanici u **Šidu** u Srbiji sakrilo u teretne kontejnere, nadajući se da će se tako uspjeti prebaciti u Hrvatsku ili neku drugu zemlju Europske unije. Međutim, kontejneri su u Rijeci prekrcani na prekooceanski brod koji je tri mjeseca kasnije stigao u Paragvaj s njihovim tijelima od kojih su, prema izjavi nadležnog javnog tužitelja, „ostale samo kosa i kosti".

Osim uz difuzne granice koje se danas, kako je to formulirao Étienne Balibar, „*više uopće ne nalaze na granicama*, u geografsko-političkom i administrativnom smislu", nego su „ustvari svugdje, gdje god se primjenjuju selektivne kontrole" (2002: 84), smrti na granicama se u širim pristupima vezuju uz disperzirane oblike **tranzita** i višegodišnja, pa i višedesetljetna nelinearna kretanja (usp. Tsianos et al. 2009). Stoga UNITED-ov popis u umrle na granicama uključuje samoubojstva i ubojstva, umrle u detencijama, policijskim stanicama, u mrzilačkim napadima na kampove, u požarima u napuštenim kućama, skladištima ili tvornicama, prilikom deportacije i nakon deportacije, mjesecima i godinama nakon prelaska granice, od posljedica teških životnih uvjeta, bolesti i ovisnosti, nedostatne medicinske pomoći i dr. U tom, najširem smislu smrti na granicama su prerane smrti osoba čije kretanje ili bivanje nije odobreno ili je iregularizirano (usp. Last 2020: 21). U tom se okviru u smrti na granicama ubrajaju također i samoubojstva, ali i ubojstva u, primjerice, sukobima između migranata ili krijumčarskih skupina, kao i smrt dvadesetosmogodišnjeg Marokanca Ahmeda H. koji se u prvim mjesecima pandemije COVID-19 – kada su kampovi u Bosni i Hercegovini preko noći postali detencije (usp. Hameršak i Stojić Mitrović 2021) – ugušio dok se, da bi se istuširao, pokušao provući kroz ogradu kampa na sjeverozapadu Bosne i Hercegovine.

Pitanje definicije smrti na granicama ima izraženu političku dimenziju. Naime, fokus užih definicija na smrti na državnim i naddržavnim vanjskim granicama osim stvarnog broja umrlih, zakriva i odgovornost država i drugih aktera uključenih u oblikovanje i provođenje smrtonosnih migracijskih politika. Uže definicije u konačnici, kao na primjer u okviru dokumentacijskog projekta Missing Migrants Međunarodne organizacije za migracije (IOM), sudjeluju u depolitizaciji i normalizaciji smrti na granicama (usp. Heller i Pécoud 2019). Na stranu kritički istraživački novinarski prilozi koji se smrtima na granicama, u domaćem kontekstu, bave iz perspektive životnih priča i političkih odgovornosti za prekinute živote, nevidljive smrti i negirana žalovanja, u medijima se najčešće o njima izvještava u kriznom modusu i iz skraćene perspektive, kao o nesretnim slučajevima za koje su odgovorni bezobzirni krijumčari, surova priroda, pa i nepromišljenost migranata (za hrvatski kontekst usp. Popović et al. 2022: 65). U tim se tipskim prilozima, kako je to sažeo Paolo Cuttitta, susreću dvije ključne značajke spektakularizacije ili spektakla granice: „žrtva (jadni migrant, čiji je život u opasnosti) i izvršitelj zločina (bešćutni krijumčar i gnusan trgovac ljudima)" (Cuttitta 2020: 10). Pritom se u nekoj vrsti zamjene teza kontrola granice predstavlja kao **spašavanje života**, odnosno kao oblik prevencije smrti na granicama, a ne kao njihov generator.

Nasuprot ovoj spektakulariziranoj vidljivosti, smrti na granicama gotovo su nevidljive u službenim statistikama (npr. Dearden et al. 2020: 55; usp. i Pécoud 2020). Slijedom standardiziranih obrazaca i uputa (usp. *Priručnik* 2011: 24), koje ih ne prepoznaju kao zasebnu kategoriju, one se u službene statistike ugrađuju najčešće kao nasilne smrti nastale nesretnim slučajem (npr. smrti zbog pada, utapanja). U tom se okviru, i smrti zbog ili tijekom **pušbekova**, primjerice smrt **Madine Hussiny** na hrvatsko-srpskoj granici 2017. godine ili smrti jedanaest osoba, od kojih je osmero djece, kod grčkog otoka Farmakonisi 2014. godine, određuju kao nesretni slučajevi. Neke se smrti na granici službeno klasificiraju i kao prirodne smrti, odnosno smrti kojima je uzrok bolest. No, i prirodne smrti u migracijskom kontekstu redovito, barem posredno, ovise i o vanjskim uzrocima (koji se vezuju uz nasilne smrti) ili djelovanju čovjeka. Srčani udar na putu, nakon ekstremnih fizičkih napora, pješačenja po snijegu ili suncu, klasificira se kao prirodna smrt, ali se istodobno lako prepoznaje kao izravna posljedica **iregularizacije migracija**. Kao prirodna smrt vodi se i smrt Khobeiba Bena Khodera iz Tunisa kojeg su svi zvali Ali. Ali se nakon što ga je hrvatska policija izula i bosog protjerala po snijegu u Bosnu i Hercegovinu vratio u kamp u Bihaću, gdje je mjesecima živio u agoniji, odbijajući amputaciju obiju nogu, krećući se sve teže i teže, doslovno gubeći dijelove nogu, sve dok, službeno od posljedica gangrene, a ustvari od posljedica pušbeka, nije preminuo u lokalnoj bolnici.

Zaključno, smrti na granicama sastavni su element suvremenih modela upravljanja granicama (npr. Squire 2017). One su, kako je to formulirala Martina Tazzioli (2015: 5), neizbježna posljedica – a ne neočekivana nuspojava – migracijskih politika, prije svega viznog režima, što je uostalom otvoreno izjavio i hrvatski ministar unutarnjih poslova, osvrćući se na presudu Europskog suda za ljudska prava u slučaju smrti Madine Hussiny: „Dok se ovo pitanje ne riješi na razini EU, nitko ne može isključiti da se ne može dogoditi incident". Time je, kako je poentirao Boris Pavelić, s najviših razina vlasti poslana poruka da je Europa na incidente na granicama, pa i na smrti „počela i računati", da ih je „ukalkulirala" u svoju politiku. Koristeći se različitim rasijaliziranim oblicima nasilja (usp. Gündoğdu 2022: 21), jednom se dijelu populacije u ime prava na kontrolu granice uskraćuje pravo na život. Jedne se šalje u smrt, a druge rutinski propušta preko granica. U tom smislu se o smrtima na granicama može govoriti kao o, u terminima Maurizia Albaharija (2015), mirnodopskim zločinima, odnosno kao o administrativno i institucionalno podržanim oblicima nasilja koji služe održanju

postojećeg društvenog sistema.

Smrti na granicama pritom su rijetko rezultat direktnog nasilja, upotrebe vatrenog oružja, gumenih metaka, palica, suzavca, kao u masakru kod Melille u lipnju 2022. godine ili kao kada je španjolska civilna straža u veljači 2014. godine u pokušaju da spriječi stotine migranata da preplivaju do druge španjolske enklave Ceute, koristila suzavac i gumene metke zbog čega je najmanje petnaest osoba izgubilo život. Stoga ih se u literaturi prije svega veže uz pojam strukturnog nasilja (usp. Cuttitta 2020: 11; Weber i Pickering 2011: 93-118; Squire 2017) koje za razliku od direktnog nasilja nema jasno raspoznatljive počinitelje, nego djeluje „nečujno i nevidljivo", ugrađeno u obrasce svakodnevice (Galtung 1969: 173) u obliku kriminalizacije pomoći, kretanja, bivanja i kroz delegiranje nasilja drugima, prirodi, nesretnim okolnostima, višoj sili ili drugim državama, daleko od centara u čije se ime provodi. Aktualnim viznim režimom i sustavom kontrole granica, ogradama i drugim vrstama materijalnih i nematerijalnih prepreka ljude u pokretu se, prema podacima objavljenim na mrežnoj stranici *4D Database* fokusiranoj na balkansku rutu, usmjerava na krovove vlakova, podnožja autobusa i kamiona, kontejnere i hladnjače, u kraška i minska polja ili u **naoružane krajolike**, **šume**, planine i brojne rijeke koje u migracijskom kontekstu postaju smrtonosne čak i kada to inače nisu, kao u slučaju rijeke Dragonje na granici između Slovenije i Hrvatske. Ciljano ili posredno izlaganje opasnostima i elementima prirode (usp. De León 2015; Schindel 2020), pritom se dodatno osigurava i nadograđuje pasivnošću, odnosno nedjelovanjem, napuštanjem, nespašavanjem, kako je to za drugi, sredozemni kontekst precizno elaborirano za slučaj nazvan The Left to Die Boat iz 2011. godine. Tu se radi o nespektakularnom obliku prikrivenog, liberalnog nasilja (Isakjee et al. 2020) ili sporom nasilju (Nixon 2013) koje djeluje postupno, daleko od pogleda i disperzirano u vremenu i prostoru, a čiji ishodi također mogu biti fatalni, pa i smrtni. U kontekstu suvremenog graničnog režima to „spacijalizirano sporo nasilje", kako ga imenuje Estela Schindel (2022), nije toliko usmjereno na zaustavljanje ljudi u pokretu, koliko na njihovo isporučivanje prirodi ili zonama nezaštite.

Objavljeno 17. 7. 2023. Nadopunjeno 31.1. 2024.

#Troglas, Madina Hussiny
Video je dostupan u mrežnom (online) izdanju e-ERIM-a:
https://www.youtube.com/watch?v=BCQWgaeLiEs

Literatura

Albahari, Maurizio. 2015. *Crimes of Peace. Mediterranean Migrations at the World's Deadliest Border.* Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Balibar, Étienne. 2002. *Politics and the Other Scene.* London: Verso. Preveli Christine Jones, James Swenson i Chris Turner.

Cuttitta, Paolo. 2020. „Preface. The Increasing Focus on Border Deaths". U *Border Deaths. Causes, Dynamics and Consequences of Migration-related Mortality.* Paolo Cuttitta i Tamara Last, ur. Amsterdam: Amsterdam University Press, 9-20.

De León, Jason. 2015. *The Land of Open Graves. Living and Dying on the Migrant Trail.* Fotografije Michael Wells. Oakland: University of California Press.

Dearden, Kate, Tamara Last i Craig Spencer. 2020. „Mortality and Border Deaths Data. Key Challenges and Ways Forward". U *Border Deaths. Causes, Dynamics and Consequences of Migration-related Mortality.* Paolo Cuttitta i Tamara Last, ur. Amsterdam: Amsterdam University Press, 53-70.

Galtung, Johan. 1969. „Violence, Peace, and Peace Research". *Journal of Peace Research* 6/3: 167-191.

Gündoğdu, Ayte. 2022. „Border Deaths as Forced Disappearances. Frantz Fanon and the Outline of Critical Phenomenology". *Puncta: Journal of Critical Phenomenology* 5/3: 12-41.

Hameršak, Marijana i Marta Stojić Mitrović. 2021. „Pandemija koronavirusne bolezni in procesi omejevanja na Hrvaškem in v Srbiji". *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 61/2: 39-44.

Heller, Charles i Antoine Pécoud. 2019. „Counting Migrants' Deaths at the Border. From Civil Society Counterstatistics to (Inter)Governmental Recuperation". *American Behavioral Scientist* 64/4: 1-21.

Isakjee, Arshad, Thom Davies, Jelena Obradović-Wochnik i Karolína Augustová. 2020. „Liberal Violence and the Racial Borders of the European Union". *Antipode* 52/6: 1751-1773.

Last, Tamara. 2020. „Introduction. A State-of-the-Art Exposition on Border Deaths". In *Border Deaths. Causes, Dynamics and Consequences of Migration-related Mortality.* Paolo Cuttitta i Tamara Last, ur. Amsterdam: Amsterdam University Press, 21-33.

Nixon, Rob. 2013. *Slow Violence and the Environmentalism of the Poor.* Cambridge: Harvard University Press.

Pécoud, Antoine. 2020. „Death at the Border. Revisiting the Debate in Light of the Euro-Mediterranean Migration Crisis“. *American Behavioral Scientist* 64/4: 379-388.

Popović, Helena, Kruno Kardov i Drago Župarić-Iljić. 2022. *Medijske reprezentacije migracija. Diskurzivne konstrukcije migranata, izbjeglica i tražitelja azila u hrvatskim medijima*. Zagreb: Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske.

Priručnik o popunjavanju potvrde o smrti. 2011. Zagreb: Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi i Hrvatski zavod za javno zdravstvo.

Schindel, Estela. 2020. „Deaths and Disappearances in Migration to Europe. Exploring the Uses of a Transnationalized Category“. *American Behavioural Scientist* 64/4: 389-407.

Schindel, Estela. 2022. „Death by ‘Nature’. The European Border Regime and the Spatial Production of Slow Violence“. *Environment and Planning C: Politics and Space C* 40/2: 428-446.

Squire, Vicki. 2017. „Governing Migration through Death in Europe and the US. Identification, Burial and the Crisis of Modern Humanism“. *European Journal of International Relations* 23/3: 513-532.

Tsianos, Vassilis, Sabine Hess i Serhat Karakayali. 2009. *Transnational Migration. Theory and Method of an Ethnographic Analysis of Border Regimes*. (Working Paper 55). Sussex: University of Sussex, Sussex Centre for Migration Research.

Weber, Leanne i Sharon Pickering. 2011. *Globalization and Borders. Death at the Global Frontier*. London: Palgrave Macmillan.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-border-deaths-p?locale=hr

Solidarnost

Romana Pozniak

Iako se danas pojavljuje u različitim, katkad i kontradiktornim oblicima, solidarnost se prvenstveno odnosi na povezanost utemeljenu u zajedničkim iskustvima, odgovornostima i interesima (Rozakou 2020: 197). Među značajnija tumačenja solidarnosti ubraja se i Durkheimova podjela na mehaničku i organsku solidarnost, obrađena u knjizi *O podjeli društvenoga rada* iz 1893. godine: prva podrazumijeva tradicionalne oblike uzajamne podrške poput one u vjerskim zajednicama, obitelji, susjedstvu i sl., a druga se odnosi na društvenu koheziju koja proizlazi iz „diverzifikacije i kompleksne podjele rada karakteristične za moderna društva“ (Rozakou 2020: 197). S tim u vezi, Aafke Komter (2005) izdvaja tri procesa koja u suvremenom kontekstu određuju prakse i značenje ovog pojma: individualizacija, diverzifikacija i globalizacija. Prema autorici, do individualizacije dolazi zbog modernizacije koja potiče slabljenje utjecaja i veza unutar obitelji, susjedstva i crkve. Diverzifikacija, pak, dovodi do dezintegracije stabilnih, zajedničkih identiteta i vjerovanja, povlačenja u sebe i spoznavanja osobnih potreba, a time i do sve veće nesigurnosti u širem društvenom kontekstu. Naposljetku, globalizacija, sa svojom umreženošću, otvara prostor novim načinima djelovanja i oblicima solidarnosti (Komter 2005: 170-171).

Upravo na tu ideju potencijala globalizacije u postizanju društvenih promjena oslanja se i tumačenje koje nude Helge Schwiertz i Helen Schwenken (2020). Kao ključne probleme u današnjem shvaćanju solidarnosti oni izdvajaju povezivanje tog pojma s nacionalnim, državnim i teritorijalnim entitetima, aktualno u javnom i političkom diskursu, koje isključuje niz društvenih skupina i modela socijalne kohezivnosti. Ističući da je danas jasnije no ikad da su građani i „ne-građani“, osobe u pokretu i više-manje statične osobe i skupine „povezane kroz podjelu rada u globalnom kapitalizmu“ (2020: 413), transformativni društveni potencijal Schwiertz i Schwenken pronalaze u primjerima civilnih inicijativa koje iskazuju solidarnost s ljudima u pokretu, osobama koje se, dakle, ne uklapaju u nacionalno ukorijenjene perspektive građanstva. To znači da te inicijative djeluju onkraj institucionalnog oblika solidarnosti i prakticiraju ono što spomenuti autori nazivaju „inkluzivnom solidarnošću“ (2020: 406). Važno je naglasiti da se u aktivističkim i akademskim krugovima solidarnost često upotrebljava s ciljem razlikovanja organizacija i akcija koje se primarno povezuju s **humanitarizmom**, sustavom koji određuju hijerarhijski odnosi moći između „primatelja“ i „pružatelja“ pomoći, od organizacija i akcija koje se temelje na uzajamnoj podršci, ravnopravnosti i građanskom aktivizmu. Taj razlikovni imperativ posebno se odnosi na skupine i organizacije koje se bave **spašavanjem života** na moru te distribucijom pomoći ljudima u pokretu i nedokumentiranim migrantima usprkos zabranama i zakonskim preprekama i koje pritom ne pristaju na uobičajene državne i međudržavne sheme financiranja nevladinih organizacija (v. Cuttitta 2018; Mezzadra 2020; Ambrosini 2022). Nije novost, međutim, da u suvremenom **graničnom režimu** razlika između solidarnosti i humanitarizma nije posve jasna (Mezzadra 2020) i da pojedine interpretacije solidarnosti također riskiraju reprodukciju hijerarhijskih i isključivih diskursa i politika (Schwiertz i Schwenken 2020: 406).

Imajući na umu preklapanja između ta dva pojma, različite interpretacije solidarnosti, ali i upozorenja na problem njezine romantizacije (Papataxiarchis 2016), moguće je izdvojiti nekoliko načina na koje se solidarnost pojavljuje, koristi i kooptira u migracijskom kontekstu. Prvi među njima je političko-administrativne prirode, a odnosi se na korištenje solidarnosti kao mehanizma raspodjele odgovornosti u shemi upravljanja migracijskim kretanjima u državnim i međudržavnim okvirima. Preambula ugovora o Europskoj uniji govori o „solidarnosti među narodima potpisnicima ugovora“ (Brunkhorst 2004: 10). Vezano uz sigurnosnu, a samim time i migracijsku politiku, u tom ugovoru stoji da „Unija vodi, utvrđuje i provodi zajedničku vanjsku i sigurnosnu politiku na temelju razvoja *uzajamne političke solidarnosti* među državama članicama“ (čl. 24. st. 2, autorica istaknula). Dakle, dok se solidarnost s migrantima rijetko artikulira na razini Europske unije, jer bi to značilo da njezini građani s migrantima uistinu dijele socijalnu skrb i druge državne mehanizme zaštite, fokus je uglavnom na solidarnosti shvaćenoj u formi odnosa reciprociteta između nacionalnih država članica, uokvirenog sinergijom sigurnosnih i migracijskih politika (Schwiertz i Schwenken 2020: 409). U posljednjih nekoliko godina, pa i desetljeća, sve su češći apeli za „rasterećenjem“ zemalja na vanjskim granicama EU koje su zbog svog geografskog položaja izložene velikom broju dolazaka migranata i zahtjeva za azil. Kako bi uputila na sraz između zemalja na vanjskim granicama EU „koje se brinu da će migracijski pritisak premašiti njihove kapacitete“ i „zabrinutosti drugih država članica da se, ne budu li se poštovali postupci na vanjskim granicama, njihovi sustavi azila, integracije ili vraćanja neće moći nositi s mogućim porastom priljeva migranata“, Europska unija u Novom paktu o migracijama i azilu predlaže mehanizam „učinkovite solidarnosti“. Naglasak na koordiniranom pristupu upravljanja migracijama i unaprjeđenju sustava razlikovanja „vjerodostojnih“ od „nevjerodostojnih“ tražitelja azila (v. Bakalović 2013) – a posljedično i mehanizmu učinkovite „raspodjele odgovornosti“ – podcrtava trendove sekuritizacije i „menadžerizacije“ migracijskih politika (Andrijasevic i Walters 2010), dok navedenim prijedlogom, upozoravaju aktivisti, „dominira prioritet vraćanja i deportacije“. Ta tehnokratska, administrativna solidarnost među zemljama EU nerijetko se koristi kao mehanizam kontrole, praćenja i ograničavanja migracijskih kretanja. Svodeći solidarnost na mehanizam birokratskog reciprociteta, migracijska politika Europske unije neizravno odobrava prakse zatvaranja i protjerivanja izbjeglica i ljudi u pokretu o čemu svjedoče kontinuitet i intenzifikacija **pušbekova** posljednjih godina, kao i niz apela skupina za zaštitu ljudskih prava i izvještaja o nasilju na granicama.

Unatoč nastojanjima na njegovoj kooptaciji, pojam se i dalje primarno vezuje uz rad solidarnih grupa i inicijativa koje možemo protumačiti u terminima „solidarnog humanitarizma“ – pojma kojim Katerina Rozakou (2017) opisuje rad samoorganiziranih skupina u Grčkoj koje se bave humanitarnim radom, a ne pripadaju službenom humanitarnom sektoru (v. i Fechter i Schwittay 2019). Inicijativama osnovanima tijekom i nakon masovnoga izbjegličkoga tranzita u Hrvatskoj priključili su se – ili su ih pokrenuli – građani koji su bili nezadovoljni odgovorom države, međunarodnih organizacija i Hrvatskog Crvenog križa i koji su se, uz pružanje pomoći, svojim angažmanom nastojali suprotstaviti komodifikaciji stradanja i inerciji etabliranih organizacija (v. Pozniak 2022). Režim humanitarizma, u pravilu, stvara predodžbu o izbjeglicama kao pasivnim i bespomoćnim žrtvama koje nemaju kapaciteta brinuti se same o sebi, pri čemu se autonomija i zauzimanje za sebe percipiraju kao osobine „opasnih“ i „lažnih“ tražitelja azila (Ticktin 2016). **Humanitarna industrija** vješto se oslanja na predodžbu o izbjeglicama kao inferiornim subjektima (Kuljić 2016) i koristi je kao sredstvo za komodifikaciju stradanja, a posljedično i za vlastiti financijski rast. Nasuprot tome, solidarnost podrazumijeva ravnopravan odnos koji ne nameće životne odluke, način ponašanja i druge standarde karakteristične za humanitarizam (Dadusc i Mudu 2022). Uzmemo li u obzir da za vrijeme **balkanskoga koridora** 2015. i 2016., države nisu uspjele garantirati socijalna prava izbjeglicama i

da su se humanitarni i pravni mehanizmi pokazali u najmanju ruku manjkavima, „solidarnost odozdo“, kao oblik podrške koju su pružali građani i organizacije civilnog društva, služila je kao nadopuna ili zamjena sustavu državne skrbi (Schwiertz i Schwenken 2020: 410).

Važno je spomenuti ulogu solidarnosti u organizaciji prosvjednih akcija poput onih organiziranih za **Madinu Hussiny**, šestogodišnju djevojčicu koja je **smrtno** stradala u naletu vlaka pri pušbeku iz Hrvatske u Srbiju (v. **kontramemorijalizacija** i **žalobni aktivizam**), kao i zahtjev inicijative Zagreb grad-utočište za imenovanje ulice, trga ili dječjeg igrališta u javnom prostoru grada Zagreba njezinim imenom. Tu se ubrajaju i radionice izrade transparenta Krojimo za noćni marš i spomen-platna Prijelaz/*The Passage* koje je s kolektivom Žene ženama osmislila i vodila selma banich, kao i niz apela inicijativa Transbalkanska solidarnost i Zagreb grad-utočište. U potonjim slučajevima na solidarnost možemo gledati kao na pogonsko tkivo građanskih akcija koje nisu dio kontinuiranih programa pomagačkih organizacija i kojima je cilj otvoriti prostor za političko djelovanje i emancipaciju u kojem se, riječima voditeljice radionica, ništa neće „politički podrazumijevati“.

Naposljetku, neizostavan dio konceptualnog i empirijskog upoznavanja s pojmom solidarnost je problem **kriminalizacije solidarnosti**.

24. 5. 2023.

Literatura

Ambrosini, Maurizio. 2022. „Humanitarian Help and Refugees. De-Bordering Solidarity as a Contentious Issue“. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*.

Andrijasevic, Rutvica i William Walters. 2010. „The International Organization for Migration and the International Government of Borders“. *Environment and Planning D: Society and Space* 28/6: 977-999.

Bakalović, Vanja. 2013. „Razlikuje li Kvalifikacijska direktiva vjerodostojne od nevjerodostojnih izbjeglica?“ U *Prvih deset godina razvoja sustava azila u Hrvatskoj (s osvrtom na sustave azila u regiji)*. Drago Župarić-Iljić, ur. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti, Centar za mirovne studije i Kuća ljudskih prava, 63-79.

Brunkhorst, Hauke. 2004. *Solidarnost. Od građanskog prijateljstva do globalne pravne zajednice*. Beograd i Zagreb: Beogradski krug i Multimedijalni institut. Preveo Tomislav Medak.

Cuttitta, Paolo. 2018. „Repoliticization Through Search and Rescue? Humanitarian NGOs and Migration Management in the Central Mediterranean“. *Geopolitics* 23/3: 632-660.

Dadusc, Deanna i Pierpaolo Mudu. 2022. „Care without Control. The Humanitarian Industrial Complex and the Criminalisation of Solidarity“. *Geopolitics* 27/4: 1205-1230.

Fechter, Anne-Meike i Anke Schwittay. 2019. „Citizen Aid. Grassroots Interventions in Development and Humanitarianism“. *Third World Quarterly* 40/10: 1769-1780.

Komter, Aafke E. 2005. *Social Solidarity and the Gift*. Cambridge etc.: Cambridge University Press.

Kuljić, Todor. 2016. „Altruizam, filantropija i humanizam. Pojmovnoistorijski aspekti solidarnosti“. *Sociologija* 58/4: 525-551.

Mezzadra, Sandro. 2020. „Abolitionist Vistas of the Human. Border Struggles, Migration and Freedom of Movement“. *Citizenship Studies* 24/4: 424-440.

Papataxiarchis, Evthymios. 2016. „Unwrapping Solidarity? Society Reborn in Austerity“. *Social Anthropology* 24/2: 205-210.

Pozniak, Romana. 2022. *Humanitarni rad u kontekstu izbjeglištva i migracija u posttranzicijskoj Hrvatskoj*. Doktorski rad. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Rozakou, Katerina. 2017. „Solidarity Humanitarianism. The Blurred Boundaries of Humanitarianism in Greece“. *Allegra Lab*.

Rozakou, Katerina. 2020. „Solidarity“. U *Humanitarianism. Keywords*. Antonio De Lauri, ur. Leiden i Boston: Brill, 197-199.

Schwiertz, Helge i Helen Schwenken. 2020. „Introduction. Inclusive Solidarity and Citizenship along Migratory Routes in Europe and the Americas“. *Citizenship Studies* 24/4: 405-423.

Ticktin, Miriam. 2016. „Thinking Beyond Humanitarian Borders“. *Social Research* 83/2: 255-271.

Spašavanje života

Marijana Hameršak, Romana Pozniak

Na mjestima na kojima prelazak granice Globalnog sjevera postane pitanje života i **smrti** za tisuće ljudi stvara se posebna vrsta granice. Ta granica, koju William Walters naziva humanitarnom granicom (2011: 138), obilježena je usporednim, pa i sinergijskim djelovanjem sigurnosne i humanitarne logike, a njezin su sastavni dio spašavanja života.

Na Sredozemnom moru (v. **morska grobnica**) koje je za mnoge simbol humanitarne granice, već desetljećima se izmjenjuju različite aktivističke i državne, tehnopolitičke operacije, plovila i posade usmjerene na spašavanje života izbjeglica i drugih migranata. Najpoznatija od njih je vojno-humanitarna operacija Mare Nostrum, koju je talijanska vlada pokrenula 2013. godine, a koja je uvela spašavanje života u mandat misija za kontrolu granice (Cuttitta 2018: 638). Mare Nostrum naslijedila je financijski, opremom i ljudstvom značajno manja Frontexova (danas Agencija za graničnu i obalnu stražu) operacija Triton koja je bila fokusirana na sjeverni dio Sredozemlja, odnosno na spašavanje onih koji su već bili nadomak cilju. Zadržavanje Tritonovih plovila bliže talijanskoj obali iz Frontexa su opravdavali sljedećom argumentacijom koja puno govori o izokrenutim prioritetima ove operacije. Kada bi se spašavanja provodila bliže libijskoj obali, za očekivati je da bi i više ljudi bilo spašeno, no to bi dovelo do pada troškova, trajanja i rizičnosti puta te u konačnici i rasta broja **iregulariziranih** prelazaka (Frontex prema Cusumano 2019: 11). Triton i njemu srodne operacije stoga su u skladu s načelima organiziranog licemjerja „proveli relativno mali broj akcija traganja i spašavanja, dajući prioritet kontroli granica i antikrijumčarskim akcijama“ (Cusumano 2019: 4). Uz državne, vojne i srodne aktere, akcije spašavanja na Sredozemlju usporedo provode i aktivisti, pa i „obični građani“ koji udruženi u različite grupe danas čine samoorganiziranu, kako je Maurice Stierl (2018) naziva, humanitarnu flotu. Neke od njih su, poput Migrant Offshore Aid Station (MOAS), nastavile tradiciju apolitičnosti, donekle i uske kooperacije s vlastima, dok je većina, a među njima i Sea-Watch i Médecins Sans Frontières (MSF) nastojala ne samo neovisno djelovati, nego i svjedočiti o nezakonitostima, nasilnim postupcima, izbjegavanjima i ignoriranjima poziva za spašavanje, zbog čega su bile izložene i kriminalizaciji (usp. Stierl 2018).

Za razliku od spašavanja na Mediteranu, spašavanja života na **balkanskoj ruti** ne provode se u okviru spasilačkih operacija usmjerenih ciljano na izbjeglice i druge migrante, nego su inkorporirana u djelovanje nacionalnih sustava civilne zaštite te se u slučaju stradanja u prirodi, dakle, na „'nepristupačnim', 'zahtjevnim', 'brdovitim' i 'šumovitim', pa i 'miniranim' terenima u teškim, hladnim klimatskim uvjetima“ (Popović et al. 2022: 67) temelje na pojedinačnim dojavama. U skladu s time, nevladine organizacije, aktivističke grupe i pojedinci na balkanskom migracijskom putu u spašavanjima sudjeluju sporadično i u pravilu posredno. Pritom se osobe u pokretu kojima je ugrožen život upućuje na državne službe spašavanja, kao u slučaju spašavanja „dvadesetdvogodišnjeg migranta iz Avganistana“ nakon što je lokalnu Službu zaštite i spašavanja u Pljevljima kontaktirala „aktivistkinja nevladinog sektora“. Primjer koji osim na posredničku ulogu aktivista u državno koordiniranim operacijama spašavanja upućuje i na podvojenu odgovornost državnih službi – dakle na njihovu odgovornost za ugrožavanje života i odgovornost za njegovo spašavanje – jest akcija pokrenuta nakon što je djelatnik beogradske nevladine organizacije primio poziv u pomoć od sedmeročlane obitelji protjerane u šumu u blizini srpsko-bugarske granice, neposredno nakon što su im izdana rješenja o namjeri pokretanja zahtjeva za azil u Srbiji (Stojić Mitrović et al. 2020: 52-53).

U zemljama koje nisu članice EU, poput Crne Gore, Srbije ili Bosne i Hercegovine, u kojima su svakodnevica i kretanje osoba u pokretu godinama bili ipak znatno manje kriminalizirani, a time i manje ugroženi ili izloženi pogibeljima, vijesti o spašavanju života ne cirkuliraju medijima u toj mjeri i nisu, a za što je Hrvatska ekstreman primjer, dio strategije humanitarizacije kontrole granica. Hrvatska policija, naime, o spašavanjima redovito komunicira s javnošću putem razrađenih priopćenja te na svojim mrežnim stranicama na zasebnoj podstranici objavljuje priopćenja i medijske napise o spašavanjima. Naslovima kao što su „Kod Novske pronađena 42 migranta, u posljednji tren spašeni od gušenja“ ili „Dramatično spašavanje: migranti zapeli u dubokom snijegu, policajci na rukama nosili pothlađenu djecu“ u iskušanoj se tradiciji kombinacije sućuti i represije (Fassin 2005) dodaje „humanitarni obol“ kontekstu koji je inače oblikovan u gotovo isključivo sigurnosnom ključu (Hameršak i Pleše 2021). Njima se u diskurzivno polje koje je do tada bilo fokusirano na hvatanja migranata, uvode vijesti o njihovom spašavanju pri čemu je ponekad teško zaključiti radi li se ustvari o hvatanju koje se predstavlja kao spašavanje, odnosno, o spašavanju/hvatanju, što je izraz koji se ponekad koristi u literaturi (npr. Fontanari et al. 2022: 75).

Foto: MUP RH 16. 1. 2019.

Spašavanja se, nadalje, i u ovom kontekstu, kako je to za spašavanja na Sredozemlju uočio Maurizio Albahari (2015), diskurzivno i medijski u pravilu oblikuju kao pojedinačni spektakli, izdvojeni, jednokratni događaji, što je dodatno naglašeno u vijestima o spašavanjima koja su već na terenu spektakularizirana, poput spašavanja na rijeci Dragonji na hrvatsko-slovenskoj granici zimi 2021. godine, kada su stotine policajaca i drugih s obje strane granice tragali za djevojčicom, ustvari tijelom djevojčice koja je u noći nestala u rijeci. U vijestima o kojima je riječ ljude u pokretu se portretira kao žrtve kojima je nužna pomoć drugih. Oni su iscrpljeni i pothlađeni, a policajci im pomažu, spašavajući ih iz opasnosti, okrjepljujući ih napitcima i hranom, kada je potrebno i iznoseći ih na

rukama do liječnika i vozila hitne pomoći. Brojni članci „u kojima policija ‘spašava’ promrzle, umorne, iscrpljene žene koje su ponekad trudne, pri čemu ih spasitelji u vidu hrabrih policajaca ‘nose na rukama’, pa čak i porađaju u šumi“ mobiliziraju arhetipske kategorije žena i muškaraca, u kojima su muškarci „dinamični, aktivni, oni se kreću, a žene su statične, pasivne i ranjive, one obitavaju na mjestu“ (Popović et al. 2022: 11).

Foto: MUP RH 22. 10. 2021.

Prilozima o spašavanju, ukratko, spektakularizacijom, viktimizacijom i individualizacijom krivnje, vješto se u konačnici zakriva da sustav kontrole granica, vizni režim i restriktivne migracijske politike općenito prisiljavaju ljude u pokretu na skrivanje u prirodi ili u prijevoznim sredstvima, da ih taj sustav svjesno i namjerno prepušta, pa i isporučuje pogibelji, kao i da su, u konačnici, oni koji ih spašavaju ujedno i oni od kojih bježe i od kojih se skrivaju. Pritom je teško oteti se dojmu da se u stanovitom broju slučajeva tu radi i doslovno o proizvodnji medijskih događaja ili plasiranju spašavanja kao medijskih događaja. Kao kada su se, recimo, u danima nakon objavljivanja još jedne serije snimki i drugih dokaza o rutinskim i nasilnim pušbekovima iz Hrvatske u Bosnu i Hercegovinu, u medijima prenosile vjestice o spašavanjima migranata, obitelji s djecom kod Mrežnice i Topuskog. Slično tomu je i reakcija na izvješće Human Rights Watcha objavljena na stranicama MUP-a baš na isti dan kad je „zahvaljujući brzoj reakciji hrvatske policije, na području Korenice zbrinuta“ peteročlana obitelj. Uz isticanje brižnosti i učinkovitosti hrvatskih policajaca u tekstu se navodi da policija provjerava sve prijave nevladinih organizacija usprkos tome što one „u pravilu ne sadrže dovoljno podataka potrebnih za kriminalističko istraživanje“ i unatoč tome što je „u dosadašnjem ispitivanju navoda iz optužbi uočeno“ više slučajeva „lažnog prijavljivanja“. Stoga ne čudi da, u obratu stvari, neki mediji u policijskim priopćenjima o spašavanjima prepoznaju elemente taktiziranja ili hvalisavosti, na što čitatelje upućuju kroz uredničku opremu, primarno nadnaslovima poput Policija se hvali spašavanjem migranata: Poljski par ugurao ih 12 u kamper, još 19 nađeno kod Jasenovca ili Policija se pohvalila: Spašeno šestero iscrpljenih migranata u šumi kod Plješevice.

Foto: MUP RH 7. 8. 2019

Da je riječ o strateškoj heroizaciji i humanitarizaciji policije sugerira i preplitanje vijesti o spašavanjima i policijskih priopćenja kao u vijesti s početka 2019. godine koja završava apelom na tragu mjesec dana ranije objavljenog Poziva organizacijama koje djeluju u državama na tzv. balkanskoj ruti: „da informiraju migrante o pravilima zakonitog ulaska u Republiku Hrvatsku, da ih upozore na riskantnost, pogibeljnost i neizvjesnog takvog puta te da ih odvrate od takvog nauma, a kako bi se spriječila moguća ozljeđivanja, smrzavanja i teška stradavanja nezakonitih migranata.“

Konačno, policija i njezini predstavnici pozivaju se na spašavanja i u reakcijama na nove, posebice inozemne, optužbe ili dokaze o nasilju na granicama. Odgovarajući tako na članak koji je The Guardian objavio o nasilnim pušbekovima, premlaćivanjima i seksualnom zlostavljanju na granicama Hrvatske, hrvatski je ministar unutarnjih poslova podcrtao da mediji koji iznose optužbe „nikada, zanimljivo, nisu kazali ništa o tome kako hrvatska policija humano djeluje“ (usp. i izlaganja na sjednici saborskog Odbora za

ljudska prava i prava nacionalnih manjina). U tom stilu je i na konferenciji za medije povodom presude Hrvatskoj za smrt **Madine Hussiny** poentirao:

> Vi ste sami, barem neki od vas, izvješćivali o tome koliko je puta hrvatska policija spasila migrante iz rijeka, koji su se ili bi se utopili. Koliko puta su hrvatski policajci nosili, i trudnice i djecu do prvih zdravstvenih ustanova, koje su im pružile zdravstvenu skrb, pomoć. Ja vam uporno pokušavam, i to ću uvijek činiti, dok god sam na ovom mjestu, ukazati na činjenicu da hrvatski policajci postupaju sukladno zakonu. I postupaju na humanitaran i human način.

U ovdje samo ocrtanom političkom i medijskom krajoliku u kojem spašavanja imaju istaknuto mjesto u pravilu izostaju pitanja o odnosu između šengenskog i viznog sistema i utapanja na slovensko-hrvatskoj, šengenskoj granici, ali i na granicama između Hrvatske i susjednih ne-EU država. Odnosno, pitanja zašto se uopće ljudi u pokretu moraju skrivati u kombijima, kamionima i šumama? Zašto se moraju kretati po noći i snijegu, a rijeke prelaziti preko slapova umjesto preko mostova? Medijski napisi o spašavanju u pravilu se ne dotiču ovih pitanja, niti na njih pokušavaju naći odgovore. Upravo suprotno, oni, kako je povodom akcija spašavanja na Sredozemlju naznačila Pallister-Wilkins (2017), implicitno ili eksplicitno mobiliziraju narative samoodgovornosti ili, u krajnjoj liniji i neodgovornosti migranata koji su se sami ili s obiteljima zaputili na tako rizično putovanje, sami pronašli bezobzirne i pohlepne krijumčare koji su ih ugurali u automobile i kombije ili su sami ili organizirano sjeli u čamac, kretali se šumama i minskim poljima, znajući da postoji golema šansa da na tom putu stradaju od balkanske zime, dubokog snijega, brojnih rijeka, šuma, odrona kamenja i drugog.

Europska unija i države članice, ukratko, na kontradiktorne zahtjeve za istodobnim spašavanjem života i smanjenjem broja prelazaka granice, koji je za zemlje na vanjskoj granici dodatno potenciran mogućnošću aktivacije **Dublinskog sporazuma** i naknadnih masovnih deportacija spašenih osoba koje nastave put prema drugim državama Europske unije, reagiraju spektakularizacijom humanitarizma i granice u vidu akcija spašavanja dalekih stranaca, s jedne strane, i kontinuiranim naporima usmjerenima na dugoročno držanje stranaca na udaljenosti, s druge (Pallister-Wilkins 2020: 997). Spašavanje pritom, poentira Tazzioli (2015), uopće ne treba podrazumijevati spas, jer nakon njega mogu slijediti ciklusi protjerivanja, **pušbekova** ili **pulbekova**, zatvaranja ili čekanja.

11. 11. 2022.

Literatura

Albahari, Maurizio. 2015. *Crimes of Peace. Mediterranean Migrations at the World's Deadliest Border.* Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Cusumano, Eugenio. 2019. „Migrant Rescue as Organized Hypocrisy. EU Maritime Missions Offshore Libya between Humanitarianism and Border Control". *Cooperation and Conflict* 54/1: 3-24.

Cuttitta, Paolo. 2018. „Repoliticization Through Search and Rescue? Humanitarian NGOs and Migration Management in the Central Mediterranean". *Geopolitics* 23/3: 632-660.

Fassin, Didier i Paula Vasquez. 2005. „Humanitarian Exception as the Rule. The Political Theology of the 1999 Tragedia in Venezuela". *American Ethnologist* 32/3: 389-405.

Fontanari, Elena, Stephan Scheel, Vicki Squire i Martina Tazzioli. 2022. „Refuge". U *Minor Keywords of Political Theory. Migration as a Critical Standpoint. A Collaborative Project of Collective Writing.* Nicholas De Genova i Martina Tazzioli, ur. Poseban broj *Environment and Planning C: Politics and Space* 40/4: 73-89.

Hameršak, Marijana i Iva Pleše. 2021. „Forest, forest, forest. Sometimes we sleep. Walking, sleep, walking, sleep. It's dangerous on this way. Weaponized Migration Landscapes at the Outskirts of the European Union". *Etnološka tribina* 51/44: 204-221.

Pallister-Wilkins, Polly. 2017. „Humanitarian Rescue/Sovereign Capture and the Policing of Possible Responses to Violent Borders". *Global Policy* 8/S1: 19-24.

Pallister-Wilkins, Polly. 2020. „Hotspots and the Geographies of Humanitarianism". *Environment and Planning D: Society and Space* 38/3: 991-1008.

Popović, Helena, Kruno Kardov i Drago Župarić-Iljić. 2022. *Medijske reprezentacije migracija. Diskurzivne konstrukcije migranata, izbjeglica i tražitelja azila u hrvatskim medijima*. Zagreb: Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske.

Stierl, Maurice. 2018. „A Fleet of Mediterranean Border Humanitarians". *Antipode* 50/3: 704-724.

Stojić Mitrović, Marta, Nidžara Ahmetašević, Barbara Beznec i Andrej Kurnik. 2020. *The Dark Sides of Europeanisation. Serbia, Bosnia and Herzegovina and the EUropean Border Regime*. Beograd: Rosa Luxemburg Stiftung for Southeast Europe.

Tazzioli, Martina. 2015. „The Politics of Counting and the Scene of Rescue". *Radical Philosophy* 192: 2-6.

Walters, William. 2011. „Foucault and Frontiers. Notes on the Birth of the Humanitarian Border". U *Governmentality. Current Issues and Future Challenges.* Ulrich Bröckling, Susanne Krasmann i Thomas Lemke, ur. London: Routledge, 138-164.

Spust po Kolpi

Aneja Kralj

V nedeljo, 1. septembra 2019, so turistični delavci, kajakaši in še nekateri drugi nasprotniki žičnate **ograje** v Beli krajini organizirali dogodek „Migrantski spust po Kolpi“. Na povabilo se je odzvala Ambasada Rog, begunska skupnost, ki se z medsebojno pomočjo bori proti različnim oblikam izkoriščanja, nasilja in rasizma, ki jih begunci in begunke nemalokrat izkusijo na svojih delovnih mestih, v administrativnih postopkih in drugje. Ta dan so dobili priložnost, da so „ljudje iz kar desetih držav skupaj zaveslali po čudoviti dolini Kolpe – tokrat ne kot preganjanci, ki v Sloveniji zaman iščejo varno zavetje, ampak kot svobodni ljudje, ki jih to okolje sprejema“.

Migrantski spust po Kolpi – skupinska fotografija, Kolpa, Slovenija. 1. 9. 2019. Fotografija: Božidar Flajšman

V Ambasadi Rog so se pred tem dogodkom že dalj časa trudili, da bi navezali stik z lokalnimi prebivalci v Beli Krajini. Sogovornik, aktivist in publicist Miha Blažič, mi je razložil, da so iskali stik z lokalno skupnostjo, saj so želeli spremljati dogajanje na meji. Obenem pa tudi zato, da bi našli načine, kako se boriti proti že oblikovanim strahovom, ki so jih lokalni prebivalci ponotranjili. Pri tem so želeli nasprotovati medijskim diskurzom, ki so spodbujali k sovraštvu do migrantov oz. beguncev.

Glede na to, da so v Ambasadi Rog želeli, da bi se prosilci za azil udeležili dogodka na Kolpi, so porabili kar nekaj časa, da so predhodno uredili vse administrativne zahteve, ki jih narekuje Zakon o mednarodni zaščiti v Sloveniji. Med drugim so morali urediti dovolilnice prosilcem za azil, saj njim ni dovoljeno prosto prehajanje občin oz. izhod iz občine. Poleg tega so, kot je povedal Blažič, lahko s sabo na Kolpo odpeljali samo osebe, ki imajo že urejen status ali pa tiste, ki imajo „izkaznico prosilca za azil“. Ta izkaznica je dokument, ki potrjuje status prosilca za mednarodno zaščito, obenem pa dovoljuje, da prosilec ostane v Republiki Sloveniji do izvršljivosti odločitve v postopku mednarodne zaščite.

Zaradi velikega zanimanja so se na kraj dogodka pripeljali z osebnimi avtomobili in kombiji, ki so jih najeli v ta namen. Najprej so imeli uvodni sestanek, kjer so jim kajakaši razdelili opremo in jih naučili osnovnih veščin veslanja. Miha Blažič se je tako spominjal dogodka:

> In pol je ta spust v bistvu kar dolgo trajal. Ker smo se seveda ustavljali vmes pa plaval. Pa tako. In na koncu smo zaključili v temu kampu [v Radencih, op. A. K.], kjer je bila pa potem pogostitev. Tako da cel dan je trajalo, no. Ful je bilo luštno.

Migrantski spust po Kolpi. Kolpa, Slovenija. 1. 9. 2019. Fotografija: Božidar Flajšman

Po opisu Mihe Blažiča je bil za begunce to dan sprostitve:

> Po moje da je za njih bil predvsem izlet. Pa dan za uživanje. In saj je res bilo tako. Mislim. Sploh, če pomisliš, da večina ljudi skoraj nikoli ne gre ven iz Ljubljane nikamor. Kaj šele nekam, kjer je tako res lepo. Pa se lahko kopaš in tako. Sploh ti, ki so šele prišli v Slovenijo, ne. Je to ful pomembna izkušnja. Pa še kej vidiš. Pa spoznaš malo ljudi in tako. Tako da ful jim je bilo všeč. In potem zmeraj, ko smo organizirali karkoli v Beli krajini, so vsi želeli biti zraven.

Kljub temu, da je za mnoge ta dan predstavljal čas sprostitve, je vzdušje na trenutke prekinila prisotnost policije, ki je dogajanje spremljala z različnih mostov. Njihov spust po Kolpi so fotografirali in snemali. Na srečo pa prisotnost policije udeležencem ni mogla zares pokvariti dneva, je prepričan Blažič.

Odziv na dogodek s strani medijev, še posebej s strani desno usmerjenih medijev, je bil buren in senzacionalističen. Nova 24TV je dogodek takole opisovala: „Skrajnolevičarska aktivista N'toko in Flajšman popeljala ilegalne migrante po reki Kolpi – njihov cilj je padec ograje in še več uvoženih ilegalcev – volilne baze izrojene levice!“ Avtor tega besedila, Rajko Golob, je spust po Kolpi dojemal kot provokacijo. Prav tako je v besedilu na različne načine spodbujal moralno paniko, ne samo z opisom dogodka, temveč s širjenjem neresničnih in diskriminatornih predstav o migrantih oz. beguncih. Nemalokrat je namreč izpostavljal, da naj bi Slovenija „finančno podpirala razkošno bivanje ilegalnih migrantov“.

Za spodbujanje sovražnosti proti migrantom se desno usmerjeni mediji pogosto poslužujejo ostre delitve med „nami“ in „drugimi“. Migrante oz. begunce v tem kontekstu predstavijo kot grožnjo socialni državi. V resnici pa je, na primer, prosilcem za azil namenjena nizka mesečna žepnina, ki že več let znaša le 18 evrov na mesec. Poleg tega bivajo v azilnem domu, kjer jim pripadajo le osnovni higienski pripomočki, oblačila in trije obroki na dan, s tem pa so preskrbljene zgolj njihove najosnovnejše življenjske potrebe (Lipovec Čebron in Zorn 2023: 34). Pomembno pa je vedeti tudi to, da so leta 2019, kot je opozorjeno v dokumentu Delovne skupine za azil, morali prosilci za azil čakati devet mesecev za pridobitev delovnega dovoljenja, kar pomeni, da so bili v tem času povsem odvisni od azilnega doma, saj se niso mogli vključiti na trg dela. Poleg tega delovnega dovoljenja niso dobili tisti, ki jim je v azilnem postopku grozila zavrnitev prošnje.

Solidarnostni dogodek „Migrantski spust po Kolpi“ je v celoti nasprotoval retoriki desno usmerjenih medijev, ki je migrante oz. begunce že dalj časa poskušala dehumanizirati. Tine Lindič, domačin, ki je Ambasado Rog povabil na dogodek, je utemeljil svojo pobudo za vzpostavitev stika z begunci oz. migranti z izjavo: „Pokažemo ljudem, da smo vsi ljudje. Nič drugega. Samo zaradi tega, da vidijo, da so tudi ti, ki prihajajo k nam, samo ljudje“.

17. 6. 2024.

Literatura

Lipovec Čebron, Uršula in Jelka Zorn. 2023. „Kaj otežuje spoštovanje pravic migrantk_ov in begunk_cev?“. V *Uvod v pravo migracij in*

mednarodne zaščite. Samo Bardutzky, ur. Ljubljana: Založba Pravne fakultete, 27-39.

Bilješke

Tekst je napisan u okviru kolegija Suvremene migracije, državljanstvo i etničke manjine Uršule Lipovec Čebron i Dagmar Nared na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Ljubljani.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-spust-po-kolpi-p?locale=hr

Stradanje životinja na žici

Iva Pleše

Životinje kao žrtve jedna su od ponavljajućih tema lokalnih diskursa vezanih uz **ograde i žice**, osobito one uz mađarsko-hrvatsku i slovensko-hrvatsku granicu. Jedno su vrijeme nakon postavljanja tih barijera, od 2015. godine, mediji češće prenosili vijesti o stradanju divljih životinja koje su se zaplele u žicu i uginule, a kojima je ograda također „blokirala njihove prirodne puteve i migraciju“ te tako ugrozila njihovu prehranu i reprodukciju vrste. I u stručnoj je literaturi primijećeno da barijere na granicama izrazito negativno utječu na populacije divljih životinja, i to ne samo u onim na prvi pogled vidljivim aspektima, njihovim smrtnim stradavanjima na samim žicama, u opstrukcijama kretanja i promjenama u ponašanju životinja, nego i po pitanju dugoročnih genetskih promjena i smanjene vitalnosti životinjskih populacija zbog onemogućavanja kretanja (Safner et al. 2021). U radu koji se pozabavio izravnim utjecajem samo jedne od graničnih barijera na ovim prostorima, one između Mađarske i Hrvatske, na divlje životinje i na povezanost staništa, popisane su, za razdoblje od postavljanja barijere u rujnu 2015. pa do kraja 2017. godine, šezdeset i četiri divlje životinje, jeleni, srne i divlje svinje, nađene zapletene ili uginule „zbog bodljikave žice“ (Safner et al. 2021: 276; usp. i Linnell et al. 2016). Vezano uz životinje i lokacije na kojima su postavljene barijere, spominje se i nemogućnost spašavanja divljih životinja koje su se uplele u žicu zato što ona nije postavljena na samoj graničnoj liniji, nego, primjerice, uvučena nekoliko metara u teritorij druge države, u ovom slučaju Mađarske u odnosu na Hrvatsku. Osim na životinje, granične barijere izravno djeluju i na krajolike te sudjeluju u njihovim preoblikovanjima, a „javne prostore i prirodu“ pretvaraju u „nepropusne zone“ (Perić 2021). I dok je negativan utjecaj ožičavanja na životinjski svijet zasigurno velik i svakako bitan, on se, u usporedbi s utjecajem ožičavanja na ljude u pokretu – a donekle u skladu s različitim diskursima animalističke tematike (v. **divlje životinje**; **Candy**; **Pablo**) – izrazito naglašava i perpetuira. Slično bi se, kada se govori o slovensko-hrvatskoj granici, moglo reći i za utjecaj ožičavanja na život lokalnog stanovništva: njegovo sasvim opravdano isticanje kao da ponekad u potpunosti zanemaruje ono što ograde, zidovi i žice čine ljudima u pokretu.

16. 1. 2023.

Literatura

Linnell John D. C., Arie Trouwborst, Luigi Boitani, Petra Kaczensky, Djuro Huber, Slaven Reljic, Josip Kusak, Aleksandra Majic, Tomaz Skrbinsek, Hubert Potocnik, Matt W. Hayward, E. J. Milner-Gulland, Bayarbaatar Buuveibaatar, Kirk A. Olson, Lkhagvasuren Badamjav, Richard Bischof, Steffen Zuther i Urs Breitenmoser. 2016. „Border Security Fencing and Wildlife. The End of the Transboundary Paradigm in Eurasia“. *PLoS Biology* 14/6.

Perić, Ivana. 2021. „Sveto trojstvo ograde, žilet žice i granice“. *Kulturpunkt.hr*.

Safner, Toni, Ana Gracanin, Ivan Gligora, Boštjan Pokorny, Katarina Flajšman, Marco Apollonio i Nikica Šprem. 2021. „State Border Fences as a Threat to Habitat Connectivity. A Case Study from South-Eastern Europe“. *Šumarski list* 154/5-6: 269-278.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-stradanje-zivotinja-na-zici-p?locale=hr

Šaraj malo, brate

Tea Škokić

U rujnu 2015. godine, tijekom masovnog kretanja izbjeglica koji su iz Srbije nastojali ući u Hrvatsku i dalje, u druge zapadne zemlje Europske unije, Hrvatska je nakratko zatvorila granični prijelaz Bajakovo za transportna vozila, čime su nastale velike gužve na pograničnom području Hrvatske i Srbije.

Hrvatska vlada je privremeno zatvaranje graničnog prijelaza smatrala upozorenjem Srbiji zbog, smatrali su, isključivog usmjeravanja izbjeglica na prolaz kroz Hrvatsku, dok, kako je to objasnio tadašnji ministar unutarnjih poslova Republike Hrvatske i čelnik Stožera za koordinaciju aktivnosti povodom dolaska migranata u Republiku Hrvatsku Ranko Ostojić, srpsko-mađarsku granicu ne prelazi niti jedan migrant te se radi o „organiziranoj akciji prevoženja izbjeglica direktno prema Hrvatskoj“. Srpski premijer Aleksandar Vučić zbog toga je odmah najavio izvanrednu sjednicu vlade Srbije te je dao vremenski rok do kojeg Hrvatska mora otvoriti granicu, inače će Srbija uvesti kontramjere „koje će više pogoditi Hrvatsku od nas“. Na Vučićevu izjavu reagirao je tadašnji predsjednik vlade Republike Hrvatske Zoran Milanović, izjavivši da je privremeno zatvaranje graničnog prijelaza Bajakovo za transportna vozila jasna poruka Srbiji da mora slati izbjeglice i u druge zemlje.

> Srbiju ne prozivam, ali mogu im poručiti da malo snize ton i – što bi se reklo u onom vicu – šaraj malo, brate! Dakle, šalji to malo gore i u Mađarsku i Rumunjsku, šalji u Hrvatsku. Mi ćemo malo na sve strane pa ćemo sutra u Bruxellesu – ali tamo neće biti Vučića i ekipe – razgovarati o tome kako da stvar riješimo na izvoru, a to su Turska i Grčka, a to je važno. Ja normalno i konstruktivno, u civiliziranom tonu, razgovaram s onima kojima je najteže, a to su Austrija i Njemačka, te Slovenija kojoj je nešto lakše. A tko je najglasniji? Oni koji su običan koridor (...) Pa nismo budale, vidimo što rade. Vidimo što rade i u kakvom su dogovoru s Budimpeštom. Dajte malo olabavite dečki, sve ćemo riješiti. Hrvatska može primati tisuće ljudi i primat će ih kao koridor. Organizirani smo, na užas naših političkih protivnika kojima je grozno što se sve nije raspalo. Ali, moraju to malo slati i na druge strane. Jer mi ne možemo i nećemo primati 20.000 ljudi u dva dana (Al Jazeera Balkans 2015).

Tih par dana koliko je granični prijelaz bio zatvoren trajao je i verbalni sukob premijera obiju zemalja, a u koji su bili uključeni i pojedini ministri te ih je pratila većina medija. Iako su se mnogi osvrnuli na Milanovićevo „šaraj malo, brate“, tek su pojedini hrvatski i srpski portali, a koji i sami teže takvom diskursu, u tome prepoznali rasistički vic jer je izbjeglice nazvao „to“ te jer se, kako su smatrali, referirao na vic u kojem se omalovažavaju crnci. Osim toga, pojavile su se i parodije u kojima se provlačila sintagma šaraj malo, brate, ali se u njima naglašavala besmislenost rasprave te su se ismijavali karakteri obaju premijera.

4. 5. 2022.

Ultimate fight Milanović vs. Vučić

Video je dostupan u mrežnom (online) izdanju e-ERIM-a:

https://www.youtube.com/watch?v=hCH8nmVDOx0&ab_channel=MKArtStudio; https://www.youtube.com/watch?v=31MRgjo6mOc

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-scaron-araj-malo-brate-p?locale=hr

Šid

Teodora Jovanović

Šid je grad i središte istoimene opštine u Sremskom okrugu, koji se nalazi u severnom delu Republike Srbije u okviru Autonomne pokrajine Vojvodine. Šid se nalazi u neposrednoj blizini granice između Srbije i Hrvatske, što ga ujedno čini i mestom na pragu spoljne granice Evropske unije na **Zapadnom Balkanu**.

Na Šid i okolinu značajno je uticala dezintegracija Jugoslavije i rat 1990-ih godina, kada je došlo do „razmene" stanovništva sa obe strane granice, koja se tada uspostavila između Srbije i Hrvatske. „Razmene" stanovništva za cilj su imale etničku homogenizaciju. Danas kroz Šid prolaze i zadržavaju se ljudi iz zemalja **Globalnog juga**. Narativi o **izbeglištvu** tokom 1990-ih godina prepliću se sa narativima o kretanjima kojima stanovništvo Šida i okoline prisustvuje danas (Jovanović et al. 2023).

Nakon preusmeravanja državno-organizovanog humanitarnog koridora od granice sa Mađarskom ka granici sa Hrvatskom u devetom mesecu 2015. godine, Šid je postao središnji čvor **balkanske rute** odnosno **koridora**. Tada su otvorena tri tranzitno-prihvatna centra u opštini Šid: Šid – Stanica (u centru grada Šida), Adaševci (blizu graničnog prelaza Batrovci) i Principovac (koji se doslovno nalazi na istoimenom graničnom prelazu; deo dvorišta se nalazi na teritoriji Hrvatske), kojima upravlja Komesarijat za izbeglice i migracije Republike Srbije (KIRS). Sa zvaničnim zatvaranjem koridora u trećem mesecu 2016. godine, prelazak granice između Srbije i Hrvatske postao je potpuno **iregularizovan** za ljude u pokretu. Tri prihvatna centra ostala su otvorena kao mesta ulogorenja (Ažije 2019), **humanitarnog izuzeća** (Petrović 2017), zadržavanja i tranzita ljudi u pokretu.

Uprkos zatvaranju koridora, ljudi su nastavili da prelaze granicu između Srbije i Hrvatske. Takav razvoj događaja pokazuje da (zahvaljujući naporima ljudi u pokretu) spoljne granice EU nisu „hermetički zatvorene", već delimično propusne. S druge strane, brojni su napori da se spoljna granica EU „zaštiti" od ljudi u pokretu, o čemu svedoče izveštaji aktivista prisutnih u Šidu. U tim izveštajima sakupljena su svedočanstva o nasilju koje se vrši nad ljudima u pokretu, sa posebnim fokusom na **pušbekove** (Are You Syrious? i Inicijativa Dobrodošli! 2017; Border Violence Monitoring Network 2019, 2020).

Beleška iz terenskog dnevnika, okolina Šida, septembar 2020.

> **TAKSISTA**
>
> Pričao je o migrantima bez nekih strahova i mržnje. Kaže da ponekad preveze neku porodicu, da ih ima baš finih i da im ne naplaćuje mnogo više nego drugima. Kaže da se prevoz migranata ne računa kao šverc, jer on ne sme nikoga da pita za ličnu kartu, niti šta planira da radi posle ili gde da ide. Čak mu je policija jednom rekla da ljude vozi pravo u centar jednog pograničnog mesta u okolini Šida, da ih ne ostavlja na ulazu. Migranti su spremni da plate puno ali niko ne može da im da garanciju da će stići gde žele. U Hrvatsku lako mogu da uđu, ali onda ih uhvate i vrate, razbiju im telefone, pretuku ih, ponekad im pokradu novac. Kaže da mogu da prođu jedino uz pomoć nekoga iz Hrvatske, drugačije ne. Pokušavaju kroz **šumu**. Pričao je kako na prvi pogled deluje da ne znaju ništa, da su zapušteni, ali da umeju vrlo dobro da se snalaze i da koriste tehnologiju. Šumu poznaju bolje nego lokalni, kažu.

30. 3. 2022.

Literatura

Are You Syrious? i Inicijativa Dobrodošli! 2017. *Izvještaj o nezakonitim i nasilnim protjerivanjima izbjeglica iz Republike Hrvatske*. Zagreb.

Ažije, Mišel (Agier, Michel). 2019. *Nove seobe naroda, novi kosmopolitizam.* Beograd: XX vek. Prevela Olja Petronić.

Border Violence Monitoring Network. 2019. *New Yearly Report on Torture of Asylum Seekers by Croatian Authorities at EU External Borders. Special Reports.*

Border Violence Monitoring Network. 2020. *Balkan Region Report – April/May 2020. Illegal Push-Backs and Border Violence Reports*.

Jovanović, Teodora, Katarina Mitrović i Ildiko Erdei. 2023. „Moving while Waiting for the Future. Mobility and Education in Šid, Serbia". *Journal of Borderland Studies* 38/2: 229-246.

Petrović, Duško. 2017. „Humanitarno izuzeće. Normalizacija suspenzije prava u kampu i koridoru". U *Kamp, koridor, granica. Studije izbjeglištva u suvremenom hrvatskom kontekstu*. Emina Bužinkić i Marijana Hameršak, ur. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, Centar za mirovne studije, Fakultet političkih znanosti – Centar za istraživanje etničnosti, državljanstva i migracija, 41-58.

https://e-erim.ief.hr/pojam/sid?locale=hr

Šuma

Iva Pleše, Marijana Hameršak

Šuma je istaknuti prirodni krajolik migrantskih kretanja u zemljama na **balkanskoj ruti**. Šumovita područja tih zemalja s jedne su strane predjeli kojima se migranti potajno kreću prema središtima Evropske unije (primjerice kroz Gorski kotar u Hrvatskoj), a s druge mjesta na kojima, zaustavljeni u kretanju, podižu privremena skloništa (primjerice u okolici Bihaća i Velike Kladuše u Bosni i Hercegovini, u blizini granice s Hrvatskom). Riječ je, dakle, o šumama koje se međusobno mogu razlikovati, mimo svojih prirodnih karakteristika, uže-geografskih lokacija ili stupnjeva antropizacije, po ulogama u migrantskom kretanju. Dok su šumska skloništa i improvizirana naselja (tzv. *jungle camps*) s vanjske strane granice Evropske unije mjesta s kojih se kreće u **gejm**, ili njegova početna točka, šumski krajolici s unutrašnje strane evropsko-unijske granice, koji presijecaju teritorij, prostori su na kojima se *game*, ili njegova središnja faza, odvija i koje treba u što kraćem roku neprimjetno prijeći. Šuma kao migrantski krajolik ima, dakle, ulogu pružanja zaštite: ona, uz sve opasnosti kojima kao više ili manje divlja priroda obiluje, omogućuje ljudima u pokretu da se kreću (do neke mjere) neprimijećeni ili im nudi (surovo) utočište, mjesto na kojemu mogu, udaljeni od naselja u kojima nisu dobrodošli, privremeno boraviti. No osim što se šumu može predstaviti kao saveznika migrantskom kretanju, može joj se također pristupiti kao elementu koji sudjeluje u odvraćanju migranata te stvaranju i održavanju režima kontrole (evropsko-unijske) granice (**naoružani krajolik**). U tom smislu šuma je i mjesto stradanja u prirodi, mjesto nadzora (putem **kamera** i drugih tehničkih uređaja), susreta s policijom odnosno policijskog presretanja, hvatanja, nasilja i, dobro dokumentirano npr. na graničnom području Hrvatske i BiH, protjerivanja odnosno **pušbeka** (usp. Hameršak i Pleše 2021).

5. 3. 2022.

Literatura

Hameršak, Marijana i Iva Pleše. 2021. „*Forest, forest, forest. Sometimes we sleep. Walking, sleep, walking, sleep. It's dangerous on this way*. Weaponized Migration Landscapes at the Outskirts of the EU". *Etnološka tribina* 51/44: 204-221.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-scaron-uma-p?locale=hr

Šumske kamere

Iva Pleše, Marijana Hameršak

Opisujući prizore susreta s policijom u šumi ili trenutke koji su im neposredno prethodili ljudi u pokretu spominju i kamere te druge srodne uređaje za snimanje i praćenje, kako to prenose izvještaji o pušbekovima. Domaći se mediji također referiraju na kamere u šumama, one statične i mobilne, dnevno/noćne, termovizijske odnosno infracrvene, binokularnih izvedbi, sa žiroskopskim stabilizatorima, malog ili velikog dometa, kao i na druga vizualno-tehnološka sredstva upregnuta u nadzor i hvatanje ljudi u pokretu. O takvim uređajima govore i javno dostupne odluke o dodjeli sredstava iz evropskih fondova namijenjenih kontroli granice kao i promotivne aktivnosti Ministarstva unutarnjih poslova. No osim kamera koje su u šumama i na drugim terenima postavljene ili se koriste upravo s ciljem nadzora granice, u tu se svrhu koriste i druge kamere, primjerice one koje postavljaju lovci kako bi pratili kretanje divljači ili lokalne šumarije radi zaštite od požara, krađe drva i bacanja glomaznog otpada. Iako takve kamere ne bi smjele služiti „klasičnom nadzoru“ ni „kontroli kretanja ljudi“, i njihove se snimke koriste u nekom tipu neslužbene i neovlaštene kontrole kretanja. Dodatno, snimke s privatnih mobitela koje cirkuliraju društvenim mrežama, a na kojima su ljudi u pokretu uhvaćeni u odmoru ili u prolazu, kao da ukazuju na viziju masovnog nadzora, onog spontanog i odozdo, kretanja migranata po nekom teritoriju. Tako kamere i druga srodna tehnološka sredstva, uz primjerice **sječu** stabala ili postavljanje betonskih blokova tj. zaprječivanje cesta i šumskih puteva, sudjeluju u konstruiranju **šume** kao neprijateljskog i opasnog okruženja za ljude u pokretu, kao **naoružanog krajolika** u službi kontrole neželjenih migracija (Hameršak i Pleše 2021).

30. 4. 2022.

Literatura

Hameršak, Marijana i Iva Pleše. 2021. „*Forest, forest, forest. Sometimes we sleep. Walking, sleep, walking, sleep. It’s dangerous on this way.* Weaponized Migration Landscapes at the Outskirts of the EU“. *Etnološka tribina* 51/44: 204-221.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-kamere-p?locale=hr

Taksi

Morgane Dujmovic

U **Lipi** je priljev taksija stalan, a vozila se izmjenjuju da bi muškarce smještene u kampu prevezla do centra Bihaća. „To je posao koji ne staje, 24 sata dnevno“, kaže mi jedan od njih. Putovanja u grad su česta, da bi se nabavile potrepštine, posjetili rođaci u obiteljskom kampu ili okušala sreća u **gejmu**. Uvijek su tamo jedan do pet automobila koji čekaju da se napune: svaka vožnja košta 20 eura, pa više putnika ide jednim vozilom da bi podijelili trošak. Ispred kampa, vizitke za taksi vozila prekrivaju prljavi pod.

Taksiji ispred kampa Lipa, travanj 2024. Foto: Morgane Dujmovic

Prema riječima jednog od vozača, neki vozači ne taje da se radi o vrlo unosnom poslu i da zarađuju na migrantima. Drugi, malo prizemljeniji, naširoko opisuju ne tako profitabilan, a ujedno i prilično rizičan posao:

> Kad se uzme u obzir gorivo i svaki put kad završiš na krivom mjestu, na kraju dođeš na nulu. (…) Prije pet ili šest godina ako nekoga prebaciš samo do autobusne stanice, a kamoli do granice, mogli su te uhititi i strpati u zatvor. To se dogodilo mom kolegi, ali sam i ja morao na sud. Ovo je jedino mjesto na svijetu gdje te mogu zatvoriti zbog krijumčarenja ljudi, a da nisi ni prešao granicu!

Pravni okvir u BiH zapravo je omogućio kažnjavanje prijevoza ilegalnih migranata, što je za rezultat imalo nekoliko zatvorskih kazni za taksiste. Pravni je okvir također uvelike pridonio **kriminalizaciji** pomoći ljudima u pokretu koja se ne pruža kroz kanale humanitarnih organizacija koje su partneri vlasti. Na ovaj su način vlasti suzbile i spontane akcije lokalnog stanovništva te distribucije koje su provodile neovlaštene nevladine organizacije (dakle, kroz administrativne prepreke, tužbe, konfiskaciju putovnica, protjerivanje stranih volontera). Izvještaj *Accused of Solidarity. A Report on Incidents of Criminalisation* donosi podatke o kriminalizaciji članova Border Violence Monitoring Network kroz više godina.

Nedavno je donesena odluka koja, čini se, donekle fleksibilizira zabranu prijevoza migranata. On je dopušten samo u okviru profesionalne prakse taksista, a iznos novčane kazne ostao je dovoljno nizak da ta aktivnost bude isplativa (oko stotinu eura). Zbog toga se sve više stanovnika Bihaća odnedavno posvećuje ovoj aktivnosti, pa je do kraja 2023. godine, prema *Courrier des Balkans*, izdano više od stotinu novih taksi licenci.

Unatoč pragmatičnosti lokalaca, srdačne odnose između vozača i muškaraca smještenih u Lipi potvrđuju empatične izjave koje sam zabilježila:

> Pomažemo im, radi se o novcu, ali im ipak pomažemo. Imaju ogromne probleme pri prelasku granice. Hrvatska policija ih tuče, uzima im novac i **mobitele**, pušta pse na njih. Vidio sam to nasilje na svoje oči.

Osim toga, ljudi u pokretu koje je hrvatska policija vratila s granice do službenog kampa u Lipi moraju doći natrag o svom trošku. Ili će hodati dva dana ili će pozvati taksi. Taksisti ponekad prihvaćaju da im vožnju (s oko stotinu eura) plate naknadno.

Poput većine stanovnika Bihaća, i taksisti postaju nehotični svjedoci represivnih praksi hrvatske policije i strategija kontrole EU na njezinim jugoistočnim granicama.

19. 9. 2025.

Tekst je preuzet iz serije istraživačkih članaka „Ako si na krivoj obali, rijeke su smrtonosne“ koji su prethodno objavljeni na portalima *Mediapart*, *Le Courrier des Balkans*, *visionscarto.net* i *Migreurop*. Ti su članci nastali na temelju terenskih istraživanja u proljeće 2024. godine u nekoliko zemalja: Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori i Albaniji. Tekst je poslan svim sugovornicima, a oni su, da bi se sačuvala njihova anonimnost, uz pristanak, imenovani nasumično dodijeljenim slovima.

Autorica želi zahvaliti osobama u bijegu koje je srela na putovanjima tim zemljama i duž njihovih rijeka, ljudima iz kolektiva, udruga, sveučilišta i institucija s kojima je razgovarala, kao i Louisu Fernieru, Romainu Koselleku, Evi Ottavy, Elsi Putelat i Marijani Hameršak na njihovim neprocjenjivim doprinosima prije i tijekom ovog terena.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-taksi-p?locale=hr

Tampon zona

Teodora Jovanović, Marta Stojić Mitrović

U standardnim geopolitičkim tumačenjima pojma, tampon država (eng. *buffer state)* označava zemlju koja je geografski i politički smeštena između dve ili više velikih sila. Pojam tampon zona (eng. *buffer zone*) je širi i može se odnositi na čitave regije ili zone pozicionirane između suprotstavljenih sfera uticaja, čija je funkcija da razdvoji suprotstavljene strane i smanji mogućnost njihovog vojnog i fizičkog kontakta. Neutralnost je jedna od ključnih osobenosti pojma – ukoliko država ne održi određeni stepen neutralnosti, ne može funkcionisati kao tampon (Chay i Ross 1986). Dakle, u uobičajenim tumačenjima, tampon države i zone nalaze se „između dve vatre“ (ili između više njih), pri čemu su te „vatre“ shvaćene doslovno, kao oružane snage u vojno-bezbednosnom kontekstu.

Kako ističe Sarah Collinson (1996) u nešto drugačijem razmatranju tampon zona – odnosno azilnih tampon zona u današnjoj Evropi – bipolarni sistem hladnoratovske ere zamenjen je međudržavnim odnosima koji su strukturisani duž linija centar-periferija, i to ne samo u smislu odnosa Istok-Zapad, već i Sever-Jug. U takvoj geopolitičkoj slici sveta, EU ili zapadna Evropa kao celina jasno predstavlja centar. Evropa više nije podeljena na dva hermetički zatvorena bloka. Umesto toga, duž neravnomerno raspoređenih linija centar-periferija razvili su se **zonirani granični pejzaži**. Politička opasnost koja zahteva postojanje tampon zona više nije samo oružani sukob između super-sila, već su upravo neželjene migracije transformisane u jedan od glavnih izvora nesigurnosti u Evropi. U skladu s tim, pojam „tampon zone“ koristi se da označi geografsku zonu koja ne-vojnim sredstvima „štiti“ grupu moćnih i suštinski stabilnih država od pretpostavljene ne-vojne bezbednosne „pretnje“, koja potiče iz regiona ekonomskih i političkih nestabilnosti (Collinson 1996: 79) i koja bi se prenela migracijom, kretanjem najraznolikijeg stanovništva sa ciljem stalnog ili privremenog nastanjenja, a ne klasičnim vojnim napredovanjem. Na taj način su diskurzivno, ali i sve više u pogledu seta mera koje se osmišljavaju i primenjuju da bi se to sprečilo, osobe koje dolaze iz najrazličitijih sredina, vođene najrazličitijim razlozima, izjednačavaju sa organizovanim kretanjem obučenih neprijateljskih vojnika koje ima jasno definisan cilj – destabilizaciju, nanošenje štete ili potpuno zauzimanje teritorije.

Možemo ponuditi alternative uobičajenom terminu „tampon zona“, upravo da bi pomerili fokus od generalizacija vezanih za Hladni rat i isključivo vojnu konotaciju termina, ka tumačenjima procesa vezanim za migracije kojima svedočimo u etnografskoj sadašnjosti. Jedna od tih alternativa bio bi pojam „zone prigušenja“, posebno jer implicira smanjenje (migracija), zadržavanje i pritiske. Ipak, ne treba u potpunosti isključiti striktno vojni faktor u razmatranju kontrole kretanja ka centrima moći kroz kreiranje „tampon zona“, niti skorašnje posledice postojanja tradicionalno shvaćenih tampon zona. Ukoliko na širem geografskom nivou posmatramo sliku ljudske mobilnosti, možemo prepoznati globalni sistem i dalje aktuelnog aparthejda, posebno duž linije Globalni sever-**Globalni jug**, koji se i te kako služi vojnim sredstvima zaštite granica (Besteman 2020). Militarizacija granica, kao deo tehnologija upravljanja granicama, odvija se u legalnim i ekstra-legalnim okvirima, oduzimajući živote ljudi. Na primer, u regiji oko reke Marice grčke vlasti su mobilizovale policiju i vojsku, upotrebljavale suzavac, šok granate, plastične metke, pa čak i bojevu municiju, ne bi li odvratile ljude u pokretu od prelaska granice sa turske strane (Karamanidou i Kasparek 2022).

Upravo zemlje bivše Jugoslavije ili Balkana vrše funkciju jedne od „tampon zona“, shvaćene u ne-vojnom i ne-bipolarnom smislu, i realizovane u sklopu eksternalizacije kontrole granica EU.

Kroz sledeća dva primera, prikazaćemo kako se uspostavlja takva zona u ovdašnjem kontekstu.

Ugovori o readmisiji su paradigmatičan primer pravnog mehanizma koji je kreiran kako bi se, kako ih se naziva, **tranzitne** zemlje još više „gurnule“ u ulogu „tampon država“ (Collinson 1996: 83). EU potpisala je ugovore o readmisiji sa zemljama **Zapadnog Balkana**, ali se o readmisiji dogovaraju i pojedinačne države kroz bilateralne sporazume. Na primer, pored Sporazuma o readmisiji između Srbije i EU, Srbija ima bilateralne sporazume sa pojedinačnim evropskim državama. Readmisija, odnosno vraćanje, primenjuje se kada osoba ne ispunjanjava uslove za legalan boravak na teritoriji druge države, što se može odnositi i na državljane sopstvene zemlje, ali i na ljude iz tzv. „trećih“, odnosno neevropskih zemalja. Ključan koncept koji omogućava readmisija je koncept „sigurne treće zemlje“. Koncept „sigurne treće zemlje“ je političko sredstvo, a readmisija politički mehanizam kojim se vraćanje implementira (up. Lavenex 1999; Stojić Mitrović 2021). Upravo su readmisije kao vrsta legalizovanih **pušbekova** i implicitna poruka koja stoji iza koncepta sigurne treće zemlje – „šta ćete ovde kad ste mogli da tražite zaštitu negde drugde“ – korišćeni za formiranje „zona prigušenja“.

Od kad je usvojila nezavistan sistem azila i dobila pravo da odlučuje kome će dati zaštitu, Srbija je proglašena „sigurnom trećom zemljom“, što znači da u nju mogu da budu vraćeni ljudi koji su tražili azil negde drugde. „Sigurna treća zemlja“ bila bi zemlja za koju se smatra da je bezbedna za traženje azila. Ovakav sistem stvara situaciju lančanog proterivanja migranata. Međutim, kreatori politika su se potrudili da sofisticiranim mehanizmima zaobiđu međunarodno pravo (načelo *non-refoulement*), jer se odbijanje zahteva za azil ne smatra u pravnom smislu proterivanjem. U Srbiji se najveći broj zahteva za azil odbija upravo zbog primene koncepta „sigurne treće zemlje“ (up. BCLJP 2018), što znači da ukoliko se ustanovi da je tražilac azila boravio u nekoj od tih zemalja (npr. Severna Makedonija, Grčka, Bugarska), njegov zahtev za azil se može odbiti.

Drugi primer političkog instrumenta kroz koji se prostorno formira tampon zona ili zona prigušenja u Srbiji je finansiranje kampova kao mesta u kojima ljudi bivaju zadržavani. Dok su za vreme trajanja **balkanskog koridora** kampovi, koji su tada i uspostavljeni, uglavnom vršili funkciju podsticanja tranzita, i period zadržavanja u njima bio je znatno kraći, nakon zatvaranja koridora 2016. godine, kampovi su donekle ostali mesta tranzita, ali su takođe postali i mesta smeštanja, ulogorenja i zadržavanja ljudi koji su se iz regiona ekonomske i političke nesigurnosti zaputili ka centralnim, zapadnim i severnim državama Evrope. Zvanično, kampovi u Srbiji su podeljeni na prihvatne centre i centre za azil. Infrastruktura kampova finansirana je iz fondova Evropske unije. Nakon zatvaranja koridora, podignuti su smeštajni kapaciteti kampova, poboljšani su uslovi za duži ostanak, uloženo je u vinterizaciju, neki prihvatni centri su pretvoreni u centre za azil, i ojačana je uloga državnih institucija koje upravljaju migracijama, i to pre svega sekuritarnih, dok su ulaganja u aktivnosti nevladinih organizacija smanjena (up. Stojić Mitrović i Vilenica 2019). Takođe, u toku je izgradnja infrastrukture za **detenciju** i vraćanje, i to u vidu centara koji se nazivaju „prihvatilišta za strance“. Različiti prostori, finansirani od strane EU, u kojima ljudi na različite načine borave – od tranzitnih, preko azilnih, do detencijskih centara – čine kontinuum zadržavanja

(Jovanović 2021). Kontinuum zadržavanja prevazilazi granice jedne države, jer se uspostavljaju mehanizmi povezanih detencija u cilju izbacivanja neželjenih osoba iz Evrope i njihovog povratka u države porekla. Takođe, zadržavanje u detencijama predstavlja samo jedan, i to fizički aspekt funkcionisanja tampon zona. Radi sprečavanja boravka neželjenih osoba u EU, balkanske zemlje su podstaknute da sakupljaju njihove biometrijske podatke i da ih, mimo zakonskih i standardnih proceduralnih okvira, dele sa različitim evropskim instancama (Vukomanović 2021: 118).

Ljudi smešteni u kampovima u razgovorima spominju dosadu, čekanje, duge procese traženja azila, nedostatak privatnosti, nedostatak novca i zaposlenja, ali takođe i nadu „za bolje sutra“, humanost nekih lokalnih ljudi i zaposlenih, obeležavanje značajnih praznika i igru. Tokom diskusije o mogućim prijateljstvima koja nastaju u kampovima, jedan od sagovornika je rekao da je teško izgraditi prava prijateljstva, ali da je ono što ih spaja problem neizvesnosti: „Svi smo mi isti, svi imaju problem“. Takođe, mnogi ljudi u pokretu imaju višemesečna, čak i višegodišnja iskustva života u kampovima u različitim zemljama – od Centralne Azije, preko Balkana, do EU, i nazad.

U javnom diskursu, o migracijama se često govori kroz hidrauličnu konceptualnu metaforu, odnosno metaforički koncept „kanalizacije“ – migracije su tok, a države su kao kanali, i kada dođe do „začepljenja“, može nastati haos: gomilanje, poplava, prelivanje, pa i pucanje starih i probijanje novih kanala. U srpskom kontekstu, podizanje ograde sa Mađarskom ili Bosnom, predstavljeno je kao problem povezan sa tranzitom, odnosno postavljano je pitanje: „Srbija u opasnosti da postane tampon zona za migrante?“ U sukobljavanjima između predstavnika države i sve glasnijih anti-migrantskih narativa u javnom političkom diskursu u Srbiji, dilema da li je Srbija „tampon zona za migrante“ ili ne, dobila je vrlo važnu ulogu i to prvenstveno kao transpolacija pitanja da li će neželjeni ljudi koji uđu u Srbiju iz nje uspeti i da izađu. U tom smislu se slika Srbije kao tampon zone direktno suprotstavlja slici Srbije kao tranzitne zemlje. U anti-migrantskim narativima se ovo povezuje sa teorijom zamene stanovništva, jer će nagomilavanjem ali i prebacivanjem neželjenih osoba iz EU u Srbiju, za šta se Srbija već navodno obavezala tajnim ugovorima, već i onako izuzetno ugroženo domaće stanovništvo biti dodatno ugroženo, ako ne i preplavljeno onima koje „niko drugi u Evropi ne želi da vidi, a kamoli da ih primi“.

13. 9. 2023.

Literatura

Besteman, Catherine. 2020. *Militarized Global Apartheid*. Durham: Duke University Press.

Chay, John i Thomas E. Ross, ur. 1986. *Buffer States in World Politics.* Boulder i London: Westview Press.

Collinson, Sarah. 1996. „Visa Requirements, Carrier Sanctions, 'Safe Third Countries' and 'Readmission'. The Development of an Asylum 'Buffer Zone' in Europe“. *Transactions of the Institute of British Geographers* 21/1: 76-90.

Jovanović, Teodora. 2021. „Forced (Im)Mobilities En Route. ‘Justified’ Violence of the Border Regime in Balkans“. *Glasnik Etnografskog instituta SANU* 69/2: 433-455.

Karamanidou, Lena i Bernd Kasparek. 2022. „From Exception to Extra-Legal Normality. Pushbacks and Racist State Violence against People Crossing the Greek–Turkish Land Border“. *State Crime Journal* 11/1: 12-32.

Lavenex, Sandra. 1999. *Safe Third Countries. Extending the EU Asylum and Immigration Policies to Central and Eastern Europe*. Budapest: CEU Press.

Stojić Mitrović, Marta. 2021. *Evropski granični režim i eksternalizacija kontrole granica EU. Srbija na balkanskoj migracijskoj ruti.* Beograd: Etnografski institut SANU.

Stojić Mitrović, Marta i Ana Vilenica. 2019. „Enforcing and Disrupting Circular Movement in an EU Borderscape. Housingscaping in Serbia“. *Citizenship Studies* 23/6: 540-558.

Vukomanović, Dijana. 2021. „Development of Migration Management Portfolio in Western Balkans Region“. *Forum za sigurnosne studije* 4-5/4-5: 97-123.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-zona-prigu-scaron-enja-p?locale=hr

Terenski dnevnik i terenske beleške

Teodora Jovanović

U etnografskim je istraživanjima pisanje beleški deo radnog procesa. Prilikom odlaska na teren, bilo da je taj teren na fizički udaljenom mestu ili „kod kuće“, mi kao etnografi posmatramo, promišljamo, učestvujemo i utičemo na fragmente istraživane stvarnosti koju, na različite načine i u različitim medijima, beležimo. Terenski dnevnik je jedna od metodoloških alatki za takvo beleženje, preciznije za beleženje našeg iskustva i prisustva na terenu, često, poput ostalih terenskih, tekstualnih ili drugih beleški, nevidljiva čitaocima objavljenih radova.

Granice između pojedinih načina beleženja ili vrsta terenskih beleški nisu čvrste i jednoznačne (v. npr. Sanjek 1990), pa će tako, primerice, neko zvati terenskim dnevnikom ono što će drugom biti terenske beleške, neko će sve svoje beleške s terena zvati terenskim beleškama ili terenskim dnevnikom, a neko će jedne jasno odvajati od drugih, primerice opširnije i refleksivne opise i opservacije u dnevnom ritmu pisane tek nakon određene terenske situacije, od kratkih, uz događaje, posmatranja, razgovore pa i intervjue simultano ili gotovo simultano pisanih beleški, natuknica, ključnih reči ili sl. K tome, dok pojedini istraživači terenskim beleškama nazivaju tekstualne zapise na papiru, u svesci ili kompjuteru, te ih koriste kao primarni način beleženja terena, drugi ponajprije fotografišu, snimaju video ili zvuk, crtaju, skiciraju ili sakupljaju objekte (v. npr. Andersen et al. 2020), što se takođe, u širem smislu, može obuhvatiti pojmom terenskih beleški ili terenskog dnevnika. Iako se terenske beleške mogu objaviti samostalno, u integralnom obliku ili umetnute u naučne tekstove, one su ipak primarno skice, podsetnici, predlošci, izvori za pisanje znanstvenih radova, odnosno tekstovi koji nisu namenjeni objavljivanju (npr. dnevnik Malinowskog) te ih istraživači pišu za sebe ili ih mogu deliti sa saradnicima.

Kao i u drugim etnografskim istraživačkim kontekstima pisanje terenskog dnevnika ili beleški neizostavni je deo terenskog rada i u istraživanjima **ilegalnih migracija**, dakako s određenim specifičnostima poput, primerice, naglašenijeg straha od gubitka beleški zbog mogućih, uz „sigurnosno-represivni okvir menadžmenta migracija vezanih“, „vrlo konkretnih, egzistencijalnih posljedica za sve uključene“ o čemu govori rad nastao u kontekstu istraživanja **balkanskog koridora** (Hameršak i Pleše 2017: 127). Iz istoga je konteksta proistekao i rad koji terenske beleške rabi kao „autoetnografsko svjedočenje vlastita iskustva“ istraživačkog volontiranja u izbegličkom kampu, ali i kao „prilog etnografskoj praksi gustog opisa“ jedne od središnjih točaka toga kampa (Škokić i Jambrešić Kirin 2017: 88). Primer objavljivanja beleški sa terena na temu tzv. migrantske krize u Bihaću (Bosna i Hercegovina) predstavlja tekst Azre Hromadžić (2020) objavljen kao doprinos broju časopisa *movements* posvećenom graničnom režimu na Balkanu. Hromadžić u tekstu kombinuje fotografije i etnografske opise (mesta, situacija, opservacija i razgovora) sa antropološkom literaturom i analitičkim refleksijama. U tom se tekstu pojam „beleški“ odnosi na terenske zabeleške o Bihaću, na asocijativno iznošenje impresija o događajima koji okružuju istraživačicu i kojih je ona deo.

U sklopu ERIM-ovih terenskih istraživanja, saradnici vode terenske dnevnike i beleške čije fragmente predstavljamo ovde i u izvornoj ili gotovo izvornoj formi, odnosno bez naglašene analitičke interpretacije (v. **party**), i uz kontekstualizaciju i interpretaciju odnosno kao svojevrsni dodatak osnovnom tekstu natuknice (v. **Šid**).

10. 3. 2022.

Literatura

Andersen, Astrid Oberborbeck, Anne Line Dalsgård, Mette Lind Kusk, Maria Nielsen, Cecilie Rubow i Mikkel Rytter, ur. 2020. *Anthropology Inside Out. Fieldworkers Taking Notes.* Canon Pyon: Sean Kingston Publishing.

Hameršak, Marijana i Iva Pleše. 2017. „Zimski prihvatno-tranzitni centar Republike Hrvatske. Etnografsko istraživanje u slavonskobrodskom kampu za izbjeglice“. U *Kamp, koridor, granica. Studije izbjeglištva u suvremenom hrvatskom kontekstu*. Emina Bužinkić i Marijana Hameršak, ur. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, Centar za mirovne studije, Fakultet političkih znanosti – Centar za istraživanje etničnosti, državljanstva i migracija, 101-132.

Hromadžić, Azra. 2020. „Notes from the Field. 'Migrant Crisis' in Bihać, Bosnia and Herzegovina“. *movements. Journal for Critical Migration and Border Regime Studies* 5/1: 163-180.

Sanjek, Roger, ur. 1990. *Fieldnotes. The Makings of Anthropology*. Ithaca i London: Cornell University Press.

Škokić, Tea i Renata Jambrešić Kirin. 2017. „Shopping centar nenormalne normalnosti. Etnografija distribucijskog šatora u izbjegličkom kampu u Slavonskom Brodu“. U *Kamp, koridor, granica. Studije izbjeglištva u suvremenom hrvatskom kontekstu*. Emina Bužinkić i Marijana Hameršak, ur. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, Centar za mirovne studije, Fakultet političkih znanosti – Centar za istraživanje etničnosti, državljanstva i migracija, 81-100.

Tranzit

Teodora Jovanović, Marta Stojić Mitrović

Pojam tranzita koristi se na različite načine – nagoveštava prelaz, most, privremenost, prolaznost i liminalnost. U kontekstu migracija, tranzit se odnosi na trajanje, mesto i način boravka ljudi koji se kreću preko granica. Uobičajeno je da se tranzit u migracijama koristi kao sinonim za prelaznu tačku u sklopu migracijskih ruta. Međutim, kritička tumačenja tranzita odbacuju ideju da su migracije jednosmerni, linearni pokret, od tačke A do tačke B, sa definisanim početkom i jasno zamišljenim ciljem (Schapendonk 2012; Crawley i Jones 2020). Kritička tumačenja tranzita upravo su se razvila kroz etnografska istraživanja na području Balkana (npr. Hess 2012), ali i drugih područja koja se nalaze duž spoljnih granica Evropske unije (npr. Fontanari 2019). Istraživači su ustanovili da tranzit može biti iscrpljujući dugogodišnji poduhvat za ljude u pokretu, kao i da tranzit nema samo prostornu, već i temporalnu dimenziju (Rydzewski 2020: 80; v. **tranzit kao življeno iskustvo**). Iskustva „zaglavljenosti u tranzitu“ ispitivana su kroz razmatranja uticaja zakonodavnog okvira na subjektivna iskustva traženja azila (Brekke i Brochmann 2015).

U diskursima o migracijama često se upotrebljava pojam „tranzitnih zemalja“, i to kao suprotnost u odnosu na „zemlje destinacije“. U Evropi se zemljama tranzita uglavnom smatraju one zemlje koje se nalaze na obodima EU i izvan centra političko-ekonomske moći, dok su bogate zapadnoevropske i severnoevropske zemlje označene kao zemlje destinacije. Upravo na primeru takve ideje, tranzit možemo sagledati kao svojevrsni politički instrument, odnosno kao diskurzivno sredstvo za postizanje određenih političkih interesa. U takvim diskursima, tranzit se takođe shvata kao jednosmerni pokret. Spoljna i unutrašnja identifikacija **zapadnobalkanskih** država kao država jednosmernog tranzita najviše je došla do izražaja tokom dugog leta migracija 2015. godine i postojanja balkanskog koridora. Balkanski koridor predstavljao je institucionalni i humanitarni poduhvat organizovanog tranzita.

Konvencionalna tumačenja „tranzitnih migracija“, pored toga što pokušavaju da ukalupe ne-linearna iskustva ljudi koji se kreću preko granica, takođe sadrže pretpostavku da možemo podeliti zemlje kroz koje se ljudi kreću na „tranzitne“ i one koje to nisu. Upravo imenovanje određenih zemalja kao „tranzitnih“ pruža podlogu za razvoj migracijskih politika koje pružaju samo privremena rešenja i onemogućavaju ostanak. Stoga kritička tumačenja tranzitnih migracija pokazuju da je tranzit duboko politizovan koncept, koji omogućava **eksternalizaciju** migracijskih politika Evropske unije (Düvell 2012) i ima značajne praktične posledice kako za osobe koje se kreću, tako i za države koje preuzimaju identitet tranzitnih. Ono što se postiže identifikacijom pojedinih (geo)političkih prostora kao tranzitnih je devalvacija, a često i *de facto* potpuna suspenzija sistema pravne zaštite osoba u pokretu i odricanje mogućnosti da osobe dobiju trajni status, tj. da imaju puno pravo da pre svega ostanu.

Upotreba koncepta tranzita u političkom diskursu je raznovrsna. U zapadnobalkanskim državama, tranzitnost najčešće figurira kao izgovor za nečinjenje, tj. pasivnost institucija, pri čemu se u diskursu odgovornost za to prebacuje na same osobe u pokretu, koje „ne žele tu da ostanu“, kao i na za ostanak neprivlačnu geopolitičku pozicioniranost „izvan centra“. Ovo je svojevrsno priznanje asimetričnih ekonomskih i političkih odnosa zapadnobalkanskih država i EU, i manipulisanje slikom sopstvene pozicioniranosti u **zoniranom graničnom pejzažu EU** na unutrašnjepolitičkom i spoljnopolitičkom planu, ali i u administrativnoj praksi. (Auto)identifikacija kao jednosmernog tranzitnog prostora posebno je bila raširena tokom **dugog leta migracija** 2015. godine i postojanja **balkanskog koridora**. To je omogućilo opravdanje politike „dobroprošlice“ (Bužinkić 2017) i usmeravanje finansijskih, materijalnih i ljudskih resursa ka izgradnji kapaciteta za njeno sprovođenje. Tokom postojanja koridora, osobe u pokretu su na različite načine podsticane na jednosmerni tranzit, od verbalnih naredbi policije u beogradskim parkovima „Go to Hungary / Croatia, go!“, do stroge kontrole tranzita železnicom u Hrvatskoj. Tokom celog vremena funkcionisanja balkanskog koridora, postojao je i **kontrakoridor**, za osobe kojima tranzit nije bio dozvoljen. Prekid koridora u martu 2016. doveo je do gašenja prihvatnih kampova u državama EU, dok su u zapadnobalkanskim državama oni restrukturirani u kampove za duže zadržavanje, što su finansirale EU i države **Šengen** zone. U ovim kampovima, za razliku od azilnih centara, smeštene su osobe koje nemaju administrativno regulisan boravak (što se postiže izražavanjem namere da se zatraži azil i pokretanjem azilne procedure) i nalaze se u prolongiranom pravnom limbu. Upravo se za njih vezuje narativ da same proizvode pravni limbo, jer „ne žele da ostanu u Srbiji, pa ni da traže azil“. Kako regulisanje pravnog statusa predstavlja samo prvi korak za aktivaciju pristupa sistemima zdravstvene zaštite, obrazovanja, uključenja u tržište rada i tako dalje, tj. uključenje u društvo, njegovo narativno odricanje a praktično onemogućavanje predstavlja još jednu tehniku obeshrabrivanja ostanka. Drugim rečima, predstavlja kompleksni impuls za odlazak, realizovan bilo kao nastavak puta, bilo kao povratak. Za Srbiju je karakteristično to da je broj dodeljenih pravnih statusa koji omogućavaju legalni boravak zanemarljivo mali u odnosu na broj osoba koje su prošle kroz njen sistem kampova i skvotova koji imaju funkciju pasivnog olakšavanja/omogućavanja tranzita.

Predznak tranzitni vrlo zanimljivu realizaciju našao je u Mađarskoj, koja je 2015. započela sa sprovođenjem izuzetno restriktivne migracijske politike. Nakon podizanja **granične ograde**, otvoreni su procesni centri na graničnim prelazima Kelebija/Tompa i Horgoš/Röszke. Sa srpske strane su se najpre formirali skvotovi čije je postojanje ugašeno uvođenjem notorne, ekstralegalne liste za ulazak u Mađarsku. Osobe u pokretu su čekale po srpskim kampovima da na njih dođe red da uđu u Mađarsku. Dakle, obećanje tranzita i nada za dobijanje nekog statusa u Mađarskoj, je služilo kao način privlačenja osoba u pokretu da uđu u sistem kampova u Srbiji i u njemu ostanu, a da se pri tome ne rešava njihov status u Srbiji. Procesni centri u Mađarskoj su vremenom prerasli u tzv. tranzitne zone, koje su de facto bile **detencija** odakle su tek retki uspevali da dobiju dozvolu ulaska u Mađarsku, a većina posle izvesnog perioda pušbekovana u Srbiju. Evropski sud za ljudska prava u Strazburu doneo je niz presuda u kojima se presuđuje da je Mađarska u njima ilegalno i na nehuman način, čak i uz uskraćivanje hrane, zatvarala odrasle osobe i decu u pokretu. Dakle, izraz tranzitni, koji implicira kretanje, korišćen je za detenciju, tj. odsustvo kretanja ali i kretanje unazad, van Mađarske. Kao ekstralegalne, vanredne zone, tranzitne zone su omogućavale suspenziju pravne države i sistema zaštite osnovnih ljudskih prava. Takođe, slale su poruku da osobe, iako fizički u Mađarskoj, u nju nisu ušle, nego da su u nekoj vrsti čistilišta kroz koje će uspešno proći samo neki. Mađarski primer ukazuje ne samo na arbitrarnost upotrebe izraza, kojim se sakriva pravo značenja, već znači i odbacivanje odgovornosti za sprovođenje sistema zaštite osoba u pokretu, dok ujedno predstavlja jasnu političku izjavu: oni su tu privremeno, mi ih primiti nećemo.

Sakrivanje centara za detenciju stranaca pre njihove deportacije iza reči tranzit prisutno je i u Hrvatskoj. Deportacijski kampovi u Trilju i Tovarniku se službeno zovu tranzitni prihvatni centri za strance. Za razliku od tzv. zimskog prihvatno-tranzitnog centra u Slavonskom Brodu, koji je otvoren i korišćen tokom trajanja balkanskog koridora i tako predstavljao deo formalizacije koordinisanog transnacionalnog tranzita prema zapadu, kampovi u Trilju i Tovarniku omogućavaju kontratranzit, **prisilni** tranzit prema istoku koji nad osobama u pokretu sprovode državni organi.

Zapadni Balkan predstavlja prostor duplog tranzita – kroz njega ne samo da tranzitiraju ljudi koji su put započeli u zemljama **Globalnog juga** (npr. Jugozapadna Azija i Severna Afrika), već i same zemlje Zapadnog Balkana, zajedno sa njihovim državljanima, fizički i egzistencijalno tranzitiraju oko EU (Leutloff-Grandits 2023). Stoga se dugogodišnji procesi pristupanja EU i migracije državljana zemalja Zapadnog Balkana mogu posmatrati kao tranzitni i kontratranzitni procesi.

Dok u javnom diskursu tranzit i kontratranzit predstavljaju jednosmerna kretanja, ka centru i od centra, u praksi je situacija znatno komplikovanija. Tranzit se obično povezuje sa samoinicijativnim kretanjem osoba, a kontratranzit se koncipira kao realizacija primene pravnih represivnih instrumenata sigurne države i readmisije. Međutim, i zakonskim okvirima i ekstralegalnim sistemom **pušbekova** i **pulbekova,** nasiljem i graničnim ogradama proizvodi se **balkanski krug**, kompleksni, fragmentirani dispozitiv, koga odlikuje višesmerno, isprekidano, tranzitorno kretanje i stajanje.

15. 9. 2023.

Literatura

Brekke, Jan-Paul i Grete Brochmann. 2015. „Stuck in Transit. Secondary Migration of Asylum Seekers in Europe, National Differences, and the Dublin Regulation“. *Journal of Refugee Studies* 28/2: 145-162.

Bužinkić, Emina. 2017. „Dobrodošli vs. dobroprošli. Krizna mobilizacija i solidarizacija s izbjeglicama u Hrvatskoj kao tranzitnoj zemlji“. U *Kamp, koridor, granica. Studije izbjeglištva u suvremenom hrvatskom kontekstu*. Emina Bužinkić i Marijana Hameršak, ur. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, Centar za mirovne studije, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Centar za istraživanje etničnosti, državljanstva i migracija, 133-155.

Crawley, Heaven i Katharine Jones. 2020. „Beyond Here and There. (Re)Conceptualising Migrant Journeys and the ‘In-Between’“. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 47/1: 1-17.

Düvell, Franck. 2012. „Transit Migration. A Blurred and Politicised Concept“. *Population, Space and Place* 18/4: 415-427.

Fontanari, Elena. 2019. *Lives in Transit. An Ethnographic Study of Refugees’ Subjectivity across European Borders*. London i New York: Routledge.

Hess, Sabine. 2012. „De-naturalising Transit Migration. Theory and Methods of an Ethnographic Regime Analysis“. *Population, Space and Place* 18/4: 428-440.

Leutloff-Grandits, Carolin. 2023. „The Balkans as 'Double Transit Space'. Boundary Demarcations and Boundary Transgressions Between Local Inhabitants and 'Transit Migrants' in the Shadow of the EU Border Regime“. *Journal of Borderlands Studies* 38/2: 191-209.

Rydzewski, Robet. 2020. „Hope, Waiting, and Mobility. Migrant Movement in Serbia After The EU-Turkey Deal“. *movements. Journal for Critical Migration and Border Regime Studies* 5/1: 75-96.

Schapendonk, Joris. 2012. „Migrants' Im/Mobilities on their Way to the EU. Lost in Transit?“. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 103/5: 577-583.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-tranzit-tranzitnost-p?locale=hr

Tranzit kao življeno iskustvo

Teodora Jovanović

Antropološka istraživanja **tranzita** sve više se fokusiraju upravo na iskustvo prolongiranog čekanja i kruženja ljudi u pokretu.

Razgovori sa ljudima u pokretu koji se nalaze u Srbiji pružaju nam delimičan uvid u njihovo življeno iskustvo tranzita. Kroz narative, temporalna (vremenska) dimenzija tranzita mnogo više dolazi do izražaja nego prostorna. U narativima pronalazimo dosta svedočenja o iskustvima čekanja, zaglavljenosti i stajanja.

Terenska beleška, intervju sa Hamidom i Nadirom, centar za azil u Srbiji, april 2018.

> Sve u svemu, ne, ne žele da ostanu ovde, iako im deca idu u školu. Žele da idu dalje. Kaže Hamid da su Srbi dobri ljudi („Serbian public is all good“). Dobra je zemlja, ali oni hoće da idu dalje. Pitam gde. U Nemačku? Kaže Alman (Alman je Nemačka na farsiju, to mi objašnjavaju). Kaže „Germany, France, or another country“. Pitam ih da li su bili svesni kad su došli ovde da su granice zatvorene. Hamid kaže da su znali da su zatvorene, ali su čuli da postoji lista za Mađarsku. Ja kažem da nije samo Mađarska zatvorena. Nadira objašnjava kako su krenuli jer su imali lošu situaciju u Avganistanu. Pitam da li to znači da ste znali da je zatvorena granica sa Mađarskom, ali niste znali za druge zemlje? Kažu ne, ne znači. Znali su, ali su se nadali da će moći da prođu. Kažu da kad su došli, bila je lista za Mađarsku, puštali su po nekoliko ljudi dnevno. Sad je teže preći granicu. Sad Mađarska pušta jednu porodicu nedeljno. Kad su došli, puštali su po jednu porodicu dnevno. Sad po jednu porodicu nedeljno. Klimam glavom, jer tad kad su došli, jesu puštali malo više ljudi nego sad. Pitam kako se dolazi na listu i da li se plaća da uđete na listu. Kažu da kad su došli u centar, čuli su da neki ljudi plaćaju za tu listu. Sad ne znaju da li je to tačno. Ali nadaju se da će doći na red, da budu ta jedna porodica u nedelju dana. Ali pre godinu dana, ljudi su plaćali za to. Prevodilac pita Nadiru da li je umorna. Klima glavom.

Navedena terenska beleška prikazuje da bračni par iz razgovora nema jasno definisan cilj puta, već da se ti ciljevi menjaju u skladu sa spoljnim mogućnostima, preprekama i samoinicijativnim pokušajima prelaska granice. Njihov produženi boravak u Srbiji posledica je nemogućnosti da nastave svoj put. Prvobitno, Srbija je za njih bila samo prolazna tačka, pre granice sa Mađarskom. Međutim, skoro dve godine žive u kampu i deca su im krenula u školu. Zbog nemogućnosti da dospeju na „listu“ za ulazak u Mađarsku, primorani su da ostanu u Srbiji. Tranzitnost više nije samo privremena i prolazna, već je za njih postala znatno trajnije stanje.

Sledeći primeri ilustruju kako je tranzitnost povezana sa iskustvom čekanja. Elham je državljanin Irana, koji je u Srbiju doputovao tokom trajanja režima vizne liberalizacije između Republike Srbije i Islamske Republike Iran. Taj režim omogućio je državljanima Irana da u Srbiju doputuju bez vize, te su neki od njih postali tražioci azila, a neki su nastavili svoj put ka drugim evropskim zemljama. U Turskoj je čekao, odnosno bio u tranzitu, nekoliko godina.

Terenska beleška, intervju sa Elhamom, centar za azil u Srbiji, maj 2019.

> Pitam ga da li je znao kad je došao u Srbiju sa vizom da će ostati ovde. Ili je mislio da će ići negde drugde. Kaže ne, „dolazim u Srbiju, čekam na, čekam... Jer ne znam. Srbi vole ljude iz Turske, jer vrlo je drugačije. Čekam. Nisam hteo da idem u svaku zemlju. Jer sam umoran. Jer sam čekao pet godina u Turskoj, na žalost“. Kažem „znači hoćeš da budeš ovde neko vreme“. „Da. Otišao sam u prvi kamp, onda sam došao ovde“. Pitam „zašto si promenio kamp, jel si imao neki problem“? Kaže da ga je policija prebacila, jer je rekao policiji i komesarijatu: „ostaću u Srbiji, želim da imam azil u Srbiji. To je legalno u Srbiji, za sve. Promene ti kamp“. Dalje je objasnio da je prvi centar u koji je došao bio centar za prihvat, odnosno tranzit, ali centar u kome je sad centar je za azil, pa su ga zbog toga prebacili.

Ovde je ukazao na razliku između dve vrste centara, odnosno kampova. U Srbiji postoje dve vrste centara kojima upravlja Komesarijat za izbeglice i migracije Republike Srbije (vladina organizacija zadužena za prihvat). Prvi su centri za azil. Drugi su prihvatni centri, koji su se tokom trajanja **balkanskog koridora** nazivali tranzitni centri, a nakon gašenja koridora pretvoreni su u kampove za duže zadržavanje. Prihvatnih, odnosno tranzitnih centara ima više. Upravo se kroz ovu podelu na dve vrste zvaničnih kampova u Srbiji može videti da je tranzit institucionalizovan. Kada osoba zatraži azil, kao Elham, bude prebačena u centar za azil. Iako postoji praksa da se tražioci azila smeštaju u centre za azil, dok oni koji nisu tražili azil bivaju smešteni u prihvatnim (tranzitnim) centrima, dešavaju se odstupanja od te prakse. Sagovornici su opisivali proces traženja azila kao dug, neizvestan i nepristupačan proces:

> Pitao sam ih o našem azilu, rekli su nam samo čekajte.

Kroz terenska istraživanja pokazalo se da i osobe koje dobiju azil u Srbiji nastavljaju svoj put dalje. Izbeglički status ili supsidijarna zaštita ostavljaju ljude u prekarnom položaju, zbog čega se odlučuju da svoju budućnost potraže negde drugde.

15. 9. 2023.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-tranzit-kao-zivljeno-iskustvo-p?locale=hr

Trinajst lukenj v žičnati ograji

Uršula Lipovec Čebron

Vasica Ključ Brdovečki na hrvaški strani meje je bila tiha in negibna, reka Sotla, ki jo poznamo iz otroških let Josipa Broza Tita, pa je bila nepričakovano visoka, hitra in divja. Na nasprotnem bregu reke se je jasno kazala panelna **ograja z rezalno žico**, za katero so slovenske oblasti že davno obljubile, da jo bodo odstranile, a so to storile le na manjšem delu ozemlja. Ponekod so se po tleh vili koluti žice, v katero se je vraščalo grmiščasto rastje – kot bi narava hotela postopoma, a vztrajno omiliti brutalnost žice, jo iz umetne transformirati v bolj estetsko naravno pregrado. Pomislila sem, kako težko je poleti, ko rastline ozelenijo, prepoznati žičnata rezila, ki se skrivajo pod gostim listjem. Obenem pa me je začudilo dejstvo, da ta **ograja**, ki se širi sredi polj in pašnikov, veliko bolj jasno označuje hrvaško-slovensko mejo kot reka Sotla. Pred nami se je ograja končevala z velikimi kovinskimi vrati, ki so stala sredi polja kot bizaren, surealističen objekt v prostoru. Ta vrata so bila zaklenjena, a drugod smo podobna videli odklenjena in široko odprta – odvisno od nejasnih praks lokalnih policistov oziroma od tega, do katere mere jim je potrebno uprizarjati spektakel na meji (De Genova 2013).

Rigonce, 6. 12. 2023. Foto: Uršula Lipovec Čebron

Skupaj s kolegicama smo odšle naprej in se ustavile v bližnji vasici, na železniški postaji Sutla, kjer je starejša vaščanka čakala na vlak. Na naše vprašanje, ali opaža ljudi na poti, je prikimala in rekla, da jih je zdaj več, „predvsem mladih fantov, a kdaj so tudi otroci“, je dodala. Spomnila se je, da je bilo tu leta 2015 množica ljudi, v Harmici so imeli šotor za čaj in prigrizke za vse, ki so šli tod mimo. Takrat jih je tudi v vaški trgovini pogosto opazila. Presenetilo jo je, koliko denarja so nekateri imeli, obenem pa je ugotovila, da so trgovci zanje takoj zvišali cene. To se ji ni zdelo prav, kar je prodajalcem tudi povedala. Ko je to izrekla, se je na njenem utrujenem obrazu za hip pokazal občutek zmagoslavja.

Nato smo odšle v Rigonce, kjer smo se spomnile prizorov iz 2015, ko je kraj postal ena ključnih točk begunskega **koridorja**. A na ta decemberski dan 2023 o omenjenih dogodkih ni bilo sledi, edino navzočnost policije je ostajala podobno intenzivna. Čeprav smo na osamljenih poteh po Rigoncih srečale le dva starejša krajana, so mimo nas v kratkem času peljali štirje policijski avti, vključno z marico. A ni šlo le za policijske patrulje, čim bolj smo se približevale meji, tem bolj jasno smo dobivale občutek, da smo opazovane.

Prišle smo do kraja ob Sotli, ki smo ga pred nekaj urami opazovale s hrvaške strani, le da smo bile tokrat na slovenski strani, v neposredni bližini žičnate ograje. Hodile smo dober kilometer vzdolž ob ograji, ki jo je slabo zakrivalo zimsko rastje, ter opazile vrsto sledi ljudi na poti: otroško plenico, spodnje hlače, sim kartico za **mobitel**, ovoj Kraš napolitank, spodnji del trenirke, levi čevelj. Največ predmetov smo opazile ob manjših ali večjih luknjah, ki so jih ljudje naredili v ograji. Ko smo tako hodile ob ograji, smo začele te luknje naglas šteti: „Tri... pet ... osem... dvanajst...“ – na manj kot kilometru ograje smo jih naštele trinajst. Zakaj jih je toliko? Zakaj so tako gosto druga ob drugi, zakaj med njimi ni več razmaka? Na obeh straneh reke je bilo podobno rastje, podoben nagib brega. Po sledovih je bilo očitno, da so ljudje s hrvaške strani prečkali reko Sotlo, da bi prišli na slovensko stran. Tudi tu je bila reka globoka in deroča. Na slovenskem bregu so se vile blatne poti navkreber, do lukenj v žičnati ograji. Rezalna žica je bila na teh mestih prekrita z odejami ali oblačili. Ko smo bolje pogledale, smo ob luknjah prepoznale tudi odvržene dokaze o tem, da je določeno osebo hrvaška policija registrirala. Eden od dokumentov je bil izdan pred tremi dnevi, 3. 12. 2023, na policijski postaji v Sisku, kar je pomenilo, da je ta oseba bila tu včeraj ali predvčerajšnjem. Ta in nekateri drugi dokumenti so bili vlažni, a še vedno čitljivi.

Ko smo se vračale po isti poti, smo ponovno preštevale luknje v ograji – ponovno smo prišle do številke trinajst. Med štetjem smo opazile, da se nam približuje avto. Ni imel policijskih oznak, a zdelo se nam je, da gre za policijo, ki jo je verjetno nekdo od prebivalcev poklical, da bi jih opozoril na našo prisotnost. Ko smo se avtu približevale, smo opazile, da je motor prižgan. Iz avta je dejansko stopil policist, ki je proti nam hodil s hitrimi koraki. S strogim tonom je vprašal, kdo smo in zakaj smo tu. Razložile smo mu, da sodelujemo v mednarodnem znanstvenem projektu in raziskujemo ograjo. Očitno je bilo, da na tak odgovor ni bil pripravljen. Povedal nam je, da je v zadnjem obdobju več ljudi, ki v Slovenijo vstopa na tem delu meje, preko lukenj v žičnati ograji, pa tudi preko bližnjega železnega mosta in na nekaj mestih v bližini Vukovega sela, drugje pa jih ni opaziti. Ko smo že odhajale, je za nami zaklical, če smo kaj odnesle od te raziskave. A vprašanje je bilo očitno retorično, zato nobena od nas ni poskušala nanj odgovoriti, le tiho smo odšle proti avtu.

Rigonce, 6. 12. 2023. Foto: Uršula Lipovec Čebron

30. 1. 2024.

Literatura

De Genova, Nicholas. 2013. „Spectacles of Migrant ‘Illegality’. The Scene of Exclusion, the Obscene of Inclusion“. *Ethnic and Racial Studies* 36/7: 1180-1198.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-13-lukenj-v-zicnati-ograji-p?locale=hr

UNO

Kaja Cassiopeia Kraner

Terensko raziskavo med ljudmi na poti v Trstu, ki je potekala konec marca 2023, lahko opišem kot nevsakdanjo in vsebinsko bogato izkušnjo sodelovanja s posamezniki, ki so se znašli v težki situaciji. Jezikovne ovire, kulturne razlike, različne družbene pozicije med mano in sogovorniki ter vrsta predsodkov in neresnic, ki se širijo o njih (Lipovec Čebron in Zorn 2023), so sprva zelo oteževale stik s sogovorniki. Podobno kot Hariz Halilovich sem se spraševala: „Kako sploh pristopiti do osebe, ki ima za sabo dolgo, izčrpujočo pot, prežeto s slabimi izkušnjami (preganjanje, nasilno ravnanje, zapiranje po krivem)? Kako pristopiti do osebe, katere življenje je prikrajšano za večino tistega, kar sama razumem kot samoumevno, obenem pa naj bom pozorna, da s svojim pristopom ne pripomorem k nadaljnji stereotipizaciji ali viktimizaciji migrantov?“ (Halilovich 2013: 133). S takimi in sorodnimi vprašanji v mislih sem sedela na trgu Piazza della Libertà – na trgu, ki velja za eno izmed glavnih zbirališč migrantov v Trstu – in zbirala pogum, da bi se približala skupini mlajših moških, ki so sedeli na klopcah nasproti mene. Nisem si upala pristopiti. Iz zagate me je rešila skupinica, ki je ob spomeniku na tleh razprostrla raznobarvne tepihe in začela igrati UNO. Brez pomislekov sem se pridružila igri.

Da lahko kljub mnogim preprekam odkrivamo neskončnost zgodb ljudi na poti, zahteva metodološko prilagodljivost. Pri tem se lahko začasno osvobodimo okvirjev etnografske metode raziskovanja, ki jo v veliki meri sestavljata metoda opazovanja z udeležbo in izvajanje intervjujev (Angrosino 2007), ter „iznajdemo“ nestandardne pristope k terenskemu delu (Halilovich 2013; Minca 2022). Sama sem se odločila za metodo, ki jo Rodgers imenuje „hanging out“ oz. tehniko druženja, ki naj bi delovala pozitivno tako na raziskovalca kot tudi na sogovornika. Ta metoda namreč predvideva neobremenjeno sodelovanje obeh strani, s čimer poskuša izničiti strukturne neenakosti, in vse udeležene obravnava kot polnopravne partnerje (prema Halilovich 2013: 133-135). Ključen „pristop“ do mojih sogovornikov pa je bilo igranje družabne igre z imenom UNO ali Enka.

Pri tem „pristopu“ se je na eni strani družabna igra izkazala kot dragoceno orodje za povezovanje ljudi, saj je, kot piše Kurdish, pomagala pri preseganju kulturnih in jezikovnih razlik, prav tako pa je služilo kot način vzpostavljanja zaupanja med udeleženci ter za pridobivanje informacij, ki sicer niso dostopne z običajnimi raziskovalnimi metodami (Kurdish et al. 2018). Na drugi strani pa se je izbira igre UNO kazala kot dobra, saj se joj je enostavno naučiti, mogoče jo je igrati z minimalnimi jezikovnimi spretnostmi in stopnjo predznanja. Lahko bi rekli, da gre za potencialno uporabno antropološko orodje za raziskovalce, ki želijo premostiti kulturne razlike in razumeti družbene svetove svojih sogovornikov.

Vendar pa je bil UNO več kot le orodje za vzpostavljanje prvega stika (t. i. *icebreaker*), s katerim sem poskušala svoje sogovornike vzpodbuditi k odprtemu pogovoru. Ker gre za eno izmed bolj prepoznavnih iger s kartami in se jo igra skoraj po vsem svetu, igra pozna več različic, preko katerih je možno spoznati navade soigralcev. Fantje iz Afganistana in Pakistana, s katerimi sem igrala UNO, sicer niso uvajali posebnih pravil, saj smo prišli do skupnega soglasja glede poteka igre. Delna odstopanja je bilo opaziti le pri koncu igre, kjer smo študentje in študentke iz Slovenije z eno karto v roki zaklicali „UNO“, s čimer smo naznanili približujoč se konec igre, medtem ko je nekaj izmed soigralcev iz Pakistana enako zadevo nakazalo z dvojnim trkom po igralni površini in izrečeno besedo: UNO.

Ob igranju s svojimi sogovorniki sem ugotavljala, da je ta igra lahko tudi dobro orodje za učenje prvih besed v novem jeziku. Tako sem se, na primer, naučila kako se poimenujejo barve, ki se uporabljajo pri igranju UNA, kot jih v jezikih paštu in urdu poimenujejo moji sogovorniki iz Afganistana in Pakistana:

	PAŠTU	**Fonetično**	**URDU**	**fonetično**
RDEČA	سور	/sur/	**سرخ / لال**	/surkh/
MODRA	**اسماني**	/asmaani/	**نیلا**	/nila/
RUMENA	**زیړ**	/zyarr/	**پیلا**	/pila/
ZELENA	**شین**	/shin/	**سبز/ ﺮا**	/hara/

Igra mi je prinesla tudi dragocen vpogled v različne prakse igranja te igre. Slovenski del igralcev je bil navajen, da se pri igri formirajo t.i. „klani“ oz. skupine od 2 do največ 4 igralcev, ki nato kot ekipa sodelujejo proti drugi ekipi in kljub temu, da igra vsak zase, vseeno sodelujejo kot skupina. Tega pa ni bilo moč opaziti v igri s sogovorniki iz Afganistana in Pakistana, saj nihče izmed igralcev ni prevzel vodilne vloge in dal pobudo za omenjeno povezovanje v ekipo, drugi pa bi prevzeli bolj pasivno vlogo sledilcev. Naslednja razlika se je nanašala na vlogo pomočnika, ki ga prej nisem poznala. Kljub temu, da nas je skupno igralo do največ 8 igralcev hkrati, je skoraj vsak izmed migrantov imel ob sebi še pomočnika, ki pri igri ni želel sodelovati kot igralec, prav tako pa ni želel odstopiti od vloge pomagača, ki je igralcu svetoval kako naj igra in katera poteza je za nadaljnjo igro najboljša.

Vendar, ali je ta igra res primerna metoda za antropološko raziskavo med odraslimi migranti? Ker gre pri kartah UNO za preprosto igro, ki vključuje ponavljajoča se dejanja, jo lahko brez težav primerjamo z otroškimi igrami in na ta način lahko migrante infantiliziramo, enačimo z otroki (Halilovich 2013: 133-136). Čeprav se je v primeru moje terenske izkušnje UNO izkazal za dober način druženja s sogovorniki, se je potrebno zavedati, da bi bil lahko tak pristop v podobni situaciji nespoštljiv ter bi prispeval k nadaljnjemu odvzemanju moči in dostojanstva ljudi na poti, ki so že večkrat izkusili **gejm** – življenjsko nevarno igro, ki zaznamuje njihovo pot v

države Evropske unije.

2. 9. 2023.

Literatura

Angrosino, Michael. 2007. *Doing Ethnographic and Observational Research*. London: SAGE Publications.

Halilovich, Hariz. 2013. „Ethical Approaches in Research with Refugees and Asylum Seekers Using Participatory Action Research Methods“. V *Values and Vulnerabilities. The Ethics of Research with Refugees and Asylum Seekers*. Karen Block, Elisha Riggs in Nick Haslam, ur. Toowong: Australian Academic Press, 127-150.

Kurdish, Derya, Roxana Tsagarousianou in Maria Tamboukou. 2018. „Playing Games in Fieldwork. Reflections on Using Board Games in Refugee Research“. *Sociological Research Online* 23/4: 867-882.

Lipovec Čebron, Uršula in Jelka Zorn. 2023. „Kaj otežuje spoštovanje pravic migrantk_ov in begunk_cev?“. V *Uvod v pravo migracij in mednarodne zaščite.* Samo Bardutzky, ur. Ljubljana: Založba Pravne fakultete, 27-39.

Minca, Claudio. 2022. „Makeshift Camp Methodologies along the Balkan Route?“ *Area* 54/3: 365-373.

Bilješke

Tekst je napisan u okviru kolegija Antropologija migracija Uršule Lipovec Čebron i Ambroža Kvartiča na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Ljubljani.

Varnostnizacija

Jelka Zorn

Od 80-ih let prejšnjega stoletja dalje na področju migracij prevladuje vladavina policije, varnostni diskurzi in tehnike nadzora, z eno besedo varnostnizacija. Varnostnizacija je diskurz in sistem ukrepov, ki določeno kategorijo ljudi izključi iz družbe, tako da jo opredeli kot nevarnost, na primer za kulturne vrednote, socialne transferje, javno varnost, trg dela ali zdravje (Huysmans 2000: 751). Varnostnizacija je oblika strukturnega nasilja in deluje s pomočjo rasizma. Jef Huysmans, ki je pisal pred terorističnim napadom na stolpnici dvojčici v New Yorku leta 2001, je varnostnizacijo povezal z nacionalizmom države blaginje. Od 1970-ih let prejšnjega stoletja dalje v Zahodni Evropi polna zaposlenost prebivalstva ni več samoumevna, vse več pa je kršitev delavskih pravic. Od takrat dalje so migrantke in migranti, prosilke in prosilci za azil vse bolj videni, ne kot tovariši in tovarišice v delavskem boju, temveč kot nelegitimni prejemniki socialnih pravic, nelegitimne so postale tudi njihove zahteve po varnih zaposlitvah in enakih pravicah. Omenjene pravice so videne kot dejavnik privleka migrantov v EU, v zvezi s tem pa se je uveljavila dikcija „lažnih“ beguncev, torej migrantov, ki naj bi izkoriščali azilni sistem za iskanje zaposlitev in uporabo servisov države blaginje (Huysmans 2000: 767). V zadnjih dveh desetletjih se je varnostnizacija začela povezovati s protiterorističnim diskurzom, ki je uporabljen za demonizacijo iskalcev mednarodne zaščite in drugih migrantov (gl. Pozniak in Petrović 2014). Varnostnizacija se kaže kot sistematično omejevanje svobode gibanja in možnosti podati vlogo za azil. Zlasti problematični državni ukrepi na področju varnostnizacije so: administrativno zapiranje (gl. **detencija**), **pušbeki**, deportacije, evropocentrični postopki za mednarodno zaščito, segregacija prosilcev za azil v azilnih domovih, prepoved zaposlovanja prvih 9 mesecev azilnega postopka in pogojevanje socialnih in delavskih pravic z znanjem jezika države, kjer imajo priznano zaščito ali drug status. Navidezno gre za ukrepe „zaščite“ domačega prebivalstva, dejansko pa varnostnizacija pomeni krepitev rasizma in vloge policije pri obravnavi beguncev in migrantov, ki v očeh javnosti na ta način izpadejo kot varnostni problem (Zorn 2021).

10. 12. 2022.

Literatura

Huysmans, Jef. 2000. „The European Union and the Securitization of Migration“. *Journal of Common Market Studies* 38/5: 751-777.

Pozniak, Romana in Duško Petrović. 2014. „Tražitelji azila kao prijetnja“. *Studia ethnologica Croatica* 26/1: 47-72.

Zorn, Jelka. 2021. „Nasilne meje, varnostnizacija in kriminalizacija solidarnosti“. *Socialno delo* 60/2: 167-180.

https://e-erim.ief.hr/pojam/varnostnizacija?locale=hr

Velika Kladuša

Uršula Lipovec Čebron

Velika Kladuša se je na zemljevid **balkanske migracijske poti** umestila leta 2018, odkar je postala ena ključnih postaj ilegaliziranih ljudi na poti proti severu. V mestu s približno 45 000 prebivalci, ki se nahaja na skrajnem severozahodu Bosne in Hercegovine, tik ob meji s Hrvaško, se namreč običajno nahaja množica ljudi na poti – tisti, ki čakajo na ugoden trenutek za prečkanje meje in odhod na **gejm** ter tisti, ki so jih hrvaške oblasti nasilno in protizakonito vrnile nazaj na teritorij Bosne in Hercegovine (glej **pušbek**).

Del oseb, ki potuje preko Velike Kladuše, ima dostop do kampa Miral, ki ga vodi Mednarodna organizacija za migracije (IOM). V tem kampu, podobno kot v drugih, so ljudje na poti izpostavljeni neprimernim bivalnim razmeram, pomanjkanju sanitarij in zdravstvene oskrbe. Številnim osebam je dostop do kampa onemogočen (zaradi prezasedenosti ali zaradi različnih arbitrarnih kriterijev, med katerimi je pogosto etnična pripadnost) ali pa tja iz različnih razlogov ne želijo, zato pogosto prenočujejo v zapuščenih zgradbah Velike Kladuše – skvotih, ki si jih zasilno uredijo.

Prisotnost velikega števila ilegaliziranih oseb predstavlja nov mejnik v nenavadni zgodovini Velike Kladuše. Na tem območju je namreč potekala „večstoletna meja“ med Osmanskim cesarstvom in Habsburškim imperijem, konstruirana tudi kot meja med Vzhodom in Zahodom. Veliko kasneje, leta 1950, je mesto zaznamovala t. i. Cazinska buna, edini organizirani kmečki upor v SFRJ proti komunistični oblasti, ki je na tem področju uvajala nepriljubljene ukrepe. Uporu so sledili ostri povračilni ukrepi oblasti, po katerih je bilo območje še desetletja zapostavljano, nekateri njegovi prebivalci pa žrtve diskriminacije (Kržišnik Bukić 1993; Kržišnik Bukić 2017: 234-235). Tudi v času zadnje vojne v 1990-ih je imela Velika Kladuša nenavadno vlogo, saj je mesto postalo prizorišče oboroženega boja med Muslimani. Fikret Abdić je namreč razglasil t. i. Avtonomno pokrajino Zahodno Bosno in organiziral odpiranje taborišč v Veliki Kladuši, z namenom zapiranja tistih, ki so vzpostavitvi Avtonomne pokrajine nasprotovali (Brstovšek 2020). Za razumevanje današnje politične realnosti v Veliki Kladuši je danes povedno dejstvo, da je bil Fikret Abdić, potem ko je bil na Hrvaškem prepoznan kot vojni zločinec in obsojen na zaporno kazen, izvoljen za župana Velike Kladuše. To funkcijo opravlja še danes ter tako predstavlja otipljivo kontinuiteto z dogajanjem med vojno (Lipovec Čebron et al. 2019).

Zgodovinsko obremenjeno in ekonomsko deprivilegirano mesto, ki se danes sooča z množico ljudi na poti, postaja prizorišče večplastne tenzije med spontanim **gostoljubjem** lokalnega prebivalstva ter vse bolj restriktivnimi (evropskimi in lokalnimi) politikami, ki ne **kriminalizirajo** le ljudi na poti, temveč tudi vse oblike **solidarnosti** z njimi (Lipovec Čebron et al. 2019).

5. 3. 2022.

Literatura

Brstovšek, Andrej. 2020. „Še en vojni zločinec bi rad postal politik“. *Dnevnik*, 26. 5. 2020.

Kržišnik Bukić, Vera. 1993. *Cazinska buna. 1950.* Ljubljana: Samozaložba.

Kržišnik Bukić, Vera. 2017. „Kmečko uporništvo kot fenomen komunističnih družb in Cazinska buna leta 1950“. V *Leukhup! Kmečko uporništvo v obdobju predmoderne. Zgodovina, vzporednice, (re)prezentacije*. Sašo Jerše, ur. Ljubljana: Slovenska matica, Posavski muzej Brežice in Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, 223-236.

Lipovec Čebron, Uršula, Tina Ivnik in Eva Fekonja. 2019. „Migracije in gostoljubje. Kriminalizacija gostoljubja v Veliki Kladuši“. *Časopis za kritiko znanosti* 47/278: 135-161.

https://e-erim.ief.hr/pojam/velika-kladusa?locale=hr

Verižni prevod in medkulturna mediacija

Luka Kropivnik

Verižni prevod je oblika prevoda, ko se preko prevoda iz drugega ali tretjega jezika besedilo prevaja v ciljni jezik. Klaus Roth (1998) opisuje verižni prevod na podlagi prevajanja besedil, ki so bila v ciljni jezik od avtorja do raziskovalca prej prevedena v tri ali štiri jezike. Verižni prevod pa je pogost tako v pisanih besedilih, kakor tudi v ustnem prenosu naracij (Roth 1998: 252).

Med študentskim terenskim delom na **balkanski migracijski poti** v Bihaću mi je tak primer opisala Anela, ki je sodelovala pri vpisu novorojenca družine na poti v matični register. Novorojenca je bilo potrebno vpisati v matične knjige, saj bodo lahko le tako dokazovali, da formalno obstaja, s tem pa se ognejo situaciji, da bi novorojenec postal apatrid. Ko so starši prišli do matičarja, so morali zagotoviti sodnega tolmača in ker v Bosni in Hercegovini ne deluje noben sodni tolmač, ki bi prevajal iz jezika paštu, so morali najeti sodnega tolmača iz angleščine. Ker nihče iz družine z novorojenčkom ni govoril angleško, so poleg prostovoljke k matičarju pripeljali še enega migranta, ki je govoril paštunščino in angleščino. Družina je tako angleško govorečemu migrantu, oziroma prevajalcu, kakor ga je imenovala Anela, povedala, kaj želijo, v jeziku paštu, on je to prevedel v angleščino, sodni tolmač pa bi moral to prevesti v bosanščino. Zgodilo pa se je, da sodni tolmač ni razumel „migrantske angleščine“, kakor je Anela imenovala jezik, ki ga uporabljajo migranti in lokalci v medsebojni komunikaciji, in je bil prevod v bosanščino onemogočen. Izpostaviti velja, da je družina preko verižnega prevoda z domačini in prostovoljci brez težav komunicirala v angleščini, pred matičarjem pa sodni tolmač ni mogel opraviti svojega dela, saj te angleščine ni razumel. Prevod je bil tako onemogočen. Vmes je posegla Anela, ki je prevedla njihovo pripoved, saj je njihovo angleščino razumela in je prevajala direktno v bosanščino.

Tolmačenje, ki ga je zagotovila Anela pri matičarju, lahko poimenujemo *ad hoc* tolmačenje. *Ad hoc* tolmači so osebe, ki niso usposobljene za tolmaško delo, ampak le (delno) obvladajo tako jezik uporabnika nekih storitev, kot tudi dominantni jezik družbe ali splošnosporazumevalni jezik okolja (Kocijančič Pokorn 2019: 36). Gre za obliko tolmačenja, ki je priložnostno, vezano na posamičen primer in samo v tistem trenutku, ko je to nujno potrebno. Tolmačenje Anele je v trenutku, ko je nastala potreba, zagotovilo želeni cilj. Pri tem pa moramo opozoriti, da za to ni bila usposobljena. Na tej točki je potrebno izpostaviti tudi vprašanje medkulturne mediacije, ki se je v prikazanem primeru izkazala kot bolj praktična od uradnega tolmačenja. Medkulturna mediacija v Sloveniji dejansko predvideva strokovno usposobljene, certificirane posameznike, ki dobro poznajo ozadje ljudi na poti in zagotavljajo uspešno komunikacijo z institucijami (Škraban in Lipovec Čebron 2021: 18). Margalit Cohen-Emerique delo medkulturnih mediatorjev definira glede na vrste nalog, ki naj bi jih opravljali. Njeno poimenovanje vključuje štiri tipe. Prvi je povezan s funkcijo omogočanja stikov, natančneje z omogočanjem komunikacije in razumevanja obeh strani. K temu tipu mediacije poleg tolmačenja prišteva še informiranje, spremstvo uporabnikom in pomoč pri orientaciji v sistemu. Drugi tip pa omogoča razjasnitev nesporazumov, zamer in napetosti, ki niso le posledica nepoznavanja različnih kulturnih kodov in vrednot drugih, temveč tudi predsodkov in stereotipov (Cohen-Emerique 2007: 11-12).

Če se ponovno navežem na zgornji primer, lahko izpeljemo, da je v situaciji, ko je prostovoljka poskušala prevesti sporočila pri matičarju, dejansko delovala bolj kot medkulturna mediatorka. Pri tem naj izpostavimo, da se je več naših sogovornikov_ic na terenu angleščino naučilo na migrantski poti. Posamezni domačini_ke – podporniki_ce ljudi na poti, pa so se angleško naučili s prihodom migrantov na njihovo območje. Pri tem velja izpostaviti, da v tem primeru ne gre za angleščino, ki bi jo lahko primerjali z jezikovno normo angleškega jezika, ampak za obliko jezika, ki bi ga v skupnem jezikovnem okviru Evropske unije verjetno ocenili na preživetveno raven (A1/A2). Nekateri posamezniki tako obvladajo omejen korpus besed, ki pa je bistven za vsakodnevno komunikacijo. Trditev, da so posamezniki_ce na tem območju med potjo izoblikovali_e svoj jezikovni kod, bi bila preuranjena, z gotovostjo pa lahko trdimo, da posamezniki_ce v angleščino vključujejo tudi besede, ki prihajajo iz njihovih prvih jezikov. Posamezniki_ce, ki z njimi preživijo več časa, tako to komunikacijo lažje razumejo, kot pa nekdo, ki se je sistematično učil angleščino v okviru šolskega sistema.

Tu se kaže pomembna prednost medkulturne mediacije, ki upošteva tudi zaledje neke skupnosti, ki je seveda ne smemo homogenizirati, pa vendar lahko izpeljemo nekatere kulturne značilnosti, ki so lahko medkulturnemu mediatorju poznane bolj kot uradnemu tolmaču. V predstavljeni situaciji dejansko govorimo o tem, da je bilo bolj bistveno, da je prišlo do verižnega prenosa informacije, četudi so se stvari s prevodom izgubljale, je bil cilj – vpis otroka v matično knjigo – dosežen. Zavedati pa se moramo tudi pasti, ki jih lahko izpuščanje informacij v verižnem prevodu prinese na primer v zdravstvu ipd. Vpliv jezikovnih ovir v formalnih situacijah dejansko lahko pripelje do drugačne obravnave migrantov. Institucionalna neodzivnost na tovrstne jezikovne ovire pa lahko še zaostruje rasistični odnos do migrantov in etničnih manjšin (Lipovec Čebron 2021: 2).

1. 7. 2022.

Literatura

Cohen-Emerique, Margalit. 2007. „Intercultural Mediators. Bridges of Identities“. *Interculture* 153: 7-22.

Kocijančič Pokorn, Nike. 2019. „Reševanje jezikovnih ovir v slovenskem zdravstvu. Analiza stanja“. V *Večjezično zdravje. Komunikacijske strategije in večkulturni stiki s tujejezičnimi bolniki v slovenskem zdravstvenem sistemu.* Nike Kocijančič Pokorn in Uršula Lipovec Čebron, ur. Ljubljana: Znanstvena založba FF, 30-48.

Lipovec Čebron, Uršula. 2021. „Language as a Trigger for Racism. Language Barriers at Healthcare Institutions in Slovenia“. *Social Sciences* 10/4: 125.

Roth, Klaus. 1998. „Crossing Boundaries. The Translation and Cultural Adaptation of Folk Narratives“. *Fabula* 39/3-4: 243-255.

Škraban, Juš in Uršula Lipovec Čebron. 2021. *Medkulturna mediacija in zdravstvo v Sloveniji.* Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske

fakultete.

Bilješke

Tekst je napisan u okviru kolegija Suvremene migracije, državljanstvo i etničke manjine (Ana Sarah Lunaček Brumen i Uršula Lipovec Čebron) na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Ljubljani.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-verizni-prevod-in-medkulturna-mediacija-p?locale=hr

Vlamljanje, kurjenje v objektih, puščanje odpadkov

Špela Prinčič

„Tisti, ki ni šel nikamor, ne more razumet migrantov“, je izjavila sogovornica, ki živi ob Kolpi, kjer smo v začetku aprila 2024 opravljali terensko delo. Sogovorniki in sogovornice, živeči na obeh straneh reke Kolpe, so v pogovorih pogosto izpostavljali nekatere prakse migrantov, ki prečkajo to ozemlje. V povezavi s temi praksami so jih opisovali z vrsto negativnih pridevnikov – na primer, kot „necivilizirane“ ali „kriminalce“. Kot bomo videli v nadaljevanju, pa lahko na te prakse gledamo kot na taktike preživetja, ki so del **avtonomije migracij**, kar pomeni, da so migracije sposobne razviti lastno logiko, lastno motivacijo in lastne poti premikanja, na katere se nadzor odzove pozneje, in ne obratno (Papadopoulos in Tsianos 2013: 184).

Prva izmed praks, o kateri je bilo pogosto govora v naseljih ob Kolpi, je vlamljanje v objekte in kurjenje ognja v njih. Po besedah sogovornice iz Črnomlja, „migranti vdirajo v zidanice“ in zakurijo „sredi parketa, kljub temu, da je štedilnik zraven.“ Ob tem sogovornica pove, da so to naredili v počitniški hiši njene prijateljice in ji s tem „povzročili škodo“. Pri pripovedovanju o tem dogodku zmajuje z glavo, s čimer še dodatno podkrepi svoje neodobravanje. A vprašati se velja, zakaj migranti vlamljajo v stavbe in v njih kurijo, ne da bi uporabili štedilnike ali ognjišča?

Za ti navidez nelogični praksi smo na terenu hitro dobili pojasnila. V notranjosti objektov ljudje na poti kurijo zato, da jih dim iz dimnikov ne bi izdal policiji, kje se nahajajo. Poleg tega na obmejnih območjih Slovenije policija išče migrante s pomočjo helikopterjev in termovizije, ki je „postopek, pri katerem se s posebno napravo zaznavajo infrardeča svetloba in temperaturne spremembe“.

Naslednja migrantska praksa, ki smo jo opazili na področju Kolpe, je bilo odlaganje osebnih stvari v bližini državne meje. Zaradi procesa ilegalizacije je namreč primorano veliko število migrantov v Evropo vstopiti mimo uradnih mejnih prehodov, kar pri obmejnih prebivalcih poveča občutek negotovosti (Ferreira 2018: 7). Zaradi nepoznavanja ozadja migracijske politike se lahko migracije razumejo kot grožnja državi v smislu politične varnosti, lahko pa tudi kot grožnja svobodi družbe (Ferreira 2018: 2). Predstavo o „migrantski grožnji“ potencira nevidnost migrantov, s katerimi obmejni prebivalci nimajo neposrednega stika, temveč jih zaznavajo le preko **sledi**, ki za njimi ostanejo, kot je **ruksak** (Lipovec Čebron et al. 2019: 137-138). Med stvarmi, ki smo jih videli ob slovensko-hrvaški meji v naselju Rigonce, kjer **ograje** z bodečo žico še niso umaknili, so bile večinoma hlače in spodnjice, pa tudi nogavica, šal, ovitek šampona s Hrvaške ter dvoje kartic za telefon s Hrvaške. Ene izmed hlač na žici so bile še vedno mokre, kar je kazalo na to, da je moral nekdo nedavno prečkati mejo. Oblačila so bila odvržena ob žici, pa tudi položena na žico točno tam, kjer so prehajali skoznjo.

Mokre hlače odložene, kjer je viden prehod skozi ograjo. Rigonce, Slovenija, 6. 4. 2024. Foto: Špela Prinčič

Mokre hlače odložene, kjer je viden prehod skozi ograjo, Rigonce, Slovenija. 6. 4. 2024. Foto: Špela Princič

Ti osebni predmeti se zdijo oddaljeni od lastnika, a obenem tesno povezani z njim in z njegovo zgodbo (Soto 2019). A kaj je razlog odlaganja teh predmetov? Lokalni prebivalci in prebivalke, ki so te predmete imenovali **smeti**, so pogosto prišli do zaključka, da so migranti „nemarni“ in „nečisti“. Kdor pozna migracijsko politiko Evropske unije, pa bo odlaganje predmetov razumel kot posledico Dublinskega sporazuma (glej **Dublin**), ki določa, katera država je zadolžena za obravnavo prošnje za azil, in sicer je to prva „varna država“, v katero je prosilec za azil najprej vstopil. Če osebi, ki zaprosi za azil v Sloveniji, policija dokaže, da je že bila na Hrvaškem, jo na podlagi Dublinskega sporazuma lahko prisilno vrne na Hrvaško. Z odlaganjem svojih stvari se osebe želijo znebiti dokazov, da so določene države že prečkali, zato lahko to prakso vidimo kot samozaščitno ravnanje. Kako pa prebivalci okoliških krajev ravnajo z njihovimi ostanki? „Ostanki pa so sicer v pristojnosti policije“, pove sogovornik iz Črnomlja in doda, da „prebivalci, ki želijo, da se smeti umakne, pokličejo policijo, ta izda nalog komunali, ki nato smeti pospravi. Slednja izda račun občini, občina pa državi“. Med lokalnimi odzivi na odpadke izstopa ravnanje sogovornice, ki živi tik ob Kolpi. Sogovornica odvržene obleke in obutev opere, zapakira v škatle ter postavi pred hišo, ki stoji v neposredni bližini meje, da jih lahko drugi ljudje na poti vzamejo.

Tako kot avtorji (Ružić in Puljar D’Alessio 2024), ki so analizirali podobne dogodke v Gorskem kotarju, lahko sklenem, da lokalno prebivalstvo v porečju Kolpe običajno ne pozna in zato tudi ne razume razlogov, zaradi katerih migranti ravnajo na določen način. Zaradi nerazumevanja pa se le poglablja odklonilen odnos prebivalcev do ljudi na poti, pri čemer so:

> odsotnost stika, nejasne zaznave sledi in senc […] kot nalašč za poglabljanje tesnobe in strahu, s tem pa za utrjevanje medijskih predstav o migrantih/beguncih kot kriminalcih, posiljevalcih in teroristih (Lipovec Čebron et al. 2019: 138).

17. 6. 2024.

Literatura

Ferreira, Susana. 2018. „From Narratives to Perceptions in the Securitization of the Migratory Crisis in Europe“. V *Critical Perspectives on Migration in the Twenty-First Century.* Marianna Karakoulaki, Laura Southgate in Jakob Steiner. Bristol: E-international Relations Publishing, 57-73..

Lipovec Čebron, Uršula, Tina Ivnik in Eva Fekonja. 2019. ''Migracije in gostoljubje. Kriminalizacija gostoljubja v Veliki Kladuši“. *Časopis za kritiko znanosti* 47/278: 135-161.

Papadopoulos, Dimitris in Vassilis S. Tsianos. 2013. „After Citizenship. Autonomy of Migration, Organisational Ontology and Mobile Commons‘‘. *Citizenship Studies* 17/2: 178-196.

Ružić, Boris in Sanja Puljar D’Alessio. 2024. „The Perception of the „Migrant Threat“ in Croatian Gorski Kotar by the Locals and Migrants through the Prism of Visibility and Invisibility“. *Narodna umjetnost* 61/1: 77-94.

Soto, Gabriella. 2019. ‘’What Migrants Leave Behind''. *Sapiens,* 8. 3. 2019.

Bilješke

Tekst je napisan u okviru kolegija Suvremene migracije, državljanstvo i etničke manjine Uršule Lipovec Čebron i Dagmar Nared na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Ljubljani.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-vlamljanje-kurjenje-v-objektih-puscanje-odpadkov-p?locale=hr

Vstopnice v svet

Nataša Roter

V času terenskih vaj v Črnomlju se me je dotaknilo pripovedovanje sogovornika o prednikih Šokčeve domačije, za katere je omenil, da so se odpravili v Združene države Amerike (ZDA) v iskanju „boljšega življenja“. Med pripovedovanjem je pokazal knjižico z naslovom *Slovensko-angleški razgovori* iz leta 1912, v kateri so podani najbolj uporabni stavki pri postopku pridobivanja vizuma (na primer vprašanje *have you relatives in America*? in pripisani možni odgovor *yes, my father*). Ti odgovori nakazujejo, kaj je dobrodošlo, da posameznik reče ter kaj mu bo pri postopku zaprlo vrata. Pomislila sem, da so postopki pridobivanja vizuma veliko bolj večplastni, kot se sprva zdijo. Pričela sem ugotavljati, kako privilegirana sem, da imam možnost svobodnega potovanja v večino držav sveta, ne da bi morala iti skozi zapletene administrativne postopke. Večina ljudi iz **Svetovnega juga** pa te možnosti nima. O tem se v političnem in medijskem diskurzu ne govori, pogosto pa je zaslediti prepričanje, da si migranti, ki prihajajo v Slovenijo, ne želijo urediti dokumentov, čeprav naj bi bil ta postopek povsem enostaven.

V resnici pa gre za zelo kompleksne in dolgotrajne postopke, ki si jih tisti s potnimi listi držav članic Evropske unije zelo težko predstavljamo. Večplastnost in zapletenost pridobivanja vizumov osvetljuje primer študentov iz Etiopije, Nigra in Tanzanije, ki so v okviru Erasmus izmenjav v letošnjem študijskem letu prišli študirati na Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani. Kot je v pogovoru razložila Sarah Lunaček, ki na oddelku sokoordinira mednarodno sodelovanje, v Afriki deluje le eno slovensko veleposlaništvo, in sicer v Kairu, kar za posameznike drugih afriških držav pomeni, da se morajo za daljše bivanje v Sloveniji odpraviti do Egipta ter tam pridobiti vizum. Zato morajo imeti vizum za Egipt, kar je posebno v primeru državljanov Etiopije nepredvidljiv in več mesecev dolg postopek. Pri tem je Sarah Lunaček izpostavila, da „pošiljanje dokumentov, dodatne poti v glavno mesto, potovanje v Kairo, poleg stroškov za vizum, zahtevajo dodatna sredstva, ki jih Erasmus program ne predvideva, četudi naj bi bile mobilnosti iz Afrike sedanja prioriteta tega programa“. Poleg tega dodaja, da je posebno zahtevno, kadar je za potrdilo o nekaznovanju potrebna tri- ali štiristopenjska overovitev, kar pomeni, da je potrebno dokument poslati na konzulat v EU in v Slovenijo. Brez večjega finančnega vložka je praktično nemogoče pridobiti vizum, tudi v primerih, ko posameznika čaka delovno mesto ali sofinanciran študij (Nared 2023: 90-91). Če so bili postopki za afriške študente tako zamudni in zapleteni, si lahko predstavljamo, da je v primeru oseb, ki nimajo zagotovljene nobene institucionalne podpore, pridobitev vizumov še veliko večji problem.

Zaradi neenakovrednih možnosti za pridobivanje vizuma številni posamezniki nimajo možnosti, da bi lahko zapustili nevzdržno situacijo preganjanja ali vojne, uresničili svoje želje in poskušali drugje poiskati boljše življenje. V primerjavi z državljani držav Evropske unije so prebivalci večine držav Bližnjega vzhoda, Afrike in drugih delov Globalnega juga v tem procesu odrinjeni na rob in morajo ubirati trnjeve poti, ki so v večini primerov življenjsko ogrožajoče, z namenom, da bi se izognili raznim varnostnim režimom. Med temi režimi velja omeniti **Schengenski** vizumski režim, kot imenujemo obsežen aparat nadzora, ki vpliva na mobilnost milijard ljudi po svetu ter predstavlja eno najpomembnejših oblik kontrole mobilnosti v Evropo (Scheel 2019: 3). Na podlagi globalnega seznama potnih listov (glej https://www.passportindex.org/byRank.php) je razvidno, da so imetnice prvih desetih „najmočnejših“ potnih listov evropske države, saj njihovi prebivalci ne potrebujejo vizuma za vstop v kar 171 držav. To jim omogočajo vizumski dogovori, ki privilegirajo imetnike potnih listov držav „prvega sveta“. Iz tega izhaja, da je svoboda gibanja politično določena in rasno diferencirana (Mau po De Carvalho 2023: 5), pri čemer državljanstvo določa posameznikovo svobodo gibanja, kar postavlja na laž trditev, da smo vsi ljudje enaki (Achiume, Favell po De Carvalho 2023: 5).

Na vizume lahko gledamo kot na dve plati istega kovanca: v širšem smislu so enotni, a v jedru zelo razvejani in kompleksni – odvisno iz čigave perspektive jih opazujemo. Sama jih razumem kot „vstopnice“ za prehod meje določene države in dovoljenje za prebivanje v njej. Ta „vstopnica“ pa, kot že omenjeno, ni enakovredna za vse prebivalce sveta, zato morajo posamezniki pogosto ubirati nevarne poti in iznajdevati mnogotere prakse (glej **avtonomija migracij**), da bi se prebili do želenega cilja. Zato lahko skozi prizmo vizumskega sistema razumemo mnogotere situacije ter načine razmišljanja in delovanja migrantov. Če uporabimo metaforo trdnjave Evrope, ki je v marsičem problematična (Scheel 2019: 4), bi lahko rekli, da migranti poskušajo preplezati njene zidove. To plezanje predstavlja utelešeno izkušnjo, katere del so vizumski postopki. Kot del teh postopkov se migrantom odvzamejo **prstni odtisi**, ki so shranjeni v Schengenskem informacijskem sistemu (SIS) in v primeru neregulirane migracije, predolgega ali nedovoljenega bivanja v Evropi služijo kot orožje. Telo migrantov je v tem procesu uporabljeno za identifikacijo: nekaterim omogoča vstop v želeno državo, drugim pa se vstop zavrne oziroma se jih deportira, saj se telesne podatke izrabi proti njim (Scheel 2019). Jasno je, da so ti restriktivni režimi kontradiktorni, saj zavračajo in preprečujejo razne migrantske prakse, ki pa jih zaradi lastne restriktivne narave povzročajo. Vendar pa se migranti „preseljujejo ne glede na nadzor in omejitve, čeprav ukrepi nadzora zaznamujejo in brutalno zaustavljajo ljudi tako na mejah kot v notranjosti ciljnih držav“ (Lipovec Čebron in Zorn 2016: 62).

Zdi se, da v diskurzu o migracijah med prebivalci Slovenije obstajajo dvojna merila. Ko je govora o pretekli emigraciji Slovencev in Slovenk v tujino, o čemer je pripovedoval sogovornik v Črnomlju, je ta običajno opisana izrazito pozitivno. Kot je povedal sogovornik, ki je predstavljal knjižico iz leta 1912, so v preteklosti iz območja Slovenije množično emigrirali v druge države, tam služili denar in ga pošiljali domov. Sogovornik je tudi izpostavil, da so za boljšim življenjem v ZDA emigrirali pretežno moški, ker so ženske ostajale doma in skrbele za otroke ter gospodinjstvo. Zanimivo pa je, da so v obratnem primeru, ko danes v Slovenijo prihajajo migranti z enakimi ambicijami, razlogi in željami, ti opisani večinoma negativno. Vprašati se torej velja, zakaj nam pretekla emigracija Slovencev in Slovenk prav nič ne približa sodobne imigracije v Slovenijo?

17. 6. 2024.

Literatura

De Carvalho, Elisa. 2023. „Migrants and Expatriates. Double Standards of Coloniality“. *DiSSE Working papers series* 7: 1-15.

Lipovec Čebron, Uršula in Jelka Zorn. 2016. „Avtonomija in nadzor migracij v evropskih 'tamponskih conah'“. *Dve domovini* 43/1: 61-

75.

Nared, Dagmar. 2023. *Iskanje boljšega življenja v Evropi. Aspiracije, imaginacije in afektivni svetovi mladih Turkinj v Istanbulu*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo (magistrsko delo).

Scheel, Stephan. 2019. *Autonomy of Migration? Appropriating Mobility within Biometric Border Regimes*. London in New York: Routledge.

Bilješke

Tekst je napisan u okviru kolegija Suvremene migracije, državljanstvo i etničke manjine Uršule Lipovec Čebron i Dagmar Nared na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Ljubljani.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-vstopnice-v-svet-p?locale=hr

Vučjak

Romana Pozniak

Poznat i kao „divlji kamp“, „kamp iz noćne more“ i „*Jungle* kamp“, Vučjak je bio jedan od onih prostora koji u javnom, medijskom i političkom diskursu izazivaju niz kontroverzi. Kad je nekadašnji deponij u okolici Bihaća, pored sela Vučjak, „prenamijenjen“ u izbjeglički kamp, svakom iole upućenom pratitelju recentnih migracijskih zbivanja na europskoj periferiji bilo je jasno da su višeslojni, unutarpolitički i vanjskopolitički prijepori eksplicitno vezani uz migracijske politike, a implicitno uz političku stvarnost postdejtonske BiH, dosegli svoj vrhunac, dok je „humanitarno-sigurnosni menadžment“ (Hameršak i Pleše 2017: 101) dosegao svoju najnižu točku.

Nasilje na hrvatskim granicama i intenzifikacija **pušbekova** od 2017. doprinijeli su značajnom povećanju broja osoba u pokretu u Unsko-sanskom kantonu, poglavito na područjima Bihaća i **Velike Kladuše**. Policija BiH počela je 2019. uvoditi strože mjere postupanja prema ljudima u pokretu i kriminalizirati migracije s **Globalnog juga**, što potvrđuje uvođenje policijskoga sata samo za migrante, od deset uvečer do šest ujutro, koje je lokalna vlast u Bihaću interpretirala kao mjeru sprječavanja zločina koji su se navodno povećali dolaskom i prisutnošću migranata (Mlinarević i Ahmetašević 2022: 27). Uz proglašeno povećanje stope kriminala, slike prenapučenih kampova alarmantnih higijenskih uvjeta, život mnogih osoba u pokretu u postindustrijskim ruinama – koji su nepropusnošću i okrutnošću europskoga graničnoga režima gurnuti u beskućništvo – i nedostatak političke koordinacije na razini BiH iskorišteni su kao argumenti grada Bihaća i Unsko-sanskog kantona (USK) da ljudima u pokretu zabrani kretanje, „skloni“ s javnog prostora grada Bihaća i preveze ili dovede u koloni u Vučjak.

Uvjeti smještaja u samom kampu, nadmetanje između kantonalnih i državnih vlasti, reakcija međunarodnih organizacija i Europske unije i senzacionalističko medijsko izvještavanje omogućuju da Vučjak prepoznamo kao heterotopiju (Foucault 1986, v. i Agier 2019), prostorni i vremenski vakuum namijenjen „ljudskom otpadu“ (Bauman 2004) – nepoželjnim tijelima Globalnoga juga – koji usprkos višestrukim i katkad međusobno neusklađenim politikama europskog graničnog režima zrcali zajedničko stajalište većine europskih institucija moći: da migranti ovdje nisu dobrodošli. Michel Foucault definira heterotopije kao svojevrsna „protumjesta“, koja istovremeno predstavljaju, jukstaponiraju i izvrću značenja svih drugih mjesta u društvu i kulturi (1986: 24). Odlagalište otpada u okolici Bihaća, kilometrima udaljeno od urbane infrastrukture i okruženo minskim poljima, istodobno je paralelni svijet za nepoželjne migrante i refleksija suvremene društveno-političke stvarnosti, one koja usprkos cijelom nizu pravnih instrumenata u području **izbjeglištva** i zaštite ljudskih prava omogućava i dozvoljava stvaranje takvih mjesta – deponija ljudskoga otpada – smještenih nadomak središtima europskih centara, pa i margina, no dovoljno udaljenih da ne remete svakodnevicu njihovih stanovnika.

Dok je Hrvatska optuživala BiH i vlasti Unsko-sanskog kantona da su namjerno otvorile kamp svega nekoliko kilometara od njenih granica, potičući osobe u pokretu da „ilegalno“ prijeđu u RH, međunarodne humanitarne organizacije oštro su osudile uvjete života u Vučjaku i odbile sudjelovati u humanitarnoj organizaciji kampa, a u medijima se više puta pojavljivala i povjerenica za ljudska prava Vijeća Europe, Dunja Mijatović, pozivajući na hitno zatvaranje Vučjaka, ističući da je „prostor kampa neprihvatljiv za život migranata“ i da će, ukoliko ga ne zatvore, ljudi u njemu „početi umirati“. Osim što je podignut na nekadašnjem deponiju, Vučjak, naime, nije imao dovod pitke vode, struju, grijanje ni sanitarne kontejnere, a migranti su boravili, kako je to opisao jedan od volontera Crvenoga križa, u „pljesnivim, prokišnjavajućim i pretrpanim“ šatorima. Na ulazu u kamp obično su stajala dva ili četiri policajca, hrana se dijelila dvaput dnevno, a stanje u kampu najbolje opisuje činjenica da su lokalni liječnici odbili tamo raditi, upozoravajući da u takvim uvjetima ne mogu preuzeti odgovornost za tuđe živote (Mlinarević i Ahmetašević 2022: 27). Prema lokalnim medijima, na Vučjaku je u pedesetak šatora bilo smješteno oko šesto, a prema nekim podacima i oko sedamsto ljudi.

Među specifičnosti Vučjaka koje mu, uz navedene karakteristike, dodjeljuju status heterotopičnoga mjesta spada i činjenica da se nije radilo ni o izbjegličkom kampu poput onih kojima na prostoru Globalnoga juga upravljaju međunarodne humanitarne organizacije, ni o prihvatnom centru poput zagrebačkog Prihvatilišta za tražitelje azila (v. **Porin**), a nije se radilo ni o samoorganiziranom skvotu na kakve nailazimo u pograničnim, planinskim, ruralnim i urbanim predjelima migrantskih puteva (v. Agier 2019). Nasuprot tome, radilo se o kampu otvorenom na inicijativu lokalne vlasti s Crvenim križem kao jedinom stalno prisutnom humanitarnom organizacijom koja je koordinirala podizanje šatora i distribuciju hrane s minimalnom financijskom potporom, kako je meni i kolegama prilikom terenskog posjeta Vučjaku u ljeto 2019. više puta naglasio tamošnji voditelj kampa. Nastavši u „čvorištima 'bliskoga' i 'dalekoga' nasilja“, kako opisuje Azra Hromadžić, te „povijesno ukorijenjenoga razočarenja Bišćana u bosanske vlasti i svijet/Europu 'koja samo gleda'“ (2020: 179), Vučjak je bio tek jedan u nizu „službenih“ *jungle* kampova ili divljih kampova – improviziranih, šatorskih naselja – koje su u BiH formirale lokalne vlasti (drugi takvi kampovi su nekadašnji Trnovi kod Velike Kladuše i još aktualna **Lipa**, također u okolici Bihaća).

Prizore s Vučjaka teško je opisati. Deke i jastuci virili su ispod bijelih šatora (donacije turskog Crvenog polumjeseca), podignutih na blatnjavom, tek pročišćenom terenu deponija, a uz cipele i ljetne natikače posložene pred ulazima u šatore i uz pokoju grupu koja je na vatri pripremala kruh, odavali su nastojanja smještenih osoba da humaniziraju taj prostor, ako je to uopće bilo moguće. Kad sam jednu od volonterki upitala zašto kruži po kampu sa zvučnikom s kojeg glasno svira *heavy metal*, odgovorila mi je da ljudima pokušava podići moral i raspoloženje, no izvjesnije je da je time samo pojačavala bizarnost tog mjesta. Sudionica mog doktorskog istraživanja (Pozniak 2022) koja je neko vrijeme posjećivala Vučjak u ulozi humanitarne djelatnice, odgovornost Crvenoga križa za uvjete u tom kampu komentirala je na sljedeći način:

> Zapravo, oni su upali u tu priču iz svog mandata da moraju zastupati, a to je, naprosto, pomogni bilo kome tko je u potrebi. Taj kamp bi se odigrao s Crvenim križem ili bez Crvenog križa. Možda bi bio neki drugi naziv tog kampa i negdje drugdje. To su sve bile političke igrice što se tiče otvaranja tog kampa, kao što i jesu, sada, oko zatvaranja i otvaranja kampova. Htjelo se maknuti migrante iz centra grada. Država je to složila bez ikakvog znanja o ičemu, bez ikakvog razmišljanja i, eto, tako.

Kao prijeporno mjesto, Vučjak je svojim izgledom, pozicijom i uvjetima, pridonio gomilanju negativnih značenja o izbjegličkim kretanjima i stvaranju slike o migrantima kao o prijetnji, što potvrđuju i medijski naslovi poput „Migranti u kampu Vučjak napali

policajce: Legli pod kamion i žele u Hrvatsku“ ili „Kamp Vučjak će srušiti i zapaliti: Hoće li migranti večeras pokušati masovan prelazak hrvatske granice?“. U konačnici, može se reći da je taj kamp u političkom smislu poslužio svrsi budući da su strah i zgražanje kod većine njegovih posjetitelja, volontera, medija i predstavnika europskih institucija, zasigurno utjecali na ili, barem, ubrzali donošenje odluke da se migrante s Vučjaka prebaci u Blažuj, kamp u okolici Sarajeva podignut u barakama bivše vojarne koji je skupa s kontejnerima i šatorima mogao primiti 2 400 samaca (Mlinarević i Ahmetašević 2022: 28). Sredinom prosinca 2019., nakon šest mjeseci rada, Vučjak je zatvoren, a većina migranata premještena je u kampove Blažuj i Ušivak, čime je dijelom, možda tek prividno i privremeno, ostvarena intencija Bihaća da se decentralizira odgovornost za migracije i smještaj ljudi u pokretu u BiH.

Kao simbol nasilja i politike protjerivanja, fragmentirane odgovornosti lokalnih, kantonalnih i državnih vlasti u BiH premrežene odgovornošću Europske unije i ambivalentnog međunarodnog humanitarnog režima – koji je osuđivao uvjete na Vučjaku, a gotovo istovremeno upravljao radom kampova čiji su uvjeti u Velikoj Kladuši i Bihaću također kritizirani – Vučjak ostaje jednim od najeksplicitnijih primjera kako politički prijepori stvaraju, reproduciraju i instrumentaliziraju izbjeglištvo i **iregularna** kretanja. Njegova heterotopičnost nije se sastojala samo u materijalizaciji prostora za „ljudski otpad“, nego u saturiranju lokalnih, nacionalnih i globalnih politika moći onkraj humanitarno-sigurnosne sprege karakteristične za **migracijske režime.**

22. 12. 2022.

Literatura

Agier, Michel. 2019. „Camps, Encampments, and Occupations. From the Heterotopia to the Urban Subject“. *Ethnos* 84/1: 14-26.

Bauman, Zygmunt. 2004. *Wasted Lives. Modernity and its Outcasts*. Cambridge: Polity Press.

Foucault, Michel. 1986. „Of Other Spaces“. *Diacritics* 16/1: 22-27. Preveo Jay Miskowiec.

Hameršak, Marijana i Iva Pleše. 2017. „Zimski prihvatno-tranzitni centar Republike Hrvatske. Etnografsko istraživanje u slavonskobrodskom kampu za izbjeglice“. U *Kamp, koridor, granica. Studije izbjeglištva u suvremenom hrvatskom kontekstu*. Emina Bužinkić i Marijana Hameršak, ur. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, Centar za mirovne studije, Fakultet političkih znanosti – Centar za istraživanje etničnosti, državljanstva i migracija, 101-132.

Hromadžić, Azra. 2020. „Notes from the Field. 'Migrant Crisis' in Bihać, Bosnia and Herzegovina“. *movements. Journal for Critical Migration and Border Regime Studies* 5/1: 163-180.

Mlinarević, Gorana i Nidžara Ahmetašević. 2022. *People on the Move in BiH 2019-2021. In Between. (Un)welcome to No Man's Land*. Sarajevo i Thessaloniki: Heinrich Böll Stiftung.

Pozniak, Romana. 2022. *Humanitarni rad u kontekstu izbjeglištva i migracija u posttranzicijskoj Hrvatskoj.* Doktorski rad. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-vucjak-p-eecf5d19-52ad-4cf5-ab6a-efc977ccda6b?locale=hr

WhatsApp iz Lipe

Bojan Mucko

Kamp Lipa izgorio je 23. prosinca 2020. godine, nekoliko dana nakon mog povratka s terenskog istraživanja u Bihaću koje sam proveo s timom volontera jedne od međunarodnih, humanitarnih, *grassroots* organizacija prisutnih na području Unsko-sanskog kantona. Štrajk glađu ljudi u pokretu ostavljenih na zgarištu u Lipi bez alternativnog smještaja počeo je s novom godinom, 1. siječnja 2021. godine. Švicarska volonterka koja je u tom humanitarnom timu u Bihaću bila zadužena za komunikaciju, 4. siječnja spojila me s mladim Pakistancem iz kampa koji je izjavu o situaciji u Lipi želio adresirati međunarodnim medijima iz prve ruke. Bio je ponedjeljak ujutro i bio sam u uredu. Zazvonio mi je telefon – WhatsApp *video call* zahtjev. Odgovorio sam, a na ekranu se istog trena pojavio kadar s prijenosom protesta uživo – masa mladih ljudi u izgorjelom kampu skandirala je s transparentima ispisanim na pločama stiropora. Poziv je kratko trajao i naglo završio, a sugovornik mi je u poruci otipkao da je prekinuo zbog policajca koji ga je sumnjičavo promatrao. Pitao me možemo li se ponovo čuti za pola sata. Položio sam mobitel na stol i pripremio kameru. Kad je telefon zazvonio, na ekranu su se pojavili predstavnici grupe koja je protestirala štrajkom glađu, spremni za medijsku izjavu. Vlasnik **mobitela** ostao je iza kamere. Prvi video je snimak našeg razgovora. Ostao sam u kontaktu s vlasnikom mobitela koji je za sebe, kako bi ostao anoniman, odabrao ime Eddie.

Ovaj sadržaj dostupan je isključivo u mrežnom (online) izdanju e-ERIM-a. Pogledajte ga na:
https://e-erim.ief.hr/pojam/lipa-strajk-gladu?locale=hr

Eddie mi je naknadno poslao video materijale od kojih su nastala donja dva videa. U prvom vidimo scene interakcije između intervjuiranih ljudi u pokretu i novinara koji uzimaju izjave o štrajku, a u drugom scene iz svakodnevice kampa Lipa.

Ovaj sadržaj dostupan je isključivo u mrežnom (online) izdanju e-ERIM-a. Pogledajte ga na:
https://e-erim.ief.hr/pojam/lipa-strajk-gladu?locale=hr

Ovaj sadržaj dostupan je isključivo u mrežnom (online) izdanju e-ERIM-a. Pogledajte ga na:
https://e-erim.ief.hr/pojam/lipa-strajk-gladu?locale=hr

U prilogu je i poveznica na kraću verziju prvog WhatsApp videa koji je, uz dodatni uvodni tekst, na svom YouTube kanalu objavila organizacija No Name Kitchen.

2. 3. 2022.

Testimony from Lipa (Bosnia Herzegovina) - 4th day of hunger strike - No Name Kitchen feat. @Eddie

Video je dostupan u mrežnom (online) izdanju e-ERIM-a:

https://www.youtube.com/watch?v=u1S_QltJsMs&ab_channel=NoNameKitchen

https://e-erim.ief.hr/pojam/lipa-strajk-gladu?locale=hr

Zapadni Balkan

Marta Stojić Mitrović

Pojam Zapadni Balkan u političkom diskursu, ali i šire, uvodi se devedesetih godina 20. veka „kao neka vrsta eufemizma za negativno markirani *Balkan* s kojim se većina država koje su nastale na području Jugoslavije nije želela identifikovati“ (Petrović 2012: 22-23). Pojam je po formuli „Jugoslavija minus Slovenija plus Albanija“ stvorila EU, a države koje objedinjuje ne povezuju se na osnovu neke zajedničke istorijske, geografske ili neke druge kohezijske karakteristike, nego na osnovu nepripadanja EU. Kako poentira Tanja Petrović: „Odgovor na pitanje šta je *zapadni Balkan* možemo dobiti samo ako ga preokrenemo uz pomoć negacije i upitamo se šta *zapadni Balkan nije.* Odgovor je očigledan – nije Evropska unija“ (Petrović 2012: 25).

Ova pseudogeografska i pseudotehnokratska odrednica, promovisana posebno u okviru Procesa stabilizacije i pridruživanja iz 1999. godine, trebalo je da prevaziđe probleme postojećih etnonacionalnih denominacija i podela, i objedini zavađene, osiromašene i duboko korumpirane države, u jedinstven objekat nad kojim će EU sprovoditi svoju politiku susedstva i proširenja. Dalja formalizacija Zapadnog Balkana kao posebnog geopolitičkog prostora nastupila je 2003. godine na Samitu u Solunu koji je „cementirao“ tzv. evropsku budućnost država Zapadnog Balkana ili odredio njihov tzv. evropski smer razvoja (Stojić Mitrović 2021: 51; usp. Hameršak et al. 2020). U procesima kojima je cilj politička stabilizacija, ekonomska liberalizacija i eventualno članstvo u EU, EU zauzima paternalistički, civilizacionistički i neokolonijalni odnos oslonjen na konceptualizacije Balkana kao „anti-civilizacije, alter ega i tamne strane unutar“ Evrope (Todorova 1994: 482).

Jedan od prvih ciljeva koji je kristalisan na Samitu u Solunu bila je vizna liberalizacija kojom je olakšano kretanje državljana zapadnobalkanskih država u EU. Zauzvrat su zapadnobalkanske zemlje morale da uspostave kontrolu nad kretanjem prema EU, što je u praksi primarno značilo da je kroz uvođenje striktnijih graničnih kontrola i prihvatanje obaveza readmisije trebalo da efikasno kontrolišu kretanje sopstvenih državljana koji još uvek čine značajan deo tražilaca azila u EU. Vizna liberalizacija je bila regionalni proces. Svaka zemlja Zapadnog Balkana dobila je tzv. mape puta za liberalizaciju koje su:

> bile skoro identične, ali su uzimale u obzir specifičnosti situacije u svakoj zemlji, u smislu postojećeg zakonodavstva i prakse. Mape puta su definisale preduslove koje je istakla Evropska komisija, i koje je data država „Zapadnog Balkana“ trebalo da usvoji kako bi se otvorila mogućnost bezviznog ulaska njenih državljana u Šengen-zonu. Uslovi su se kretali od čisto tehničkih pitanja, kao što je izdavanje mašinski čitljivih pasoša s postepenim uvođenjem biometrijskih podataka (uključujući otiske prstiju), preko usvajanja i primene niza zakona i međunarodnih konvencija, do veoma širokih pitanja kao što su napredak u borbi protiv organizovanog kriminala, korupcije i ilegalnih migracija (Stojić Mitrović 2021: 52; usp. Stojić Mitrović 2014).

Kako se povećavao broj nedržavljana ili državljana tzv. trećih zemalja koji su ulazili u EU s teritorija država Zapadnog Balkana, a broj tražilaca azila iz regiona smanjivao, pomerao se i fokus migracijskih politika koje se sada sve više usmeravaju na integraciju Zapadnog Balkana u evropski granični režim. Sama integracija se kontinuirano evaluira kroz procene transformacija i primena zakonodavstava i institucionalnog okvira, saradnju sa evropskim institucijama, regionalnu saradnju, usklađivanja vizne politike i slično, a zbog čega se različite zapadnobalkanske države nalaze u različitim fazama integrisanosti u evropski granični režim.

U složenom imaginarijumu evropskog graničnog režima, Zapadni Balkan predstavlja jednu od spoljnih granica EU, koja se nalazi okružena državama-članicama EU. Kao i drugi **granični pejzaži,** i Zapadni Balkan je u procesu integracije u evropski granični režim proizveden kao složeni transnacionalni i suštinski otuđeni prostor, čije institucije sprovode politiku EU, dok se granice nacionalnih država čuvaju za EU, a teritorije nacionalnih država pretvaraju u prostore zadržavanja osoba u pokretu izvan EU.

Ukratko, Zapadni Balkan u odnosu na EU funkcioniše kao kolektivizovan politički subjekat, dok u evropskom graničnom režimu igra operativnu ulogu **tampon-zone**, **eksternalizovane granice** EU čija je svrha da „priguši“ neželjena kretanja prema EU pojačanom kontrolom, kanalisanjem, represijom kretanja i zadržavanjem osoba u pokretu na svojoj teritoriji i usmeravanjem dalje od EU (v. **pulbek**, Stojić Mitrović et al. 2020). Predstavljajući pristupanje EU kao strateški interes, normalizovano je davanje suvereniteta nad granicama i teritorijama zapadnobalkanskih država EU i njezinim politikama, institucijama, pa i službenicima. Na primer, u pregovorima Evropske agencije za graničnu i obalsku stražu (Fronteks) sa Srbijom (i Severnom Makedonijom), EU je tražila da se članovima Fronteksa osigura imunitet u odnosu na administrativne, civilne i krivične nadležnosti Republike Srbije (Stojić Mitrović 2021: 55).

Zavisnost Zapadnog Balkana od EU nije samo generativna, u smislu da ga je stvorila EU za određene svrhe, već i ekonomska. EU obilno finansira države Zapadnog Balkana kako bi se reformisale u skladu sa njenim zahtevima i sprovodile zadatke koje od nje dobijaju. Međutim, iako je uključivanje Zapadnog Balkana u evropski granični režim evidentno evropocentrično, pri čemu zapadnobalkanske države ne samo da nemaju mogućnosti da utiču na osnovni smer evropske migracijske politike, nego se u tom procesu odriču suvereniteta nad granicama i teritorijama, njihov se glas itekako može čuti kada je reč o samoj implementaciji tih politika. Primena evropske migracijske politike pretvara se u instrument za ostvarivanje drugih političkih i ekonomskih ciljeva, a odluke poput one gde će se izgraditi kamp, a gde ne ili za koje se države uvode vize, a za koje ne, postaju sredstva političkog pritiska. Osim toga, finansijska sredstva koja pristižu iz EU omogućavaju otvaranje radnih mesta u bezbednosnom i humanitarnom sektoru i unapređenje infrastrukture, od puteva u mestima u kojima su kampovi, do proširenja električne i mreže mobilne telefonije i dr. „Pokazujući da su pouzdani partneri sposobni da ispune zahtevne zadatke, zapadnobalkanske zemlje polako poboljšavaju svoju međunarodnu političku poziciju“ (Stojić Mitrović 2021: 55).

4. 5. 2022.

Literatura

Hameršak, Marijana, Sabine Hess, Marc Speer i Marta Stojić Mitrović. 2020. „The Forging of the Balkan Route. Contextualizing the Border Regime in the EU Periphery“. *movements. Journal for Critical Migration and Border Regime Studies* 5/1: 9-29.

Petrović, Tanja. 2012. *YUROPA. Jugoslovensko nasleđe i politike budućnosti u postjugoslovenskim društvima*. Beograd: Fabrika knjiga.

Stojić Mitrović, Marta. 2014. „Serbian Migration Policy Concerning Irregular Migration and Asylum in the Context of the EU Integration Process“. *Etnoantropološki problemi* 9/4: 67-82.

Stojić Mitrović, Marta. 2021. *Evropski granični režim i eksternalizacija kontrole granica EU. Srbija na balkanskoj migracijskoj ruti.* Beograd: Etnografski institut SANU.

Stojić Mitrović, Marta, Nidžara Ahmetašević, Barbara Beznec i Andrej Kurnik. 2020. *The Dark Sides of Europeanisation. Serbia, Bosnia and Herzegovina and the EUropean Border Regime*. Beograd: Rosa Luxemburg Stiftung for Southeast Europe.

Todorova, Maria. 1994. „The Balkans. From Discovery to Invention“. *Slavic Review* 53/2: 453-482.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-zapadni-balkan-p?locale=hr

Zobje na poti

Tisa Kučan Lah

Pri ljudeh na poti lahko zobje pomenijo tudi razlog za stigmatizacijo, saj lokalni prebivalci ne vidijo težav z dostopom do tekoče vode ali ščetk na poti, ki jo prehodijo migranti. Na to v svojem tekstu pokažeta Sarah Horton in Judith C. Barker, na primeru mehiških migrantov v ZDA. Na njihovo oralno zdravje vpliva več faktorjev, eden izmed pomembnejših pa je tudi dejstvo, da veliko mehiških migrantov nima dostopa do zdravstvenega zavarovanja, saj opravljajo nižje plačana dela, predvsem dela na poljih (Horton in Barker 2009: 788). Kakor ugotavljata Sarah Horton in Judith C. Barker (2009), migranti tako veljajo za ljudi s pogostimi zdravstvenimi težavami, med drugim tudi oralnimi boleznimi, ki jih nekateri prebivalci ZDA povezujejo s slabo oralno higieno in nazadnjaštvom. Prav zato je higiena v ZDA postala eden izmed pomembnih kriterijev zdravstvenih delavcev pri določanju „primernosti“ kandidatov za državljanstvo. Zaradi oralnih bolezni pa so stigmatizirani tudi otroci, kakor se je konkretno pokazalo pri nekaterih otrocih iz Mehike, ki jih je šolska zdravnica zaradi oralnih bolezni označila za problematične.

Študentsko terensko delo v Bihaću marca 2022 je bilo moja prva izkušnja raziskovanja življenja migrantov. Zagotovo pa nisem pričakovala, da bodo mojo pozornost pritegnili ravno zobje. O njih sem se začela spraševati zaradi izjav prostovoljcev in lokalnega prebivalstva. Zanimiva se mi je zdela njihova fascinacija z zobmi migrantov in čudenje temu, kako bele zobe imajo. Ena izmed lokalnih sogovornic je zobe celo izpostavila pri pogovoru o tem zakaj sama pomaga ljudem na poti. V smislu „kako jim ne bi pomagala, poglej ta nasmeh in te lepe bele zobe“. Na podlagi takšnih izjav sem se odločila več pozornosti posvetiti tej tematiki. Zobje pa so hitro postali pripovedovalci veliko večje zgodbe.

Že iz opazovanja migrantov, ki smo jih srečali tekom našega bivanja v Bihaću, sem dojela da so jim „lepi“ in zdravi zobje pomembni. V **smeteh** in na tleh okoli skvotov sem opazila veliko količino ovojev zobnih ščetk in praznih tub zobne paste, kar mi je nakazovalo na njihovo pogosto rabo. Na žalost na samem terenu nisem imela veliko priložnosti govoriti o zobeh. Vseeno pa se je tema nekajkrat pojavila, na primer v pogovoru z osemnajstletnim Pakistancem, ki je na meji med Bosno in Hercegovino ter Hrvaško obtičal pred kar tremi leti. Sha. (za namen varovanja osebnih podatkov, od tu naprej imenovan s kratico Sha.) je bil dobrovoljen in optimističen, predvsem pa je rad govoril o svojih prijateljih, ki si jih je našel tako med ljudmi na poti, kot med prostovoljci in lokalnim prebivalstvom. Ravno ti prijatelji mu predstavljajo pomembno podporno mrežo, ter mu pomagajo v njegovem vsakodnevnem življenju. Ena izmed oblik pomoči, ki mu jo nudijo, so tudi pogoji za vzdrževanje higiene in s tem tudi pogoji za ščetkanje zob. Sha. namreč živi v tako imenovanem *jungle* skvotu, eni od propadajočih stavb, kjer hkrati prebiva večja skupina ljudi. Naš sogovornik živi v skvotu osmih oseb. Ker gre za propadajoče stavbe, v njih ni urejene tekoče vode. Zato si sogovornik zobe ščetka pri prijateljih, ali pa si do svojega prebivališča prinese kanister z vodo. Te kanistre polni pri prijateljih, ali pa mu jih dostavijo prostovoljci. Poudaril je še, da mu je ščetkanje zob zelo pomembno, zato jih v povprečju ščetka trikrat na dan. Lahko bi trdili, da Sha. ščetkanje zob na nek način pomeni ohranjanje dostojanstva in upor proti hudim strukturalnim oviram, s katerimi se ljudje na poti srečujejo.

Ob higieni pa za svoje zobe skrbi tudi z dobro prehrano. Tako na primer zavrača sladko hrano. Sha. je sicer omenil, da ima preveč rad čokolado, da bi se ji odrekel zaradi zob. Pri tem pa je dodal še, da ga prijatelji, predvsem drugi migranti, ki jih je spoznal na poti, večkrat okarajo, naj ne je toliko sladke hrane, saj mora paziti na zobe. Po njegovih besedah so mu ravno zaradi te navade morali izpuliti že tri zobe, kljub temu da šteje komaj osemnajst let. Težave z zdravjem zob pa so pri ljudeh na poti lahko povezane tudi s samo izkušnjo migracij. Veliko težavo tako lahko predstavlja tudi nedostopnost zdravstvene pomoči, kateri se bom posvetila v nadaljevanju.

Jaka Matičič in Urška Živkovič v svojem delu, ki temelji na terenski raziskavi izvedeni v Sloveniji, navajata, da so težave z zobmi „najpogostejše zdravstvene težave, o katerih poročajo prosilci za mednarodno zaščito, eden izmed največjih izzivov pri zagotavljanju ustreznih zobozdravstvenih storitev pa je sporazumevanje“ (Matičič in Živkovič 2017: 30). Pišeta, da za pogostost oralnih bolezni obstajajo številni razlogi, med drugim tudi neustrezna prehrana. Pri tem opominjata še, da so migranti brez urejenega statusa, prosilci za azil in ostali priseljenci brez formaliziranega delovnega razmerja v Sloveniji, upravičeni izključno do nujne zobozdravstvene oskrbe: „ki pa v praksi pomeni, bodisi da oboleli zob izpulijo bodisi da ga sicer zavrtajo, a brez zalivke. Odprt zob pa predstavlja nadaljnje možnosti za zobobol in splošno slabo zdravstveno stanje prosilca“ (Matičič in Živkovič 2017: 30).

V nadaljevanju to izpostavita kot razlog, zakaj migranti oz. v tem primeru prosilci za mednarodno zaščito, zobozdravstvene pomoči pogosto ne poiščejo:

> Zavedajo se, da ne bodo dobili drugega kot protibolečinske tablete, dokler ne bo bolečina tako huda, da jim bodo zob morali izpuliti. V Sloveniji pokriva zdravstveno zavarovanje prosilcev za mednarodno zaščito le življenje ogrožajoča stanja. Težave z zobmi pa se, ne glede na njihov vzrok ali stopnjo bolečine, obravnavajo na enak način: „Vedno je ista zgodba. Zobozdravnik odpre in očisti zob, naredi začasno zalivko, ki pa po nekaj dneh izpade. Ko se bolečina vrne, ponovno obiščeš zobozdravnika, na koncu pa ta zob izpuli“ (Matičič in Živkovič 2017: 30).

V Bihaću ena izmed lokalnih podpornic ljudi na poti, sicer omenja zobozdravstveno ordinacijo, ki ljudem na poti nudi pomoč tudi pri manj nujnih obolenjih zob. Sami to utemeljujejo s tem, da „resno jemljejo Hipokratovo prisego“.

Zobje nam pripovedujejo tudi migracijsko izkušnjo Ahmada, iskalca azila v Sloveniji. Njegove zobe so mu namreč morali izpuliti, kot posledico desetletnega iskanja zatočišča in petih let pravnih bojev proti deportaciji iz Slovenije. Ahmadovo zgodbo nam v svojem članku predstavi Jelka Zorn, ki njegove zobozdravstvene težave povezuje s stresom in travmami, ki so posledica migracijske izkušnje in grožnje deportacije (Zorn 2021: 11). Njegovi zobje so, po besedah Jelke Zorn, postali dokaz uporabljen na sodišču, v tožbi proti vladnemu uradu za podporo in integracijo migrantov, zaradi kratenja njegovih pravic kot prosilcu za azil, saj so mu preprečevali bivanje v azilnem centru. Ob tem pa so Ahmadovi zobje tudi majhen opomnik na **solidarnost**, ki so je včasih deležni migranti na svoji poti. Za novo protezo so mu denar namreč zbrali njegovi prijatelji, nato pa mu jo je zastonj vstavil nek zobozdravnik.

Zobje so se tekom moje raziskave tako izkazali za veliko pomembnejšo temo, kot se zdi na prvi pogled. Pripovedujejo nam namreč

tako o sami osebi, kot njeni življenjski in migracijski izkušnji. Nujnost zdravstvene pomoči in stigmatizacija na podlagi zob, pa nam povesta veliko tudi o širši družbi, v kateri se znajde posameznik. Zobje nam torej res lahko pripovedujejo zgodbe.

8. 6. 2022.

Literatura

Horton, Sarah in Judith C. Barker. 2009. „'Stains' on their Self-discipline. Public Health, Hygiene, and the Disciplining of Undocumented Immigrant Parents in the Nation's Internal Borderlands“. *American Ethnologist* 36/4: 784-798.

Matičič, Jaka in Urška Živkovič. 2017. „Poročila socialnih delavcev iz terena“. V *Zdravstvena obravnava prosilcev za mednarodno zaščito.* Helena Liberšar, ur. Ljubljana: Slovenska filantropija, 18-31.

Zorn, Jelka. 2021. „The Case of Ahmad Shamieh’s Campaign against Dublin Deportation. Embodiment of Political Violence and Community Care“. *Social Sciences* 10/5:154.

Bilješke

Tekst je napisan u okviru kolegija Suvremene migracije, državljanstvo i etničke manjine (Ana Sarah Lunaček Brumen i Uršula Lipovec Čebron) na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Ljubljani.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-zobje-na-poti-p?locale=hr

Zonirani granični pejzaži EU

Marta Stojić Mitrović

Centralni politički, ekonomski i društveni prostor Evropske unije organizovan je kroz koncept „zone slobode, bezbednosti i pravde“, koji se razvija kroz suprotstavljanje onome što je van njega, što može da ga ugrozi. Fizičke granice te zone postaju mesto spektakularizacije ovog antagonističkog odnosa, a represija nad svakodnevnom ljudskom mobilnošću od spolja transformiše se u glavnu civilnu bezbednosnu tehniku, kojom se generiše pripadnost i autolegitimizuje pravo na kontrolu ulaska i boravka. Članstvo u zoni slobode, bezbednosti i pravde u načelu nije konačno: ukoliko država prihvati principe i izmeni zakonodavstvo i uvede odgovarajuću institucionalnu praksu, i sama može postati član, ukoliko aktuelne članice daju zeleno svetlo. Sektori u kojima je potrebno izvršiti izmene razdvojeni su u poglavlja i rubrike i obavlja se detaljna evaluacija kako u redovnim vremenskim razmacima, tako i u određenim ključnim fazama. Pozitivna evaluacija obično znači otvaranje novih mogućnosti za ekonomsku i političku saradnju. Ovaj proces je naizgled tehnokratski, objektivan i racionalan. Predstavljen je kao put koji zainteresovana država mora da pređe kako bi ušla u zonu slobode, bezbednosti i pravde. Dakle, nisu samo ljudi (roba, novac, informacije i sl.) ti čije se kretanje kontroliše, već u prenesenom smislu ka EU idu i države.

Granični pejzaž EU sastavljen iz koncentričnih krugova eksplicitno je formulisan 1998. godine, tokom austrijskog predsedavanja Većem Evropske unije kada je predstavljen nacrt strategije o imigraciji i azilnoj politici. Ovaj dokument (Strategy 1998) nudi sliku sveta prema kojoj je više od polovine Zemlje raspoređeno u koncentrične regione koji imaju različite operativne uloge u kontroli granica i migracijskih kretanja prema EU. Bez okolišanja, EU treba da koristi sva raspoloživa sredstva, političke i ekonomske pritiske, kako bi navela države da sprovode kontrolu migracija. Rečima dokumenta:

> 60. Ovde bi model koncentričnih krugova migracijske politike mogao da zameni model „Tvrđave Evrope“. Iz očiglednih razloga, države Šengena trenutno propisuju najintenzivnije mere kontrole. Njihovi susedi (u suštini pridružene države, a možda i područje Mediterana) trebalo bi postepeno povezati u sličan sistem koji će se sve intenzivnije dovoditi u sklad sa standardima prvog kruga, posebno u pogledu viza, granične kontrole i politika readmisije. Treći krug država (područje ZND-a, Turska i Severna Afrika) će se tada koncentrisati prvenstveno na tranzitne provere i borbu protiv mreža fasilitatora, a četvrti krug (Bliski istok, Kina, crna Afrika) na eliminisanje push-faktora.
>
> 61. U sistemu kao celini, ispunjenje obaveza koje proističu iz svake pojedinačne uloge trebalo bi da ima pozitivne posledice na dotičnu državu: na primer, drugi krug mora ispuniti šengenske standarde kao preduslov za članstvo u EU; za treći krug, intenzivna ekonomska saradnja je dovedena u vezu sa ispunjenjem njihovih obaveza; i [za] četvrti krug, obim razvojne pomoći koji će biti odobren može se procenjivati na toj osnovi (Strategy 1998).

Od centra, dakle, gradacijski raspoređene periferije postaju tzv. zone prigušenja ili, ispravnije prevedeno, **tampon-zone** (usp. Stojić Mitrović 2021).

Kompleksna dinamika apsorbovanja država u evropski granični režim kroz procese **eksternalizacije** rezultira stvaranjem diferencijalnih, hijerarhizovanih, aprostornih zona u kojima se reflektuju asimetrični politički odnosi. Iz evrocentrične perspektive, zonirani svet omogućava ne samo tehnički *outsourcing* kontrole kretanja i oslobađanje službi, administracije, a na kraju i ulica, od neželjenih osoba u pokretu, već i stvaranje slike prema kojoj su granični pejzaži izvan EU, pretvoreni u tampon-zone u kojima mogu da vladaju drugačija pravila: neograničeno administrativno zatvaranje, nasilje, deportacije i razne druge prakse koje se interpretiraju, kao i sami granični pejzaži, kroz svojstvo liminalnosti. Tu se često praktikuju prakse čije je stvaranje i primenu aktivno ili prećutno podržala EU, dok se EU odriče odgovornosti: te prakse se vezuju za nacionalne države, a ne za EU. Granični pejzaži pritom presecaju granice i teritorije realnih nacionalnih država, i ne pokrivaju definisan prostor.

1. 6. 2022.

Literatura

Strategy Paper on Immigration and Asylum Policy. 1998. 9809/98 CK4 27 ASIM 170.

Stojić Mitrović, Marta. 2021. *Evropski granični režim i eksternalizacija kontrole granica EU. Srbija na balkanskoj migracijskoj ruti.* Beograd: Etnografski institut SANU.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-evropske-granicne-zone-p?locale=hr

Žalobni aktivizam

Marijana Hameršak

Žalobni aktivizam, prema Mauriceu Stierlu (2016), autoru pojma, obuhvaća **kontramemorijalizacijske** prakse posvećene **umrlima na granicama** koje okupljaju različite aktere: aktiviste, umjetnike, novinare, znanstvenike, članove šire zajednice i obitelji, prijatelje i poznanike preminulih. Stierl o žalobnom aktivizmu govori kao o „transformativnoj političkoj praksi koja može poticati veze i zajednice u opoziciji prema politikama podjela, napuštanja i nekropolitičkog nasilja kojima se hrani EU granični režim“ (Stierl 2016: 174). Primjeri koje navodi i koje analizira odnose se na aktivističke komemoracije za poginule na **Sredozemlju** koje, kako naglašava Stierl, za razliku od političkih spektakularizacija i instrumentalizacija smrti na granicama, teže stvaranju prostora dijeljenja, zajedništva i boli kao dijela umreženih političkih borbi i koje podrazumijevaju promašaje i neprepoznavanja.

Komemoracija za umrle na Sredozemlju, Palermo, 17. 9. 2021. Foto: Bojan Mucko

Duž **balkanske rute**, lokalne i transnacionalne aktivističke grupe na različite načine javno komemoriraju umrle na granicama, izradom i distribucijom letaka-osmrtnica za poginule u Kupi (Ljubljana, 2019), obilaskom **grobova** (Črnomelj, Infokolpa, 2019), izradom digitalnog memorijala (npr. Memorijalna stranica Transbalkanske solidarnosti), spomen-platna u pokretu (Prijelaz / *The Passage*) i dr.

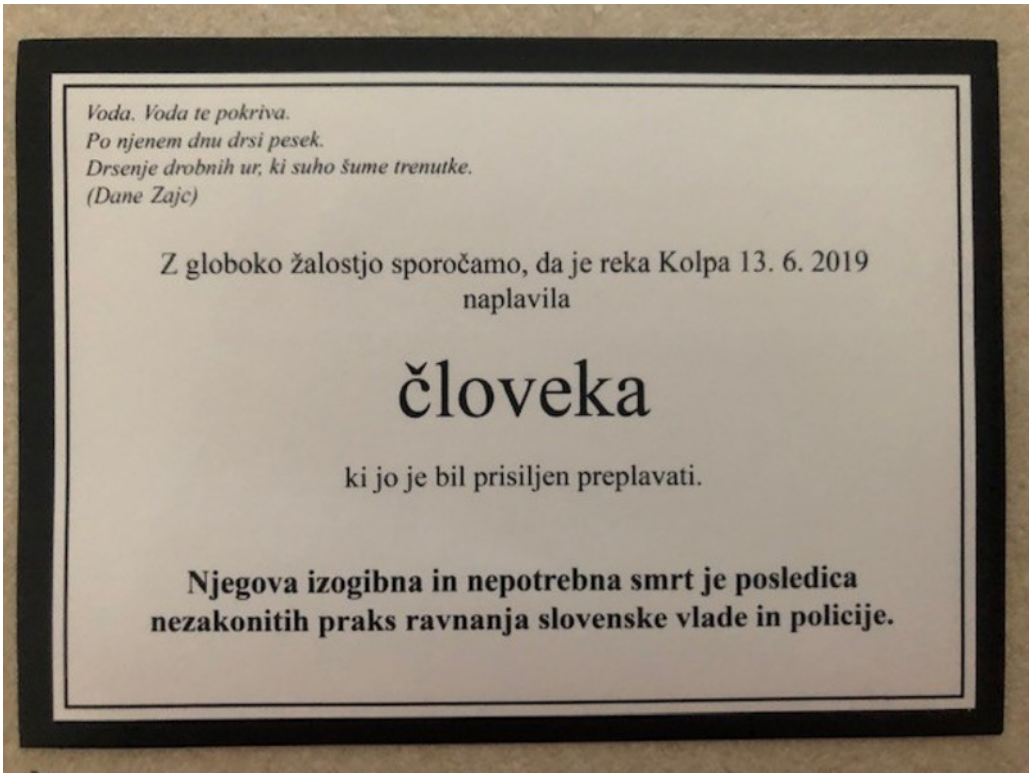

Letak-osmrtnica za umrle na granicama, Ljubljana, 2019. Foto: Jelka Zorn

Žalobni aktivizam se kao kolektivna praksa ostvaruje kroz međusobne suradnje pojedinaca i različitih zajednica, često i u obliku participativnih akcija u koje se nastoji uključiti šira javnost. Primjerice, druga godišnjica smrti **Madine Hussiny**, djevojčice iz Afganistana koja je krajem 2017. godine poginula prilikom **pušbeka** iz Hrvatske u Srbiju, obilježena je akcijom u kojoj su aktivisti i slučajni prolaznici na Trgu Republike Hrvatske u Zagrebu podizali maketu uličnе ploče Trga Madine Hussiny, odnosno fotografije prošlogodišnje kontramemorijalizacijske akcije kada je jedna od uličnih ploča s natpisom Trg Republike Hrvatske prekrivena

termofolijom s natpisom Trg Madine Hussiny. Podizanje ploče organizirano je, kako je stajalo u pozivu na akciju, kako bi se aktivisti, podržavatelji, ali i svi koji to žele mogli „pridružiti zahtjevu inicijative, dignuti glas protiv nepravde i zahtijevati da trg s njezinim imenom bude trajni podsjetnik da nitko i nijedna država-nacija, vlast, vojna sila, ekonomija ili politički režim nemaju pravo određivati čiji život je vrijedan življenja, a čiji nije.“

Obilježavanje druge obljetnice smrti Madine Hussiny, Trg Republike Hrvatske, Zagreb, 21. 11. 2019. Izvor: Inicijativa za imenovanje Trga Madine Hussiny

1. 5. 2022.

Literatura

Stierl, Maurice. 2016. „Contestations in Death. The Role of Grief in Migration Struggles“. *Citizenship Studies* 20/2: 173-191.

https://e-erim.ief.hr/pojam/p-grief-activism-p?locale=hr

Autori

Julija Budič je študentka magistrskega študija etnologije in kulturne antropologije na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. V okviru študija antropologije se zanima predvsem za tematike na področju antropologije spola. Geslo za e-ERIM je nastalo v okviru predmeta Sodobne migracije, državljanstvo in etnične manjšine, ki sta ga vodili Uršula Lipovec Čebron in Dagmar Nared.

Ivana Budimir završava diplomski studij antropologije i etnologije te kulturne antropologije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Područja njezinog interesa su antropologija migracija, urbana antropologija i antropologija nasilja i sukoba. Tekst za e-ERIM napisala je u okviru studentsko-istraživačkih radionica u Trstu i Ljubljani u organizaciji Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Ljubljani i Instituta za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu.

Katja Čakić zaključuje magistrski študij etnologije in kulturne antropologije na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Geslo za e-ERIM je nastalo v okviru predmeta Sodobne migracije, državljanstvo in etnične manjšine, ki sta ga vodili Uršula Lipovec Čebron in Dagmar Nared.

Katarina Dolničar je študentka evropskega magistrskega programa KREOL - Kulturna raznolikost in transnacionalni procesi na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, kjer raziskuje predvsem področje turizma. Geslo za e-ERIM je nastalo v okviru predmeta Sodobne migracije, državljanstvo in etnične manjšine, ki sta ga vodili Uršula Lipovec Čebron in Dagmar Nared.

Morgane Dujmovic je geografkinja i politologinja na CNRS-u (Centre national de la recherche scientifique) u Francuskoj. Članica je laboratorija Pacte (Université Grenoble Alpes), TELEMMe-a (Aix-Marseille Université), istraživačkog centra Institut Convergences Migrations (Paris) i euro-afričke mreže Migreurop. Radi na temama granica i migracija na Balkanu, na francusko-talijanskim i francusko-španjolskim granicama te Sredozemlju. Usmjerena je na razvoj kreativnih i participativnih metoda s ljudima u pokretu (projekt CartoMobile).

Lia Gerkman studira Etnologiju i kulturnu antropologiju na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Ljubljani. Tekst za e-ERIM napisala je u okviru kolegija Antropologija migracija (voditelji Uršula Lipovec Čebron i Ambrož Kvartič) na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Ljubljani.

Jan Grah je germanist i rusist koji završava dvopredmetni magistarski studij njemačkog jezika i književnosti te etnologije i kulturne antropologije na Sveučilištu u Ljubljani. Posebno ga zanimaju medicinska antropologija i njemačko jezikoslovlje. Tekst za e-ERIM napisao je u okviru kolegija Suvremene migracije, državljanstvo i etničke manjine (voditeljice Ana Sarah Lunaček Brumen i Uršula Lipovec Čebron) na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Ljubljani.

Iva Grubiša asistentica je na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Izrađuje disertaciju o procesima stvaranja doma i suvremenim izbjegličkim iskustvima u Zagrebu.

Liza Guštin je enopredmetna študentka magistrskega programa etnologije in kulturne antropologije na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Diplomirala je iz etnologije in kulturne antropologije ter anglistike. Zanimajo jo globalizacijski trendi, lingvistična antropologija in folkloristika. Geslo za e-ERIM je nastalo v okviru predmeta Sodobne migracije, državljanstvo in etnične manjšine, ki sta ga vodili Uršula Lipovec Čebron in Dagmar Nared.

Marijana Hameršak doktorirala je na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Zaposlena je u Institutu za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu. Objavila je knjige *Pričalice: o povijesti djetinjstva i bajke* (2011), *Uvod u dječju književnost* (s Dubravkom Zima, 2015) i *Frakture dječje književnosti: od slikovnica do lektire, od Agrama do El Shatta* (2021). Suurednica je zbornika *Folkloristička čitanka* (sa Suzanom Marjanić, 2010), *Proizvodnja baštine: kritičke studije o nematerijalnoj kulturi* (s Ivom Pleše i Ana-Marijom Vukušić, 2013) i *Kamp, koridor, granica: studije izbjeglištva u suvremenom hrvatskom kontekstu* (s Eminom Bužinkić, 2017, en. prijevod 2018). S Barbarom Beznec, Sabine Hess, Andrejem Kurnikom, Marcom Speerom i Martom Stojić Mitrović uredila je poseban broj časopisa *movements: Journal for Critical Migration and Border Regime Studies* (2020) pod naslovom *Frontier within: the European Border Regime in the Balkans*.

Eva Hohnec studentica je etnologije i kulturne antropologije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Ljubljani. Tekst za e-ERIM napisala je u okviru kolegija Antropologija migracija (voditelji Uršula Lipovec Čebron i Ambrož Kvartič) na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Ljubljani.

Sanja Horvatinčić znanstvena je suradnica na Institutu za povijest umjetnosti u Zagrebu. Bavi se modernom memorijalnom skulpturom i arhitekturom te produkcijom povijesti kroz kulturne prakse u socijalističkoj Jugoslaviji. U pristupu baštini oslanja se na kritička, interdisciplinarna čitanja suvremenih potencijala memorijalnih struktura, praksi i koncepata.

Teodora Jovanović doktorska je studentica Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Beogradu. Zaposlena je na Etnografskom institutu SANU u Beogradu. Bavi se temama iz područja izbjeglištva i prisilnih migracija te radi na disertaciji o tražiteljima azila iz Irana u Srbiji.

Valentino Jovanovič Horvat je študent dvopredmetnega magistrskega študija etnologije in kulturne antropologije ter Zgodovine na Univerzi v Ljubljani. Posebej ga zanima zgodovinska antropologija in politična antropologija. Geslo za e-ERIM je nastalo v okviru predmeta Sodobne migracije, državljanstvo in etnične manjšine, ki sta ga vodili Uršula Lipovec Čebron in Dagmar Nared.

Robin Tigran Keršmanc je magistrski študent na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Raziskovalno se zanima predvsem za tematike s področja politične in ekonomske antropologije ter etnološke dediščine. Geslo za e-ERIM je nastalo v okviru predmeta Sodobne migracije, državljanstvo in etnične manjšine, ki sta ga vodili Uršula Lipovec Čebron in Dagmar Nared.

Hana Konjedic studentica je jednopredmetnog studija etnologije i kulturne antropologije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Ljubljani. Trenutno je uglavnom zanima područje vizualne antropologije - korištenje filma, fotografije i zvuka kao istraživačkog alata. Tekst za e-ERIM napisala je u okviru kolegija Antropologija migracija (voditelji Uršula Lipovec Čebron i Ambrož Kvartič) na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Ljubljani.

Aneja Kralj je študentka magistrskega študija etnologije in kulturne antropologije na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. V okviru študija jo najbolj zanima vizualna antropologija in medicinska antropologija. Besedilo za e-ERIM je napisala v okviru predmeta Sodobne migracije, državljanstvo in etnične manjšine, ki sta ga vodili Uršula Lipovec Čebron in Dagmar Nared.

Pia Krampl je magistrska študentka etnologije in kulturne antropologije ter francistike na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Zanimata jo predvsem medicinska antropologija in antropologija migracij. S slednjo se je ukvarjala tudi na terenskih vajah v Beli krajini, ki sta jih v okviru predmeta Sodobne migracije, državljanstvo in etnične manjšine vodili Uršula Lipovec Čebron in Dagmar Nared.

Kaja Cassiopeja Kraner studentica je preddiplomskog studija etnologije i kulturne antropologije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Ljubljani. Tekst za e-ERIM napisala je u okviru kolegija Antropologija migracija (voditelji Uršula Lipovec Čebron i Ambrož Kvartič) na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Ljubljani.

Luka Kropivnik diplomirani je rusist i slovenist. Na magistarskom studiju završava studije slovenistike i povijesti, te usporedo etnologije i kulturne antropologije te komparativne književnosti na Sveučilištu u Ljubljani. Posebno ga zanimaju suvremena slovenska književnost, didaktika književnosti i međunarodne migracije. Tekst za e-ERIM napisao je u okviru kolegija Suvremene migracije, državljanstvo i etničke manjine (voditeljice Ana Sarah Lunaček Brumen i Uršula Lipovec Čebron) na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Ljubljani.

Tisa Kučan Lah studentica je prve godine magistarskog programa KREOL – Kulturna raznolikost i transnacionalni procesi, na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Sveučilišta u Ljubljani. U okviru studija posebno je zanima medicinska antropologija. Tekst za e-ERIM napisala je u okviru kolegija Suvremene migracije, državljanstvo i etničke manjine (voditeljice Ana Sarah Lunaček Brumen i Uršula Lipovec Čebron) na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Ljubljani.

Uršula Lipovec Čebron doktorirala je na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Ljubljani. Zaposlena je na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Ljubljani. Autorica je knjiga *Krožere zdravja in bolezni: tradicionalne in komplementarne medicine v Istri* (2008) i *Medkulturna mediacija in zdravstvo v Sloveniji* (s Jušom Škrabanom, 2021). S Jelkom Zorn uredila je zbornike *Zgodbe izbrisanih prebivalcev* (2011, hr. prijevod 2013) i *Once Upon an Erasure: from Citizens to Illegal Residents in Republic of Slovenia* (2007), a s Nike K. Pokorn zbornik *Večjezično zdravje* (2019). Sa Sarom Pistotnik uredila je poseban broj *Časopisa za kritiko znanosti* pod nazivom *Balkanska migracijska pot* (2016).

Bojan Mucko doktorski je student Sveučilišta u Zadru. Zaposlen je na Institutu za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu. Interesiraju ga multimodalni pristupi istraživanju europskog režima migracija.

Dagmar Nared studentica je magistarskog studija etnologije i kulturne antropologije Sveučilišta u Ljubljani. Završila je diplomski i magistarski studij sociologije na sveučilištima u Ljubljani i Oxfordu. Interesiraju je rod i emocije u antropologiji te mogućnosti prijenosa iskustava putem vizualnih medija. Tekst za e-ERIM napisala je u okviru kolegija Suvremene migracije, državljanstvo i etničke manjine (voditeljice Ana Sarah Lunaček Brumen i Uršula Lipovec Čebron) na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Ljubljani.

Sara Pekić studentica je završne godine etnologije i kulturne antropologije te engleskog jezika i književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Područja njezinog istraživačkog interesa obuhvaćaju postkolonijalne teorije, pitanja identiteta te trauma. Tekst za e-ERIM napisala je u okviru studentsko-istraživačkih radionica u Trstu i Ljubljani u organizaciji Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Ljubljani i Instituta za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu.

Richard Lee Peragine doktorirao je 2024. godine na Sveučilištu u Torinu (Dipartimento Interateneo di Scienze, Progetto e Politiche del Territorio, DIST). U svojoj se disertaciji bavi odnosom suvereniteta i figure praznine na krajnjem sjeverozapadu Bosne i Hercegovine, propitujući time etiku arhitektonskog projektiranja.

Igor Petričević doktorand je na Sveučilištu u Stockholmu. Nakon završenog preddiplomskog studija antropologije i sociologije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, na Sveučilištu u Leuvenu diplomirao je socijalnu i kulturnu antropologiju te europske studije. Područja njegovog znanstvenog interesa obuhvaćaju urbanu antropologiju, antropologiju migracija i dr.

Duško Petrović doktorirao je na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Zaposlen je na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Objavio je knjigu *Izbjeglištvo u suvremenom svijetu: od političkoteorijskih utemeljenja do biopolitičkih ishoda* (2016).

Mojca Piškor doktorirala je na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Zaposlena je na Odsjeku za muzikologiju Muzičke akademije u Zagrebu. Područje njezina znanstvenog interesa obuhvaća tradicijske i popularne glazbe zapadnog i nezapadnog svijeta; teme vezane uz neksus glazbe, zvuka i politika (rasne imaginacije, roda), presijecanja glazbi i diskursa o njima, odnos glazbe i prostora te akustemološke aspekte uporabe glazbe kao sredstva torture u logorima.

Iva Pleše doktorirala je na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Zaposlena je u Institutu za etnologiju i folkloristiku. Autorica je knjige *Pismo, poruka, mejl: etnografija korespondencije* (2014) te suurednica dvaju zbornika: *Etnografije interneta* (s Reanom Senjković, 2004) i *Proizvodnja baštine: kritičke studije o nematerijalnoj kulturi* (s Marijanom Hameršak i Ana-Marijom Vukušić, 2013).

Meta Poklukar završila je diplomski studij etnologije i kulturne antropologije na Sveučilištu u Ljubljani s radom na temu *drag performansa* te je nastavila magistarski studij. Zanimaju je različita područja, između ostalog senzorna antropologija i alpinizam. Tekst za e-ERIM napisala je u okviru kolegija Suvremene migracije, državljanstvo i etničke manjine (voditeljice Ana Sarah Lunaček Brumen i Uršula Lipovec Čebron) na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Ljubljani.

Romana Pozniak doktorirala je na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Zaposlena je u Institutu za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu. Bavi se temama iz političke antropologije i antropologije humanitarizma s naglaskom na konceptualizacijama humanitarnog rada u neprofitnim organizacijama.

Špela Prinčič je študentka magistrskega študija Italijanskega jezika in književnosti ter etnologije in kulturne antropologije na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Geslo za e-ERIM je nastalo v okviru predmeta Sodobne migracije, državljanstvo in etnične manjšine, ki sta ga vodili Uršula Lipovec Čebron in Dagmar Nared.

Oliwia Magdalena Prusek studentica je međunarodnog diplomskog studija „Cultural Differences and Transnational Processes“ na Sveučilištu u Ljubljani. Zanima je lingvistička antropologija i funkcioniranje jezika u društvu. Tekst za e-ERIM napisala je u okviru kolegija Suvremene migracije, državljanstvo i etničke manjine pod mentorstvom Uršule Lipovec Čebron i Dagmar Nared, na Sveučilištu u Ljubljani, Odjel za etnologiju i kulturnu antropologiju.

Nataša Roter je študentka magistrskega enopredmetnega študijskega programa etnologije in kulturne antropologije na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Geslo za e-ERIM je nastalo v okviru predmeta Sodobne migracije, državljanstvo in etnične manjšine, ki sta ga vodili Uršula Lipovec Čebron in Dagmar Nared.

Zarja Rustja studentica je preddiplomskog studija etnologije i kulturne antropologije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Ljubljani. Zanimaju je istraživanja iz područja društvene problematike, posebice rodne jednakosti. Tekst za e-ERIM napisala je u okviru kolegija Antropologija migracija (voditelji Uršula Lipovec Čebron i Ambrož Kvartič) na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Ljubljani.

Evelina Soršak diplomirana je sociologinja i povjesničarka koja završava prvu godinu magistarskog studija etnologije i kulturne antropologije na Sveučilištu u Ljubljani. Posebno je zanimaju antropologija religije i medicinska antropologija. Tekst za e-ERIM napisala je u okviru kolegija Suvremene migracije, državljanstvo i etničke manjine (voditeljice Ana Sarah Lunaček Brumen i Uršula Lipovec Čebron) na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Ljubljani.

Marta Stojić Mitrović doktorirala je na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Beogradu 2016. godine. Zaposlena je u Etnografskom institutu SANU u Beogradu. Suautorica je studija *Governing the Balkan Route: Macedonia, Serbia and the European Border Regime* (s Barbarom Beznec i Marcom Speerom, 2016) i *Dark Sides of Europeanization: Serbia, Bosnia and Herzegovina and the European Border Regime* (s Nidžarom Ahmetašević, Barbarom Beznec i Andrejem Kurnikom, 2021) te autorica knjige *Evropski granični režim i eksternalizacija kontrole granica EU: Srbija na balkanskoj migracijskoj ruti* (2021). S Marijanom Hameršak, Barbarom Beznec, Sabine Hess, Andrejem Kurnikom i Marcom Speerom uredila je poseban broj časopisa *movements: Journal for Critical Migration and Border Regime Studies* (2020) pod naslovom *Frontier within: the European Border Regime in the Balkans*.

Tea Škokić doktorirala je na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Zaposlena je u Institutu za etnologiju i folkloristiku. Objavila je dvije knjige *Ljubavni kod: ljubav i seksualnost između tradicije i znanosti* (2011) te *Polutani dugog trajanja: balkanistički diskursi* (s Andreom Matoševićem, 2014). Suuredila je zbornike *Između roda i naroda: etnološke i folklorističke studije* (s Renatom Jambrešić Kirin, 2004), *Split i drugi: kulturnoantropološki i kulturnostudijski prilozi* (s Ines Prica, 2007), *Horror, porno, ennui: kulturne prakse postsocijalizma* (s Ines Prica, 2011) te *Stranputice humanistike* (s Ozrenom Bitijem i Petrom Bagarićem, 2017).

Mirna Šolić je izvanredna profesorica komparativne književnosti na Sveučilištu u Glasgowu. Njezin istraživački rad se nalazi na sjecištu studija migracije te okolišne humanistike. U svom trenutačnom radu istražuje književne, filmske i vizualne prikaze rijeka na području Balkana i Srednje Europe, promatrajući ih kao mjesta ispreplitanja prirode i različitih kulturnih i političkih diskursa, uključujući migracije (rijeke na migracijskim rutama). Također je suvoditeljica ArtsLab on Migration and Displacement, skupine posvećene istraživanju i upotrebi umjetnički utemeljenih pristupa društveno osjetljivim i prijepornim pitanjima.

Joanna Urbańska je doktorantka etnologije in kulturne antropologije na Univerzi Adama Mickiewicza v Poznanu. Raziskuje procese drugačenja in rasizacije muslimanov na Poljskem. Geslo za e-ERIM je napisala v okviru predmeta Sodobne migracije, državljanstvo in etnične manjšine Uršule Lipovec Čebron na Univerzi v Ljubljani, kjer je študirala na Erasmus izmenjavi.

Jelka Zorn doktorirala je na Fakultetu za društvene znanosti Sveučilišta u Ljubljani. Zaposlena je na Fakultetu za socijalni rad Sveučilišta u Ljubljani. Suautorica je knjiga *Izbrisani: organizirana nedolžnost in politike izključevanja* (s Jasminkom Dedić i Vlastom Jalušić, 2003) i *Brazgotine izbrisa: prispevek h kritičnemu razumevanju izbrisa iz registra stalnega prebivalstva Republike Slovenije* (s Nežom Kogovšek Šalamon i dr., 2010). S Uršulom Lipovec Čebron uredila je zbornike *Zgodbe izbrisanih prebivalcev* (2011, hr. prijevod 2013) i *Once Upon an Erasure: from Citizens to Illegal Residents in Republic of Slovenia* (2007).

Drago Župarić-Iljić doktorirao je na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Zaposlen je na Odsjeku za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Uredio je zbornike *Nacionalne manjine kao faktor stabilnosti u međunarodnim odnosima Hrvatske i Srbije* (s Dragutinom Babićem, 2010), *Prvih deset godina razvoja sustava azila u Hrvatskoj* (2013) i *Contemporary Migration Trends and Flows on the Territory of Southeast Europe* (s Marijetom Rajković Iveta i Petrom Kelemen, 2018). Suautor je knjiga *Nacionalne manjine u Zagrebu: položaj i perspektive* (s Dragutinom Babićem i Filipom Škiljanom, 2011) i *Izazovi integracije izbjeglica u hrvatsko društvo: stavovi građana i pripremljenost lokalnih zajednica* (s Deanom Ajdukovićem i dr., 2019, en. izdanje 2019).